

CUMHURİYETİN 100. YILINDA
ERZİNCAN

8

Editör
Tahir Erdoğan Şahin

**TARİHİ- EDEBİ ŞAHSİYETLER
VE BİLİM ADAMLARI**

7. Cilt Yazarları ve Katkıda Bulunanlar

Vehbi Cem Aşkun, Prof. Dr. Necdet Tozlu, Doç. Dr. Nuran Kılavuz, Harun Reşit Seyyah, Dursun Ali Şeker, Mustafa Özdemir, Doğan Kaya, Kadir Aşçı, Tahir Erdoğan Şahin, Mehmet Ali Akdağ, Cem Cüneyt Canan, Ali Ayçil, Buse Nur Yüce

2023

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
YAYINI

Bu çalışma;

Erzincan Valiliği - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi işbirliği içerisinde, ilgili kişi, kurum ve kuruluşların katkıları sağlanarak, EBYU/ Yukarı Fırat Havzası Araştırma- Uygulama Koordinatörlüğü tarafından hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında neşredilen bilgi ve dokümanların sorumluluğu yazarlarına aittir. Kaynak gösterilmesi ve bilimsel/etik kurallara bağlı kalınması hâlinde alıntı yapılabilir.

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Hamza Aydoğdu (*Erzincan Valisi*)

Bekir AKSUN (*Belediye Başkanı*)

Prof. Dr. Akın Levent (*EYU Rektörü*)

Prof. Dr. Ali Demirsoy- Prof. Dr. Esmâ Şimşek- Prof. Dr. Necdet Tozlu

Prof. Dr. Nizamettin Parlak - Prof. Dr. Kenan Ziya Taş- Doç. Dr. Nurettin
Bırol- Dr. Nihat Fırat- Aziz Gün- Yücel Kaplanoğlu-

Uzm. Onur Atabay - Hacı Hasan İçli

ISBN: 978-605-67884-8-2

FOTOĞRAF- BELGE/DOKÜMAN

Editörün, yazarların, EBYU/Yukarı Fırat Havzası Araştırma - Uygulama Koordinatörlüğü'nün; Erzincan Valiliği, Erzincan Belediyesi, ilgili kurum, kuruluş ve kişilerin arşivleri.

DİZGİ- TASARIM/GRAFİK- DÜZENLEME

AMC Fikir Sanat Dan. Bil. Hiz. San. ve Tic. LTD. ŞTİ.

Erzincan

8. CİLT: İÇİNDEKİLER

TARİHİ- EDEBİ ŞAHSİYETLER VE BİLİM ADAMLARI

I. KİTAP

CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİ - TARİHİ/EDEBİ ŞAHSİYETLER

I. AZZİ/HAYAŞALILARDAN MENGÜCÜKLİLERE

1. AZZİ/HAYAŞA VE URARTU DÖNEMİ SİYASİLERİ11
2. MİTHRİDAT VE SİNORYA KALESİ'NDEKİ PRENSES DİRİPETİNA.....12
3. HAYAŞA HRİSTİYANLIĞI'NIN GEÇMİŞİNDE ANILAN İLK KADIN BİLGE:
KALLİNAS.....15
4. "SEHER YILDIZI" NIN AYDINLATICISI SERGIUS.....17
5. DİRENİŞİN SESİ: KUHNÇİK.....18

II. MENGÜCÜKLERDEN OSMANLILARA

1. BEHRAM-ŞAH VE GENCELİ NİZAMİ.....21
2. MENGÜCİK / KEMAH YÖNETİCİSİ SELÇUK-ŞAH DÖNEMİNDE ZİKREDİLEN
BAZI ÂLİMLER.....24
3. DÂVÛD-ŞAH VE NECMEDDİN DÂYE RÂZÎ.....25
4. İSMETİ HATUN27
5. MELİK ÜL-KELAM ERZİNCANLI NİZAMEDDİN AHMED VE YASSI ÇEMEN
FETİHNÂMESİ.....28
6. MUVAFFAK'UD-DİN ABDULLATİF.....30
7. ERZİNCANLI MECMEDDİN BİN HÜSEYİN.....30
8. ZEYNUDDİN AHMED.....32
9. KIVAMÜDDİN ERZİNCANÎ.....32
10. İLHANLI VEZİRİ REŞİDÜDDİN FAZLULLAH HEMEDANÎ VE ERZİNCAN.....32
11. İBN BATUDA SEYAHATNÂMESİNDE ERZİNCAN VE AHİ NİZAMEDDİN33
12. MAMA HATUN34
13. MARİA DESPİNA VE RUMSARAY.....34
14. SARA HATUN.....37
15. PÎR MUHAMMED BAHAEDDİN.....38
16. PÎR AHMED ERZİNCANÎ.....48
17. ÖMER VECİHÜDDİN ERZİNCANÎ.....50
18. ŞERAFEDDİN MUHAMMED ERZİNCANÎ51
19. YAHYA BİN SÜLEYMAN İBN ALİYÜ'L-RUMİYEL ERZİNCANÎ.....51
20. SAFEVİLİ KEMAH KALESİ KUMANDANLARI.....51
21. SAFEVİLİ TERCAN İDARESİCİ AHMED BEY.....52
- EK: MAMA HATUN- *Dursun Ali Şeker*.....53

III. OSMANLILAR DÖNEMİ TARİHİ VE EDEBİ ŞAHSİYETLER (XIX. YÜZYILA

KADAR)

1. AHMET PEYKERİ	55
2. ŞEYH ERZİNCANLI ABDURRAHMAN EFENDİ.....	56
3. ERZİNCANLI ŞEYH AHMED.....	56
4. ERZİNCANLI SEYYİD ALİ EFENDİ -PAŞMAKÇIZADE.....	57
5. ABDULLAH EFENDİ.....	59
6. EĞİNLİ HASEKİ MEHMED AĞA.....	59
7. HÜSEYİN PAŞA	61
8. ERZİNCANLI SEYYİD MEHMED EFENDİ “AYAKLI KÜTÜPHANE”.....	61
9. EBU BEKİR FİRDEVSİ	64
10. SEYYİD MEHMED BİN AHMED	64
11. NUMAN EFENDİ (EBU SEHL SAHİLZADE).....	64
12. OSMAN İBN YAKUB “VAİZ”.....	62
13. ABDÜSSELÂM ERZİNCANÎ	62

IV. XIX. YÜZYIL ve XX. YÜZYIL BAŞLARINDA YAŞAYAN SİYASİ, EDEBİ VE DİNİ ŞAHSİYETLER

1. HACI İZZED PAŞA (1813 – 1892).....	67
2. MUSTAFA EFENDİ (KÂTİP).....	74
3. EĞİNLİ OSMAN BEY.....	75
4. SAİD PAŞA.....	75
5. OSMAN NURİ PAŞA.....	77
6. TÜRK OSMAN PAŞA.....	77
7. ÇAMCIZÂDE ŞERİF AĞA.....	78
8. ALİ SEYDİ BEY (1869 – 1933).....	78
9. AHMED HİLMİ.....	80
10. ALİ RIZA BEY.....	80
11. MELKON DAVİT.....	80
12. MEHMED BEHÇET (ERZİNCANOĞLU).....	80
13. İBRAHİM HAKKI.....	80
14. NEDİM MAHMUD BEY (EĞİNLİZÂDE).....	80
15. FEVZİ EFENDİ.....	81
16. ABDULLAH FAİK EFENDİ.....	81
17. AHMED HİLMİ EFENDİ.....	82
18. HAFİZ AHMED REFİK EFENDİ.....	82
19. EL-HAC HAFİZ AHMED ŞÜKRÜ EFENDİ.....	82
20. ALİ ZÜHDÜ EFENDİ.....	83
21. HASAN EFENDİ	83
22. HACI HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ.....	84
23. İBRAHİM HAKKI EFENDİ (EĞİNLİ).....	84
24. İBRAHİM HAKKI EFENDİ (KEMAHLI).....	85

25. İBRAHİM ZÜHDÜ EFENDİ.....	85
26. İSMAİL EFENDİ.....	85
27. KASIM ZÜHDÜ EFENDİ.....	85
28. MAHMUD NEDİM EFENDİ.....	85
29. MEHMED EFENDİ.....	86
30. MEHMED ARİF EFENDİ.....	86
31. MEHMED FEVZİ EFENDİ.....	86
32. MEHMED HULÛSİ EFENDİ.....	87
33. MEHMED RAHMİ EFENDİ.....	87
34. MUSTAFA EFENDİ.....	87
35. OSMAN NURİ EFENDİ.....	88
36. ŞABAN EFENDİ.....	88
37. AHMED MİKDAT (POYRAZ).....	88
38. ABDULLAH EFENDİ.....	88
39. HACI FEVZİ EFENDİ.....	89
40. HACI HAFIZ MEHMED (KİĞLİ HOCA).....	89
41. MUSTAFA EFENDİ (ÇERMELİ HOCA).....	89
42. OSMAN FEVZİ EFENDİ.....	89
43. HÜSEYİN VEHBİ.....	90
44. YUSUF ZİYA ALBAY.....	90
45. SALİH ZEKİ ATATUNÇ.....	91
46. BEHÇET BİNBAŞI.....	91
47. AKİF BİNBAŞI.....	92
48. AHMET BİNBAŞI.....	92
49. ALİ ŞEFİK PAŞA.....	93
50. BEREKETZÂDE İSMÂİL HAKKI.....	94
VI. EL-MAKAMATÜ'Z-ZEYİNİYYE'DE KIRK İKİNCİ MAKAME ERZİNCAN SOFULARI (ERZİNCANLI ÂLİMLER) - <i>Harun Reşit Seyyah</i>	97
VII. TANZİMAT DEVRİ VALİLERİNDEN HACI AHMET İZZET PAŞA - <i>Kadir Aşçı</i>	133
ŞEYH AHMED FEVZİ EFENDİ- <i>Kadir Aşçı</i>	167
VIII. OSMAN FEVZİ (TOPÇU) EFENDİ- <i>Kadir Aşçı</i>	187
EK. MİSİR VÂLİSİ KAVALALI MEHMED ALİ PAŞA- <i>Kadir Aşçı</i>	195
IX. TERZİ BABA VE ERZİNCAN'IN MUTASAVVUF ŞAİRLERİ (TIPKI BASIM)- <i>Vehbi cem Aşkun</i>	199
X. ERZİNCAN'DA MEDFUN BULUNAN TERZİ BABA'NIN İNANÇ SİLSİLESİNİN SİVAS'TAKİ UZANTILARI VE ÂŞİK RUHSATÎ- <i>Dr. Doğan Kaya</i>	229

XI. CUMHURİYET ÖNCESİ REFAHİYE'DE YETİŞEN ÜNLÜ KİŞİLER

-Mustafa Özdemir.....237

II. KİTAP

CUMHURİYET DÖNEMİ - TARİHİ/EDEBİ ŞAHSİYETLER

ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN HAYATI VE FAALİYETLERİ

- Doç. Dr. Nuran Kılavuz.....247

HAMDİ ÜLKER'İN ESERLERİNİN KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ-

Necdet Tozlu- Buse Nur Yüce.....273

HALK ŞAİRİ METİN TOMBUL'UN ve ŞİİRLERİNİN TEMALARI-

Yrd. Doç. Dr. Necdet Tozlu.....299

BİR SOSYAL MEDYA ŞAİRİ: ADİL REFİK VEYİSOĞLU

- Prof. Dr. Necdet Tozlu.....319

ERZİNCAN'A İLİŞKİN YAZILAR- *Mehmet Ali Akdağ*.....349

BİLİM VE KÜLTÜR DÜNYAMIZA ESERLERİYLE KATKI SUNANLAR.....427

Mehmet Şakir Abdüsselamoğlu/427- Fuat Sabit Ağacık/428- Hüseyin Ağca/429- İ. Hakkı Akansel/430- Oğuz Akay/ 431- Nazire Akbulut/431- Hacı Ali Akın/231- Yunus Nadi Akın/432- Erdoğan Akkan/234- Abdülhalim Akkılıç/435- İ. Hakkı Akoğuz/436- Cihan Aktaş/437- Şerif Aktaş/438- Ümit Aktaş/439- Eyüp Aktepe/440- Orhan Aktepe/441- Hüseyin Alacatlı/442- Nurettin Albayrak/444- Turan Araz/444- Kevork Arslanian/445- Sevinç Atabay/446- Oğuz Kâzım Atok/446- Hüseyin Tuğrul Atasoy/447- Ali Ayçıl/450- Cemal Aytemiz/456- Zeyyat Baykara/458- Ahmet Bozkurt/458- Osman Demirdöğen/459- Ahmet Dumlu/460- Ekrem Buğra Ekinci/460- Enver Gökçe/461- Necati Gültepe/463- Ruhi Kara/465- Varaztad Kazancıyan/465- Cemil Kızıltuğ/466- Hasan Fahri Korutürk/467- Mustafa Kutlu/469- Sönmez Kutlu/469- Ahmet Küçükağa/ 473- Ömer Menekşe/474- Hagop Mintzuri (Demirciyan)/475- Baki Öz/476- Emin Özdemir/476- H. Cahit Öztelli/477- Köksal Pabuçcu/478- Nükrettin Parlak/478- Doğu Perinçek/479- Mehrizat Poyraz/480- Mukim Sağır/481- Cemal Süreyya/482- Lütfü Sehsuvaroğlu/483- Cemal Şener/485- Burhan Tarlabası/486- Ahmet Kutsi Tecer/487- Nurettin Topçu/490- Mehmet Törenek/494- Mustafa Uçar/494- Sena Ertam Ünsal/504- Mehmet Tahir Yaren/505- Ahmet Halit Yaşaroğlu/506- Vehbi Yurt/506- Gülden Sağol Yüksekaya/507.

I. KİTAP

CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİ **TARİHİ/EDEBÎ ŞAHSİYETLER**

- BİLİM, KÜLTÜR, DİN-TASAVVUF
VE EDEBİYAT ALANINDA HİZMETİ OLANLAR
- YAZILI KAYNAKLARDA ZİKREDİLENLER

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ERZİNCAN

I.

AZZİ/HAYAŞALILARDAN MENGÜCİKLİLERE
TARİHÎ/EDEBÎ ŞAHSİYETLER

Tahir Erdoğan Şahin

1. AZZİ/HAYAŞA VE URARTU DÖNEMİ SİYASİLERİ

Toplumsal/kültürel geçmişi dışında yüzyıllarca “krallık” olarak var olan Azzi/Hayaşa’ya ilişkin şu ana kadar ancak dört hükümdarın adı bilinmektedir. Bunlar; *Karanni*, *Mariya*, *Hukkana*, *Anniya*’dır.

Mariyaş ise yine Hitit kaynaklarında belirtildiğine göre Hattuşa’da katledilen önemli bir Azzi/Hayaşa prensidir.

Yerel Dukkamma Bölgesi yöneticisi *Arihpizzi* yanı sıra *Muti* adında bir elçinin adı geçmektedir. Karanni öncesi ve Anniya sonrasında Dukkamma beyi hariç kimlerin bu bölge yönetiminde bulduklarına ilişkin şimdilik herhangi bir bilgi yoktur.

Egemen bir güç olarak Azzi/Hayaşa coğrafyasının önemli bir alanını zapt eden Urartular, bölge topluluklarından olan herhangi bir isim zikretmemişlerdir. Bölgenin Urartu birliğine katılması sürecinde iki Urartu hükümdarının adı ön plandadır: Menua ve İşpuni.

Ani/Kemahlı Aramazd kâhinleri: Erken Ermeni tarihçilerinden Khorenatsi, Ardeşes’in Ani’de *Majan* isimli birini Aramazd’ın başkâhini (*k’rmapet*) olarak atadığını yazar. Krallık ailesine mensup olan bu Majan daha sonra Bagrevand (Eleşkirt)’a yine başkâhin olarak tayin edilmiş, ancak orada öldürülmüştür.

Tanrı Aramazd ve dinî ve sanatsal entelektüel hareketler açısından Ani’nin önemini ortaya çıkaran başka bir bilgi de Khorenatsi’nin kaynak olarak yararlandığı tapınak tarihinin şiirlerinin bestekârı şeklinde tanımlanan *Olimpos* isimli Anili bir kâhinin eserinden bahsetmesidir. Bu ismin kim olduğuna dair bir bilgi olmamakla beraber hem kâhin olması

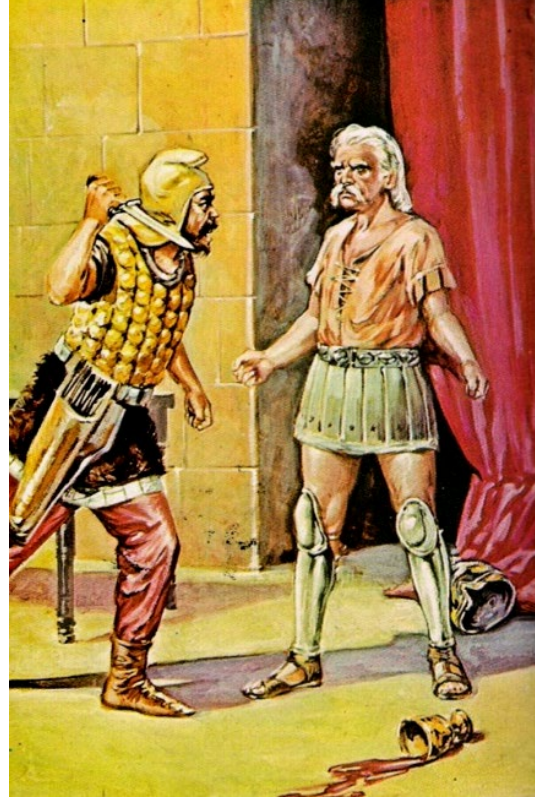
hem isminin Aramazd'ın sıfatı olarak ifade edilen Olimpos olması hem de Anili olması dikkat çekicidir.¹

2. MİTHRİDAT VE SİNORYA KALESİ'NDEKİ PRENSES DİRİPETİNA

MÖ. I. yüzyılda Azzi/Hayaşa'nın batısı (Dukkamma yöresi= Refahiye- Enderes ve çevreleri) Pontus Krallığı'nın doğusu ise Part/Arşaklı soyundan gelen Tigran'ın idaresindedir. Bu her iki yapı da büyük bir coğrafyayı uzun süre ellerinde tutan İskit/Saka konfederasyonunun dağılmasından sonra ortaya çıkan yapılardır. Gerek İran ve çevresinde egemen olan Part Krallığı, gerekse Karadeniz kıyı bölgeleri ve Kapadokya'da hâkim konuma gelen Pontus Krallığı; yerel halklar ve İskit kökenli toplulukların biçimlendirdiği yeni siyasal-kültürel yapılardır.

Doğudaki yönetici Tigran, Partlar ve Romalılar arasında yeterince başaramadığı denge gütmeye politikasını sürdürüp sürdürmemeye arasında dengesiz bir politika yürütmeye çalışırken, Pontus ve Kapadokya kralı VI. Mithridat oldukça kararlı biçimde Roma'nın Anadolu'yu işgal politikasının karşısında tüm gücüyle mücadele etmektedir.

Bazı kaynaklarda 22, bazı kaynaklarda ise 25 kadar dili konuşan ve yıllarca kaynaşık bir hayat süren bölge halkı, Roma yönetiminde olmaktansa Pontus kralının yanında olmayı yeğlemişlerdir. Özellikle MÖ. 88 yıllarına doğru Mithridat Eupetor'un kazandığı zaferler, onun halk üzerindeki saygınlığını artırmıştır. Fakat bütün bu savaşlar, ülkenin çeşitli açılardan durumunu hayli sarsmıştır.²

Anadolu'da kırk-elli yıl kadar hüküm süren Mitridat Eupetor mitolojiye geçecek kadar hayatı renkli bir sima olarak anılacaktır.

“Güçlü iken, Roma'lılar bir kolayını bulur da kendilerini zehirletirler korkusu ile, zehir-zemberek ağular içerek, kendini zehire alıştırmıştı. Son deminde, ölmek için maşrapalar dolusu zehir içti ama ölmedi. O zaman bir köleye buyurdu ve başını kestirtti. Halikarnas Balıkcısı, *Hey Koca Yurt*, İstanbul 1972, s. 21.

¹ H'orenatsi, Movses, **Hayots Patmut'ivn**, *Matenagirk' Hayots, II. Hator, V. Dar*, Ant'iliyas-Libanan: Kat'oğikosut'yun Hayots Metzi Tann Kilikioy, 2003, II/12 – 48 -53) -'den nakl. Canan Seyfeli, *agm* s.151.

² Plinius, **The Natural History**, XXV, 2, Leipzig 1933; Valerios Maximus, **Fact. Dic. Mem.** VIII. 7, 16; A. Gellius, **Noct.Att.**, XVII, 17 (trns.J.C. Rolfe), 1927.

Roma ile Pontus arasındaki mücadeleler çeşitli gerekçelerle süreklilik kazanmıştır. Bir keresinde Bytina (Bitinya) kralının ölümü yeni bir savaşa sebep olur (MÖ. 73). Romalılar için de felaketli anları olan bu mücadeleler, Anadolu'nun çoğu bölgesini harabeye çevirmiştir. Roma Senatosunun inat tutumu nedeniyle, Pontus'a doğru ilerleyen Lukullus, esas yıkımın başlangıcını oluşturur.³

Lukullus'tan komutayı teslim alan (66 yılı baharında) Pompeius, Pontus'un batı sınırına doğru ilerlemeye başlar. Öte yandan Tigran'ın ülkesi de, Partlar tarafından istila edilmiştir. Pompeius, fazlalığına ve güç üstünlüğüne rağmen, Mithridat'ı müzakereye davet etmekte ve fakat ağır şartlar ileri sürmekteydi.

Mithridat'ı güç şartlar altında takip etmekten bıkan Pompeius, bir ara takip yerine, hedef tayin edip yürüyüşe geçerek Kelkit-Fırat arasındaki alanlara iner. Mithridat ise çabuk davranıp yüksek alanlar üzerinde çevreyi tahkimat altına alır. Roma ordusunda bazı karışıklıklar çıkmakta, buna karşılık Mithridat'ın askerleri ise su sıkıntısı çekmektedir. Bunun üzerine aşağı vadilere inmeye kalkışmış, fakat süvari bölüğü, Pompeius tarafından tuzağa düşürülerek mahvedilmiştir. Durumdan korkan Mithridat bir daha düzlüklere inmemek kararıyla Akilisene'de Dasteria adlı bir kasabanın yakınındaki suyu bol ve tırmanılması yüksek bir dağı ele geçirerek orada mevzi alır.⁴

Alınması güç olan bu yerlerin zaptını kolaylaştırmak için Pompeius, Kilikya'da bıraktığı kuvvetleri de getirtip, "Mithridat ülkesinin bu en ucunda bulunan" (Strabon) Akilisen eyaletini işgal eder. Mithridat'ın bulunduğu alan çember içine alınmıştır. Ancak, 45 gün dayanır. O günün sonunda, sağ kalanlarla birlikte sessiz bir çıkış yaparak Roma hatları arasından çıkarlar. Ne var ki bitab düşen bu savaşçıların kolayca sığınabilecekleri bir yer yoktur.

Kapadokya, Pontus, Kelkit boyları, Akilisen işgalde: Kolhkit ise çok uzaklardadır. Tek çıkar yol, Fırat'ı aşım Tigran'ın memleketine varmaktır. Sarp dağlar ve sık ormanlık alanlardan süratli bir yürüyüşe geçilir. Öte yandan Pompeius kaçırdığı kuvvetleri yakalamak için ertesi gün harekete geçer. Onlardan daha önce, geçmek zorunda kalacaklarını tahmin ettiği nehir üzerindeki boğazı önceden tahkim ederek beklemeye başlarlar.

Mithridat, tam boğazı geçeceği sırada gecenin bir vaktinde baskına uğrayarak bütün ordusunun mahvoluşunu görür. Şafakla birlikte görülen manzara korkunçtur. Birbirine karışmış erkek, kadın ve hayvan sayısı binin üzerindedir. Binlerce Pontuslunun ölümü karşısında Romalıların kaybı ancak kırk kişiden ibarettir.⁵

³ Plutarchus, **Bio Parallelois** ,(Sula-SYLA), 22; Appianus, 35.

³ Plutarchus, (Lucullus), 35, 7.

⁴ Plutarchus, (Pompelus), 32; Strabon, XII, III - 28.

⁵ Dionsios (Halikarnash), **Antiquitatum Romanorum quae supersunt** (Eski Dönem Roma Tarihi), XXXVI, XVIII, 9; Plutarchus, (Pomp.), 32.

Mithridat'ın senelerce sürdürdüğü krallık ve komutanlığı son bulmuş, fakat şahsi maceraları neticesinde 800'e yakın bir kuvvetiyle ve hayatta ona en çok bağlı bulunan kölesi kahraman Hypsikrates beraber kaçmayı başarmıştır. Ancak, yürüyüşün devamı sırasında etrafa dağılmış askerlerden birkaç piyade ve birkaç ücretli süvari de yolda onlara tesadüf etmişlerdir.

Dripetina'nın babası Mithridat'ı beklediği anlatan bir minyatür.

Mithridat, Pontus krallığı ve Tigran ülkesinin sınırında bulunan Synoria⁶ (Sinorya-Sinara; Ptolemaison: Sinerca) şatosuna girdiler.⁷ Burası Mithridat'ın Hydara ve Basgoidariza gibi en önemli ve en güçlü kalelerindendi. Üzerinde bulunduğu Paryadros dağ silsilelerinin sulak, ormanlık ve yalçın özelliklere sahip olması, bu kalelerin yapılmasında önemli bir faktör olmuştur. Sinoria, Mithridat'ın önemli hazinelerini barındırmaktaydı.

Pompeius'un güçleri karşısında geri çekilen Mithridat, Akilisine'de (ki burayı Küçük Armania'dan ayıran Euphrates=Fırat yakınındaydı) Dasteria yakınında sulak bir dağ ele geçirmiş ve burası Romalılar tarafından kuşatılınca, Kolhki's'e ve oradan Bosporas'a kaçmak zorunda oluncaya kadar burada kalmıştır. Bu yerin yakınında Pompeius, Nikopolis (şimdiki Pürk köyü) isminde bir şehir kurmuştur. Burası, Strabon zamanında da kalabalık bir yerleşme merkezidir.

Mithridat, Sinoria'dayken (Refahiye'nin kuzey batısında) yanındaki askerlere bir yıllık ücretlerini peşin öder. Yanına da altı bin talent alır. Orada saklı krallık elbiselerini subaylara pay eder. Hastalığı nedeniyle yanında götüremediği sevgili kızı Dripetina'yı hadım muhafız Menofilos'la bu muhkem kalede bırakır.

Gönderdiği elçilerinin ardından küçücük ordusuyla yola çıkan Mithridat, Tigran'ın memleketinin sınırına geldiğinde; misafir edileceği müjdesinin yerine –katiline mükâfat vaat

⁶ Synoria: Sınır Memleketi bk. Strabon. (Türkçe trc. not: s. 47).

⁷ Roma- Bizans kaynaklarında geçen ve Roma komutanı Pompeius'un VI. Mithridates'i yenmesi sonrası (MÖ. 65) kurulan Nikopolis'lerden (Zafer kenti) biri bugünkü Pürk köyü arazisindeki eski Roma yerleşimidir. Roma-Pontos dönemlerinde çevrenin merkezî kenti olan Nikopolis; Komana, Koloneia, Polemonium, Neocaesarea (Niksar) ve Sebasteia (Sulusaray- Sivas), Arauraka (Melikşerif), Arzingan (Akilisene bölgesinde Erzincan) arasında eski kara yollarının kesiştiği bir alanda ve Suşehri'ne yakın bir mesafededir.

edilen- bir fermanla karşılaşır. Nice zaman kader birliği yaptığı Tigran'ın bu tavrı, onun son ümidini de kırmıştır. Fırat nehrinin sağ sahili boyunca güç şartlar altında Kelkit Vadisi yönünde yürüyüşüne devamla kuzeye yönelip, Karadeniz sahillerinden Gürcistan'ı geçip Kırım'a gitmiştir (MÖ. 63). O yıllarda Kırım'da halk kıtlık içindedir.

Anadolu'da kırk-elli yıl kadar hüküm süren Mithridat Eupedor mitolojiye geçecek kadar hayatı renkli bir sima olarak anılacaktır. Çektiği nice çileler ve karşılaştığı ihanetlerden sonradır ki Kırım'da intihar eder. Doğuya yürüyüşüne devam eden Romalılar, mukavemet görmeksizin Tigran'ın ülkesini almışlardır.

Karadeniz sahiline geldiklerinde, Roma filosu da orada beklemekteydi. Bunlar Mithridat'ın peşine gitmezler. Pompeius, orduyu geri döndürerek, Kyrus (Kura) ırmağı boylarına hareket eder. Nihayet batıya yönelerek, Fırat-Kelkit havalisine gelinir. Pompeius buralarda kışlamayı düşünür. Generalleri ise Mithridat'ın henüz alınmayan kalelerini zapt etmeye girişirler.⁸ Mithridat'ın kızı Drypetina'nın kaldığı Sinoria muhasara edildiğinde iki intihar etmiş cesetle karşılaşılır.

Strabon'un sulak, ormanlık, dik vadi ve uçurumlarla kaplı bir bölgede yer aldığını belirttiği Sinorya, Refahiye'ye bağlı bugünkü Çavuş köyü arazisinde bulunan ve "Kendirli şehri" diye anılan harabelerin bulunduğu yerdir.⁹ Menofilos, önce biricik prensesin ve sonra da kendi canına kıymıştır. Romalı askerler, bu kalelerin isyancı veya eşkiyalara yataklık edebileceği düşüncesiyle tamamen harap vaziyete getirirler. Yıkıp kayalarla doldururlar. Pompeius'un doğuya gelişiyile, İskender'den sonra kurulan devletçiklerin tümü Roma'ya bağlanmış, onlara hasım olarak sadece İran'da vücut bulan Arsakitler (Partlar) kalmıştır.¹⁰

3. HAYAŞA HRİSTİYANLIĞI'NIN GEÇMİŞİNDE ANILAN İLK KADIN BİLGE: KALLİNAS

Sonraları Paulikien ve Tondrak/Tulay hareketi olarak anılan Hayaşa Hristiyanlığına ilişkin taraflı ve fakat önemli bir kaynak olan Sicilyalı Peter'in anlatıları “.. Paulikien hareketinin –resmi- tarihine ilişkin serüvenin tamamı olmaktan çok, Havarilerin İşleri'nde yer alan Hristiyanlığın erken yayılma döneminin tam bir görüntüsünü verir”.¹¹ *Mananalisli Constantin*, Ortodoks ile bu anlayışın varyantı olan Gregoryenlerin ve Katoliklerin karşısında olan tevhidi Hristiyanların VII. yüzyıldaki lideridir. Geçmiş ilk yüzyıla giden hareketin içinde *Kallinas/Kallinays* (Callinice) diye bir kadın zikredilir.

⁸ Strabon, XI, 14, 5; Plutarchus, 35; Strabon, XII- XIII.

⁹ Strabon, XII, III.28. (s. 40). Geniş bilgi için bak. Tahir Erdoğan Şahin, *Strabon'un Hayaşa Bölgesi Kentleri; Satala'dan Zımara'ya, Akra Dergisi*, İstanbul 2018, S. 15, s. 22,23.

¹⁰ Amasis'de saray hayatı sürdüren Pompeius, hizmetlerinin karşılığı olarak Dejotoros'u Gazelonitid'in yarısıyla Khalybler, Tibarenlerin yutlarına ve Fırat –Kolkhis arasındaki yerlere (Küçük Armenia'ya kadar) tayin eder. Pontus'un diğer bölgelerini ise, babası Büyük Mithridat Eupetor'a ihanet eden Fernoz 'a (Pharnace) verir.

¹¹ Janet Hamilton- Bernard Hamilton- Yuri Stoyanov, *Bizans Döneminde (650- 1405) Hristiyan Düalist Heretikler*, (çev. Leyla Kuzucular), Yurt Kitap- Yayın, Ankara 2010, s. 54.

Kallinas, Hayaşa'da Hristiyanlığı kendi doğal konumuyla anlatan ve halkı aydınlatan *Paul* ve *John*'un anneleridir. Sicilyalı Peter, "Maninin bazı öğrencileri Armenia'daki Samosata'ya¹² geldiler ve orada şeytani tohumlar ekip halkın çoğunu kandırdılar. Birkaç yıl sonra şeytani tohumun kökü büyüdü ve ölümcül meyvesini ta Phanarolia'ya¹³ kadar ulaştırdı."

"Samosata'lı Kallinas adındaki kadının iki oğlu vardı; Paul ve John. Hain anne bu iki yılını büyüttü, onlara kokuşmuş inancı öğretti ve onları yanlışın vaizleri olarak Samosata dışına yolladı." "Sapkınlık, adını bu vaizlerden aldı. O günden sonra onlara Maniheist yerine Paulikien dendi."¹⁴

Bizans adına Divriği'ye gelen, resmi görevliliği yanı sıra katıksız bir Ortodoks yobaz olan S. Peter, Paulikienlere her ne kadar aslı olmayan, fantezi ötesine geçmeyen Maniheist sıfatını verse de,¹⁵ itham ve iftiralara dışında bazı bilgilere ulaşılması açısından verdiği bilgiler önemlidir. Yukarıdaki pasajlarda yer alan ifadelerden; Hayaşa Hristiyanlığının oldukça geriye gittiği ve Maniheizm dahil bölgede çeşitli öğretilerin bilgisine hakim olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakların çoğunlukla Ortodoks Bizans ve Gregoryenlere ait oluşu ve bunların Hayaşa Hristiyanlığına karşı olan tutumları yansıtmaları nedeniyle, bu metinlerin çok titizlikle ele alınmasını gerektirmektedir. Öncelikle şunun altını çizmek gerekir ki;

- Hayaşa Hristiyanlığını (Paulikien ve Tulaycılık) karşıtı hareketin mensupları tarafından bu kitleyi heretik, Maniheist ya da gnostik olarak sıfatlandırılmalarının hiçbir tutarlı tarafı yoktur. Hayaşalı tevhidi inanç sahiplerinin bakış açısına göreyse aksine, Ortodoksluk, onun düşük seviyeli varyantı olan Gregoryenlik ve Katoliklik; siyasal çıkarlar ve ırkçılık adına icat edilmiş din ve mezhepler olarak sapkınlığın merkezinde yer almaktadırlar. Hayaşalıların ve Avrupa'da Bogomil ve Katharların onlarla karşı sürekli mücadele etmek zorunda olmalarının temel nedeni budur.

- Azzi/Hayaşa Bölgesi dini düşünceler açısından zengin bir birikime sahiptir. Bu birikim ülkeye gelen yeni din ve inanışların analitik biçimde ele alınmasını, eski dini kültürlerle dayalı verilerle de kıyaslanarak kabul edilip edilemeyeceğinin yöntemini ortaya koymuştur. Bu nedenle, örneğin Hristiyanlığın Zerdüştlük veya Manici kriterlerle de ele alınması doğaldır. Bu zihinsel çaba onları Zerdüşt, Maniheist ya da başka bir şey yapmaz.

- Hayaşa Bölgesi Hristiyanlarıyla karşıt görüşlüler arasındaki diyaloglar, her iki tarafın hangi düzlemde olduğunu yeterince ortaya koymaktadır. Aşağıda, adı verilmediği için

¹²Bu Samasota, Murat Irmağı üzerindeki Palu'nun ilk yerleşim alanı olan Armucan (Yarımca) köyünün karşısında ve şimdiki Haraba (Uyd. adı: Örencik) köyü yakınında yer alan ve kalesi bulunan yerdir. Adıyaman'a bağlı Armuşat'la (Şimşat) karıştırılmaması gerekir.

¹³ Phanarolia; Iris, yani Yeşilirmak'ın geçtiği ve bereketli ovanın yer aldığı Niksar civarı.

¹⁴ Sicilyalı Peter, 84- 85.

¹⁵ J. Hamilton vd. , *age*, s. 45.

“Seher Yıldızı”nın Aydınlatıcısı olarak adlandırdığımız kadınla Ortodoks prensiplere bağlı bir kimsenin hâli buna yeterince bir örnektir.

4. “SEHER YILDIZI”NIN AYDINLATICISI SERGIUS

Tavium’a bağlı Annia köyünde doğan *Sergius*, Druinus adlı birinin oğludur. Tavium, Yozgat’ın 30 km batısındaki Büyüknefes köyü arazisi içindedir. Hititlere kadar giden bir geçmişli olan Tavium, Galatlar ve Roma- Bizans zamanında önemini korumuştur. Eski Galatya’nın kuzey doğusunda, Paflagonya ve Pontos’a yakın bir yerdedir. Annia köyü bu yerin Paflagonya yönünde, kuzey batısında olmalı. Büyük ihtimalle Ortodoks- Grek bir aileye mensup ve okur-yazar olan *Sergius* hakkında, İmparatorluk görevlisi ve katı Ortodoks bakış açısıyla hareket eden *Sicilyalı Peter* yoğun hakaret ve yermeleri yanı sıra satır aralarında oldukça ilginç bilgiler verir.

“..Sayısız kurdu koyuna dönüştüren, onların sayesinde Hristiyan sürüsünü dağıtan *Sergius*, kuzu postunun altındaki kurt, erdemliymiş gibi davranan ve birçoklarını kandıran *Sergius*, İsa’nın haçının düşmanı olan *Sergius*, dinsizliğin sesi, bütün azizleri ve Tanrı’nın annesini hor gören, İsa’nın havarilerinin en büyük düşmanı *Sergius*, peygamberlerden nefret eden ve kutsal kitaba sırtını dönen, yalanlara ve peri masallarına sığınan; İsa’dan nefret eden *Sergius*, Kilisenin düşmanı, Tanrı’nın oğlunu ayaklarının altında çiğneyen..”¹⁶

“..Kendisine Paraclete (Mani’nin kendini tanımladığı sıfat) ve Tychicus diyen, müritleri tarafından kutsal ruh olarak tapılan, kendini “seher yıldızı” olarak adlandıran karanlığın sesi *Sergius*...”¹⁷

“ En kötü günahın bazı öğretmenleri Seracenler (Müslümanlar) soyundan, bazısı kölelikten gelir...”

“..*Sergius* genç bir adamken, söylenenlere göre ... Maniheist topluluğa bağlı bir kadınla tanıştı (Metinde küfür ve hakaret içeren ifadeler ... noktalarla geçildi. TEŞ) . . Kadın ona şöyle dedi:

-“Adını duydum ki *Sergius*, mektup ve eğitim konusunda deneyimli, her yönüyle iyi bir adamsın. Söyle bana neden kutsal metinleri okumuyorsun?”

Sergius:

- “Benim gibi sıradan bir adamın okuması doğru değildir, ancak rahipler okuyabilir.”

Kadın ona şöyle dedi:

- “Sandığın gibi değil, çünkü Tanrı ayırım yapmaz. Efendimiz (İsa) tüm insanların kurtarılmasını ve gerçeğin bilgisine ulaşılmasını diler. Ama senin rahiplerin Tanrı sözlerinin pazarlayıcısı olduğu ve İncil’in sırlarını gizlediği için senin duyman için yazılmış tüm o

¹⁶ S. Peter, (132).

¹⁷ S. Peter, (135).

şeyleri sana okumak istemiyorlar, sadece bir kısmını okuyorlar ki gerçeğin ilmine ulaşamıyasın.”¹⁸

...

Bunu ya da buna benzer şeyleri bilmeyen Sergius İncillerden araştırdı. Kadının anlattığı sözleri bulduktan sonra o kadına şöyle dedi:

- “Söyle bana, Tanrı bunlar hakkında ne söyledi?

Kadın bir süre yanıtlamadı ancak sonra ekledi:

–“Doğudan ve batıdan birçok insan gelecek Göklerin Egemenliği’nde İbrahim’le, İshak’la ve Yakup’la birlikte sofraya oturacaklar, ancak, bu egemenliğin asıl mirasçıları dışındakiler karanlığa atılacak.”¹⁹

(Sergius) yorulmak bilmeden tüm kentleri ve bölgeleri dolaştı ve birçok kişiyi Ortodoks inancından uzaklaştırıp...”²⁰

Siciyalı Peter’in tüm tarafgirliğine, kinine, kendince yanlışlamalarına, olur olmaz yergi ve hakaretlerine rağmen; Sergius ve Paulikienler hakkında yazdıklarından, onların makul, akılcı, ahlaki ve dönemin aydınlık düşüncelerine sahip oldukları anlaşılabilir. Ortodoks ve Doğu-Ermeni Kilisesinin tahakkümü karşısında yer alan bu hareket, sonraki yüzyıllarda Batı-Katolik Kilisesi’ne karşı çıkan Reform ve Rönesans hareketlerinin öncüsü olarak görülebilir. Bu nedenle Avrupa’daki Reform-Rönesans ve Aydınlanma süreçlerinin tarihsel arka planında Paulikien hareket ile bu hareketin Balkanlara ve İtalya’ya değin giden uzantılarının (Paulikien- Bogomil- Kathar) etkilerinin anlaşılması gerekmektedir.

5. DİRENİŞİN SESİ: KUHNÇİK

Hristiyan Ortodoks- Gregoryen ve Katolikliğin aksine, tevhidi anlayışla İsa’ya bağlı Hayaşa Hristiyanlığı Paulikienlik ve bağıntılı Tondrakyan hareketidir. Paulikienlik bir önceki yüzyıl içinde önemli ölçüde sindirilince 840’ta ortaya çıkan Tondrakçılık daha sonra yaygın söylenişleriyle Tulaycılık onun mirasçısı olmuştur. Kuşkusuz bu mirasın ana karakterini belirleyen itici güç, Hayaşa Bölgesi’nin kadim halklarının Doğu Ermeni Kilisesi ve batıda Rum Ortodoks Kilisesine karşı tepkisidir.

Kaynaklar, Tulay hareketini başlatan kişinin Abahunik’teki (Muş- Bulanık ilçesi) Manazgerd (Malazgirt) yöresindeki Tontrag’ı (Tendürek) mesken edinen Zarehavanlı (Muş bölgesinde, Urmiye- Muş arasında bir köy) *Sımbat* adında birisinin olduğunu kaydederler. Sımbat Zarehavantsi, Dsağkotın bölgesinin Zarehavan köyünde doğmuştu. Doğu Anadolu’nun çeşitli yörelerinde, Tefrik’e yani Divriği’ye kadar uzanan Hayaşa Bölgesi’nde seyahatlerde bulunmuştur. Böylece doğrudan Paulikienlerin öğretisiyle tanışmıştır. Ülkeye dönerek, Apahunyats (Malazgirt’in merkez olduğu bölge, Apahunik) bölgesindeki Tondrak

¹⁸ S. Peter, (138,139).

¹⁹ S. Peter, (144).

²⁰ S. Peter, (153).

köyüne yerleşir ve vaazlarına başlar. Kısa zamanda çok sayıda müritleri oluşur ve ilk tarikat cemaatini oluşturur. Anılan bölge, farklı dinlerin ve dinî düşüncelerin yer aldığı, önce Hıristiyanlığa karşı direnilirken, daha sonra Hıristiyanlaşmış kitlelerin İrani dinlerle çatıştığı bir alandır.

Sımbat, öncelikle bir düşünürdür. Mensuplarına “Güneşin oğulları” denmesi, bu hareketin Zerdüştlük ve Manici gelenekler dâhil uzak geçmişe ait kültürlerle olan bağını ve Sımbat’ın eski dinlerin içerdiği düşünceler doğrultusunda Hıristiyanlığı yorumlayan bir filozof olduğunu akla getirmektedir.²¹ Aşağıda tekrar değineceğimiz Şirinli Kalesi’nin bir diğer adı da Staym-bert, yani Sımbat’ın Kalesi’dir. İhtimal ki bir dönem kale bu Sımbat’dan adını almıştır. Sımbat’a verilen önem nedeniyle, Divriği’de Mengüçiklere ait Camii ve Darüşşifa’nın bulunduğu dağa da İğımbat, yani Sımbat adı verilmiştir.

Tondraklılar, yönetimin ve ruhanilerin baskılarından kaçınmak amacıyla son derece gizlilik içinde faaliyet göstermekteydi. Açığa çıkarılan Tondraklılar, ağır cezalara, hapse, işkencelere vs. maruz kalmakta, toplumdan gizlenememeleri için yüzlerine tilki damgası vurulmaktaydı. Bu baskılar üzerine Tontrakçıların batıya çekildikleri ve bu kitlenin, Erzincan’ın doğusundaki Mans yöresinde tutunmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Tulaylı hareket X. yüzyılın ortalarından itibaren etkili bir güce dönüşmüş ve Paulikienlerin önemli merkezlerinden biri olan Mananaği bölgesinde geniş bir taban bulmuştur.

Zerdüştlük ve Manicilik üzerinden eski inançlarını geleneksel formlarla korumaya çalışan Mans (Mananalıs/Mananaği) yöresi yerel halkı, Paulikienlikten sonra bu kez Tontrakçılık üzerinden kimliklerini koruma mücadelesine girişirler.

“Güneşin Oğulları” temelde özgürlüğü ve insanlar arasında eşitliği savunmaktadırlar. Tulaycılığın ahlaki duruşu ve dogmalara karşı tavrı, öncelikle Ermeni Kilisesi hiyerarşisine ve bu kilisenin baskıcı politikalarına ters düşmektedir.

Tulaycılarının tutunduğu ve önemli bir güç oluşturdukları bir diğer alan Azzi Bölgesi’ndeki Hart’tır. Tulaycılarının önderi olan episkopos Hakob’u, müritleri izin vermeyeceğinden dolayı, yerinde yakalama ümidi olmayan Ermenistan katolikosu, onu çeşitli yalanlarla kandırarak yanına davet eder ve hapse attırır. Anlaşılan o ki bölgenin Ermenileşmesi ve Gregoryen Ermeni Kilisesine mutlak itaati sağlamak adına bu eşitlikçi hareketleri yok etmek için her çeşit mücadeleden kaçınılmamıştır. Patrik Anania Mogatsi’nin ömrü, bu özgürlük ve eşitlik için direnen “Güneşin Oğulları”yla verdiği mücadeleyle geçmiştir.

Bizans’ta bulunan tanınmış Ermeni yöneticilerden Grigor Magistros Pahlavuni, XI. yüzyıl ortasında Tulaylı hareketini bastırmak için görevlendirilir. Grigor Pahlavuni komutasındaki düzenli ordu, Tulaylı cemaatlerini darmadağın edip ateşe verir. Topluluğun

²¹ Paulikienlerin Güneş, Ay ve sair unsurlarla olan ilişkiler hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Resul Ay, *Bizans’tan Osmanlıya Anadolu’da Heterodoks İnanışlar: ‘Öteki’ Dindarlığın Ortak Doğası Üzerine (650-1600)*, OTAM, 31/Bahar 2012.

büyük bir kısmı imha edilir, hayatta kalanlar ise ya kaçmaya mecbur olur ya da ülkeden kovulur. Veya ülkede gizlilik içinde yaşama mücadelesi verir.

Mans-Tercan yöresinde tutunan Tulaycılar, bu yörede kendilerini çok daha güvenlikte hissetmişlerdir. Mans bölgesinin kuzey batısında Tolos Köyü ve çevresi (Gelengeç-Uzunhaç köyleri arası) ile güney batısında Tivniko- Tohlistan (Vican'ın kuzey batısında, Mans'ın güneyinde) iki alan Paulikienlerin ve daha sonraki Tulaycılarının önemli merkezleri arasındaydı. Tivniko- Tohlistan'ın (Tulay!) doğusunda ünlü kale- kent Shirni (Şirinli Kalesi) bulunmaktadır.

Mananalis'in güney batısındaki Tulaycılarının önderlerinden biri de *Kuhncik* (Huncik= Küçük-hun ?) adlı bir kadındır. Korunmaya elverişli Shirni kale-kentinde konumlanan Kuhncik'in dinî eğitiminde Albania'lı (Azerbaycanlı) olduğu söylenen bir din adamının da katkısı olmuştur. Ki Albanlar, tarihte ilk Hristiyan devlettir. Kuhncik önderliğinde ve yöre kadınlarının da katılımıyla Ermeni Kilisesi'nin zabt ettiği Haçköy gibi Paulikien kiliselerini tekrar geri alma hareketine girişmişlerdir.

Tulaycılarının bu Paulikien topraklarında verdikleri yeni mücadeleye karşı, egemen Ermeni Kilisesi'nin uzantısı olan Mananaği (Mans) Episkoposu Samuel karşı mücadeleye girişip Kaşen ve Agüson köylerini yerle bir ettirmiştir. Tulaylı ileri gelenlerini ve vaizlerini yakalatan Samuel, onları Çerm kazasında kendi dinî anlayışları ve yasalarına göre yargılayıp alınlarından tilki damgasıyla damgalatmıştır. Tulaycılar üzerine olan baskı ve onları yok etme faaliyeti Mans bölgesiyle sınırlı kalmamış, XI. yüzyıl boyunca bu halkın yerleşimleri yakılıp yıkılmış, kiliseleri yağmalanmış, insanları öldürülmüş ya da göçe zorlanmışlardır.

Batıda Şebinkarahisar ve Divriği'den, doğuda Kop Dağlarına uzanan eski Hayaşa sahası içerisinde öteden beri kendine has gelişen siyasal, toplumsal ve dinî gelişmeler, Hristiyanlık ve sonrasında da bu kendine özgün yapısı içerisinde devam etmiş, Doğu- Ermeni ve Bizans Kilisesine karşı tutumlarını tüm baskılara rağmen muhalif karakterleriyle sürdürmüşlerdir.

II. MENGÜCİKLERDEN OSMANLILARA TARİHÎ/EDEBÎ ŞAHSİYETLER

Tahir Erdoğan Şahin

1. BEHRAM-ŞAH VE GENCELİ NİZAMİ

Erzincan, Hititler Dönemi yazılı kayıtlarında geçtiği şekliyle Arziya, Azzi/Hayaşa Krallığı'nın başkenti olmuştur. Mengüçükler ve Erzincan Emirliği zamanlarında da başkent olan kentin siyasi geçmişi içerisinde pek çok hükümdar ve yöneticiler hakkında bu çalışmanın 4. (Tarih-I) ve 5. (Tarih-II) ciltlerinde gerekli bilgiler bulunmaktadır.²² Bu bölümde yönetici konumunda olan siyasi şahsiyetler muaf tutulmuş, sair şahsiyetlere yer verilmiştir. Ancak yaşanan kültürel süreçler içerisinde bazı kimliklere de yer verilmesi uygun görülmüştür. Nitekim şehrin tarihi- kültürel dokusu içerisinde bu kimliklerin özel bir önemi vardır. Genceli Nizami ve Necmeddin Dâye Râzî bu konumdadırlar. Sanatçılığıyla ön planda olan şahsiyetler de yine bu çalışmanın 7. Cildinde (Sanat, Sanat Tarihi, Sanatçılar ve Sanat Eserleri) yer almışlardır.

Melik Fahrüddin Behram-şah, zamanının akıllı, erdemli, ahlaki yönüyle veliler mertebesine çıkarılan hayırsever Türk yöneticilerindendir. Kendi aile ve yakın çevresinin yanı sıra herkesin iyiliğini düşünen, bilim ve sanata gerekli değeri veren, bilginleri koruyan bir insandır. Tarihi kaynaklar, onun erdemlerinden bahsetmiş ve hükmü altındaki bölgenin kültürel seviyesini yükselten bu kişiye karşı ayrıcalıklı bir mevkii tanımışlardır.

Genceli Nizami'nin "Mahzen ul-esrar" adlı eserini ona sunmuş olması, Behram-şah'ın bilim, sanat ve edebiyat adamlarına verdiği değeri yansıtması açısından önemlidir.²³

²² Ayrıca geniş bilgi için bak. Tahir Erdoğan Şahin, **Erzincan Tarihi- 1-5**, Ankara 2019.

²³ 1946 yılında "Şark Klasikleri" arasında neşredilen eser (**Mahzen-i esrar**, Çev: M. Nuri Gencosman, M. E. B. yay. 1946, Ank.), ayrıca 1951'de yapılan bir çalışmayla tekrar değerlendirilmiş (**Azerbaycan Şairi Nizami -800. yıldönümü münasebetiyle-**, M. Emin Resulzade, M. E. B. yay. 1951, Ank.), 1060'da ise Bakü'de Alizade tarafından ayrıca bastırılmıştır. Eser, 2263 beyitlik olup H. 559 Rebi'ül-evvel 24 ünde/20 Şubat 1164 - Cuma (M. E. Resulzade) yazılmaya başlamış (M. N. Gencosman H. 580'den sonra diye kayıt koymuş; **Mahzen-i Esrar**, s. 6, -önsöz-) ve kendi ifadesiyle Rebiü'l-evvel ayının 24'üncü günü H. 582'de bitirilmiştir. (**Mahzen-i Esrar**, s. 162).

Mahzen ul-esrar'da (Sırların hazinesi) yazarın şair gücünden ziyade, o nun şeyh edası içinde ahlakçı fikirlerini ve duygularını okuyucuya telkin ettiği görülür. Nizami eserini Behram-şah'a bizzat takdim etmek istemiş olmasına rağmen, o yıllarda askeri çatışmaların olma ihtimali ve bu nedenle yolların risk taşıması yüzünden Erzincan'a gelememiş; sadece kitabın kendisini gönderebilmiştir.

Erzincan Mengüçik Sarayı'nın şairlerce yurt tutulduğundan haberdar olan Nizami, kendisinin değerlerinden daha üstün olacağı güveni içinde: "Rum'u olan ve Abhazyayı tutan" Behram-şah'a hitap ile "...onlar, Erzincan'daki şairler, Nizami'nin huzurunda (ancak) hesap verecek (seviyede) kimselerdir." demekte ve kendisinin "sözden örülü keskin kılıç sahibi" oluşunu, "karşısına çıkanların kafalarını (edebi güçle) uçurabileceğini" vurgulamaktadır.²⁴

Genceli Nizami. (Picture Source: Wikimedia Commons)

hayalen dolaşım. Başımı ayak altına attım, gözümün aynasına (etrafı) çevirdim.

330 / hangi yandan bir ışık düşer, yahut hangi ateşten bir sıcaklık gelir, diye (düşündüm); çünkü, akıl gözü doğru fikir ile birleşirse bütün cihanın çevresini

Mahzen ul esrar, Erzincan'a gelmeden evvel Nizami "şehrbend" olduğu Gence ile Arran civarında kaside ve gazel gibi ufak parçalarıyla maruf, henüz ünlü olmayan biridir. Eserin Behram-şah'a sunulduğu ve gerçekliği kaynaklarda açıklıkla belirtildiği gibi 5 bin altın dinarla taltif edildiğinden (İbn Bîbî, Müneccimbaşı vs.) sonradır ki adı sanı yayılmıştır.²⁵

Aşağıdaki bölümde Behram-şah'a olan övgü dile getirilir:

- "Kitabın düzenlenmesi ve adaletli Sultan Behram-şah'ı öğme yolunda birkaç söz

Ben ki dehri (çağı) çevreleyen daire içinde bir nokta gibi düğümlendim, ayağı bağlı kaldım, ayak bağımı çözmeğe takatim yok. Huma kuşu gibi gölgem var ama debdebe ve saltanattan uzağım. Vatanım bu topak ise de Felekle beraber elim terkide,

Eserin Behram-şah'a ithaf edildiği senesi, 1178 (H. 574) olarak gösterilir. (Houstma, *Dynastie*. s. 279; İA. "Mengücek" madd. s. 714).

²⁴ M. E. Resulzade, *Nizami*, s. 60.

²⁵ M. E. Resulzade, *Nizami*, s. 68, 77.

kavrayabilir. Himmetimdeki bu mertebenin verdiği bir sevinçle nimet bağlayıcı bir padişah olduğunu öğrendim. Yüce talihli, savaşta muzaffer, bu firuze renkli (seyyarelerin) bahçenin (feleklerin) gül ağacı; İskender mayalı sultan, o umutlar kaynağı “Micasti” nin (Batlamyus’un meşhur eseri) düğümlerini çözen astronomi bilginlerinin kutbu.

335/ O sultan ki, varlığın dileğidir. Maksud ayeti o nun vafında o na indirilmiştir (Hz. Muhammed S.A.V’e ilişkin olarak “sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” anlamındaki ayetin Behram-şah’a istinat edilişi fazla mübalağadır. –Çev. Notu: tevilen, yaratılışın mükemmel bir insan varlığının vücut bulması için de amaçlandığı kabul ve peygamberimizin üstün vasıflarından bir kısmına diğer insanların vakıf oluşuyla bu ayetden pay alabilecekleri şeklinde bir açıklama ile şer’i mugayyirliğini mazur göstermek yoluna gidilse bile, yazarın hezeyan içinde hareket ettiğini söylemek daha makul gözüküyor.) Felek taçlı ve Süleyman mühürlü Şah, ufukların kıvancı Melik Fahrüddin o ilimden taze fetihler göstermiş, kalemden yeni yeni ülkeler aşmıştır.(Hz) Davudluğa nisbet davası ederse ne çıkar? (!) O nun şerefinde Süleyman ünü vardı.

340 / Altı bucağın, yedi feleğin riyası (iki cephe) padişahı, dokuz dairenin (yedi felek, arş, ve kürsi) merkez noktası Behrem- şah, öyle bir şahıdır ki: savaş gününde onun kahramanlığından Behrem Gür (Südum denen bir yerde oturur, oradan ilk geçeni katlettirirdi. Yaban eşeği avına merakından dolayı bu adı almıştır?) Kudreti (onun yanında) karınca gibi kahr. Yüksek gücü ile şahların başbuğu, geniş bilgi ile cihanın ünlüsüdür. Cihan mülkünü hâlka bağışlar, hem “Ermen “ , hem ”Rum” diyarının şahıdır. Sallatanat tahtının şerefli, hilafet postunun ulusudur. Rum diyarının fatihi “Abhas” ın (Gürcistan) galibidir.

345 / Bütün insanlardan daha bilgin, daha edaletli, bütün cömertlerden daha ikramlı ve vergilidir. Zamanın parlaklığı onun devletinin yıldızındandır. Melek, gûya onun sedefi andıran kapısının toprağında parlayan incidir. Balıklarla, incilerle dolu bir deniz, durgun bir pınar, taşkın bir deryadır. Kemerü üzerindeki eşsiz yakut, güneşin mercandan işlenmiş kemerine tebessüm saçmaktadır. Bu gümüş suya akıtan cömert pınar (güneş) sanırsın ki onun eliyle her tarafta civa gibi dağılmaktadır.

350 / Şu yüce gök kubbe,cömertliğe yaraşan el ancak böyle olur diye onun elini gösterdi. Onun kapısının çingırağı feleği kulağını patlatır; onun nefi ay’ın çisesini parçalar. İlk çağlarında mesut ve bahtiyar idi. Son demlerinde de cömertliği ile ün almak onun hakkıdır. Eli kadehinin sakisidir. Sonu olmayan Tanrı onu sonsuzluğa kadar yaşatsın.

Huzurunda yer öperken söylenmiştir.

Ey şah! İnsan mayasının şerefi,alemin gözünün aydınlığı senin varlığındır.

355 / Sırtı iki büklüm olmuş sema, sana zafer taşımaktadır. Dokuz feleğin karnı senin sırrınla gebe kalmıştır. Yerle gök’ün kulakları, üstünde ve altında kılıcının zafer incilerine sedef oldu.

Geceye oklar atan Ay, senin kılıcının ucuna ancak kalkanını fırlatır. Kılıcına su veren kaynak sanki Fırat suyudur. Ab-ı sürahisinden süzölmüştür. Senin tufanından uykusu kaçan kimse mesela Nuh bile olsa (!) suya boğulur.

360 / Senin kadehin Keyhüsrev ve Çemsid'i uslandırır. Senin gölgen pervaneyi yakar, güneşi söndürür. Aslan yüreklilik göster ki sen kahramanlar deviren yiğitsin. Sana aslan dedim, hayır yanlış söyledim, aslan paralayansın. Sendeki bu yürek ve bu güç kimde var ki, seninle yürekten ve güçten söz açabilsin? Gök kubbe altında her ne varsa senin muradının eli mutlak onun elindedir.

365 / Senin bu kadar mesnet sahibi vezirlerin var fakat senin yerini tutacak kimse varsa ancak meleklerdir. Zamane sana mühür ve saltanat sundu, rüzgar sana Süleyman tahtı verdi. Tanrı sana gençlik ve mülk bağışladı, seni mülkünde bağımsız ve adaletli kıldı. Toprak senin istikbalinle altın, zehir senin hatıranla şeker olur. Feridun mertebesinde olanlar bile seninle mey içmedikçe (senin muhabbetinle sarhoş olmadıkça) Dahhak'ın zulüm yılanını omuzlarında taşırlar.

370 / Mey iç, mey iç ki mutribin, sakilerin var, ne gam çekiyorsun? Sonsuz devletin var, mülkün koruyucusu ve sultanlar sığınağın. Hem kılıç, hem külah sahibisin. Her ne kadar kudretli taht kazanmış bir sultansın, fakat hâlifeler gibi hazine saçıyorsun. Şahlara taç veriyor, sultanları tahta oturtuyorsun. Kılıcının taçların üstündedir. Çünkü sultanlardan haraç alıyorsun.

375 / Devlet o başa ki üstünde senin kudretin; yücelik o gönüle ki içinde senin yerin vardır. Baykuş senin günlerin de "hüma"lık eder. Katına erişebilen baş, ayak olmak ister. Adaletin inayete yaklaşmıştır. Senden şikayet etmek, yükünü görmemiş olanlara düşer, yerin temeli (dünyanın düzeni) atının tırnakları altındadır. Düşmanın nal gibi çarımğa vurulmuştur. Yedi kat gök cevherinin bir hâlkası; sekiz cennet, bayrağının bir parçasıdır.

380 / Başı hükmünün altında olmayanların taçları aşlarına fazladır. Her fende başlıca fen sahibi sensin. İki alemin cihanı, birliğin teni sensin Feleğin kulağına edeb öğret. Söz ışığının neşesini parlat, dünya kaftanın bir köleye gyidir. İkmal mertebesini Nizami'ye bağışla. Sözlerim her ne kadar parlak ve canlı ise de senin irfanının sofrasına erişince pek arıklaşıyor.

385 / Bu deniz ve ocak (Nizami'nin gönlü) incisiz ve mercansız kalmıştı. Ona elinle cevher, ağzınla inci saç (takdir et) fakat kıskançlara karşıda oklarından yakut, kılıcından mercan damlaların eksilmesin. Talihin felek gibi kutlu, son günün mutlu ve hayırlı olsun; gönlü hoş ve talihi karanlık olanların hepsi sana yönelmiştir. Hoş gönüllü benim, kara talihlilerde senin kötülüğünü isteyenlerdir. Senin fethin başlara bayrak açmış, düşmanların kalem uçları gibi kesilmiştir. 400 / O Şehname (Firdevsi'nin eseri) eski ocaktan dökölmüş bir altın, bu Mahzen-i Estrar yeni denizden çıkmış bir inci gibidir, O Sultan Mahmud Genze'de bayrağını dikti, bu Behram-şah Rum diyarında sikkeye adını yazdı"²⁶

²⁶ Nizami, **Mahzen-i Estrar**, s. 35 - 38.

2. MENGÜCİK / KEMAH YÖNETİCİSİ SELÇUK-ŞAH DÖNEMİNDE ZİKREDİLEN BAZI ÂLİMLER

Mengüçik-Kemah hükümdarı Selçuk-şah'a ait H.587 (Ramazan ayı ortaları /1191 ekim başları) tarihli vakfiye Kutbu's Salikin (Saliklerin ileri geleni) ve Mürşidü't talibin (dileyenlerin yol göstericisi) olan *Şeyh Şemsettin Emir bin Şeyh Hasan bin Şeyh Ali tarafından yazılmış; Seyyid Şerif bin Seyyid Yahya, Hatib Abdul-ahad bin Abdul-Samed, Abdul Mümin bin Hacı Hüsameddin, Hacı Hamid bin Cemaleddin ve Müderris Mevlana bin Latifi Taceddin* ile adları verilmeyen başkaları da tanıklık etmişlerdir.

Bu vakfiye sureti, Selçuk-şah'ın imarete verdiği önemi, Kemah'ta köklü bayındırlık hareketlerinin bu dönemde devam ettiğini ve bu kentte çeşitli ilim adamlarının bulunduğunu göstermesi açısından ayrıca önemlidir.²⁷

3. DÂVÛD-ŞAH VE NECMEDDİN DÂYE RÂZİ

Alâeddîn Dâvûd-şah döneminde Erzincan'a gelen edebiyatçı ve şairlerden biri de Necmeddîn Dâye Râzî'dir. *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî* adlı Farsça eserini Dâvud-şah'a sunmuştur.²⁸

Diyârbakır yoluyla Kayseri ve Sivas başta olmak üzere bazı Anadolu Selçuklu kentlerine uğrayan Dâye 1224 yılında Erzincan'a gelme sebebini *Mermûzât-ı Esedî* adlı eserinde şu şekilde dile getirir:

“Hikâyem, binlerce keder... 618/221 yılının aylarında Diyârbekir yoluyla (Rûm) Anadolu'ya ulaştım. Üç yıl boyunca inişli çıkışlı bir sûrette o topraklarda dolaştım durdum. Her şehirde bir müddet kaldım. Her topluluğun içinde vakit geçirerek onları izledim. Bu pazarın dükkânlarında din metândan başka her metân revaç bulunduğunu gördüm. Ehl-i yakîn dışında her hîlekar ve müzevvirin taleb edildiğine şahit oldum. Şeriat ve tarikat erbâbının pazarı kesat, ticâretleri bozdu. Ama fitneciler, gıybet edenler ve gününü gün edenler kıymete biniyordu. Herkes değersiz, topraktan yapılmış boncukları satın alıyor, sedef incilere bakan olmuyordu. Bu diyârdan da iyice soğudum... Bunlara karşı sâdikâne

²⁷ Rafet Yinanç, *Mengüçüklere ait bir vakfiye sureti*, TAD VIII-XII/ 14-23, s. 18-19.

²⁸ “Eserin 735/1334 yılında istinsah edilen yegâne nüshası Süleymâniye Kütüphanesi Es'ad Efendi Kitaplığında numara1704'de ([y.y.]: Yazma, 23 st., nesih, 735/1334, 61 vr.) kayıtlı bulunmaktadır. Bu nüshanın mikrofilmi Müctebâ Minovî tarafından Tahran Üniversitesi Kütüphanesine götürülmüş¹¹, bu mikrofilmden yararlanan Muhammed Rızâ Şefî'i Kedkenî tarafından bir mukaddime ilave edilmek sûretiyle Tahran 1345/1966 yılında neşredilmiştir”. “Eserin ikinci baskısı 1381 hş/2002 yılında yine Tahran'da gerçekleştirilmiştir”. Halil Baltacı, *Necmeddîn Dâye Râzî*, İstanbul 2011, s. 120-121.

Halil Baltacı, Farsça olarak hazırlanan “Necmeddîn-i Râzî, *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî*, (haz. Muhammed Rıza Şefî'i Kedkenî), Tahran, 1381hş/2002 adlı eserin 30-36. sayfalarını Nizamettin Parlak'ın 2016 yılında gerçekleştirilen Erzincan Sempozyumu'nda “*Kaynaklarda Erzincan'ın Yeri ve Önemi*” başlıklı tebliği vesilesiyle Türkçe tercümesini yapmıştır. Mütercim H. Baltacı'ya ve ilgili metni bize ulaştıran N. Parlak'a müteşekkirim.

dört tekbir alarak davrandım, lem-yezelin hükmüne ve ezel kazâsına rızâ göstererek yine düşe kalka aziz dostlarımla yola koyuldum.”²⁹

“Sabrın sınırına geldiği, bu sözleri dile getirdiğim bir esnada kader eli tedbir dizginini Erzincan tarafına çevirdi, azîmet devesinin yularını bu şehre döndürdü ve gönül hacısını temennî Minâ’sına erıştirdi” diye kente geldiğini belirten Dâye, bunu beyit olarak;

“Ateşlere yanmış yorgun bir gönülle

Rûm yolundan Erzincan tarafına gittim.” biçimiyle ifade eder.

Dâye, kendi ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla iç huzuru olmayan, vardığı hemen her yede beklediğini bulamayan bir kişiliktir. Gittiği kentlerde gördüğü insan sayısının ancak belli bir kesiminin olabileceği açıktır. Ama o, kendi bireysel gözlem ve algısını alabildiğince genelleştirip hemen herkesi aynı kefeye koymuş, herkesi “cehâlet ve görgüsüzlüğü fazla, fitne-fücur ve fesatçısı nihayetsiz” olarak nitelendirmekte bir beis görmemiştir. Ona göre Erzincan hâlkının da diğerlerinden bir farkı yoktur. Bu kentin “ hâlkını da satranç tahtasında” görmüştür.

Nitekim;

...

Hepsi dünya malının aşkıyla sarhoş

Hepsi kibir ayağının dibinde alçakta

Hepsi kendi mal ve makamıyla meşgul

Hepsi mal ve haşmetiyle mağrur

Hepsi surette kalmış surete tapıcı

Hepsi mideleri din yolunu kesmiş kimseler

Hepsi mürüvvet kisvesi altında alçak adamlar

Hepsinin manaları görmede gözleri kör

Hepsi renk ve koku bağında (bend) bağlı..” dır.

Ancak, bir süre himayesinde kalacağı Dâvûd-şah için övgü dolu ifâdeler kullanmış, onun yanında diğer yöneticilerin “sivrisinek gibi” kaldıklarını beyan etmiştir.

“Her zaman feleğin çeşit çeşit

Türlü zahmetlerini çektim

Bir defa olsun kadehle bir şarap vermedi

Her an rebâb gibi zahmetleri yudumladım

Bu zaman zarfında eriştiğim mihneti

Çektiğim dertleri şerh edemem.” diyen şair şöyle devam eder:

“Her ne kadar bu yerin ehlinin cehâlet ve görgüsüzlüğü fazla, fitne-fücur ve fesatçısı nihayetsiz ve bende zamanın bütün bu kötülüğünden şikâyetçi idiysem de gözümü hakikatli bir şekilde açıp iyice bakınca bu şehirde bir padişah gördüm. Bu satranç tahtasında öyle bir şah idi ki dünyanın gezip dolaştığım yerlerinde böyle bir padişah ne

²⁹ Halil Baltacı, **Necmeddîn Dâye Râzî**, İstanbul 2011, s.67-69.

gördüm ne de işittim. Allah'a hamd olsun, onun hakkı gören gözü açılmış, kendisine her türlü hüner ve kemâl verilmişti. Zekâ ve bilgelikte başkaları piyade o ise süvari idi. Hikmet ve firâsette o fil diğer melikler sivrisinek gibi görünüyordu.

Beyit:

*Genç ama güngörmüş fitratlı bir padişah
Âlim, âdil ve cömert yaratılışlı
Cömertlik, fazilet ve ihsanda
Bütün cihan meliklerinden öne geçmiş
Dünya gözü onun bir ay
Gökkubbe böyle bir şah görmemiştir
Nûşirevân gibi adâletli bir padişah
Tâc bahşeden tahta üzerinde bir hüsrev
Yüce padişah neslinden Alâüddîn
Yeryüzünün meliklerinin en yücesi
Padişah Behramşâh oğlu Dâvud'un
Tahtı, tâcı ve mülkünün vârisi
Aslı iki padişah hanedanından
Cevheri bu iki padişaktan
Bu iki soy kuzey yıldızına ulaşır³⁰
Bunlar Mengücek oğulları ile Selçuk oğulları
Hünerde yaşatlarını geçmiş
Keremde dünyada zirveyi tutmuş
Denizler cömertliğinde adeta bir katre
Sehabetinde güneş adeta bir dolunay
Memleketinin genişliği onun düşüklüğünden değil
Onun himmeti devletinin çok ötesinde
Sadece Erzincan değil belki mülk-i âlem
Onun için bir danenin kıymetinin yarısından da değersizdir
Her nerede böyle bir himmette bulunsa
Görün ki fânî mülk nasıl kıymet kazanıyor.*

Bu şehirde böyle kıymetli bir hazine bulup bu satranç tahtasında böyle yüce bir şah görünce “Allah'a hamd olsun, İskender gibi karanlık yolu açıp Hızır gibi âb-ı hayata ulaştım. Artık hüner kesesini açmak ve Musa gibi yed-i beyzâyı gösterme zamanıdır” dedim. İstedim ki şahın önüne piyonu getireyim ve çeşitli hünerler göstereyim, ancak daha taşımı hareket ettirmeden bu oyunun dönemin en iyi ustası olan oyuncusunun hamleleriyle yüz sıkıntıya uğradım...”

³⁰ Burada “ayyuka çıkmak” tabirinin temelinde olan ve kuzey yarımkürede parlak bir yıldız olarak tanımlanan “ayyûk” kelimesi geçiyor.

1224 yılında Erzincan'a gelen Dâye'nin burada ne kadar kaldığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Davud-şah'ın I. Alâeddîn Keykubad'la olan siyasi sürtüşme sonucu 1228'de yönetimden ayrıldığı düşünüldüğünde, bu tarihten önce ayrıldığı söylenilebilir.

4. İSMETİ HATUN

Aile çevresiyle birlikte Belh'ten göç eden Bahaddin Veled, Kâbe'yi ziyaretinden sonra Anadolu'ya gelmiş, Malatya yoluyla Erzincan'a uğramıştır. Bu olayı kaydeden iki kaynak mevcuttur. Ahmet Eflaki'de hadise şöyle rivayet edilir: *"...Rivayet ederler ki, Erzincan hükümdarı Fahrüddin, aydın gönüllülerinden olup velilere inanırdı. Onun İsmeti Hatun adında bir de karısı vardı. Bu kadın iffet ve ismette dünyanın Ayşe'si, döneminin Hatice'siydi. Veliliği ile de ün salmıştır. Gizlilik evreninde ona, Bahaüddin Veled gibi bir dünya kutbunun, kendisinin yöresinden geçtiği duyuruldu.*

Hemen bir yorga ata binerek Baha Veled'in arkasından yola koyuldu. Has köleler, durumu tez elden Fahreddün Behram-şah'a bildirdiler. O da birkaç süvari ile İsmet Hatunun peşine düştü. Erzincan Akşehri yakınında Baha Veled'e ulaştılar. Atlarından inerek yeri öptüler. Baha Veled hazretleri onların gönüllerini aldı ve her ikisini müridliğe kabul etti. Fahrüddin Behram-şah, Baha Veled'e Erzincan'a inmesi için gönülden yalvardı. Fakat Baha Veled buyurdu ki:

-“Eğer beni istiyorsanız ve bana tutkunsanız, benim için bu kente bir medrese yaptırınız. Böylece burada bir süre kalmam sağlanacaktır.” Bunun üzerine, Erzincan Akşehri'nde bir medrese yaptırıldılar. Dört sene bilginler Sultanı, herkese ders verdi.dünya kraliçesi ismeti hatun onun hizmetindeydi.

Tam o sırada yüce Tanrı'nın buyruğu ile Fahrüddin Behram-şah ve İsmet Hatun öldüler.”³¹

Ahmet Eflaki'den daha önce kaleme alınan ve verdiği bilgilerin bir kısmı ona kaynak olan Sipehsalar da Bahaeddin Veled'in Erzincan' da (Akşehir) kaldığı süreyi ancak bir yıldan daha fazla olarak kaydeder: - *“..nihayet Tanrı'nın takdiri ile Bahaddün Veled hazretleri Hicaz'a gitti. Hicaz'dan Şam'a uğrayıp, Erzincan'a geldiler. Sultan Alaeddin'in hâlası olan Taç Melek hatun'un İsmetiye hanikahına indiler. Bahtlı hükümdar Fahreddin'in hanımı, beğenilen hizmetlerde bulundu ve orada kalmasını rica etti. Bahaüddin Veled kabul etti. Kışı orada geçirdi. Hükümdarın hanımı, Bahaeddin Veled adına orada bir hanikah yaptırdı. Orada kaldıkları bir yıldan fazla süre içinde Melike, Bahaeddin Veled'in ihtiyaçlarını sağlıyordu. Bahaüddin Veled, oradan sonra Rum'a hareket buyurdular.”³²*

5. MELİK ÜL-KELAM ERZİNCANLI NİZAMEDDİN AHMED VE YASSI ÇEMEN FETİHNÂMESİ

Kendisinden Melik ül Kalam (Şair / Edebiyatçıların reisi) diye bahsedilen bu şahsı,

³¹ Ahmed Eflaki, **Arifler'in Menkıbeleri- I**, (çev: Tahsin Yazısı), İstanbul 1973, 1/17 - 18.

³² Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, **Mevlana ve Etrafindakiler**, (çev. T. Yazıcı), Tercüman Yayınları, İstanbul 1977, s. 22.

Anadolu Türk tarihinin en büyük edebi simalarından biridir. Doğal olarak Erzincan'ın da önde gelen edebi kişiliklerinden biri olduğunu kabul etmek gerekir. Kendisi hakkında bilgi veren İbn Bîbî, onun aynı zamanda siyasi konularda da etkin bir kişilik olduğunu belirtir.³³

Henüz Mengüçik Devleti'nin varlığını koruduğu 1211 yılında Selçuklu hükümdarı İzzeddin Keykavus saltanata çıktığı zaman, kendisine ünlü şairler tarafından kasideler yazılmış ve bunların içinde bulunan edebiyatçıların reisi mevkiindeki Nizameddin Ahmed Erzincani de aynı şekilde çeşitli hediyelere sahip olmuştur. İzzeddin Keykavus'un katibi (münşisi) olan Nizameddin Ahmed'in bilahare vezirlik makamına geldiği ve Anadolu Selçuklu sultanlarının en ünlülerinden olan Alaeddin Keykubad'ın saltanata gelmesine ön ayak olanlardan biri olduğu da bilinmektedir.

Nizameddin Ahmed'le ilgili önemli bir bilgi de, onun Harizmli Celaledin'i, Alaeddin Keykubad'ın Yassı Çimen'de yenmesinden sonra ele aldığı ve Th. Houtsma tarafından muntasar bir Selçuknâme de neşrettiği³⁴ fetihnâmesinin olduğudur. Selçukluların bu zaferini ele alan ilk fetihnâme, ac'ye ait olmasına rağmen, onun Türk ve Müslüman bir hükümdar için "meçhul" ve "mahzul" (hakir, hor, perişan) şeklinde çirkin ifadeler kullanılması yüzünden kabul edilmeyip, sonrasında Nizameddin Ahmed'in fetihnâmesi kabul görmüştür.³⁵ Aynı nedenden dolayı Nizameddin Ahmed, Şemseddin İsfehani'nin yerine Tuğrai (Tuğracı) makamına getirilmiştir.³⁶

Nizameddin Ahmed Erzincanî'ye ait iki rubaiyi örneği:

چون رسم سکندری معین کردی
اننه شهنشهی مفتن کردی
خورشیدرا سناجق شاهی کردی
صب حی زیر ای شام روشن کردی

*Çün resme-i Sikender-î mu'ayyen kerdî
Âyîne-i şehinşehî mukannen kerdî*

*Hûrşîdî-râ sancağ-ı şâhî dâdî
Subhî zi-berây-ı Şâm rûşen kerdî*

*İskender'in geleneğini yerleştirip imparatorluk ayinini kanunlaştırınca bir güneşe
(yani doğan çocuğa) şahlık sancağı verdin,*

Şam (Hem karanlık ve hem de Şam Eyyubîleri) için sabah aydınlığı açtın.

³³ İbn Bîbî, s. 119 – 127.

³⁴ Paris Bibl. Nat. Suppl. Turc. 1182. s. 47a/s. 179 – 181.

³⁵ T. E. Şahin, *XIII ve XIV. Asırlarda yaşayan Erzincanlı Nizameddin (ler)*, **Mengüçeli**, I / 2, s. 19

³⁶ O. Turan, **Selç. Zam. Tür.** S. 374.

گفتم غم زلف تو دگر نتوان خورد
وز مشک تو بیش ازین جگر نتوان خورد

گفتا غم پشم و لب من نیز بخور
کآخر همه بادام و شکر نتوان خورد

*Goftem gam-i zolf-i to diğer netvan hord
Ve az moşk-i to biş az in ciğer natvan hord*

*Gofta ğam-ı çeşm-i ve leb men neyz behor
Kâhir huma-i badam ve şükür tuvan hord*

Dedim: Senin zülfünün gamı çekilmez, senin saçtığın misk kokusuna bundan fazla yürek dayanmaz.

Dedi: Benim gözümün ve dudağımın gamını çekme. Zaten badem ve şeker aynı anda yenilmez ki.³⁷

6. MUVAFFAK'UD-DİN ABDULLATİF

Selçuklu Dönemi'nin önemli kişiliklerinden biri de *Muvaffak'ud-din Abdullatif*'tir. Erzincan'da bir müddet ikamet eden Muvaffak'ud-din Abdullatif (ölm. 1223) tıp, fizik ve felsefede konularında kitaplar kaleme almış, ses (akustik) ve dilin kökenine(etimoloji) dair incelemelerde bulunmuş bir bilim adamıdır.³⁸

7. ERZİNCANLI MECMEDDİN BİN HÜSEYİN

Erzincanlı âlim diye tanınan Mecmeddin Muhammed, Muinüddin Pervane'nin damadıdır.³⁹ Rükneddin IV. Kılıç-arslan zamanında (1257 - 1264) müstevfilik (istifa=maliye vekaleti) makamına Necibüddin'in yerine getirilmiştir.⁴⁰ Kendisinin kişiliği hakkında; ilim ve edebiyat alanında eşsiz bir sima, son derece cömert, yüksek ahlak ve fazilet sahibi, ince ruhlu ve nüktedan, Arapça ve Farsça'yı bilen, halk tarafından meziyetleri takdirle karşılanan biri olduğu söylenir.⁴¹

Muinüddin Pervane, Sahib Fahreddin Ali'yi vezirlikten uzaklaştırdığı zaman, Mecmeddin Muhammed'i 1271 yılında bu göreve getirmiştir. Ancak, Fahreddin Ali hapisten kurtularak Toku Noyan'ın tasavvutu ile tekrar vezirliğine dönünce, Mecmeddin

³⁷ Mustafa Özdemir, "Melikü'ş- Şuarâ" Nizameddin Ahmed Erzincanî, **Akra** Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, S. 14, s. 41- 58.

³⁸ İbn Hacer, **Durar**, I, s. 32, II, s. 72; **Asar'ül-bilad**, s. 462; İbn Ebi Usaybia, II, s. 207; İbn Şakir, II, s. 78; O. Turan, **Selçuklu Tarihi ve Türk – İslam Medeniyeti**, s. 367.

³⁹ İbn Bîbî, s. 566.

⁴⁰ Aksarayî, s. 161.

⁴¹ Aksarayî, s. 161, 178. Farsça bir şiirinde: "Vezirler hakkında uzun dualara lüzum görmedim. Tanrı saadet içinde uzun ömürler versin dedim. Kısaca dilediğim şu dilekte düşünecek olursa; en geniş manalar toplanmıştır. Tanrı, senin şahsında dileği kabul olunan duaların hayır dualarını gerçekleştirsin." Biçiminde bir ifade kullanmış, fazla bir şey söylememiştir., s. 178.

bu görevden alınmıştır. Saltanat için kendisine ihtiyaç duyulması nedeniyle müstevfililiği düşürülmeyip vaktiyle Celaleddin Karatay'ın olan atabeylik görevine getirilir. Atabeylik, hükümetin yüksek kademesinde hem hükümdarın mutemedi ve hem de şehzadelerin sorumluluğunu üstüne alan bir makamdır.⁴² Mecmeddin Muhammed maliye nezaretine getirildiği zaman, onun kardeşi Kutbeddin Mahmud da Erzincan valisi olmuştur.

Mecmeddin Muhammed, görevi süresince Muineddin taraflısı olmuş, Baybars'ın Anadolu hücumlarında onlara karşı mücadele etmiştir. Hatiroğulları ayaklanmasında elinde fazla bir güç bulunmadığı için bir şey yapamamış, öldürülmek üzereyken etrafında bulunan emirlerin hediyeleri sayesinde kurtulmuştur.

1277'de Baybars'ın savaş başarısı üzerine Gıyaseddin Keyhusrev, bozguna uğramış Moğolların Türklerden intikam alabileceğini düşünerek pek çok efradıyla birlikte Tokat'a gittiğinde, yanına Mecmeddin Muhammed'i de almıştır.

Mecmeddin Muhammed'in bir ara Moğol Hanı Abaka ile Aladağ'a (Van yöresinde) birlikte gittiği kaydedilir. Muinüddin Pervane'nin katlinden sonra kurtulabilen Mecmeddin Muhammed Sivas'a döndüğünde orada hastalanarak ölmüştür. Konya dönüşüne tekabül eden bu yolculukta onunla beraber olan Taceddin Mûtez ise H. 676 (M. 1277) Erzincan'da ölmüştür.⁴³ Baybars Tarihi'nde her ne kadar tutsak edilip serbest bırakılanlar arasında Mecmeddin Muhammed'in adı geçmişse de⁴⁴ bu yanlıştır.⁴⁵ Yine bunlar arasında Mecmeddin Muhammed'in kardeşi Kutbeddin Mahmud'un da adı geçer.

Mevlana'nın mektupları arasında Mecmeddin Atabey'e yazılmış altı mektup vardır.⁴⁶ Ayrıca: Fihi ma Fih'de Mecmeddin Atabey'in Mevlana'ya karşı beslediği saygıyı gösteren bir paragrafta, dinlerin birleşmesi için kızlarını Tatarlara vermek isteyen Hristiyan kadınlarının bu fikirlerinin yanlış olduğunu ifade eden ve Mecmeddin'den nakledilen bir başka rivayet mevcuttur.⁴⁷ Sultan Veled Divanı'nda⁴⁸, hakkında yazılan bir muvaşşah

⁴² İbn Bibî, s. 656 – 659; Aksarayî, s. 176 – 177; Baybars, s. 56 – 57. Atabey Mecmeddin Muhammed'in istifa divanına tayinine dair bir mensur (takrir) bugüne kadar gelebilmiştir. Bkz., O. Turan, **Resmi Vesikalar**, s. 7 – 19, izahlar s. 3 – 7.

⁴³ Aksarayî, s. 197 - 198.

⁴⁴ Baybars Tarihi, s. 57.

⁴⁵ Ahmed Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, I. (çev. T. Yazıcı), -Önsöz- s. 57

⁴⁶ Mevlana, **Mektuplar**, VIII, IX, X, LIV, LXVI. CXXI.

⁴⁷ Mevlana, **Fihi ma Fih**, (çev ve Haz. A. Gölpinarlı), İstanbul 1959. Mecmeddin'in Mevlana hakkındaki lütuftar sözleri için bkz. böl: 7; Sipehsalar'da Mecmeddin Atabey için anlatılan bir menkıbe, O'nun Mevlana'nın, damadı ve müridi olduğunu da kaydeden Eflaki'de de nakledilir (3/37, 3/254). Sipehsalar: "Arkadaşları zümresinden olunan Mevlana Mecmeddin-i Atabek daima çileye girmek istiyordu. Bir gün, Hüdavendigâr Hazretleri'nden bu hususta ricada bulunmuştu. Hüdavendigâr Hazretleri, O'nun bu arzusunu kabul ettikten sonra, arkadaşı ile birlikte medresede birbirine bitişik iki hücrede çileye soktu. Bir kaç gün sonra, açlık Mecmeddin'e tesir etti, takatı kalmadı. Arkadaşına açlık sıkıntısını açtı. Söz birliği ettiler ve geceleyin hücreden dışarı çıkıp, bir dostun evine gidip açlıklarını anlattılar. O aziz kişi, onlar için kaz ve pirinç pilavı hazırladı. Yedikten sonra tekrar hücrelerine gelip kapıyı kapadılar. Sabah olunca adet olduğu üzere Hüdavendigâr, hücrenin kapısına geldi ve parmağını kapıya koyup, kokladı. Sonra: "Arkadaşlarımı"

(akrostiş) vardır. Yirmi üç beyitlik kasidenin ilk on yedi beytin ön sözcükleri “*Mecmeddin Aliyy ibn Muhammed*” biçimindedir. Bu kayıtlarla, Mevlana'nın Mecmeddin Atabay'le ilgili söyledikleri benzerlik aksettirmektedir. Buna göre, malumatların bir araya gelmesiyle Mecmedin Muhammed'in tam adının Mecmeddin Ali bin Muhammed el-Hasan el Erzincanî olduğu anlaşılır. Künyesi ise Ebu'l Mehami'dir.⁴⁹ Mecmeddin Muhammed'in babasının adı bazı eserlerde Hüseyin⁵⁰, bazılarında ise Hasan diye geçer.⁵¹ Erzincan'daki “Atabek Medresesi”ni bu zatın yaptırmış olması mümkündür.

8. ZEYNÜDDİN AHMED

Ülkenin üst yönetim kademelerine getirilenlerden biri de (1271) Erzincanlı Zeynüddin Ahmed'dir. Vazifesi Nazir-i Memalik olan zatın hayatı hakkında ayrıntılı bir bilgi yoktur.⁵²

9. KIVAMÜDDİN ERZİNCANÎ

Muinüddin Süleyman Pervane 'nin aracılığıyla yüksek mevkiler elde edenler olduğu gibi yine onun marifetiyle çıkarları elinden alınan edilen kişiler de vardır. İzzeddin Keykavus taraftarlarını Konya'da saltanat sarayına topladıktan sonra onları yakalatarak Alıncak Noyan'a göndermesi, yaptığı sindirme hareketlerinden biridir. Moğol kumandanı gönderilen bu tutsakları hunharca katletmiştir.

İbn Bîbî'nin, haksız yere öldürüldüklerini söylediği kimselerin başında Müşrif-i Mülk Erzincanlı Kıvamüddin İzzeddin Esher bin Abdulhamid bin Muhammed vardır. Kıvamüddin, izzeddin Keykavus'un kardeşine baskın gelerek tek başına hükümdar olduğu zaman müşriflik (teftiş nezareti) makamına getirilmiştir.⁵³ Müşrif-i Mülk Kıvamüddin Erzincanî'den başka, Müstevfi Düleycanlı Necibüddin Ebu Bekir b. Hüseyin, Kadı Leşker Şerefhisarlı Celaleddin, Seyfüddin Has Kay-aba, Kerimüddin Alishir, Emir Silah Bedrüddin Gühertaş ve Üstadüddar Emüniddin Yakud da katledilenler arasındadır.

Kıvamüddin'den boşalan müşrifliğe Celaleddin Mahmud b. Emir'ül Hac b. Hüseyin

bu hücreden riyazet kokusu değil, kaz ve pirinç kokusu geliyor.” dedi: Her ikisi kalkıp Hüdavendigâr'ın mübarek ayaklarına kapandılar ve mağfret dileyip: - “Böyle bir rahmet denizi varken, kendimizi halvet köşesinde harap etmek, mutsuzluk olacak.” dediler. s. 101 – 102.

⁴⁸ **Divan-ı Sultan Veled.** Feridun Naffiz Uzluk bas. 1958, s. 143. Sultan Veled O'na, ilk onyediy beytin ilk harflerinden “Necmeddin Aliyy İbn Muhammed” adı çıkan yirmi üç beyitlik müveşşah bir kaside de yazmıştır.

⁴⁹ İbn Bîbî, s. 656.

⁵⁰ Aksarayî İbn Şeddat (V. 243, 157) ve Caca-oğlu vakfiyesinin İsklip yazmasında (A. Temir, Kırşehir *Emiri Caca-oğlu Nureddin'in 1272 tarihli Arapça - Moğolca Vakfiyesi*, Ankara, 1959, s. 65, 130).

⁵¹ İbn Bîbî, s. 656, 658; Yukarıda adı geçen vakfiyenin, Kırşehir yazmasında s. 76 - 137.

⁵² İbn Bîbî, s. 656.

⁵³ İbn Bîbî s. 642; Aksarayî, s. 136; Kıvamüddin, Mevlana Celaleddin'in “Mektuplar”ı arasında geçen (mektup: CXXXIV) ve AtaBey Fahreddin'den nân-paresi istenen Kıvamüddin Esher değildir. O. Turan, *II. İzzeddin Keykavüs'e ait bir Temliknâme*, Z. V. Toğan'a Armağan, 1950 - 1955, İst., s. 163.

getirilmiştir.

10. İLHANLI VEZİRİ REŞİDÜDDİN FAZLULLAH HEMEDANİ VE ERZİNCAN

İlhanlı vezirlerinden hayır ve kültürel işler açısından en çok tanınan kişi ise Reşidüddin Fazlullah Hemedani'dir. Gazan Han ve Olcaytu Hanların yönetiminde yaklaşık yarım yüzyıl İlhanlı Devleti'nin hizmetinde bulunması nedeniyle yaşadığı dönemin en zenginlerinden sayılabilecek kadar servet sahibi olmuştur.⁵⁴ İlhanlı ülkesine bağlı çeşitli yörelerde mal varlığı olan Reşidüddin'in 100 feddan (sürülebilir arazi, çiftlik) mülkü de Erzincan'dadır. O, servetinin büyük bir bölümünü hayır işlerine vakfetmiştir.

Onun kurduğu vakfiyeler içinde amme hizmeti dışında, mesleği olan tabiplik gereği "darüşşifa" büyük önem taşımaktadır. Erzincan'da ise bir medrese kurmuştur.⁵⁵ Reşidüddin'in Erzincan'a olan ilgisi, bu kent için "*cennet gibi altında nehirler akan*" ifadesini kullanmasından da anlaşılmaktadır.⁵⁶

11. İBN BATUDA SEYAHATNÂMESİNDE ERZİNCAN VE AHİ NİZAMEDDİN

İbn Batuda, Sivas kentinde Eretna'nın konağında ve Sivas Ahilerinin zaviyelerinde bir haftaya yakın misafir olduktan sonra Amasya'ya oradan Gümüş (Gümüşhane) üzerinden Erzincan'a varmıştır. Moğolların gelişinden sonraki yıllar içerisinde Doğu Anadolu kentlerinin Selçuklular dönemindeki üstünlüğünü yitirilmesine rağmen, Erzincan'ın hâla toplumsal ve ekonomik açıdan büyük bir önem arzettiğini Batuda'nın şu cümleleriyle ifade edilir:

-*"...Oradan (Gümüşhane'den) hareketle Erzincan'a vardık ki, Irak Sultanına (Şeyh Hasan) bağlı vilayetlerden biridir. Bakımlı ve büyüktür. Halkının çoğunluğunu (şehir merkezinde) Ermeniler teşkil eder. Müslümanlar Türkçe konuşurlar. Muntazam güzel çarşıları vardır. Şehrin adıyla tanınan nefis kumaşlar (Erzincan bezi) dokunur. Ve bölgedeki bakır madenleri işletilir. Bundan çeşitli kap ve bizim taraflardaki (Kuzeybatı Afrika) ayaklı çiradanlıklara benzeyen bakır şamdanlar, -Beysus- yapılır."*⁵⁷

Ahi Nizameddin'e gelince, seyyah, onun Ahiler arasında seçkin bir şahsiyet olarak tanındığını; tekkesinin ise tanıdığı zâviye örnekleri arasında en güzel yapıda olanlardan biri olduğunu yazar.

Bu seyahatnamede kaydedilen Alanya Kadısı'nın da (Celaleddin-i Erzincani) Erzincanlı biri olduğunu görüyoruz. Bu kayıtlar, ülkedeki çeşitli kurumların üst mevkilerine gelebilen bir ilim zümresinin Erzincan'dan çıktığını göstermekle, şehirdeki eğitim seviyesine ışık tutması bir yana, o dönem içerisinde gelişmesinin zirvesine varan "Ahilik" sisteminin bu

⁵⁴ Ankhbayar Danuu, **İlhanlı Devleti'nde Vezaret**, (Doktora), Ank. Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara 2016, s. 353-354.

⁵⁵ Reşidüddin Fazlullah Tabîb (Hemedani), **Mukâtebât-i Reşîdî**, Tashih Muhammed Şefih, Pencab Üniversitesi Press, Lahor, 1945, s.183.

⁵⁶ **Mukâtebât-i Reşîdî**, s. 273.

⁵⁷ İbn-i Batuta, Göst. Yer. (Parantez içleri bize ait).

kentteki etkinliğini belirtmesiyle de önemlidir. ⁵⁸

Batuda'nın bahsettiği Nizameddin'in, Ahmed Eflaki'de belirtilen Nizameddin'le aynı olması gerekir. Gerek tarih olarak yapılan kıyaslamalar ve gerekse kayıtların karşılaştırılması sonucu bu kanaate vardık. Eflakî 1291 yılından çok sonraları Konya'ya gitmiş ve Nizameddin-i Erzincanî'nin öğrencisi (müridi) olmuştur. Ondan “...üstadım Erzincanî Nizameddin” diye bahseder ⁵⁹. Eflakî ve Batuda'nın kaydında geçen Nizameddin de bu yılda ele alınmıştır.

“Ahi” sıfatı ve özelliğinin genel bir konu olduğundan, Ahi olanların aynı zamanda başka bir dini tarikatta olmaları mümkündür. Anadolu'da Ahi olan başkaca Mevlevilerin olduğu da bir gerçektir. Eflaki, Nizameddin'i Erzincanî diye anar. Ayrıca iki ayrı eserde geçen Nizameddin'i aynı şahsiyet olduğunu teyid edebilecek bir durumda, Batuda'dan sonraki asrın bir yazarı olan Evliya Çelebi'nin de, çevrenin en güzel zaviyesi olarak “Mevlevi Zaviyesini” işaret etmiş olduğudur. Şu halde bu kişinin adı “Şeyh-i Mevlevi Ahi Nizameddin-i Erzincanî”dir denilebilir.

12. MAMA HATUN

Tarihi kimliği açıklığa kavuşan Mama Hatun'un 1201 senesinde Saltuklu melikeliğinden sonra Tercan'a yerleştiğini biliyoruz. Bu nedenle, onunla ilişkili yapıların XIII. yüzyıl başlarında yapıldığını söyleyebiliriz. ⁶⁰ Türbe'nin yapısı Anadolu'daki diğer türbelerden değişik bir plan özelliğine sahiptir. Genel şekli itibariyle Orta Asya eski mezarlarındaki yapıları aksettirir.

Halk arasında Mamahatun Türbesi ve Mamahatun Kervansarayının mimarı Ahlatlı Mimarın (Ebu'l-Nema bin Mufaddalü'l-Ahval) Mamahatun'a olan sevdası anlatılagelmiştir. ⁶¹

13. MARİA DESPİNA VE RUMSARAY

⁵⁸ Şimdiye kadar İbn-i Batuta'nın Sivas, Erzincan ve Erzurum gibi vilayetlere gelmesi onun Sivas'ta Eretna ile konuşması genellikle doğru olarak kabullenilmekle beraber, o devir hadiselerini irdeleyen Faruk Sümer bu kanaatte değildir. (Anadolu'da Moğollar, s. 113) Zira Batuta'nın Sivas'a geldiği 1333/4 senelerinde Celayir Şeyh Hasan'ın bizzat buralarda olup fiilen valilik görevini ifa ettiği kaydını ileri süren F. Sümer, onun ancak 1336'da Anadolu'dan ayrıldığını iddia eder. Ki bu yıl Ebu Sait'in ölümünün ertesini yılı olup, Şeyh Hasan ise o sıralarda İran-İrak yörelerinde bulunuyordu. Yine F. Sümer'in asıl mühim açıklaması: Orta ve Doğu Anadolu kentleri hakkındaki bilgilerin görülerek değil, duyulanların kaleme alındığı hakkındadır. Fakat bu mevzunun böyle olması halinde de Erzincan ve Ahi Nizamettin'e ilişkin bilgilerin doğruluğundan şüphe edilmesi gerekmez. Sadece, bilgilerin eksik ve kaleme üstünkörü olarak geçtiği farz edilebilir.

⁵⁹ Ahmet Eflakî, **Ariflerin Menkıbeleri- II**, 8/146. Daha önce belirtildiği gibi Mevleviliğin diğer ikinci önemli kaynağı olan “Risale”nin yazarı Sipehsalar'ın şeyhi de (Hüsameddin El-Mevlevi) Erzincanlıydı.

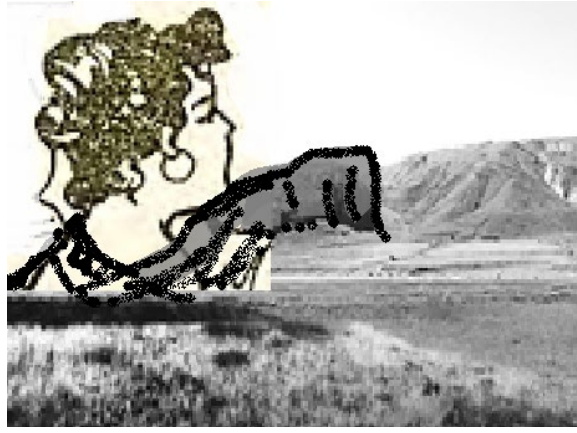
⁶⁰ Tahir Erdoğan Şahin, **Erzincan Tarihi – 2**, Ankara 2019, s. 87-88.

⁶¹ Mama Hatun ve Ahlatlı Mimar anlatısı birkaç yerde aynı ana doku içerisinde fakat biri birinden kısmen farklı ifade biçimleriyle neşredilmiştir. Bak. Ruhi Kara, **Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara 1993, s. 50-53; Ömer Temel, **Bizim Memleket- Tercan**, 2018, s. 58; Erzincan Kültür Atlası.

Doğu Anadolu'da Akkoyunlu Türkmen kitlelerinin XIV. yüzyıl içinde dağılıp egemen olmaya çalıştıkları saha, Erzincan- Bayburt hattından, doğuda Van Gölü, güneyde Palu ve Ergani'de yoğunluklu olmak kaydıyla Âmid'e (Diyar-ı bekr) kadar uzanmaktaydı.⁶² Rumsaray, Bayındır boyunun çekirdeğini oluşturan ailelerin seçtiği önemli stratejik bölgelerin başında gelmektedir. Nitekim, yüzyılın başında Akkoyunluları örgütleyerek onları siyasî etkinlik seviyesine çıkaran, Doğu Anadolu'da önemli bir güç hâline getiren lider *Tur Ali Bey* bu mevkiyi yurt tutmuş, başta Trabzon olmak üzere, çevredeki güçlerle yaptığı mücadeleleri bu üs merkezinde kalarak yürütmüştür.⁶³

Uygur asıllı *Eratna*'nın egemenliğinde olan Erzincan, Anadolu'da pek rastlanamayan bir vakaya şahit olmuş, daha *Eratna*'nın sağlığında *Ahi İne Bey* (Ayna Bey) adlı biri tarafından satın alınmış ve onun idaresinde olmuştur (1348).⁶⁴ Panaretos, *Ahi İne Bey*'in önde gelen siyasal faaliyetleri arasında, onun Trabzon Rumlarına karşı verdiği mücadelelerden bahseder.⁶⁵

1348 senesinde *Ahi İne Bey* kumandasındaki güçler, Akkoyunlu Âmid

Türkmenlerinin başbuğu *Tur Ali Bey* yanı sıra *Bozdoğan*, *Çepni* ve Bayburt emiri *Mahmud Rikabdar'la*⁶⁶ ile birlikte Trabzon üzerine yürümüşlerdir. Trabzon Rum Devleti'nin sıkıştırıldığı kente kesintisiz üç gün taarruz edilmiş, ancak başarı sağlanamamıştır. Durum karşısında Türk güçleri bazı zayıflıklar vererek geri dönmüşlerdir.⁶⁷

Bayındırılıkların Trabzon Rumlarına karşı yapılan seferleri durmamıştır. Bunun önünü

⁶² J. E. Woods, **Akkoyunlular**, (çev. Sibel Akbudun;Ek yazı ve açıklamalar: Necdet Sakaoğlu), İstanbul 1993, s. 71.

⁶³ Ebu Bekr-i Tihranî, Adem'den başlayıp *Tur Ali Bey*'in torunu *Kara Osman Bey*'e kadar 68 kişinin adını ve haklarında bilgiler verir. Bu ad ve açıklamalar geleneksel anlatım ve rivayetlere dayalıdır. Ancak, soy kütüğünün son halkalarının tarihsel gerçekliği konusunda çeşitli kaynaklarda yeterince bilgi bulunmaktadır. Tihranî'nin *Tur Ali Bey*'in babası olarak işaret ettiği *Pehlivan Beğ*'in *Kitab-ı Diyarbekriyye*,de vurguladığı olaylardaki rolü tartışmalı olsa da, kişi olarak varlığı ve onun döneminde *Amid*'den *Kelkit Vadisi* arasındaki topraklarda kısmen ve oldukça gevşek bir Türkmen örgütlenmesinin olduğu kabul edilebilir. Ancak, *Bayındır* mensuplarının gerçek anlamda örgütlenmelerinin *Erzincan- Bayburt* (*Mans* ve *Tercan* dahil) arasında olduğunu hem arkeolojik hem de yazılı belgeler kanıtlamaktadır. Ayrıca bak. J. E. Woods, **Akkoyunlular**, s. 74.

⁶⁴ Aziz b. Erdeşir-i Esterabâdî, **Bezmi u Rezm**, (Kilisli Rifat neşri), İstanbul 1928, s. 160.

⁶⁵ İbrahim Telliöğlü, *Panaretos Kroniğinde Türkler*, **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü**, S. 509- 510, Eylül-Ekim 2005, s. 263- 270.

⁶⁶ Mehmed Erkebratis.

⁶⁷ İbrahim Telliöğlü, *Panaretos..*, s. 266.

almak isteyen İmparator *III. Alexsios*, 1351'de tahta geçtiğinin ertesi yılında barış görüşmelerine başlar. Kız kardeşi *Despina Maria*'yı (Maria Kommene) Tur Ali Bey'in oğlu *Kutluğ Bey*'e vermiştir. Panaretos: “*Ağustos 1352'de, İmparatorun kızkardeşi Büyük Kommenos Kyra Maria, Amid Emiri Turali'nin oğlu Kutlu Bey ile evlenmek üzere yola çıktı.*”⁶⁸ Böylece Trabzon yönetimi düşman müttefiklerinden hiç değilse birini kendi tarafına çekmeye çalışmıştır.⁶⁹ Bu olay, ileride Akoyunlu- Trabzon Rum devleti arasında gelişen hısmılık ve barış ilişkilerine de başlangıç teşkil edecektir.

Dede Korkut hikâyelerinde *Kanlı Koca*'nın oğlu *Kan Turalı* ile Trabzon kralının kızı *Selcan Hatun*'un arasındaki gönül ilişkileri, bu tarihsel olayların edebî iz düşümü gibi görünmektedir.⁷⁰

Akkoyunlu güçleri o yıllarda Amid'de de egemen bir güç olmakla birlikte, onların Erzincan- Bayburt arasında, daha sonra adı Mecidiye köyü olan Rumsaray köyü ile Bayburt'un Sinor köyü çevrelerinde yarı yerleşik yayladıklarını biliyoruz.⁷¹ Öteden beri Trabzon üzerine bu alanda organize olup seferler düzenlendiği gibi, barış döneminde Emir Kutluğ'un kayın biraderi III. Aleksios'a bu yöreden gidip ziyarette bulunmuştur.⁷²

Bu olayların geliştiği yıllarda Tur Ali Bey ve efradı Erzincan'ın kuzeyinde, Keşiş ve Çimen Dağları arasında yaylak konumunda olan Rumsaray köyünde ikamet etmiştir. 1363'te öldüğü kanaatinde olduğumuz Tur Ali Bey'in mezarı da burada olup “Turalı Baba” diye anılmaktadır. Tur Ali Bey'den sonra yerine geçen Emir Kutluğ Bey döneminde Erzincan ve çevresinin yönetimi önce *Pîr Hüseyin*'in (1362- 1379) daha sonra *Mutahharten*'in elindeydi. Erzincan- Bayburt arasındaki Bayındır egemenlik sahası, Kutluğ Bey döneminde daha güneylere doğru genişletilmiştir.⁷³ Evliliğinin ilk zamanlarında Rumsaray'da olduğunu düşündüğümüz Emir Kutluğ, egemenlik sahasının yönetimini Bayburt'un Sinor köyünde sürdürmüştür. Mezarı da bu köydedir.

Panaretos'ta *Kyra Maria* olarak ifade edilen Maria'nın “Despina” olarak anılması,

⁶⁸ İbrahim Telliöğlü, *Panaretos...*, s. 267.

⁶⁹M. H. Yınanç, MEB-İA, “*Akkoyunlular*”, *madd*; Adnan S. Erzi, *Akkoyunlu ve Karakoyun Tarihi Hakk. Arş., Belleten*, S. 70, s. 189-190; Yaşar Yücel, *Mutahharten ve Erzincan Emirliği, Belleten*, C. 35, S. 140, Ankara 1971, s. 667.

⁷⁰ Dede Korkut'taki Kanturalı'nın Tur Ali Bey olduğu hakkındaki tezin önde gelen savunucularından biri, bu destanlar üzerinde yaptığı çalışmalarla bilinen Ettore Rosi'dir. E. Rossi, *Kitab-ı Dede Qorkut*, Citta del Vaticano, 1952, s.29-32. Ayrıca bak. O. Ş. Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 2000, s. LVIII vd.; Metin Sözen, *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1981.

⁷¹ Sinan Tanrıverdi- İnan Tanrıverdi, *Akkoyunlular Döneminde Erzincan*, Ankara 2019, s. 61.

⁷² “14 Temmuz 1363'te İmparator'un eniştesi Kutlu Bey, karısı Kyra Maria ile birlikte Trabzon'u ziyaret etti, İmparator'la bir araya geldi, sarayda ağırlandı, Sait John'da (yakın bir bölge- Boztepe) çadırda sekiz gün kaldıktan sonra barış içinde ayrıldı.” İbrahim Telliöğlü, *Panaretos...*, s. 268.

⁷³ Tahir Erdoğan Şahin, *Akkoyunluların Anadolu'daki İlk Yurtlarından Erzincan- Rumsaray Köyü ve Tur Ali Bey*, *Akra Kültür ve Edebiyat Dergisi*, S. 8, 2016, s. 9- 30 ; *Erzincan Tarihi-2*, Ankara 2019, s. 218-219.

prensese anlamına gelen Despoina unvanıyla ilişkilidir.⁷⁴ Tur Ali Bey'in ve Emir Kutluğ'un siyasal konumları ve o dönem etkinlikleri yanı sıra "Rumsaray" adının Despina Maria ile ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

14. SARA HATUN

Kutlu Bey'in oğlu Pir Ali'nin kızı olan Sara Hatun, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bahadır'ın annesidir. Oğulları Mirza Cihangir ve Uzun Hasan Bey zamanında devlet işlerinde yardımcı olmuş, bu süreçte elçilik görevlerinde bulunmuştur. Bir ara Harput'u idare ettiği bilinen Sara Hatun burada bir cami yaptırmıştır.⁷⁵

Osmanlı ile Akkoyunlu arasında Trabzon meselesi yüzünden gerginlik yaşanınca, Fatih Sultan Mehmed de savaş hazırlığına başlar. Osmanlı ordusunun büyük bir hışımla Koyulhisar'ı fethedip üzerine doğru gelmesi karşısında durumu düzeltmek için Sara Hatun maiyetiyle birlikte Fatih'in huzuruna çıkmıştır. Uzun Hasan, anası Sara Hatun'u, Çemişgezek Beyi Kürt Hasan'ı ve bazı emirlerini göndererek anlaşma yapılmasının çarelerini aramıştır.⁷⁶ Yanlarında çeşitli armağanlar⁷⁷ ve "darâ'atnâme" (özür mektubu)⁷⁸ ile gelen bu elçilik heyeti, daha öncesi bir bölümde yerini ayrıntılarıyla verdiğimiz Erzincan'ın batısındaki (Çimen Dağları üzerinde) Yassı Çemen'de Fatih'in yanına varırlar. O zamanki hadiseleri anlatan güvenilir ve otorite olarak bilinenlerden Tursun Bey, bu görüşmeyi şöyle kaydeder: "Uzun Hasan anasını ve muteber adamlarını gönderip bir gece içinde merhum Mahmud Paşa'ya ulaştırdı. Elçiler varıp, şefaah dilemesi ve ara bulması için Paşa'nın karşısında el bağladılar.

Paşa merhum, Uzun Hasan'ın tövbe ve aman dilemesi haberini Fatih Sultan Mehmed'e yetiştirdi. Padişah dahi, bunca zamandır yaptığı kötü işlere kalem çekip suçunu affetti. Ama ferman şöyle cari oldu: Uzun Hasan Bey'in kendisi devletin hizmetine sahip, gaza sevabından ve yapmış olduğumuz kutlu yürüyüşümüzden ve olgunluğu takdire şayan anamız dahi bu seferde yanında buluna. "Onlar da bu emre boyun eğip, hareketlerini ona

⁷⁴ Semavi Eyice, *Eski Erzincan'da Rum Asıllı Bir Büyük Hatun*, **Tarih ve Toplum**, 18/ 104, 1992, s. 98- 102; Yunus Özger, *Akkoyunlu Kutlu Bey Vakfının XIX. yüzyıldaki Durumu*, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 33, Erzurum 2007, s. 227- 241; Tihrani'nin eserinde "Trabzon tekefurunun Tesbina'sını esir alıp geri döndü" biçiminde ifadeler de Despina'nın kraliçe anlamına geldiğini teyit eder niteliktedir. Ebu Bekr-i Tihranî, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 21.

⁷⁵Hamza Keleş, *Anadolu'da Akkoyunlu Kültür Mirası: Tarihi Eserler, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 38, 2006, s. 5.

⁷⁶ Tursun Bey, **Tarih- Ebu'l Feth/ Fatih'in Tarihi**, (neşr.A. Tezbaşar), İstanbul, tarihsiz, s. 87; Kemal Paşa zade, vr. 99; Aşıkpaşa, **Aşıkpaşa Tarihi**, (çev. Atsız), İstanbul 1970 s. 179; Hoca Saadettin Efendi, **Tacü't-Tevârih- III**, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1974, s. 48-51; Müneccimbaşı, **Müneccimbaşı Tarihi**, (İ. Erünsal), İstanbul tarihsiz, s. 325; Neşrî, **Kitab-ı Cihan-nûma- II**, ((haz. . R. Unat- M. A. Köymen), Ankara 1957, s. 751-753 (210a).

⁷⁷ Aşıkpaşa, s. 179. İbn Kemal, **Tevârih-i Âli Osmani**, VII, defter. (Haz. Ş. Turan), Ank. 1957, s. 193; Tihranî, **Kitab-ı Diyarbekriyye**, 137-138.

⁷⁸ **Tacü't Tevârih**, III, s. 51.

göre tanzim ettiler”.⁷⁹ Saygıyla karşılanan Sara Hatun, Akkoyunlu- Osmanlı arasında bir barış anlaşması imzalanmasına vesile olmuştur. Barışın kısa süre sonra bozulması üzerine tekrar barış görüşmelerine başlayan Sara Hatun, bu defa Fatih Sultan Mehmed’in planlarına engel olamamıştır.⁸⁰

Gelen elçilik heyetinden, anlaşmayı Uzun Hasan'a iletmesi için bir kişi bırakılmış, Sara Hatun ve yanındakiler tedbir maksadıyla rehine sayılıp alakonmuşlardır. Daha sonra buradan kalkan ordu, yönünü kuzeydoğu istikametine çevirip Kelkit Çayı vadisiyle Keşiş Dağları arasından (Pulur Dağlarının vadi ve eteklerinden) ilerleyerek, Gümüşhane - Bayburt arasından Trabzon'a gitmiştir. Böylece Sara Hatun Trabzon'un fethine de şahit olmuştur.

Saygıyla karşılanan Sara Hatun ile Osmanlı hükümdarı aralarında “*ana-oğul*” biçiminde sohbet olduğu kaydedilir. Sara Hatun'un diplomatik bilgi ve becerilerinin nedeni, Oğuzların Bayındır ailesi içinden gelmesi ve devlet yönetimiyle yakından ilgilenme iradesine şip oluşudur. Bir rivayete göre; Osmanlılarda şehzadeler hükümdar olunca, anneleri dahil kimsenin elini öpmeme teamülü vardır. Ancak, Yassı Çimen görüşmeleri

enasında Fatih atından inip Sara Hatun'un elini öpmüştür. Bu, Sara Hatun'un “kut”tan geldiği için yorumlanır. Bir diğer ifadeyle, o, Anadolu'nun asenalarındandır.

Sara Hatun, yabancı devlet elçisi olarak sadece Osmanlı Devleti'ne elçi gönderilmemiş, aynı zamanda Kahire'ye Hoşkadem'in sarayında da elçilik vazifesinde bulunmuştur. Mısır sarayında ağırlanan Sara Hatun, iki devletin ilişkilerini düzenleyip memleketine dönmüştür.⁸¹

15. PİR MUHAMMED BAHAEDDİN

XVI. yüzyıl başlarında tutulan Osmanlı tahrir defterlerinde XIV. ve XV. yüzyıllarda yapıldığı anlaşılan (Mutahharten Erzincan Emirliği ve Akkoyunlulara ait) cami, mescit, medrese, zaviye ve hankahlar bulunmaktaydı. Bunların pek çoğu ad olarak günümüze geldiği için, yapı tarzları hakkında ancak kalıntısı olanlar hakkında bilgi verebiliyoruz.

⁷⁹ Tursun Bey, s. 87.

⁸⁰ Ayşe Arayancan, *Akkoyunlu ve Karakoyunlu'da Kadının Devlet Yönetimi ve Diplomasideki Önemine İki Örnek: Hatun Can Begüm ve Sara Hatun*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 293; Selime Demir, *Akkoyunlu-Osmanlı Diploması Sürecinde Siyasi, Dini, Sosyal ve Kültürel İlişkiler*, Hitit Üniv. Sos. Bil. Ens. Çorum 2019, S. 147-148.

⁸¹ Selime Demir, *age*, s. 148.

Ayrıca dini ve ilmi etkinlikleri açısından ileri gelen pek çok şahsiyet söz konusu müesseselerden yetişmiş, tedris ve tahsil görmüş, zümrelerin eğitimi için çalışmışlardır. Bu zatlardan biri de Pir Muhammed Bahaeddin Erzincanî'dir.

Hakkında bilgi veren temel kaynaklardan ilki *Molla Camî*'nin (1414- 1492), ünlü eseri “Nefahat'ül-Üns” üdür.⁸² *Lamiî Çelebi* (1472-1533), Molla Camî'nin tercüme ettiği eserine Anadolu'da yetişen velileri de ilave etmiş, Pîr Muhammed Erzincanî'yi de (Molla Pîri) zikretmiştir.⁸³ XVI. yüzyılda yaşayan *Hoca Saadedin Efendi* (1536- 1599) Molla Camî'deki anlatımı “Tâcü't-Tevârih” in son cildinde (Hatime) *Cemalî Şeyhi Mehmet Çelebi*'ye ilişkin verdiği bilgide aynen aktarmıştır.⁸⁴

Pîr Muhammed hakkında bir diğer kaynak, 1574- 1654 yılları arasında yaşayan *Cemâleddin Mahmud Hulvî*'nin 1621' de tamamladığı “Lemezât” tır.⁸⁵ Pîr Muhammed'den bir yüzyıl sonra eserini yazan Hulvî, her ne kadar hakkında diğer kaynaklara nisbetle fazla bilgi vermiş olsa da, bazı rivayet ve kayıtların teyide muhtaçtır.

XVII. yüzyılda kaleme alınan *Atâî*'nin “Zeyl-i Şekaik”, *Sarı Abdullah Efendi*'nin “Semeratü'l-Fuad fi'l-Mebde ve'l-Mead” ve *Mehmed Nazmi Efendi*'nin “Hediyetü'l-ihvan”ı yanı sıra çeşitli eserlerde Pîr Muhammed ve bazı halifelerine yer verilmiştir.⁸⁶ Ancak, bu eserlerde verilen bilgiler Camî'nin eserine Lâmi Çelebi'nin eklediği bilgiler ile Hulvî'de verilen bilgilerin tekrarı ya da kısa değinmelerden ibarettir.⁸⁷

⁸² Molla Camî, *Nefahat'ül- Üns Min Hazarat'il- Kudüs*, (Lâmiî tercümesinden sadeleştiren Abdulkadir Akçiçek), İstanbul 1981.

⁸³ *Nefahat'ül- Üns*, s. 936, 938. Zaur Şükürov, *Muhammed Bahaeddin Erzincani*, *D/İA*, C. 15, s. 504. Z. Şükürov'un belirttiği gibi, kaynaklarda çoğunlukla “Şeyh Pîri”, “Pîri Halife” ve “Molla Pîri” olarak anılan Pir Muhammed, XX. yy. başlarında yazılan eserlerde “Bahaeddin” adıyla da zikredilmiştir. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I*, s. 174.

⁸⁴ Hoca Saadeddin Efendi, *Tacü't- Tevârih-V*, (Sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu). İstanbul 1979, s. 206- 207.

⁸⁵ Hulvî, *Lemezât*, Süleymaniye Ktp. Halet Efn. Ktp. Nr. 281. Mehmet Serhan Tayşi tarafından eserin Ali Emîri kitapları, Şer'iyye kısmı nr. 1100'deki tam ve eksiksiz yazması esas alınıp sadeleştirilmiştir. 1980'de Tercüman 1001 Temel Eser serisinin 143. kitabı olarak Lemazât'ın I. yayımlanmış, daha sonra tam metni yayımlanmıştır. Hulvî, *Lemezât-ı Hulvîyye ez Lemazat-ı Ulviyye*, (Haz. Mehmet Serhan Tayşi), İstanbul 1993.

⁸⁶ Atâî, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*/ (Zeyl-i Şekaik), s. 62. Atâî'nin Üsküp kadısı iken 1634 yılında bitirdiği ve Zeyl-i Şekâik veya Zeyl-i Atâî diye de tanınan bu mensur eseri, Taşköprülüzâde'nin meşhur “Eş-Şekâ- iku'n- Nu'mâniyye” adlı eserinin 965-1044 (1558-1634) yıllarını içine alan Türkçe zeylidir. Haluk İpekten, *Atâî, Nev'îzâde, D/İA*, C. 4; s.42; Sarı Abdullah Efendi, *Semeratü'l-Fuad fi'l-Mebde ve'l-Mead*, İstanbul 1288, s. 142-143. 1033 (1624) yılında tamamlamıştır; Mehmed Nazmi Efendi, *Hediyetü'l-ihvan*, İÜ Ktp., TV, nr. 1604, vr. 80'; (1108/1696-97). Ali Emîri Efendi, nr. 1082; İÜ Ktp., TY, nr. 6698). Eser üzerine Osman Türer bir doktora çalışması yapmış (1982, AÜ İlahiyat Fakültesi) ve bu çalışma daha sonra yayımlanmıştır. Mehmed Nazmi Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Halvetlik Örneği-Hediyetü'l-İhvân*, (haz. Osman Türer), İstanbul 2005.

⁸⁷ Hocazade Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliya*, İstanbul 1325, s. 39.1907 de yazılan eser 2005'te Selami Şimşek, 2011'de Fatih Başpınar tarafından transkripsiyonu yapıp sadeleştirilerek neşredilmişlerdir. Hacı Ali Efendi, *Tuhfetü'l- mücâhidîn el- Behcetü'z- zâkirin*, Nurosmaniye Kütüp., 1979/ 2293, 297.9-94,35, v. 529a-b, 530a. Bu eserde Pîr Muhammed'e ve Pîr Ahmed Erzincanî'ye ait bilgiler Abdülkerim Erdoğan tarafından bir makalede değerlendirilmiştir. A. Erdoğan, *Anadolu'da Sönmeyen Şirvanî Aşk Ocağı/ “Keleric” ve “Pîr Bahaeddin*

Pîr Muhammed Bahaeddîn ve eserinin günümüzde tanınmasını sağlayan eser *Bursalı Mehmet Tahir*'in “Osmanlı Müellifleri” olmuştur. *Ali Kemal*'nin 1932'de basılan “Erzincan” adlı kitabında ise kısa bir bilgi sunulmuştur. Verdiği bilgide, Hulvî'de yer alan menkibeden kaynaklanarak Bursalı Mehmet Tahir'de de tekrarlanan mezar konusundaki yanlışlık giderilmiştir.⁸⁸ Nitekim Pîr'in mezarı Erzincan merkezinde değil Keleriç köyündedir. Bizim 1979'da gidip tespit ettiğimiz mezarlık ve bir “Halveti Tacı” taşı 1985 yılında basılan çalışmamızda neşredilmiştir.⁸⁹

Necdet Okumuş'un “Pîr Muhammed Bahaeddîn Erzincanî Halveti/ Makâmâtü'l- Arifin ve Maârifü's- Sâlikîn” adlı çalışması 1992'de neşredilmiştir.⁹⁰ Bu çalışmanın 1. Bölümü (s. 11-14) “Pîr Muhammed Bahaeddin Erzincanî'nin Hayatı ve Eserleri” adını taşır. 2. Bölüm (s. 17- 57) ise eserin metninin çeviri yazısıdır. Çalışmada *Süleyman Uludağ*'ın “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü” esas alınarak “Sözlük” eklenmiştir. Kitabın sonuna ise Makâmâtü'l- Ârifin ve Maârifü's-Sâlikîn yazmasının fotokopisi eklenmiştir.

1997'de *Uygar Kambu*'a ait lisans bitirme tezinde ağırlıklı olarak “Manisa İl Halk Kütüphanesi'nin Türkçe el yazmalar katalogu” yer almakta, bunun yanı sıra Makâmâtü'l- Ârifin ve Maârifü's-Sâlikîn'in tüm sayfalarının doğal görünümünü yansıtan renkli fotoğrafları bulunmaktadır.

Zaur Şükürov'un “XV. Asır Mutasavvıf Şairlerinden Bahaüddin Erzincanî ve Makamatü'l-Ârifin ve Maârifü's-Sâlikin Adlı Eseri” adıyla sunduğu yüksek lisans tezi ise 2004 yılına aittir.⁹¹ Aynı yıl neşredilen bir diğer çalışma *Erdem Memişoğlu*'na aittir. E. Memişoğlu, Pîr Muhammed'e atfedilen “Risale fi Fadli Kavli Lâilâheillallâh” adlı manzum bir yazmayı da Lâtince harflere aktarmıştır.⁹² Ayrıca, 2012'de *Cüneyt Akbulut* tarafından bu risaleler sadeleştirilme ameliyesiyle tekrar neşredilmiştir.⁹³

Halvetîliğe Giriş; Pîr Muhammed ve Seyyid Yahya-î Şîrvânî: Pîr Muhammed'in kâmil bir şeyh, aşk ehlinin rehberi, maneviyat ehlinin pîri olduğuna vurgu yapan Hulvî, onun

Erzincanî, Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz, Uluslararası Seyyid Yahya Şîrvani ve Halvetilik Sempozyumu, Eskişehir 2013, s. 39-58. Ayrıca, Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr- Esrâr*, (Haz. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz), İstanbul 2005; Mecdî Mehmet Efendi, *Şakâik-i Numâniye*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989; İbrahim Hâs, *Tezkiretü'l-Hâs*, Mustafa Tatçı ve Musa Yıldız tarafından “*Tezkiretü'l-Hâs-Erenler Kitabı*” olarak hazırlanmıştır.

⁸⁸ Ali Kemal, *Erzincan*, İstanbul 1932, s. 268.

⁸⁹ Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi I*, Erzincan 1985, s.445.

⁹⁰ “Pîr Muhammed Bahaeddîn Erzincanî Halveti, *Makâmâtü'l- Arifin ve Maârifü's- Sâlikîn*, (Haz. N. Okumuş), TDAV, İstanbul 1992.

⁹¹ Zaur Şükürov, *XV. Asır Mutasavvıf Şairlerinden Bahaüddin Erzincanî ve Makamatü'l-arifin ve Maarifü's-salikin Adlı Eseri*”, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

⁹² Pîr Muhammed Bahaeddin el- Erzincanî, *Makamatü'l-arifin ve Maarifü's-salikin/ Risale fi Fadli Kavli Lâilâheillallâh*, (Haz. Erdem Memişoğlu), Ankara 2004.

⁹³ Pîr Muhammed Bahaeddin Erzincanî, *Makamatü'l-arifin ve Maarifü's-salikin ve Risale fi Fadli Kavli Lâilâheillallâh*, (Haz. C. Akbulut), İstanbul 2012.

müderis olduğunu ve Keleriç'te doğduğunu kaydetmiştir. Halvetîliğe girişini (intisabını) ise, anlatılanlardan hareketle onun ağzından şöyle anlatır:

-“ Bir gece rüyamda, kendimi hududu belirsiz bir derya kenarında ve bir vasıta ile deryadan geçmek isterken görmüştüm. Bu iş için kıyıya demir atmış sayısız gemi gördüm. Bu gemiler yük ve yolcularını almış, yelkenlerini açarak sefere hazırlanmıştı. Bunlardan birine binmek istemiştım. Fakat gemiciler mani olunca, bu işe çok hayret ettim. Gemicilerden biri bana,

- Bu gemilerin sahibi, şurada duran Seyyid'dir. Ona müracaat et. Ona hizmetini arz ederek seni gemisine alması için rica eyle. Ondan izin alamazsan buradaki gemilerin hiç biri seni almaz ve onun rızası olmadan bu sahilden hiçbir gemi deryaya açılmaz. O zata Seyyid Yahya-i Şirvânî derler, deyince ben hemen Seyyid'e varıp kendisine bağlılığımı sundum. O da kabul ederek beni gemilerinden birine bindirdi. Yola çıktık. Bu hâlde iken uykudan uyandım. Sabahleyin erkenden hazırlık yaptım. Medresemdeki öğrencilerime izin verip medresemi tatil ettikten sonra, vecd ve aşk ile Şirvan'a doğru yola yola çıktım”.⁹⁴

Kendi mısralarıyla:

Neşve-i câm subûh buldu derûn-i cânım

N'ola ol şevk'a fedâ olsa bu cânla tenim

Yukarıdaki anekdot, medresede görev yapan Pîr Muhammed'in kırklı yaşlarda olabileceğini, dinî konularda donanımlı olduğunu göstermektedir. Söz konusu medrese büyük ihtimalle Erzincan merkezindedir. Ancak 25 km. uzaklığında olan köyle bağıni koparmadığı söylenebilir. Bugün bile aynı yöreden pek çok aile yazın köyde, kışın ise Erzincan'da ikamet etmektedir.

Mutahharten, Dâru'l- ilm, Atabek, Kadı İftiharüddin, Melik Fahreddin, Borumbay Medreseleri; Erzincan'da bilinen ilk medreselerdir. Adlarından, bazılarının Mengüçikler Dönemi'nde, bazılarının ise İlhanlı ve Mutahharten (Erzincan Emirliği) dönemlerinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan D'aru'l- ilm Medresesi, XIV. ya da XV. yüzyıla aittir. XVI. yüzyıl başlarına ait Osmanlı kayıtlarında 6 939 akçe olan medresenin vakfiye gelirinin bir bölümü Keleriç köyü mülklerinin 1/3'ünden temin edildiği belirtilir. Pîr Muhammed'in bu medreseyle ilgisinin olabileceği kanaatindeyiz.⁹⁵ Kaldı ki, Pîr Muhammed, Şirvan'dan döndüğünde medrese kurulabilecek büyüklükte olmayan Keleriç'te, bir zaviye ve bir mescid kurma ihtiyacı hissetmiştir. ⁹⁶ Söz konusu medrese 1863/4 tarihlerinde 15 908 kuruş gelire sahiptir. Bu gelirler Keleriç ve Kertah köylerinin öşürlerinden oluşmaktadır.⁹⁷

Şirvan'a varan Pîr Muhammed *Seyyid Yahya* ile buluşur. Aralarında geçen ilk

⁹⁴ *Lemezât*, s. 394- 395.

⁹⁵ T. E. Şahin, *Erzincan Tarihi I*, s. 445; *II*, cilt (1987), s. 47; Hacı Ali Efendi'nin kitabında (Tuhfetü'l-mücâhidîn..) sehven "Hatuniye Medresesi" olarak verilmiştir. A. Erdoğan, *agm*, s. 46.

⁹⁶ *Lemezât*, s. 395.

⁹⁷ Abdülkerim Erdoğan, *agm*, s. 45.

konuşmada Seyyid Yahya:

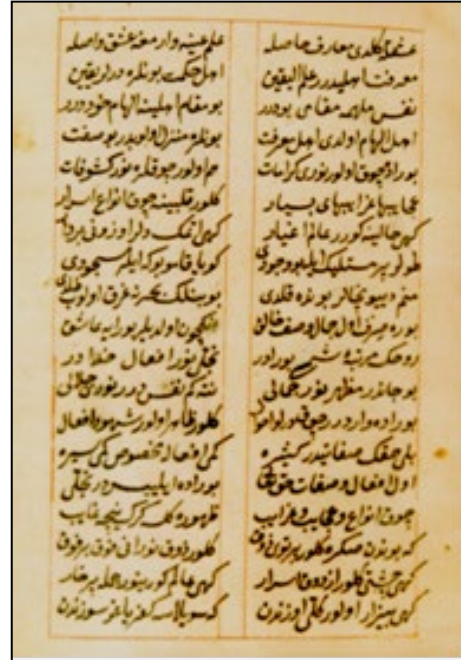
- *Molla Muhammed, o gemiler tarikat erbabının dervişleri içindir. Bizim tarikatımızın diğerlerinden daha çok tâlipleri irşada müstehak kıldığını gösterir, der.*

Gerçekten de Halvetîlik diğer tarikatlardan çok daha yaygındır. Bunun önemli bir nedeni, kırsal ya da kentli demesizin her kesimden insanlara açık olmasıdır. Nitekim Erzincan'da Halvetîlikten önce kurulan başka tarikatlar da vardır. Bunlardan Mevlevî Tekkesi, *Sultan Veleğ*'in halifesi *Hüsameddin Hüseyin el-Mevlevî* tarafından XIII. yüzyılda kurulmuştur.⁹⁸ Gerek Halvetiliğin ve gerekse bağlantılı olduğu Erdebiliyyenin Türkler arasında yaygın olması, bu suffi hareketin önderlerinin çoğunlukla Türk olması ve Türkmen kitlelerin hâllerine tercüman olmalarıyla da alâkalıdır.⁹⁹

Mutasavvıf Olarak Pîr Muhammed'in Kişiliği, Mertebesi ve Faaliyetleri: Seyyid Yahya'nın yanında bir süre kalan Pîr Muhammed, kısa sürede tarikatın gereken usûl ve âdâbını, "seyr-i esmâ ve seyr-i müsemması" öğrenerek hilafete hak kazanmış, müşidi tarafından tekrar Erzincan'a gönderilmiştir. Daha önce müderris konumunda olan Pîr Muhammed'in Şirvan'da yıllarca kalmadığı, bir-iki yıl kadar orda bulunmuş olabileceği anlaşılmaktadır.

Pîr Muhammed'in çağdaşı olan *Dede Ömer Ruşenî*, aşk, cezbe, irfan, zühd, takva, ilim ve melamiye hallerinin mevcut olduğunu söylediği müşidleri Seyyid Yahya-i Şirvanî'nin "aşkı kendisine, cezbeyle *Alâeddin Rumî*'ye, zühdü *Habib Karamanî*'ye, takvayı *Pîr Şükrollah*'a, irfanı ise *Muhammed Erzincanî*'ye verdiğini"¹⁰⁰ söylemiştir. Buna göre; Pîr Muhammed'in önde gelen vasfı; derin bilgi ve irfan sahibi oluşudur.

İslâm kültür tarihinin bir cephesi olan tarikat geleneğinde, Hz. Ebubekir ya da Hz. Ali üzerinden başlangıçlı Hz. Muhammed'e ulaştırılan belirlenmiş bir silsile oluşturma esası vardır. Tarikatın kurulup kurumsal bir yapı kazanmasından sonra, kurucu ya da kurumsallaşmada öncülük yapan şeyhlerin bazıları ilk olmaları nedeniyle bu silsilenin hiyerarşisi içerisinde

Resim 1: *Makamâtü'l - Ârifin ve Maârifü's-Sâlikin adlı eserden bir sayfa.* (Fot. Uygur Kambur)

⁹⁸ T. E. Şahin, *Erzincan Tarihi I*, s. 331; T. E. Şahin, *Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri, IX. Millî Mevlâna Kongresi*, Konya 1997, s. 123-141.

⁹⁹ Ali Öztürk, *XVI. yüzyıl Halveti Şiirinde Din Ve Tasavvuf*, (Yüksek Lisans Tezi), Ank Üni. Sos. Bilim. Ens. Ankara 2003, s.8; Sönmez Kutlu- Nizamettin Parlak, Şeyh Safiyeddin Erdebili/İshak ibn Cebrail, *Makâlât- Şeyh Safi Buyruğu*, -önsöz-, İstanbul 2008, s. 18-19.

¹⁰⁰ Z.Şükürov, *Muhammed Bahaeddin Erzincanî, D/Â*, C. 15, s. 504.

“pîr” konumunda görülür. Halvetiliğin ilk pîr’i, hareketin gelişmesine ön ayak olan *Şeyh Ebu Abdullah Siracüddin Ömer*’dir. Halvetilik zamanla çeşitli kollara ayrılınca, her kolun kendi pîr’leri mevcut olmuştur. Doğrudan Halvetî olarak devam eden hareketin ikinci pîrî Seyyid Yahya-i Şîrvânî, üçüncüsü de (genel silsile içerisinde 26. sırada zikredilen) Pîr Muhammed Erzincanî’dir.¹⁰¹

Keleriç’e gelen Pîr Muhammed, halkın irşad ve terbiyesi için çevre köyleri de gezerek mescitlerde vaazlar vermiştir. Cuma günleri ise şehre inip Cami-i Kebir’de (Ulu Cami) tasavvuf ve ahlâk çerçevesinde vaaz etmiştir.¹⁰²

Pîr Muhammed ve Uzun Hasan Bahadır Görüşmesi : Osmanlılar gibi Akkoyunlular da XV. yüzyıl içerisinde bir “dünya devleti” konumundadır. Akkoyunlu Devleti içerisinde de başta Türkmenler olmak üzere çeşitli din ve kimliklere mensup topluluklar bulunmaktadır. Tur Ali Bey döneminde önceleri savaştıkları Trabzon Rumlarıyla akrabalık tesis edilmiş, bu ilişkiler sonraki zamanlarda da devam etmiştir. Uzun Hasan Bahadır zamanında Trabzon Rumları Akkoyunluların hamiliği altında olmuştur. Akkoyunlularla Karamanoğulları arasında yakın ilişkiler kurulduğu gibi, Venediklerle de diplomatik görüşmeler yapılmaktadır. Ancak, Akkoyunluların ilişkili olduğu bu siyasal güçler ile Osmanlılar arasında rekabet ve anlaşmazlıklar vardır. Osmanlılar ile Akkoyunlular arasında Anadolu’nun hâkimiyeti ve İpek Yolu ticaretinin kontrolü gibi temel meselelerde de gerekli ve uzun soluklu bir antlaşma yapılamamıştır.

Akkoyunluların Trabzon, Venedik ve Karamağullarıyla olan yakın siyasetine karşın Osmanlıların doğuda genişleme arzusu, Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon Seferi, Karamanoğulları ile Venediklilerin kışkırtıcı rolleri bu iki Türk devleti arasındaki anlaşmazlıkları giderek artırmış, yapılan bazı görüşmeler uzun soluklu bir barış için yeterli olamamıştır.¹⁰³

Hulvî, “ Uzun Hasan, Fatih Sultan Mehmet Han ile harbe karar vermişti. Şeyh, Sultan Hasan’a,

- *Onların üzerlerine varmaman senin için daha iyi olur. Çünkü o ve onun askerleri İslâm gazileridir ve “-ni’me’l- ceyš- tırler- (fetih askeri). Onlardan sakınmak akıl sahibi olanlar için gereklidir.* Uzun Hasan, şeyhin bu sözünü işitince kızdı, huzursuzluk göstererek dışarı çıkmak istedi.

Şeyh, *-Bizim sözümüzün kıymetini, hayır ve şerrini, bu vakanın zuhurundan sonra anlarsınız. Gerçi şimdi bizi kınıyor ve reddediyorsunuz; ama siz kendinize lâıyk olanı daha iyi bilirsiniz. Bunu kendiniz seçerek sonucuna razı olun,* diye buyurdu.

¹⁰¹ Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, İstanbul 1984, s. 78- 81.

¹⁰² *Lemezât*, s. 395.

¹⁰³ Şerafeddin Turan, *Fatih Mehmed- Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik*, *AÜDTCF Dergisi*, C. III, S.4-5; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 93 vd.; M. H. Yinanaç, *Akkoyunlular*, *İA.*; T. Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi I*, s. 424; Konuyla ilgili kaynakları ve yapılan araştırmaları da içeren kapsamlı bir çalışma için bak. Enver Konukçu, *Otlukbeli Meydan Savaşı /Ağustos 1473*, Erzincan 1998.

Olaylar şeyh hazretlerinin dediği gibi çıkmıştı..”¹⁰⁴ der.

Yıl olarak bakıldığında, Uzun Hasan’ın Erzincan’la olan ilişkileri bağlamında ve Pîr Muhammed’in o dönem toplumu arasındaki saygınlığı ele alındığında, bu görüşmenin olması mümkündür. ¹⁰⁵ Ancak bu tür diyalogların sonraki müritlerce şeyhlerini büyütme adına yapılan düzmecelelerden olabileceğini de bilmek gerekir.

Makâmâtü’l – Ârifin ve Maârifü’s-Sâlikin : Uzun bir müddetten beri Manisa – Muradiye Kütüphanesi’nde (Şimdiki Manisa İl Halk Kütüphanesi) bulunan “Makâmâtü’l – Ârifin ve Maârifü’s-Sâlikin” adlı eserin yazılış tarihi H. 873 (m. 1468) olarak hikâye edilmiştir. Her ne kadar başka eserlerinin olduğu söylene de, günümüze sadece bu eseri gelmiştir.¹⁰⁶ 1308/1 no’lu kayıta olan yazma H. 1000’de (m.1591) istinsahı (kopya örnek) yapılmıştır. Ta’lik olarak yazılmış, 23 varaktan ve 814 beyitten ibarettir.¹⁰⁷

Manzum eserin başında tevhd, münâcaat, na’t, Reşid Halifelere ve Ehl- i Beyt’e medhiye yer alır. Sonraki bölümler tasavvufi makam ve mertebelere ilişkindir. Sonucunda eserin telif tarihi, hâtıme ve dua bulunur.

Seyyid Yahya-i Şirvanî’ nin Anadolu’ya gönderdiği ilk kuşak Halvetîlerden biri olan Pîr Muhammed’in Makâmâtü’l-Ârifin ve Maârifü’ s- Sâlikin’ i; bu tarikatın ülkede yazılmış ilk “Etvâr- ı Seb’a ”sı, yani *insan-ı kâmil* olma yolunda aşılması gereken yedi mertebeye ilişkin ilk manzumudur. Tarikat içerisinde¹⁰⁸ ve Anadolu tasavvuf hareketi içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Lemezât’tan;

Birgün şeyh hazretleri vaaz esnasında *وَقُلْ رَبِّ اَدْخُلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاَجْعَلْ لِّيْ مِنْ* “*Deki: -Rabbim ! (Varacağım yere) doğruluk ve esenlik içinde varmamı sağla. (Ve beni geleceğim yerden de) doğruluk ve esenlik içinde getir. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver*” ayetini (İsrâ 17/80) açıklıyordu. Dediler ki:

- Öyle bir dille zikret ki, Hakk’ın kavli ile boş sözler söylemeyesin. Kalbini haşyetle doldur ki, kalbin daima Hakk’ı fikretsin. Bu hâl sana öyle hudû (mütevazilik) ve huşû (derin saygı) versin ki, dilin zikir, kalbin fikir, ibadetlerin ise görünür ve görünmez nimetlere şükretsin. Böyle bir gönül Allah vergisidir; her kula nasip olmaz. İmdi, zikir ehli olan sâlikin kalbini tasfiyeye gayret etmesi gerekir. Ona, o zaman Hakk’ın yardımı daimi olur. Şeriat ve

¹⁰⁴ Lemezât, s. 396.

¹⁰⁵Hulvî, müteakip kaydında Otlukbeli Savaşı sonrasında Uzun Hasan’ın tekrar Pîr Muhammed’e geldiğini, hâl ve akibetinin nice olacağını sorması ve onun elçilik konusunda Pîr Ahmet’i gönderdiğini vs. yazar ki, bunun olması mümkün değildir. Nitekim Otlukbeli Savaşı sırasında Şeyh hayatta değildir ve Uzun Hasan savaş sonrası Tebriz’e çekilmiştir.

¹⁰⁶ Necdet Okumuş, s. 13.

¹⁰⁷ Necdet Okumuş, s. 13; Uygur Kambur, s. 60.

¹⁰⁸ Ali Öztürk, Halvetîliğin Manzum etvâr-ı seb’a Geleneğinde üç müellif bir eser, **Kafkasya’dan Anadolu’ya Kültür Köprülerimiz, Uluslararası Seyyid Yahya Şirvani ve Halvetilik Sempozyumu**, Eskişehir 2013,s. 67.

tarikatta her iş hulûs-i kalple ona kolaylaştırır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, *وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ* الْيَقِينُ

- “*Ve ölüm sana gelinceye kadar , Rabb'ine ibadet et*” (Hicr 15/99) âyetinin tefsirinde de “yakîn”, sâlike Hakk'ın bir bağıdır. Ama buna ulaşmak için sâlike gayret gerekir. Çünkü her şeyin evveli çalışmak, ahiri ise keşiftir. Âmil olmayan, mülke hak kazanamaz ve hak yolunu bulamaz. Kişi de ilme'l- yakîn de bulunmaz. Her ne kadar bazı evliyaullah, “Yakîn ilmin kemalidir” demişlerse de ben,

- Bir kişinin içinde yakîn hâli olmazsa o kişinin görüşünde imanını gösteren belirtiler, erkân, şartlar, emir ve yasaklardan sakınma konumunda olamaz derim, diye söylemişlerdir.¹⁰⁹

Halifeleri: Hulvî, Pîr Muhammed'in medrese hocalığı ve halveti olarak şeyhlik döneminde pek çok talebesi olduğunu ve çok sayıda insanı yetiştirdiğini belirtir. Yine çok sayıda halifeleri bulunmaktadır. Bunlardan önde gelenler arasında Cemal Halvetî, Taceddin İbrahim el- Kayseri, Kemal Ümmî, Pîr Fethullah ve Erzincanlı olan Pîr Ahmet'i sayabiliriz.

Bu zatlar Pîr Muhammed'den icazet aldıktan sonra çeşitli kentlere giderek Halvetiyye tarikâtı çizgisinde ilim ve tasavvuf yolunda çaba göstermişler, böylece Anadolu'da tarikâtın yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Cemal Halvetî (Karamanlı Cemali Şeyh Mehmet Çelebi): Pîr Muhammed Bahaeddin'in önde gelen halifeleri arasındadır. “Nefahatü'l- Üns” ve “Tâcü't- Tevarih” teki kayıta, önce Karaman'da Şeyh Alaeddin'in yanında bulunan Cemal Halvetî, Tokat'ta Türkmen Halvetî şeyhi *Tahir-oğlu*' nun müridi olmuştur. Tahir-oğlu her ne kadar okuma yazması olmasa da “dostluk düşkünü özü pek kutlu kişi” dir. Müritlerine ağır işler yükleyen, halvete girdiklerinde onları açlıkla terbiye eden bir zattır.

Cemal Halveti (Mehmet Çelebi) olayı şöyle anlatır: “*Bir çukur açtırıp içinde halvete girdik. (Tahir-oğlu) Ağır oruçlar tutturup sırrı o açlık çukuruna attı. Benimle girenler dayanamayıp köyden yemek getirtip açlık derdini başlarından savdılar. Ben direndim. Tahir-oğlu gelip bunlara kızarak hepsini kovdu. Bana da sertçe çıkışıp,-sen de var git- dedi. Yoldaşlar dağıldığında ben riyâzeti sürdürdüm. Ol kuyu misali dar çukurda oturdum kaldım. Tahir-oğlu'na demişler ki, -Çelebi riyazette öleyazmak üzeredir. O da -kon ölsün- demiş. İşte bana o anda keşf-i hâl düşü döşendi. Tahir-oğlu gelip düşümü dinleyince, öğme yolunu tutup beni değerlendirdi. O da eğlenmeyip kısa bir zaman sonra öldü. Bunun üzerine gönlüme Seyyid Yahya (Şirvani) hizmetine girme isteği düştü. Yola çıkıp Erzincan'a erdikte, orada onların halifelerinden Molla Pîr' yle buluştum. Ama ondan tam gönül alamayıp Şirvan'a' gitmeye niyet ettim”.¹¹⁰*

Yolu Erzincan'a düşen ve Keleriç'te Pîr Muhammed'e uğrayan Mehmet Çelebi, niyetinin Seyyid Yahya'ya varmak olduğunu söyleyince, Pîr ona:

¹⁰⁹ Lemezât, s. 396- 397.

¹¹⁰ Molla Camî, Nefuhut'ül-üns, s. 936.

-“ Çelebi, burada kalsaydınız iyi olurdu. Ola ki muradınız gerçekleşirdi. Zira, Seyyid Yahya hazretleri yaşlanmıştır. Belki de vefatları yakındır. Ayaklarınızın kabardığı ve yorulduğuyla kalırsınız. Bizim hissemize düşen hâl size kâfi görülür”.¹¹¹

Mehmet Çelebi, yola Seyyid Yahya'yı görme niyetiyle yola çıktığı için, gitmekte kararlıdır. Pîr Muhammed: -“ Eğer bu yöreye yine avdet müyesser olursa, murâd hâsıl olur”, diyerek onu uğurlar.

Bu süreci anlatan Mehmet Çelebi, şöyle bitirir: “İki günlük yol gelmişken, yolda Seyyid Yahya'nın ilahi memlekete (öte dünyaya) göç ettiğini işidüp, üzüntüyle dönüp, giru Erzincan'a geldim ve Mevlana Pîrî hizmetinde oldum. Sonra icazetiyle Rum'a gelip dervişleri aydınlatmak yoluna düştüm.”¹¹²

Mehmet Çelebi'nin Şirvan'a gitmek için izlediği yol, Keleriç'ten hareket etmesi hasebiyle bugünkü Kureyş Vadisi güzergâhı olmalıdır. İki günlük konak yeri Mans'a bağlı Başköy yakınlarıdır. Bu güzergâhta Akkoyunlu sivil mimari geleneğine uygun bazı yapı unsurları hâlen mevcuttur.

Mehmet Çelebi Keleriç'e geldiğinde, Pîr Muhammed'in o na: - “Bizim sözüme itimat etmediniz, hele elhamdülillâh yabana gitmediniz”. der.¹¹³

Kaynaklarda benzer biçimde verilen bilgiler, Mehmet Çelebi'ye hitabı ve uyarıları, Yusuf Küçükdağ'ın da belirttiği gibi, Pîr Muhammed'in yetkin bir şeyh olduğunu göstermektedir.¹¹⁴ Mehmed Çelebi, Tokat, Amasya, Konya ve İstanbul gibi çeşitli kentlerde bulunmuş, Osmanlı hükümdarları (II. Bayezid, Fatih S. Mehmed) ve halk tarafından saygı görmüştür. Pîr Muhammed'in vefatı sonrasında Halvetî şeyhlik makamına getirilmiştir (ölm. 1497).¹¹⁵

Taceddin İbrahim el- Kayserî: Anlatılarda yine bir rüya, Taceddin İbrahim'in Pîr Muhammed'le görüşmesine vesile olur.¹¹⁶ Gördüğü rüyada : - “Sen Halvetî büyüğü bir zât ile terbiye olunursun” denilir. O da bu yolun büyüklerinden birisine gitmek istemiştir. Şehri dolaşırken ticaretle uğraşan bir arkadaşı ile karşılaşır. Arkadaşı: - “İbrahim! Erzincan'a gidip malımızı orada pazarlamak isteriz. Arzu edersen sen de gel” der. Seyyid İbrahim kabul edip yola çıkarlar.

İki arkadaş Erzincan'a varınca, bir müddet şehirde kalırlar. Bir Cuma günü camiye gittiklerinde, bir zâtın gönülleri alan sözleri onları etkiler. Namazdan sonra Taceddin İbrâhim, vaaz eden zâtı yakından görmek ister. Yanına geldiğinde, o zât: “İbrahim! Senin

¹¹¹ Lemezât, s. 430.

¹¹² Lemezât, s. 430; Nefuhut'ül-üns, s. 936; Tacü't- Tevârih V, s. 207.

¹¹³ Lemezât, s. 430

¹¹⁴ Yusuf Küçükdağ, II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devrinde Cemâli Ailesi, İstanbul 1995, s. 19,.

¹¹⁵ Y. Küçükdağ, age, s. 20.

¹¹⁶ Lemezât, s. 404- 407.

yetişmen Halveti yolu iledir. Biz de o hizmetteyiz" buyurur. Bunun üzerine Taceddin İbrahim derhal o zâtın ellerini öper. O zât Pîr Muhammed Erzincanî'dir.

Pîr Muhammad'ın talebesi olan Taceddin, bütün mal ve mülkünü de dergâhın fakirlerine muhtaç talebelerine dağıtır. Hocasının verdiği vazife gereği nefsiyle mücadeleye başlar. Kısa zamanda olgunlaşıp, icâzet, diploma aldıktan sonra, Pîr Muhammed onu insanlara ilim ve edeb öğretmesi için Kayseri'ye gönderir. Giderken de: -"*İbrahim oğlum! Bizim sana yapabildiğimiz, ecdadının haber verdiği şeyi teslim etmektir*" der. Taceddin İbrâhim Halvetî, Kayseri ve etrafında Hakk yolun bilgilerini öğretmekle meşgul olur (ölm. 1477).

Kemal Ümmî: İsmail Kemal Ümmî, XV. yüzyılın önemli şairleri arasındadır. Niğde'lidir. Pîr Muhammed'in başta gelen halifeleri arasındadır. Karaman'da vefat etmekle birlikte, türbesi Niğde'nin Yenice mahallesindedir. Kemal Ümmî'nin adına Karaman, Manisa, Mudurnu ve Niğde'de birer makam bulunması, onun Anadolu halkı tarafından sayılıp sevildiğini göstermektedir.

Kemal Ümmî, şiirde muhteva yönünden *Yunus Emre*'nin takipçilerinden olmuş, XV. yüzyılda aruz vezniyle; kaside, gazel, mesnevi gibi klâsik nazım şekilleri ile tasavvufî şiirler söylemiş, tekke şiirlerinde kendinden sonrakilere örnek teşkil etmiştir. Hayatı da Yunus Emre gibi menkıbelerle doludur.

Sade bir Türkçe kullanmıştır. Aruz vezniyle yazmış olmasına rağmen halkın dilinden uzaklaşmamıştır. Özellikle ilâhî tarzında oldukça başarılı olmuş ve ünü Anadolu sınırlarını aşmış; Kırım, Kazan, Başkırt ve Özbek Türkleri arasında da tanınmıştır. Divânı, Türk dili tarihinin gelişim süreçlerini anlamak açısından önemli addedilmiştir.

Divân'ında dünyanın fâniliğine, Allah sevgisine, nimetlerine, iyi ahlak ve ibadete dair yazdığı nasihat şiirlerinin sayısı bir hayli fazladır. *Mehmet Fuat Köprülü*, onun şiirleri için: - "*Bunlar kuru didaktik propaganda eserleri değil, hakiki bir şairin canlı nağmeleridir*" der. Ayrıca Divân'ında münacat, naat, kaside, gazel, mesnevî ve ilâhîlerden oluşan nazım tür'leri ve 2371 beyit bulunmaktadır. Divân'ın pek çok yazma nüshası, ayrıca "Kırk Armağan" adlı didaktik bir eseri de vardır.¹¹⁷

Pîr Fethullah : Kastamonu kent merkezinde doğan Pîr Fethullah, ilim yapmak için Tebriz ve Horasan taraflarına gitmiş, orda Molla Camî'den bu yolda feyiz almıştır. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından Tebriz'e davet edilmiş, Erzincan Medresesi'nde müderris olarak görevlendirilmiştir. Erzincan'da *Konevî*'den kıraat ilmi tahsil etmiş, daha sonra Pîr Muhammed'in müritleri arasına girmiştir. Hulvî onun "*Şeyh Muhammed'in hizmetindeki alimlerin en seçkini*" olduğunu, "*vefatından sonra irşad seccadesine onun oturduğunu*" kaydeder.¹¹⁸

¹¹⁷ Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 361; Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1977, s. 127; www.turkedebiyati.org

¹¹⁸ **Lemezât**, s. 402.

Vefatı yaklaştığında, Pîr Fethullah dervişlerini toplamış, son nasihatlerini vermiştir. O esnada kendisine “*Vefatınızda hangi dervişiniz seccadenize oturup irşad hizmetinize hayrû'l- halefiniz olarak devam eder*” diye sorulur. Bunun üzerine Şeyh beklenmedik ve bilinmedik birisinin geleceğini söyler. Der ki:

-“*Vefatımızdan sonra cenazemizi musallaya koyduklarında dikkat ediniz. Dağ yönünden bir zat gelip postumuza oturarak hâlimize vâris olacaktır. Ona tereddüt etmeden tâbi olup her emrine itaat ediniz*”.¹¹⁹

Hulvî şöyle devam eder:

“Şeyhin vasiyeti üzerine, naşı musalla üzerindeyken dağın olduğu taraftan bir zat gelir. Cenaze namazını o kıldırır. Cemaat için dualar edip onlara:

-“*Şeyhin bahsettiği âciz kul benim. İnşallah birkaç gün sonra sizinle görüşürüz*” deyip yola koyulur. O kişi Hacı Halife adı ile bilinen Şeyh Muhammed Cemaleddin Aksarayî el-Halvetî'dir. Kendisi, Ayıntab'da (Antep) irşad ile meşguldü. Cenaze başında geçen bu olaya tarih konduktan sonra şeyhin yetişkin dervişlerinden biri Antep'e giderek şeyhi davet etmeye ve bu olayı tahkik etmeye karar verdiler. Şeyhin dervişlerinden birine,

-“*Yakında şeyh, hiçbir yere gitti mi*”, diye sorunca, dervişler:

-“*Şeyh erbaîndedir, bunun tamamlanmasına iki gün kaldı. Başka bir yere gitmesi mümkün değil*” diye cevap verdiler. Sonra, şeyhi halvetten çıkarıp Pîr Muhammed Erzincanî'nin zâviyesine götürdüler. Fethullah hazretlerinin vefatından sonra posta oturup dervişlere hizmet yoluna koyuldu.” Şeyh Fethullah hazretleri 861 (1456) yılında vefat etti. Şeyh Pîr Muhammed'in türbesi civarında defnedildi. Vefatı, Uzun Hasan Bey'in Azerbaycan'a ve Fatih Sultan Mehmed Han'ın Anadolu ve Rumeli'ye hükmettiği devirdir”.¹²⁰

Hulvî'nin verdiği bazı bilgiler (Cemaleddin Aksarayî'ye ilişkin anlatılar, Şeyh Fethullah'ın yerine kim ve nasıl geçtiği yanı sıra Fethullah'ın ölüm tarihi) sorunludur. Tutarlı görülmeyen bu vakalar ve tarih, nesnel kayıtlara değil, kendi döneminin şifahi anlatımlara bağlı olmasından ve tahkik edilmeksizin aynıyla kaydından kaynaklanmış olmalıdır.

16. PÎR AHMED ERZİNCANÎ

Pîr Ahmed, Erzincan'ın Tabih köyündendir. Babası Hamedan'lı, annesi Pîr Muhammed Aksarayî'nin sülâlesindedir. Ticaretle meşgul olan babası vefat ettiğinde, Pîr Ahmet kendisine kalan mirasla üç zaviye ve bir cami inşa ettirmiştir.

Tabih köyü, XVI. yüzyıl tahrirlerinde geçen Tahmir'dir.¹²¹ Keleriç, Bulmasor ve Tahmir

¹¹⁹ Lemezât, s. 403.

¹²⁰ Lemezât, s. 404.

¹²¹ Tabih (Lemezât) ve Tahmir (tahrir ve vakıf defterleri) yanı sıra Tâlîc (Tuhfetü'l- mücâhidîn..) olarak da telaffuz edilmiştir.

olarak üzere bu üç köyün gelirinin 1/3 ü Erzincan'daki Darü'l-ilm Medresesi vakfiyesine aittir. Tahmir ve Bulmasor'un Keleriç'e yakın köyler arasında olması akla yakındır.

Günümüzde Tahmir ya da Tabih adında her hangi bir köy, mezra ya da mevki yoktur. Ancak, tahrir defterlerinde XVI. yüzyılda görülen bu köy XVII. yüzyıl ve sonrasında görülmemekte, XVI- XVII. yüzyılda görülmeyen Şihli (Şeyhli) köyü XIX. yüzyılda ortaya çıkmaktadır.¹²² Anlaşılan, geçmişte Tahmir diye anılan bugünkü Eski Şihli köyü, yetiştirdiği tarikat mensubu kişilerin sayısı ve niteliğine dayalı olarak halkın zamanla dönüştürdüğü bir addır.¹²³ Nitekim Eski Şihli köyü mezarlığında dört- beş asır öncesine giden bazı "şeyh" statüsünde zatların kitabelerine tesadüf edilmiştir. Ayrıca, Şihli'da "şeyh" sıfatıyla anılan son zat (Şeyh Süleyman= Hacı- Hoca, asıl adı Faik Osman) 1938'de vefat etmiştir.

Küçük yaşta hafız olan Pîr Ahmed'in zâhiri ve batınî ilimlerde yetkin biri olduğunu kaydeden Hulvî, ömrünün büyük kısmını halvet, uzlet ve riyazet içinde geçirdiğini söyler. Yine aynı kaynak, Pîr Muhammed'in emri ve Uzun Hasan'ın izniyle Fatih Sultan Mehmet'e barış içinde olunması için elçilikle görevlendirildiğini belirtir.¹²⁴ İhtimal ki bu görüşme, Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Seferi sırasında (1461) vuku bulmuştur. Yassı Çimen'de (Çimen dağları) Uzun Hasan'ın annesi *Sara Hatun*, kendisine "anamız" diye hitab eden Fatih Sultan Mehmed'e "her ikisinin de gereksiz yere rekabet içinde olduklarını, aynı din ve soydan gelen iki hükümdarın biri birleriyle barış içinde olmaları gerektiği" yolunda nasihat ettiğini tahmin edebiliriz.¹²⁵

Hulvî, daha sonra Pîr Ahmed'in Fatih'e yine elçi olarak gittiğini, hatta hükümdarın ricasıyla bir süre İstanbul'da bulunduğunu aşağıdaki biçimde kaydeder:

" Osmanlı- Akkoyunlu anlaşmazlığında sulh için elçilikle yine kendisi gönderilmişti. Huzurunda yine Pîr Ahmed'i gören Fatih Sultan Mehmed dayanamayıp,

- *Bundan başka işe yarar bir insan yok mu ki yine bu zat-ı muhteremi göndermişler, diye istihfaf edici bir düşünce hatırından geçmesi üzerine şeyh, sultana,*

- *Bu hakir kul, siz sultanıma fakir ve âciz görüldüyse bizi bağışlayınız. Bizim ikinci defa huzûr-i hümayyununuza çıkmaktan maksadımız, inşaallah iki İslâm padişahı arasında KAN dökülmesini önleyip, siz sultanlarımı Hak katında hesap vermekten kurtarmaktır, diye buyurmuştur.*

Şiir

¹²² İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara 1990, s. 116122, 151; Abdulkadir Gül- Adem Başıbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi* (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası), Erzurum 2 011, s. 264-278'de verilen köy listeleri.

¹²³ T. E. Şahin, *Erzincan Tarihi I*, S. 530.

¹²⁴ *Lemezât*, s. 401.

¹²⁵ Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*/Fatih'in Tarihi, (neşr. A. Tezbaşar), İstanbul, s. 87; Kemal Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, vr. 99; Aşıkpaşaoğlu, *Tarih*, (çev. Atsız), İstanbul 1970, s.179; *Tacü't- Tevârih III*, s.48-51; Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Tarih*, (çev. İ. Erünsan), İstanbul, s. 325; Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ II*, (haz. F. R. Unat), Ankara 1957, s. 751- 753 (210 a).

Zâhîren vîraneyim mana mimarıyım belî

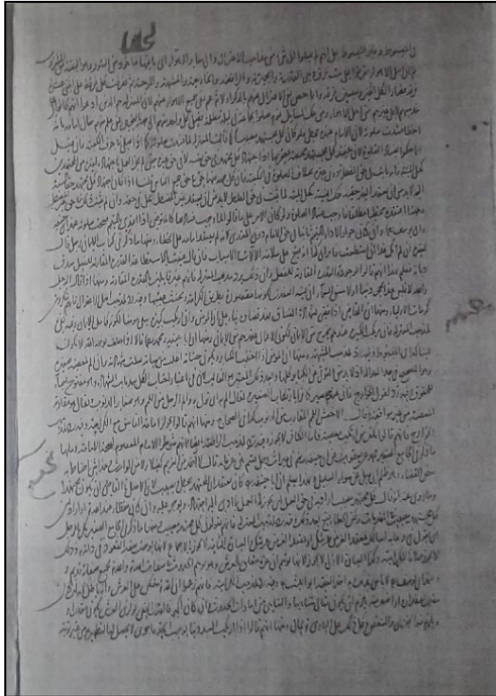
Şeklimiz gayri görünür yâr ile yârim velî

Sonra şeyh hazretleri, Fatih Sultan Mehmet Han'a murakabe ve teveccüh edip sultanın gönlüne bir ateş düşürerek şeyhe büyük bir muhabbet doğmasına vesile oldular. Sultan, itikadını pâk edip onun Allah'ın(cc) velilerinden biri olduğuna inandı. Şeyhe,

-Lutfedip bizimle birlikte İstanbul'a gelip oraları da şereflendirirseniz olmaz mı, diyerek kendisini Osmanlı diyarına davet etti. Şeyh, bu ricayı geri çevirmedi ve sonradan müsait bir zamanında İstanbul'a geldi, Ayasofya Fetih Camii'nde vaazlar ederek padişahla da sarayda sohbetlerde bulundu. Sonra tekrar memleketine döndü”.

1465'te (H.870) vefât etmiş, doğum yeri olan Tabih köyünde defnedilmiştir.

17. ÖMER VECİHÜDDİN ERZİNCANİ

Şerhu Usûli'l-Pezdevî'den bir sayfa örneği.

XIV. yüzyıl sonlarında ve XV. yüzyıl ilk yarısında yaşayan bu zat (Ömer Vecihüddin İbn-i Abdü'l-muhsin Erzincanî)ın Kars'da doğup, Maveraünnehr'e gidip, orada fakih Sadrü'ş-şeria'dan tahsilini ikmal etmiş olduğunu Bursalı Mehmed Tahir Efendi'den (I. S. 422) öğreniyoruz. Amasya'da medfundur. Vefat tarihi H. 843(1439)'tür.

Eserleri; “Hadaiku'l-Ezhar” (Hadis sahasında meşhur olan Meşariku'l-Envar'ın şerhidir),¹²⁶ “Keşf-i Pezdevî”¹²⁷ (Usul-i fıkıh eserinin şerhi). Bu iki şerhden başka, “Tebyünü'l Maarif” adlı risalesi vardır.

Şerhu Usûli'l-Pezdevî: Ebü'l-Usr Pezdevî (1010- 1089); “Usûlü'l- Pezdevî” adlı eseriyle ünlüdür. Murteza Bedir ve Ferhat Koca tarafından TDV. İslâm Ansiklopedi'nin “Pezdevî, Ebü'l-Usr” maddesinde şu bilgiye yer verilir:

“Fıkıh usulü alanındaki başarılı çalışması

¹²⁶ Çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Bunlardan biri de Kastamonu Halk Kütüphanesindedir. “Hadâiku'l-ezhâr fi şerhi Meşâriki'l-envâr” adıyla 3390 numarayla kayıtlıdır. Bekir Tatlı, *Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde Bulunan Hadîsle İlgili El Yazma Eserler, Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2005, C. III, S 1, s. 143.

¹²⁷ Ali Kemalî, “Keşf-i Pezdevî Şerhi”nin Edirne Valisi Mehmed Emin Bey'den attırarak, eserin Edirne Sultan Selim Kütüphanesi'nin 564 no'da kayıtlı olduğunu (s. 267) bildirmektedir.

Resmi kurumlar aracılığıyla söz konusunun tam metninin fotokopisini edinme imkânı bulabildik. Bu konuda yardımlarını gördüğümüz Erzincan İl Kültür Müdürü Arda Heb'e teşekkür ederiz.

yanında Hanefî fıkıh doktrininde de önemli bir yeri olan Fahrülslâm el-Pezdevî, klasik sonrası dönem Hanefî âlimlerince yapılan yedili müctehid-mukallid tabakası sıralamasında Serahsî ile beraber üçüncü tabakaya, meselede müctehid grubuna dahil edilmiştir. Kaynaklarda kendine has bir yöntem ve yaklaşım sahibi (sâhibü't-tarîka fi'l-mezheb) olarak nitelenen ve eserlerinde son derece sistematik bir yol izleyen Pezdevî'nin özellikle fıkıh usulüne dair eseri hem başvuru kaynağı hem ders kitabı olarak yaygın biçimde kullanılmıştır. Pezdevî ayrıca mezhebin temel metinlerini ezberinden aktarabilme konusunda örnek gösterilen bir âlimdir".¹²⁸

Hanefî fıkıh ve Hanefî / fukaha metoduna göre yazılan eserlerinin en etkili ve bu alanda yapılan çalışmaların başında gelmesi nedeniyle yüzlerce yazması bulunan Uşûlü'l-Pezdevî birçok defa basılmıştır. Eser üzerine yapılan on'a yakın şerh ve çeşitli haşiyeler bulunmaktadır. Önemli addedilen şerhlerden biri de Vecîhüddin Ömer b. Abdülmuhsin el-Erzincânî, *Şerhu Uşûli'l-Pezdevî* (Edirne Selimiye Ktp., nr. 550, 551). Eser "*et-Tekmile Şerhu Uşûli'l-Pezdevî*" adıyla da anılmaktadır (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 492, 493). *Şerhu Uşûli'l-Pezdevî* XIV. XV. yüzyıl Arapçası ve dönemin dinî ıstılahlarıyla kaleme alınmıştır.

18. ŞERAFEDDİN MUHAMMED ERZİNCANÎ

XV. yüzyılın ileri gelen ilim adamlarındandır. Ömer Vecihüddin'in oğludur. İlk tahsil yıllarını Erzincan'da yaptıktan sonra, icazet almış, Hacı Kutluğ Şah ve kardeşinin tavassutuyla devrin ilim merkezlerinden olan Amasya'ya gitmiştir. Bu devirde müderrislik güçlüğüle elde edilen bir mevki olmaktadır, bunu başararak önde gelen müderrislerden olur. Bilahare Amasya'dan ayrılp Merzifon'a gitmiş ve vefatı olan 868 (1463/4) tarihine kadar ilmi araştırmalar yapmıştır. (Amasya Tarihi, I, s. 41; IV. S. 40) Mezarı Amasya'dadır.

19. YAHYA BİN SÜLEYMAN İBN ALİYÜ'L-RUMİYEL ERZİNCANÎ

Kendi ifadesiyle doğum yılı H. 665(1266/7)'dir. Fakat asıl üne kavuştuğu seneler XIV. yüzyıl başlarıdır (ölm. 1328). Fakihler zümresinden olup, fıkıh imamıdır. Ebul-abbas Ahmedü's Serrac'dan fıkıh öğrenmiş, Şeyh Rükneddin Semerkandî'den usul okumuştur.

Fetva verir, ders okutur ve suallere, dini açıdan cevaplar verirdi. "El-Cevahir'ul-Meziyeh Fi Tabakat'ül-Hafiyeh" eseri meşhurdur. ¹²⁹

20. SAFEVİLİ KEMAH KALESİ KUMANDANLARI;

VARSAK YUSUF: Varsaklılar Tarsus yöresi Türkmen oymaklarından olup, Şeyh Cüneyd'in faaliyetleri sırasında Safevîliğe iktisap etmişlerdir. Şah İsmail, Doğu

¹²⁸ Murteza Bedir - Ferhat Koca, Pezdevî, Ebü'l-Usr, **TDV. İslâm Ans.** C. 34; s. 266. Ebü'l-Usr Pezdevî'nin kardeşi Ebü'l-Yüsr el Pezdevî'ye (1027- 1099) ait olan "Usûlu'd- Din"; dinin esası, itikad ve inanç yapısının temellerini açıklayan bir çalışmadır. Kur'an'ın esaslarına dayalı olarak yapılan bu çalışma, akîdelerin felsefesi ve aklî yorumunun yapıma yöntemleri üzerinde durur. Kitap ehl-i sünnet ve cemaat ehli'nin klasikleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. İmam Ebu Yusr Muhammed Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, (çev. Şerafeddin Gölcük), İstanbul 1980.

¹²⁹ Ali Kemalî, s. 268.

Anadolu'da kuvvet kazandığı zaman Nur Ali Halife'yi Çemişgezek vilayetinin istilasına göndermiş, o da buralara vardığı zaman, yöre hakimi Rüstem Bey, buraları çatışmasız olarak Nur Ali'ye devretmiştir. Gidip Şah İsmail'den kızıl başlık tacını giyip Çemişgezek yerine Irak'a bağlı yörelere idareci yapılır. Hacı Rüstem, aynı zamanda Akkoyunluların güçsüzleştiği son dönemler içinde Kemah civarlarında da sözü geçen bir kimseydi. Bir ara Kemah Kalesi yöneticisi, kaleyi Uzun Hasan'la savaştan Osmanlılara vermeyi dilemiş, fakat O mani olmuştu. Şah İsmail'in adamlarının almasına ise, kendi ülkesinde yaptığı gibi ses çıkarmamıştı. İşte, Varsak Yusuf'un Kemah komutanı olması da bu dönem içinde mümkündür. Çaldıran Seferi'nden sonra Haziran 1515 senesinde yapılan savaşta Bıyıklı Mehmed Paşa'nın karşısında ve Nur Ali'nin yanında bulunmuş, yenilgisinden sonra kaçmayı başarmıştır ¹³⁰.

VARSAK MUHAMMED

Varsak Yusuf'la aynı oymaktan, ihtimal ki ona akraba bulunan Muhammed bir süre onun kumandanlığında yardımcısı olmuş, daha sonra Varsak Yusuf'un yerine geçmiştir. Kemah Kalesi'nin Osmanlılar tarafından muhasarası sırasında, yanmada üç yüz kadar Varsaklı olan Muhammed ölene kadar savaşmıştır.

21. SAFEVİLİ TERCAN İDARESİCİ AHMED BEY

Bahsedilen bu Ahmed'in, Safevîlerin Erzincan yöresine hâkim oldukları sürenin, son Tercan idarecisi olduğu kesindir. Fakat kendisinden önce kimin bulunduğu ise bilinmemektedir. Şah İsmail Erzincan'a ilk gelişinde onu Ustacalu Türkmen oymağından Çavuşlu Obası karşılamıştır. Ahmed Bey, bunlara mı mensuptu bilemiyoruz. Yavuz Sultan Çaldıran'a gittiğinde, Erzincan'a gelindiği sırada esir edilerek Osmanlı hükümdarının önünde sorgusu yapıp idam edilmiştir. ¹³¹

¹³⁰ Şerefnâme, I, s. 191-192.

¹³¹ Haydar Çelebi Ruznâmesi, (Haz: Y. Senemoğlu), İstanbul. Tarihsiz, s. 69; Tacü't-Tevârih- IV, s. 189; Müneccimbaş, s. 460.

EK:

MAMA HATUN - Saltuklu Melikesi (1191-1200)¹

Dursun Ali Şeker

Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinden biri olan Saltuklular'dan II. İzzeddin Saltuk'un kızıdır. Uzun süre idareyi elinde bulunduran ağabeyi Nâsırüddin Muhammed'in ardından 587'de (1191) Saltuklu Beyliği'nin başına geçti. Ağabeyi ve yetişkin yeğenleri varken Mama Hatun'un bir kadın olarak başa geçmesi, eski Türk hayatında kadının toplumdaki yerini müslüman olduktan sonra da koruduğunu göstermektedir. Mama Hatun Arap kaynaklarında "Erzurum sâhibesi" olarak gösterilmektedir.

Selâhaddîn-i Eyyûbî Suriye'den kuzeye doğru yayılma politikası takip ediyor, Türkmen beylerini itaat altına almaya çalışıyordu. Bu maksatla yeğeni Meyyâfârikîn hâkimi Takıyyüddin Ömer'e görev verdi. Takıyyüddin, Ahlatşahlar'a ait topraklardaki Hani'yi 587'de (1191) işgal etti ve Ahlatşah Seyfeddin Begtemür'ü yenilgiye uğrattı. Bundan cesaret alarak Ahlat üzerine yürüyüp şehri kuşattıysa da başarılı olamadı. Geri dönüp yine Begtemür'e bağlı Malazgirt'i kuşattı. Malazgirt mancınıkla dövüldüğü sırada Mama Hatun askerinin başında Takıyyüddin Ömer'e yardıma geldi. Çevreden de katılmalar olmasına rağmen kuşatma uzun sürdü. Takıyyüddin Ömer'in 19 Ramazan 587'de (10 Ekim 1191) vefatı üzerine kuşatmaya son verildi.

Hükümdarlığı konusunda ilk yıllarla ilgili bilgi bulunmamakla beraber Mama Hatun'un son dönemlerde yeğenleriyle iktidar mücadelesi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Mama Hatun, muhtemelen başına gelecekleri tahmin edip korkuya kapıldığı için 597'de (1201) Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'e haber göndererek nüfuz ve itibar sahibi bir kimseyle evlenmek istediğini bildirdi ve bu konuda kendisine yardımcı olunmasını rica etti. el-Melikü'l-Âdil, Nablus Eyyûbî Valisi Fârisüddin Meymûn el-Kasrî'ye Mama Hatun ile evlenmesini, ayrıca onun ülkesini de yönetmesini tavsiye eden bir mektup yazdı. Teklifi kabul eden Meymûn el-Kasrî, evlenmek için gerekli hazırlıkları yaparken Mama Hatun'un

¹ TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2003, C.27. s. 548.

tahttan uzaklaştırılıp hapsedildiğini, yerine yeğeni Alâeddin Melikşah'ın geçtiğini öğrendi. Mama Hatun'un bundan sonraki hayatına dair bilgi yoktur.

Güçlü, yetenekli ve ihtiraslı bir kadın olan, Erzincan ve Tercan'da hakkında menkıbevî mahiyette hikâyeler anlatılan Mama Hatun (Kara, s. 50-51) siyasî faaliyetleri yanında önemli tarihî eserler de bırakmıştır. Erzincan'ın Tercan (eski adı Mamahatun) ilçesindeki kervansaray, mescid ve hamam bunlardandır. Türbesi de bu ilçededir. Yörenin birinci derecede deprem kuşağında olmasına rağmen bu eserlerin günümüze kadar gelmiş olması inşasına ne kadar itina edildiğini göstermektedir. 1050'de (1640) Tercan'a gelen Evliya Çelebi buranın Tercanlı Ali Ağa'nın zeâmeti ve müslüman bir köy olduğunu, "azize" diye nitelediği Mama Hatun'un Akkoyunlu (doğrusu Saltuklu) padişahlarından birinin "yıldız gibi temiz" kızı olup türbesinin ziyaret edildiğini, nakışlı ve uzunca mermer sanduka ile türbeye yakın bir cami ve bir hamamın bulunduğunu, yedi yıl sonraki gelişinde ise köyün 100 hânedan 200 hâneye çıktığını, "bir hayır sahibi kadın" diye andığı Mama Hatun'un tahsis ettiği vakfa ait gelir kaynaklarına el konulduğunu, bu yüzden sahipsiz kalan imaretin harabe olmaya yüz tuttuğunu belirtmektedir (*Seyahatnâme*, II, 202, 374).

BİBLİYOGRAFYA

İmâdüddin el-İsfahânî, *el-Fethu'l-kussî* (nşr. C. de Landberg), Leiden 1888, I, 401-405.

İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III, 118.

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 202, 374.

Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1969, I, 126, 127, 128.

a.mlf., *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980, s. 17-18.

Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erzincan 1985, I, 267-268.

Ali Sevim – Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, Ankara 1990, I, 149, 150.

Ruhi Kara, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara 1993, s. 50, 51.

Abdülkerim Özaydın, "Saltuklular", *Siyâsî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, İstanbul 1994, VIII, 31, 34.

Faruk Sümer, "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971, s. 418-420.

G. Leiser, "Saltuk Oghulları", *EF* (İng.), VIII, 1001.

III. OSMANLILAR DÖNEMİ TARİHİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETLER (XIX. YÜZYILA KADAR)

Tahir Erdoğan Şahin

1. AHMET PEYKERİ

Ahmet Peykerî, Tercan'ın Pekiçiç kasabasındandır. XVI. yüzyıl son yarısı ve XVII. yüzyılın ilk yarısı arasında yaşamıştır. Pekiçiç'ten Erzincan'a gelen Şeyh Ahmet bir süre Erzincan'ın güneyinde, Munzurların kuzey alt eteklerinde yer alan Mollaköy'ünde kalmıştır. Köyün adı bu zattan dolayı "Mollaköy" diye anılır. Daha sonra Harput tarafına gitmiştir. Elaziz'de ikamet ettiği yerde türbesi ve külliyesi vardır. O mekân da "Mollaköy" olarak anılmaktadır.¹

IV. Murad'ın Doğu'ya yaptığı seferler esnasında, Harput'un Mollaköy mevkiinde oturan Şeyh Ahmet'le iki sefer dönüşünde de karşılaşmış; onunla bazı sohbetleri olmuştur. Hakkında bir kısım rivayet ve menkıbe anlatılmaktadır. IV. Murad'ın II. İran Seferi (1638) dönüşünde Şeyh'in ölüm haberini alınca çok üzüldüğü söylenmektedir.² Pekiçiçli (Tercan) olan Şeyh'in türbesi ve adına yapılan sair külliyesi aksamı (cami, medrese vs.) İslam sanatının güzel örneklerinden biri olarak günümüze kadar

Mollaköy Camsi'nin kitabesi.

¹ T. E. Şahin, **Erzincan Tarihi-3**, s. 131- 132.

²Ona ilişkin menkıbeler hakkında bak. İ. Sunguroğlu, **Harput yollarında- 1**, İstanbul 1958, s. 151 – 154.

varmışlardır.³

Tercan- Pekiç'teki camisi (şimdi yıkılmıştır), Erzincan Mollaköy'ündeki cami ve Harput'un Mollaköy'ündeki caminin aynı yapı tarzlarında imar edilmiştir. Ancak daha sonraları bu son iki yapı tamir ve tadilat görmüştür.

Mollaköy içerisinde Munzur kaynaklı bir pınar bulunmaktadır. Erzincan Mollaköy içerisinde Şeyh Ahmet'le (Molla Şeyh) bağlantılı olarak gelen rivayet, zaman zaman Munzurlardan gelen geyiklerin, başkaca kolay ve risk taşımayan yerlerde değil de özellikle bu kaynaktan su içmeleridir. Aynı kaynaktan bulunan balıkların da kutsal olması nedeniyle onlara dokunulmamaktadır. Mollaköy pınarı, geyik ve balık kültürünün birlikte anıldığı bir yer olarak da kayda değer.

2. ŞEYH ERZİNCANLI ABDURRAHMAN EFENDİ

Büyük üstat Erdebili Safiyüddin hazretlerinin en tanınmış halifelerindendir. Anadolu'ya döndükten sonra Amasya yörelerindeki dağlarda ikamet etmiş, halk arasında büyük bir üne kavuşmuştur.

Kendisine keramet ehli olan bir makam sahibi olduğu atfedilir. Bununla ilgili olarak: “Bir gün müritlerine, bir konuğunu ziyaret edeceğini söyleyerek yemek hazırlamalarını istedi. Özlerini bulma yolunda dünya ile ilişkilerini kesen erenlerse, böyle bir sofraya için hazırlayacakları malzeme imkânlarının olmadığını bildirirler. Bunun üzerine ol velilik tacını giymiş olan Eren, hücrelerinden çıkıp çevreye şöyle bir göz attı. Birkaç dağ ceylanının koşarak gelmekte olduklarını gördü. Yanındakilere bu ceylanlar konuğumuza toy olmak için böyle koşup geliyorlar. Bunlardan birini yakalayıp ve boğazlayın, diye buyurdu. Bu buyruk üzerine müritler, ol başıboş hayvanlara doğru seğirttiler ve en önde koşanı yakaladılar.”

Şeyh Abdurrahman Efendi'nin Şeyh Cüneyd ve Haydar konusundaki tepkisini izah eden hadisenin, nakli ise şöyledir: “Bir sabah, Şeyh hazretleri hücrelerinden keder ve hüznle çıktı. Yakınları sebebini sorduklarında şöyle dedi: “Şimdiye değin Erdebil sofuları uygunsuz işlerden kaçınan, temiz inançlarıyla tanınan ve bid'atlerin çirkefine düşmeyen kişilerdi. Ama işte şeytan onlara dahi yol bulup, bunları dinimizin önde gelenlerini yolundan saptırdı, diye cevaplandırdı.

Gerçekte çok zaman geçmeden Şeyh Cüneyd oğlu Haydar, padişahlık sevdasına kapılıp, onları Şeyh Safiyüddin'in çizdiği doğru yoldan ayırıp siyasal çıkara dayalı amaçlara yöneltmiştir⁴.

3. ERZİNCANLI ŞEYH AHMED

16 Ağustos Perşembe günü Fora Suyu Konağı'ndan Sakallı adlı harap vaziyetteki konağa gelindiğinde Yeniçeri arasındaki fitne ve edepsizlik görünür ölçüde vuku bulmuş, ancak

³ Metin Sözen, *Elaziğ'in Mollakendi Bucağında Şeyh Ahmed Peykeri Külliyesi*, İ. H. Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara 1976, s. 421 – 435.

⁴ Tacü't-Tevârih-V. S. 49.

onların bu hâline ses çıkarılmayıp görmezden gelinmiştir..

Ön karakol giden Şehsuvar Bey'in yakaladığı bir kısım Kızılbaş askerini tepelemesinden ayrı olarak, şu hadise kaydedilir: Ferahsad Bey'in adamlarından olup casuslukla görevlendirilip Şah İsmail'in otağına kadar girmeyi başaran Erzincanlı Şeyh Ahmed ⁵ önemli haberlerle dönmüştür. Şehsuvar oğlu Ali Bey'in gönderdiği esirlerden, Şah İsmail'in Çaldıran mevkiî yakınlarına geldiğini öğrenen Yavuz; bunun akabinde casusluk için Şah İsmail'e gönderilen Şeyh Ahmed'e döner. Şeyh Ahmed, Safevî kuvvetlerine yaklaştığı zaman yakalanıp Şah'ın huzuruna çıkarılmıştır. O da, kendisinin Selim'in ordusunda bulunan Safevî yanlısı Türkmenlerden olduğunu ispata yarayan ve bu Türkmenlerin Şah'dan yana olarak savaş günü yardımcı olacaklarına değinen düzmece mektupları gösterir.⁶ Şah'ı bu şekilde ikna eden Şeyh Ahmed, Yavuz'a şifahi olarak şu malumatı verir:

-“Ocan yaylağında Şah İsmail ile buluşup dedim ki: - Beni bir Türkmen taifesi Anadolu ve Rumeli umerası hizmetinde olan sofiler ve Şeyh Erdebil hanedanını mühibbeleri (sevenleri) gönderdiler. Eğer padişah size taarruz ederse, hepsi size tabi olacaklar. Şah, sözüme inandı. Bana ikram etti. Huy'a kadar beni beraberinde getirdi. Beni sofilere gönderdi. Sözüme güvenle, mutlaka buluşmamızı söyledi.”⁷

Şeyh Ahmed'in bu hareketi sonucunda üç yarar sağlanmıştır. Birincisi; uzun yoldan gelmekte olan Osmanlı ordusunu bir an önce karşılamak için Şah İsmail istek duymuştur (hatta bizzat Şeyh Ahmed bunu telkin etmiştir). İkincisi; karşı taraftan kendisine geçecek Osmanlı tarafındaki Türkmenlerin büyük avantajı olacağını düşünen Şah İsmail, bazı tedbirlerin alınmasında yeterli titizliği göstermekten imtina edecektir. Üçüncüsü; bu haber Osmanlı karargâhına yayılınca, menfi hareketlerde bulunan Yeniçeriler sükût etmişlerdir.

Şeyh Ahmed'den duyduklarından memnun kalan Yavuz, ona 15 atça ulufe tayin eder.

Nihayet 25 Ağustos (2 Receb) Çarşamba günü Osmanlılar ve Safevîler karşılaşmışlar, Osmanlı ordusu galip gelmiştir.

4. ERZİNCANLI SEYYİD ALİ EFENDİ -PAŞMAKÇIZADE

(Nisan 1639 – 12 Şubat 1712): Eski Üsküdar kadılarından Paşmakçızâde Mehmed Efendi'nin oğludur. Osmanlı Devleti'nin kadı, kazasker ve şeyhülislâmlarındandır.

1660'da (Şubat – Mart) azledilen Vardarlı Şeyhzâde'den sonra kadı olmuş, yine bu aylar içerisinde Hekimbaşzade Yahya Efendi Anadolu Kazaskerliği'nden Rumeli Kazaskerliği'ne geçince; yerine Anadolu Kazaskerliğine (Beylerbeyi) getirilmiştir. Nefeszâde Abdurrahman Efendi, 4 Temmuz 1690 tarihinde Nâkibü'l-eşraflık rütbesinden

⁵ Haydar Çelebi, s. 73.

⁶ Müneccimbaşı, s. 416; Hoca Sadeddin, IV., s. 195 – 196; Kemal Paşazâde, Defter 9, vrk. 50 b- 51 b; Feridun Bey, s. 401.

⁷ Haydar Çelebi, s. 73 – 74, 141.

alındığında, bu göreve de o bakmıştır.

H. 1102/1691 tarihinde Yahya Efendi, Rumeli Kazaskerliği'nden alınınca, Anadolu Kazaskeri olan Erzincanlı Seyyid Ali Efendi, Rumeli Kazaskerliği'ne tayin edilmiştir.⁸ Bir süre sonra Nakîbü'l-eşraf ve Kazasker Seyyid Ali Efendi, "Fetvâya amel ve bir miktar câize dahi va'd eyledi" töhmetiyle Sadr-ı Rum'dan alınır; memleketi olan Erzincan'da oturması için oraya gönderilir. Ancak bu durum çok sürmez, haksızlığa uğrayan Seyyid Ali Efendi, Şaban 1163 (Nisan 1692) tarihinde tekrar Rumeli Kazaskerliği'ne getirilir.⁹

Seyyid Ali Efendi, ilk kez 64 yaşında iken 31 Temmuz 1703 tarihinde Şeyhülislâm tayin edilir. Ancak bu birinci meşihati bazı hadiseler yüzünden karışıklık oluşmuştur. Şöyle ki: İstanbul'da bir grup oluşturan ihtilalci askerler Edirne'de bulunan II. Mustafa'ya öldürüp, III. Ahmed'i tahta çıkarmışlardı. "Edirne Vakası" diye bilinen bu hadise esnasında padişahla beraber Edirne'de bulunan Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye karşı İstanbul'daki asiler tarafından 23 Temmuz Pazartesi günü cebren Şeyhülislam tayini yapılmak istenerek, Seyyid Ali'nin adı Edirne'ye verilerek tasdik olunması istenmiştir. Ancak Seyyid Ali Efendi gerek tehlikeli, gerek uygunsuz olan bu vazifeyi reddedip, yapamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine, 2 Temmuz'da mazereti kabul edilip, yerini eski Şeyhülislamlardan İmam Mehmed Efendi getirilmiştir. İstanbul'daki bu gayri meşru tayinlerin her ikisi de, Edirne'de bulunan Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin azlinden evveldir. İlk günlerde İstanbul'un arzularını kabul ederek yanı yatıştırmak isteyen II. Mustafa kendisine teklif edilen Paşmakçızâde'nin meşihâtini tasdik ederek İstanbul'a bir Hatt-ı Hümayun'la yeni Şeyhülislama bir an önce giydirilmesi için bir "Ferve-i Beyzâ" gönderir. Ne var ki bu sırada Paşmakçızâde usulsüz olarak kendine verilmek istenen görevden çekildiği bu beyaz kürk İmam Mehmed Efendi'ye giydirilir.¹⁰

Ali Efendi, 19 Ramazan Cumartesi 1115 (1705) tarihinde ikinci kez Şeyhülislâm yapılır. Doğruluğu, dürüstlüğü ve iktidarıyla meşhur Ali Efendi'nin bu tarihte başlayan ikinci Şeyhülislamlığı, 1 Şubat 1707 tarihine kadar; üç sene altı ay sürer. Bozulmuş olan "Târîk-ı İlme vâ'zı kanun-u nizâm etmiş" olduğundan bahsolunan bu dirayetli ve büyük şeyhülislamın azline, onu çekemeyen bazı kimseler sebep olmuştur. Devrin sadrazamlarından Çorlulu Ali Paşa, onun bilhassa padişah nezdindeki nüfus ve itibarından içi fesada meyletmiştir. "Edirne Vakası"ndaki dürüst davranışına rağmen, bu harekette fesat ve ihtilâlcilikle itham edilir. Hatta padişah, bu iftiraya inanmadığı halde, konu üzerinde ısrar edilmiştir. Bunun üzerine azledilen Ali Efendi Sinop'a sürülmüştür.

Seyyid Ali Efendi, 16 Temmuz 1710 tarihinde üçüncü kez Şeyhülislamlık makamına getirilir. Son vazifesi, ölüm tarihi olan 12 Şubat 1712'ye kadar sürer. Toplam 4 yıl, yedi ay

⁸ Anonim Osmanlı Tarihi, (Haz. Abdulkadir Özcan), Ankara 2000, s. 29.

⁹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekaylât, III, (Haz. A. Özcan), İstanbul 1979, s. 86 – 87, 96. Nusretnâme, 38, 81, 82, 139, 151 – 157.

¹⁰ İ. H. Danişmend, İz. Osm. Tar. Kronolojisi-, III, s. 540 – 541; Nusretnâme, 209, 210, 225, 231 – 237, 261 – 270, 273, 282.

ve 3 gün şeyhülislamlık yapan Ali Efendi, vefa ettiğinde 73 yaşında bulunuyordu.

Fetvaları “Fetâvâ” adlı eserinde toplanmıştır.

5. ABDULLAH EFENDİ

Paşmakçızâde Erzincanlı Ali Efendi'nin oğlu olan Abdullah Efendi, babası kadar idarî yeteneği olmayan bir zat olduğu ifade edili. Kendisi iki kez Rumeli Kazaskeri olmuş, 17 Mayıs 1731 tarihinde ise şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. Fakat kibir ve gururu, sert sözleriyle herkesi rencide etmesi, padişaha bile kafa tutacak kadar ileri gitmesi ve bilhassa “Menem diğer nîst” şeklinde tasvir edilecek kadar kendini beğenmişliği yüzünden, 24 Şubat 1732'de 9 ay 8 gün süren bu görevinden azledilir.¹¹

6. EĞİNLİ HASEKİ MEHMED AĞA

XVII. yüzyılın sonlarında, Osmanlı ordu kumandanlarından olup, Yeniçeri Ağa'lığı görevinde bulunmuştur. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, onun ordu içinde yapmış olduğu mühim işlere geniş yer vermiştir.

Yeniçeri Ocağı'nda, zağracıbaşı olan Mehmed Ağa, kul kethüdalığına getirildiğine, ilk işi ocakta yoklama yaptırmak olur (H. 1101 / M. 1689 / 90). Daha evvel seddülbahr muhafazasında olan zat, Bektaşî (Yeniçeri) Ocağı'nın her halini bilen ve kul taifesinin tabt-u raptına gücü yeten (onların taşkınlıklarını durdurabilecek dirayeti gösterebilen), dindar, dürüst ve doğru bir kimseydi.

Vezir-i azam (Köprülüzâde Mustafa Paşa), adı geçen zatı, acele Edirne'ye getirerek ona zağracıbaşılık hil'atini vermişti.

O dönemlerde Yeniçeri Ocağı'nın hakkıyla yoklanması imkânsız gibi gözükürken, Eğinli Mehmed Ağa'nın bu ahvale nizam vermesi, herkes için güç zannedilmekteydi. Fakat Mehmed Ağa tedbirli, akıllı, ileri görüşlü bir zat olmakla, li'llahi'l-hamd halis niyetlerinin meyvesi zuhur etmişti. Bahsedilen meselede, büyük bir uyanıklık göstererek hakkı olan ile olmayan, mevcut ile mevcut olmayanı araştırıp, müteakit olanlarla neferâtı (emeklilerle askerleri) yoklamağa başladı.

O sırada Kul Kethüdası olan Doğramacı Mehmed Ağa, Eğriboz muhafazasında idi. Edirne'ye çağrılıp, şehre yaklaşıncaya, “İstanbul'a varıp, emekliye ayrılmış olanlarla, bilfiil, İstanbul'a yollandı. Eğinli Mehmed Ağa'dan bu şekilde görünen akıllıca hareket, kendisi Kul Kethüdalığı göreviyle müşerref kılmıştır. O da bu üç işi muvaffakiyetle halledip, yirmi binden fazla sahipsiz ismi tespit ederek devlet hazinesine büyük bir hizmette bulunmuştur.¹²

H. 1103'de Yeniçeri Ağası olan Eğinli Mehmed Ağa, verilen emir üzerine Sancak-ı Şerif'i alıp, sipahi, silahdar ağaları ve öteki ocak halkı ile divan mensuplarıyla birlikte

¹¹ İ. H. Danişmend, *age*, s. 535; A. Altunsu, *Osm. Şeyhülislamları*, Ankara 1972, s. III, 112.

¹² *Zübde-i Vekaylât-III*, s. 19, 20.

bunu, Hasoda'da saklanmak üzere 9 Aralık 1691'de bu görevi ifa eder.¹³

Azli ve katli: Eğinli Mehmed Ağa, her ne kadar zor dönemlerin insanı ve devlet adamlığı için aranan vasıflara haiz bir kimse idiyse de, İmparatorluğun merkezinde süregelen entrika ve dolaplar, bu büyük insanın da hayatını sona erdirmiştir. Hadiseleri kaydeden Defterdar Sarı Mehmed Paşa'dan öğrendiğimize göre bu vaka şöyle seyreder: Devrin sadrazamının geçmişte Mehmed Ağa'ya karşı gönül kırgınlığı vardır. Bunu fırsat bilen güruh, onun aleyhine olarak yalan – yanlış haberler üretme kampanyasına girerler. Neticede onu öldürmeye karar veren sadrazam, bir gün kendisi çağırıp: “-Padişahımız, seni Şam-ı Şerîfe Mirü'l, hac yaptı” diye, 22 Aralık 1691 tarihinde ona hil'at giydirir. Yeniçeri Ağalığı da Cebecibaşı Mustafa Ağa'ya tevcih edilir. Eğinli Mehmed Ağa'nın konağına gitmesine izin verilmeyip, o sırada hazır bulunan koçu arabasıyla hemen çavuşlar konularak İstanbul'a hareket etmesi kararlaştırılır. Bu şekilde yola çıkarılır.

Mehmed Ağa, bu yapılanların bir oyun olduğunu sezip, can korkusuna düşer. Bir yolunu bulup, firar için fırsat gözlerken yolda, yanında bulunan çavuşların gözlerinden kaybolarak yakasını kurtarmayı başarır. Bu şekilde elbise değiştirip, firar ettiği sadrazamın kulağına gidince, mutlaka yakalanması hususunda fermanlar çıkarır. İstanbul Kaymakamı'na dahi daha evvel kesim ve şiddetli tamimlerle, mübaşirler gönderilerek evinde bulunan eşyasına el konur.

Saklanarak İstanbul'a ve evine gelen Mehmed Ağa, evinin önündeki kalabalığı görerek vaziyetin vehametini anlayıp, Üsküdar'a varmak düşüncesiyle, Gümrük önündeki iskeleye gider. Ne var ki, sıkı bir tedbir alınmıştır. Onu tanıyan Yeniçeriler'den bir kayıkçı, durumu Çorbacı'ya bildirir. Böylece Mehmed Ağa, henüz kayığa binme fırsatı bulamadan yakalanarak göz hapsine alınır.

Onun kıymetini takdir edenlerden Sadaret Kaymakamı olan Amcazade Vezîr Hüseyin Paşa, affedilmesi için, iki kez Sadrazam'a ricada bulunmuşsa da netice vermemiştir. Hatta İstanbul Kaymakamı'nın bu tutumuna öfkelenip, bilahare, o sırada Karaman Valisi olup, görev yerine gitmek üzere İstanbul'da bulunan İsmail Paşa'ya Astâne Kaymakamlığı menşurunu gönderir. Hüseyin Paşa da Boğazhisarı muhafazasını tayin edilir.

Bıçare Mehmed Ağa'nın katli bâbında yeni bir ferman çıkarılarak haksız olarak öldürülür.¹⁴

Eğinli Mehmed Ağa'ya reva görülen bu işin ne kadar yanlış olduğu sonraki senelerde karşılaşılan bazı hallerde takdir edilmiştir. Birgün Edirne şehrinde hazînesinin gelir– gideri hususunda meşveret edilmek için bütün Devlet Erkânı Sadrazam'ın huzurunda toplanırlar. Rumeli Kazaskeri Hekimbaşızâde Yahya Efendi, şöyle konuşur: -“Devlet-i Âliyye'nin en büyük masrafı Yeniçeri Ocağı'nadır. Ocağın başında bulunanlar, isteseler fazla masrafı azaltabilirlerdi. Mesela Eğinli Mehmed Ağa istedi ve kısa zamanda hazineye onbin kese

¹³ Zübde-i Vekaylât-III, s. 94, 101.

¹⁴ Zübde-i Vekaylât-s. 106 – 107.

akça gelir sağladı. Bu hepimizin malûmudur.” Orada bulunanlardan bir zat da: -“Evet Efendi, sözün doğrudur. O zat, hazineye on bin kese değil, yirmi bin keseden fazla gelir sağlamıştır. Fakat bu hizmeti karşılığında, kesik başının Bâb-ı Hümâyûn önünde yerlerde yuvarlandığının da malumunuz olması gerekir. Onun bu devlete bu kadar faydası olmuştur, niçin öldürülmüştür? Diyerek sizlerden, diğer devlet adamlarımızdan bir kişi kendisine sahip çıktı mı: Bu durumu gören diğer hamiyetperverler, hiç kendini feda etmeye cesaret edebildi mi? Bir düşünün!” şeklinde cevap verip, onu susturmuş ve oradakileri mahcup duruma sokmuştur.¹⁵

Hülasa, Eğinli Mehmed Ağa, tarihimizde değerli bir kimse olmakla beraber, giderek hamiyetsizleşen bürokrasinin talihsiz bir kurbanıdır.

7. HÜSEYİN PAŞA

Eğinli bir mîr-i miran (beylerbeyi) idi. 14 Cemaziyelevvel 1148 (2 Ekim 1735) tarihinde Amasya mutasarrıfı olup, İran Serdarı Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın yanında savaşa meşgul olduğundan, baş ayan Hacı İbrahim Bey, onun yerine mütesellim olmuştur.

Recep ayının sonlarında Abdullah Paşa Camii, imamı Şeyhulkurra Hacı Hafız Ömer Efendi ve Abdullah Paşa şehit olduğu zaman, şehadetine sebebiyet verdikleri kaydıyla Trabzon Valisi Merzifonlu Vezir Kara Mustafa Paşa ile bu Amasya Mutasarrıfı Eğinli Hüseyin Paşa idam edilmiştir.¹⁶

8. ERZİNCANLI SEYYİD MEHMED EFENDİ “AYAKLI KÜTÜPHANE”

XVIII. yüzyıl Osmanlı ilim adamlarının en ileri seviyelere gelenlerinden biri olan Mehmed Efendi'ye, babası Antalya'da müftülük yaptığı için “Müftüzâde” denmiştir. Aynı zamanda ilmi olgunluğa erdiği dönemlerde kendisine “Ayaklı Kütüphane” denmesi, zamanın allâmesi olduğunu teyit eder. Hatta bu terim, büyük bir ihtimalle ondan sonra toplumda kullanılmaya başlanmıştır.

Ulum-u âliyyeyi tahsil etmiş, kemalat-ı insaniyyeyi tekmil ettikten sonra 1146 (1733) senesinde İstanbul'a gelmişse de, bir süre Osman Paşazâde Ahmed Paşa ile taşra kasabalarında gezip dolaştıktan sonra tekrar İstanbul'a gelerek (1193'lerde Yenişehir Mollalığı yapmıştır), burada ikamet etmiştir.

M. S. Mehmed Efendi ve Kazabadî: Müftüzâde Mehmed Efendi İstanbul'a geldiği zaman, ancak üstatların, en kıdemli müderrislerin ve rüştünü kabul ettirenlerin tercihi, tasarlanan bir imtihana tesadüf eder. İmtihai yapacak olan zat ise, devrin bütün ilim dallarında rüştünü kabul ettiren Kazabadî Ahmed Efendi'dir. O yıllarda henüz tanınmamış Mehmed Efendi de imtihan için başvurduğu zaman, -şöhreti göklere çıkan- Kalabazî onu küçümsemiş, bu imtihanın ancak seçkin müderris ve üstatların girebileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Efendi: -“Benim maksadım cihat değildir. Belki kendimi göstermek

¹⁵ Zübde-i Vekaylât-III, s. 108.

¹⁶ Abdioğlu Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi / 4*. Cildin bakiyesi, İstanbul 1935, s. 58; Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet, IV*, (Haz; D. Günday – M. Çelik), İstanbul 1976, s. 338 – 340.

kaziyesidir.” Diye ince bir nüktede bulunur. Bu kez, kendisinden üstün bir kimsenin olabileceğine inanmayan ve buna tahammül edecek yapıda olmayan Kazabadî, Mehmed Efendi’ye sadece haddini bildirmek için: “Pekala oğlum” diyerek, imtihana girmesine izin verir.

Çağrılan günde ve zamanda imtihana girecek cihet üstadlarından ileri gelenlerle, müderrislerin en kıdemlileri ve Mehmed Efendi hazırda bulunurlar. –Keenne linnasi aceben evhanya ile raculin minhüm en enzirinnase- ayet-i kerimesinden ders gösterilip, mütalaaya tabi tutulurlar. Biraz sonra “Dersi yapan var mı?” diye sorulunca, Müftüzade Mehmed Efendi imtihan meclisinin önüne varır.

Okumak 4

Ayaklı Kütüphane

(Erzincanlı Seyyid Mehmed Efendi)

Tahrir Erdoğlan ŞAHİN

XVII. yüzyıl Osmanlı İlim adamlarının en ilmi gelenlerinden biri olan Mehmed Efendi'nin babası Atıfpaşa da mübâlak yapıldığı için "Müba'zade" denmiştir. Aynı zamanda İmni olgunluğu erdiği dönemde kendisine "Ayaklı Kütüphane" denmiştir. Zannedilen okullarda bu aydurdur. Hattâ bu terim, büyük bir ihtimalle önceden sonra kitap kütüphanesini ifade eder.

Ulumu ayyıyır tabii emni, kemalünneşin meşhûr üstadıdır. 1181 (1768) tarihinde İstanbul'da gâzî olan Osman Paşa'ya, Ahmed Paşa ile beraber İstanbul'da grup okuyuşuna sonra İskender Paşa'nın (1783) vefatına kadar Mevlânâ-yı Şâhîni (Şâhîni) burada ikamet etmiştir.

M.S.Mehmed Efendi

M.S.Mehmed Efendi ve Kazabadi

Müba'zade Mehmed Efendi İstan- bul'da grup okuyuşuna sonra İskender Paşa'nın (1783) vefatına kadar Mevlânâ-yı Şâhîni (Şâhîni) burada ikamet etmiştir.

M.S.Mehmed Efendi

M.S.Mehmed Efendi ve Sefercelânî

Şam ulemasından olup, sonra İstanbul'da gelen bir âlimdir. İsmi meşhûr olan Sefercelânî gayet zeki, müstakimdir. Bir çok felsefi ilmiyi öğrenmiş ve ilmi adamları ile arkadaşlık etmiştir. İstanbul'da bulunduğu sırada Mevlânâ-yı Şâhîni (Şâhîni) ile tanışmış ve onunla arkadaşlık etmiştir. İstanbul'da bulunduğu sırada Mevlânâ-yı Şâhîni (Şâhîni) ile tanışmış ve onunla arkadaşlık etmiştir.

M.S.Mehmed Efendi

M.S.Mehmed Efendi ve-i İmâni

H. 1200 (1786) yılında Mevlânâ-yı Şâhîni (Şâhîni) ile tanışmış ve onunla arkadaşlık etmiştir. İstanbul'da bulunduğu sırada Mevlânâ-yı Şâhîni (Şâhîni) ile tanışmış ve onunla arkadaşlık etmiştir.

M.S.Mehmed Efendi

Kütüphanecilik kursu İzmir'de yapıyor

Kütüphanecilik kursu İzmir'de yapıyor

Kazabadî'nin –“Bu işi bana bırakın” deyip, aşırı dikkat ve ihtimam ile ileri sürülen ince ve derin konulara ait sorulara gereken bütün cevaplar –Hayık-ı hikemiye- ve Arapçanın incelikleri kendisinde hazır görülmüştür. Mükemmel bir kütüphane gibi, ne aranılrsa elde etmiş ve kafasına yerleştirmiştir. Bunu Kazabadî'de görenek itiraf ve inhsafa mecbur olup takdir etmiştir. İmtihan makamındaki yerinden kalkıp, karşısına varıp, ağırlayıp ikramdan sonra, başka imtihan olabilecekleri çağırarak konunun düğüm noktası ve ana fikri olan –inne lafzının rabtına dair suallere geçer. İmtihanın akademik fevki diğerlerini heyecan ve şaşkınlığa uğratarak, o ana dek sıradan bir molla gibi gözükken Mehmed Efendi, konuyu halledip teşhir eyledikten sonra da her ne sul olmuşsa tereddütsüz cevap vermiştir. Neticede, kıymeti anlaşılın Mehmed Efendi, devrin Şeyhülislamına bildirilerek, hakkında hürmet ve raayat edilmesi içtida eynlenmiştir. Kazabadî'nin vefatından sonra, ilim sahalarının üstatlığı bütün bütün kendisine kalmıştır.¹⁷

Kütüphanecilik Haftası nedeniyle MEB/Yayınlar Dairesi'nin neşrettiği bir broşür için Ayaklı Kütüphane (Erzincanlı Seyyid Mehmet Efendi) hakkında yazdığımız makale sureti.

M. S. Mehmed Efendi ve Sefercelânî: Şam ulemasındandır. Sonra İstanbul'a gelerek talim ve tedris-i ulum ile meşgul olan Sefercelânî gayet zeki, filozof yaradılışlı, bir çok faziletleri üzerinde toplamış bir ilim adamıydı. Ancak, “Rûm(Anadolu)'da ulema yoktur” kanaatini söylemekten çekinmeyişi, Sadr-ı esbak müteveffa Rağıp Paşa'nın onuruna dokunur. İmparatorluğun aynı zamanda kültür merkezi olan İstanbul'da onunla her konuda tartışabilecek bir kişi araştırıp, nihayet Mehmed Efendi'de karar kılar. Bir gece her

¹⁷ Tarih-i Cevdet, IV, s. 338 – 340.

iki alimi özel olarak davet edip, bir ayet-i kerimeden konu açıp, ikisini de tartışmaya sokar. İki ilim adamı arasında cereyan eden fikrî cedelleşme üç saat sürmüş, Sefercelâni her ne daldan mevzu açmışsa, hepsine en doğru ve tatminkar cevapları almıştır. Bunun üzerine ona “Haza vahid minel ulemâ” deyip, bilgi seviyesinin yüksekliğini takdir etmiştir.¹⁸

Müftüzadenin yetiştirdiği pek çok ünlü ilim adamları olmuştur. Bunlardan ileri gelenlerden ikisi Tatarcık Abdullah Efendi ve Gelenbevî Efendi’lerdir. *M.S. Mehmed Efendi ve Ruus İmtihanı*: H. 1200 (1786) yılında Mekke payesi ve 1205’de de Anadolu Sadareti payesini alan Mehmed Efendi, 14 Haziran 1791 tarihinde tertiplenen ruus imtihanında yüksek derecede başarılı olan yedi kişiden biri olur.¹⁹

Gittiği her yerde rüştünü ispat eden ve verilen vazifeleri en iyi bir biçimde ifa eden İstanbul payeli Müftüzade ile ayrıca Anadolu payelilerinden Dağıstanî İbrahim Efendi uzun yıllar teknik bilgi öğretimiyle meşgul olmuşlardır. Fakat her ikisi de iyice yaşlanmış ve bunların arpalıkları idarelerine yetmez bir durumdayken; 1208 Zilhicce sonunda (Mayıs 1794), Padişah her iki zata da beşer bin kuruş atıye ihsan eder.²⁰

M. S. Mehmed Efendi ve Anadolu Kazaskerliği: Hakkında en geniş malumatı veren Cevdet Paşa, Müftüzade’nin 1211 yılı Muharrem başlarında (Haziran 1796) Kazaskerliğe tayin edilişi konusunda da şunları kaydeder: Her ne kadar yüze yakın bir yaşa varmışsa da, ilim ve faziletleri göz önüne alınarak bu makama layık görülmüştür. O’nun bu mevkiye getirilmesini isteyenlerin başında, talebelerinden olan Tatarcık Abdullah Efendi (ki o sıralarda Rumeli Kazaskeri idi) vardır. O zamana dek Rumeli Kazaskerliği Anadolu Kazaskerliğinden önde tutulurken; Abdullah Efendi’nin, hocasını daima ön plana getirdiği söylenir. Yine rivayet edilir ki, uzun zaman bu makamlarda iki faziletli şahsın bulunmuşluğu ilk defa vaki olmuştur.²¹

Anadolu Kazaskerliğini bizzat ifa eden Müftüzade Erzincanlı Seyyid Mehmed Efendi, H. 1212 Safer ayı ortasında (Haziran 1798) vefat etmiştir.

Seyyid Mehmed Efendi, devrinde kimsenin erişemeyeceği ilim adamlarındandı. Dini konularda fevkinde bir şahsiyet olmakla beraber, kendisini pozitif ilim ve teknik öğretime hasretmiştir. Zamanındaki meşhur ilim zümresi, onun talebesi yerinde bile değilken; o, gidiş ve davranışı külfetten uzak, derviş yaradılışı itikadı, temiz, doğru ibadet eden, ögünülüp anılmaya değer vermez bir şahsiyetti.

Ondan sonra İstanbul’a onun kâbına erecek kimsenin ayak basmadığını ve Osmanlı devleti ilim adamlarının en mükemmellerinin sonuncusu dense yeridir.²² Düşülen ihtilaflarda, netice alınamayan mevzularda en son çare olarak hep ona gelinir ve meseleler

¹⁸ *Tarih-i Cevdet*, IV, s. 340.

¹⁹ *Tarih-i Cevdet*, VI, s. 400.

²⁰ *Tarih-i Cevdet*, VI, s. 183 – 184.

²¹ *Tarih-i Cevdet*, VI, s. 312 – 313.

²² *Tarih-i Cevdet*, VI, s. 362 – 363.

kat'i çözüme erdirilirdi.

Derviş hayatının bir anısı olarak, İstanbul Atık Ali Paşa Medresesi'nin bir odası – Erzincanlı Müftüzade Odası – diye yakın zamana kadar zikredile gelmiştir. Öldüğünde Üsküdar'da bir tekkeye (Seyyid Ahmed deresi yakasında) defnedilmiştir²³.

Eserleri: Erzincanlı Müftüzade'nin haşiye ve teliflerinin varlığını kaybeden Cevdet Paşa,²⁴ isimlerini zikretmez. Ali Kemalî, Aşir Efendi Kütüphanesi'nde bir Fatıha haşiyesi olduğunu, 1- *İstiareti Asıma Haşiye* 2- *Hayişet: Alet Tasavvurat Minel Mantık* 3- *Şerhi alel Hüseyniyyetil âdab*, adlı eserlerinin bulunduğunu kaydeder.²⁵

9. EBU BEKİR FİRDEVSÎ

Erzincanlı olan bu zat, iyi bir hat tahsili görmüş, küçük ruznâme hulefasından Seyyid Mehmed Efendi'den mesleğinin ilerlemesi için ders almıştır. Eser yazıcıları zümresine dahil olup, divanî ve celîs dalında üstün başarılı, bu sanatta yüksek derecede yetenekli ve şöhret sahibi kalem erbabıdır. Bilahare devlet hizmetinde olarak, Anadolu yakasının muhasebe işlerinin yazıcılığında bulunmuş, daha sonra bu vazifeden alınmıştır.²⁶ H. 1136 (1723/24) tarihinde vefat etmiştir. İstanbul Mahmud Paşa Camii pişigâhı mihrabında medfundur.²⁷

10. SEYYİD MEHMED BİN AHMED

XVIII. Yüzyıl hattatlarından. Sülüs ve neshî dalında Hüseyinî Hablî'den ders almış, devrin hat ustası Hafız Osman'ın metodunu izlemiştir. Yetenekleri göz önüne alınarak Galatasaray'da muallimlik vazifesine getirilmiş 1199 (1785)'de vefat etmiştir.²⁸

11. NUMAN EFENDİ (EBU SEHL SAHİLZADE)

Eğın kazasından olan Numan Efendi, bilhassa tarih sahasında önemli bir ilim adamımızdır. Bursalı Tahir Efendi'den öğrendiğimize göre, ismi, te'lif tarihini beyan edici olan "*Tedbîrât-ı Pensedîde*" adlı Osmanlı Tarihi: Kırım, Macaristan ve İran Seferleri'nden (1152 / M. 1739) bahistir ki, bizzat bu seferlere katıldığı için vermiş olduğu bilgiler oldukça önemlidir. Bu eserin girişinde kendi hal tercemesini verirken, başka eserlerinin olduğunu ve 1166 (1753) senesinde Manisa Kadılığı'nda bulunduğunu zikretmiştir. Adı geçen eserin bir nüshası Küçük Efendi Kütüphanesi'nde mevcut olup, nihayetinde "*Sulhnâme-i İran*", "*Sulhnâme-i Moskova*" isimlerinde tarihçeler vardır. "*Âlet-i İmale*" adı ile - ölçme - ilmiyle ilgili yazdığı bir eserinde Adakale civarında Nemçeliler'le hudutu

²³ *Tarih-i Cevdet*, VI, s. 362; İ.H. Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 243; Ali Kemalî, s. 265; İstanbul-Karaca Ahmed Mezarlığı.

²⁴ *Tarih-i Cevdet*, V, s. 400.

²⁵ Ali Kemalî, s. 265.

²⁶ *Tühfe-i Hattatin*, s. 137.

²⁷ Ali Kemalî, s. 273.

²⁸ *Tühfe-i Hattatin*, s. 389; Ali Kemalî, s. 274.

tahdit komisyonunda bulunduğunu ve riyâzata (matematikle ilgili) ait birkaç eserinin olduğundan bahsetmiştir.²⁹

12. OSMAN İBN YAKUB “VAİZ”

Bilhassa dini konularda hayli eserleri mevcut olan Osman Efendi, Kemahlı olup, 1171 (1757) senesinde İstanbul’da vefat etmiştir. Eserleri: 1- *Haşiye Alâ Tefsirin-Kebei-lil-Beyzavî* 2- *Haşiye Alâ Tefsiri’l-Fâtiha* 3- *Şerhu Hizbi-Âzam* 4- *Tavzihul-Esrar-ı Şerhu Berakâti’l-Ebra fil Akaid* 5- *El-Münfeyye fi Keşfi Esrar-i Muvattai li İmami Muhammediş Şeybanî* 6- *Tenvirüs-Senedi Fi İzahi Rumuzil-Müsned* 7- *Ân Eba Hanife* 8- *Süllemü’l-Felahî fi Şerhi Nuril-İzah* 9- *Tezhilüs-Süllem Şerhu Dibaceyi Süllem* 10- *Mahasinül-Edebed* (Mutavvel adlı mühim eserin kısaltılması).³⁰

13. ABDÜSELÂM ERZİNCANÎ

XVII. yüzyıl sonları ve XVIII. Yüzyıl başlarında yaşamıştır. Mısır’da ilmi çalışmaları olmuş, çeşitli dini konularda hocalık yapıp, ders vermiştir. Devrin yüksek âlimlerindedir.

²⁹ Eğin’de ilgisini bizden esirgemeyen Mehmet Şener’e teşekkür ederim.

³⁰ *Osmanlı Müell.*, I, s. 421; A. Kemalî, s. 227.

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ERZİNCAN

IV

XIX. YÜZYIL ve XX. YÜZYIL BAŞLARINDA YAŞAYAN SİYASİ, EDEBÎ VE DİNÎ ŞAHSİYETLER

Tahir Erdoğan Şahin

1. HACI İZZED PAŞA (1813 – 1892)

Devrinin siyasi, askeri, edebi bir şahsiyeti olmaktan başka: toplumun kendine has ve değişik mizaçlı bir kişisi olarak ünlüdür. Erzincanlı Türk Osman Paşa diye tanına Kapı Çukadarı Halil Efendi oğlu Vüzera'dan Girit Valisi Hacı Osman Haşim Paşa'nın oğludur. Doğum tarihinin Şevval 1228 (1813) olduğu ve Girit'e bağlı Resmo kasabasında dünyaya geldiği anlaşılmakla beraber, bazı kaynaklarda daha değişik kayıtlara tesadüf olunmaktadır ¹.

İzzet Paşa.

Babasının ölümünden (1824) İstanbul'a gelmiş, bir süre sonra da Erzincan'a gelerek, 1826'da buranın mülkî ve idari işlerine bakmıştır. Bilahare bu vazifeden azledilmiş, 1835'de Erzurum Eyaleti'ne bağlı askeri zümreye binbaşı sıfatıyla kaydolunmuştur. Bir yıl sonra Miralay (albay) rütbesine yükselmiştir. 1840'da Çıldır Kaymakamlığı'na, 1841'de de Mirliya olarak (Tuğgeneral) Anadolu Ordusu Erkân Meclisi azalığına tayin edilmiştir. 1848'de İstanbul'a giden Ahmed İzzed, yükseldiği askeri mevkiisiyle Irak Ordusu'nda vazife yapması için Bağdat'a gönderilmiştir.

Orduda almış olduğu rütbe ve görevlerden ayrı olarak çeşitli vilayetlerde valilik makamlarına da

¹ Sicilî Osmanî'de "Erzincan'da H. 1213'te, Fatin Tezkiresi'nde H. 1223'te Resmo'da; Ali Kemalî'de 1237'de Resmo'da." Fakat "Son Asır Türk Şairleri" (II. S. 765) yazarı M.K. İnal, haklı olarak H. 1228 tarihinde karar kılmış; Yanya eşrafından Osman Nuri Bey'in tarih düşürdüğü şu manzumeyi ayrıca kaydetmişti (s. 765, not: 1):

Duayî hayredip tarihi Milâdın yazub böyle

Muammer ola ya Rab, İzzed Ahmed bedid oldu (1228).

getirilen Ahmed İzzed Paşa, ilk kez 15 Cümadelâhire 1265(1849)'da Hakkari; daha sonraki muhtelif tarihlerde Şam, Cidde, Diyarbakir, Trablusgarb valiliklerinde; Muhacirin Komisyonu Riyazetinde; iki kez Sivas valiliğinde ve “93 Harbi” esnasında da Erzurum vali vekaleti vazifesini ifa eder. Bu savaş sırasında, onunla ilgili bazı hadiseler ve intibalarına Ahmed Arif Bey geniş yer verir: “Düşmanın bu ikinci kademesine gülle yetiştirmek üzere Muhtar Paşa hazretleri topların cetvellerini bizzat muayene ederek, nişan alıyor ve mesafeyi bulmak için gülle atmakla uğraşıyordu. Erzurum Vali vekili olan Sivas Valisi şâir-i meşhur Erzincanlı Hacı İzzed Paşa hazretleri, bu sırada debede-i vezîrânesiyle geldi. Bu zaferimizi mütazamin bir tarih kıt'ası inşâd eylemiş... Bildiğimiz bir takım hulûs sözleriyle muzafferiyetimizi tebrik ettikten sonra, kıt'alı tarihiyesini cebinden çıkarıp okumak isteyince, Muhtar Paşa:

- “Şimdi tarihin ve şiirin sırası değil, işe bakalım.” diyerek, birden arkasını dönüverdi ve topun başına çıkarak işiyle meşgul oldu. Tabii ki İzzed Paşa'ya bu halden bir bozgunluk geldi. Oradaki halka karşı mahcup oldu.

Herkes muharebe dağdağasıyla meşgul iken, zahir Paşamız da: - “Şayet düşman mağlûb olursa, mağlûbiyetine bir tarih koymuş olayım. Zira şâirik metâmı pazara çıkaracak böyle bir mühim fırsat, ömür boyu pek az tesadüf eder; bu fırsatı fevt etmek caiz olmaz.” demiş. Bu pirlük zamanında civanlık hevesiyle uzun uzadıya şiir tertip edip; üç aşığı beş yukarı kelime hesaplarıyla uğraşmış. Öyle mühim bir zamanda, vali bulunan bu zatın meşguliyeti böyle şeyler mi olacaktı? Lakin ne çare, terbiyemiz icabı bunlarla uğraşmayı bir marifet sırasına koyuyor; halkımız arasında, böyle şiirler filanlar, makbul bir sanat olarak telakki ediliyor!”²

Yukarıda Ahmed Arif'in hadiselerle bakışı elbette ki, kendi düşünce seyrinin ele alınışından kaynaklanmakta, İzzed Paşa'nın o anki zemin ve duygularını dile getirecek herhangi bir ifadesine sahip olmadığımız için; hakkında hicvedilmek istenen durumu anıyla kabul edemiyoruz. Aynı müellifimiz, yine savaş sırasında vuku bulan bazı hadiselerin içerisinde, Ahmed İzzet'e dair bazı hadiseleri kaydedip, hakkında söylenen bazı sözleri aktarmıştır³. Buradan öğrenildiğine göre, İzzed Paşa'nın bulunduğu mecliste ölümden bahsedildiği zaman, Paşa bu konuyu kapatırmak için uğraşır ve vehmine dokunduğunu böylelikle ifşa etmiş olurmuş.

Daha sonra Hicaz ve Hüdavendigâr valiliklerinde bulunan İzzed Paşa, 1301 (1884)'de vefat eden Kadri Paşa'dan sonra Edirne valiliğine tayin edilir. I. Rütbe Mecidî, Murassa Osamanî, Murassa imtiyaz nişanlarıyla altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını imtiyaz nişanlarıyla altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını elde etmiştir. Ayrıca Namık Paşa'dan kendisine “Şeyhülvüzerâ” (vezirlerin büyüğü) kendisine intikal etmiştir⁴.

² Başımıza Gelenler, s. 795 – 796.

³ Başımıza Gelenler, s. 848 – 849.

⁴ Son Asır Türk Şairleri, s. 766.

Bulunmuş olduğu mevkilerin halk nazarındaki üstünlüğü yanı sıra, onun şahsi bazı tavırlarındaki terslikler günümüze kadar söylenegelmektedir. Bütün bunlar, onun, nev'i şahsına münhasır, çok yönlü, bulunduğu cemaatlerden daha değişik normlara sahip bir tip olduğunu ortaya koymaktadır. Netice olarak ortaya koyduğu kalıcı şeyler, aynı zamanda onun iyi bir insan kendi içinde dürüst ve faydalı bir insan olduğuna şüphe bırakmaz.

Hakkında söylenenler, yazılanlar ve görülüp kaydedilenleri aşağıda sunduk: Bizzat kendi yiyeceği et kebabını piştikten sonra yıkatır; eskinin hocaları gibi, meshini ayağından çıkarmadan tamir ettirir; çorapsız mesh giyip, abdest alırken meshin içine su doldurarak ayak yıkarmış. İhtimal ki, toplumun seviyesini küçümsediği için herkesten tiksindir ve toplumun değer verdiklerinden o hoşlanmazmış. Gerek iç ve gerekse dış çamaşırlarını yıkatmak âdeti olmadığı için; iç çamaşırların kirden miadı dolunca atar, dış çamaşırları da baştanbaşa yağlı ve kirli görüntüsü içinde herkese teşhir edermiş. Kesin olup olmadığı bilinmemekle beraber kirden haza korktuğu, tırnaklarının uzayarak pislik kaşığına benzediği zamanları olurmuş. Maiyetinde çalışıp da, ona gücümüşlerden Karahisarî Şarkîli Abdi Efendi'nin İzzed Paşa için yazdığı ağır sözler, kullandığı hicviyesinde:

“Olur nahünleri ser pençeî sübbea bir örnek
Meram eylese yırtar sinei çırhı hıramanı
Mukayyîdir tabiba zirî ezfarındaki kirler
Anı göster de kustur hastegâni nev’i insanı
Eyadili cünudi kamleü bir guse geçmiştir.
Rehayab olamaz isterse de mülki giribanı
Belâ bu ki şu halile eder herkesten istibra
Eder tadhîr yani her kime dokunsa damanı
Otuz desti su ile ancak olur bir yüzü miskin
Bununla güldürür kendusina ebneyi şeytanı
Tamamile olur bir hali diğer halinin zıddı
Ne kavlinde sebatı var, ne de fiilinde idmanı
Hele u’cubel hayrez fezadır şeklü endamın
Olur tasvirden âcil musavvir olsa da mâni
Hele senden mülevves görmedim âlemde bir âdem
Değil çok, eylesen Pinti Hamidî zâtına sâni.”⁵

İzzed Paşa'nın kendisine büyük bir servetin intikaline dair mühim bir vesika yoktur. Kendisinin Anadolu'daki bazı yerlerden başta, Mısır'da dahi külli bir varlığı, buünkü bazı akraba oldukları iddiasında bulunanların didişmesine yol açmıştır. Eskinin meşhur “Simyacılık” mesleğine karşı merakı, öldüğünde terekesinde tesadüf olunan bazı eşyalardan anlaşılır. Bu eşyaların bir kısmını un torbaları, adi yemek sahanları, yem torbalarının içinde pek çok altın paralar, gümüş, demir ve altın çubuklar, ayrıca değişik türde pek çok kimyevî maddeler teşkil eder.

⁵ SATŞ., s. 766

Hâdiseler karşısında hayretini gizleyemeyen Ali Kemalî bile, Paşa'nın olağan üstü serveti karşısında, onun bu işi akıl dışı bir çabayla elde edebileceği ihtimalini ileri sürmeden edememiştir ⁶.

Her şeye rağmen, türlü meşakatler içerisinde ve çeşitli hadiselere şahit olan İzzed Paşa, bulunduğu mevkilerde işleri, resmi statüsü içerisinde pekala yürütmüş; kendisinden bazen ürküldüğü halde, teveccüh görmüş ve Abdulhamid, vefatına kadar onu Edirne Valiliği'nden ayırmamıştır.

Son zamanlarında, saray erkânından birine mektup yazar ve ihtiyar yaşından beklenmeyen isteklerde bulunur:

“İhsan buyrulan nişanı zîşanı âliler, mülkiye üniforması sırmaları arasında lâyikiyle görülemediğinden kıyafeti kadimi çakeranem olan askeri üniforması iktisasına müsaade buyurulsada nişanı âliler tamamiye görünse deyu arzu etmiş idim. Eyyamı mübarek ve resmîyeler hulûl ettikçe ol arzu dahi kalbimde teceddüd etmektedir. Eğerçi askerliğim biraz eskimiş ise de hamd olsun edayî vücudum dinc ve gönlüm genç olduğu misillü:

Mazhar etmiş hak, veliyi nimeti şol teyze kim
Bir nigâhı lûtf ile piranı eyler nevcihan
Balû per açsun firazı çerha pervaz eylesün
Astanından geçen mürgi nizarü natuvan

Medlülünce nazarı füyuzat eseri Zillullahi bir eski kulunu genç ve naili genç eyler.”

Bu mektubun orijinalini bizzat gören Mahmud Kemal İnal, “Tebyiz olunup (temize çekilip) gönderildi mi, arzusuna müsaade edildi mi, bilmiyorum. Hayatının son demlerinde – her ne maksada mübteni olursa olsun, böyle bir istidada bulunması, her halde pırsı piriden gelmektedir.” der ⁷.

Ölümünü müteakip “Sabah” gazetesinde ona ilişkin makalalarda şunlar kaydedilir: “Kendini bilenlerin umumen müsellemi olduğu üzere merhum, kuvvetli zeka erbabından ve hususa fevkalade kuvvei hafi... (?) eshabından ve tesviyei mesalihi hükûmetçe tecaribi kâmileye mâlik ve afif ve müstakim olduğundan memuriyetlerde mazharı muvaffakiyet olmakta idi.”

İzzed Paşa'ya ilişkin olarak anlatılan bazı hadiselerde onun güçlü bir hafızaya sahip olduğu ifade edilir. Kazancının büyük bir bölümünü çeşitli eserlerin yapılması ve toplumun menfaati için harcamaktan çekinmemiştir.

Kendisinden kırk sene evvel vefat eden oğlu Hürrem Paşa namına yaptırdığı cami, deprem öncesi Erzincan'ın en görkemli eseridir. Anlatılanlara göre bu caminin inşası, başladığı sırada münecimin biri: -“Bu cami ne zaman biterse, ömründe o zaman biter.” demiş. O da caminin bitmesinde avaralık çıkarıp, senelerce ikmal etmemiştir. Hatta şairin biri: -“Bitmedi ömrü gibi camii İzzed Paşa” mısrasını kullanır. Eser, Nur-u Osmaniye

⁶ Ali Kemali, s. 258.

⁷ SATŞ., s. 768.

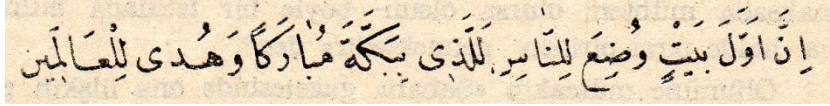
tarzında yaptırılmış olup, kırk bin altın masraf edilmiştir.

Erzincan'daki caminin dışında başka vilayetlerde de (Harput, Sivas) camiler, sanat kulesi (Edirne) ve sair binalar inşa ettirmiştir.

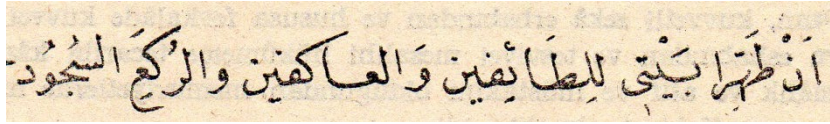
Öldüğünde evladı, ahfadı ve karısı yoktur. Hayatının büyük bir kısmı bekar ve sûfice bir tarzda geçer. İnce duygulu ve güzellik konusunda hassastır.

Hattat ve şair olan İzzed Paşa'nın bu iki sanata ilişkin materyallerden bazıları aşağıdadır:

Bizzat kendi eliyle mermer üzerine yazıp, bir taşçıya kazıttığı iki kitabe, vefatında terkesini tasfiyeye memur edilen komisyon tarafından, kendi mezar yerine kondurularak muhafaza edilmiştir. Bunlar:

1- “İnne evvele beytin vüdia linnasi lallezi bibekkete mübareken ve hüda lil alemin.”

2- “En tahhir beyti lidai fine vel akifine ve rukias sücud.”

Hakkında anlatılan fıkralar:

Bir vazifeye tayini için, dilekçe yazıp vermektan bir memur nihayet parası kalmadığı cihetle dilekçe yazmadığını ve şifahi dilekçe ile müracaat etmeye mecbur kaldığını söyleyince; İzzed Paşa tebeşiri alıp, adamcağızın suratına: “Mektupçu beye” diye havale yazarak, onu ilgili yere gönderir.

Hükümet binasında bulunduğu sıralarda pantolonunun önü devamlı açık kalırmış. Hiç kimseden de sakınmak lüzumu görmezmiş Paşa. Bir keresinde Hamambası Efendi gelmiş ve Paşa'nın önünün ziyadesiyle açık olduğunu görüp, dayanamamış ve: “Efendim önünüzü iliklememişsiniz.” demiş. Buna bir hayli gülen Paşa da, gayet rahat şunu der: -“İçinde cenaze bulunan evin kapısını açık bırakmak adettir!”

Paşa, Edirne'ye giderken, Sultan Abdulhamid, onu huzuruna kabul edip ve iltifat eder. Bir vesileyle ona: - “Siz, herkese teres dermişsiniz, aslı var mıdır?” diye sorunca, O da şu cevabı verir: - “Aslı yoktur efendim. Teresler kulunuza iftira etmişler.”

Mabeyn kâtiplerinden Reji Komiseri Nuri Bey adlı zat, bir gün bir iş için sarayda Başkâtip Ali Rıza Paşa'nın odasına girer. Orada kirli paslı bir âdem görür. Ancak, hoş bir dille zarif fıkralar anlattığını duyunca orada durur. Bu zatın, Edirne valiliğine tayin edilen Hacı İzzed Paşa olduğunu anlar. Paşa'nın o sıra anlatmakta olduğu fıkra da şu: -“Vaktiyle vezirlerden biri bir vilayete tayin olunur. Huzurunda kadı ile vekayi kâtibi bulunarak bir

davanın görülmesi esnasında kadı: - “Zeyd, Amri darbetse...” şeklinde davayı tasvir ederken, vali silahşörünü çağırarak kulağına bir şeyler söyler. Silahşör mütereddit ve düşünceli şekilde oradan çıkar. Kadı, valinin münasebetsiz bir emir verdiğini, silahşörün tavrından anlayarak: - “Efendim, bir şey mi emir buyurdunuz?” der. Vali: - “Canım, hangi vilayete gittimse şu “Zeyd” ve “Amr” denilen habisler arkamdan ayrılmadılar. Artık ellerinden kurtulmak için, onların öldürülmesini emrettim.” der. Kadı: - “Bu defa da benim hatırım için af buyurunuz. Bir daha edepsizlik ederlerse öldürtürsünüz.” demekle işin önünü alır!

İzzet Paşa, fıkrasını bitirdikten sonra: - İşte efendim, biz de o kabil vali paşalara halef olduk da, Edirne’ye gidiyoruz, der.

Paşa bir vilayette vali iken, hoşlanmadığı bir memuru azlettirir. Memur İstanbul’a giderken de ona torpil olunması için bir tavsiyename yazar. Bu hale şaşan adamcağız: “Efendim, hem şikayet edip beni azlettirdiniz, hem tavsiye yazıyorsunuz, bu nasıl şey?” der. Paşa ise gayet rahat ve vakarı içerisinde şöyle söyler: “O muktezayı maslahat idi, bu da icabı şanı vezarettir.”

Edirne Valiliği’nde bulunduğu sırada, İstanbul’dan askeri harcamalar için, iki kez para istenir. Paşa da iki kez para tedarik edip gönderir. Üçüncü defa da istek yinelenir. Defterdar, sandıkta para bulunmadığını ve bulmak ihtimali de olmadığını söyler. Paşa, durumu İstanbul’a yazar. Ancak gelen cevapta istenilen parayı bir iki gün içinde tahsil edip getirmek üzere Dâire-i Askeriye’den bir yaver gönderildiği yazılıdır.

Yaver gelir. Görüşürler. Paşa: - Vakti ile pederim ademlerden birini bir memlekete gönderir. Müteakiben “Malum olan renklerin hiç birinde olmamak üzere bir at bul. Nihayet bir haftaya kadar göndermezsen, seni asarım.” mealinde bir mektup yazar. Durumun anlamsızlığı karşısında düşünüp taşınan adamcağız da şu yollu bir cevap yazar: - Emrettiğiniz gibi bir at buldum. Haftanın malum olan günlerinin hiç birinde olmamak üzere bir âdem gönderip aldırınız.”

Paşa’nın anlattığı bu fıkradan sonra yaver dışarı çıkar. Paşaysa yavere işittirecek bir sesle: “Anladı teres, anladı, der.

İzzet Paşa, Sivas Valiliği’nde bulunduğu sırada, vilayetlerde pamuk yetiştirilmesi hakkında Bâbiâliden bir tamim yayınlanır. Fakat tabii yapıları ve iklimleri düşünülmezsizin yazılan bu emirden bir nüsha da, Sivas’a gelmiştir. Ayrıca yetiştirilmesi için bir miktar da pamuk tohumu gönderilmiştir.

Tercüman-ı ahval gazetesinde İzzet Paşa'nın hastalığını belirten haber.

Aradan birkaç ay geçer. Bir gün Paşa çarşıda gezerken, bir hallaç dükkânı görür. Yanında bulunanlara birkaç okka pamuk aldırtıp, onları itina ile kâğıtlara sardırtıp, İstanbul'a gönderir. Ayrıca: "Evvelce gönderilen tohum ekilip, şu kadar kıyye pamuk istihsal ve manzuri âli olmak üzere irsal olunduğu şeklinde bir de üst yazı gönderir.

O sırada pek çok konuda lakayt davranan Bâbîâli yetkilileri, Paşa'nın himmetini fevkalade takdir ederek teşekkürname ile beraber, bir de nişanı zişan gönderirler. Teşekkürnameyi okuyan Paşa, nişanı da göğsüne taktıktan sonra kahkahayla şöyle der: - "Aldattık teresleri!"

Paşa, bazı hallerde imkânsızlıklara rağmen mühim iş yapabilecek kabiliyette olduğunu ispat edebilmiştir. Aşağıdaki hadise de bunu teyit edenlerden biridir:

Bir aralık, Edirne'de ipsiz – sapsız çoğalmış, hırsız ve sarhoşlar halkı tedirgin etme noktasında arsızlaşmışlardır. Yeteri kadar jandarma ve zaptiye olmadığı için, Paşa buna bir çare düşünür. Jandarma alayından becerikli bir zabitle anlaşır ona: "Sana bir ağız öğreteyim de şehirde türeyen çapkınları terbiye et. Akşamdan sonra atına bin; yanına birkaç süvari al; meyhanelerin ve kahvehanelerin yanından telaş ile geç. Tesadüf edeceğin kimselere bağırarak: - Ulan şimdi buradan bir bölük jandarma geçti mi? diye sor. Ben yirmi jandarma bulsam, edepsizleri terbiye ederim amma, ne çare. Sorduğun âdem, bittabi "görmedim" der. Herife birkaç kamçı vur "haydi kerata sen de, şimdi buradan bir bölük jandarma geçer de görmemek kabil olur mu?" diye azarla. Biraz öteye git, kahveciye: - Buradan bir bölük süvari asker geçti. Acaba ne tarafa gittiler?" diye sor. O da görmediğini söyleyeceğinden, herifi şiddetle azarla. Elhasılı, oturan ve gelip geçen âdemleri ürkütecek surette yaygarayı bas. Bakalım neticesi ne olur?" der.

Zabit, aldığı talimatı layıkıyla tatbik eder. Birkaç gün sonra hırsızlığın, arsızlığın arkası haylice alınabilmiştir.

Gazel

Eya şahinşehi iklim süphanellez esra
Veya ferman revayi hittai ülyayi ma evha
Hidivi enbiaa sahibi seriri Kurbi ev edna
Habibi hazreti Mevlâ, şefi ruzi vaveylâ
Münevver eylemişti âlemi lâhuti envarın
Şu demler kim bu âlemler idi nabudu na peyda
Hitabı rahmeten lilâlemine eyledi mazhar
Huda zatı şerifin ey resuli merhamet pira
Bütün bayü geda seyyan ola divanı kübrada
Usatı ümmete sensin penahü mel'ceü me'va
Şefiülmüznibinsin bir siyehru bendeym ben de
Beni alûde daman etti şirkü masiyet hayfa
Gariki bahri isyanım, hariki narı tuğyanım
Vücuhiyle perişanım zelilü mücrimi rüsva

Şefaât eyle hevli ruzi ristinizden kurtar
Beni ziri livaülhamle kıl lütfun ile isra
Eli bağı esiri duzah etme ya resulâllah
Nen denlû mücrim ise ümmetindir İzzeti şeyda.

Gazel

Etmedi halime vâkıf eseri ah seni
Hak ede derdi dilimden meğer agâh seni
Eylemiş zümrei uşşaka beni serdefter
Hüsn ile leşkeri hubame eden şah seni
Nârı hicranına bir lâhza tahammül edemez
Görmek ister dili sevdazede tahammül edemez
Halimi arzı beyan eyle var ol dîldâre
Ey saba eyliyelim âhıma hemrah seni
İzzeta etmedi azadei gam bir dem çerh
Edeli müşteğali dağdağai cah seni.

Beyit

Budu Hak nabud eder bir lahzedede nabudu bud
Sanma felek budu nebudü dehirden gamnak olur.

Vefatına dair devrin matbuatında yazılar yayınlanmış bulunan İzzed Paşa, XIX. yüzyılın gerçekten tipik ve nevi şahsına münhasır kişisidir. Esad Efendi Kütüphanesi'nin 3852 nolu mecmuasında, Sahafılar Şeyhi Esad Efendi bizzat şu kaydı yazmıştır: “Erzurum eyaleti Redifî Miralayı Osman Paşa'nın nesli elmasparei i'caz âyini bu fakir nekabetine tarihtir ki nihâli suhanvari civan tab'ın –Şahidülmüverrihin-de belâyı babına tahrir olundu.

Müjdeler oldu nakib âli Resulullaha
Söyledi bendei diyirinesi İzzed tarih
Hazreti Es'adi bilfazlı celilülâtaf
Es'adı âli Resûl oldu nakibüleşraf'

2. MUSTAFA EFENDİ (KÂTİP)

IV. Ordu tahrîrat kalemi kâtiplerinden olan Eğinli Mustafa Efendi, 93 Harbi sırasında cereyan eden hadiselerin kayıtlarını tutmak için vazifelendirilip, bu konuda Mehmed Arif'le birlikte çalışmalar yapmıştır ⁸.

Ahmed Muhtar Paşa, Eleşgirt Seferi'ne gittiği bir sıra, Mehmet Arif, Horum mevkiindeki kuvvetlerin yanında kalmış, Mustafa Efendi ise Eleşgirt'e gitmiştir ⁹. Yine Türk

⁸Başımıza Gelenler, s. 167.

Mücellitiğlı Ali Çankaya, **mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, İst. 1954, C. I, s. 232. (2. baskı, s. 465 – 6): İ. A. Gövsa, **Türk Meşhurları Ans.**, İst. 1942, s. 353; **TBMM Sicil Arş.** Dosya No: 846.

⁹ Başımıza Gelenler, s. 267.

kuvvetlerinin bozgun olduğu bir sıra, hadisenin Erzurum'da paniğe vesile olmaması hususunda bazı gayretler sarf edilir. Bozgun olan askerin, Erzurum Kalesi içine doluşmaması için yapılan bu çabalar esnasında, çeşitli vakalar meydana gelir. Erzurum – Kars kapısında Eğinli Mustafa Efendi'yle ilgili bir hadisenin metni şudur:

“Bundan sonra oraya, fakirin (Mehmed Arif) arkadaşlarından Eğinli Mustafa Efendi gelmiş. O da bur yolunu bulup içeri girmiş. İşin sonunu beklerken, kapının iç tarafında duruyormuş.

Arkadan gelip yine kapı önüne yığılan neferler gürültü etmeye başlamışlar. İçlerinden birisi çıkararak:

- İş işten geçti, ordu alt üst oldu. Bundan sonra kapıyı kapamak ne demektir; bu budalalığı yapan kimdir?! diye bar bar bağırıp, ağzına gelen hezeyânı savurmaya başlar.

Mustafa Efendi, bu herifin sözlerinin istihkam kapısını tutan karakol askerine dehşet ve fütur vereceğini, dışarıdaki bozgun askeri ise cesaretlendireceğini düşünerek:

- Bu adam casustur. Aman şunu tutalım, diye karakol zabıtini ve askeri teşvik eder.

Herif gürültü ederken, kapının aralığından birden bire yakalayarak içeri alırlar. Meğer adam, topçu miralay Arif Bey imiş. Mustafa Efendi onu tanır, sarhoş olduğunu da anlar. Tanıdığını belli etmez. Miralaya birkaç tokat aksettikten sonra, kapının arkasında bulunan karakol kulübesine haps ettirir. Bir iki saat sonra gelen Kumandan Paşa'ya hadiseyi anlatması üzerine Mustafa Efendi takdir edilir. Arif Bey dahi celp olunarak, yüzüne tükürülüp tektirle beraber yine maphanesine gönderilir ¹⁰.

3. EĞİNLİ OSMAN BEY

93 Harbi sırasında vazife alan Kaymakam(Yarbay)lardan olup, iki tabura komuta etmekteydi ¹¹.

4. SAİD PAŞA

Eğinli olan Mehmed Said Paşa, Abdulhamid devrinin başlarında Mâbeyn Müşiri ve aynı zamanda Bahriye Nazırı'dır. Büyük riyâziyat (matematik alimi olan Said Paşa, İngiltere'de tahsil etmiş olduğu için “İngiliz Said Paşa” lakabıyla anılmaktan başka, “Şapur” denilen “Küçük Said Paşa”dan ayrılması için, ona nisbetle “Büyük Said Paşa” ünvanını almıştır.

1876'da ilan edilen Birinci Meşrutiyet'in getirilen Kanun-i Esasi'nin 18. ve 57. maddelerine karşı çıkıp, Türk Dili'nin resmi dil olmasını temin etmiştir. Böylelikle, Meclis-i Mebûsan'ın kozmopolit bir yapıya kayışını önlemiştir. Eğinli Said Paşa'nın bu unutulmaz hizmetini Türk tarihi daima minnet ve şükranla anacak; onun şuurlu bir Türk milliyetçisi olduğuna şahadet edecektir.

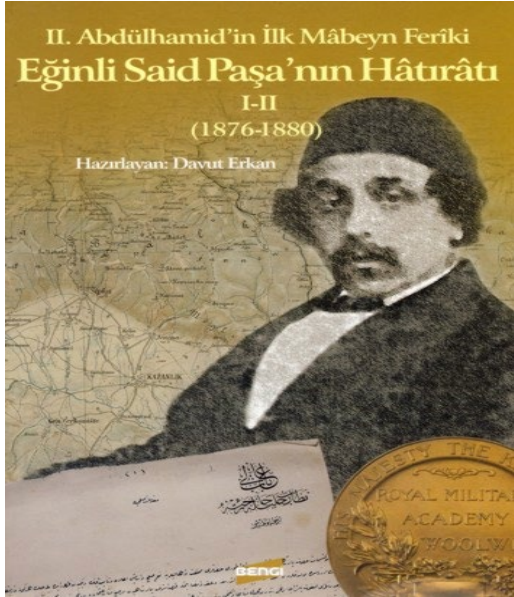
¹⁰ Başımıza Gelenler, s. 292.

¹¹ Başımıza Gelenler, s. 292.

“Ali Suavi” veya “Çırağan Vakası” denilen 20 Mayıs 1878 yılı hadisesinde Said Paşa gözden düşmüş ve birkaç gün sonra Mabeyn Müşirliği’nden azledilerek, yerine Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa getirilmiştir. Valilik verilerek İstanbul’dan ve siyasetten uzaklaştırılan Mehmed Said Paşa, kısmen Türklük mecmuasında yayınlanan Ruznâme tarzındaki hatıralarıyla, o senelerde meydana gelen mühim hadiselerle açıklık kazandırmıştır¹².

Türkçenin istismarını önleyen ilk devlet adamı Eginli Said Paşa’dır. Zorunlu olarak 1876 yılında Meşrutiyet ilan ediliyor. 23 Aralık 1876 yılında ilk anayasa (Kanun-u Esasi) yapılıyor. Sırbistan ve Karadağ özgürlük istiyor. Sırbistan ve Karadağ sorununu görüşmek üzere İstanbul’da Avrupa ülkelerinin toplandığı gün, Avrupa’yı kandırabilmek için anayasa ilan ediliyor. Yabancılar kanmıyor; özellikle Rus delegasyonu “*devam edelim, bunların yaptıkları çocukça işler*” diyor. Osmanlının manevrası boşa çıkıyor.

Said Paşa.

Anayasada resmi dil Türkçedir deniyor ve Mecliste Türkçe konuşulması zorunlu kılınıyor. Gayri Müslimler şiddetle karşı koyuyorlar. Hatta yıllarca padişahın en yakınında yer alan ve paşalık unvanı verilen –bugünkü moda söylemlerle- azınlık kökenli; ancak Müslüman yöneticiler bile bu dil ayrılığını gizli gizli ya da açıktan kaşıyorlar. Eldeki bilgiler, bu dil dayatmasının halkın bizzat kendisinden değil, Osmanlı topraklarına göz dikmiş bugünkü stratejik ortaklarımız olarak sunulan ezeli düşmanlarımızın tezgâhlanmasından kaynaklandığını göstermektedir. Sonuçta Meclis Başkanı Ahmet Paşa “*bilmiyorsanız 4 yıl sonra seçim var; öğrenir gelirsiniz diyerek*” konuyu bağlıyor.

Eginli Said Paşa Türkçenin resmi dil olması için büyük çaba sarf ediyor ve diretiyor. Anayasaya resmi dil teriminin girmesinin altında büyük bir tuzak yattığını anlayarak, bunun anayasadan çıkarılmasını sağlıyor.

Dil tartışması burada sonlanmıyor. Arnavutlar kendi dillerinden hutbe okunmasını talep edince Sultan 2. Abdülhamit bunu hemen ret ediyor. Alışlageldiği gibi hutbenin Arapça verilmesini emrediyor. Osmanlıda da hutbeler Arapça verilmiştir. Çünkü Osmanlı döneminde imparatorluğu bir arada tutan gücün din ve dinin dili olan Arapça’yı da bu birliğin simgesi olarak görüyordu. Dolayısıyla hutbeleri Arapça okutuyordu. Sultan 2.

¹² Geniş bilgi için bkz. İ. H. Danişmend, **İzh. Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, IV. S. 239 – 240, 292 – 298.

Abdülhamit'in dildeki bu kaymaya "imparatorluk sadece bu nedenle bile parçalanabilir kaygısıyla" izin vermiyor.

Eğimli Said Paşa Türkçenin resmi dil olması için büyük çaba sarf ediyor ve diyor. Anayasaya resmi dil teriminin girmesinin altında büyük bir tuzak yattığını anlayarak, bunun anayasadan çıkarılmasını sağlıyor.

Dil tartışması burada sonlanmıyor. Arnavutlar kendi dillerinden hutbe okunmasını talep edince Sultan 2. Abdülhamit bunu hemen ret ediyor. Alışlageldiği gibi hutbenin Arapça verilmesini emrediyor. Osmanlıda da hutbeler Arapça verilmiştir. Çünkü Osmanlı döneminde imparatorluğu bir arada tutan gücün din ve dinin dili olan Arapça'yı da bu birliğin simgesi olarak görüyordu. Dolayısıyla hutbeleri Arapça okutuyordu. Sultan 2. Abdülhamit'in dildeki bu kaymaya "imparatorluk sadece bu nedenle bile parçalanabilir kaygısıyla" izin vermiyor.

5. OSMAN NURİ PAŞA

Erzincan'da 1292 (1876) tarihinde doğmuştur. Erzincan, Erzurum, İstanbul askerî liselerinde tahsil görmüş ve 1311(1895)'de Harbiye Mektebi'nden ikinci mülazım olarak çıkmıştır. 1338'de mirlivalığa terfi eden Osman Nuri Paşa, 1930'da Onyedinci Fırka Kumandanlığı'na tayin edilir ¹³.

6. TÜRK OSMAN PAŞA

III. Selim ve II. Mahmud devrinde yaşayan Osman Paşa, Hacı Ahmed İzzed Paşa'nın babasıdır. Erzincan'da doğmuş olup, Levendli Mehmed Ağa adlı zatın torunu ve Ali Ağa(Sic. Osm.de Halil Ağa)nın oğludur. Bu ailenin IV. Murad'ın Bağdat Seferi dönüşü sırasında, Kemah'ın Urfat köyünde ikamet ederken, bilahare Erzincan'a yerleştikleri söylenir ¹⁴.

Dayısı olan Yeniçeri Ağası Küçük Ali Paşa'nın tavassutuyla İstanbul'a gitmiş ve orada Saray'a iktisab ederek silahşör olmuştur. Daha sonra III. Selim'in validesine Kethüda tayin edilmiştir.

O senelerde Mirto adında âdi bir eşkıya, Erzincan ova köyleri üzerinde haraç sistemi kurup, pek çok masum insana karşı vahşet göstermekteydi. Bu adamın yanına aldığı çapulcularıyla birlikte karargahları, bugünkü Kiğ Köyü'nün güney cephesindeki Munzur Dağı'nın en üst tepelerindeki tabii mağaralardı. Hala "Mirto'nun Kalesi" denilen bu inler, etrafa hakim ve savunması kolay olduğu için, şehirdeki devlet güçleri yetersiz kalmaktaydı. Yine Mirto'nun işkencelerine maruz kalanlardan bir aile de, o günkü Piteriç Köyü'nde Hasbahçe adlı konaklarında ikamet eden Akkoyunlulardan Uğurlu Mehmed'in evlatlarıdır.

Her türlü melaneti yapmaktan çekinmeyen bu iblisten elaman diyen halkın şikayetleri, İstanbul'a kadar varır. Bunun üzerine yanına bir miktar asker alarak Erzincan'a gelen Silahşör Osman, bizzat dağdaki inlerinde Mirto ve yandaşlarını yakalamış, ellerinde bulunan

¹³ Ali Kemalî, s. 274.

¹⁴ Ali Kemalî, s. 270.

kadınları kurtarmıştır. Ki içlerinde Uğurlu Mehmed'in efradından olan Aziz ve Çopur amcaları kızı Aynî Hatun ile onun kızı Mison da vardır.

Daha sonraları Girit, Mora valiliklerinde bulunan ve mühim hizmetler yapan Osman Paşa, Sivas'a tayin edilmiştir. Bu kentte çeşitli hizmetler vermişken; bir takım kimselerin iftira ve tezviratlarıyla İstanbul'un kızgınlığını üstüne çeker. Güya Osman Paşa, II. Mahmud'un icraatları karşısında isyan hazırlıkları yapmaktadır. Bunun üzerine idamına karar veren Sultan, önce ona Bursa Valiliği'ne tayin olduğunu tebliğ ettirir. Sonrasında Osman Paşa, Bursa'daki makamına varıp ikamet etmeden başı kesilmiştir (1824). Rivayete göre, Sultan II. Mahmud, haberlerin yanlış olduğunu anlayıp, Paşa'nın hayatını kurtarmak için ikinci bir ferman çıkarmışsa da, bunda geç kalınmıştır. Ancak, bîçare Türk Osman Paşa'nın başının İstanbul Karaca Ahmed Mezarlığı'nda ve gövdesinin de Bursa Molla Fenari'de medfun oluşu, bu rivayetin asılsızlığını gösterir ¹⁵.

7. ÇAMCIZÂDE ŞERİF AĞA

Uzun yıllar Paris'te Osmanlı sefiri olarak bulunmuş, ilk kez Eğin'e cam mamülü getirmiş ve yerleştiği bu kazada 4 adet eğdirmen yaptırmıştır. Kadı Gölü kıyısında inşa ettirdiği bu değirmenlerden birini hayrat ettirmiştir. H. 1230(M. 1814)'da, 94 yaşında vefat eden Şerif Ağa, Refahiye – Kemah yöresinden çam alıp, bunun ticaretiyle uğraştığı için “Çamcı” lakabını almıştır.

8. ALİ SEYDİ BEY (1869 – 1933)

Süvari Mirlivası olan Aziz Paşa'nın oğlu olup, Erzincan doğumludur. Orta öğrenimini Erzincan Askeri Rüştîyesi'nde, lise öğrenimini de Mülkiye'nin idadî kısmında tamamlamıştır. 1891'de Mülkiye'nin Yüksek Kısmı'ndan mezun olduktan sonra aynı yıl Şûra-yı Devlet Dâiresi 1. Sınıf Mülâzımlığı'na tayin edilerek devlet hizmetine girdi. Bu arada İstanbul'da Özel Nümûne-i Terakki Mektebi hesap, hendese, kitabet, imla, tarih muallimlikleri de ifa etti (1892 – 1894). Daha sonra Hazine-i Hassa Nezâreti, Tahrirat Kalemi 2. ve 1. Mümeyyizliği'ne getirilmiş; aynı yıllarda Üsküdar İdâdisi'nde çeşitli dersler vermiştir. 1896'da, Bağdat Arâzi-i Seniyye (Milli Emlak) Komisyonu Başkâtipliği'ne; ek olarak da Bağdat İdâdisi'nde çeşitli derslerin muallimliğine tayin edilir.

Numune-i Terakki Okulu'nun Müdürü Nadir Efendi'nin jurnali, Ali Seydi Bey'in Bağdat'a gitmesine sebep olmuştur. Yıldız Mahkemesi'ne çıkarılan Ali Seydi, İzzet Paşa'nın başkan olduğu ve Mabeyinci Faik ile Hersekli Kamil'den kurulu mahkemede, uzun sorgulamalar sonunda Bağdat'a sürgün edilmiştir ¹⁶. O bu görevdeyken, kardeşi Nureddîn Bey (daha sonra Siverek Mebusu olmuştur), 1898'de Avrupa'ya kaçtığında, Bağdat'ta menfi durumda bulunan ağabeyinin İstanbul'a döndürülmesi için tehdit ve baskıda bulunur.

1901'de Hazine-i Hassa Tahrirat Kalemi 2. Mümeyyizliği'ne, 1904'de Başmümeyyizliğe

¹⁵ Ali Kemalî, s. 271. Yine “Mirto”ya ilişkin, halk arasında onun manda derileri içinde altınlarını sakladığı söylenegelmektedir.

¹⁶ Memurin-i Mirat-ı Osmaniye, II. S. 7

ve 1907’de bu görevin müfettişliğine getirilmiştir. O’nun, Bağdat’ta iken hakkında Hazine-i Hassa Nezareti’nin iyi rapor vermesi ise şu sebeptendir: Bağdat’ta bulunduğu sırada, Cebur Aşireti’nin kendi arasında, kendilerine kiraya verilen hazine arazisinden dolayı kanlı hadiseler vuku bulmuştur. İşte onların bu kabile anlaşmazlığını, Seydi Ali Bey, aşiret reisleriyle uzun müzakereler yapıp, neticeyi onların ve hükümetin lehine düzeltebilmiştir. Bu davayı hallettikten sonra, eski vazifesi üzerinde olmak kayıt ve şartına bağlı olarak; Tahrirat Kalemi Başmüeyyizliğinden yarım lira gündelik, saatte 40 kuruş harcırahla ve Irak’taki bütün saray arazisi müfettişliği ile Bağdat ve Basra arasında işleyen vapurların muamelatını tetkik vazifesi kendisine verilmiştir.

1909’da Abdulhamid’in tahttan indirilişi ve Sultan Reşad’ın tahta çıkmasından sonra Hazine-i Hassa İdaresi’nin Saray’dan ayrılıp, Maliye Bakanlığı’na bağlanması neticesi yapılan “tensikat”da açıkta kalmış, fakat ehliyet ve liyakatı nazara alınarak 9 Eylül 1909’da Dahiliye Nezareti Mülkiye Müfettişliği’ne atanmıştır. Bu arada 10 Aralık 1913’ten 11 Mart 1914’e kadar Adana Vali vekilliği; 31 Ekim 1914’ten 1915’e kadar Dahiliye Nezareti Teftiş Hey’eti Umum Müdür Vekilliği’nde bulunmuştur. Kasım 1915’te Bolu, Eylül 1916’da Çatalca Sancakları Mutasarrıflıkları’na, Ekim 1917’de Elaziz Valiliği’ne getirildi ¹⁷.

Ali Seydi Bey

Damat Ferit Paşa sadrazam olunca (4 Mart 1919), İttihat ve Terakki devrinde tayin olunan valileri almak ve bunları tutuklamak için bazı girişimlerde bulunur. Bu uygulama neticesinde, 3 Mayıs 1919’da da Ali Seydi Bey, Elaziz Valiliği’nden alınarak yerine “yüz ellilikler”den Ali Galib getirilir.

Bu tarihten sonra idari vazife alamayan Ali Seydi Beş, eğitim – öğretim mesleğine başlamıştır. Mülkiye Mektebi’nde, İstanbul, Vefâ İdâdi ve Lisesi’nde, çeşitli derslerin muallimliğini yapmış; Nisan 1933’te Atatürk’ün teşvikiyle, Trabzon Mebusu olmuştur. Bu görevdeyken hastalanıp, Ekim 1933’te vefat etmiştir.

Mezarı, Topkapı Mezarlığı’ndadır. Arapça ve Fransızca’yı bilirdi. Otuza yakın basılı eseri vardır.

¹⁷ Mücellitiğlü Ali Çankaya, **mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, İst. 1954, C. I, s. 232. (2. baskı, s. 465 – 6): İ. A. Gövsa, **Türk Meşhurları Ans.**, İst. 1942, s. 353; **TBMM Sicil Arş.** Dosya No: 846.

Bazıları şunlardır: Mesâl-i Tabîiye (İst. 1307), Güldeste-i Bedâyi (1320), Kitabet Dersleri (1321), Lügatce-i Edebiyat (1324), Resimli Kamûs-ı Osmanî (3 Cilt, 1324 / 27), Sokullu Mehmed Paşa (1327), Tarih-i İslam'dan Birkaç Yaprak; Aşere-i Mübeşşere'nin Tercüme-i Ahvâl ve Menâkıbı (1327), Terbiye-i Ahlâkiyye ve Medeniye (12, 1329); Alemdar Mustafa Paşa (1329), Musavver Bâiret'ül Maarif (1332); A. Reşat, M. İzzed, L. Feuille'le birlikte), Lâtin Hurûfu Lisânımıza Kaabil-i Tadbik midir? (1340) vs.

9. AHMED HİLMİ

1842'de İstanbul'da doğan Ahmed Hilmi, Eğinli Bekir Efendi'nin oğludur. Fatih Rüştüyesi'ni ve Mülkiye'yi bitirmiştir. Çeşitli resmi dairelerin kaleminde görev almış, kâtipliklerde bulunmuş ve 1885'de Salise ünvanını kazanmıştır ¹⁸.

10. ALİ RIZA BEY

1865'te Kemah'ta doğmuştur. Mülkiye mezunu olup, maarif hizmetinde bulunmuştur. Mülkiye Mektebi'nin Sermubassırlığını ve Vefâ Lisesi (İdâdisi) Müdürlüğü ile çeşitli vilayetlerde maarif müdürlüğü, muallimlik yapmıştır. Mütemayiz rütbesine haiz olmuştur ¹⁹.

11. MELKON DAVİT

1867'de Eğin'de doğmuş, Mülkiye'yi 1888 yılında bitirmiştir. Zaptiye Nezareti'nde mütercimlik yapmıştır.

12. MEHMED BEHÇET (ERZİNCANOĞLU)

Kemahlı Mustafa Ağa'nın oğlu olup, 1868'de burada doğmuş ve 1889'da Mülkiye'den mezun olmuştur. Önce Dâhiliye Nezâreti'nde, bilahare Aydın'da Maiyet memurluğunda bulunmuştur. Pek çok kazaların kaymakamlığını ifa etmiş, Mutasarrıflığa yükselmiş ve son olarak da Balkan Savaşı sırasında Mülkiye azası olarak çalışmıştır. Dürüstlüğü ve cesareti meşhurdur. Sâniye 2. sınıf rütbesini kazanmıştır. 1941'de İstanbul(Üsküdar)'da vefat etmiştir ²⁰.

13. İBRAHİM HAKKI

1868'de Eğin'de doğmuştur. Hayriye tüccarlarından Ekşizâde Hacı Mehmed Rauf Efendi'nin oğludur. 1893 senesinde Mülkiye'yi bitirmiş, Mâmüret'ül-aziz Maiyet memurluğunda; Tutak, Kiğı, Pasinler, Silvan, Siverek, Midyat, Lice ve Resülayn'da kaymakamlık yapmıştır. 1900'lerde rütbesi Sâlise olup, 1910'da azledilmiştir. ²¹

14. NEDİM MAHMUD BEY (EĞİNLİZÂDE)

Eğinli Genç Halil Ağa'nın oğludur. İstanbul'da doğmuş, mühim ilim adamları grubuna

¹⁸ Sicili Ah. Deft. No: 130, s. 177.

¹⁹ Mülkiye Tar. Ve Mülk., II, s. 73.

²⁰ Sicilli Ah. Deft. No: 32; s. 151; Mülkiye Tar. Ve Mülk., II, s. 189.

²¹ Sicilli Ah. Deft. No: 96, s. 239; Mülkiyeliler, II, s. 279.

girmiştir. Çeşitli devlet dairelerinde çalışmış, kendi zamanında meydana gelen hadiseleri, tayinleri ve Mülkiye'ye ait arızaları derledikten sonra, kayda değer olanlarını toparlayarak bir tarihçe yazmış, fakat basılmamıştır. Divânçesi ve "Fâtîn Tezkiresi"nde bir gazeli mevcuttur. 1253(1837)'de vefat etmiş, Eyyüb'de Bostan iskelesinde Mihr-Şâh Sultan avlusuna defnedilmiştir.²²

15. FEVZİ EFENDİ

Eğimli Numan adlı birinin oğlu olup, 1288(1871)'de doğmuştur. Çocukluğunda İstanbul'a gitmiş, ilk tahsilinden sonra Vaiz Kasabzâde Efendi'nin derslerine gönderilmiştir. Bilahare bu hocaya damat olmuştur. Bahriye Dairesi'ne geçmiş ve Birlik ile Kalyon Katipliği; Kolağalığı ve bilâhare yaş haddinden emekli olmuştur.

Hadis ulemasından ve Halidiye meşayihinden Gümüşhaneli Ahmed Ziyaüddîn Efendi hazretlerine intisab etmiş, onun ölümünden sonra halifesi Hasan Hilmi Efendi'den hilafet iktisab eylemiştir.

Ölümüne yakın senelerde dört sene Lastikçi Mürteza ticarethanesinde veznedarlıkta bulunmuştur.

1 Muharrem 1343(2 Ağustos 1924)'te Çarşamba'da Drağman'daki evinde vefat etmiştir. Edirnekapi'dan Eyüb'e giden yol üzerinde Mustafa Paşa Tekkesi civarında medfundur.

Ona yakın matbu eseri olup, çoğunlukla manzumdur. Ekseri mesnevî tarzındadırlar. Bazıları: Menakıb-ı Ziyaiye, Menakıb-ı Haseniye, Mizan'ül-Medefeyn, İzhar-ı Hakikat, Rehberi Zakir. Ayrıca "Ceridei Sofiye"de tasavvufi konulara ilişkin makaleler yazmıştır.

Aşağıda bazı manzum misallerine yer verilmiştir:

Açulub didei canım bana canan görünür.
Görünür feyzi mukaddes, görünür nuru hüda
Bana surede bakub rengime aldanma bugün
Gerçi gurbette garip olduğumu görmede halk
Bu rehin zevkini gel âşiki bidillere sor
Bana bakma sana bahş eyledim cevhere bak
Tende canım görünür sinede iman görünür
Görünür şemsi hidaye mehî irfan görünür
Dili pür neş'eme bak rağdayı Rıdvan görünür
Aşkî mahbubi hakiki bana mihman görünür
Neye baksan gözüne ol şehi Adnan görünür
Gerçi surete behayim bana yeksan görünür.

16. ABDULLAH FAİK EFENDİ

Kemahlı'dır. Süleyman Ağa adlı birinin oğlu olup, 1271(1854/5)'de bu kazada doğmuştur. Kemah'ın Üskübürt Köyü'nde Kur'an, İlmihal, Tecvit ve Medresesi'nde sarf ve

²² Osmanlı Müellifleri, III, s. 114 – 115.

nahiv okuduktan sonra İstanbul'a giderek Süleymaniye Camii hocalarından Kasım ve Batumlu Şükrü Efendiler'den dini ilimlerden ders almış; Farisi'den Gülistan, Pend-i Atar okuyup iki adet icazet almıştır.

Kadı mektebinden 1890 tarihinde diploma almıştır. Aynı yılın eylülünde Kemah kadılığına, 9 Ekim 1900'de Pötürge Kazası kadılığına, 1905'de ise tekrar Kemah kadılığına, 15 Mayıs 1919'da Pülümür Kazası kadılığına, 1905'de üçüncü sınıf memuriyetine terfi ettiğinden aynı yıl Dersim Livası kadılığına tayin edilmiş ve 1921'de görevinden ayrılmıştır.

1 Haziran 1326'da Urfa kadılığına, daha sonra Siverek askerî kadılığına, 10 Şubat 1328'de sağlık durumunun bozulduğu sebebiyle buradan da ayrılmıştır.

Bir süre mazuliyet maaşı ile kaldıktan sonra İrade-i Seniyye kararı ile 27 Ağustos 1330'da Ergani kadılığına tayin edilmiştir²³.

17. AHMED HİLMİ EFENDİ

Köy imamı Mustafa Efendi'nin oğlu olup, 1286 (1869) senesi Eğin Kazası'nın Hassa Köyü'nde doğmuştur. İstanbul'un Cibali civarında bulunan Muhyiddin Kocevî Medresesi'ne devam ederek icazet almıştır. 24 Mart 1326'da ise Ovacık Kazası müderrisliğine tayin olmuştur²⁴.

18. HAFIZ AHMED REFİK EFENDİ

Darıcızâde Müezzin Mustafa Efendi'nin oğlu olup 1890 tarihinde Erzincan'da doğmuştur. Erzincan'da ilk mektepte Arapça ilmini tahsil etmiştir²⁵.

Erzincan Maarif komisyonunun imtihanını kazanarak 14 Kanunievvel 1325 (1909) tarihinde Çançiğe (Cenciğe / Çağlayan) nahiyesi ilk mektep muallimliğine tayin edilmiş, 27 Kanunisâni 1325'de, ücretle Erzincan Mahkeme-i Şer'iyyesi Mukayyidliği'ne getirilmiş, 25 Mart 1326 (1911) tarihinde bu görevinde kalmıştır²⁶.

19. EL-HAC HAFIZ AHMED ŞÜKRÜ EFENDİ

Hacı Müezzinzâde denmekle tanınan Mustafa Efendi'nin oğlu olup, 1275 (1858/9) yılında Eski Erzincan'ın Kurşunlu Mahallesi'nde doğmuştur. Sübyan mektebi ve Kur'an hıfzından sonra Rüştîye'ye girmiş ve dört yıl sonra buradan okul birincisi olarak mezun olmuştur. El-Hac Hafız Mehmed Efendi'den de ders görmüştür. Hicaz'a gittiğinde bütün icazetnamelerini kaybeder.

Arapça ve Farsça'yı da bilirmiş. 1883'de Erzincan Mahkeme-i Şer'iyye ikinci katipliğine tayin edilmişse de 25 Mart 1326'da kadro haricine çıkarılmıştır. Vazifeye mâni bir durumunun olmadığı görüldüğünden 2 Mayıs 1326 tarihinden itibaren maaş tahsisi uygun

²³ S. Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, I, İst., 1980, s. 15.

²⁴ Son Dev. Osm. Ulm., I, s. 161.

²⁵ Son Dev. Osm. Ulm., I, s. 162.

²⁶ Son Dev. Osm. Ulm., I, s. 207.

görülmüştür ²⁷.

20. ALİ ZÜHDÜ EFENDİ

Balmumcu esnafından El-Hac Salhzâde Salih Efendi'nin oğlu olu, 1274 (1857/8) yılında Eğin Kazası'nın Kâşu Köyü'nde doğmuştur. İlk tahsilini mahalli sübyan mektebinde gördükten sonra, İstanbul'a gidip Baezıd Camii hocalarından Hadımlı İbrahim Edhem Efendi'nin yanında ders görüp, ondan icaze almıştır. Arapça ve Farsça'ya malikti.

Mart 1307 tarihinde İstanbul'da yapılan Sefâret İmameti imtihanında başarı gösterip, Petesburg Osmanlı Sefâreti İmamlığı'na tayin edilmiştir. 4 Kanunisâni 1325'de Hariciye Tensik Komisyonu tarafından bu vazifeden alınmıştır.

11 Sefer 1310'da İbıdai Dahil Edirne müderrisliği, 14 Şevval 1314'de dördüncü Osmani nişanı ihsanı yapılp, 19 Şevval 1919'da İbtidai Altmışlı'ya 7 Rebiyülevvel 1320'de İzmir, 26 Şevval 1324'de Edirne Pâyesi mücerretlerine terfi kılınır. Sefir Turhan (Tarhan) Paşa tarafından i'ta buyurulan 6 Kanunisâni 1325 tarihli hüsn-ü hâl şehadetnâmesinden fazl ve irfan sahibi olduğu anlaşıldığı gibi; gayretli çalışmalarının olduğu vâkidir ²⁸.

21. HASAN EFENDİ

Âşıkzâde Mehmed Efendi'nin oğlu olup, 1296 (1879) senesinde Erzincan'da doğmuştur. Köyünde Kur'an ve ilmihal bilgisi aldıktan sonra, Erzincan'da Müftü Medresesi'nde bir müddet okuyup İstanbul'a gitmiştir. Fatih Camii hocalarından Alasonyalı Hacı Ali Efendi'den dini ve Arabi ilimleri okuyarak icazet almıştır. İmtihanla tedrise liyakatini ispat ederek Muharrem 1325 tarihinden itibaren Bayezıd Camii'nde tedrise mübaşerek etmiştir. 5 Kanunisâni 1324'de Darulmuallimin Rüştiye şubesinde ve 29 Haziran 1326 tarihinde de Darülfünun Edebiyat kısmından pek iyi derecelerde şehadetnâme almıştır.

27 Mayıs 1332 Medreset'ül Kutat'dan dördüncü derecede mezuniyet ruûs'u almıştır. Fransızca bilirdi.

1 Ağustos 1323'den itibaren dersiamlık (hocalık) maaşı almıştır. Rebiyülev vel 1329

tarihinde İptidai Hariç İstanbul müderrisliği ruûs'u uhdesine tevdi olunmuştur. 6 Temmuz 1329'da Medarisi İlmiye encümeni muallimi azalığına, 25 Teşrinievvel 1329'da Darül

Hasan Efendi.

²⁷ Son Dev. Osm. Ulm., I, s. 228.

²⁸ Son Dev. Osm. Ulm., I, s. 321.

Hilafet-il Aliye Medresesi İslam Tarihi Müderrisliğine tayin olmuştur. Nişantaşı'nda İttihat-ı Vakf, Mahmud Adli ve Kanuni Sultan Süleyman mekteplerinde mualliklik vazifelerinde bulunmuştur. Torul hakimi iken 25 Mart 1931'de vefat etmiştir ²⁹.

22. HACI HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ

İbrahim Efendi'nin oğlu olup, 1264(1848)'de Kemah'ta doğmuştur. Kemah'ta bir müddet okuyup, Erzincan'a gelir. 1289'da İstanbul'a gidip, Fatih Bahrii sefit Tetimmei Ula Medresesi'ne kayıt ile Gümülcineli Hasan Efendi'nin tedris halkasına dahil olmuştur. 1300 tarihinde icazet almaya muvaffak olmuştur. Şeyhülislam Uryanizâde Ahmet Esat Efendi zamanında, 1302'de İbtidai Hariç Bursa müderrisliği ruûsluğuna dahil olmuştur. Şeyhülislam Mehmed Cemaleddîn Efendi zamanında Musıla-ı Süleymaniye'de danışmendlik yapmıştır. 1 Mart 1309'da Devriye-i ruûs'u ve 11 Nisan 1317'de danışmendlik maaşına nail olmuştur. 14 Teşrinievvel 1324'ten Ağustos 1325'e kadar Antep Mevlivîyetini zapt etmiştir. 1 Eylül 1325'den Nisan 1328'e kadar hademelik vazifesi yaptığı gibi; 1 Mayıs 1328'de ders vekâleti müfettişliğine tayin olmuştur. 13 Mart 1330'da bu vazifeden emekliye sevk olunur ³⁰.

23. İBRAHİM HAKKI EFENDİ (EĞİNLİ)

Halil Raşid Efendi'nin oğlu olup, 1247 (1831) tarihinde Eğin kazasının Şâdi nahiyesinin Şirzo (Şirzi) Köyü'nde doğmuştur. İlk bilgileri köyünde aldıktan sonra, on dört yaşında İstanbul'a gitmiştir. Eğri Kapı dahilinde Gavz Efendi mektebinde Kuşadalı'nın hulefası muallimlerinden de Emekçizâde mezunlarından Milaslı Mehmed Efendi'nin derslerine devam etmişse de sonradan 1266 (1850) tarihinde Bozdoğan Kemerî yakınında Emir Hoca Medresesi'ne girmiştir. Meşhur Şeyhülislamlardan Bodrumlu Ömer Lütfi Efendi'den Sultan Bayezid Camii'nde ders okumuştur. Bilahare tahsilini müteakip icazetini alır. 1865 senesi sonlarında Bayezid hocaları arasına girmiş ve 1881'de talebelerine ıcezet verme seviyesine gelmiştir. "İlm-i Vaaz"dan 1286 (1869) tarihinde bastırılmış bir ve muhtelif meselelerde "Fünûn-i şetta"da müteferrik eserleri de vardır.

Otuz üç yaşında iken 1278(1861/2)'de çekilen kur'a için Makam-ı Valai Seaskeri tarafından mümeyyiz tayin edilerek Batum'a gitmiş ve orada dört ay kalmıştır. Muharrem 1289'da imtihanla İbtidai Hariç İstanbul Müderrisliği'ne nail olmuş ve Muharrem 1304'te Hareket-i Altmışlıya terfi etmiştir. Ramazan 1304'te Haremeyn-i Muhteremeyn, Sefer 1309'da İstanbul ve Ramazan, 1309'da Anadolu pâyelerine yükselir. Eylül 1284'de tarîk maaşına nail olarak şehri 50 kuruş almaya hak kazanmıştır. 1305'de 190 kuruş maaşla Meclis-i Mesalihi Talebe Azalığına ve iki yıl sonra da fahri olarak Meclis-i İdare-i Emvali Eytam azalığına tayin edilmiştir. 3 Eylül 1307 (1891) senesinde 6 bin kuruş maaşla Makam-ı Meşihat-ı Ulyâ Müsteşarı olmuş ve zikredilen azalıklardan ayrılmıştır. Teşrinisâni 1291'den Mayıs 1292'ye kadar Buhari okutmuş ve Mart 1306'da Hamidiye Muhaddislik vazifesi de uhdesine tevcih edilmiştir.

²⁹ Son Dev. Osm. Ulm., II, s. 66.

³⁰ Son Dev. Osm. Ulm., II, s. 142.

Şevval 1305'de birinci rütbeden mecidi, bilahare ikinci rütbeden Osmanî nişanlarına nail olmuştur. Ramazan 1305'de gümüş ve Ramazan 1307'de altın liyakat madalyaları almıştır. Şeyhülislamlık müsteşarı iken 5 Temmuz 1894'de vefat etmiştir. Çocukluğunda kömürcü çıraklığı yaptığı için, kendisine "Kömürcü Hoca" dendiği rivayet olunur ³¹.

24. İBRAHİM HAKKI EFENDİ (KEMAHLI)

Müftüzâde Feyzullah Efendi'nin oğlu olup, 1257(1841)'de Kemah'ın Zeğva Köyü'nde doğmuştur. İstanbul'da tahsil görüp, Ahmed Asım Efendi'den icazet alır (H. 1294). 1886'da Dersim, 1894'de Ocak, 1899'da Kızılkilise, 1905'de Çarsancaklı, 1908'de Malazgirt kadılığına tayin edilir. Yaşı yetmiş aştığından 1909'da emekli edilir ³².

25. İBRAHİM ZÜHDÜ EFENDİ

Ömer Ağa'nın oğlu olup, 1245(1849)'de Eğin'in Hiftar Köyü'nde doğmuştur. 1865'te Rüstem Paşa Medresesi'ne girmiş ve Bayezid dersiamlarından Balıkesirli Hafız Nuri Efendi(den ders görerek 1331'de icazet almıştır. 1 Temmuz 1301'de Ayasofya Camii dersiamlığına tayin edilmiştir. Aralıksız olaark ders okutmuş ve hocalık yanında 14 Ağustos 1324'de Meclis-i Mesalihi Talebe azalığı vazifesi de kendisine tevcih edilmiştir. Bilahare Müderrisliğe yükselip, Hareket-i Dâhile terfi eder.

1 Eylül 1235'de Tedkik-i Mesahifi Şerife ve Müellifatı Şer'i azalığına tayin edilir. 1 Eylül 1331'de Süleymaniye Medresesi Tefsir-i Şerif Müderrisi olmuştur. Ayrıca daha önceden Medaris-i âliye birinci ve üçüncü sınıfları Tesir müderrisliğinde bulunmuştur. 1 Kanunisâni 1340(1924)'te müderrisliğine son verilen İbrahim Efendi, 4 Ekim 192'de Süleymaniye'deki evinde vefat eder ³³.

26. İSMAİL EFENDİ

Hüseyin Efendi'nin oğlu olup, 1863'de Erzincan'da doğmuştur. Nisan 1324'de Ovacık Kazası Nâibi olmuş ve Ağustos 1916'da Gürün Müftüsü olmuştur ³⁴.

27. KASIM ZÜHDÜ EFENDİ

Abdullah Efendi'nin oğlu olup, 1240(1824/5)'de Kemah'ta doğmuştur. Mahalli Mektepleri bitirip, bilahare girdiği ruûs imtihanını da kazanarak 1864'te Fatih dersiamı olmuştur. Dârül Hadisi Süleymaniye müderrislerinden olan Kasım Zühdü Efendi, Fatih Camii'nde icazet vermiş ve 1869'da vefat etmiştir ³⁵.

28. MAHMUD NEDİM EFENDİ

Dedeoğlu Çiftçi Ömer Efendi'nin oğlu olup, 1875'de Kemah'ta doğmuştur. İlk ilmî

³¹ Son Dev. Osm. Ulm., I, s. 213.

³² Son Dev. Osm. Ulm., II, s. 218.

³³ Son Dev. Osm. Ulm., II, s. 236.

³⁴ Son Dev. Osm. Ulm., II, s. 253.

³⁵ Son Dev. Osm. Ulm., III, s. 8.

bilgileri memleketinde elde ettikten sonra İstanbul'a gider. Fatih dersiamlarından Hacı Ali Zeynelabidin Efendi'den dini ve Arabî ilimleri bitirerek 1900 yılında icazet almıştır. Ders Vekâletince imtihan olarak 16 Sâfer 1320'de ders okutma ruhsatnâmesi alır. 1904 yılında Fatih Camii'nde kürsüye çıkar. Dersiamlık maaşı bu tarihten başlayarak 1916'da bin kuruşa yükselmiştir. 1 Zilhicce 1325'de uhdesine İbtidai Hariç İstanbul müderrisliği ruûs'u tevcih olunur. Yeni kabul edilen Medreseler Nizamnamesi mucibince 1914'de Medaris-i İlmiye üçüncü sınıf birinci şube müdürlüğüne tayin olunmuştur. 1915'de ise aynı medresenin ikinci şube müdürlüğüne nakledilir. 1917'de yeniden icra kılınan teşkilatta Sahn Medresesi ikinci müdürlüğüne ibka edilmiştir. 1330'da aynı medresenin Dahiliye Müdürlüğüne, 1919'da Süleymaniye Medresesi Dahiliye Müdürlüğü'ne getirilir. 1335'de Fatih İmaret memurluğuna tayin edilir.

1920'de Dersiamlık maaşı birleştirilerek 1.500 kuruşla İbtidai Dahiliye Medresesi Arapça, 1336'da Mantık ve 1336'da tükerrar Arapça müderrisliğine tayin edilmiştir. 1921'de 2 bin kuruş maaşla ve terfiyle birlikte Sahn Medresesi'ne tayin olunur. 1922'de mecburi izne sevk edilir. 1338'de T.B.M.M.'nin İstanbul'da kuruluşuyla zikrolunan Sahn Medresesi Tefsir Müderrisliğinden ayrılması kaçınılmaz olur. Sonradan dersiamlık maaşı ile Karagümrük'te ikamet etmiştir. Soyadı kanunu gereği, "Güldedeoğlu" soyadını almıştır ³⁶.

29. MEHMED EFENDİ

Eğimli olan Mehmed Efendi, 1248(1832)'de burada doğmuştur. İstanbul medreselerinde tahsil görüp, icazet almış; ruûs imtihanını kazanıp, 1879'da Fatih Dersiamları arasına katılmıştır. Burada talebe yetiştirirken 1897'de Huzur dersleri muhatablığına getirilmiş ve vefatı olan 194'e kadar bu vazifeye devam etmiştir. İlmi rütbesi Musıla-ı Sahn olan İstanbul Müderrisliği'ne kadar yükselmiştir ³⁷.

30. MEHMED ARİF EFENDİ

Kemah Müftüsü Mehmed Şerif Efendi'nin oğlu olup, 1844'de Kemah'ın Mektepönü Mahallesi'nde doğmuştur. Süleymaniye Medresesi'nde Hemşinli Salih Efendi'den icazet almıştır. Memleketinde iken 1876 senesinde halk tarafından Kemah Müftüsü tayin olmuştur. İcazetinden sona da yine Kemah'a dönüp, ölene kadar buranın müftülüğünde kalmıştır ³⁸.

31. MEHMED FEVZİ EFENDİ

Vaiz Hoca Mehmed Hamdi Efendi'nin oğlu olup, 1863 tarihinde Kemah'ın Çarşı Mahallesi'nde doğmuştur. Hafızlıktan sonra, on yaşında iken Rüştüye'ye girmiştir. 1877'de burayı bitirip, Kemah'da mevcut Camii Kebir yakınındaki Gülabibey Medresesi'ne kaydolmuştur. Fatih dersiamlarından El-Hac Hafız İbrahim Hakkı Efendi'in ders halkasına dahil olmuştur. On iki sene Eğimli'de okuyup, 1896'da icazet almıştır. Bilahare memleketine

³⁶ Son Dev. Osm. Ulm., II, s. 41.

³⁷ Son Dev. Osm. Ulm., III, s. 54

³⁸ Son Dev. Osm. Ulm., III, s. 104.

gelmiş ve 35 yaşında olduğu halde 1898'de Kemah Rüştüyesi ikinci muallimliğine tayin olmuştur. 1911'de Kemah Müftüsü olmuş ve 1912'de vefat etmiştir ³⁹.

32. MEHMED HULÛSÎ EFENDİ

Tüccarlardan Eşrefzâde Hacı Dervişoğlu Hacı Ömer Şaban Efendi'nin oğlu olup, 1848'de Eğin'in Kâşu Köyü'nde doğmuştur. Kur'an-ı Kerim hıfzı ve yazı derslerini öğrendikten sonra 1866 senesinde İstanbul'a giderek medreseye girer. Şeyhülislamlık Müsteşarı İbrahim Hakkı Efendi'den dini ve Arabî dersleri tahsil ile 1880'de icazet alır. Ayrıca sair İstanbul ve hatta Mısır otoritelerinden kıraat, sufilik vs. konularında da ders görüp icazetnameler alır.

Yazdığı eserler içinde şunlar mühimdir: Alaka Şehr-i Fevâid, Risâle-i Ceybiye, Mizanü'l-Nüfus, Havas-ı Süver-i Fukraniye, Hamrak-ı Ufkiye, Tergib-i Zakirin, Evkat'üs Salat, Visâlüt-Tâlibin, 1832'de müderris olmuş, 1888'de Teftiş-i Mesahife-i Şerife Meclisi azalığına tayin edilmiştir. 1305'de dördüncü rütbeden Osmanlı nişanına malik olur. Ağustos 1909'da azalıktan ayrılmış, sadece Bayezid dersiamlığı ve Huzur derslerine devam etmiştir. Vefatı 1918'dir ⁴⁰.

33. MEHMED RAHMÎ EFENDİ

Paçacızade Ahmed Nazif Efendi'nin oğlu olup, 1271 (1855) senesinde Eğin'de doğmuştur. Eğin'de Rüştüye'yi bitirdikten sonra İstanbul'a gidip Hasanzâde Medresesi'nde Arapça ve Farsça tahsil etmiştir. Ayrıca Mekteb-i Nüvab'a devam ederek Şaban 1305'de üçüncü niybet şehadetnâmesini alarak mezun olur. Arapça ve Farsça bilirdi. 33 yaşında iken Teşrinisâni 1303'de Selâtin camilerinden Asariye Camii kürsü vaazlığına tayin olunur. 1894'de Tedkik-i Muallafat Heyeti Azalığı'na tayin edilir. Eylül 190'da ise Mekteb-i Nüvvab Müdürlüğü'ne tayin olmuş ve bu arada aynı mektepte Dürer Muallimliğinde de bulunmuştur. 20 Aralık 1909 senesinde vefat etmiştir.

Eserleri: "Ferişte" (imam-ı Azam'a ait Farsça) tercümesi, Mevhibetü'l-Mâbut, Maksud, Devhatü'l-Anadil alâ Tuhtfetü'l-Avamil, Aliyetü'l-Nevafic aleni Neyatic, Usaretü'l-Fünun, Enmüzeci'l-Fıkıh, İsaletü'l-Nefiyye, Tefcürü't-Tesnim ⁴¹.

34. MUSTAFA EFENDİ

Hacı Süleyman Efendi'nin oğlu olup, 1839'da Eğin'de doğmuştur. İlk tahsilinden sonra İstanbul'a gidip, Şehzadebaşı Ebul Fazıl Mahmud Efendi Medresesi'ne kaydolarak, Hafız Nafiz Efendi'den ders almıştır. Bilahare Hacı Şakir Efendi'den tahsilini ikmal edip, icazeti de bu zattan alır.

Bodrumî Ömer Efendi'nin Şeyhülislamlığı sırasında, Devriye Müderrisi olmuş ve

³⁹ Son Dev. Osm. Ulm., III, s. 232.

⁴⁰ Son Dev. Osm. Ulm., II, s. 280.

⁴¹ Son Dev. Osm. Ulm., IV – V, s. 42 – 43.

Ramazan'da Şehzade Camii'nde bayramlarda otuz yıl kadar kürsüde vaaz ve nasihat etmiştir. Daha sonra Bursa Müderrisliği'ne bakmıştır. 1910 senelerine doğru vefat etmiştir ⁴².

35. OSMAN NURİ EFENDİ

Hacı Mehmed Efendi'nin oğlu olup, 1235(1819/20)'de Eğin'de doğmuştur. İlk tahsilinden sonra üç sene Kemahlı Medreseye devam etmiş ve M. 1258(1837)'de İstanbul'a gidip, Fatih'de Selvili ve Efdal Medreseleri'nde ikametle Hacı-i Şehriyâri Akşehirli Hasan Fehmi Efendi'den başlayıp; Gürcü İsmail ve Ahmed Efendilerden de okuyup icazet almıştır.

1862'de Sivas'a bağlı Yıldızeli nahiyesine naib tayin edilir. Emlak, Tanus, Hafik ve Kangal nahiyelerinde de bulunduktan sonra H. 1285 (1868)'de Koçkiri Sancağı niyabetine tayin edilir. Üç yıl sonra Şarkî Karahisar, 1289(1872)'de Zile, 1874'de Hafik 1890'da Eğin ve 1883'de tekrar Hafik niyabetine tayin edilmiştir. Halkın umumi arzusu üzerine hizmet müddetinin bitmesinde yerinde bırakılmıştır ⁴³.

36. ŞABAN EFENDİ

Yakub Efendizade Mehmed Efendi'nin oğludur. 1860 tarihinde Refahiye'nin Ağmusa Köyü'nde doğmuştur. İlk bilgileri köyünde kazanıp, 1880'de Erzincan'da Halilullah Çelebi Medresesi'ne kaydolmuş ve ulema müderrislerden Kemahlı Elhac Musa Efendi'nin ders halkasına girip, onbeş yıl ilim tahsil ederek icazet almıştır.

1894'de Bursa müderrislerinden olmuştur. Kendi köyünde ders okutmakla meşgulken; yapılan seçmede çoğunluğu temin ederek, 1910 tarihinde Refahiye Kazası müftülüğüne tayin edilmiştir. 1916 tarihinde, müftülüğü sırasında vefat eder ⁴⁴.

37. AHMED MİKDAT (POYRAZ)

Divrikli Hoca diye anılır. 1872 – 1939 tarihleri arasında yaşamış olup, mezarı Terzi Baba Mezarlığı'ndadır. Eserleri: Tevhîd-i Kâinat ve Ozanlar'dır.

38. ABDULLAH EFENDİ

Molla Hünkaroğulları'ndan olup Erzincan'da doğmuştur. Kendisi daha çok “Deli Müftü” denmekle şöhrettir. Zengin bir kütüphanesinin olduğu ve el yazma eserlerini ise Ruslar'ın götürdüğü söylenir. Eserlerin geriye kalanları, Eski Erzincan'da bulunan Gazi Paşa Mektebi içinde yer alan kütüphanesine nakledilir.

Erzincan'da adına izafeten bir camii yaptırmıştır. 1930'larda senelik dört – beş bin lira irat getiren bir malvarlığını bu camiye vakfetmiştir. Ki bu para, cami için gereken harcamaları karşılayabilmekteydi. Fakat 1930'daki kısmî depremde yara alan bina hapishane

⁴² Son Dev. Osm. Ulm., IV – V, s. 162.

⁴³ Son Dev. Osm. Ulm., IV – V, s. 319.

⁴⁴ Son Dev. Osm. Ulm., IV – V, s. 468.

olarak kullanılmıştır ⁴⁵.

39. HACI FEVZİ EFENDİ

Erzincanlı olan bu zatın fazilet sahibi olgun bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Medrese tahsilini İstanbul'da yaptıktan sonra, Eğridir'e gitmiş ve oradaki otoritelerden icazet almıştır. z1907 senesinde Söke'de vefat etmiştir.

Eserleri: Kaside-i Cevniye ve Şerhi, Risale-i Du-zeban, Tahilü'l-elbab, Şerh-i pendî Atar. Ayrıca şairliğinin de olduğu söylenmektedir ⁴⁶.

40. HACI HAFIZ MEHMED (KİĞLİ HOCA)

Babası, Kiğ Köyü'nün imam ve müderrisi olan Yahya Efendi'dir. Aynı köyde, 1246(1830/1)'de doğmuştur. Bizzat babası tarafından ilk tahsilini ihtimamla görmüş, bilahare İstanbul'a gönderilerek sekiz sene kadar da orada eğitimine nezaret etmiştir. Emsalleri arasında üstün bir başarı gösteren Mehmed, icazetini devrin ünlü hocalarından olan Kara Ali Efendi'den almıştır. Daha sonra mutasavvuf Hacı Zihni Efendi, onun hususi tefris makamında yetişenlerden olacaktır.

Teşvikiye Camii kürsü şeyhliği imtihanını kazanan Hafız Mehmed, Saray'a karşı şiddetli tenkitlerde bulunduğu için, Osmanlı hükümdarı Sultan Aziz tarafından, Erzincan'a sürülür. Kırk yaşına doğru Erzincan'a gelen Hoca, on sekiz yıl kadar dini eğitim ve hizmetini ifa ederek, kırk iki kişiye icazet vermiştir. İlminin üstünlüğüne binaen, "Üstad-ı kûl" ünvanı verilmiştir. Şubat 1309 (1893) senesinde vefat ettiğinde, 63 yaşındaydı.

Mirât Haşiyesi ve Mantık, Kelâm'dan ayrı olarak, basılmış birkaç eseri vardır. Türkçe, Arapça ve Farsça olarak şiirler yazmıştır. İlk maarif teşkilatında, çocuklar tarafından terennüm edilen kasidesinin ilk beyiti şudur:

İlahi, babi lûtfundan bize tevfiği yar eyle

Mezid et şevkimiz ya Rab, bu yolda ihtiyar eyle.

41. MUSTAFA EFENDİ (ÇERMELİ HOCA)

XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında, Erzincan'da yaşayan sayılı din adamlarındandır. Son zamanlarında Ulu Camii (Erzincan) imamlığını yapmıştır.

42. OSMAN FEVZİ EFENDİ

Müderris – Müftü. İlk dönem Erzincan milletvekili.

⁴⁵ Ali Kemali, s. 254.

⁴⁶ Ali Kemali, s. 256.

43. HÜSEYİN VEHBİ

(1873 - ...) – Yarbay. 1873 yılında Erzincan'da doğdu. Ahmet Bey'in oğludur. 1889 yılında girdiği Harp Okulundan 1892 yılında teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1892 yılında teğmen, 14 Eylül 1915'te yarbay. Birinci Dünya Savaşı'nda 1'inci Kolordu 5'inci Alay Komutanı olarak Irak bölgesindeki muharebelere katıldı. 1918 yılında emekli oldu. 7 Haziran 1924'te tekrar göreve alınarak Kayseri İmar ve İskân Müdürü olarak atandı. 6 Ocak 1925'te bu görevinden ayrıldı. 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşına katılmıştır.

44.YUSUF ZİYA

(1872 - 1933) –Albay. 1872 yılında Erzincan'da doğdu. Ali Bey'in oğludur. 19 Temmuz 1933'te vefat etmiştir. 13 Haziran 1890'da girdiği Harp Okulundan Mart 1893'te teğmen rütbesiyle mezun oldu. Mart 1893'te teğmen, Mart 1896'da üsteğmen, Temmuz 1899'da ön yüzbaşı, Ekim 1905'te yüzbaşı, Nisan 1912'de binbaşı, Temmuz 1918'de yarbay, 1 Mayıs 1925'te albay olarak görevlendirilmiştir. Askerî görevleri Mart 1893'te 4'üncü Ordu emrine, 1894 yılında 23'üncü Alay 3'üncü Bölüğe, Mart 1896'da 23'üncü Alay 2'nci Bölüğe, 1899'da 24'üncü Süvari Alayı 1'inci

Bölüğe, 1912 yılında 39'uncu Süvari Alayına, 1913 yılı sonlarında 25'inci Alaya, Daha sonra 5'inci İhtiyat Süvari Alayı Komutanı, Rusya hududunun Mıntika Komutanı, 1914 yılı sonlarında 9'uncu Kolordu Cephane Kolları Komutanı, 1915 yılında 23'üncü Süvari Alayı Komutanı, 1916 yılında 9'uncu Süvari Alayı Komutan Vekili, 1917'de yılında 11'inci Kafkas Alayı Komutanı, 25 Mayıs 1919'da 3'üncü Süvari Alayı Komutanı, 13 Eylül 1919'da ilave görev olarak Sivas Mevki Komutanı, Daha sonra Yenihan'da meydana gelen isyanı bastırmak için Müfreze Komutanı, 6'ncı Atlı Piyade Tümeni Komutan Yardımcısı, 4 Aralık 1920'de 6'ncı Atlı Piyade Tümeni Piyade Komutanı, Daha sonra 28'inci Tugay Komutan Vekili, 1921 yılında 32'nci Tümen Kalem Başkanı, 1925'te 14'üncü Tümen Tugay Komutanı, 1926'da Van Sınır Komutanı, 1927'de Millî Savunma Bakanlığı Teftiş ve Tetkik Dairesi 1'inci Şube Müdürü, Daha sonra da 3'üncü Kolordu Subay ve Üstsubay Divan-ı Harbine atanmıştır. 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1919 - 1922 İstiklal Savaşına katılmıştır. 1894 yılında Beşinci Dereceden Mecidî Nişanı, 1900 yılında Tebdilen Dördüncü Dereceden Mecidî Nişanı, 1915 yılında Gümüş Liyakat Madalyası, 1915 yılında Harp Madalyası, Gümüş Muharebe

Madalyası, 1916 yılında Dördüncü Dereceden Osmanî Nişanı, 1917 yılında Alman İkinci Dereceden Demir Salip Nişanı ile Ödüllendirilmiştir.

45.SALİH ZEKİ ATATUNÇ

(1875 - 1929) –Yarbay. 1875 yılında Erzincan’da doğdu. Mahmut Bey’in oğludur. 13 Haziran 1929’da vefat etti. 13 Haziran 1890 tarihinde girdiği Harp Okulundan, 23 Mart 1893 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun oldu. 23 Mart 1893’te teğmen, 5 Ekim 1897’de üsteğmen, 14 Nisan 1909’da yüzbaşı, Kasım 1911’de kıdemli yüzbaşı, 26 Nisan 1912’de binbaşı, 1 Mart 1921’de yarbay olarak görevlendirilmiştir. Harp Okulundan mezun olduktan sonra 4’üncü Ordu emrine, 17 Şubat 1894’te 24’üncü Süvari Alayı Sancaktarlığına, 5 Ekim 1897’de 24’üncü Süvari Alayı 2’nci Bölüğe, 17 Haziran 1900’de 24’üncü Süvari Alayı 5’inci Bölüğe, 30 Nisan 1906’da açığa, 22 Temmuz 1908’de 19’uncu Süvari Alayı 1’inci Bölüğe, 14 Nisan 1909’da 22’nci Süvari Alayı 4’üncü Bölüğüne, 27 Haziran 1910’da 1’inci Ordu 37’nci Süvari Alayı 3’üncü Bölük Komutanlığına, 2 Temmuz 1910’da Van Jandarma Merkez Taburu 1’inci Bölüğe, 7 Mayıs 1912’de Van Jandarma Alayı Tabur Komutanlığına, Daha sonra Mardin Jandarma Taburu Komutanlığına, 13 Ağustos 1914’te 11’inci Kolordu açığına, Daha sonra 3’üncü Menzil Mıntika Müfettişliği Süvari Nokta Komutanlığına, Birinci Dünya Savaşı’nda 26’nci Süvari Alayı Komutanlığına, Daha sonra 2’nci Tugay Komutanlığına, 21 Eylül 1917’de Suşehri Nokta Komutanlığına, 2 Ekim 1917’de Süvari Menzil Komutanlığına, Daha sonra Personel Dairesi emrine, Mondros Mütarekesi’nden sonra 11’inci Kolordu 1’nci Süvari Komutan Muavinliğine, 1 Mart 1921’de 23’üncü Süvari Alayı Komutanlığına, geçici olarak Diyarbakır’da 4 Numaralı Divan-ı Harp Başkanlığına, Nisan 1922’de Millî Savunma Bakanlığının emri ile Batı Cephesi’ne gönderilerek 14’üncü Süvari Alay Komutanlığına, 1 Kasım 1922’de Sındırgı Mevki Komutanlığına atandı. Daha sonra 7’nci Kolordu açığına alındı. 1 Mart 1924’te emekli olmuştur. 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1919 - 1922 İstiklal Savaşına katılmıştır. 25 Ocak 1895’te Beşinci Dereceden Mecidî Nişanı, 9 Ekim 1900’da Dördüncü Dereceden Mecidî Nişanı, 24 Mayıs 1903’te Dördüncü Dereceden Osmanî Nişanı, 22 Nisan 1917’de İftihar Madalyası, 12 Ekim 1922’de takdirname ile ödüllendirildi.

46.BEHÇET BİNBAŞI

(1873 - ...)- Binbaşı. 1873 yılında Erzincan’da doğdu. İsmail Bey’in oğludur. 13 Haziran 1891 tarihinde girdiği Harp Okulundan 20 Mart 1894’te teğmen rütbesiyle mezun oldu. 20 Mart 1894’te teğmen, 22 Temmuz 1899’da üsteğmen, 7 Ekim 1905’te yüzbaşı, 22 Mart 1910’da kıdemli yüzbaşı, 29 Kasım 1914’te binbaşı olarak görevlendirilmiştir. 20 Mart 1894’te 4’üncü Ordu Süvari Tümeni 3’üncü Tugay 20’nci Alay 5’inci Bölüğe, 22 Temmuz 1899’da aynı alayın 2’nci Bölüğe, 3 Mart 1902 tarihinde 62’nci Aşiret Süvari Alayı 1’inci Bölüğe, Daha sonra 3’üncü İhtiyat Süvari Alayı Komutan Vekili, Birinci Dünya Savaşı başında 6’nci İhtiyat Süvari Alayı Komutanı olarak atandı. 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşına katılmıştır. 1897 yılında

Beşinci Dereceden Mecidî nişanı, 1910 yılında Erzurum Valisi tarafından verilen takdirname ile Ödüllendirildi.

47. AKİF BİNBAŞI

(1874 - ...) – Binbaşı. 1874 yılında Erzincan'da doğdu. Süleyman Bey'in oğludur. 1891 yılında girdiği Harp Okulundan 13 Mart 1894 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun oldu. 13 Mart 1894'te teğmen, 27 Temmuz 1899'da üsteğmen, 21 Şubat 1907'de yüzbaşı, 29 Kasım 1914'te binbaşı olarak görevlendirilmiştir. 13 Mart 1894'te Rusya sınırında 22'nci Alay 3'üncü Bölüğe, 1899 yılında 21'inci Alay 3'üncü Bölüğe, 1899 yılında Erzurum Askerî Lisesi Dâhiliye Subayı, 1902 yılında İstanbul Harp Okulu Dâhiliye Subayı, 18 Nisan 1904'te Erzurum Askerî Ortaokulu Dâhiliye Subayı, Daha sonra Erzurum'da kurulan Harp Okulunda Süvari Talim Öğretmeni, 28 Temmuz 1911'de 1'inci İhtiyat Süvari Alayı 4'üncü Bölüğe, Birinci Dünya Savaşı seferberliğinde 1'inci İhtiyat Süvari Tümeni emrinde, Kasım 1914'te 25'inci İhtiyat Süvari Alayı Komutanı, 28 Mart 1916'da 3'üncü Ordu emrine, 1 Şubat 1918'de Erzincan Askerlik Şubesi Başkanı olarak atandı ancak bu göreve başlamadan bölgesine gönderildi. Daha sonra da açığa alındı. 14 Aralık 1920'de Tortum Askerlik Şubesi Başkanı, 13 Eylül 1921'de 2'nci Hınıs Tugayı Komutan Vekili, Aralık 1921'de 3'üncü Erciş Tugayı Komutan Vekili olarak atandı. 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1919 - 1922 İstiklal Savaşına katılmıştır. Beşinci Dereceden Mecidî Nişanı, Dördüncü Dereceden Mecidî Nişanı, Liyakat Madalyası, Harp Madalyası ile ödüllendirildi.

48. AHMET BİNBAŞI

(1871 - ...) – Binbaşı. 1871 yılında Erzincan'da doğdu. Mehmet Bey'in oğludur. Erzurum Lisesini bitirdikten sonra 13 Haziran 1891'de Harp Okuluna girdi ve 20 Mart 1894'te teğmen rütbesiyle mezun oldu. 20 Mart 1894'te teğmen, 5 Ekim 1897'de üsteğmen, 12 Eylül 1903'te yüzbaşı vekili, 6 Ekim 1907'de yüzbaşı, 14 Kasım 1914'te binbaşı olarak görevlendirilmiştir. 20 Mart 1894'te 4'üncü Ordu emrine, Mayıs 1894'te Erzurum'da 24'üncü Süvari Alayı 4'üncü Bölüğe, 5 Ekim 1897'de Erzincan'da 21'inci Süvari Alayı 5'inci Bölüğe, 13 Mart 1898'de Hamidiye Süvari Tümeni Komutanı Ahmet Paşa'nın Kurmay Mülhaklığına, 12 Eylül 1903'te 21'inci Süvari Alayı 2'nci Bölüğe, 6 Ekim 1907'de Erciş'de 24'üncü Hafif Süvari Alayı 4'üncü Bölüğe, 1912 yılında 16'ncı Alay 4'üncü Bölük Komutanı, 1914 yılında 21'inci Alayın 4'üncü Bölük Komutanı olarak atandı. Daha sonra 11'inci Kolordu açığına alındı. Kafkasya'da 15'inci İhtiyat Süvari Alayı Komutanı, Daha sonra 12'nci Mürettep Alay Komutanı, 6 Ekim 1916'da 3'üncü Ordu Menzil emrine, 1916 yılında Erzincan'da Kemah Boğazı'nda 3'üncü Bölge Komutanı, Gümüşhane 3'üncü Hat Nakliye Kolları Komutanı, Karahisar 3'üncü Hat Nakliye Kolları Komutanı, Suşehri'nde Menzil Divan-ı Harp Üyesi, Daha sonra Subay ve Erat Divan-ı Harp Başkanı, Kasım 1917'de Belcine Nokta Komutanı, 1918 yılında Kelkit Askerlik Şubesine, 1924 yılında Bayburt Askerlik Şubesi Başkanı

olarak atandı. 1 Mart 1924'te emekli oldu. 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşına katılmıştır. Beşinci Dereceden Mecidî Nişanı, Harp Madalyası, İftihar Madalyası ile ödüllendirildi.

49. ALİ ŞEFİK PAŞA

(?-1867)Ali Şefik Paşa Eğinli Hacı M. Ağazade İsmail Haşim Efendi'nin oğludur. Önce Divanı Hümayun kalemine girmiş, sonra buradan 17 Safer 1244'de (29 Ağustos 1828) Divanı Hümayun mühimme odasına nakledilmiştir. 20 Şaban 1246'da (3 Şubat 1831) Sadrazam Mehmed Reşid Paşa'nın maiyetine memur olup Yanya, Manastır, İşkodra taraflarına seyahat etmiş ve 28 Rebiyülahir 1248'de (24 Eylül 1832) İstanbul'a gelmiştir. Bundan sonra bir müddet mühimme odasına devam etmiştir.

1251 (1835/36) de bakanlar kurulu başkâtipliğine memur olmuştur. 6 Rebiyülevvel 1256'da (9 Mayıs 1840) Mabeyni Hümayun kâtipliğine tayin edilmiştir. 10 Cemaziyelahir 1258'de (19 Temmuz 1842) başkâtipliğe atanmış, sahip bulunduğu rütbei seniye, rütbei ulâ sınıfı sânisine yükseltilerek bir kıt'â nişan verilmiştir.

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya verilen nişanı götürmek üzere Mısır'a gönderilmiş, 2 Şevval 1263'de (13 Eylül 1847) İstanbul'a dönmüştür. 24 Cemaziyellevvel 1264'de (29 Nisan 1848) başkâtiplik görevinden alınmıştır. 24 Receb 1264'de (27 Haziran 1848) Tersanei Amire nazırlığına 21 Şevval 1264 (20 Eylül 1848) tarihinde rütbei bâlâ ile Evkafı Hümayun nazırlığına tayin edilmiş, Zilkade 1265'de (Kasım 1849) imtiyaz nişanı ihsan edilmiştir.

Darphanei Âmire Nezareti'nin ismi Hazinei Hassai Şahane Nezareti'ne dönüştürülerek Rebiyülahir 1266'da (Mart 1850) göreve Ali Şefik Paşa tayin edilmiştir. Cemaziyelahir 1269'da (Mart 1853) Hasib Paşa ile becayişleri sağlanarak Meclisi Vâlâ azası olmuştur.

Ali Şefik Paşa, Rusya muharebesi esnasında Sinop'ta meydan gelen "hadisei elime"den dolayı Kaptanıderya Mahmud Paşa'nın vazifeden alınması üzerine 1270 Saferinde (Kasım 1853) tersane müsteşarlığına getirildi. Rebiyülevvel 1271'de (Aralık 1854) rütbei vezaretle Maliye nazırı oldu. Maliye hakkında bir bilgisi olmadığı hâlde bu göreve getirilmesinin Mustafa Reşid Paşa'nın himayesi ile mümkün olduğu söylenir.

Viyana konferansında murahhas bulunan Âli Paşa'nın sadarete getirilmesi üzerine, 16 Şaban 1271'de (3 Mayıs 1855) sadaret kaymakamlığına tayin edildi. Birkaç gün sonra Meclisi Vâlâ başkanı Yusuf Kamil Paşa'nın istifası üzerine, meclis başkanlığı, sadaret kaymakamlığına ilâveten Şefik Paşa'ya verilmiştir. Ayrıca birinci derece mecidî nişanı ile taltif edilmiştir.

Ali Paşa'nın Viyana'dan dönmesi üzerine 10 Şevval 1271'de (25 Haziran 1855) Meclisi Aliyye'ye memur, 16 Zilkade 1276'da (6 Haziran 1860) ikinci defa Evkafı Hümayun nazırı olmuştur. 15 Muharrem 1278'de (24 Temmuz 1861) bu görevden alındı. 25 Safer 1280'de (11 Ağustos 1863) üçüncü defa aynı göreve atandı ise de, rahatsızlığı nedeniyle 7 Rebiyülahir 1280'de (21 Eylül 1863) bu görevden ayrıldı. Gözlerini tedavi ettirmek için Viyana ve Berlin'e gitti. 4 Safer 1281'de (8 Temmuz 1864) İstanbul'a döndü. 15 Safer 1284'de (18

Haziran 1867) vefatı vuku buluncaya kadar uzun müddet yatalak olarak yaşadı. Ali Şefik Paşa'nın kabri Bostan İskelesi Sokağı üzerinde, Mihrişah Valide Sultan Türbesi karşısındaki mezarlıkta ve kapıdan girildiğine göre sol taraftaki hazirededir. Mihrişah Valide Sultan imaret kapısının tam karşısında ve hazire duvarından sonra ikinci sıradadır. Ali Şefik Paşa'nın nazırlık döneminde Boğaziçi'nde

50. BEREKETZÂDE İSMÂİL HAKKI

(1851-1918) İstanbul Fatih'te Atik Ali Paşa mahallesinde doğdu. Babası Eğinli (Kemâliye) Bereketzâde ailesinden olup sarayda çuhadarlıkla görevlendirilen Hasan Basri, dedesi İstanbul Ayasofya Camii dersîamlarından İsmâil Hakkı Efendi'dir. Bereketzâde küçük yaşta babasını kaybetti. Bir müddet Canfedâ Hatun Mektebi'nde okuduktan sonra Fatih civarındaki Hâfız Paşa Sıbyan Mektebi'ne devam etti; bu arada hıfzını tamamladı. Medrese tahsili sırasında özellikle Edîb Abdullah er-Rûmî (Abdi Bey), Şeyh Ahmed Temîmî, muhaddis ve edip Bingazili Ahmed Şetvan Efendi, müderris Mustafa Şevket Efendi gibi âlimlerden okudu; tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve Arap edebiyatı alanlarında kendini yetiştirdi. Ayrıca aşere okuyarak kıraat ilminden de icâzet aldı. Mülkiye Mektebi'ne bir buçuk yıl devam ettikten sonra yeni açılan Dârülfünun'a girdi. Ancak Dârülfünun'un 1871'de kapatılmasıyla buradaki tahsili de yarıda kaldı.

Bereketzâde İsmâil Hakkı'nın yazı hayatı talebelik yıllarında başlamıştır. Önce Nâmık Kemal'in çıkarmakta olduğu İbret gazetesine bir iki makale yazdı. Yazılarının Nâmık Kemal tarafından beğenilmesi üzerine burada devamlı yazmaya başladı. Fakat çok geçmeden İbret gazetesinin kapatılması üzerine Nâmık Kemal ve arkadaşlarıyla birlikte önce hapsedildi, sonra da Nûri Mustafa Bey'le Akkâ Kalesi'ne sürgüne gönderildi (9 Nisan 1873). Üç yıldan fazla devam eden sürgün hayatı Sultan V. Murad'ın tahta geçmesi üzerine sona erdi (30 Mayıs 1876).

Memuriyet hayatında Halep ve Adana vilâyetleri defterdarlığı, Akşehir kaymakamlığı görevlerinde bulundu. Dört yıldan fazla Beyrut İstînaf Mahkemesi

reisliği yaptı. II. Meşrutiyet'ten sonra baş müddeiumumi, ardından da Temyiz Mahkemesi üyesi oldu. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Bereketzâde İsmâil Hakkı İstanbul'da vefat etti.

Eserleri: 1. Envâr-ı Kur'ân (İstanbul 1331). Tamamlanmamış bir tefsir olup yalnız I. cildi yayımlanmıştır. Eserin bir kısmı daha önce Sırât-ı Müstakîm (IV, 145-147'den itibaren) ve Kelime-i Tayyibe mecmualarında makaleler halinde neşredilmiştir. Eser on üç beyitlik manzum bir girişin ardından tefsire olan ihtiyacı dile getiren ve eserde takip edilen metodu belirten uzunca bir "dîbâce"den sonra Fâtiha tefsiriyle başlar. Bakara sûresinin 142. âyetine kadar (birinci cüzün sonu) gelen bu cilt, geniş izahlı Türkçe bir meâl ve tefsir niteliğindedir.

Özellikle bismelenin ve Fâtiha sûresinin tefsiri üzerinde çok durulmuştur. Bu arada çeşitli yan başlıklarla tefsir tarihi, te'vil, belâgat, insanın yaratılışı gibi konular da işlenmiştir.

2. Metâlib-i Âliye (İstanbul 1314). Önsözündeki bir kayıttan, 1309 (1892) yılında Beyrut'ta telif edildiği anlaşılan ve güvenilir bazı eserlerden yapılmış tercüme ve özetlere yeni bilgilerin ilâve edilmesiyle meydana geldiği ifade edilen eser, altı bölüm halinde Allah'ın varlığını ispat edip karşı görüşleri cevaplandırmayı amaçlamıştır.

3. Necâib-i Kur'âniyye. Fransa'da liseler için yazılmış olan ve İslâm dini ile Hz. Peygamber hakkında yanlış bilgiler veren bir esere reddiye olarak kaleme alınmıştır. Daha çok Kur'an'a dayanan eser Sırât-ı Müstakîm mecmuasında tefrika edildikten sonra Sebîlürreşâd neşriyatı arasında yayımlanmıştır (İstanbul 1331).

4. Yâd-ı Mâzî. Müellifin kendi hayatını geniş bir şekilde anlattıktan başka birçok ilim adamının hayatından, döneminin siyasî ve kültürel olaylarından bahseden eser, önce "Terâcim-i Ahvâl-Yâd-ı Mâzî" başlığı altında kısım kısım Sırât-ı Müstakîm mecmuasının 32. sayısından itibaren tefrika edilmeye başlanmış, daha sonra kitap haline getirilmiştir (İstanbul 1332).

5. Bekâ-yı Saltanat-ı Osmâniyye (İstanbul 1332). Şam müftülerinden Mahmud Hamza tarafından yazılan ve çeşitli zümrelere karşı Osmanlı hükümdarlığını savunan el-Burhân 'alâ beğâ'i mülki Benî 'Osmân ilâ âhîri'z-zamân adlı risâlenin tercümesidir.

6. Esrâr-ı Belâgat. Belâgat konularını işleyen bir eser olup Mukaddime ve Cüz-i Evvel adlarıyla iki ayrı kitap halinde basılmıştır (İstanbul 1317, 1318).

7. Suriye Muzafferiyâtı (İstanbul 1291). Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devrinde İslâm ordularının Suriye'de elde ettikleri zaferleri konu alan ve Muhsin takma adıyla yazılan kitabın mukaddimesinde kaydedildiğine göre eser, her biri dört cüzden oluşmak üzere beş ciltte tamamlanacaktı. Ancak bunlardan sadece üç cüzün basıldığı tesbit edilmiştir.

8. Menâkıb-ı Seniyye. Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'ye ait el-Şâhidetü'l-hemziyye'nin Türkçe tercüme ve şerhidir. Sırât-ı Müstakîm mecmuasının 51. sayısında yayımına başlanmış, 85. sayısında kesilmiştir.

Bereketzâde İsmâil Hakkı bazı şiir denemelerinde bulunmuş, bunların bir kısmını Sırât-ı Müstakîm mecmuasında, bir kısmını da Yâd-ı Mâzî ve diğer eserleri içinde yayımlamıştır. Bir kısım şiirleriyle bazı eserlerinde Muhsin takma adını kullanmıştır. Ayrıca İsbât-ı Vâcib (İstanbul 1304) adıyla ve Hakkı imzasıyla yayımlanan on dört sayfalık bir risâle üslûp ve ifade bakımından Metâlib-i Âliye'ye benzemekte ve bu durum eserin Bereketzâde'ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Risâlede Allah'ın sıfatlarına ve bazı nübüvvet meselelerine ilmihal seviyesinde temas edilmektedir.

Bereketzâde İsmâil Hakkı'nın İbret gazetesi, Sırât-ı Müstakîm ve Sebîlürreşâd mecmualarında çeşitli ilmî konularla ilgili olarak yayımlanmış makaleleri vardır. Seyfeddin Özege, Muhsin takma adıyla yayımlanmış Meşveret adlı bir kitabı da ona nisbet etmiştir.

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ERZİNCAN

V

EL-MAKAMATÜ'Z-ZEYNIYYE'DE KIRK
İKİNCİ MAKAME ERZİNCAN SOFULARI
(ERZİNCANLI ÂLİMLER)

Harun Reşit Seyyah

ÖNSÖZ

Kırk İkinci Makame Erzincan Sofuları konusunu seçmemin birinci nedeni bu makame hakkında daha önce hiçbir tercüme yapılmamış olmasıdır. Yapmış olduğum çalışma böylece ilk olma özelliğini taşıyacaktı. İkincisi makamatların Arap edebiyatında yüksek edebi eserleri teşkil etmesidir. Üçüncü ise Arap makamat yazarlarından meşhur bir müellifin Erzincan'a gelmiş olması ve *el-Makamatü'zZeyniyye* adlı kitabında Erzincan sofuları hakkında bir makame yazmış olmasıdır. Bütün bunlar bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Yapmış olduğum çalışmayla birlikte o dönemde de şehrin insanların dinlerine halisane bağlı, ilim sahiplerine değer veren, misafirleri ağırlamak için her türlü izzet ve ikramda bulunan kişiler olduklarını anlamış oluyoruz. Yine bu gün olduğu gibi o dönemlerde Erzincan'a has tarımsal ürünlerin bol miktarda olduğunu görüyoruz. Erzincan'ın, döneminin her alanda gelişmiş en büyük şehirlerinden biri olduğu açık şekilde karşımıza çıkıyor, buda meşhur makamat yazarımızın Erzincan'a geliş sebebini göstermektedir. O günün insanının kültürünü, yaşantı şeklini, düşünce yapısını öğrenmek, sanat zevkini paylaşmak benim için faydalı ve kıymetli bir çalışma oldu.

Söz ustası İbn Saykal'ın farklı renk ve kokudaki bin bir çeşit çiçeklerle bezenmiş uçsuz bucaksız bahçesinde dolaşırken bu hoş gezintide yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mahmut Polat beye tüm kalbi duygularıyla teşekkürü borç bilirim.

I. MAKAME

"Makame" sözcüğünün çoğulu "makamat" dır. Makame: Meclis yani oturlan yer toplantı yeri anlamındadır. Sonra Beni Ümmeyye devri ile Abbasi döneminin başlangıcında meclislerde anlatılan kıssalar olarak tarif edilmiştir.¹

Emevi ve ilk çağ Abbasi halifelerinin, din bilginlerinin din ve ahlâk konusundaki konuşmalarını dinlemek için yaptıkları toplantılara da bu ad verilmektedir. İslâm devletinin güçlenip genişlediği, buna paralel olarak nüfuz, servet ve refahın arttığı, İsrâfın ve adaletsiz uygulamaların başladığı Emevîler döneminde bazı zahitler üst düzey yöneticileriyle temas etme imkânlarını aramış, çeşitli meclislerde onlara öğüt çerçevesinde hitap etmeye başlamışlardır. Zahitler bu konuşmaları güzel, sağlam ve etkili bir Arapça ile yapıyor, sözlerini Kur'an'dan, hadisten. Arap şiiri ve darbimesellerinden naklettikleri örneklerle süslüyorlardı. Böylece makâme Emevîler devrinde halifeler, vezirler, valiler gibi üst düzey yöneticilerinin huzurunda yapılan zühd ve takva hitabeleri olarak "huzurda duruş; huzur konuşması" anlamını kazanmıştır.(IX.) yüzyıldan itibaren makâmenin vaaz ve hitabe özelliğini kaybetmeye, bunun yerine eğitici, öğretici, etkileyiciye eğlendirici yönü ağır basmıştır. Eskiden olduğu gibi içinde âyet ve hadislerden yapılmış iktibaslar bulunmakla birlikte makâme nasihat içeren konuşmalar niteliğinden çıkarak edebî bir tür haline gelmiştir. Bu türün özelliklerini, bir olay etrafında şekillenme, hayalî bir râvisi, her konudaki bilgisi ve güzel konuşmasıyla insanları kendine hayran bırakan, dilenci hüviyetinde hayalî bir kahramanı bulunma, dilin inceliklerini, özellikle dildeki garip kelimeleri öğretmeyi hedefleme, nahiv bilmecelerinden, edebî inceliklerden ve Arap atasözlerin-den örnekler vermek suretiyle okuyucuların hoşça vakit geçirmelerini amaçlama biçiminde özetlemek mümkündür. ²Bediü'z-Zaman elHemezani Arap nesri üslubunda yeni bir tür oluşturmuş, Hemezani'den sonra gelen Hariri ve diğer makame yazarları onun üslubu üzere yürümüşlerdir.³Makame türü eserlerin telifi XIX ve XX. yüzyıllarda da yoğun biçimde devam etmiştir. Lübnanlı

Nâsîf el-Yâzicî 1856 yılında neşrettiği Mecmau'l-Bahreyn adlı eserinde Harîrî modelini taklit ederek makame denemeleri yapmıştır. Yaşadığı çağın gereği olarak konular değişmekle birlikte makâmelerin kurgu tekniği Hariri'ninkilerle aynıdır.⁴ Hemezani makame türünün ilk temsilcisi bilinir, Hariri'nin de bu türün en usta ismi olduğu herkesçe kabul edilir. İlk dönemlerin aksine Makameler Hemazani ile farklı bir edebi türe bürünmüştür. Bundan sonraki makamelerin ortak özellikleri özetle şunlardır:

1. Meclis: Olaylar belli bir mekânda geçer
2. Ravi: Makemelerde bir ravi vardır meclisteki olayı hikaye eder.

¹ Ahmet el-İskenderi ve Ahmet Emin ve Ali el-Carim ve Abdu'l-Aziz el-Bişri ve Ahmet Dayf., *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Edebi'l-Arabi*, Beyrut, 2004, s.319.

² Erol, Ayyıldız, "Makame" mad. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVII, Ankara 2003, s.417.

³ el-İskenderi ve Emin ve el-Carim ve el-Bişri ve Dayf, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Edebi'l-Arabi*, s.319.

⁴ Ayyıldız, "Makame" mad. c.XXVII, s.417.

3. Kahraman: Makame kahramanında bir çok özellik birlikte bulunmaktadır bunları şöyle sıralayabiliriz.

- a. Çoğunlukla hayali bir şahıstır
- b. Kurnazdır
- c. Keskin dillidir
- d. İlim, din ve edebiyatta güçlü gösterilmiştir
- e. Şair ve hatiptir
- f. Takvalı gibi görünür fakat utanmazdır.
- g. Ciddi gibi görünse de şakacıdır
- h. Çoğunlukla fakir perişan bir elbisede görünür işin açıkçası o menfaati peşindedir.

4. Hile : Olaylar hile üzerinde yürür.

5. Her makame bir hikayeden oluşmaktadır.

6. Makamenin mevzusu: Makamenin konusu çeşitlidir, edebi, fıkhi, latife, cesaret, laubalilik gibi. Bu konular Hemezani'de belli bir tertibi yoktur ama Hariri'den sonra bu konular hususi bir düzen içinde peş peşe gelirler. Makame bazen uzun bazen de kısa olur.

7. Makemenin ismi: Genellikle olayın geçtiği beldenin ismi verilir. Ör: Dımeşkiyye, Mağribiyye, Semerkandiyye vb. Bazen de kendisi üzerine cereyan eden hilenin ismi verilir. Ör: Dinariyye, İblisiyye, Hamriyye vb.

8. Makamenin şahsiyeti: Makame, hileci şahsiyetle başlamaz, müellifle başlar. O Arapça ilimlerine derinlemesine vakıftır, hitabet, nesir ve şiir gibi edebi sanatlarda marifetlidir.

9. Makamatta sanat: Güzel edebi sanatlardandır. Sözün en hoş olanını söylemektir. Bundan dolayı makamatta sanatını secide en son varılacak nokta olarak görülmektedir. Aynı zamanda cinas, tıbakta ve bedii sanatının da son noktasındır, Yine makamatta mukabele ve muvazenede ve diğer belagat sanatının zuhur ettiği zirve noktalarından biri olduğu görülmektedir..

10. Makamede bulunan şiirler: Makame nesir hikayedir. Fakat hikaye sahibi, hilecinin lisanından az veya çok şiirle hikayenin arasını doldurur. Şiir bazen nazmda ki zenginliği göstermek veya bedii sanatındaki fesahati göstermek için getirilir.⁵

A. Bazı Meşhur Makame Sahipleri

Makamat yazı türünde yazılmış eserler fazla olmamakla beraber şu eserler herkes tarafından bilinmektedir.

⁵ Ömer Ferruh;Tarihu'l-Edebi'l-Arabi, C.II, Beyrut, 1985, s.412,415.

كتبالمقامات : عدد
كتبالمقامات 8 : الكتابالمؤلف

الحري ي	مقامات الحري ي
الزمخشري	المقامات
ابن دري د	المطر والسحاب
بديع الزمانالهمدان ي	مقامات بديع الزمان الهمداني
ابن الصيقلالجزري	المقامات الزيني ة
ابن شرفالقيروان ي	مسائل الانتقاد
ناصريفاليازج ي	مجمع البحري ن
السيوط ي	مقامات السيوط ي

Kitap

Yazar

1. Makamatü'l-Hariri	el-Hariri
2. el-Makamat	ez-Zemahşeri
3. el-Matarve's-Sahab	İbnu-Düreyd
4. MakamatuBediu'z-Zaman el-Hemezani	Bediu'z-Zamanel-Hemezani
5. Makamatü'z-Zeyniyye	İbnu Saykal el-Cezeri
6. Mesailü'l-İntikad	İbnu Şerif'l-Kayravani
7. Mecmeu'l-Bahreyn	Nasifu'l-Yazıcı
8. Makamatu's-Suyuti	Es-Suyuti

II. YAZARIN ERZİNCAN'A GELDİĞİ DÖNEM, ŞEHRİN KÜLTÜREL HAYATI

Arap edebiyatın da büyük üne sahip makamat yazarlarında biri olan İbn Saykal el-Cezeri'nin birçok şehir içinden Erzincan'ı seçmiş olması o dönem şehrin ekonomi, ticari ve kültürel yapısını incelememize sebep olmuştur. Erzincan'ın o yıllarda popüler şehirler içinde olduğunu görüyoruz. Bu tarihlerde şehir hakkında bilinenler şunlardır.

Mengücek hanedanının büyük koluna ait şehirleri Baybars Mansuri Erzincan ve ona bağlı Akşehir, Tercan, Kemah, Konya (Karahisar) kalesi ve diğerleri olarak gösterir. Erzincan iktisadi ve siyasi merkez olarak başlıca şehri teşkil eder. Devletin payitahtı 1142 tarihine

kadar Kemah olduğu için bu yılda Davud-şahın Erzincan'ı merkez yapması ile burası siyasi bakımdan da önem kazanmıştır. Şehir topraklarının zengin ve sulak olması, meyve ve bağlarının bol, ticaret ve sanayiinin gelişmiş bulunması ile ilerlemeğe çok elverişli idi. Anadolu'yu Şarka, Tebriz'e ve İran'a bağlayan büyük kervan yolu da ekonomik ve medeni yükseliş' artırıyordu. Karahisar'da şap madenlerin işletilmesi ve Avrupa'ya ihracı da ülkeye zenginlik getiriyordu. Bu şartların mevcudiyeti dolayısıyla Erzincan'da sanayi ilerlemiş, şehirde imal edilen Buharin kumaşları dünyaca meşhur olmuş, Marco Polo, ve B. Pegolotti gibi seyyahlar XII. ve XIV. asırlara diğer sanatların da parlak olduğunu söylemişlerdir . Müslüman seyyah İbnBatuta, Erzincan'ın büyük bir şehir olduğunu, burada çeşitli kumaşlar dokunduğunu, sanatkârane bakır eşya yapıldığını, civardaki bakır madenlerinin işletildiğini ve çarşılarının güzel olduğunu belirtir. Halkı Türkler ile Ermenilerin teşkil ettiğini de belirtir. Bu dönem Anadolu şehirlerinde ekonomi ve sosyal düzenin temelini oluşturan Ahiler Erzincan'da da çok kuvvetli bulunuyordu. Seyyah burada Ahi Nizamettin'in zaviyesinde kaldığını anlatır. Eserini XIII. yüzyıl başlarında yazan Yakut Erzincan'ın güzel, hayratı çok, halkın eğlenceye ve şaraba düşkün olduğunu ve Müslümanların ileri gelenleri teşkil ettiğini ifade eder .

Hamdullah Kazvini'ye göre Erzincan'da hububat, meyve, üzüm boldur. Şehrin surları yontma taştan olup Alaeddin Keykubad tarafından inşa olunmuştur. Erzincan vergileri 33 tümen, yani 330000 dinar tutuyordu . Tarihçi Reşideddin'e göre güzelliği ile cennetten bir parça olan Erzincan'da kumaş imalatı ileri, meyveleri bol olup ilhani payitahtına, mezkur vergilerden başka, her yıl 200 ton temha, 10000 arşın (zira) kadife ve 10000 arşın (zira) iskarlat gibi ağır kumaşlar yanında 800 men elma, 200 men kayısı ve 60000 men armut gönderiyordu, ki bu kayıtlar sanayi ve mahsulata aitbilgilere yenilerini ilave eder. Karahisar civarında işletilen şap madenleri kumaşların boyanmasında çok mühim bir madde idi ve Trabzon limanı vasıtasıyla Avrupa'ya sevk ediliyordu. Bu sebeple XIII. asırda Avrupalılar bu şehri Harsar adı ile tanıyorlardır, ki Türkçe Karahisar'dan başka bir şey değildir. Mahhar kaynaklara göre Kemah'ın ince ve zarif çadır bezleri de meşhur idi. İbn Said Erzincan-Erzurum yolunun sulak ve ekili topraklardan geçtiğini kaydetmekle bölgede ziraatın ileri olduğunu belirtir....⁶

A. Erzincan Ortaçağda Uluslararası Üne Sahip Oluyor Felsefeden Musikiye, Mimarlıktan Tıbbaya Kadar Yüksek Düzeydeki Yaşam Örnekleri

Mengüceklerin payitahtı olan Erzincan, şehrin büyüklüğü, ticari ve iktisadi zenginliği ile ve hükümdarların İlim ve kültürü himayesi ile de medeniyet seviyesi yüksek bir merkez idi. Nitekim Selçukluların hizmetinde Erzincanlı ilim, edebiyat ve devlet adamlarının bulunması da bu kültürel yükselişe delalet eder. Erzincanlı tabibler'ın Konya'ya davet edildiği ve sultanları tedavide buldukları görülüyor. Erzincanlı tabib Alaeddin Sultan IV. Kılıç Arslan'ın hastalığı sebebiyle Konya'ya getirilmiş ve ilaçlar için 3000 akça (dirhem) sarf edilmişti. Mengücek hükümdarı Aleaddin Davud-şah da babası gibi ilim, edebiyat ve sanata

⁶ Ersal, Yavi, *Doğu Anadolu ve Erzincan*, Ankara1994,s.37.

düşkün, bizzat şiirler yazıyor, felsefe ve tıp ile uğraşiyor, bu sahalarda şöhret yapanları davet ve himaye ediyordu. Bu yüksek vasıfları dolayısıyla İslam dünyasından meşhur tabip Muvaffakuddin Abdullatif'i Erzincan'a davet etmiştir. Halep'ten gelen bu âlim tabip 17 zilkade 625 (1228) de Erzurum'dan hareket edip 11 sefer 626 günü Erzincan'a vardığını, Rebiulevvel ortasında Kemah'a ve oradan Cemaziyelevvel'de Divriği'ye ve nihayet Malatya'ya uğrayarak tekrar Halep'e döndüğünü yazar. Mengücek hükümdarının hizmetinde yüksek bir mevkie sahip olmuş. Kendisine çok büyük bir maaş tahsis edilmiştir. O da bu hükümdar adına birkaç mühim eser yazıp bunları Davud-şah'a sunmuş ve onun methine dair metinler de koymuştur, ki bu parçalar tarih bakımından da mühim vesikalardır. Davud-şah'ın yanında iki sene kalarak ihsanlara boğduğu bu alim, eğer sultan Alaeddin tarafında Erzincan ilhat olunmasa idi, bu şehirde devamlı oturacağını söyler....

Fahreddin Behram-şah (1168-1225) ve zevcesi İsmetiye Hatun alimlere ve din adamlarına çok hürmet ederlerdi. Onlar ve Erzincan şehri Mevlevi hatıralarında mühim bir yer tutar. Zira rivayete göre Bahaeddin Veled, henüz çocuk yaşta oğlu Celaleddin ile Anadolu'ya gelirken Malatya'dan Erzincan'a varmış, İsmetiyehankahında (zaviyesinde) misafir kalmış çok dindar olan Behram-şah ve hatunu onu çok hürmetle ağırlamıştır.

Kültür ve refahın çok ileri bulunduğu, halkın eğlenceye düşkün olduğu Erzincan'da sanatların ve bu arada musikin de gelişmesi tabii idi. Bu sebeple de Erzincanlı müzisyenlerin başka ülkelerde de arandığı görülüyor. Nitekim Siraceddin Ahmet edebiyat ve tasavvufta kuvvetli bir şahsiyet idi. Fakat asıl şöhreti musiki sahasında yayılmıştır. Horasan gazelleri ve peşrevleri vardı.⁷

Ortaçağ Türkiye'sinde zirai, sınai, ticari ve kültürel bakımlardan mühim bir şehir olan Erzincan ve özellikle Mengücek'ler hakkında, kaynakların yetersizliği nedeniyle bilgilerimiz çok azdır. Erzincan tarihinin kaynakları ve medeniyeti hakkında önemli belgeler oluşturabilecek abidelerden hemen hiçbir şey kalmamıştır. Yüzyıllar boyunca meydana gelen depremler eski eserleri toprağa gömmüştür. Bu nedenle taş bir zemin üzerinde kurulan Divriği ve Kemah abidelerine burada şahit oluyoruz. Hatta bu abidelerin yalnız Mengücek'ler ve sultan Alaeddin Keykubad tarafından yapılmış kale ve surların mevcudiyetini de ancak tarihi bir iki kayıt sayesinde biliyoruz. Gerçekten Erzincan tarih boyunca ve zamanımızda olduğu gibi Selçuklu devrinde de, sık sık, büyük depremlerle yıkılmış ve tekrar yapılmıştır. Türk Ortaçağına ait birkaç tarihi sarsıntıyı belirtelim. Selçuklu fetihle başlarken 1046 yılında meydana gelen müthiş bir deprem sonucunda Erzincan tamamıyla harap olmuş, yerler yarılmış ve insanlar açılan yarıklarda günlerce feryat etmiştir. 1138 bütün yakın doğuyu sarsan, pek çok tahribata ve insan kaybına sebep olan büyük bir deprem Erzincan da tesirlerini göstermiştir. 1165 yılına ait korkunç bir başka yer sarsıntısında, Mengücek'ler devrinde, şehir tekrar harap olmuş, mühim arazi çatlakları meydana gelmiş ve kırmızı sular akmaya başlamıştır. Moğolistan'dan dönerken 1255 yılın da Erzincan'dan geçen W. Rubruck, bu sırada yine şehrin tamamıyla yıkıldığını görmüştür.

⁷ Yavi, Doğu Anadolu ve Erzincan, s.39

Ona göre Erzincan'da sayısı bilinmeyen fakirler yanında sadece adı yazılan ölülerin miktarı 10000 kişi olarak tespit edilmiştir. Elçi bu bölgede üç günlük seyahati esnasında yerlerin nasıl yarıldığını, dağlardan aşağı akan kaya ve toprakların vadileri nasıl doldurduğunu anlatır. Selçuklu devrine ait mühim bir depremde 1290 yılında olmuştu.

B. Orta Çağ'da Erzincan'da Üretim ve Ticaret

Erzincan'ın siyasi, içtimai (sosyal ve kültürel) yönlerinden ayrı olarak, Selçuklular zamanında ve hatta ondan sonra gelen asırlar içerisinde de Anadolu'nun ileri gelen ticari merkezlerinden biri olduğunu kat'i olarak tespit etme imkânı vardır. O dönemler içerisinde iktisadi hayatın temelini teşkil eden faaliyetler açısından çağdaşı olan kentlerin pek çoğundan geri kalmadığı dönem Behram-şah zamanına tekabül eder. Hamdullah Kazvi'nin on bir ileri gelen Anadolu şehri içerisinde ikinci sırayı aldığını kaydettiği, XIV. asırda da kentin önemini belirtmesi hakkında mühim bir vesika teşkil eder.

Bütün iş hayatı Lonca-Korparasyon ve bu müesseselerin başındaki Ahi Baba (ahi-pir) larca sıkı bir disiplin altına, sanayii mamullerine kadar hemen hemen halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek üretim ve zanaat faaliyeti vardı. Dini akidelere sıkı- sıkıya bağlı olan bu esnaf teşkilatında her mesele türü ayrı ayrı "pir" leri başkanlığında faaliyet gösterirlerdi....

Endüstriyel bir faaliyet olarak Erzincan ve kasabalarında dokunan bez ve perdeler o dönem zengin ailelerin her türlü zevkine cevap verebilecek bir kapasitedeydi, işletilen veya üretilen malın ülke içindeki meydan pazarlarında, ticaret hanlarında veya dükkanlarında satıldığı ve maddelerin cinsine göre ayrı ayrı hanların inşa olduğu bilinmektedir.

Diğer kentlerde elde edilen çeşitli mallarla beraber, Erzincan'ın dünyaca ünlü bukranları Avrupa'ya doğunun ülkelerine ihraç ediliyordu.

Öte yandan bukran gibi yerli üretimin yanı sıra Erzincan, Irak'tan getirilen cam ve avizeleri kandil yaparak işleyip, iç ve dış piyasalara sürmekteydi. Alaeddin Davud'un, Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad'ı Kayseri-Menşehdiye ovasında yaptığı ziyaret sırasında hediye ettiği koyun, tarım ziraat ürünlerinden başka, para ve altın işlemeli eşyaların devrin gözlerini kamaştıracak kadar büyük bir değere haiz olmuş olduğunu hatırlatalım.⁸

III. EL-MAKAMATU'Z-ZEYİNİYYE VE YAZARI HAKKINDA BİLGİ

İbn Saykali'l-Cezeri olarak bilinen (Ö: Hicri 701 Miladi 1301) Ma'd b. Nasrullah bin Recep Ebu-n NedaŞemsüddinİbn-i Ebi-l Feth Musul ehlinden olup

Makamatu'z-Zeyniyye yazarı olarak bilinir. Makamatını Hariri'nin üslubunu kullanarak yazmıştır.Kitap, Darül Kütüp'te bulunmaktadır.⁹ Kendisi Nahiv, lügat bilgini,fakih, edebiyatçı ve şairdir.¹⁰

⁸ Yavi,Doğu Anadolu ve Erzincan, s. 41-42

⁹ Hayriddin ez-Zirikli, *el-A'lam*,7.cüz,Beyrut, 2002,s.266.

¹⁰ Meccüddin Muhammed b. Yakup b.M. Feyruzabadi, Tahkik: Muhammed Mısri Ꞇ harfi,El-Bülğatü fi TeracimiEimmeti'n-Nahve'l-Luga, Dimeşk, 2000.,s.295.

el-Makamatu'z-Zeyniyye; kendi döneminde makame alanında yazılmış nadir eserlerdendir. Moğollar'ın Bağdat hakimiyeti döneminde telif edilmiştir. Bağdat'ın Moğol valisi Alaaddin Ata Melikü-l Cüveyni'ye kitabını sunmuş, ona hediye etmiştir. H. 672 senesinde kitabın telifini bitirmiştir. H.676 yılında Mustansiriyye medresesinde Moğol istilası felaketine uğrayan edebiyatçılara kendisi okutmuş, okuttuğu yüz altmış kişinin ismini zikretmiştir. On yedi Cemaziyelahir Salı günü 676 tarihinde kendisinden dinleyenlere kitabın rivayetine icazet vermiştir.

İbnSeygal'in icazet verdiği bu kimseler özel bir çalışmayla (Tabakatunmina'lam Bağdat fi garni-s Sabi lil hicri) basıldı. el-Makamatu'z-ZeyniyyeH. 7. Asırda yaşayan neslin yaşantı tarzını bildiren nadir eserlerdendir. Bu kitabın altıncı makamesinde edip emirlerin meclislerini, yaşamlarını, yirmi beşinci makamede Nasturiye mezhebine göre evlilik, kız isteme töreninden bahsedildiği gibi yine kitabın otuz beşinci makamesin de at yarışları hakkında, üçüncü ve kırk dördüncü makamesin de taziye geleneklerini bize gösterir. Beşinci makamesin de gece sohbetleri ve musikilerinden, on ikinci makamesi ise kadınlara benzeyen erkeklerden muhanneslerden bahseder.

Kırk üçüncü makamesi ise sufilere hayatlarından bahsedilir. Kitapta tıbbi kavramlar ve meselelere yer yer değinmiştir. İbn Saykal, Zeyniyye adlı kitabını oğlu Zeynuddin'enisbeten bu ismi vermiştir. Kendi ifadesiyle oğlunun isminin ebedileştirilmesi gayesiyle yazılmıştır. Makamatların rivayetlerini el-Kasım bin Ceryaled-Dımeşki'nin rivayetiyle nakletmiş ve olayları ise Ebu Nasr el Mısriyye isnat etmiştir.

Feyruzabadi onun bu elli makamatından başka daha güzel makamatının bulunduğunu, onu saydığını otuz makamat olduğunu söylemiştir. Son makamatı kaybolan eserlerden biridir. Kitap Iraklı Abbas es-Salihi tarafından tahkik edilmiş ve tab edilmiştir.¹¹ Bazıları el-Makamatu'z-Zeyniyye'yi Hariri'nin makamatından daha üstün kabul etmiştir.¹²

III. KIRK İKİNCİ MAKAME ERZİNCAN SOFULARI

Tercümesini yaptığım Kırk ikinci Makame Erzincan Sofuları, İbnü's-Saykal el-Cezeri'nin elli makameden oluşan el Makamatu'z-Zeyniyye kitabının kırk ikinci makamesidir.. Arap edebiyatında belki sanatı sanat için yapılan bir edebi tür olan makamatların tercümesi gerçekten kolay olmasa gerek.

Üslubu ile farklı lafzıyla ve garip anlamalarıyla edebiyatçıların kendilerini ve kabiliyetlerini gösterme sahası olan bu makamenin tercümesi yorucu olmakla birlikte bana değerli bir eserle uğraşmanın tüm zevklerini tattırdı. Öncelikle okuyucuya metnin orijinalini, peşine de tercümesini verdim.

¹¹ Züheyr Zaza, el- Makamatü'z-Zeyniyye hakkındaKıssatü'lKitap,[http://www.alwaraq.net/coverpage?bookid=411,\(06.07.2012\)](http://www.alwaraq.net/coverpage?bookid=411,(06.07.2012))

¹² Abduaziz b. İbrahim İbnü Kasım, 1.cüz Bab "Makamat",Ed-Delilüile'l-Mütuni'l-İlmiyye, Riyad 2000 , s.688

A. Kırk İkinci Makame Erzincan Sofuları'nın Orijinal Metni

المقامة الثانية والأربعون الصوفي ة
الأرزكاني ة

حَدَّثَ القاسمُ بْنُ جريال، قال: سَمَتُ بي قَدَمَ الذَّمِّ الوَفِيَّةِ، والهَمَمِ الصَّفِيَّةِ والعَفَّةِ المِصْطَفِيَّةِ، إلى مصاحبةِ الصَوْفِيَّةِ لأَكْتَسَبَ صَوْتِ صُمَاتِهِمْ، وأَكْتَسَبَ حُسْنَ سَمْتِهِمْ وَسِمَاتِهِمْ، فدخلتُ الحَمَامَ لأبْيَدَ الوَسْخَ، وأَعِيدَ من سُورِ التَّنْطَفِ مَا انتَسَخَ وَجِئَ خَلْفَتُ لَمَّتِي، وأرقتُ ماءَ مُلْمَتِي، زَهْدْتُ في عُصْرِ الصَّخْبِ وَخَصْلَةٍ، وصدفتُ كَيْسَ المكاسبِ وَخَصْلَةٍ الطويلِ.

وقلتُ على اسمِ الله هذا بفضله

فما أسعدَ الإنسانَ إنْ باتَ خاليًا

فما الذي أغنى الملوكةَ وقد ثوثُ تحيتِ الثَّرَى رِغْمًا على فرشِ المُهلِ

وماذا الذي أبقى الرِّمَانُ وصرفه على مَنْ مضى قَدْمًا مِنَ الكُنْزِ والقِلِ

فكم مَرَّقَ التَّقْرِيقُ قَمُصًا على أمرئِ

فلا تخَ سُدِّ الحرِّ بِصِ يَوْمًا لو بِلَّةِ

فكم وابلِ أمسى أقلَّ مِنَ البَطْلِ

وكم رَبِّ بِخُلِّ حَامٍ في حَوْمَةِ الشَّقَا

وكم وَ طامعِ ألقاهُ في الهُورِ فَأضحى سَلِيبَ العِرِّ في كِفَّةِ الذِّلِّ جَرِصُهُ

فأفتِ على أفتِ لَمَنْ باتَ قَلْبُهُ حَلِيفَ مُنَى رَهْنِ المَطامِعِ في قَفِّ

قال: فلم أزلُ ألامسُ أربابَ هذي الطريقةِ والأبسِ، وأجالسُ أزهارَ هذه الحديقةِ وأمارسُ، وأجوبُ كلَّ فحجٍ عميقٍ، وأشوبُ الدَّعَّةَ بكلِّ قَطْرٍ سحيقٍ، إلى أنْ مَجَنَى فمِ خُلقومِ القَدْرِ المرقومِ، إلى مدائنِ الرومِ، مع معارقةِ الفُزومِ، فجعلتُ أجتبي بلدةَ تصلحُ لطلبي، ولا تفضخُ ستورَ مُنْقَلبي، ففرحتُ لفكرِ المدققِ، وسرختُني الجِسِّ المحقِّقِ، إلى استحلاسِ أرزنيكانِ، وقد كانَ منْ شدَّةِ المحافظةِ ما كانَ، فدخلتها فَرِحًا باهتزازِ، دخولِ مَنْ حَظِّي بِرِكاكِزِ أو مُنَحِ بقبضِ توقيحِ اعترازِ، فبيننا أنا أطوي المناهجَ، واستنُّ شُرِّ المعارجِ، واسترشُدُ الساكنِ والمارجِ أَلْفِيثِ صُوفِيَّةِ صَنَفَتْ صِفَتَهُمْ صفاءِ الزلالِ، وضفَّتْ مودتَهُم المائلةَ عَنِ المَلالِ. وأنحفهُم مخالفةَ الاجتهادِ، وأسكُرهُم كأسُ سِلافِ السُّهادِ، فسَلَمْتُ عليهم تسليمِ مَنْ لَجَّ في مُصيقِهِمْ، وصبرَ على صبرِ ضُرِّ ضيقِهِمْ، فانتالوا إلى مصافحَتِي، وانهالوا للالتحافِ بِلِحافِ ملاحفَتِي، فابتَهجتُ بتعبيدِهِمْ، وأكرموني إكرامَ عميدِهِمْ، وأنا مَعَ إجادَةِ تودتِهِمْ، وحسنِ مودتِهِمْ، أعجبُ لِحُودَةِ ارتباطِهِمْ، ولا أعلمُ مَنْ زعيمُ رَباطِهِمْ، لإنفاقِهِمْ من ذلكِ الإلمامِ، واتفاقِهم في السَّخْلِ والإبرامِ، وحينَ شرعَ البَشْرُ في الصِّياحِ، وانتشرَ ريشُ جُوجِ الفُلُقِ والجَناحِ، أخذتُ بعدَ نهَلِ نعيمِهِمْ، في استعلامِ خيرِ زعيمِهِمْ، قالوا: أعلمُ لا زلتُ عَيْنَ العزيرِ، مضاعفتُ التعزيزِ، أَنَّهُ درجٌ منذُ أيامِ قلائلِ، فشققنا لفرأقه الغلائلِ، أنفقنا لتجهيزَةِ الجلائلِ، وطفنا بعدَ دفنِ القبايلِ، فلم نَرَ مَنْ يَلِيقُ لمُسندَةٍ، ولا مَنْ يَطِيقُ قَبْضَ قائمِ مُسندَةٍ، وأما الآنُ فقد مَنَّ اللهُ علينا، بقدومِ قَدَمِكَ إلينا، ونحنُ نَمُدُّ إلى سماءِ إحسانِكَ أَكْفانًا، لتحسِّمَ نظرنا عن غيرِ زعامتِكَ وتكفنا، لِمَا شاهدناه من شرفِ شِمَالِكَ، وعدمِ جَنُوبِكَ في المُجانبةِ وشِمَالِكَ، ففي قبُولِكَ أنفُسِ مسرَّةِ، وفي ضمَّننا إليك أعظمَ مبرَّةِ، فقلتُ لَهُم: أني تظللُ الدُّوْحَ الأجارِغِ، وتعلو على رؤوسِ السادةِ الأكارِغِ، أم كيف يرتاحُ مع الخليِ النازِغِ، وتتفادُ بِرَسِّ يَدِ النسيمِ الزِعازِغِ، وأني لِمَا ذكرتَهُمُ وَوَهُ وَجُومِ، فكَمَ صرعِ هجومًا هجومِ، وما أملتُموه فملومِ، وما منَّا إلا لَهُ مَقامُ معلومِ، فقالوا: قد رأينا قُربِكَ نعيمًا، ورَضيناكَ لِرَهْطِنَا زعيمًا، فأجَبْتُ لِنسُعدِ بِهِ، ونكتسبُ عقودَ أدبِكَ، قال: فأجبتُ إلى ما سألوهُ، وبذلتُ لَهُمُ مِنْ جَزائَةِ الإجابةِ ما استبدلوه، وبينما أنا ذاتُ ليلةٍ أَطَرَفْتُ بِمًا أقولُ، ونشُّوْلُ على السنةِ أَسِنَّةِ السَّهْرِ بما نقولُ، إذ قرعَ حلقةَ

الباب، مع انسكاب الرباب ضيف اعتاد الطروق، واتخذ مصباحه البروق، وقال: يا قضاة القضاة، وأساءة الأساة، وفرسان التجمل، وإخوان التملل، هل لكم في إيواء غريب سائح، وزهيد نازح، وفقير طائح، وفقير نائح، قد أدلته حنادس لونها الحمم يسود، وأضلته صبغ المضيعة، والأسود، وهو مع صعر اللابت، وصفر الحميت، مستغن عن التبت، مفتقر إلى المتي. قال القاسم بن جريال: فلما نبأتنا بوارق عمامة بما سيطفح من سيول المامة، وعرفنا عزارته، بما سيتوقد من حرارة محاوراته، أيقنا أنه ممن يباير على مناظراته، ويبادر إلى حل حلاوة خلو محاضراته، ولما ردى نحونا وردينا، وطالع صبح صباحه قربة فاهندينا، أيقنا عليه شعاع الزهايد، واستشعار العباد، وإمارات الجوع، وإشارات الخشوع، فاستحضرنا نفاضة الزبيل، وملنا إلى غمر يده أو التقبيل معتذرين لذلك القبيل، فأعرض عن النفاضة، وعرض بدخولة في الرياضة، ثم أقبل يسمعنا من لمحات حقائقه، ما يغني عن نفاحات حدائقه، ويشر من لطيف طرائقه، ما أنطوى عن بهجة نضارة النضارة ورائقه، حتى اقتنص بمخلب براعة حبات البصائر، وقنص عين عقولنا بطوال عرائسه القصائر، ونقص قطرنا عند سُوح سحائبه، ورقص حبيب إصباحه، على رؤوس كؤوس سبائيه، فشغلنا بذلك الشهايد، عن مراجعة الجهاد، واشتغلنا بذلك الأوراد، عن مرادة الأوراد ولما فرت جفا لجهادنا، وكرت كتائب رقادنا، انكفا كل إلى مرقدة، وقد شدة بأسو د إرشاده ونقده، فانطلقت به إلى مخدع شاغر، وأنا بمدح فضائله أفضل فاجر، فتهلل لمفارقتة، واستقبل قنابل قبلته، وبات محتجبا عن الرباط. لا تلج مقلته بين خلل الرقدة والرباط، حتى أوبنا لطول قيامه، ورثينا لأقول مناميه، وأخذنا نعجب منبدان عاداته، وعظم طلائع عبادته، ونقول: حين حسم حبال التهويم، وأعجزنا بوسيم ذلك التسويم، وأخرس الألسن بنثر نثره العظيم، يختص برحمته من يشاء والله ذو الفضل العظيم، قال: وكنت لما ندد بمعانيه، وبرد بيننا لطائف ما يعانية، أظن أن أبا نصر جالب هذه الآيات، وناصر قصب هذه الرايات، وأنا فلا أتمكن من تدقيق النظر فيه، لأردحام جزق معتفيه، فلما استباح من حلائل سخرة ما استباح، وهزم معسكر الصباح المصباح، ألبت مع صاب نصرنا، صاحب نصرنا أبا نصرنا، فأقبلت إليه إقبال العشر الشارب، على طيب مشارع المشارب، فقال لي: أراك عدلت عن مبيع المجتدي، واعتدلت عند اعوجاج المعتدي، فقلت له: كيف لا وسبب سيرتك اجتدي، وبسبب سننك أفتدي، ومن يهدي الله فهو المهتدي فقال: الحم لله الذي أطلع في خضراء عفتك: غنائم جابيه، ورفع على جباة معرفتك عمانم إجابته، وندبك إلى طريق طاعته، وضربك في قالب أهل إطاعته، فطوبى لمن أخلص في قصاصه، وتذكر يوم قصاصه وفكر في خلاصه، لإتقان إخلاصه، ثم إنه شكر ذلك القال، وشهر شبا مشرفي قيله وقال: الوافر:

لقد ضل أمرؤ أمسى عكوفاً
على راح الجهالة والشموع
يببئ وطرفه سام طموح
إلى حؤد المطامع والشموع
ويصبح قلبه في حصر جز ص
قنيص نقيصه صنو الولع
وميسي همه كسب المساوي
بسوق فسوقه الساهي الولع

ويبرق عقله من برق توقي إلى الراوق ممقوت اللوع

ويرفل تائها في رفل ثوب
يثوب بدمه دنس اللوع

وتجذب لبه بره الأماندي
بكت رجائه الوافي القنوع

فيا نعمى له لو ظل يوماً
بظل قنوطه عين القنوع

قال الراوي: فازددت بأبياتة حماسه ونسكا، وقغت بما يكون للرمق مراقبة ومسكاً ولما أسن إنسان ليلنا، ومن الملل سنان مئلا، أحضرنا ما تخلف من جواننا، وأظهرنا له ما استتر في صواننا، فأخرج مريسا من جرابه، الذي اضطبته وجرى به، وقال لنا: مذلقتها كرهت بنيتها، وكلفت بنز لك موكليها، فقالوا له: فحولنا مما لديك، لتحل البركة بحول يدك، فقدم لنا وعاء مريسة، ولم ندر أنه شاب حلاوة مريسة، بمريسة، وحين حصل بالمعد، وشمل كل العد، إنصرع كل على مصلاه، وارتفع فطن فقارة وصلاه، فمال إلى كسواننا، وتركنا بانحسار سوءاتنا، ثم انساب بالباب انسياب الذباب، فكنث أول من غمط حقه، وقص د محقه، وأطربه قلقة، وصحبه يلق ه

B. Kır ikinci Makame Erzincan Sofularının Tercümesi Kırk İkinci Makame Erzincan Sofuları

el-Kasım b. Ceryal şöyle anlattı:¹³ Vefakâr dostluk kademim, saf arzularım, nezahet ve iffetim, beni sofilerle dost olmak için, zarafet seslerini taklit etmeye ve onların giyim ve kuşamlarına bürünmeye mecbur etti, bu beni sofilerle arkadaş olmaya yüceltti. Bu nedenle kaybolan temizlik suretini iade etmek ve üzerimdeki kiri gidermek için hamama girdim, saçlarımı tıraş ettim, musibet suyunu döktüm, yüksek sesi, bağırmayı terk ettim, bol kazanç yollarından vaz geçip kendi kendime şöyle dedim:¹⁴

Bismillah bu onun faziletiyle, nail olmuştum bol ikrama ve nimetlere,

Ne mutlu! ihvana, mala, ailesine üzüntüden hali olarak geceleyene

Toprak altında, acz ile kızgın madenlerin üzerinde olan krallara fayda veren ne?

Zaman ve olayları, ne bıraktı? zengin ve fakir önceden göçüp gidenlere¹⁵

Nice dostlar sevdiklerinin ardından yanaklarını tırmaladı, ayrılık gömlek parçalattı nice kimselere.

Hırslıya gelen kazançtan onu kıskanma, nice bol yağışlardan sonra çisenti kalır geriye

Nice cimriler dolandı mutsuzluk girdabında, gölgede oturan nice çaresizler, güzelliğinden ettiler istifade

Nice tamahkârlar ki hırsları attı kendilerini sıkıntıya, izzetten soyulmuş sabahladılar zilletin kıyısında

Yazıklar üstüne yazıklar olsun, ümidinin esiri, arzularının kölesi olan kalbe!¹⁶

Dedi ki; bu tarikatın erbabıyla dirsek temasına ve muâşerete devam ettim. Bu bahçenin çiçekleriyle oturuyor, yaptıklarını yapıyor ve en uzak yerleri dolaşılıyor, her uzak bölgede ağır başlılığı takınıyordum, ta ki yazılmış kader yazgısı beni ağzında çiğneyip Rum diyarına atana kadar devam etti. Zorlu dağ zirveleriyle tokuşunca, isteğime yararlı olacak, gezimin perdelerini aralayacak bir memleket aradım. İnce düşüncem beni sevindirdi, gerçekçi his beni serbest bıraktı Erzincan'a gitmeye cesaretlendim. İç alemimde savunma, aşırı tedirginlik olduktan sonra girişim izzet nişanına nail olmuş veya bir define bulmuşçasına oraya sevinçten titreyerek girdim. Eski elbiselerimi düzürken sağda solda namaz kılıyor iyi ve kötülüklerinden bilgiler alırken uykusuzluk kadehinin sarhoşları olan, ruhsatlara

¹³ Makameninravisidir

¹⁴ Sofiliğe ilk adımda neler yapılacağını ve edeplerini gösteriyor

¹⁵ Şair burada ihvandan, aileden, maldan önce gelen şeyler olduğunu zikrettikten sonra insanın yaşadığı asır ve olaylarının fakire ve zengine ahirette eşit olduğuna işaret etmektedir. Yanı dünya fani ahiret baki. Allah'ıTeala şöyle buyurmuştur: مَالٌ وَلَا بَنُونَ (O gün ne mal fayda verir nede oğullar!) Şuara suresi 88. ayet

¹⁶ Ayet: وَمَنْ اضْرَلْ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوِيَهُ بَغِيًّا رَّهْدَى مِنَ اللَّوِّ... إِنَّ اللَّوَّ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (...Allah'tan bir hidayet olmaksızın kendi batıl arzularına uyan kimseden daha sapık kim vardır? Allah, zalim olan kimselere asla hidayet etmez.)Kasas suresi 50. ayet. ¹⁷ Sofuların özellikleri belirtilmiştir.

muhalefetle zayıflayan, eğrilikten uzaklaşan dostluklara bürünen, tatlı su gibi berraklaşmış sıfatları olan sofularla buluştum.¹⁷ Onları, geçim sıkıntılarına sabreden kimsenin sabrı ve tuttıkları yolun darlık sıkıntı yollarına girip selamlayan gibi selamladım, darlıklarındaki çilelere sabrettim. Her taraftan benimle tokalaşmak için toplandılar, bana sarılmak için etrafımı sardılar, gelişimi bayram gibi kutlamalarına sevindim. Bana liderleri gibi ikramda bulundular. Bu güzel dostlukları ve iyi davranışlarıyla bir birlerine iyi bağlılıklarına şaşıtm. Güzel davranışlar sergilemelerinden, bükülmüş iplere tutunmalarındaki eşit oluşları ile hangisinin tekkenin lideri olduğunu bilemedim. Sabah olup insanların sesi duyulup şafağın aydınlık ışıkları ile birlikte kuşların kanat çırpmaları yayıldığında getirdikleri nimetlerden yedikten sonra liderlerini onlardan sordum. Dediler ki: Ey gözümüzün azizi, kıymetli olan bilmiş ol ki liderimiz birkaç gün önce göğe yükseldi. Yakalarımızı yırttık ve en değerli güzel şeylerle onu teçhiz ettik, cenazesini hazırladık. Onu defnettikten sonra kabileleri tek tek dolaştık, ancak onun yerini tutacak birini bulamadık, postuna oturacak birini bulamadık. Şimdi ise senin gelişinle Allah bize minnette bulundu, biz şu anda senin iyiliğinin semasına ellerimizi açıyoruz, sendeki şeref ve şemalinde gördüğümüzden, sendeki istikamet ve nezahetten dolayı senin bu işi kabul etmende, sevinç ve bizi kucaklamanda en büyük iyilik buluyoruz. Onlara; düz kumluklar yüksek ağaçları nasıl gölgeler? Baldırı çıplaklar efendilere nasıl baş olur? Seçkin insanlar yabancı ve kimsesize nasıl hoşnut olur? Fırtınalar esintilere nasıl boyun eğer? Söyledikleriniz hoş değil, bunu kabullenmek bana uzak. Nice zalimce saldırı üzüntüyü yıkmıştır, ümit ettiğiniz şeyse hoş görülmez, hepimizin birer bilinen makamı vardır dedim. Onlar ise; senin yakınlığını nimet gördük, seni topluluğumuza lider kabul ettik, mutlu olmamız, edebinin halkalarıyla edepdenmemiz için çağrımıza icabet et demişlerdi. Ben ise isteklerini kabul ettim ve benden talep ettiklerini icabet hazinesinden bağışladım. Gecelerin birinde zarifçe konuşurken uyku kılıçlarının sırtında, sohbetimiz daldan dala atlarken aniden kapının halkası çalındı. Gidip gelmeye alışık olan , seherlerde şimşekleri çırağ edinmiş biri, rebabın kesilmesine neden oldu. Dedi ki: Ey kadılar kadısı, iyilik sever yardımcı, süslemenin güzellik süvarileri, zikirde sallanan ihvanlar gecelemeye muhtaç, ev edinmeyi düşünmemiş, çok acıkmış, boynu bükük olarak aslanların ve kaplanların pençesinde yolunu şaşırılmış, karanlıkların koyu renkleriyle güçlüğü düşürdüğü, konar göçer aciz, mahvolmuş fakir, tükenmiş zahidi, yabancı bir seyyahı barındırmaz mısınız? Kasım b. Ceryal dedi ki: Onun bulutlarının şimşekleri, bilgelik sellerinin haberini ve ibarelerinin remizlerinden onun ateşli muhavereleri artıracağını anlayınca onunla münazara yapılabileceğine kanaat getirdik. Tatlı sohbet meclislerinde onun halavetinin tercih edileceğini anladık. O bize yönelince biz de ona yöneldik karşılık verdik. O'nun gelişi, bizi sabah aydınlığı gibi aydınlattı, onda zahitlerin şiarı, abidlerin hissi, açlık emaresi ve huşu işareti gördük. Üzüm zembilini getirdik, elini sıkarak sırayla öptük, sürçü lisan işlediysek af diledik. Zembilden yüz çevirdi ve riyazete girdi. Sonra iç aleminin renkli dünyasını ihtiva eden latif tarikat usullerini neşretmeye ve sırlarının nefhalarını ortaya koymaktan bizi istiğna kılacak olan hakikat lemalarını bize duyurmaya başladı, öyle ki maharetinin pençeleriyle gözlerimizi avladı, ruhumuza diktiği hikmetlerle aklımızı başımızdan aldı. O'nun gözyaşlarının yanında bizim gözyaşlarımız azaldı. Fesahati ile

heyecanlandırdı ve ellerdeki bardakları raks ettirdi, böylece bal şerbetiyle meşgul olup yeniden cehde dönmekten alıkoydu. İçmeye devam ettik, Virt yerine içmeyle meşgul olduk, vaktaki cihadımızın kahramanları kaçıp uyku askerleri bize saldırınca onun irşadının ve vaazının aslanları ile her birimiz olduğu yerde yatağına uzandı kaldı. O'nu boş bir yatağa götürdüm, överek onu orada bıraktım. Bizden ayrılınca tehlikeler getirdi sonra kıblesine döndü ve tekkeden ilgisini kesti, ne o tatlı uykusuyla ilgi kurdu nede tekkeyle, öyle ki uzun süre kıyamından ve bu şekilde uykudan uzaklaşmasından korktuk. O'nun garip adetlerine ve farklı ibadet şekline şaşırarak şöyle dedik: Bu, vehim dağlarını kesip, kılık kıyafetiyle bizi aciz bırakan, nazım ve nesriyle dilleri lal eden biridir. Çünkü Allah merhametini dilediği kimseye verendir, fazileti büyük olandır. Dedi ki : Yaptığı riyaleti küçümsemiş ve bizimle yaptığı latifelerle çektiği çileleri değersiz bulmuştu. Zannederim ki bu tür rivayetleri ortaya atan, kerametleri ortaya koyan Ebu'n-Nasr'la¹⁷ göz göze gelemiyor, heybetinden ürküyordum. Seherde yaptıklarını yaptıktan ve gün ışığı lambanın ışığına galip gelince onu buldum. Zaferimizin yağmuru ve sahibi Ebu'n-Nasr'la bir araya geldim, içten bir dostun en güzel içeceklerle buluşması gibi onunla buluştum. Bana dedi ki: Sözlerinde cinas yapmaktan kaçındın tökezlemekten sakındın ve sapkınlıktan uzaklaştın. O'na dedim ki:Bunu nasıl yapmayayım ben senin yolunu takip eden, sünnetine iktida eden biriyim Allah kime hidayet ederse o hidayete ermiştir.Bunun üzerine dedi ki:İffetinin baharında emirlerinin icabet bulması ve senin marifetinin çehresinde icabetinin işaretini yükselten ve seni taatının tarikatına seçen yoluna koyan ve seni taat ehli arasında kıldırdığı için Allah'a hamt ederim. Davranışında ihlaslı olana, hesaba çekileceğini hatırlayan, kurtuluşunu düşünen ve kurtuluşunu pekiştirene ne mutlu. Sözlerini şükürle tamamlayıp beni bu şekilde yüceltti sonra şu şiiri okudu.

Birilerimizden olarak akşamladı mum ve cehalet kâsesiyle Gözü yüksekte geçirirler
geceyi seçkin isteklere ve güzel şamdanlara

Başkalarının noksanlıklarının avcısı gibi, kalbi hırs hasretiyle çıkar sabaha

Fısk'ı ile dalgın ve alışkanlıkla, kötülükleri kesbi dert edindir, yine akşamladı

Arzuların coşmasıyla, akli takılı kalır mat şarapta

Şaşkın şaşkın zıplar simsiyah kesilmiş kirli entarisinde¹⁸

Özü ümitlerle meczup bir gönül, elindekiyle yetinir görünümünde

Ne hoş olurdu bir tek günün gölgesinde, kanaatkâr olsaydı ümitsizliğinde

Ravi dedi ki onun bu beyitleriyle zühdüm ve hamasetim arttı ve açıklıkla yükselmenin ve derecenin artacağına kanaat getirmiştim gece çatıp gelince yorgunluğumuz ortaya çıkmışken sofradan artanları getirdik ve kilerde saklanmış olanları ona sunduk kendisi ise azık torbasını önüne çekti, hurma çıkını önümüze koyarak şöyle dedi; sofraların güzel yemeklerini terk ettiğim günden beri sofraya tabaklarından nefret ettim. Böyle sofralarda oturanları terk etme ile emrolundum dedi ona, sende bulunanları bize ikramda bulun taki bereket senin elinde

¹⁷ Hikâyenin kahramanı

¹⁸ Yaptığı zikrin amacını ve önemini kavrayamamış bazı sofu görünümlü kişilerden yakınılmıştır.

bize insin, bunun üzerine azık torbasındaki kabı önümüze koydu kaptaki acı katığına şahsının tatlılığını koyduğunu bilemedik, yemekler yenildi herkes bir kenara çekildi ve her birimiz kendi zaviyesinde köşesinde pamuk şiltelerinde uyudu. Sonra gelip üzerimizi örttü ve bizi ayıplarımızla terk edip hayaletlerin(sineğin) kapılardan süzülmeleri gibi süzülüp gitti. Ben ise onun hakkını inkar eden, yokluğunu isteyen, kınayan, buna rağmen ona tabi olan ilk kişiydim.

SONUÇ

Yapmış olduğum bu çalışma ile Makamatların üst düzeyde edebi sanatlar taşıdığını ve hepsinin birer şaheser olduğunu anlıyoruz. Makamat yazarlarının ise,

Arap dilini ustaca kullandıklarını görüyoruz. İbnü's-Saykal'ın el-Makamatü'zZeyniyye kitabında bulunan Erzincan makamesine edebi yönden baktığımızda, bir makamenin en belirgin özelliği olan secisanatını ustaca kullanışı, lafzı aynı anlamı farklı olan kelimeleri zaman zaman kullanması, hem edebi açıdan uyumlu hem de mana içeriği bakımından makamenin konusuna uygun olan beyitler getirmesi, lafızlarında sıkça kullanılmayan garip kelimeler seçmesi ile meani, beyan ve bedii gibi belagat unsurlarıyla en güzel şekilde süslemiş böylece bizlere kıymetli bir eser bırakmıştır.

Başlangıçta saydığımız makamenin tüm özelliklerini Zeyniyye makamesinde de buluyoruz. Bu çalışma ile Erzincan'ın sosyal yapısı hakkında da ip uçları yakalayabiliyoruz. Tüm makamatlarda oldu gibi Zeyniyye'de de da başka memleketleri dolaşmak kurnazca rızık kesp etme düşüncesini bulduk.

Kırk ikinci makame ile Erzincan'da az uyuyan, dinin ruhsatlarını kullanmaktan kaçınan, az yiyen, eğrilik bilmeyen, yalan söylemeyen, hileden sakınan, dostluğu ön plana çıkaran ve tatlı su gibi berrak sofuların olduğu anlaşılıyor. O dönemdeki sofuların darlık içinde sıkıntılı bir hayat yaşadıklarını aynı zamandada birbirlerine çok tutkun olduklarını görüyoruz.

Makamelerde hicvin önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Müellif burada bazı sofuların her ne kadar ilim sahiplerine değer verseler de bilgi eksiklikleri olduğunu, elbise temizliklerinde bazı kusurları olduğunu, başkalarının kusurlarıyla uğraştıklarını, gerçekçi olmaktan çok ümitlere kendilerini kaptırarak yaşadıklarını belirterek onları eleştirmiştir. Yapıcı eleştirinin toplulukların kendi bazı yanlış davranışlarını görerek hem istedikleri hemde rızasını aradıkları yaratıcının istediği yaşantıyı sürdürmede önemli bir yeri olduğunu biliyoruz. Yazar burada kendi inancına sahip insanların güzel, hoş, imrenilecek özelliklerini belirtilmiştir. Bazı yanlış davranışları belirtilmekle de öz eleştiri yaptığını söyleyebiliriz.

Erzincan büyük üne sahip tabipleri, müzisyenleri yetiştirmiş, lezzetli kayısı bahçeleri ve eşsiz üzüm bağlarıyla sarmaş dolaş hoş endamiyla yazarı büyülediği gibi görenleri büyülemiştir. Aynı zamanda ipek yolu üzerinde bulunmasıyla tacirlerin, sanatkârların, bilim adamlarının da uğrak yeri haline gelmiştir. Erzincan tüm bu özellikleriyle döneminin ekonomik, ticari ve kültürel alanda cazibe merkezi olmuştur. Yazarımız da şehre define bulmuşçasına sevinçle girdiğini belirtmekle şehrin bu özelliklerini anlatmış oluyor.

KAYNAKÇA

- AYYILDIZ, Erol; “Makame”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVII,TDV Yayın Matbaacılık, Ankara, 2003.
- EL-İSKENDERİ, Ahmet ve EMİN, Ahmet ve EL-CARİM, Ali ve EL-BİŞRİ, Abdu'l-Aziz ve DAYF, Ahmet; *el-Mufassal fi Tarihi'l-Edebi'l-Arabi*, Daru İhyai'lUlum, Beyrut, 2004.
- ERSAL, Yavi; *Doğu Anadolu ve Erzincan*, Özelyurt Matbaacılık, Ankara, 1994.
- EZ-ZİRİKLİ, Hayriddin; *el-A'lam*,7.cüz, Daru İlmi li'l-Melayin, Beyrut, 2002.
- FERRUH,Ömer; *Tarihu'l-Edebi'l-Arabi*, Daru İlmi li'l-Melayin,Beyrut, 1985.
- FEYRUZABADİ, Mecdüddin Muhammed b. Yakup b.M; Tahkik: Muhammed Mısri,*El-Bülğatü fi Teracim-i Eimmeti'n-Nahv ve'l-Luga*, Daru Sa'diddin, Dımeşk, 2000.
- İBN KASIM, Abduaziz b. İbrahim; Bab “Makamat”,*Ed-Delilüile'l-Mütuni'l İlmiyye* , Riyad, 2000.
- ZAZA, Züheyr; *el-Makamatü'z-Zeyniyye hakkında Kıssatü'l-Kitap*, [http://www.alwaraq.net/coverpage?bookid=411,\(06.07.2012\)](http://www.alwaraq.net/coverpage?bookid=411,(06.07.2012))

ERZİNCANLI ÂLİMLER

Yazar : Abd el-Azîz b. Abd el-Gânî Erzincanî

Eser Adı: Avrupa, Asya ve Afrikanın Şimâl Kısmı

Konu: Coğrafya

Dili: Türkçe

Yaprak:

Yazı Türü:

Arşiv Numarası: H. 448

Bulunduğu Yer: İstanbul

Koleksiyon: Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Abd er-Rahmân Erzincânî

Eser Adı: Evrâd

Konu: İslâm Dini-Ediye ve Havas

Dili: Türkçe

Yaprak: 44b

Yazı Türü:

Arşiv Numarası: arab. 1033, Seetzen: Haleb 230/9

Bulunduğu Yer: Avusturya

Koleksiyon: Dükalık Kütüphanesi Gotha Koleksiyonu Türkçe Yazmaları

Yazar : Abd er-Rahîm Erzincânî
Eser Adı: Risâle-i Makâmât-ı Sâlikîn
Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar
Dili: Türkçe
Yaprak: 7b-8b
Yazı Türü: Nesih
Arşiv Numarası: Yz. A 37/3
Bulunduğu Yer: Türk Dil Kurumu-Ankara
Koleksiyon: Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Ahmed Kemâl ed-dîn İbn Bekiri'l-Kemâhî
Eser Adı: Risâle fî Hakkil-Ulemâ
Konu: Ansiklopedik
Dili: Arapça
Yaprak: 15
Yazı Türü: Nesih
Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 9607
Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Ahmed Kemâl ed-dîn İbn Bekiri'l-Kemâhî
Eser Adı: Cönk
Konu: Türk Dili ve Edebiyatı
Dili: Türkçe
Yaprak:
Yazı Türü:
Arşiv Numarası: 06 Mil Yz Cönk 349
Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Ahmed Tevfik b. Yûsuf Ziyâ Erzincânî
Eser Adı: Terceme-i Bezmü Rezm
Konu: Türk Alemleri ve Yakın Doğu
Dili: Türkçe

Yaprak: 81

Yazı Türü: Rika

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz B 246

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Al Fadıl Al Seyyid Muhammed Al Erzincani

Eser Adı: Müfti Zade Aliy Al Hüseyniye

Konu:

Dili:

Yaprak:

Yazı Türü:

Arşiv Numarası: 22 Sel 6294

Bulunduğu Yer: Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi

Koleksiyon: Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi

Yazar : Ebû Bekir Erzincânî

Eser Adı: Risâle-i Mevize

Konu: İslâm Dini-Mevize ve Hutbeler

Dili: Türkçe

Yaprak: 183b-187a

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 7033/13

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Ebû'l-Kemâl Kemâhi İbrâhim Hakkı Mevlevî

Eser Adı: Necâtül-İslâm

Konu: İslâm Dini-Hicreti, Medinede geçen hayatı

Dili: Türkçe

Yaprak: 15

Yazı Türü: Rika

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 4370

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Enverî Erzincânî

Eser Adı: Mevlûdü'n-Nebi

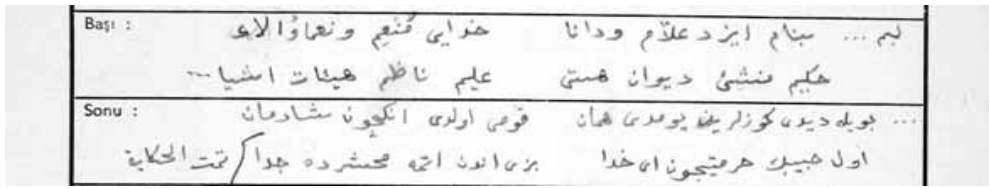
Dili: Türkçe

Yaprak: 1b-7a

Yazı Türü: Kıрма Nesih

Arşiv Numarası: 19 Hk 543/1

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Hızır b. Mustafâ Erzincânî (908/1502'de sağ)

Eser Adı: Şerhü Bahâristân

Konu: Fars Dili ve Edebiyatı

Dili: Arapça

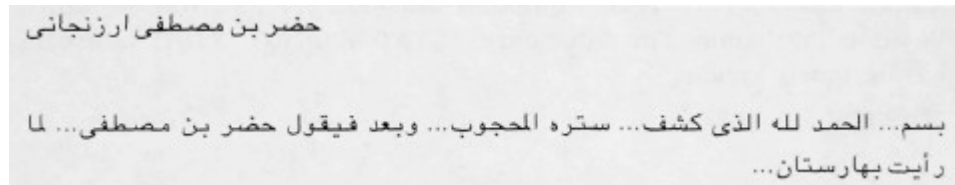
Yaprak: 121

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 18 Hk 535

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Bitiş Cümlesi

Yazar : Hüseyin b. Alî el-Hanefî Erzincânî

Eser Adı: Zübdetül-Zaruriyat

Konu: İslâm Dini-Akaid ve Kelam

Dili: Arapça

Yaprak: 1b-74b

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 37 Hk 3815

Bulunduğu Yer: Kastamonu İl Halk Kütüphanesi

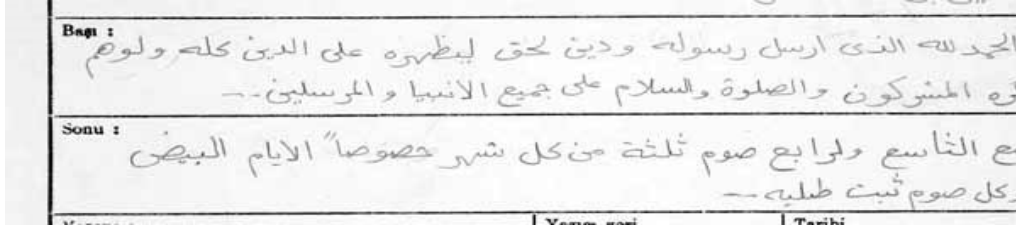
Yazar : Hüseyin b. Mehmed Erzincânî

Eser Adı: Menâsik-i Hacc

Konu: İslâm Dini-İbadetler

Dili: Türkçe

Yaprak: 84b-93a

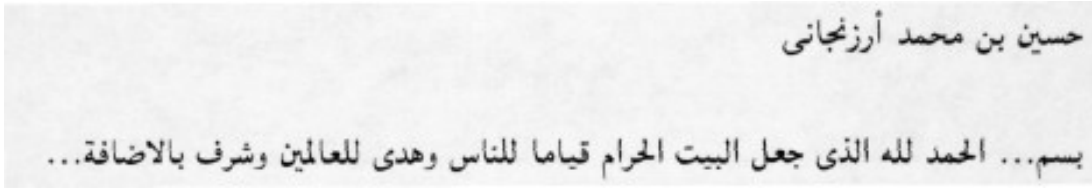
Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 15 Hk 518/2

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Koleksiyon: Burdur İl Halk Kütüphanesi

Bitiş Cümlesi

Yazar : İzz ed-din el-Erzincani

Eser Adı: İzzi

Konu: Afro-Asyatik diller Sami dilleri

Dili: Arapça

Yaprak:

Yazı Türü: Arap-Nesih

Arşiv Numarası: 42 Yu 6649/2

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusufağa Kütüphanesi

Koleksiyon: Konya Karatay Yusufağa Kütüphanesi

Yazar : Kemâhî, İbrahim Havâcî

Eser Adı: Pend-i pesendîde der fezâil-i rûze

Konu: İslâm

Dili: Farsça

Yaprak:

Yazı Türü: Arap-Nesih

Arşiv Numarası: 34 Ae Arabi 1889

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi

Koleksiyon: Ali Emiri Koleksiyonu

Yazar : Kemâl ed-dîn Ebû'l-Kemâl Muhammed Kemâhî (öl. 1326/1910)

Eser Adı: Divan

Konu:

Dili: Türkçe

Yaprak: 86

Yazı Türü: Rika

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 2401

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Leblebici Bâbâ Şemsî Hayâl Erzincânî

Eser Adı: Divan

Konu:

Dili: Türkçe

Yaprak: 40

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 4148

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Mehmed b. Alî Karamanî Erzincânî

Eser Adı: Risâle fî Ebeyni Rasûlullah

Konu: İslâm Dini-Akaid ve Kelam

Dili: Arapça

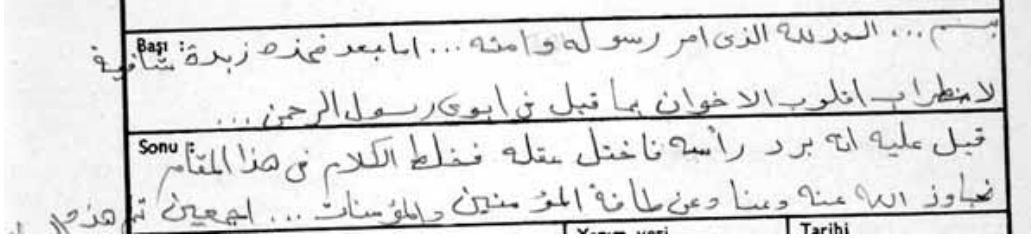
Yaprak: 19a-21a

Yazı Türü: Nesih, Talik

Arşiv Numarası: 19 Hk 796/2

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Mehmed Feyz-Allâh b. Hayr-Allâh Kemâhî

Eser Adı: Risâle fi Hakkı Ferâidil-Fevâid

Konu: İslâm Dini-Akaid ve Kelam

Dili: Türkçe

Yaprak: 50b-52a

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 7032/3

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Mehmed Hilmî Erzincânî

Eser Adı: Sena-nâme

Konu: İslâm Dini-Sûfinin Ahlak ve Adabı

Dili: Türkçe

Yaprak: 37

Yazı Türü: Nestalik

Arşiv Numarası: 25 Hk 38873

Bulunduğu Yer: Erzurum İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Muhammed Sadık Erzincani

Eser Adı: Adâbüs-salikin risalesi

Konu: İslâm

Dili: Türkçe

Yaprak: 1-11

Yazı Türü: Arap

Arşiv Numarası: 34 Atf 1402/1

Bulunduğu Yer: Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi

Yazar : Muhammed Sadık Erzincani

Eser Adı: Kunuzüâr-Rumuz

Konu: İslâm

Dili: Türkçe

Yaprak: 31-48

Yazı Türü: Arap

Arşiv Numarası: 34 Atf 1402/3

Bulunduğu Yer: Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi

Yazar : Muhammed Sadık Erzincani

Eser Adı: Risâle-i terbiyenâme

Konu: İslâm

Dili: Türkçe

Yaprak: 1-18

Yazı Türü: Arap-Nesih

Arşiv Numarası: 34 Ae Şeriyye 835/1

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi

Koleksiyon: Ali Emiri Koleksiyonu

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Hâşiye alâ Şerhi Ferâidil-Fevâid li Tahkiki Maânîl-İstiâre

Konu: Edebi Kompozisyon (Retorik)

Dili: Arapça

Yaprak: 44b-161b

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 01 Hk 708/3

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

مفتی زاده محمد صادق بن عبدالرحمن ارزنجانی
بسم... حمد من احسن جمال البلاغة بمزايا مقتضى المقام... وبعد فيقول العبد... السيد محمد صادق

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Hâşiye alâr-Risâletil-Hüseynîye fi Fennil-Âdâb

Konu: Mantık

Dili: Arapça

Yaprak: 1b-90b

Arşiv Numarası: 26 Hk 180/1

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Bitiş Cümlesi

مفتی زاده محمد صادق بن عبد الرحمن ارزنجانی

بسم... الحمد لله الذى يفعل ما يشاء وان الفضل بيده يؤتیه من يشاء

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Hâşiye alâ Şerhil-Hüseynîye

Konu: Mantık

Dili: Arapça

Yaprak: 36b-117b

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 60 Zile 71/3

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara / Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi **Koleksiyon:** Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi

Başı :
بسم... الحمد لله الذى يفعل ما يشاء ان الفضل بيدد يؤتیه من يشاء... وبعد
فيقول... محمد صادق بن السيد عبد الرحمن ارزنجانى الشهير بمفتى زاده...
Sonu :
... وهو الكلام صفة ازلية او من قللك المادة وهى ما فهمته واما اذا كان
المراد منها واحد فتكون المادة

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık Erzincânî (öl. 1209/1794)

Eser Adı: Şerhü Ferâidil-Fevâid fi Tahkiki Maânîl-İstiare

Konu: Edebi Kompozisyon (Retorik)

Dili: Arapça

Yaprak: 1b-86b

Yazı Türü: Rik'a

Arşiv Numarası: 02 A 61/1

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Bitiş Cümlesi

مفتی زاده محمد صادق ارزنجانی

بسم... حمد من احسن جمال البلاغه بما رايا... فيقول العبد السيد محمد صادق

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Risâle-i Mergûbe

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

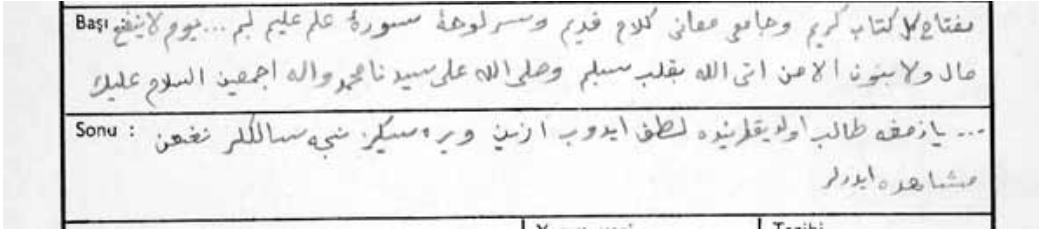
Yaprak: 1b-7a

Yazı Türü: İnce Nesih

Arşiv Numarası: 50 Ür 258/1, Vat. Turco 280/1

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara , Vatikan, Almanya

Koleksiyon: Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: İnşâ-i Mergûb

Konu: Türk Dili ve Edebiyatı

Dili: Türkçe

Yaprak: 129-135

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: Mecâmi Türkî Talat 53

Bulunduğu Yer: Kahire-Mısır

Koleksiyon: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Risâle-i İstıfâr

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

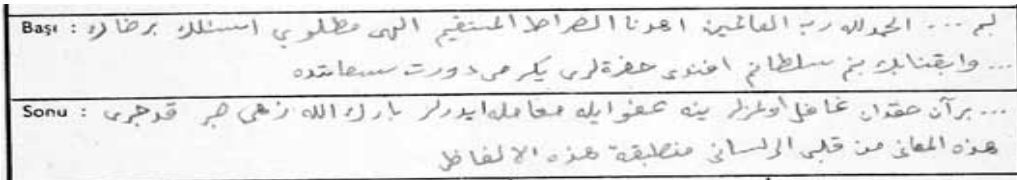
Dili: Türkçe

Yaprak: 7a-28b

Yazı Türü: Nesih **Arşiv Numarası:** 50 Ür 258/1, Talat 148

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara, Kahire-Mısır

Koleksiyon: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Terbiye-nâme

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

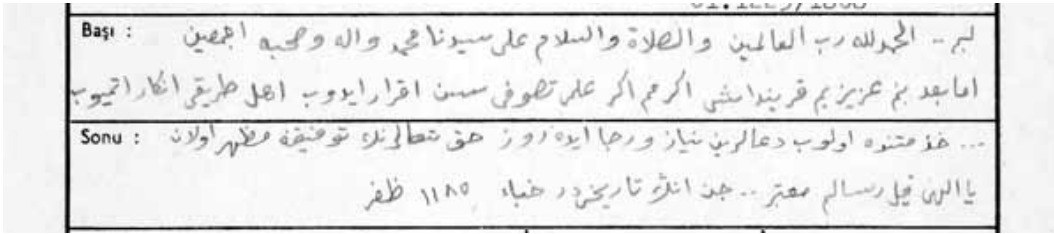
Yaprak: 28b-40b

Yazı Türü: İnce Nesih

Arşiv Numarası: 50 Ür 258/3, Talat 148, Ms.or.oct.2779

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara, Kahire-Mısır, Almanya

Koleksiyon: Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Mektûb

Konu:

Dili: Türkçe

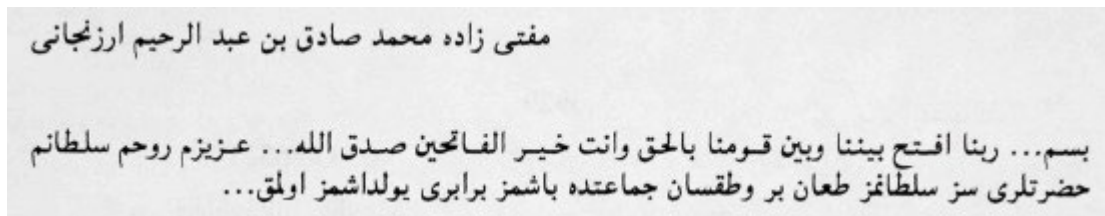
Yaprak: 105b-114b

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 05 Ba 970/9

Bulunduğu Yer: Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi

Bitiş Cümlesi

Eser Adı: Risâle-i Marifetin-Nefs

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

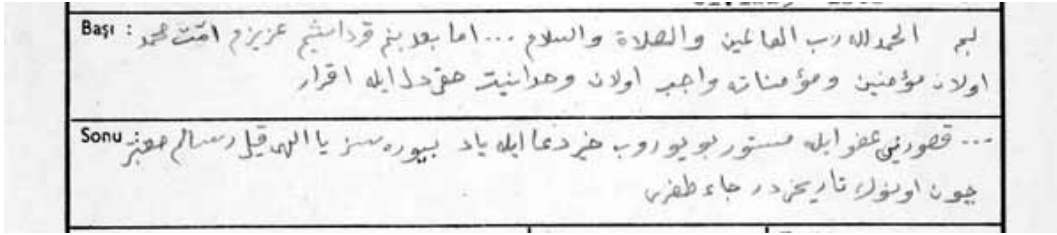
Yaprak: 41a-62a

Yazı Türü: İnce Nesih

Arşiv Numarası: 50 Ür 258/4

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara , Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Kahire-Mısır

Koleksiyon: Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Risâle-i Tarîkat

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

Yaprak: 85-99

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: Mecâmi Türkî Talat 157

Bulunduğu Yer: Kahire-Mısır

Koleksiyon: Mısır Milli Kütüphanesi

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Risâle-i Mahbûbiye

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

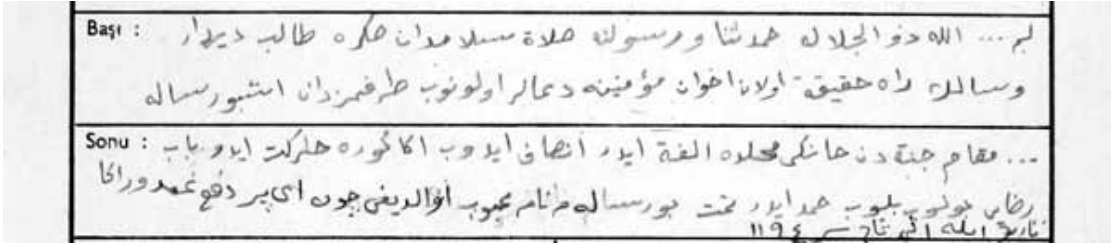
Dili: Türkçe

Yaprak: 64b-73a

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 50 Ür 258/5, Ms.or.oct.2779

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Şerhü Adâbil-Hüseynîye

Konu: Mantık **Dili:** Türkçe

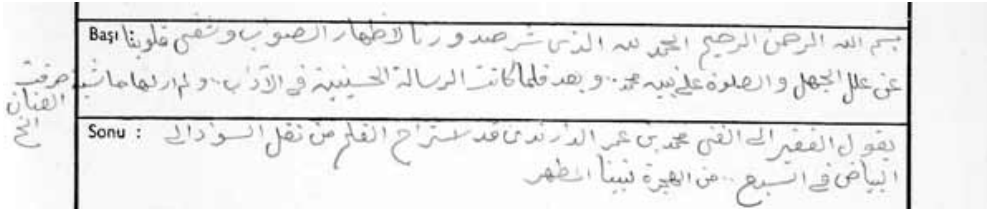
Yaprak: 1b-66b

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 44 Dar 356/1

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Koleksiyon: Malatya Darende İlçe Halk Kütüphanesi

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Şerhü Risâletil-Hüseynîye

Konu: Mantık

Dili: Arapça

Yaprak: 22

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 26 Hk 995

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Eskişehir İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdık b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Şerhül-İstiâre

Konu: Edebi Kompozisyon (Retorik)

Dili: Arapça

Yaprak: 1b-91b

Yazı Türü: Rik'a

Arşiv Numarası: 07 El 2931

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Koleksiyon: Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi

Bitiş Cümlesi

مفتی زاده محمد صادق بن عبدالرحیم ارزنجانی

بسم... حمد من احسن جمال البلاغة غير اياه مقتضى المقام... وبعد فيقول العبد الفقير

السيد محمد صادق

Yazar : Müftü zâde Muhammed Sâdik b. Abd er-Rahmân Erzincânî (öl. 1223/1808)

Eser Adı: Risâle fis-Seyr ves-Sülûk

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

Yaprak: 43b-57b

Yazı Türü: Rika

Arşiv Numarası: 327/2

Bulunduğu Yer: İzmir Milli Kütüphanesi

Koleksiyon: İzmir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları

Yazar : Osmân b. Ya'kûb b. Hüseyin b. Mustafâ Kemahî (öl. 1171/1757)

Eser Adı: Berekatül-Ebrâr

Konu: İslâm Dini-Akaid ve Kelam

Dili: Arapça

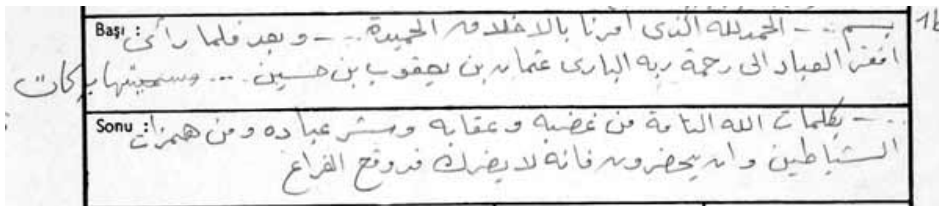
Yaprak: 58

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 45 Hk 4984

Bulunduğu Yer: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Koleksiyon: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Osmân b. Ya'kûb b. Hüseyin b. Mustafâ Kemahî (öl. 1171/1757)

Eser Adı: Nurül-efide

Konu: İslâm

Dili: Arapça

Yaprak: 348

Yazı Türü: Arap

Arşiv Numarası: 34 Atf 324

Bulunduğu Yer: Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi

Koleksiyon: Atıf Efendi Koleksiyonu

Yazar : Osmân b. Ya'kûb b. Hüseyin b. Mustafâ Kemahî (öl. 1171/1757)

Eser Adı: Tashilüs-Sullam

Konu: İslâm

Dili: Arapça

Yaprak: 3+12

Yazı Türü: Arap

Arşiv Numarası: 43 Ze 759/1

Bulunduğu Yer: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi

Koleksiyon: Zeytinoğlu Koleksiyonu

Yazar : Osmân b. Ya'kûb b. Hüseyin b. Mustafâ Kemahî (öl. 1171/1757)

Eser Adı: Hâşiye alâ Sûretin-Nebe

Konu: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller

Dili: Arapça

Yaprak: 185

Yazı Türü: Bozuk Nesih

Arşiv Numarası: 15 Hk 1786

Bulunduğu Yer: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Koleksiyon: Burdur İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Osmân b. Ya'kûb b. Hüseyin b. Mustafâ Kemahî (öl. 1171/1757)

Eser Adı: Tenvîrüs-Sened fi İzâhı Rumûzil-Müsned

Konu: İslâm Dini-Sahih Hadisler

Dili: Arapça

Yaprak: 251

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 19 Hk 230

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Koleksiyon: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Osmân b. Ya'kûb b. Hüseyin b. Mustafâ Kemahî (öl. 1171/1757)

Eser Adı: Hâşiye alâ Envârit-Tenzîl ve Esrârit-Tevîl

Konu: İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller

Dili: Arapça

Yaprak: 1b-112b+II

Yazı Türü: Nestalik

Arşiv Numarası: 45 Hk 39

Bulunduğu Yer: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Koleksiyon: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Osmân b. Ya'kûb b. Hüseyin b. Mustafâ Kemahî (öl. 1171/1757)

Eser Adı: Sullamül-Felah Kaşifan Bi Gumuz Muzannib Nurül-İzah

Konu: İslâm, Fıkıh

Dili: Arapça

Yaprak: 391

Yazı Türü: Arap

Arşiv Numarası: 43 Ze 759/2

Bulunduğu Yer: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi

Koleksiyon: Zeytinoğlu Koleksiyonu

Yazar : Osmân Fevzî Erzincânî

Eser Adı: Takrîratu fil-Mantık

Konu: Mantık

Dili: Türkçe

Yaprak: 148b-157b

Yazı Türü: Talik Kırmacı

Arşiv Numarası: 19 Hk 5128/7

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Pîr Mehmed Bahâ ed-dîn Erzincânî (öl. 879/1474)

Eser Adı: Makâmâtül-Arifin ve Maârifüs-Sâlikîn

Konu:

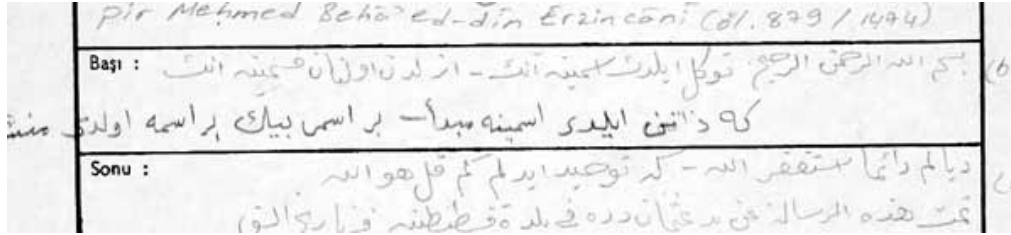
Dili: Türkçe

Yaprak: 1b-22b

Yazı Türü: Nestalik

Arşiv Numarası: 45 Hk 1308/1

Bulunduğu Yer: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Pîr Mehmed Bahâ ed-dîn Erzincânî (öl. 879/1474)

Eser Adı: Risâle fi Faslı Kavli Lâ İlâhe İllâ Allâh

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

Yaprak: 130b-142b

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 7268/5

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Sâdık Mehmed Efendî Erzincânî (öl. 1209/1794)

Eser Adı: Risâle-i Mahlub

Konu: İslâm Dini-Fıkıh

Dili: Türkçe

Yaprak: 58b-66b

Yazı Türü: Nesih Kırmısı

Arşiv Numarası: 21 Hk 519/4

Bulunduğu Yer: Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Sâdık Mehmed Efendî Erzincânî (öl. 1209/1794)

Eser Adı: Risâle-i Terbiye-nâme

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

Yaprak: 28a-39a

Yazı Türü: Nesih Kırmısı

Arşiv Numarası: 21 Hk 549/2

Bulunduğu Yer: Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi / İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Başlangıç Cümlesi

صَادِقٌ مُحَمَّدٌ أَفَنْدَى ارْزِنْجَانِي
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ . . . اَمَّا بَعْدُ عَزِيزٌ قَرْنِدَاشْ اَكْرَسَكْ [سن] عِلْم

Yazar : Sâdık Mehmed Efendî Erzincânî (öl. 1209/1794)

Eser Adı: Risâle-i Mergûbe

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

Yaprak: 1b-27b

Yazı Türü: Nesih Kırmısı

Arşiv Numarası: 21 Hk 549/1

Bulunduğu Yer: Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi / İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Yazar : Sâdık Mehmed Efendî Erzincânî (öl. 1209/1794)

Eser Adı: Risâle-i Mahbubiye

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

Yaprak: 72b-92b

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Arşiv Numarası: 06 Hk 3743/2

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Yazar : Sâdık Mehmed Efendî Erzincânî (öl. 1209/1794)

Eser Adı: Havzül-Hayât

Konu: İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Dili: Türkçe

Yaprak: 25b-39a

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 2250/4

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Yazar : Sâlih Lutfî Erzincânî

Eser Adı: Risâle fi Beyâni Fazileti İlmî'l-Ferar

Konu:

Dili: Arapça

Yaprak: 47b-51a

Yazı Türü: Nesih

Arşiv Numarası: 19 Hk 627/7

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Sâlih Zekâ'î Erzincânî

Eser Adı: Terceme-i Şerhi Hizbul-Bahr

Konu: İslâm Dini-Evrad ve Zikir kitapları

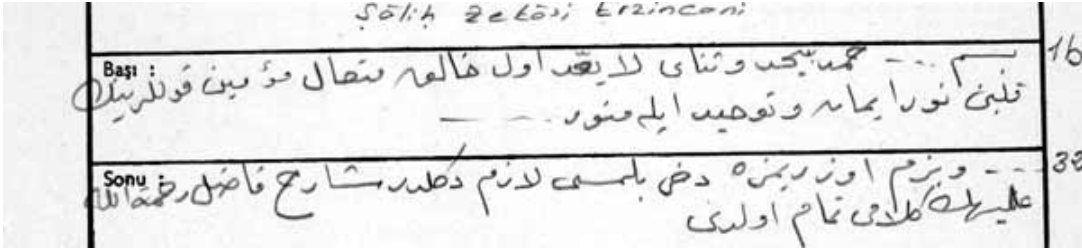
Dili: Türkçe

Yaprak: 1b-32b

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 45 Hk 1511/1

Bulunduğu Yer: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Süleymân Erzincânî

Eser Adı: Risâletül-Fırkatın-Nâciye bil-Akâid

Dili: Arapça

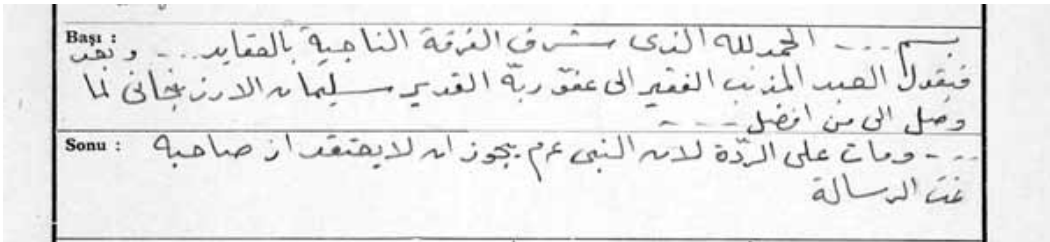
Konu: İslâm Dini-Akaid ve Kelam

Yaprak: 12b-13b

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 21 Hk 574/2

Bulunduğu Yer: Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi

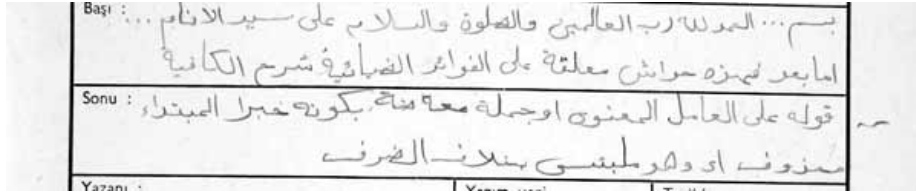

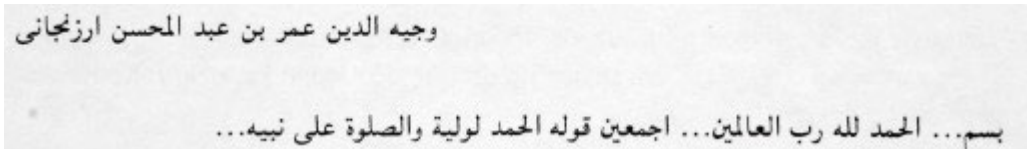
Yazar : Ahmed Kemâl ed-dîn İbn Bekiri'l-Kemâhî
Eser Adı: Risâle fi Hakkil-Ulemâ
Konu: Ansiklopedik
Dili: Arapça
Yaprak: 15
Yazı Türü: Nesih
Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 9607
Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Yazar : Vecih ed-dîn Ömer b. Abd el-Muhsin Erzincânî (öl. 871/1466)
Eser Adı: Hâşiye alâl-Fevâidiz-Ziyâiye
Konu: Arapça Gramer
Dili: Arapça
Yaprak: 97b-136b / 77
Yazı Türü: Nesih
Arşiv Numarası: 19 Hk 2697/4

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi / Milli Kütüphane-Ankara / Kastamonu İl Halk Kütüphanesi / İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi / Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Farklı bir kütüphanedeki yazım şekli

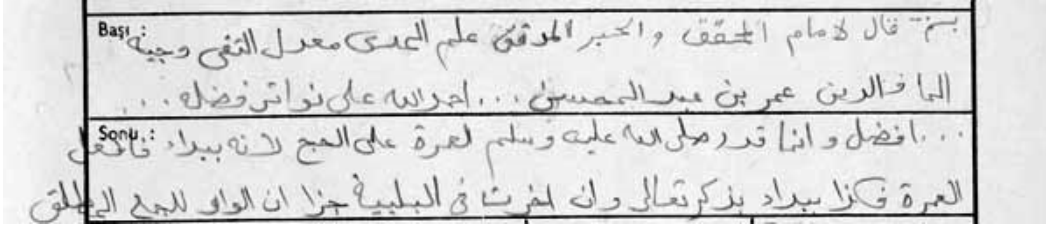
Yazar : Vecih ed-dîn Ömer b. Abd el-Muhsin Erzincânî (öl. 871/1466)
Eser Adı: Hadâikül-Ezhâr fi Şerhi Meşârikil-Envâr
Dili: Arapça
Konu: İslâm Dini-Hadis ve hadis ilmi
Yaprak: 181

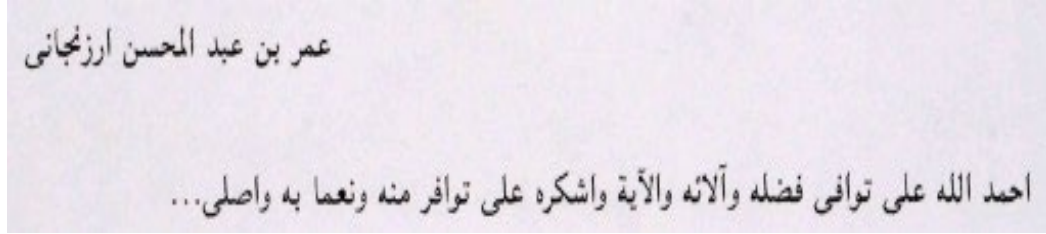
Yazı Türü: Nesih Kırmısı

Arşiv Numarası: 19 Hk 3555

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi / Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi / Kastamonu İl Halk Kütüphanesi

Farklı bir kütüphanedeki yazım şekli

Yazar : Vecih ed-dîn Ömer b. Abd el-Muhsin Erzincânî (öl. 871/1466)

Eser Adı: Hâşiye alâ Şerhil-Kâfiye

Dili: Arapça

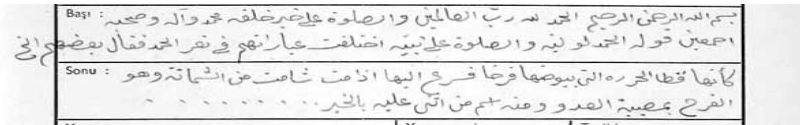
Konu: Arapça Gramer

Yaprak: 7b-90b

Yazı Türü: Talik

Arşiv Numarası: 19 Hk 2733/3

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Yazar : Vecih ed-dîn Ömer b. Abd el-Muhsin Erzincânî (öl. 871/1466)

Eser Adı: ŞERH ÜL-PEZDEVİ

Dili:

Konu:

Yaprak:

Yazı Türü:

Arşiv Numarası: 22 Sel 4579

Bulunduğu Yer: Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi

Yazar : Vecih ed-dîn Ömer b. Abd el-Muhsin Erzincânî (öl. 871/1466)

Eser Adı: Haşiyetü alel-cami

Dili: Arapça

Konu: Afro-Asyatik diller Sami dilleri

Yaprak: 120

Yazı Türü: Arap

Arşiv Numarası: 34 Nk 4544

Bulunduğu Yer: Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Yazar : Vecih ed-dîn Ömer b. Abd el-Muhsin Erzincânî (öl. 871/1466)

Eser Adı: Tebyînül-maarif

Dili:

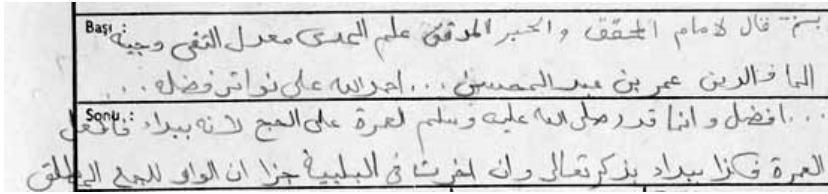
Konu: Türk Dili ve Edebiyatı

Yaprak: 19-29

Yazı Türü: Arap-Nesih

Arşiv Numarası: 34 Ae Arabi 1752/5

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi

VI

TANZİMAT DEVRİ VALİLERİNDEN HACI AHMET İZZET PAŞA

Kadir Aşcı

Tanzimat Devri'nin önde gelen Valilerinden birisi olan Erzincanlı Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın bir nebze olsun şahsiyetini gün yüzüne çıkarmak ve okuyucuya yalın bir anlatımla aktarıp Erzincan'da meydana getirdiği eserleri zikretmek gayet önem arz etmektedir. Görev yaptığı şehirlerde bugün bile hoş bir sada, tebessüm ve hayır dua ile anılan Hacı İzzet Paşa hakkında bir çalışma olmaması maalesef ki son derece üzülecek bir durumdur.¹ Hacı İzzet Paşa ile ilgili Osmanlı Arşivlerinden, matbu kaynak ve hatıratlardan tedkik ederek topladığımız bilgiler, paşanın torunlarından elde edilen bilgi ve malumatlarla harmanlanmış, İzzet Paşa gibi renkli bir kişinin şahsiyetine uygun olarak kuru biyografik anlatımlardan imtina edilmiştir.

Hacı İzzet Paşa'nın Elazığ, Erzurum, Sivas, Edirne valilikleri ve bu vilayetlerdeki hizmetleri ile inşâ ettirdiği eserleri (özellikle Erzincan dakiler) hakkında izahat verilmiş, hakkında anlatılan menkıbe ve notlar çalışmamıza eklenmiştir.

Hacı İzzet Paşa Kimdir?

Tanzimat devrinin önde gelen valilerinden olan Hacı İzzet Paşa, Vüzerâdan Girit Valisi Erzincanlı Türk Osman Haşim Paşanın oğludur. Bir takım kaynaklarda 1800 yılında Erzincanda, bazısında ise 1813 yılında Girit'in Resmo kasabasında doğduğu yazılıdır. Babası Osman Haşim Paşa gibi Vali olup, Van, Hakkâri, Cidde, Diyarbakır, Trablusgarp, Sivas (uzun süreli ve iki defa), Elazığ, Edirne (iki defa) ve

Hacı Ahmed İzzet Paşa

¹ 2019 yılı başında neşrettiğimiz *Hacı İzzet Paşa* adlı kitabımız bu sahada yayınlanan ilk eser olmuştur.

Erzurum Vali Vekilliği yapmıştır. Harput'un aşağı ovaya indirilerek bugünkü Elazığ'ın ikinci kuruluşu onun valilik yaptığı dönemde tamamlanmıştır. Hacı İzzet Paşa Nevi şahsına münhasır bir şahsiyet olup tuhafliklarıyla da meşhurdur. Vazife yaptığı hemen her yere bir eser-hayrat bırakmıştır. Erzincanda iki, Elazığ ve Sivasta birer cami ve Erzurum'da Abdurrahman Gazi Türbesinin yanında yaptırdığı cami; Edirne Saat Kulesi onun eseridir. Mekke'de Hayrat bırakmıştır. Edirne Valisi iken 1893 yılında Edirne'de vefat etmiştir. Türbesi Üçşerefeli Cami ile Peykler Medresesi arasındadır.

Asıl adı Hacı Ahmed İzzet Paşadır Tanzimat devrinin önde gelen Valilerinden olup, nevi şahsına münhasır, değişik mizaçlı, askerî, edebî bir şahsiyettir.² Aile taraf evveliyatlarının *Akkoyunlu Uzun Hasan* Hanedanına kadar dayandığı bilinmekte olan sülâle³ Erzincanlıdır.⁴ Erzincan'ın sayılı ve saygın eşrafındandır.⁵ *Erzincanlı Elhâc Türk Osman Hâşim Paşanın* oğludur. Dedesi Çarsacak Beği *Levent Mehmed Ağa* oğlu, *Halil Bâki Ağa* oğlu *Salih Ali Ağa*'dır.⁶ Annesi *Hatice Hatun*, kızkardeşi ise *Şemsi Hanım*'dır.^{7*}

BABASI TÜRK OSMAN (HÂŞİM) PAŞA

Asıl adı *Türk Osman "Hâşim" Paşa*'dır. *Erzincanlı Salih Ali Ağa*'nın oğlu olup, Kapı Çukadarı *Halil Bâki Ağa*'nın da torunudur.⁸ Büyük dedesi ise *Sultan IV. Murad Han* zamanında *Çar Sancak Beği* olan *Levend (Elvent) Mehmed Ağa*'dır. Köklü ve saygın bir aileye

² Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, c.II,s.247, 'Bugünkü İzzetpaşa Camiinin temelini atan İzzetpaşa Vakfının kurulmasına vesile olan İzzet Paşa' Bizim Külliye Dergisi, Elazığ, 2001, Yıl.3, Sayı.10, s.31.

³ Akkoyunlularla Erzincan arasında uzun bir münasebet vardır. Akkoyunluların vatani (Erzincan) Havalisidir. Devlet-i Bayındiriyе'nin müessisi Hacı Kutluğ beyin türbesi Erzincan'a pek yakın (Sinor-Spikör) Köyündedir. Babasından adı Tur Alidir. (Rumsaray) Vakfını yapan bu zattır. Bugün mecdiyeye tahlil edilen Rumsaray kariyesi (Spikör) Dağı üzerindedir. (Ali Kemali Erzincan Tarihi s.72)

⁴ Erzincan'ın hangi kazasından oldukları konusu kitabımızın "*Hacı İzzet Paşa Kemahlımı? Eğinlimi?*" kısmında bahsolunacaktır.

⁵ Ahmed Bâdi Efendi, "Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si" 2/1. Cilt Trakya Üniversitesi y.no:148,s.1083; *Fatin Davut, Fatin Tezkiresi*,s.304; Adem Tutar, İzzet Paşa Vakfı, Fırat Üniversitesi Sos.Bil.Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi,Elazığ, 2010, s.1; Heyet, Elazığ İzzet Paşa Vakfı Tanıtım Kitabı, Çağ Ofset, Elazığ, 1997, s.1-2; Ela Özkan, Harput Valisi Ahmet İzzet Paşa, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi , Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ 14-16 Mayıs 2015,s.469.

⁶ Hacı İzzet Paşa'nın şeceresi çalışmamızın Türk Osman Paşa ve ayrıca Soyağacı kısımlarına eklenmiştir.

⁷ BOA. CML/340/13993-0; BOA.AE.SMHD.II/17-1024; BOA.MVL/337-103-0; Hacı İzzet Paşanın anne taraf evveliyatı Erzincanın Eğin kazasının Hüdü (Tuğlu) Köyüne dayanmaktadır.

⁸ Türk Osman Paşa'nın baba adı Sicill-i Osmanîde Halil Bâki Ağa olarak yazıyorsa da Kuyud-u âtika'daki vakfiyesinde babasının adı (Ali Ağa [Salih Ali Ağa]) olarak kayıtlıdır. Hamdi Hatunoğlu'nun 1 Şubat 1936 tarihli bilgi notları, s.11. (Araştırmamızda bu notlardan iki nüshaya ulaşılmıştır. Biri, Cengiz Aktürk'ün arşivindeki 1935 nüshası, diğeri ise, Enver Şahin beydeki 1936 nüshasıdır.)

Türk Osman Pşa hakkında Gazetesi –yazar Halil İbrahim Özdemir'in *Eyvah* adlı tarihi romanı okunmaya şâyandır. Doğu Yayınları, Erzincan 2002.

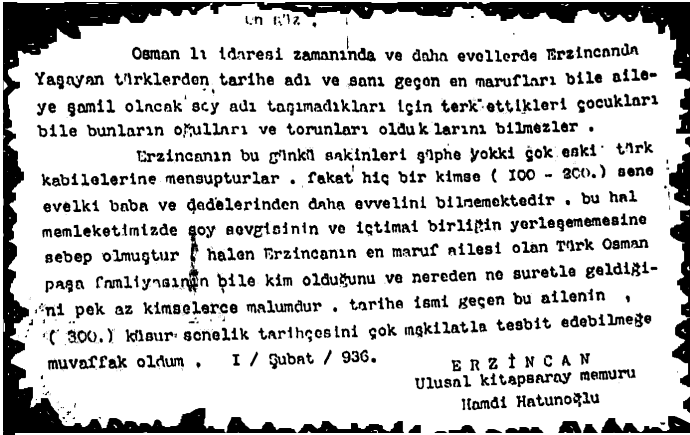

mensup olduğu şüphe­sizdir.⁹ Aile, *Sultan IV. Murad Han*'ın Bağdat seferi dönüşünde (1638) *Kemah'ın Urfat Köyüne*¹⁰ yerleşip, *Levend Mehmed Ağa*'nın vefatından sonra oğlu *Halil Baki Ağa* bu havalide bir müddet daha kalmış, tek evladı olan (*Salih*) *Ali Ağa* ile birlikte Urfat'tan ayrılıp Erzincan'a gelerek burasını yurt edinmişlerdir.¹¹ Eski Erzincan'ın Molla Ali Mahal­lesinde Sakarya İlkokulu ittisalinde bulunan ve kitabesinden *Halil Bâki Ağa*'nın 1804 senesinde yaptırdığı bir çeşme mevcut idi. Bilahere torunu Osman Paşa'nın tamir ve it­mam eylediği kitâbesinde ki yazı şudur:

El Vakfül evvelü el-hâc Abdalbâki Ağa
Sahibül hayrat Rahimehümüllahü taalâ anhu.
Vakfû elhâc Osman Ağadır, hesbiya vakti hitâm,
1220. senesindedir. *Bârekellahü hüvettemâm.*¹²

Yine eski Erzincan Molla Ali Mahal­lesindeki devrin servet ve haşmetini gösteren Osman Paşa konağının cümle kapusunun üzerinde şu kitâbe vardır:

Yâ müfettehel ebvâb, iftehlenâ hayrel bâb,
Açıldı bâb-ı saâdet kapansın çeşm-i ada,
*Sahibi elhâc Osman Ağa (1232)*¹³

Hamdi hatunoğlu notlarının birinci sahifesinin tıpkıbasımdır.

Kayınbiraderi *Eğinli Yeniçeri Ağası Küçük Ali Paşa*'nın tavassutu ile İstanbul'a giderek Saray'a intisab edip silahşör olmuş, Sultan III. Selim'in validesine kethüdâ tayin edilerek sarayda kalmıştır. Baş Muhasebe kaleminde yetişip kısa bir müddet Kaptan Hacı Mehmed Paşa'ya hazinedarlık yapmış, daha sonra meşhur Hâlet Efendi rikâptarlığında vüzerâdan bazı­larının kapı kethüdâlığında

⁹ Yunus Nadi Akın, Geçmişten Günümüze Unutulmayan Erzincanlılar, Erzincan, 2005, s.92.

¹⁰ *Urfat-Muratboynu Köyü*: Munzur dağlarının kuzey eteklerine kurulmuş, doğusunda, Dedek, Postu (Eskibağlar) ve Tan Köyleri, batısında, Hudi (Koçkar), Eriç, Oğuz Köyleri, güneyinde Üskübürt (Yücebelen) köyü, kuzeyinde ise bölgeye hayat veren Karasu Irmağı bulunan ve Türkmen kabilelerinin meskun olduğu Kemah'ın merkez köylerinden biri.

¹¹ Hamdi Hatunoğlu'nun notları, s.2.

¹² Hamdi Hatunoğlu'nun notları, s.3.

¹³ Hamdi Hatunoğlu'nun notları, s.4.

bulunmuştur. Hacı Osman Haşim Paşa, bir aralık Süvari mukabeleciliğine namzet olmuşken İstanbul'dan sürülmüş, üç-beş ay sonra affa uğrayarak İstanbul'a tekrar geri dönmüştür. Hicrî 1224'te (Milâdi 1809) küçük rûznâmecilik vazifesi alıp, H.1232 (Milâdi 1816) ya kadar bu vazifeye devam etmiştir. 1817 de Alâiyye (Alanya) kazası Mutasarrırlığına tayin edilmiştir.

DOĞUM YERİ VE TARİHİ

Hacı İzzet Paşanın doğum yeri ve tarihi hakkında kaynaklarda değişik bilgiler mevcuttur. -i Osmanî'de¹⁴ ‘*Hâşim Osman Paşa'nın oğludur. Erzincan'da 1213'de (1798-99) doğdu*’¹⁵ bilgisi verilirken, buna karşın Fatin Tezkiresi'nde, ‘*Nâzım-ı müşârün-ileyh Ahmed İzzet Pâşâ Erzincanlı El-hâc Osmân Pâşâ merhumun Girit vâlisi bulunduğu hengâmda ki bin iki yüz yirmi dokuz târîhinde Girit cezâresinde vâki Resmo nâm kasabada sulb-ı müşârün-ileyhden kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup...*’¹⁶denilerek Hicrî 1229 (Milâdi 1813) senesinde *Girit Resmo'da doğduğu* kayıtlıdır.

Yine Ahmed Bâdî Efendi, Riyâz-ı Belde-i Edirne'de, ‘*Erzincanlı el-hâc Hâşim Osmân Paşa'nın Girit vâlisi bulunduğu hengâmda 1229 târîhinde Girit Cezâresi'nde vâki Resmo nâm kasabada sulb-ı müşârünileyhden kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup...*’¹⁷ ve ‘*Târîh u makarr-ı vilâdetleri kendi ifâdelerince pederi Girit'te iken 1237 târîhinde Resmo'da ve Fatin Efendi Tezkiresi zabtınca 1229 târîhinde kezalik Resmo'da ve Sa'âdet Gazetesi beyânınca 1214 târîhinde Erzincan'da ise de 1214 târîhinin sıhhati muhtemel olup Resmo'da tevellüdlerin kendileri de tasdik eylemekte idi.*’¹⁸ denilerek Paşanın Fatin Tezkeresi'nde de denildiği gibi Resmo'da 1813 senesinde doğduğunu kaydetmiştir.

Tarihçi Tosyavizâde Rifat Osman Bey'de bu doğrultuda görüş beyân etmiş ve ‘*Hacı İzzet Paşa--- Erzincanlı Hâcî Osman Paşa sulbünden 1214 tarihinde Girit'te Resmo'da dünyaya gelmiştir.*’ kaydını notlamıştır.¹⁹ İbnülemin M.Kemal İnal Bey'de ‘*Son asır Türk Şairleri*’ eserinde; ‘*...1813(Şevval 1228)de Resmo'da doğdu.*’²⁰ bilgisini vermektedir. Hanya eşraf ve şuarasından Osman Nuri Efendi bu konuda;

“Duâ-yı hayr edip târîh-i milâdın yazıp böyle

Mu'ammer ola yâ Râb İzzet Ahmed Beg bedîd oldu”

¹⁴ *Mehmed Süreyya Bey* tarafından 1893-1897 yılları arasında kaleme alınan, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 20. asrın başına kadar yaşamış meşhur şahıslar hakkında bilgi veren 6 ciltlik biyografi ansiklopedisidir.

¹⁵ Mehmed Süreyyâ. Sicill-i Osmanî C.3, s.163-164.

¹⁶ *Fatin Davut, Fatin Tezkiresi*, Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFÇİ Ankara 2017 s. 349-350.

¹⁷ Ahmed Bâdî Efendi, ‘*Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*’ 2/1. Cilt Trakya Üniversitesi y.no:148,s.1082.

¹⁸ Ahmed Bâdî Efendi, age. s.1083.

¹⁹ Rifat Osman, *Edirne Rehnümâsı*, Edirne Vilâyet matbaası, Edirne, 1336 (1920), s.62.

²⁰ İbnülemin M.Kemal İnal, ‘*Son Asır Türk şairleri*’ c.I, s.765.

mısralarını söylemiş ve Hacı İzzet Paşanın ebced hesabı ile 1228 senesi Şevvâl Ayı başlarında doğduğunu belirterek İbnülemin Kemal İnan'ın verdiği tarihi desteklemektedir.²¹

Tarihçi *Osman Nuri Peremeci* ise paşa'nın doğum tarihi olarak Sicilli Osmanî'deki tarihe denk bir tarih vermektedir. Peremeci, *Saadet Gazetesi*'nde yayınlanan tarihe itibar etmiş ve Hacı İzzet Paşa'nın Hicri 1214 (Milâdi 1800) yılında *Erzincan'da doğduğunu* ve doğrusunun da bu olduğunu bildirmiştir.²² Hatta paşa'nın vefatını müteakiben Edirneli Tarihçi Bâdî Efendi'nin şiirindeki '*yaşı seksen bir idi*' beyanını kabul etmeyerek hakikatte *doksan iki yaşında* olduğunu kaydetmektedir.²³ Hacı İzzet Paşa'nın aile evveliyatı Erzincan Vilâyeti olmakla beraber, aslen Erzincan'ın hangi kazası olduğu konusu tam bir kesinlik kazanmamıştır. Bu konu hakkında muhtelif görüşler vardır. Erzincan Ulusal Kitapsaray memuru rahmetli Hamdi Hatunoğlu 1 Şubat 1936 tarih ve "*Türk Osman Paşa Familyası*" başlıklı bilgi notlarında: "*Dördüncü Murad'ın Bağdat seferinde ve sekizinci asr-ı hicri avarihinde icrayı hükümet eden (Akkoyunlu) nam diğeri devleti bayındırıye hükümdarı (Uzun Hasan) ahvadından bakiye kalan ve çar sancak beylerinden Levend Mehmed Ağa'yı anavatani olan Erzincanda Akrabaları nezdine getirmek gâyesile beraberinde Kemaha getirerek (Kemah) ın Urfat havalisinide kendisine yurtluk olarak ita etmişti. (1048.H. – 1638. M.)*" bilgilerini kaydeder.²⁴

Kemah'a tabi *Urfat* (Muratboynu) köyünde yaptığımız araştırmalarda da köydeki camii'nin bakır şamdanlarında (mumluk) *Hacı İzzet Paşa'nın Urfatlı olduğu yazılıdır*. Ayrıca Urfatlıların Hacı İzzet Paşa'yı kendi köylülerinden birisi olarak zikrettikleri görülmüştür. Halen bu köyde meskûn olan *Levent sülâlesi*²⁵ üyesi kişiler Hacı İzzet Paşa'ya *akrabalık* atfettikleri görülmektedir.²⁶

Kemah Eski Kaymakamı *Yılmaz Kurt*, İzzet Paşa'nın aslen *Kemahlı* olduğunu zikretmiş ve Paşa'yı ilçeden yetişen örnek şahsiyetlerin başında saymıştır.²⁷

²¹ Ayrıca Ahmed Bâdî Efendi *Riyâzı- belde-i Edirne* adlı eserinde bu görüşü tasdikler nitelikte paşa'nın vefatına dair "*Sinni seksen bire yetmiş idi bî reyb ü gümân*" mısarı ile vefatında seksenbir yaşında olduğunu söylemektedir. s.1083.

²² Bâdî Efendi'de age.s.1083'te "Saadet Gazetesi beyânınca 1214 târîhinde Erzincan'da ise de 1214 târîhinin sıhhati muhtemel olup Resmo'da tevellüdlerin kendileri de tasdik eylemekte idi." demektedir.

²³ Osman Nuri Peremeci, "Edirne Tarihi" Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1932, s.162.

²⁴ Hamdi Hatunoğlu'nun notları, s.9.

²⁵ Hacı İzzet Paşa sülâlesinin bir kolu'nun Sultan IV. Murad'ın Bağdat seferi dönüşünde Kemah'ın Urfat Köyünü yurtluk edindikleri kat'idir. Bundan dolayıdır ki, Hacı İzzet Paşa'nın büyük Dedesi *Levendli Mehmed Ağa*' ya nisbetle *Urfat Köyü*'ndeki *Levendgil* sülâlesi "*Levent*" soyadını almıştır. Bu Sülâlede *İzzet* ve *Hürrem* isimleri mevcuttur. (Hürrem: İzzet Paşanın oğlunun ismi.)

²⁶ Urfat Köyünden *Şerafettin Ulutürk*, *Ahmet Çoban* ve *Necat Levent* Beyler'e verdikleri malumatlar sebebiyle bir kez daha teşekkür ederiz.

²⁷ Yılmaz Kurt, Kemah Kitabı- Bir derkenar- Ankara, s.199.

Ancak Rahmetli *Yunus Nadi* Bey buna itiraz edip, bunun sathi ve doğru olmadığını, Paşa'nın *Erzincan Merkez*'den veyahut ta dayısı *Eğimli Yeniçeri Ağası Küçük Ali Paşa*'nın *Eğim*'e tabi *Hûdû Köyü*'ne nipbet olduğundan *Eğim*'den olabileceği hususunda görüş beyan etmiştir.²⁸ Osmanlı Arşiv belgelerinde ise paşa, *Erzincânî-Erzincanlı* olarak geçmektedir.

Kemahlı mı? Eğimli mi? Yoksa Erzincan Merkezli mi? Bu mesele hakkında kat'i söz sahibi değiliz, Erzincan Merkez de ve Otlukbeli Karakulakta sülale üyeleri vardır. Erzincanda paşa'nın yaptırdığı şaheser niteliğindeki cami ve hamamı, Molla Ali Mahallesindeki konak ve çeşme, Haşhaşı Köyündeki konağı paşa'nın Erzincan-Merkez'den olmasını kuşkulandırıcı durumlardandır.

Mamafih, bu sülâleden bir kolun (amcazâde olarak) *Levedgil* lakabı ve *Levent* soyadı ile *Kemah-Urfat*'ta buldukları kesindir. Urfat Köyü Camisini de bu sülâle yaptırmış (H.1202-M.1786), Hacı İzzet Paşa da tamir ettirmiştir. Oysaki ne İzzet Paşa ve ne de dayısı Yeniçeri Ağası Küçük Ali Paşa'nın Eğim'de hiçbir çakılı çivilerinin olmaması kanaatimizce Paşa'nın Eğimli olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

O halde, Hacı İzzet Paşa kabilesinin aksi isbat edilemediği sürece Kemah Urfatlı oldukları kanaati daha ağır basmaktadır.

HAKSIZ İDÂM...

Türk Osman Paşa Vezirlik ünvanı alıp Erzurum Valiliği'ne atanmış, Rodos, Girid-Resmo ve Mora'da mutasarrıflık ve Sivas'ta Valilik yapmıştır. 1818 senesinde Sivas'taki Vilayet konağının karşısına Saray Camisi de denilen bir cami inşa ettirmiştir. Sultan II. Mahmud devrinde *atılan iftiralar sonucu* kasıtlı olarak Bursa'ya tayin edilmiş, Bursa'ya gider gitmez ne olduğunu bile anlayamadan başı kesilerek idam edilmiştir.²⁹ (1824) Rivâyete göre Osman Haşim Paşanın başı İstanbul Karacaahmed mezarlığında, gövdesi ise Bursadaki Molla Fenâri Kabristanında medfundur.

DEVLET HİZMETİ

Ahmed İzzet, babası Haşim Osman Paşa'nın 1824 te idamından sonra ailecek İstanbul'a gitmiş dört yıl burada iyi bir eğitim tedrisatı sonrasında Erzincan voyvodası olarak Erzincan'a geri dönmüştür (1827). 1835 senesinde Erzurum Eyaletine tabi redif binbaşısı rütbesi ile askerliğe adım atmış, bir yıl sonra Miralay rütbesine naspolmuştur.³⁰

Hacı İzzet Paşa ilk olarak 1840 da Çıldır Kazasına Kaymakam olarak tayin edilmiş, 1841 de ise Mirliva (Tuğgeneral) rütbesine terfi ederek Anadolu Ordusu Erkân Meclisi Azalığına

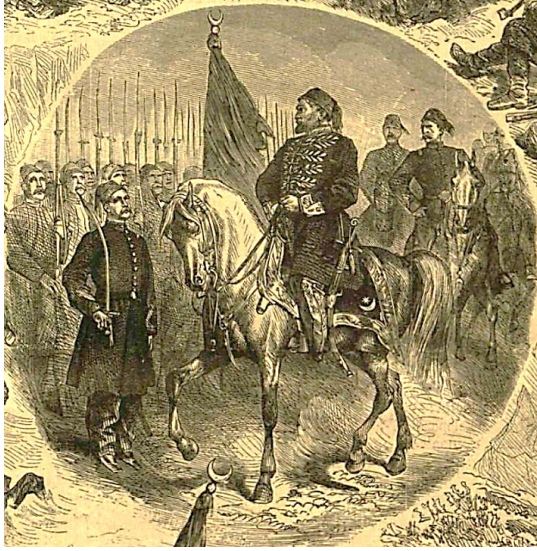
²⁸ Yunus Nadi AKIN, Geçmişten Cumhuriyete Unutulmayan Erzincanlılar, Öz-Söz matbaası, Erzincan, 2005,s.94.

²⁹ BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrâkında bulunan bir vesikada, Hacı Osman Paşa (Türk Osman Paşa)'nın Sultan Mahmud tarafından idamından sonra, oğlu Hacı İzzet Paşa'ya yalnızca Erzincan'daki mallarını kullanmasına müsaade edildiği, diğerlerine ise el konulduğu beyan olunmuştur. (BOA. .YEE..40/57)

³⁰ Rifat Osman, age. s.62; Yunus Nadi AKIN, age.s.94.

atanmıştır. 1847 yılı sonlarında ferik rütbesine yükseltilerek, 1848'de 6. Ordu'da vazifelendirilerek Bağdat'a gitmek zorunda kalmıştır. Bu vazifede henüz bir senesini doldurduğunda bu sefer Hakkâri Vilayeti'ne tayin edilmiştir.

Paşa'nın İlk Valiliği Hakkâri'dir. 1849 yılının sonlarında vezir rütbesiyle atandığı Van Vilayeti ile başlamış, daha sonra buradan İstanbul'a çağrılarak, 1851'de (17 Safer 1267)'de Şâm vâliliği Erzincânî Hacı Ahmed İzzet Paşa'ya tevcih buyurulmuştur.³¹ Paşa, 1852'de Hicaz valisi *Ağa Paşa*'nın İstanbul'a çağrılması ile '*Şam'dan gelen Hac Kervanının Emirülhacı*' ünvanıyla Cidde Valiği'ne atanmıştır. Hicaz Şerifi ile yakın dostluğu olan İzzet Paşa Mekke yakınlarında tarihi öneme haiz *Şühadâ Fahh* adındaki bölgede bir eğlence yeri inşa ettirmiştir. Bundan dolayı şerifle aralarında anlaşmazlık çıkmış ve Mart 1856'te istifa edip buradan ayrılmıştır.³² 1856

³¹ Ahmed Bâdî Efendi, age.cilt.2/1,s.1060.

³² Reinhard SCHULZE, Çeviren: Nurettin GEMİCİ, '*Richard Burton Mekke'de*'. İstem · Yıl:12 · Sayı:24 · 2014, s.227, 'Mekke'yi bölen *Zevi'l Avn* ve *Zevi'l Zeyd* arasındaki münakaşalara değinilmez. Yeni Osmanlı valisi Ahmet İzzet Paşa'nın Mekke'ye gelişi ve tam da Burton'un bulunduğu ayda onun şahsı yüzünden tüm şehri saran kavgadan söz edilmez. Burton, şerifin hükümlerine talebini elinden almak isteyen Harb (kabilesi) etrafındaki çatışmalar hakkında eserinde hiçbir bilgi kaydı yoktur."s.234;

Fatin Davut, Tezkiresinde şunları kaydeder;

'*Nâzım-ı müşârün-ileyh Ahmed İzzet Pâşâ Erzincanlı El-hâc Osmân Pâşâ merhumun Girid vâlisi bulunduğu hengâmda ki bin iki yüz yirmi dokuz târihinde Girid cezâresinde vâki Resmo nâm kasabada sulb-ı müşârün-ileyhden kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup muahharen müşârün-ileyhin vefâtı vukûuyla Dersââdet'e muvâsalat ve dört sene müddet ikâmetle Erzincan kazâsına azîmet eyleyüp iki yüz kırk iki senesi kazâ-yı mezbûr voyvodalığına nasb u azlinden sonra iki yüz elli bir senesi hilâlinde Erzurum eyâleti dâhilinde bulunan asâkir-i redîfe binbaşılığı hizmetiyle silk-i askeriye dâhil ve bir sene mürûrunda mîralaylık rütbesine nâil olarak iki yüz elli altı senesi Çıldır kazâsı kâimmakâmlığına memûr ve bir sene müddet kâimmakâmlık-ı mezkûrda güzârende-i eyyâm u şuhûr olduktan sonra iki yüz elli yedi senesi liva-i muzaffer lafzı târîh olduğu vecihle uhdesine livalık rütbe-i mu'tebere bi't-tevcîh Anadolu ordu-yı hümâyûnu erkân meclisi azâsı silkine bi'l-ilhâk iki yüz altmış dört senesi Dersââdet'e bi'l-muvâsala o aralık uhdesine feriklik rütbesi bi't-tevcîh muahharen teşkil olunmuş olan Irak ordu-yı hümâyûnuna memûriyeti bi'l-icrâ Bağdâd cânibine sevk u isrâ kılınmış iken iki yüz altmış beş senesi hilâlinde bâ-rütbe-i sâmiye-i vezâret Hakkâri eyaletine ve iki yüz altmış altı senesi eyâlet-i merkûmeden bi'l-infisâl Dersââdet'e muvâsalla altmış yedi senesinde Şâm-ı şerîf eyâletine ve iki yüz altmış sekiz senesinde Cidde-i muazzam'a revnak-efzâ olmuş ve işbu tezkire-i âcizânemizin tab'ından makdem eyâlet-i merkûmeden münfasilen Dersââdet'e muvâsalat eylemiştir. Müşârün-ileyh dirâyet-i kâmile ashâbından olup bir mikdâr eş'ârı dahi vardır.'*
Fatin Tezkiresi,s. 303-304.

yılında Kürdistan, 1858 de Trablusgarp Valiliğine;³³ 1863 te ise Harput (Elazığ) Valiliklerine atanmıştır.

1866'da Sivas (1.defa), 1873'te Edirne (1.defa), 1874'te tekrar Sivas (2.kere) ve Mayıs 1884'te ikinci defa olmak üzere Edirne Valilikleri ne atanmıştır. Bu arada 1861-1862 yıllarında ise Muhacirîn Komisyonu Başkanlığı'nı yürütmüş ve muhtelif komisyonlarda yer almıştır. 1869 yılında Bursa (*Hüdavendigâr*) Valiliğine atanan Paşa, bu görevindeyken kısaca, bu tarihte Bursa Pınarbaşı'nda *Filipos Mahallesin* de açılan ıslahhaneyle Bursa Sınai Mektebinin temelini atmıştır.³⁴ Bursa da basın faaliyetlerine de fevkalade önem vermiş ve *Hüdavendigâr Gazetesi*'ni Devlet eliyle bastırmıştır.³⁵ Büyük Bandırma yangını onun görev yaptığı zamana rastlar.³⁶

Paşa'nın I. dönem Sivas Valiliği sırasında 93 Harbi esnasında (1877) bir aralık Erzurum Valiliği'ne Vekâlet etmiştir. 1884 yılında ikinci defa atandığı Edirne, paşa'nın vefatına kadar görev yaptığı son yerdir.

Hacı Ahmed İzzet Paşanın Valilik yaptığı şehirlerden Elazığ, Sivas, Erzurum ve Edirne hakkında aşağıda izahat verilmiştir.

³³ Trablusgarp Valiliği zamanında Ahmet İzzet Paşa, dışarıdan getirilen tohumlarla bölgede bazı yeni bitkiler ektirip ürettiği gibi, daha başka çeşitli ağaçlar da diktirerek tarımsal üretimin artırılması yolunda halkı teşvik etmekten geri durmayacağını göstermiştir. (Ali Osman Çınar, *Bingâzide Tarımsal Kalkınma Amaçlı Göçmen İskânı, (1851-1904)* yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul, 2006, s.22.)

³⁴ Salih ÖZALP, *Maarif Salnamelerine Göre Hüdavendigâr Vilayetinde Eğitim-Öğretim (H.1316-1321/M.1898-1903)*, s.10,

Bursa'daki bu Islahhane, Vali Hacı İzzet Paşa zamanında 10 Nisan 1869 günü, Hisar'da İkincitahtalı Sokağı'ndaki Türkmenoğlu Konağı'nda açılmış, Okul müdürlüğüne Bursa Askeri Zaptiyesi Kaymakamı (Jandarma Yarbayı) Eşref Bey ek görevle atanmıştır.

³⁵ Bursa da İlk basımevimin kuruluşu gibi, ilk gazete de devlet eliyle çıkarılmıştır. Hacı İzzet Paşa'nın vilayetin resmi yayın organı olarak çıkarttığı ilk gazete olan "*Hüdavendigâr*" 8 Şubat 1869 tarihli ilk sayısındaki "*Mukaddime*" başlıklı başyazıda; "*Padişah Hazretlerinin yüce iziniyle gerekli ve uygun bulunması*" üzerine çıkarılmakta olduğu zikretmekteydi.

³⁶ Engin Çağman, 1874 Bandırma Yangınının İktisadi ve Malî Sonuçları, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C: 15 s Ek Sayı 1/, 1 Aralık/December 2017, s.66"İşbu âteş-i zebâne-keşden bütün kasaba halkı musâb olduğu cihetle ahâlinin istihsâl-i îvâ ve istirahatları zımında taraf-ı sâmi-i cenâb-ı vekâlet-penahîden *Hüdavendigâr vilayeti valisi devletlü İzzet Paşa hazretlerinin* derhal Bandırma'ya azimetleri ba-telgraf-ı sâmi emr buyurulduğu gibi dünkü gün dahî Tersane-i Amire'den mahsusan bir vapura mikdar-ı kâfi çadır ve ekmek ve zehayir yükledilerek ve bir kaç memur dahî konularak ol cânibe sevk ve izâm olunmağla izhar-ı müessir-i tebeayı perverîye bezl-i lutf ve inayet buyurulmuşdur."... "Bu ateş arasında hayli mal dahî yandıği gibi birkaç adam ve çocuk dahî zayi olmuşdur. *Hüdavendigâr valisi devletlü İzzet Paşa hazretleri* dahî gelüb şimdiki halde harikzedegânın tavnin ve istirahatlarına bakıyor." s.67

HARPUT (ELAZIĞ) VALİLİĞİ

Erzincanlı Hacı İzzet Paşa'nın Harput ve Elazığ için önemi son derece büyüktür. İzzet Paşa denilince akla ilk gelen yer evvelâ Elazığdır. Paşa 1862 de, Yusuf Paşa'nın yerine, Kürdistan valiliğinden nakille Harput valiliğine atanmış ve dört sene ye yakın bir süre bu şehirde görev yapmıştır. İzzet Paşa her ne kadar 19 Ağustos 1865 te Konya Valiliğine atansa da, tayini durdurulup Harput'taki görevine devam etmiştir.³⁷

HARPUT'TAN AŞAĞI OVA'YA

1834'de doğu eyaletlerini ıslah etmek üzere görevlendirilen *Reşid Mehmed Paşa* devrinde, Uluova da yer alan *Agavat Mezrası'nın* merkez haline getirilmesi kararlaştırılıp Harputtan göç başlatılmıştır. Ancak, 1866 yılında Vali Hacı İzzet Paşa devrinde ise Harput şehrinde vuku bulan büyük yangın sonrasında şehrin artık Mezra adlı aşağıdaki ovaya taşınması daha da ivedilik kazanmıştır.³⁸ Özellikle ahalinin ovaya taşınma arzusunda olması, bu konuda ülke yönetiminin de şehrin yer değiştirmesi noktasında karar vermesinde etkili olmuştur.³⁹ Vali Hacı İzzet Paşa, Şehrin (Elazığ) ileriye dönük daha da gelişmesini ön görerek ve son derece radikal kararlar alarak, bu göçü hızlandırmıştır.

Vali Hacı İzzet Paşa Şehrin ovaya inmesi için fevkalade bir gayret sarfetmiş, ovada satın aldığı arsaya bir cami bile yaptırmıştır. (Elazığ İzzetpaşa Camii) Harput'un aşağı ovada kesin konuşlanması için bu arsayı alıp yeni kurulan şehrin cami ihtiyacını karşılamak üzere bu güzide mâbedi yaptırmıştır.

Nihayetinde Harput'un aşağı ovada *Agavart Mezrası* civarında konuşlandırılması son safhasına gelinip şehir (Harput) bütün resmi ve özel kurumlarıyla Aşağı Ova'ya taşınmıştır.⁴⁰

HARPUT, VALİ HACI İZZET PAŞA DÖNEMİNDE “MAMÛRATÜ'L-AZİZ” OLARAK DEĞİŞTİ

Vali Hacı İzzet Paşa ve şehrin ileri gelenleri, yeni şehri mamurlaştırma çalışmalarına istinaden vilayetin adının *Sultan Abdülaziz'e* izafeten “*Mamuratü'l-aziz*” olarak tesmiye edilmesi ve hatta vilayetin adının da “*Eyalet-i Mamuratü'l-Aziz*” namıyla yad kılınması talebinde bulunmuşlardır.⁴¹ Nitekim bu talepleri Merkezî Hükümetçe de hüsn-ü kabul

³⁷ Ahmet Aksın, 19. Yüzyılda Harput, Elazığ, 1999,s.71; Ayrıca bkz. 1282 tarihli BOA, C.DH..79,D.79,G.3904. “Konya Valisi Veliyüddin Paşa'nın infisaline mebni,mezkur valiliğe tayin olduğuna dair sabık Cidde Valisi Hacı İzzet Paşa'ya hüküm.” Vesikası.

³⁸ Ela Özkan, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi , “Harput Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa”Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ, 2015, s.475.

³⁹ Ahmet Aksın, *Sultan Abdülaziz İsmiyle Adlandırılan Vilayet: “Mamuratü'l- Aziz” (Harput)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s.4.

⁴⁰ Ela Özkan, s.474.

⁴¹ İlhan Oğuz Akdemir, Elazığ'ın Kentleşme Sürecinin Analizi, , Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ 23-25 Mayıs 2013,s.1037.

görmüştür. Bunun üzerine Harput Vilayet Meclisi Vali Hacı İzzet Paşa Başkanlığında toplanmış ve *Mezra'nın* daha doğrusu bu yeni şehrin isminin Sultan Abdülâziz'e ithafen "*Mamuratü'l-azîz*" olarak değişmesi için karar almıştır.

ELAZIĞ'IN "*BÂNİ-İ SÂNİ*"Sİ, HACI İZZET PAŞA "İKİNCİ KURUCU"

Vali Hacı Ahmed İzzet Paşa'nın Harput'ta yaptıkları kaydadeğer icraatları sırasıyla:

Harput'u Ova'ya yerleştirip bugünkü yerinde nihai olarak konuşlandırılan⁴², ismini de Sultan *Abdülâziz*'e izâfeten *Ma'muratü'l-azîz* (mamur edilmiş Aziz şehir) olarak verilmesini gerçekleştiren bir validir. Binaenaleyh, bu sebeplerden dolayı bütün bunlar düşünüldüğünde Hacı İzzet Paşa'nın Elazığ Valiliği hakkında şu kaniya varmak asla mübalağa olmayacaktır:

Hacı İzzet Paşa, bugün Doğu Anadolu'nun en güzide şehirlerinden birisi olan yeni *Elazığ*'ın bir nevi Harput'tan sonraki "*Bâni-i sânî*"si yani Şehrin "*İkinci Kurucusu*"dur. Bu meyanda şehirde yapmış olduğu bayındırlık faaliyetleri, asıl memleketi Erzincan olan Hacı İzzet Paşa'nın isminin Elazığ ile özdeşleşmesine ve bugün Elazıglılar için bir Validen çok çok öte bir kıymete haiz olmasına sebep olmuştur.⁴³

Elâzığ İzzetpaşa Camiinin yıkılmadan evvelki vaziyeti

ELAZIĞ İZZETPAŞA CAMİİ- (1866-1966)

Hacı İzzet Paşa vazife yaptığı hemen her yerde bir eser bırakmıştır. Elazığ'da şimdiki Gazi Caddesinde (o zamanki adı Bağdat Caddesiydi), Eski Hükümet Konağı karşısında şimdiki İzzet Paşa Camiinin oturduğu sahada 600 metrekare büyüklükte bir arsayı satın alarak, 1866 yılında bu arsa içinde kerpiçten kubbesiz, normal çatılı ve ahşap minareli bir cami inşa ettirmiştir ki⁴⁴, İzzet Paşa'nın adı ile anılan bu cami yaklaşık 400 ilâ 500 kişiyi ancak alacak kapasitede idi.⁴⁵

Elazığ'daki bu ilk caminin yapılışına dair Hacı İzzet Paşa'nın söylemiş olduğu tarih o zamanki cami kapısında asılı olup, Edirneli tarihçi Ahmed Bâd'î Efendi bu hususta şunları kaydeder;

⁴² Bizzat ova içerisinde satın alıp yaptırdığı cami (İzzetpaşa Camii) bugün şehrin en merkezi yeri olmuştur.

⁴³ Kadir Aşçı, *Hacı İzzet Paşa*, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 43.

⁴⁴ Harput'un aşağı ovaya indirilmesi için Hacı İzzet Paşa Elazığ'eşrafından Çötelizâdeler'e ait bu arsayı satın alıp yeni kurulan şehrin Cami ihtiyacını karşılamak üzere bu mâbedi yaptırmıştır. Cami'nin yeni versiyonu sonderece ihtişamlı olup, bugün Elazığ'ın en merkezi yerinde kaimdir.

⁴⁵ Heyet, *Elazığ İzzetpaşa Vakfı, Tanıtım Rehberi*, s. 2; Tuba Baykar, agt., *Elazığ*, 2010, s.3.

‘Ma‘mûretü'l-Azîz'deki câmi-i şerîfin kapısındaki târîhi budur;

Tarih

Mahz-ı ilhâm-ı Hudâdur bu mücevher târîh,

Câmi-i pâk eser-i sâfi-i İzzet Paşâ 1304”⁴⁶

Bu kitabenin bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

Hacı İzzet Paşa'nın inşa ettirdiği bu kerpiçten mâbet yaklaşık 101 sene Elâzığ halkına hizmet ettikten sonra, 1967 yılında ihtiyaca cevap vermediği ve çökme tehlikesine karşı önlem olarak yıktırılıp, yanındaki park yeri de arsasına katılarak 1972 yılında bitirilmiş ve bugünkü mimarisine kavuşmuştur.

İzzetpaşa Camiinde uzun yıllar görev yapan emekli Müezzin Kayyim Hacı *Hafız Mevlüt Genç*, Camiinin ilk yapılışına dair caminin eski görevlisi ve Elazığ'ın tanınmış din adamlarından olan *Hacı Tevfik Efendi* (1864-1951)'den şunları rivayet etmektedir: Şöyleki; ‘*Caminin temel atma töreni esnasında Hacı İzzet Paşa orada bulunan ricâlden abdestli olup olmadıklarını sormuş, kimseden ses seda çıkmayınca da kollarını sıvayarak ilk harcı kendisi bizzat dökmüştür.*’⁴⁷

Ne gariptir ki, Hacı İzzet Paşa yaptırdığı bu caminin mütevelliliğini *Bedros Murahhas* namında bir Ermeni'ye vermiştir.⁴⁸ 1866-67 yıllarında Harput Ermeni Murahhas vekili bulunan bu zata Nişan tevcihi için gerekli belgeyi yazmış ve iradesini de almıştır.⁴⁹

SİVAS VALİLİĞİ (1867-71); (1875-78)

Erzincanlı Hacı Ahmed İzzet Paşa Sivas Vilayetinde evvela dört yıl (1867-71) ikinci defa ise (1875-78) üç yıl olmak üzere toplam yedi yıl valilik yapmıştır. Babası Türk Hâşim Osman Paşa'nın da vazife yaptığı Sivas'ta çok büyük hizmetlere mihmandarlık etmiştir.

SİVAS İZZETPAŞA CAMİİ- (1813) (Tamiri: 1858 Yıkımı: 1928)

Hacı İzzet Paşa, Pederi Osman Paşa'nın Kale-i atik Kapısı arasında 1813' yılında yaptırdığı Cami yi 1858'tarihinde yeniden inşa ettirmiştir.⁵⁰

Sivas'taki bu güzide caminin dış kapısında talik yazı ile mısraları karşılıklı olarak,

Kitâbe:

Cami-i cümle-i lütfü ve rafet Nasiri madalet İzzet Paşa

⁴⁶ Ahmed Bâdî Efendi, age. s.1084.

⁴⁷ Kadir Aşçı, age. s.54.

⁴⁸ İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, İstanbul, 1958, s.207-213; Ela Özkan, age. s.475.

⁴⁹ Vesika için Bknz. BOA. İ..HR 222-12937 [Harput Ermeni Murahhasası Vekili Bedros Efendi ve sair kimselere nişan verilmesi].

⁵⁰ Ömer Demirel, Sivas İzzet paşa Cami Osmanlı Dönemi Sivas Şehrinde Sur, Saray, mahalleler ve sosyo kültürel eserler s.107.

*Halkı Memduh kerembahşası
İşte bu camii püreüvarı
Eyledi tarzı nev üzre tamir
Çıktı bir beyitle rûmi tarih
Valid-i Camiini yaptı cedit
yazmaktaydı.*

*Kıldı Sivas'ı seraser ehyâ
Peder-i ekremi etmişti binâ
Yâveri Hızır ola yâri Mevlâ
Secde-i şükrü ederken îfâ
Muhyî-i dîn-i Hak İzzet Pâşâ⁵¹*

Sivas İzzetpaşa Camii

*Eskiyüp her tarafı oldu bütün mahvu isbat ile tamire sezâ
Yaptırup ez sernev zirûberen pederi ruhunu kıldı ehyâ
Bende bir beyitle abdi bu dem nam tarihini ettim imlâ
Mabbedi validi yaptı bu yıl nâili feyz ola İzzet Paşa.⁵²*

Bu Cami Vilayet binasının karşısında olup, oradaki memurların namaz kıldıkları bir mâbed olduğundan halk arasında ismine *Saray Camisi* de denilmekteydi. Selvi ağaçlarının çoğunlukta olduğu geniş haziresinde Sivas Valisi Feyzullah Paşa ve Süreyya Paşa gibi şehrin tanınmış, saygın kişileri ile camiye hizmet etmiş zevatın (İmam-Müezzin kayyım) mezarları da burada bulunmaktaydı. 1928 yılında istasyon için yeni açılmakta olan yolun üzerine geldiği sebep gösterilerek cami yıktırılmış⁵³ haziresindeki mezarlar Yukarı Tekke ve Halifelik'e nakledilmiştir.

Yine bu dış kapının üzerinde Osmanlı sülüs yazı ile eski kitâbesi okunmaktaydı:

Kitâbe:

*Bena ve ehya hazel makam minetye bi
emvalebü*

Hasbetenillahi

*El-vezirülekrem Ani el-hac Osman
Paşa ekremehullahü bineyli şerefeddariyn*

*Fî seneti isnâ ve salâsine ve mieteyni ve
elf. (1232)1819*

Caminin iç kapısında ise Hacı İzzet Paşa'ya ait bir kitabesi daha vardı. Son beş mısraı şudur: Kitâbe:

⁵¹ Hamdi Hatunoğlu'nun notları, s.18.

⁵² Hamdi Hatunoğlu'nun notları, s.11-12.

⁵³ Bu meyânda satılan ilk câmi 1928 de 623 lira 90 kuruş ile Sivas'daki Hacı İzzet Paşa Câmiidir.

ERZURUM HACI AHMET İZZET PAŞA CAMİİ-(1847)

Paşa, Erzurumdaki vali vekilliği döneminden çok sene evvel 1847 de Erzurum'daki Abdurrahman Gazi Tekkesi'nin yıkılmasıyla arsası üzerine şimdi kaim olan camiyi de yaptırmıştır.⁵⁴ (*Abdurrahman Gazi Cami*) Bu cami Erzurum halkı tarafından bugün "*Hacı Ahmet İzzet Paşa Camii*" olarak tanınmaktadır.

Erzurum Abdurrahman Gazii Türbesi yanındaki Hacı Ahmet İzzet Paşa Camii

ERZİNCAN İZZETPAŞA CAMİİ-(1888-1939)

Hacı İzzet Paşa kendisinden 25 sene evvel vefat eden oğlu Hürrem Paşa⁵⁵ için memleketi Erzincanda büyük bir cami inşâ ettirmiştir. Şehrin güneyinde, Beybağı Mahallesi 23 pafta, 767 ada 1 nolu parselde bulunan camiinin günümüzde mevcut yerde sadece cami kalıntısı mevcuttur. Camiye ait herhangi bir kitabe ulaşılammıştır.⁵⁶

Erzincan Hacı İzzetpaşa Camii

Arşiv kayıtlarında kaynaklarda yapılış tarihine hiç rastlanmayıp tarih verilemeyen Erzincanda ki bu camii hakkında Erzincan Ulusal Kitapsaray memuru rahmetli Hamdi Hatunoğlu dışında hiç kimse tarih verememiştir. Hatunoğlu "*...(1288) 1872 tarihinde başlayıp, (1304)1888 tarihinde ikmâline muvaffak olmuştur.*"⁵⁷ kaydını notlamıştır.

⁵⁴ Rahmi Serin (Yayın. haz. Arif Pamuk) *İstanbul ve Anadolu Evliyaları*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul, Mayıs 2007, s.335.

⁵⁵ Rahmetli Hamdi Hatunoğlu, Hürrem Paşa'nın, ayağında çıkan bir yaranın (Kagren)'e çevirmesi yüzünden 1285 (1869) tarihinde vefat ettiği bilgisini de notlar.s.21. Bu tarih baz alınacak olursa Hacı İzzet Paşa, oğlu Hürrem'den 25 değil, 23 sene sonra (1892) de vefat etmiş, yani araları 23 senedir.

⁵⁶ Fundan Naldan, Erzincan'da Günümüze Gelemeyen Bir Kültür Varlığı: İzzet Paşa Camisi (Yeni Cami), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE), C.X, Haziran 2017, s.92.

⁵⁷ Hamdi Hatunoğlu'nun notları, s. 19.

1876 senesi kışında Erzincan'a uğrayan Frederick Burnaby, cami inşaatının üç yıldır sürdüğünü zikretmekte, (İnşaata başlangıç:1872) " *İnşaat üç yıldır sürüyordu. Ve caminin ancak yarısı tamamlanmıştı.*"⁵⁸ demekte ve bunu dediği yıl 1876 olup Hatunoğluyla aynı zamanda (1872) örtüşmektedir. Bu ikisi dışında Erzincandaki bu camiinin yapılışına dair başka hiçbir yerde tarih verildiğine rastlanmamıştır.⁵⁹

İzzet Paşa Camii eski Erzincan'ın Nur-u Osmaniye, Laleli, Beylerbeyi, Nusretiye tarzındaki çift minareli en görkemli camisidir. Ali Kemâli bu camii'nin Erzincan'a şehir manzarası veren muhteşem bir âbide olduğunu zikreder.⁶⁰ Erzincan halkı camiiye "Yeni Camii" derlerdi.

1872 yılında inşasına başlandığı zaman müneccimin birisi Hacı İzzet Paşa'ya " *Bu cami ne vakit biterse ömrünüzde o zaman sona erer*" dediğinden,⁶¹ Vali Paşa da ölüme karşı son derece evhamlı olduğundan olsa gerek, inşaatı ağırdan aldırılmış ve camiinin tamamlanması 16 sene sürmüştür. Hatta şairin biri bu durumu hicven " *Bitmedi ömrü gibi camii İzzet Paşa*" mısraını söylemiştir.⁶²

"Karûn kadar zengin bir Paşa"; "Paşa Cimri bir adam değildi"

İngiliz Seyyah Burnaby, inşaatı üç senedir devam eden bu caminin *Karûn kadar zengin olan* Paşa'ya 40.000 liraya mal olduğunu ve Hacı İzzet Paşa'nın cimri bir adam olmadığını ve bunun da kanıtlanabilir olduğunu zikreder.⁶³ İnşaatın son durumuna dair ise seyahatnâmesinde şunları notlar;

⁵⁸ Frederick Burnaby, Küçük Asya Seyahatnamesi, "On Horseback Through Asia Minor",Anadoluda bir İngiliz Subayı, 1876, Çev. M. Gaspıralı, Sabah Kitapları, Birinci baskı, Haziran 1998,s.188.

⁵⁹ Kadir Aşçı, age.,s.74.

⁶⁰ Ali Kemâli, age. s.294.

⁶¹ Hacı İzzet Paşa Erzincandaki bu camiiyi yaptırırken (1872) duvar ustasına: " *Duvarı fazla yüksek yapmaya hacet yok. Şöyle keçilerin, köpeklerin geçemeyecekleri kadar yükseltilsin yeter.*" diye ikazda bulunmuştur. Ters bir mizaca sahip olan usta; " *Benim keçilerle, köpeklerle işim yok efendi! Git işine sen. Kaç arşın yükseklikte istenirse o kadar yaparım.*" diye aksi bir cevap vermiş, ustanın yüzüne dikkatle bakan İzzet Paşa, yanındakilere dönerek, " *Beni bilip tanımadı, amma lâkin eyi söyledi teres.*" deyip kahkahalarla gülmüştür.

⁶² M.Kemal İnal, age.C.5.s.768.

⁶³ " *Günün daha geç bir saatinde eşraftan iki Ermeni beni görmeye geldiler. İçlerinden biri laf arasında, İzzet Paşa'nın Karun kadar zengin olduğunu ve onun hakkında anlatılan pek çok öykü bulunduğunu söyledi.*

İkinci Ermeni, " *Evet* " dedi. " *Öykülerden birine göre, Sadrazam günün birinde rahmetli Padişah Abdülaziz'le birlikte Boğaziçi kıyısında yürüyormuş. İzzet Paşa'ya nefis bir yat, o sırada padişah sarayının yakınında demirliymiş. Sultan, "Ne müthiş gemi bu!" demiş. "Kime ait acaba?" sadrazam her nedense Sivas*

“Daha sonra, Sivas Valisi İzzet Paşa'nın bağışladığı parayla inşa edilmekte olan camiyi gezdim. İnşaat üç yıldır sürüyordu. Ve caminin ancak yarısı tamamlanmıştı. Duvarlar kente on iki kilometre uzaklıktaki bir taş ocağından getirilmiş taştan ve mermerden yapılmıştı. Tamamlandıktan sonra bu caminin, Anadolu'dakilerin en güzeli olacağı söyleniyordu.”

“Eve dönerken İtalyan doktorla karşılaştım.

“Demek camiyi gördünüz?” dedi.

“Evet.” Doktor, “Türkler, bazı yönleriyle biz Katolikler'e benzerler” diye devam etti. “İzzet Paşa, görkemli bir cami yaptırmakla, öbür yaşamında cehennemlik olma olasılığının azaldığına inanıyor. Bizler de ölümümüzden sonra âyin düzenlenmesi için papazlara para bıraktığımız takdirde, Araf'ta çok uzun kalmamızın gerekmeyeceği söyleniyor.”⁶⁴

1930 depreminde ağır hasar alan İzzetpaşa Camii 1939 depreminde tamamen yıkılmıştır.

Bu cami (1930) senesi birinci kanununun 13. günü, alafırağa saat (Bir) de şiddetli yer teprenmesinden orta kubbesi kâmilen ve bazı mahalleride kısmen harap olarak elyevm muattal bir halde kalmıştır. ⁶⁵

ERZİNCAN İZZET PAŞA HAMAMI- (1869)

Hacı İzzet Paşa'nın 1869 yılında Erzincan/Merkezde inşa ettirdiği hamam, sık sık depremler meydana gelen Erzincanda sapaşağlam ayakta kalabilen ender yapılardan birisidir.

Bugün Askerî bölge içerisinde kalan hamam, dikdörtgen bir alan üzerine, tamamen moloz taş kullanılarak inşa edilmiş, soğukluk, ılıkılık, sıcaklık ve külhan kısımlarından müteşekkildir. Girişteki ana kapıdan soğukluk bölümüne, bu bölümden de üzeri üç kubbe ile örtülü olan ılıkılık kısmına geçilmektedir. Hamamın doğu cephesinde içeriyi aydınlık tutan iki adet pencere bulunmakta, tavan kısmında ve hamamın diğer yerlerinde yer yer süslemeli motifler göze çarpmaktadır.

valisinden hoşlanmıyormuş. “İzzet Paşa'ya aitti, ama onun emrinize vermek için memnuniyetle kabul ettiğimi söyleyin” diye karşılık vermiş. İzzet Paşa bu olanları, ancak İstanbul'dan gelen ve Padişah'ın teşekkür pusulasını içeren bir mektuptan öğrenmiş.

Vilayette kısa zaman önce hükümetin savaşı sürdürmesine olanak vermek amacıyla bir yardım fonu oluşturulmuştu. Bu bağlamda on binlerce lira toplanmış. Paşa, paraları Sadrazama yollamış, ama kaynağını açıklamamış. Sadrazam bunun üzerine, paranın, paranın makbuzunun İzzet Paşa adına çıkarılmasını ve haberin gazetelerde yayımlanmasını istemiş. Aynı zamanda kâtibinden, büyük bağışı için Sivas Valisine resmi bir teşekkür mektubu yazmasını ve bunun altındaki notta da, Sivas Vilayetindeki halkın bağışları toplanınca, bunları derhal İstanbul'a iletilmesini eklenmesini bildirmişti. Öyküyü anlatan kişi, “Paşamız bu mektuptan hoşlanmamıştı” diye devam etti. “Ama ne yapabilirdi ki? Kendisi ne de olsa zengin bir adamdı. Sonuçta da hiç tarzı olmadığı halde ikinci bir 10.000 lirayı Babıâli'ye yollamıştı.” Frederick Burnaby, age. s.133.

⁶⁴ Frederick Burnaby, age. s.188.

⁶⁵ Mustafa Yalçın, 150 Yıllık Tarihimiz, İzzetpaşa Vakfı Yayınları, s7.

ERZİNCAN İZZETPAŞA MAHALLESİ

Hacı İzzet Paşa'nın vefatından sonra, 1907 yılında Erzincanda ikâmet eden torunu Esmâ Hanım, Erzincan'ın Aktaş ve Odabaşı Mahallelerinde dedesinin adına izafe olunmak üzere bir mahalle kurmak istemiş ve iradesini de almıştır.⁶⁶

Erzincan'ın Odabaşı Mahallesi civarında tasarrufundaki miriaraziye parselleyip dedesinin adına binaen İzzet Paşa Mahallesi diye bir mahalle kurmak ve sair bazı isteklerde bulunan Esmâ Hanım'ın mahalli mukavelat muharrirliğince tasdik olunan bu talepleriyle ilgili olarak çıkan irade uyarınca lazım gelen muamelatın icrası hakkında evraklar mevcuttur..

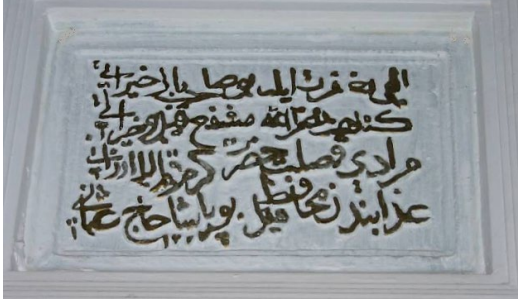
KEMAH/ MURATBOYNU KÖYÜNDEKİ URFAT HACI İZZETPAŞA CAMİİ

Hacı İzzet Paşa aile soyu, bir müddet ikâmet ettikleri Kemah'ın Urfat Köyünde *büyük dedeleri Levendli Mehmed Ağa*'dan intisaben aldıkları "*Levent*" soyadını bugün devam ettirmekte olup, babası'nın Urfat Köyü'nde H.1202; M.1786'da inşa ettirdiği ve bugün halen ibâdete açık olan İzzet Paşa Camii gayet önem arz etmektedir.⁶⁷

Türk Osman Haşim Paşa Tarafından köyün aşağı mahallesinde 1202 (1786) senesinde inşa olunmuştur. Cami ahşap direkli ve ahşap tavanlı olarak inşa edilmiş olup, giriş kapısı üzerinde, hat yazısından bihaber birilerinin tahrif ettiği sülüslü kitabesinde:

⁶⁶ BOA. BEO 2559-191869; DH.MKT. 952-82.

⁶⁷ Bazı rivayetlerde Kemah'ın *Üskübürt (Yücebelen)* köyündeki camii'nin bânisinin de Hacı İzzet Paşa olduğu belirtilmişse de, bunun aslı yoktur. Üskübürt'deki camii'nin bânisi Üskübürtlü *Murat Paşa*'dır. (Kadir Aşçı, *Yücebelen Tarihi*, İstanbul, 1997, s.28.)

*“İlahî mağfiret Eyle Bu Sahibü'l Hayratı
Günâhım mağfiret et müşfig kıl ve Hayratı
Muradı ve sahibi Hazret-i Kerem kıl bularzâtı
Azâbından Muhafaz Kıl Bu Paşa Hacı Osmânî
...” yazılıdır.*

Hacı İzzetpaşa Camii iç ve dış mekandan görüntüleri. Erzincan Kemah Muratboynu Köyü

Ayrıca, son cemaat yeri tavanında caminin rumî 1293, milâdî 1877 senesinde Hacı İzzet Paşa tarafından tamir ettirildiği yazılıdır.

Geçmişte cami müçtemilatında olduğu bilinen dört adet şamdan ile camiye ait Kur'an-ı Kerîm ve fıkıh mevzulu kitaplar, hangi tarihte çıktığı bilinmeyen bir yangında zarar görmüş ve cami dışında muhafaza altına alınmışlardır. 90 cm boyundaki Sülüs hatlı bu bakır şamdanların (mumluk) üzerinde İzzet Paşa'nın Urfatlı olduğuna dair muhtelif yazılar yer almaktadır. Şöyleki:

1. şamdanın gövdesinde “*Erzincanî Urfatlı (?)⁶⁸ El-Hac İzzet Paşa Hazretlerinin Urfat Kariyesi Cami-i Şerifin vakfi. 1272*”,

2. şamdanın üzerinde: “*Sahibul Hayrat vel Hasenat Sahib Osman Paşa Hazretleri*”,

3. şamdanın üzerinde “*Sahibul Hayrat vel Hasenat Sahib Muhammed Bey*” ve son olarak

4.şamdanın üzerinde “*Erzincanî Urfalı El Hac İzzet Paşa Hazretlerinin Urfat Kariyesi Cami-i Şerifinin Vakfidır.1272*” yazılıdır.

Urfat Köyündeki hacı İzzetpaşa camiinde bulunan bakır Şamdanlar

Urfat Köyündeki bu mütevâzi caminin Muratboynu Köyü Camii olarak isimlendirilmesi kanaatımızca yanlıştır. Zira, cami bânisine vefâ gösterilmesi ve caminin adının *İzzetpaşa Camii* olarak düzeltilmesi gerekmektedir. Hiç olmazsa Caminin ilk bânisi *Türk Osman Paşa Camii* denilmesi aslında en doğru isimlendirme olacaktır.

HAKKINDA ANLATILANLAR

Hacı İzzet Paşa nevi şahsına münhasır bir mizâc’a sahip olduğundan dolayıdır ki, hakkındaki bir çok menkıbe günümüzde bile anlatıla gelmektedir. Matbu kaynaklar tedkik edilip Paşa’ya dair anlatılan menkıbe ve notlar burada zikrolunacaktır. Paşa hakkındaki en tafsilatlı bilgileri İbnülemin M. Kemal Bey vermektedir. İbnülemin ‘*Nev’i şahsına münhasır olanlardan biri de Hacı İzzet Paşa’dır. Aklı başında bir zât iken, ahvalindeki garabet, aklı başında olanlara hayret verecek mertebededir.*’⁶⁹ diyerek başladığı gariplikleri ‘*yakınlarının anlattıklarına göre*’ diyerek acayıplıklarını şöyle sıralamıştır:

Hacı İzzet Paşa’nın bu gariplikleri bazen şaşkırtıcı, bazen güldürücü ve bazen de düşündürücüdür. Paşanın bu gariplikleri ihtimalki, toplumun seviyesini kendisinden aşağı görmesinden olsa gerektir. Vali Paşaya ait bilinen ve matbu kaynaklarda zikredilen menkıbeleri yeri gelmişken burada zikrolunmuştur;

Erzincanlı Hacı Ahmed İzzet Paşa

* Bizzat kendi yiyeceği et kebabını pişirdikten sonra yıkattığı,

* Kirlenen çamaşırlarını yıkatmak için valisi bulunduğu Harput veya Edirne’den Erzincan’daki kızkardeşi Şemsi Hanım’a gönderdiği,

⁶⁸ Bu şamdamlar, Hacı İzzet Paşanın Kemah/Urfatlı olduğunu yazılı olarak gösteren en mühim kanıttır.

⁶⁹ İbnülemin M. Kemal, age. c.1,s.766.

* Çorapsız mest giydiği,

* Mestin içine su döküp abdest aldığı,

* Eski hocalar gibi giydiği mestı ayağından çıkarmadan tamir ettirdiği

* Sakalını siyah mürekkep (rastık) ile boyadığı,⁷⁰

* Geceleri Vilâyet Konağında kaldığı ve yer yatağında yattığı,

* Yatağını odanın tam ortasına serdirip, yatacağı sırada bir iskemleye çıkıp yatağının tam ortasına atlayıp o şekilde yattığı,

* Gecelik takkesi (kavuğu)'nu havaya atıp başına o şekil geçmesini sağlayıp ondan sonra yattığı,

* Hatta zaman zaman makam odasına bile başında takke ve gecelik entarisiyle geldiği,⁷¹ (Vilâyet Konağındaki Polis ve Jandarmalar paşa'nın bu hallerini bilirlerdi.)

* Tırnak aralarının kir ve pasla dolması.⁷²

* Setresi'nin baştan aşağıya yağlı bir vaziyette olup elbisesinin fena halde koktuğu ve bu halinden dolayı zamanla adının "**Kokusu ağır Vezir'e**" çıktığı⁷³ gibi asla kabul edilemeyecek türden tuhafıklar Paşa 'ya izâfe olunarak rivâyet olunmaktadır.⁷⁴

Yine rivâyet olunur ki, paşa, başında kirlenip atılması lâzım gelen feslerini, anahtarını daima cebinde bulunan konağındaki boş bir odanın kapısını açar, fesini başından çıkarıp içeriye attıktan sonra tekrar kapıyı kilitler ve yenisini giyermiş. Başka bir yere tahvilinde bu fesler, sandıklara istif edilerek oraya götürülür ve yine aynı şekilde bir odaya boşaltılmış. Hülâsa ne atmağa, ne satmağa kıyamazmış!⁷⁵

-oOo-

⁷⁰ Ali Fuad, "Tarihi Fıkralar", Servet-i Fünûn, nr.1651-177,5.4.1928, s.333; İbnülemin, Hacı İzzet Paşa'nın sakalını Siyah mürekkeble boyadığını kendisine sadrı esbak Said Paşa'nın söylediğini, *bunun ciddimidir, şakamıdır? Bilmediğini* dipnotunda kaydetmiştir. İbnülemin M. Kemal, age. c.1,s.766.

⁷¹ İ.Hakkı Akansel notları.

⁷² İbnülemin M. Kemal, age. c.1,s.766.

⁷³ Ali Fuad, "Tarihi Fıkralar", Servet-i Fünûn, nr.1651-177,5.4.1928, s.333; Ali Kemali, age. s.258.

⁷⁴ Ratip Kazancıgil Hacı İzzet Paşa hakkında ki bu kabil söylemleri *Edirne'nin yaşlılarından duyduğunu* zikreder. (Ratip Kazancıgil, *Yöre*, "Edirne Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın Hayat Hikâyesi" 2006-Sayı.70-71,s.7.)

⁷⁵ İ. Sunguroğlu, age. s.207; Tuba Baykar, agt. S.2.

Hacı İzzet Paşa her kim olursa olsun önüne gelen herkese ‘*Atladı Teres*’ deyimini kullaan bir zattır. Edirne’deki İngiliz ve Fransız Konsoloslar içinde bu sıfatı kullanınca durum Bâb-ı Âli’ye ve Saray’a kadar intikal etmiştir. Sultan II. Abdülhamid Hacı İzzet Paşa’yı huzuruna çağırıp,

” *Paşa Hazretleri, siz herkese Teres (Pezevenk) dermişsiniz, aslı astarı varmıdır bunun?*” diye sorunca, Hacı İzzet Paşa:” *Hâşâ Hünkârım aslı astarı yoktur, Zira Teresler (Pezevenkler) kulunuza iftira etmişler*’ cevabını vermiştir.⁷⁶

-oOo-

Harputlu Hacı Ömer Naimi Efendigil’den rivâyettir ki: Hacı İzzet Paşa Harput Valisi iken bir gün *Arapkir Müftüsü*’nden Paşa’ya bir mektup gelir. Mektup zarfının üzerinde büyük se sülüs yazı ile “*Sensin*” yazmaktadır. Mektubu alan memurlar bu vaziyetteki bir mektubu paşa’ya vermekte tereddüt ederler. Her nasılsa vaziyeti duyan paşa yaverinden mektubu ister ve okuyup kahkahayı basarak: “*O da teres, bende teres!*”⁷⁷der.

Bu cümleden olarak rivâyet olunur ki, İzzet Paşa Hazretleri, pek âlim ve muktedir olan Arapkir Müftüsünü bir kış mevsiminde Harput’a davet etmiş, Müftü, yaşlı ve Harput’un kışları da amansız olduğundan özürlerini istirham ederek bu nâzik davet’e icâbet edemeyeceğini bir mektupla İzzet Paşa’ya bildirmiş, velâkin Paşanın huyunu iyiden iyiye bildiğinden olsa gerek imzâsının altına: “*Lütfen arkaya*” diye bir şerh yazmış. Paşa bu mektubu alınca açıp okumuş ve sonunda “*Teres bizi yine aldattı*” dedikten sonra, imzânın altındaki şerh’e gözü ilişince kâğıdı çevirmiş, orada ‘*Sensin, Sensin, Sensin*’ diye yazılar yazıldığını okuyunca çok gülmüş ve bir daha Arapkir Müftüsü hakkında bu kelimeyi (*Teres*) kullanmaz olmuş.⁷⁸

-oOo-

Hacı İzzet Paşa Sivas valisi iken Vilâyetlerde pamuk yetiştirilmesine dair bir genelge yayınlanmış, Sivas’ın iklim şartları dikkate alınmayarak bu tamimden bir nüsha da Sivas Valiliği’ne gönderilmiştir. Yetiştirilmek istenilen Pamuk için bir miktar tohumu da Genelgeye ek olarak Sivas’a yollanmıştır. Birkaç ay zaman geçtikten sonra günlerden bir gün Sivas’ta çarşı Pazar gezen Hacı İzzet Paşa bir Hallaç Dükkanı görmüş ve maiyetinde bulunanlara birkaç okka pamuk aldırtıp onları renkli kâğıtlara sardırtıp “*Evvelce gönderilen tohum ekilip şu kadar kıyye pamuk istihsâl ve manzuri âli olmak üzere irsal olunduğu*” şeklindeki bir üst yazı ile İstanbul’a göndermiştir.

O devirlerde pek çok konuda lakayd davranan Bâb-ıâli yetkilileri paşa’nın himmetini fevkalade takdir ederek teşekkürnâme ile beraber birde nîşân-ı zîşân gönderirler.

⁷⁶İbnülemin M. Kemal, age. c.1,s.769-770; Y.Nadi Akın,age. s.103-104.

⁷⁷ Meşhur Valiler, s.94-95;

⁷⁸ İ. Sunguroğlu, age. s.207; Tuba Baykar, agt. S.2-3.

Teşekkürnâme'yi okuyan paşa, gelen nişân'ı da göksüne taktıktan sonra: " *Teresleri aldattık*" diyerek kahkahayı basmıştır.⁷⁹

-oOo-

Erzincanda yaptırdığı caminin temelinin atılışı esnasında (1872) paşa: " *Bu öyle bir duvar olacak ki, bundan keçi ve köpek atılamıyacak.*" diyerek duvar ustasını uyarılmış, ters mizaçlı olan usta; " *Ben öyle keçiden köpekten anlamam. Arşından, zürâdan anlarım.*" Demesiyle paşa kâhyasına dönmüş ve " *Beni bilip tanımadı, amma lâkin sert söyledi ama doğru teres.*" diyerek bol bol kahkaha atmıştır.⁸⁰

-oOo-

Paşa Sivas Valisiyken Hükümet Konağına gelişinde iş icabı arzuhal için karşısına çıkanları her gördüğünde " *ne Çokmuş, ne çokmuş.*" dermiş. Maiyetinden birisi neden böyle dediğini merak edip sorduğunda Paşa gülererek şu yanıtı verir:

" *Karşımda bu şekil bir kalabalığı her gördüğümde Bekri Mustafa'nın (Resim 117) çarşıdakilere söylediği sözleri hatırıma gelir. Bekri Mustafa soğuk bir kış gününde Tavuk pazarındaki meyhanelerden birine gider. Kafayı iyice kızdırdıktan sonra kalkıp çarşının yolunu tutar. Esnaf Soğuktan dükkanına çekildiğinden dışarıda kimsecikler yoktur. Ortada kimseyi göremeyen Bekri, avazı çıktığıınca bağırmağa başlar. "Bre teresleeeer!" Sesi duyan esnaflar da birer ikişer dükkanlarından dışarıya fırlarlar. Esnafı dışarıda gören beki :." Vay be, ne de çokmuş, ne de çokmuş" diyerek yoluna devam eder."⁸¹*

-oOo-

Paşa Edirne de vâli iken Bâb-ı Âliden askerî masraflar için iki defa para istenir. İzzet Paşa istenen parayı tedarik ettirip İstanbul'a gönderir. Üçüncü defa yine para istenir. Defterdar kasada para kalmadığını vâli paşaya söyler. Paşa da durumu İstanbul'a yazar. Gelen cevâbi yazıda paranın iki gün'e kadar tedarik edilmesi ve tahsil için Dâire-i Askeriyeden gönderilen bir yavere verilmesi istenmektedir.

Yavar gelip İzzet Paşa'nın odasına çıkar. Paşa: " *Vaktile pederim (Türk Osman Paşa) âdemlerden birini bir memlekete gönderir. Müteakiben "Malûm olan renklerin hiçbirinde olmamak üzere bir at bul. Nihayet bir haftaya kadar göndermezsen seni asarım"* mealinde bir mektup yazar. Durumun anlamsızlığı karşısında düşünüp-taşınan âdamcağız da şu yollu cevap yazar: " *Emrettiğiniz gibi bir at buldum. Haftanın malûm günlerinin hiç birinde olmamak üzere bir âdem gönderip aldırınız.*"

⁷⁹ İbnülemin M.Kemal, age. s.757; Tahir Erdoğan Şahir, age. c.2,s.254-255; Yunus Nadi Akın, age. s.104;

⁸⁰ Meşhur Valiler, s.94; Yunus Nadi Akın, age. s.104-105.

⁸¹ Dursun Gürlek, Kültür Dünyamızdan Manzaralar, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2008, s.237.

Paşa'nın bu anlattığı bu fıkra karşısında yaver hiç sesini bile çıkarmadan odadan dışarı çıkar. Paşa Hazretleri de onun ardından işittirecek şekilde: "Anladı teres, anladı teres." der.⁸²

-oOo-

Bir vilayette vali iken arzuhal dilekçesi yazdırmak için para bulamayan iş sahibi bir vatandaşın anlına tebeşirle 'Mektubçu Bey'e' yazıp havale edip göndermiştir.⁸³

-oOo-

Hacı İzzet Paşa Sivas Valisi iken, mahiyetinde çalışıpta gücendirdiği memurlarından KarahisariŞarki'li (Şebinkarahisarlı) *Abdi Efendi* onun bu hallerini ziyadesiyle alaya alarak tanzim eylediği hiciviyesinde pek ağır ithamlarda bulunmuştur.

Olur nahünleri ser pençei sübbae bir örnek

Meram eylerse yırtar sinei çerhı hıramanı

Mukayyidir tabiba ziri ezfarındaki kirler

Anı gösterde kustur hastegâni nev'i insanı

Eyadü cünudı kamleü bürguse geçmiştir

Rehayab olamaz isterse de mülki giribanı

Belâ bu ki şu halile eder herkesten istibra

Eder tathir yani her kimse dokunsa damanı

Otuz testi su ile ancak alur bir vüzu, miskin

Bununla güldürür kendüsına ebneyı şeytanı

Tamamile olur bir hali diğer halinin zıddı

Ne kavlinde sebatı var, ne de fiilinde idmanı

Hele u'cubei hayret fezadır şeklü endamın

Olur tasvirde âciz musavvir olsa da mâni

Hele senden mülevves görmedim âlemde bir âdem

Değil çok, eylesem Pinti Hamidi zâtına sâni

*KarahisariŞarkili Abdi Efendi*⁸⁴

-oOo-

"Rahmetli Ahmet İzzet Paşa Elâzizde vali iken makam odasında beldenin müftüsü ile konuşurken, o sıra Ermeni Murahhası da içeriye girmiş.. Paşa, onu da sol taraftaki koltuğa alarak sohbet devam ederken, Murahhas Efendi birden bire yerinden fırlıyarak paşanın

⁸² Tahir Erdoğan Şahir, age. s.254.

⁸³ İbnülemin M.Kemal, age. c.1,s.771

⁸⁴ İbnülemin M.Kemal, age. c.1,s.766; Yunus Nadi Akın, age. s.98-99; Tahir Erdoğan Şahir, age. s.249.

kulağına bir şeyler söyler ve tekrar yerine oturur. Müftü, acaba paşaya ne söyledi diye merakta., meğerse paşanın pantolonunun ön düğmeleri acıkmış.. Paşaya, bunu ihtar etmiş.. Paşa derya-dil.. bunun altında kalır mı hiç?., biraz sonra Murahhasın gizli tutmasına karşılık paşa, aşikâre olarak: — *İlâhi Murahhas Efendi dost başa, düşman ayağa bakar derer., halbuki siz bu ikisinin ortasına bakmışsın., acep bundaki sırr-ü hikmet ne ola?* diye cevap vermiş.. Müftüyü, güldürmüş.. Murahhasın yüzünü de kızartmıştır.”⁸⁵

-oOo-

Bir gözü kör, bir ayağı topal, ukâla, Edirne'deki bir Rus Konsolos her işe karışır İzzet Paşa'yı rahatsız ederdi.

“*Siz Türkler, hiçbir işinizi tam yapmaz, muhakkak esik bırakırsınız. Bütün başınıza gelenler bu yüzdendir*” derdi. Konsolosun bu türlü sataşmalarından bıkip usanan Hacı İzzet Paşa bir gün bir ziyafette Konsolos aynı sataşmalarda bulununca dayanamaz ve derki:

- *İnsanların işleri yarıda bırakması belki müsamaha ile karşılanır. Ama şu kanbur felek de bazen başladığı hayırlı işleri yarıda bırakıyor. Beni en çok üzende budur....*

Konsolos hayretle sorar:

- *Meselâ ne gibi ?*

Hacı İzzet Paşa Konsolosun gören gözü ile sağlam ayağını işaret ederek:

- *Aman, konsolos efendi baksana ol kanbur felek, bunları ötekilerine benzemek hayırlı işini yarıda bırakmamış mı?* der.⁸⁶

-oOo-

Rahmetli İshak Sunguroğlu'ndan nakildir ki; “Hacı İzzet Paşa Elazığda Vali. Yıl 1866. Ramazanın 30. Günü. Vilâyetin Merkez ve köylerindeki zengin ve nüfuz sahibi beyleri ve ağaları, o akşam Vilâyet Merkezindeki Vali konağınağında iftar yemeği ve yatıya davetlidirler.

Ertesi sabah Camide “Hacı İzzet Paşa Camii” Bayram namazı kılınacak ve Bayram merasim ve tebrikleri yapılacaktır.

Bey ve Ağaların sayısı (150) kadardır, ve bir okadar da refakatte Kâhya, Seyis, Uşaklar vardır. Ve o vakit ki Vali Konağı ve o vaktin Valisi Hacı İzzet Paşa bu derece kalabalık misafirleri konaklar, izaz ve ikram eder, üstelik yatıya da alıkoyarmış... *Hey gidi devirler... Koca Vezir Valiler...*

⁸⁵ İshak Sunguroğlu, age. c.3,s.263;

Bir başka rivâyette ise, Ermeni Murahhas'ın “ *Efendim önünüzü iliklememişsiniz*” demesine karşın, “*içinde cenâze olan evin kapısını açık bırakmak adettendir*” cevabını vermiştir.

⁸⁶ Meşhur Valiler, s.95.

“Şehrin ötebaşından bir kişi koşarak geldi: (Ey kavmim, sizden bir şey istemiyen, doğru yolu gösteren bir kimseye uyunuz.) dedi.”⁸⁷

-oOo-

İzzet Paşa vilâyetlerde bulunduğu esnada İstanbul'a gitmek üzere oradan geçen muteberanı davet eder, hürmet gösterirmiş. Başka yerlere gitmek üzere İstanbul'dan gelenler, kendini ziyaret etmek istedikçe 'meşgulüm' diye savarmış.⁸⁸

-oOo-

Edirneli Emekli Hâkim *Erdoğan Gökçe*, Hacı İzzet Paşa'ya dair dedesi *Hâşim Bey*'den rivâyet olarak şunları kaydeder;

“Annemin babası rahmetli dedem (Tophane, Taşlık, Kıyık'ın babası) *Haşim Or**Jandarma Onbaşı* olur. Anneannem *Fatma Fitnat*'la Edirne'de evlenir. Edirne'de jandarma onbaşı olarak görev yaparken Hacı İzzet Paşa Edirne Valiliğine atanır. *Haşim babam*, vali paşanın iki özelliğini anlatırdı:

Cuma günleri, Cuma namazını kılacağı camiinin adını yanındakilere bildirir. Jandarma, valilik makamından bu camiye giden bütün yolları tutar. Paşa'nın camiye gelip geri dönmesi sırasında kadınlar, kızlar bu yollardan geçirilmez. Nedeni olarak Edirne'de şu anlatılmış: Paşa Şâfiî imiş, kadınların arabasının önünden geçmesi halinde abdestinin bozulacağına inanmış!

*Paşanın hiç evlenmediği biliniyor.⁽⁸⁹⁾ Sanırım ki, kadınların arabasının önünden geçirilmemesi bu alerjiden doğuyor...*⁹⁰

-oOo-

Sultan Abdülâziz devrinde padişah'ın mahiyetinden birtakım zevat, paşayı sevmezler, fırsat düştükçe de onu Padişah'a çekiştirirlermiş. Bu arada paşanın koyu mutaassıp olduğunu da söylemişler... Padişah, bunun üzerine bir gün paşayı huzura kabullerinden sonra tam huzurdan çıkarken:

— *Paşa! Gitme, yemeği beraber yiyelim* diye emretmiş...

bu irâdeye İzzet Paşa:

— *Baş üstüne Hünkârım* diyerek geriye dönmüş.

Yemek başlar başlamaz, Padişah, sofracı başına:

⁸⁷ (Yâsîn Suresi;20-21.Ayetler); Meşhur Valiler, s.97.

⁸⁸ İbnülemin M.Kemal, age. c.1,s.769; Yöre, s.68-69.

⁸⁹ Not: Bu bilgi yanıltır, zira Hacı İzzet Paşa Adile Hanıla evlenmiş olup, bu evlilikten Hürrem adında bir evladı olmuştur.(bknz. Resim/Şekil:2)

⁹⁰ Yöre, Mayıs,2011.sayı.134.s.31.

— *Paşa'ya bir kadeh şarap getirin*, deyince, bir az sonra altın tepside çeşm-i bülbül bardaklar içersinde şarap gelmiş... Paşa, hemen ayağa kalkarak şarap bardağını eline almış, dudaklarına kadar götürerek içer gibi yapmış, fakat şarabı içmemiş... Bunu hisseden Padişah, hiddetlenip:

— *Neden içmedin paşa?* diye paşa'yı müşkül bir duruma düşürünce, paşa, kemal-ı edep ve sukunetle:

— *Devletlüm bir Padişah iç diyor! Bir Padişah içme diyor!... Bu birbirine zıt emirlerin altında şimdi ezildiğimi, eridiğimi hissediyor ve içemiyorum!* deyince, Sultan Aziz, paşa'nın bu zekî hal ve cevabına hayran kalarak onun yakasını bıraktığı rivâyet olunmaktadır.

-oOo-

Hacı İzzet Paşa bir gün bir mecliste sohbet ederken konu Erzincan 'ın aylarından açılır. İzzet Paşa:

-Bizim ora'nın ayları, başka yerlerin aylar'ına benzemezler. Yaradılış olarak nazik ve terbiyelidirler. Hatta bir ayı üzüm yemek için bir bağ'a girse, üzümleri ziyan etmek şöyle dursun, salkımı bile eliyle koparmayıp taneleri birer birer ağzıyla alır ve yalnız suyunu emer ve bırakır. Öyle ki üzümlere hiç dokunmadığı zannedilir demiş.

O sırada odadan içeriye oranın eşrafından saygın bir zat'ın içeriye girdiğini görünce ayağa kalkarak şöyle der:

*Efendim, buyursunlar! Bende deminden beri sizin güzel vasıflarınızı saymakla meşgul oluyordum.*⁹¹

Vâli-i Vilâyet El-Hâc Ahmed İzzed Paşa (Edirne Vilâyet Salnâmesi, s.44)

TARİH MERAKLISI BİR VALİ, HACI İZZET PAŞA

Hacı İzzet Paşa, ikinci kere Edirneye tayininde yaklaşık dokuz sene iki ay kadar Edirne'de Valilik yapmıştır. Edirne'nin Tarihinin günyüzüne çıkarılması için *Tarihçi Ahmed Bâdî Efendi* yi hararetle teşvik etmiştir. Bâdî Efendi, Paşa'nın Tarihe verdiği önem ve merakı ve teşvik edici yardımsever kişiliğinden övgüyle şöyle bahsetmektedir:

⁹¹ Faik Reşad, Letâifnâme, Gonca Yayınları, İstanbul, 2013.

*”Edirne’ye vürûdumda zimâm-ı vilâyeti şeyhü’l-vüzerâ ve fahru’l-üdebâ Erzincanî el-Hâc Ahmed İzzet Paşa hazretleri gibi kadr-dân, kıymet-şinâs bir vezîr-i Felâtûn-tedbîrin yed-i idâresinde buldum.”*⁹² diyerek başladığı eserinin mukaddime kısmında, bu eserine Hacı İzzet Paşa’nın tavsiyesiyle başladığını, Edirne’ye geldiğinde vilayeti, Erzincanlı Hacı İzzet Paşa gibi kıymetli bir Vezir Vali’nin idaresinde bulunduğunu, münasip bir zamanda O’na, öteden beri arzuladığı tarih konusunu açma düşüncesinde iken, birgün Vali Paşa’nın meseleyi kendisine açıp; *‘Edirne şehrinin düzenli bir tarihi olmadığı ve şehirden birçok bilgin ve yazar yetiştiği halde, hiçbirinin bu işe eğilmediğini belirterek, kendileri tarafından böyle bir eserin hazırlanmasına başlanması halinde, gerek parasal yönden, gerekse yazı olarak hertürlü yardıma hazır olduklarını kendisine söylediğini*⁹³ anlatmaktadır.

Vali Hacı İzzet Paşa’nın ilk dönem Valiliği sırasında Edirne-İstanbul demiryolu tamamlanmış ve 1873 yılında hizmete açılmıştır. Hacı İzzet Paşa açılış gününde Edirneye gelen misafirleri Meriç tren köprüsünün başında karşılamış, Saat iki sıralarında kışla meydanına gidilmiş, redif ve tali sınıf askerlerinin atışlı talimleri ile düzgün geçit resmi seyredilmiştir. Hükümet Konağında Vali İzzet Paşa tarafından birde ziyafet yemeği verilmiştir.⁹⁴ Hacı İzzet Paşa açılışa dair bu tarihi gün için şu tarihi düşmüştür;

Târîh

Kaydeyledim Edirne’de târîhin İzzetâ

Geldi şimendüfer açılıp râh-ı Rûmeli (1289)⁹⁵(milâdi-1873

EDİRNE MEMLEKET SAATİ (SAAT KULESİ) VE MUHTELİF ESERLER

Hacı İzzet Paşa Edirne ikinci defa göreve geldiği Edirne Valiliği esnasında Edirne sarayını tamir ettirmiş, Üç Şerefeli Câmii pîşgâhında üzerine saat kulesi inşâ olunan müdevver büyük kulenin⁹⁶ (Makedonya kulesi) üzerine bir saat yerleştirerek “Belediye bütçesinden 400 lira harcayarak memleket saati’ni inşa ettirmiştir. Tarihçi Bâdî Efendi bu konuda şunları kaydetmiştir;

‘Erzincânî Hacı İzzet Paşa defa-i sâniye vâflîliğinde yani 1302 tarihinde Belediye vâridâtından dört yüz lira kadar bir meblağ sarfla Üç şerefeli Camii pîşgâhındaki kule üzerine ahşaptan bir memleket saati ihdâs ve inşâ eylemiş ve bir mermer pâreye de Hâfız Efendi tarafından söylenilmiş olan işbu tarihi hâkk ile kulenin Doğramacılar cihetine vaz ettirmiştir.”

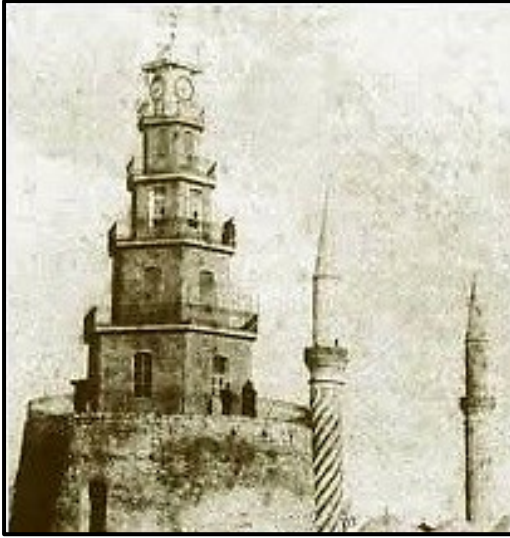
⁹² Ahmed Bâdî Efendi, age. c.1,s.46.

⁹³ Ahmed Bâdî Efendi, age. c.1,s.46-47.

⁹⁴ Manafî-i Vataniye ve Havadis-i Umumiyyeye Dair Millet Gazetesi (1869- 1878),Hudut Gazetesi, 16 Ağustos 2013; Ayhan Tunca, Yöre Aylık Kültür Dergisi, “Hacı İzzet Paşa’ya Notlar ve Saat Kulesi’nin Yıkım Öyküsüne bir giriş”Sayı.70-71,s.70,2006.

⁹⁵ Ahmed Bâdî Efendi, age. c.3,s.1799.

⁹⁶ Ahmed Bâdî Efendi, age. c.1,s.71.

Hacı İzzet Paşanın yaptırdığı Edirne Saat Kulesi

HACI İZZET PAŞA'NIN ŞAİRLİĞİ

Hacı İzzet Paşa şair ruhlu bir kişi olup, her fırsatta, inşâ olunan her esere, her mühim olaya bir tarih söylemekten geri durmamıştır. Paşanın bu davranışını Mehmed Arif Bey ‘*Şâir-i meşhur Erzincanlı Hacı İzzet Paşa Hazretleri*’ diyerekten inceden inceye eleştirel bir imada bulunmuştur.⁹⁹ Oysaki paşanın şiir, gazel ve kaside türünden eserleri edebiyat çevreleri tarafından takdir görmüştür. Ahmed Bâdi Efendi, paşa için “*Şeyhü'l-vüzerâ ve fahru'l-üdebâ*” ünvanlarını kullanmıştır.¹⁰⁰ Edirneli Tarihçi Osman Nuri Peremeci, *Vali Paşanın çok okumuş, şair, edip, gün görmüş, iş bilir, lekesiz ve pek akıllı bir insan olduğunu, gayet nükteli söz söylediğini ve hazır cevap biri olarak tanındığını, yaşı doksanı geçtiği halde şuurunda asla bozukluk olmadığını, gözlerinin çok kuvvetli gördüğünü* kaydeder.¹⁰¹ Paşa, Sultan Selim

Hacı İzzet Paşa'nın kule üstüne yaptırdığı ahşap katlar ve koydurduğu saatler sonrasında burası (1866–1867) Saat Kulesi olarak anılmıştır.⁹⁷ Saat kulesi yıkıldığından günümüzde yoktur.

Tarih

*Muhyî-i mülk ü milel hazret-i Sultân
Hamîd*

Kim Hudâ kılmada zâtın nice hayra âlet

İşte bu hayrı da Vâlî Hacı İzzet Paşa

Verdi te'sîse delâletle bu şehre zînet

Yazdı itmâmına Hâfız güherî bir tarih

*Verdi bu şehre şeref kulede el-hakk saat*⁹⁸

⁹⁷ Ahmet Uysal, Edirne Tarihi ve Kültürü, Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı, 2006, s.67.

⁹⁸ Ahmed Bâdi Efendi, age. c.1/2, s.732; Ayrıca Bâdi Efendi şunları da kaydeder: “*Üçşerefeli Cami-i şerifi pişgahında vaki Edirne Kalesinden bakiye kalan kule üzerine 1302 tarihinde Edirne valisi Hacı İzzet Paşa belediye varidatından dört yuz lira kadar bir meblağ sarfiyla ahşaptan bir memleket saati ihdas ve inşa eylemiş ve hitamına Hafız'ın soylediği bu tarih bir mermer pareye hakk ve nakş ile kulenin Taşhan cihetine vaz edilmiştir.*” age. c.1/2, s.747.

⁹⁹ Mehmed Arif Bey, age. s.849; Yunus Nadi Akın, age. s.95.

¹⁰⁰ Ahmed Bâdi Efendi, age. c.1,s.46.

¹⁰¹ Osman Nuri Peremeci, age. s.163.

Kütüphanesi'ne Peygamber Efendimize ithafen yazdığı *Mirâciyye* ve çok değerli eserler de bağışlamıştır.¹⁰²

Hacı İzzet Paşa'nın Mi'râciyesi, 21 beyitten oluşmakta, kaside nazım şekliyle kaleme alınıp, aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Miraciyyede Ahmed İzzet Paşa'nın mahlası 14. beyitte geçmektedir:

*Ne gördi ne haber virdiyse İzzet seyyid-i 'âlem
Muhakkak vâki' u şâdıkdır âmennâ ve şaddaknâ.*¹⁰³

Beyit

*Budu hak nabud eder bir lahzede nabudu bud,
Sanma felek budu nebudü dehirden gamnâk olur.*¹⁰⁴

Münâcaat

NA'T-I ŞERÎF

*Ayâ şâhen-şeh-i iklîm-i sübhan eseri isrâ
Veya fermân-ı revâ-yı hat-ı ulyâyı uma mı(?)
Hidîvv-i enbiyâ sâhib-i serîr kurb-ı evâdna
Habîb-i hazret-i mevlâ şefî-i rûz-ı vâveylâ
Münevver eylemişti âlem-i lâhûtu envârın
Şu demler kim bu âlemler idi nâ-bûd u nâ-peydâ
Hitâb-ı rahmetenlilâlemîne eyledi mazhar
Hudâ zât-ı şerîfin ey Resûl-ı muhatab-pîrâ
Bütün bây u gedâ siyyan olan dîvân-ı kibriyâ
Usât-ı ümmete sensin penâh u melce-i me'vâ
Şefü'l-müznibînsin bir siyeh-rû bendeyim ben de
Beni âlûde-dâmân itdi çirk-i ma'siyet cifâ
Garîk-i bahr-ı isyânım harîk-i nâr-ı tuğyânım
Vücûhiyle perîşânım zelîl u mücrim u rusvâ
Şefâat eyle havl-ı rûz-ı rustâhîzden kurtar
Beni zîr-i livâyü'l-hamda kıl lutfun ile isrâ
Eli bağlı esîr-i duzah itme yâ Resûlallah*

¹⁰² Halil İbrahim Özdemir, Rıfki Kaymaz, Erzincanlılar Ansiklopedisi, Doğu Yayınları, Erzincan,2010,s.245.

¹⁰³ Ali Yörür, 'Edirne Vâlisi Ahmet İzzet Paşa'nın Mirâciyyesi'' *Mecmua Dergisi, Sayı:6, s.140.*

¹⁰⁴ Tahir Erdoğan Şahin, age. c.II,s.257

Ne denlü mücrim ise ümmetindir İzzet-i şeydâ.¹⁰⁵

Bir gazeli:

*Etmedi halime vâkıf eseri ah seni
Hak ede derdi dilimden meğer agâh seni
Eylemiş zümre-i uşaka beni serdefter
Hüsn ile leşkeri hubane eden şah seni.
Nârı hicrarına bir lâhza tehammül edemez
Görmek ister dili sevdazade her gâh seni
Halimi arzı beyan eyler var ol dildâre
Ey saba eyliyeyim âhımı hemrah seni
İzzeta etmedi azadei gam bir dem çerh
Edeli müştâgîli dağdağai can seni.¹⁰⁶*

HACI İZZET PAŞA'NIN MİRÂCİYESİ

Hacı İzzet Paşa'nın Hazreti Peygamber Efendimiz (S:A:V).’e ithafen yazdığı birde 21 beyitten oluşan **Mi’râciyyesi** vardır. Kaside nazım şekliyle kaleme alınıp, aruzun mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün kalıbıyla yazılmıştır.

Mi’râciye-i Hazret-i Nebevî

*Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün¹⁰⁷
Hud’â bir şebde mi’râca habîbin eyledi isrâ
O şebde oldı zâhir sırr ı sübhânellezî esrâ
Resûlullâh olup âzim-i harîm beyt-ii a’zamdan
Sa’âdet ile evvel menzîl oldı Mescid-i Aksâ
Olup râkib Burâk’a sahratullâh-ı müşerrefden
Teveccüh kerde i ikbâli oldı âlem-i bâlâ
Melâ’ik saflarından oldı sâ’id şöyle kim arşa
Kevâkib arasından geçdi gûyâ mihr-i nûr efzâ
Urûc itdi hudûd-ı sidreye Cibrîl olup kâ’id
Vülûc itdi ale’l âlâya refref oldu reh peymâ*

¹⁰⁵ Fatin Dâvut, age. s.349-350; Ali Kemâli, age. s.296.

¹⁰⁶ Tahir Erdoğan Şahin, age. c.II,s.256-257.

¹⁰⁷ Ali Yörür, *Edirne Valisi Ahmet İzzet Paşa'nın Mi'râciyyesi*. Mecmua Dergisi, Sayı:6, s.142,143,144.

*Bırakdı Refrefi de unsuriyetden olup ârî
Sarây ı lâ mekâna vâsıl oldu vâhid-ü تنها
İrişdi öyle ricâle o med'uvv i mu'azzam kim
Ne kemm ü keyf ü ne cânib-ü sûret kaldı ne ma'nâ
Mübârek çeşm-i cismi ile gördi vech i Ma'bûdı
Tekellüm oldu vâki' anda beyne'l-'abd-i ve'l Mevlâ
Ne kim ma'rûz-u mefrûz oldu ayn i luţf u rahmetdir
Bütün Hakk'dan inâyetdir lehu'l cûd ve lehü'n na'mâ
İdüp eflâk-ü 'arş-ü kürsi seyr-i avd-i Ahmedle
Yine rû-yı zemîne oldu ol şebde şeref bahşâ
Zamân içre zamân halk eyleyüp tayy-i mekân eyler
Zamânile mekânı halk iden Hallâk-ı bî hemtâ
Bu hâlet çok degildir kudret-i Bârî'ye nisbetle
Kim oldur âlem-i ketm-i ademden eyleyen peyda
Zihî sâni ki feyzâ-yı celâlınden zemîn zerre
Degil beydâ-ı izzinde semâ bir hayme-i hadrâ
Ne gördi ne haber virdi ise İzzet seyyid-i âlem
Muhakkak vâki' u sâdıkdır âmennâ ve saddaknâ
Hitâb-ı pâk-ı levlâke¹⁰⁸ anı kılmışdı mazhar Hakk
Meyân-ı mâ'u tîne konmamışken Adem-ü Havvâ
Tahıyyât-u selâm-ı bî-nihâye ber revâneş bād
İlâhî tâ be ân ferdâ ki u râ nist bes ferdâ
Ĥabîb-i Rabb-i İzzetdir şeh-i taht-ı nübüvvetdir
Vücûdı halka rahmetdi- i rûz-ı ruz-ı vâveylâ
Temessük eyle şer'ü sünnete olma Hakk'dan gâfil
Degildir kimseye bâkî seni aldatmasun dünya
O sultân-ı serîr ârâ-yı dîvân-ı risâlet kim
Cihâd va'di ile kıldı cihâna hükmini icra
Gelüp geçdi selefden nice şâhân-ı cihân gîrân
Kim itdi safha-i âlemde böyle namını ibkaa.*

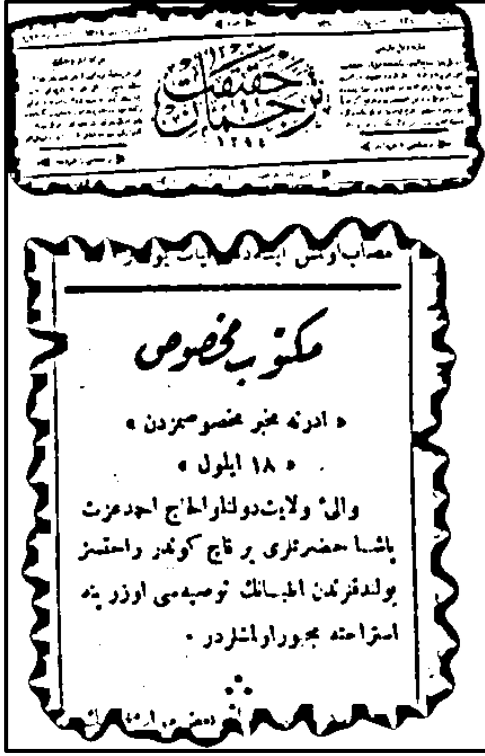
¹⁰⁸ Sen olmasaydın, sen olmasaydın Yâ Muhammed, ben yeri göğü yaratmazdım (Hadîs-i Kudsî)

Anın hakk oldığın işbâta kâfidir bu keyfiyet

Eğerçi eylemişdir mu'ciz'at-ı âlemi imlâ¹⁰⁹

21 beyitlik mi'râciyenin günümüz Türkçesiyle karşılığı şöyledir:

Yüce Allah, Hz. Muhammed'i bir gecede yürüttü ve o gecede sübhânellezi esrâ ayeti kerimesinin, yani mi'râcın sırrı ortaya çıktı. Resûlullâh Aleytü vesselâm, Ka'be'den ilk olarak Mescid i Aksâ'ya varmıştır. Sonra Sahratullâh ı Müşerref'den Burak'a binip göklere yani arş ı âlâya yükselmiştir. Melekler saflar halinde arşa kadar yükselmişlerdi ve nur saçan güneş gibi olan Hz. Muhammed yıldızların arasından geçip gitti. Cebrâil ile birlikte Sidretü'l müntehâ sınırına geldiler ve Refref'e binerek yükselmiştir. Sonra Refrefi de bırakarak maddeden tamamen soyutlanıp yalnız olarak Hz. Allah'ın huzuruna ulaşmıştır. Mübarek gözü ile Allah'ı görmüş ve o zaman kul ile Mevlâ'sı arasında konuşma olmuştur. Mi'râc'da farz kılınanlar lütuf ve rahmettir yine çok cömert olan Allah'tan inayettir. Hz. Muhammed felekleri, arşı seyredip şeref bahşeden o gecede yeryüzüne döndü. Zamanı ve mekânı yaratan Allah zaman içinde zaman yaratıp tayy i mekân eyler. Bu Allah'ın kudretine nispetle çok bir

şey değildir. Çünkü âlemi yokluktan var eden Allah'tır. O öyle güzel bir yaratıcıdır ki bütün her şey onun büyüklüğünün feyzindedir ve gökyüzü onun yüceliğinin sahrasında yeşil bir çadırır. Ey İzzet, Âlemlerin efendisi olan Hz. Muhammed gördüklerinden ne haber verdiyse onlar gerçek ve doğrudur. Allah, Âdem ile Havva su ve toprak arasında iken Hz. Muhammed'i "Levlâke levlâk lemâ halaktü'l eflâk" hadis i kudsîsine mazhar kılmıştı. Ey Allahım, sonsuz tahiyat ve selam Hz. Muhammed'in üzerine olsun. Hz. Muhammed, peygamberlik tahtının padişahıdır. O, insanlara rahmet ve kıyamet gününün şefaâtçisidir. Sakın gafil olma, şeriata ve sünnete sınıksız sarıl. Dünya seni aldatmasın çünkü o kimseye kalmaz. Hz. Muhammed, peygamberlik divanının tahtını süsleyen padişahıdır. Bütün dünyaya cihat ile peygamberlik vazifesi yapmıştır. Dünyaya, bütün dünyayı zapt eden birçok padişah gelip geçmiştir. Ama hiçbirisi Hz. Muhammed gibi ismini kalıcı yapamamıştır. Bütün bunların hepsi onun hakk olduğunu ispat etmeye yeter. Çünkü onun mucizeleri bütün âlemi doldurmuştur.

¹⁰⁹ Hacı İzzet Paşa'nın "Mi'râciye"si, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 2311 numarada kayıtlı 26 yapraklık Divançe'nin içerisinde yer almaktadır. Ali Yörür, agm. s.142,143,144.

HACI İZZET PAŞA'NIN VEFÂTI

İstanbul basınında 1892 yılının Şevvâl ayında Paşa'nın birtakım sağlık sorunları yaşadığı yönünde haberler yer almış, *Tercümân-ı Hakikat Gazetesi*'nin Edirne muhabirinden gelen 30 Eylül tarihli mektupta İzzet Paşa'nın birkaç gündür rahatsız olduğu ve doktorların tavsiyesiyle istirahate çekildiğini yazmıştır.¹¹⁰

Paşa'nın son dönem Sağlık durumuna dair Bâdi Efendi " *Bu halde şu'ûruna kat'an halel gelmemiş olmakla berâber gözlük dahi isti'mâl eylemezler idi.*" bilgisini vermektedir.¹¹¹ Edirne Valiliğinin dokuzuncu yılında 1 Mayıs 1893 günü saat dokuz sularında vefat etmiştir. Cenazesi ordu Müşiri vekili Mahmud Paşa ile Edirne mülki erkânı ve kalabalık bir halk tarafından düzenlenen törenle *Üç Şerefeli Camii* ile *Peykler Medresesi* arasındaki yere defin edilmiştir.

HACI İZZET PAŞANIN VERÂSETİ

Hacı İzzet Paşa memleketin bir çok yerinde özellikle görev yaptığı vilayetlerde az çok mühim meblağlar sarfederek cami, okul, köprü, hayrat vs. yaptırmış adeta memleketin her bir köşesine çil çil kubbeler serpmiştir. Vali Paşanın bu büyük serveti ne suretle kazandığı merak konusu olmuştur. Ahmed

Bâdi Efendi paşanın bu servetinin ögünün bir milyon lirasına bâliğ olduğunu kaydeder.¹¹²

Hacı İzzet Paşa'nın bu servetini *Surre*¹¹³ emini olduğu zamanlar kendisine verilen paralardan tasarrufla elde ettiği; *Simyacılık*¹¹⁴ işi ile meşgul olduğu bu konu hakkında gelen rivâyetler arasındadır. Paşanın terekesinde un torbaları, adi yemek sahanları, hayvan yem

¹¹⁰ Tercümân-ı Hakikat, nr.4280, 22 Rebiulevvel 1310/14 Ekim 1892, s.5.

¹¹¹ Ahmed Bâdi Efendi, age. c.1/2, s 1083.

¹¹² Yunus Nadi Akın, age. s.102.

¹¹³ Osmanlı Devrinde Padişah tarafından her sene Mekke ve Medine'ye gönderilen armağanlar.

¹¹⁴ Günümüzdeki modern kimya biliminin temelleri atılmadan binlerce yıl önceden başlayıp, 17. yüzyıla kadar etkileri devam eden, maddeleri birbirine karıştırıp, değiştirmeye çalışan simyacı, insanların yaptıkları çalışmalara kıymetli meteryal imal etmek vs. verilen genel ada simyacılık denir

torbaları içerisinde çok miktarda altın sikkeler, demir, gümüş, altın çubuklar ve çeşitli türden kimyevî ecza malemesi çıkmıştır.¹¹⁵

PAŞA'NIN TEK VÂRİSİ, SULTAN II. ABDÜLHAMİD'DİR

Paşa, kazancının büyük bir bölümünü millet menfaatine muhtelif eserlerin yapılması için sarfetmekten hiçbir zaman çekinmemiştir. Bu derece zengin bir servete mâlik olmasına ve kendisinden sonra ortaya çıkabilecek mirâs çatışmalarını önceden fehm etmiş olsa gerek, vasiyetnâmesinde kendisine varis olarak Sultan *İkinci Abdülhamid*'i tayin etmiştir. Hacı İzzet Paşa, hiç şüphe yokki bu bağış Padişah ikinci Abdülhamid'in şahsında "Osmanlı Devletine" vakfetmiştir. Sultan Hamid'i neden vâris tayin ettiği kendisine sorulunca. "*Sebebini bir ben, bir de Allah bilir. Ancak böyle yapmakla herşeyden evvel memleketime büyük bir iyilik yapmış olduğuma inanıyorum.*"¹¹⁶ demiştir. Bu durum paşanın Devletine sadakatla bağlılığının nişanesidir. Aile üyeleri bu mirası dedeleri İzzet Paşanın Devlete bırakmasından her zaman iftihar etmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmed Bâdî Efendi, '*Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*' 2/1. Cilt Trakya Üniversitesi y.no:148.

Ahmet Aksın, *19. Yüzyılda Harput*, Elazığ, 1999;

- *Sultan Abdülaziz İsmiyle Adlandırılan Vilayet: "Mamûratü'l- Aziz" (Harput)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

Ahmet Uysal, *Edirne Tarihi ve Kültürü*, Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı, 2006

Ali Fuad, "*Tarihi Fıkralar*"; Servet-i Fünûn, nr.1651-177,5.4.1928.

Ali Yörür, "Edirne Vâlisi Ahmet İzzet Paşa'nın Mirâciyyesi" Mecmua Dergisi, Sayı:6.

Ali Kemâli, *Erzincan*, resimli At Natbaası, İstanbul, 1932.

Dursun Gürlek, *Kültür Dünyamızdan Manzaralar*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2008.

Ela Özkan, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, "*Harput Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa*" Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ, 2015.

Engin Çağman, 1874 Bandırma Yangınının İktisadi ve Malî Sonuçları, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C: 15 s Ek Sayı 1/, 1 Aralık/December 2017

Fatin Davut, *Fatin Tezkiresi*, Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFÇİ Ankara 2017.

Frederick Burbaby, *Küçük Asya Seyahatnamesi, "On Horseback Through Asia Minor"*, Anadolu'da bir İngiliz Subayı, 1876, Çev. M. Gaspıralı, Sabah Kitapları, Birinci baskı, Haziran 1998.

Fundan Naldan, *Erzincan'da Günümüze Gelemeyen Bir Kültür Varlığı: İzzet Paşa Camisi (Yeni Cami)*, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE), C.X, Haziran 2017.

¹¹⁵ Ali Kemâli, age. s.295.

¹¹⁶ Şemseddin Kutlu, Eski İstanbul Ünlüleri, Hür. Yayınları, İstanbul, 1978, s.193-194.

- Hamdi Hatunoğlu'nun notları, Erzincan, 1936.
- Hayri Orhun-Mehmet Belek-Celal Kasaroğlu-Kazım Atakul, *"Meşhur Valiler, 50 Ünlü Vali"*, içişleri Bakanlığı Merkez Valiler Bürosu, Ankara 1969.
- Heyet, Elazığ İzzet Paşa Vakfı Tanıtım Kitabı, Çağ Ofset, Elazığ, 1997.
- İbnülemin M.Kemal İnal, *"Son Asır Türk şairleri"* c.I,
- İlhan Oğuz Akdemir, *Elazığ'ın Kentleşme Sürecinin Analizi*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ 23-25 Mayıs 2013.
- İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, İstanbul, 1958.
- Kadir Aşçı, *Hacı İzzet Paşa*, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul, 2019.
- *Yücebelen Tarihi*, İstanbul, 1997.
- Manafî-i Vataniye ve Havadis-i Umumiyyeye Dair Millet Gazetesi* (1869- 1878), Hudut Gazetesi, 16 Ağustos 2013.
- Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmanî* C.3.
- Mustafa Yalçın, *150 Yıllık Tarihimiz*, İzzetpaşa Vakfı Yayınlar, Elazığ, 2017.
- Ratip Kazancıgil, *Yöre, "Edirne Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın Hayat Hikâyesi"* 2006-Sayı.70-71.
- Reinhard SCHULZE, Çeviren: Nurettin GEMİCİ, 'Richard Burton Mekke'de'. İstem • Yıl:12 • Sayı:24 • 2014.
- Rıfat Osman, *Edirne Rehnümâsı*, Edirne Vilâyet matbaası, Edirne, 1336 (1920).
- Salih ÖZALP, *Maarif Salnamelerine Göre Hüdavendigâr Vilayetinde Eğitim-Öğretim (H.1316-1321/M.1898-1903)*
- Şemseddin Kutlu, *Eski İstanbul Ünlüleri*, Hür. Yayınları, İstanbul, 1978.
- Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, C. II, Erzincan 1987;
- 'Bugünkü İzzetpaşa Camiinin temelini atan İzzetpaşa Vakfının kurulmasına vesile olan İzzet Paşa', Bizim Külliye Dergisi, Elazığ, 2001, Yıl.3, Sayı.10.
- Tercümân-ı Hakikat*, nr.4280, 22 Rebiülevvel 1310/14 Ekim 1892.
- Yılmaz Kurt, *Kemah Kitabı- Bir derkenar-* Ankara, 1995.
- Yunus Nadi Akın, *Geçmişten Günümüze Unutulmayan Erzincanlılar*, Erzincan, 2005.

VII

ŞEYH HACI AHMET FEVZİ EFENDİ

Kadir Aşçı

Kadim bir geçmişe sahip olan Erzincan'da çok sayıda nitelikli insan yetişmiştir. Denildiği gibi: “*Şerefü'l mekân bilmekin*” (Mekân, oturan ile şerefli dir). Bu kıymetli zevat artık tarihe mal olmuştur.

Ahmed Fevzi Efendi; *Terzi Baba*'ya intisaben gelen Erzincan' ın son *Nakşî şeyhi* olup¹ 1861 yılında Erzincan'da doğmuştur. Babası, Terzi Baba'nın halifelerinden *Erzincanlı Hocazâde* kabilesinden Nakşî şeyhi *Mustafa Fehmi Efendi*, annesi ise *Gülsüm Hanım'dır*.² Babası Mustafa Fehmi Efendi, Terzi Baba'nın da-madı ve halifesi olan *Abdussamed Efendi*'den müsaade alarak ismini *Ahmed Fevzi* koymuştur.³ Diğer kardeşleri ise ağabeyi *Mehmed Sıdkı*, bira-deri *İbrahim Halet* ve kız kardeşi *Hatice Hanım'dır*.

Terzi Baba

Ahmed Fevzi Efendi'nin büyük Şeyhi olan *Hazret-i Pîr Vehbi Hay-yat* (Terzi Baba), Anadolu'nun büyük evliyalarından biri kabul edilmektedir. *Terzi Ağa*, *Uzun Terzi Ağa* ve *Terzi Baba* gibi lakaplarla ta-nınmıştır. Bazı kaynaklarda her ne kadar doğum yeri Erzurum olarak geçse de 1779 senesinde Erzincan'ın merkeze bağlı *Sarıgöl* köyünde doğmuştur.⁴ Mahlas olarak kullandığı isim doğum yerine izafeten *Erzincâ-nî*dir. Terzi Baba'nın Erzurumlu zannedilmesi, Erzincan'ın idarî olarak Erzurum'a bağlı oluşundan, ayrıca vaktiyle Erzincan'daki dükkânında çıraklık yapan Erzurumlu dervişten kaynaklanmaktadır.⁵

Terzi Baba, Erzincan'a gelen *Mevlânâ Halid*'in talebesi *Abdullah Mekkî Efendi*'den halifelik almış ve Nakşîbendi Tarikatı'nın Halidiyye kolunun Erzincan'daki ilk şeyhi olmuştur. Terzilik mesleğiyle işigal ettiğinden halk arasında *Terzi Baba* olarak şöhret bulmuştur. Okur-yazar olmadığı söylenmektedir. Dolayısıyla *Kenzül Futuh-Kenzul Miftah* adlı eserini halifelerinden *Hacı Hafız Mehmet Rüşdi*'ye yazdırmıştır.

Hâl ilmine vâkıf olduğundan birçok keramet gösterdiği rivayet edilmektedir. “*Hatta dükkânında dikiş diktiği sırada her iğne sokuşta is-m-i Celâl ile tezyin-i lisân-ü cenân eylerdi.*”⁶ diye beyan olunmuş, zikir-siz bir dikiş dikmediği kaydedilmiştir.

Terzi Baba, başına seyyidlere has olan yeşil sarık giyermiş.1848 senesinde kolera hastalığından vefat etmiş ve Erzincan’daki dergâhının yerine defnolunmuştur. 1884 yılında kabrinin üstüne halifelerinden *Hacı Mustafa Fehmi Efendi* ve Erzincan *Defterdarı Mecîd Efendi* tarafından türbe yaptırılmıştır.⁷ Şehir için taşıdığı önem nedeniyle Terzi baba’ya dair pek çok belge, bilgi ve araştırma neşredilmiştir.⁸

Mustafa Fehmi Efendi

Şeyh Mustafa Fehmi Efendi; Hacı Ahmed Efendi’nin oğlu, Ah-med Fevzi Efendi’nin babasıdır. 1813’te Erzincan’da doğmuştur. Hacı Ahmed Efendi 1815’te vefat edince Hacı Fehmi Efendi iki yaşında yetim kalmıştır. Erzincan’da, Vaskirt (Işıkpınar) köyü camii imamındaki tahsilinin ardından⁹ Toka-t’a gitmiş ve Tokatlı *Bozzade Hoca*’dan ilim tahsil etmiştir.¹⁰

Terzi Baba’nın Halidiyye Klu postnişinliğinin ardından ona inti-sap edip Nakşibendilik yolunda yükselmiş ve Terzi Baba’nın vefatından sonra dergâh postnişini (tekke şeyhi) olmuş ve postnişinliği devlet tarafından da tanınmıştır. Erzincan’nın *Vaskirt* köyünde yazlık evleri de bulunmaktadır. Ayrıca, Mecidiye köyünde de Nakşibendi Dergâhi’na ait zaviyenin (*Tur Ali Baba Zaviyesi*)¹¹ ve sair emlakın da sahibidir.

Mahlâsı *Sultân-ı Ulemâbillâh* olan Hacı Mustafa Fehmi Efendi zamanının ünlü mürid-i kâmilidir. Ünü sadece Erzincan sınırlarıyla kalma-mış; Kemah, Eğin kazalarıyla, Erzurum, Bayburt, Elaziz ve Malatya vilayetlerine kadar yayılmıştır.

Oldukça faal ve hareketli bir kişiliğe sahip olan *Fehmi Efendi*’yi müridi Aşçı İbrahim Dede’ de¹² hatıratının ekseriya yerinde “*Sultan-ı Ulemâbil-lah*” olarak anmıştır.

Terzi Baba’nın diğer halifeleri ise; *Battalzâde Hacı Hafız Mehmed Rüşdi*, *Leblebici Süleyman Baba* (nâm-ı diğer Şemsi Hâyâl), *Hacı Meh-med Bâkî Baba*, *İrşâdi Baba* (Bayburtlu) ve *Abdussamed Efendilerdir*.¹³

Terzi Baba’nın Erzincan ve Bayburt’taki halifelerinin yanı sıra çevre vilayetlerde de (Malatya ve Elâziz) halifelerinin bulunduğu bilin-mektedir.¹⁴

*Arapkirli Ömer Baba** ve Hüdai (Kövenkli Hacı Ömer) bunlar arasındadır.**

Peygamber Soyundan Bir Aile

Merhum Aşçı İbrahim Dede’nin yazmış olduğu hatıratında Ahmed Fevzi Efendi’nin baba tarafı Hazreti Peygamber’imizin soyundan geldiğ-ini ifade etmiştir.¹⁶ Mustafa Fehmi Efendi’nin de “zahirî ve bätini ilimlerde yetkin ve Sünnet-i Seniyyeyi ihyâ eden” gibi vasıflara

sahip olduğu zikredilir. İbrahim Dede şu ifadelerle şeyhi Mustafa Fehmi Efendi'nin siyadetini bildirmiştir;¹⁷

“*Âric-i me'âric-i makâmât-ı kudsîyye, sâ'id-i mesâ'id-i kerâmât-ı ünsîyye, gavnâs-ı bihâr-ı Kur'ânîyye, hallâl-i rumûz-ı dekâyık-ı Furkânîy-ye, vâris-i mevâris-i hazret-i nebeviye, muhyî-i sünen-i Ce-nâb-ı Mustafa-viye, şems-i meşârıku'l-meâlî, tâc-ı mefâriku'l-e'âlî, mahzen-i esrâr-ı ha-kîkat, matla-ı envâr-ı ma'rifet, hayrû'l-halefi'l-izâm, fahrû's-selefil-kir-âm, kutb-ı dâ'ire-i dîn, gavs-ı merâtib-i yakîn, a'ref-i urefâu'l-vâsulîn, es-sultân Ulemâ-billâh Hazretü's-Seyyid Mustafa Fehmi el-Erzincanî*”¹⁸

Ahmed Fevzi Efendi'nin Kardeşleri

Ahmed Fevzi Efendi'nin aile tarafı, Aşçı İbrahim Dede'nin ifade-sine göre Seyyid'tir. Buna mukabil Erzincan'ın köklü ailelerinden birine mensup ve kanaatimizce, Erzincan'ın Vaskirt köyündendir. Nitekim, yukarıda da belirtildiği gibi, Gazi Mustafa Fehmi Efendi'nin Vaskirt köyü ile olan bağı bilinmektedir.¹⁹

Hocazâdeler, Erzincan'ı çok önceden mesken tutmuş, gerek mer-kezde ve gerekse Vaskirt ve Mecidiye köyündeki *Tur Ali Bey Zaviyesi'n* de²⁰ sair emlakın maliki olmuş köklü bir sülâledir.

Ahmed Fevzi Efendi'nin Hafızlık Eğitimi

AhmedFevzi, ilk tahsilini babası Hacı Mustafa Fehmi Efendi' den almıştır. Ağabeyi *Şeyh Mehmet Sıdkı* ile beraber Terzi Baba Dergâhı'nda Kur'an-ı Kerim okumakla başlayan tahsil sonucu 9-10 yaşlarında Kur'a-n'ı hıfzedererek hafızlık şهادetnâmesi almış ve öğrenim hayatına devam etmiştir. (1870-1871)²¹

Hafızlık eğitiminin ardından *Arapça-Sarf-Nahîv* okumuş ve iyi derecede Arapça öğrenmiştir. Aynı şekilde Fars dili ve edebiyatı derslerini babası ve Sıddık Efendi'den²² almıştır. Ramazan ayında

Dergâh-ı Şerif'in camisinde ikinci namazının ardından icra olunan mukabele programında ağabeyi Mehmet Sıdkı ile beraber birer cüz Kur'an okuyup cami cemaatine takip ettirmiş ve böylelikle hafızlık kabiliyet-lerini de iyice pekiştirmiştir. Aynı zamanda bir Mevlvî dervişi olan lalası Aşçı İbrahim Dede'den Mevlvî terbiyesi almış ve Mesnevi-i Şerifi muntazaman kıraat eylemişlerdir.

Nakşibendi Dergâhı'na mensup olmasının yanında, Mevlvî Tarikatı'na da vâkıf olup Mevlvîliğe karşı ayrı bir muhabbet duymuştur. Bu muhabbetlerini de 1903 senesinde metruk haldeki Erzincan

Mevlevihânesi'nin yeniden yapılışına dair lalası Aşçı İbrahim De-de'ye yazdıkları mektubundan anlamaktayız. Ahmed Fevzi Efendi mek-tubunda Selçuklulardan kalan Erzincan Mevlevihanesi'nin yüz sene kadar yıkık ve harap kalmasına rağmen, Mevlvi Şeyhi Kemahlı İbrahim Hakkı tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.²³ Erzincan Mevlevihanesi, Mevlvi Dergâhları içerisinde en önemlilerinden biridir. Ahmed Fevzi Efendi, la-lası Aşçı Dede'yi ısrarla Erzincan'a davet etmiştir. Konuyla ilgili olarak mektubunun sonunda şunları

yazmıştır: “.....Mevlâna Celâleddin-i Rû-mî efendimizin zamân-ı tufûliyyetlerinden beri Erzincan'da cilvenümâ tecelliyât-ı seniyyeleri âsâr-ı bâhiresinden olarak mülûk-ı Selçukiyyeden Melik Fahreddin biraderi Melik Salih nam sâhbü'î-hayrın bina buyur-dukları âsitân-ı aliye-i Hazret-i Mevlânâ ki Mevlevî hankahlarının en bi-rincisidir, yüz bu kadar seneden beri harap olduğu halde ulema ve eşrâf-ı

belde tarafından bâarîza-i mahsûsa Çelebi Efendi Hazretlerine vaki olan istirham üzerine ihvandan ve dersiam ulemadan Kemâhî Hoca Câmî İb-rahim Dede Efendi'ye meşihat verilerek fermanını dahi ihtisal eyledi. Şimdi hankahın keşfi mûcib-i inşası cihetini takip ediyor. Karîben ona da muvaffak olacağı himmet-i pîrândan muntazardır. Bunu arzdan maksat, Erzincan'da muhabbetler tazeleniyor. Zat-ı âlîleri Der-i aliyyeye nakil-den ise hizmet-i şeriflerini deruhte buyurursanız elbette erenler orada bir hizmet de gösterirler azizim, ruhum, efendim.

Bâki ne diyeyim k'olmaya ma'lûm-ı şerifin Mir'ât-ı Sıkender gibidir tab'-ı latîfin.

*Es-selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu. Fi 21 Haziran sene 319 (4 Temmuz 1903) Eddâi el-fakîr Erzincanî Şeyh Fehmizâde Ahmed Fevzi.*²⁴

Şefika Hanım'la Evliliği

Ahmed Fevzi Efendi, babası Fehmi Efendi'nin müritlerinden Erzincan'daki Dördüncü Ordu Müşiri Lofça eşrafından Derviş Paşa'nın ağabeyi İbrahim Bey'in kızı Şefika Hanımefendi (ölm.1334) ile 1879 se-nesinde Erzincan da evlenmiştir.²⁵ Bu evlilikten *Arife* ve *Fehime* adında iki kız, *İbrahim Nahif* adında da bir erkek evlatları olmuştur. Çocukların-dan Fehime (Fırat) 1970 senesinde Erzincan'da vefat etmiş, Terzi Baba Mezarlığı'nda babası Ahmed Fevzi Efendi ve annesi Şefika Hanım'ın ya-nına defnedilmiştir. Genç yaşta vefat eden oğlu İbrahim Nahif'de aynı mezarlığa defnedilmiştir. Diğer kızı Arife Hanım ise 1950 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Kabri Merkezefendi dedir.

Ahmet Fevzi Efendi'nin Seyahatleri

Padişah'ın daveti üzerine Mustafa Fehmi Efendi; eşi Gülsüm Hanım, oğlu Ahmed Fevzi Efendi ve damadı Tahir Efendi²⁶ ile birlikte İstanbul'a giderler. Huzura kabulden sonra Mustafa Fehmi Efendi'nin mü-ridi ve dünürü Müşir Derviş Paşa'y²⁷ ziyaret için Selanik'e uğrarlar. Bir müddet Selanik'te kaldıktan sonra Hac ziyareti için Arabistan'a giderler. Bu ziyaret sırasında Ahmed Fevzi Efendi henüz 19 yaşındadır.

Hac sırasında Mustafa Fehmi Efendi hastalanmış 23 Aralık 1880 tarihinde vefat etmiştir. Cennetü-l Muallâ Kabristanı'na defnedilmiştir.²⁸

Ahmed Fevzi Efendi, babasının vefatından yirmi gün sonra Cidde'ye, oradan da hareket ederek Mart 1881 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır. Yazı İstanbul'da geçirdikten sonra aynı yılın Kasım ayında Erzincan'a gitmiştir.²⁹ Artık bundan böyle Şeyh Mustafa Fehmi Efendi'nin yerine genç Ahmed Fevzi postnişin adaydır.

Yeni Tekke Şeyhi. Şeyh Ahmet Fevzi Efendi

Aşçı İbrahim Dede'ye göre vefat eden Mustafa Fehmi Efendi' nin yerine Ahmed Fevzi geçecektir. Zira Hacı Mustafa Fehmi Efendi'nin ilim sırrının ağabeyi Mehmed Sıdkı'ya, Hilâfet sırrının ise Ahmed Fevzi'ye geçtiğini hatıratında şöyle zikreder: "...*Müşârünileyh Hacı Fevzi Efendi' miz Hazretleri, Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin zâhir ü bâtın halifeleri olup, sırr-ı hilâfet onlara (Hacı Fevzi'ye) ve sırr-ı ilmiyyet diğer mahdûm-ı âlî Mehmed Sıdkı Efendimiz Hazretlerine ita ve ihsan buyurulmuş idi.*"³⁰

Babası Şeyh Hacı Mustafa Fehmi Efendi'nin vefat haberi Erzincan'a ulaşınca Erzincan uleması bir araya toplanarak Terzi Baba Dergâhı' nın yeni postnişini belirlemek için müzakereye başlamışlar ve Ahmed Fevzi Efendi'yi dergâha postnişin olarak layık görmüşlerdir.

Ahmed Fevzi Efendi'nin Şam'a Gidişi

Ahmed Fevzi Efendi'nin 1887 yılında Şam'a sürgün edildiği ve ye-di senelik bir sürgünden sonra 1894'te Erzincan'a döndüğü kayıtlıdır.³⁵ Oysaki Lalası Aşçı Dede, hatıratında durumun öyle olmadığını söylememektedir. Aşçı Dede hatıratında, Ahmed Fevzi Efendi'nin 1892 de İstanbul'da olduğunu³⁶ ve 22 Eylül 1893'te Şam'a hicret ettiğini, orada haki-kat güneşi gibi zuhur ettiğini bildirmiştir.³⁷ Ayrıca, 4 Temmuz 1903 tarih-li mektubunda da İstanbul'da olduğu kayıtlıdır.³⁸

Bazı kaynaklarda Ahmed Fevzi Efendi'nin sürgün edildiğine dair kayıtlar olsa da Ahmed Fevzi Efendi'nin TBMM'deki 155 no'lu dosya-sında Şam'a sürgün edildiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Aşçı Dede, Ahmed Fevzi Efendi'nin Şam'a gidişini sürgün olarak değil, Yâveri Ekrem Müşir Derviş Paşa'nın Bikâ'el-azîz deki çiftliğini teftiş ve ona vekil olarak gittiğini kaydetmiştir:

Ahmed Fevzi Efendi'nin Şam'dan İstanbul'a Dönüşü

Şam'daki Bikâ'el-azîz çiftliğindeki vazifesi sona eren Ahmed Fevzi Efendi İstanbul'a dönmüş ve Haziran 1903 tarihinden itibaren *olduğu ayne'l-yakîn müşahede ve tasdik olunmuştur ve şimdiye kadar görünen rüyalar dahî bunu musaddıktır, "destur erenler şahı efendimiz" deyip hemen hâk-i pâ-y-i hazret-i a'zam efendimize yüzler ve gözler sürüp zâhir ü bâtın derd ü gam ve elemelerimizi arz ile iksîr-i a'zam olan nazar ve teveccühât-ı mürşidânelerine mazhariyetle dünya ve ahiret iktisâb-ı feyz ile sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbetlerimi şulelendirmek niyet-i hayriyyesiyle Dersaadet'e Temmuzun onuncu Perşembe günü akşamı hareket olunmasına gönül âlemince karar veril-diği gibi, mesnûn olan müşavere dahi bizim Âsım Efendi oğlumuzla lede'l -icrâ onlar tarafından tensip olunmakla ber-muktezâ-yı me'zuniyet dera-kap Mushaf-ı şerîften tefeül olunupsûre-i Nahl de ve sayfanın iptidasında zuhur eden âyet-i şe-rîfe bu idi: " **Ve elkâ fi'i-ardi ravâsiye en temîde bikum ve enhâren ve subulen le'allekum tehtedûne â Ve alâmâtin ve bi'n -necmi hum yehdedûne.**" (Sizi sarsar diye arza ağır baskılar arttı, ırmaklar ve yollar yaptı ki doğru yolu bulasınız. 'Yol bulmak için yararlanılacak' işaretler de 'yarattı'. Onlar yıldız(lar)la da yol bulurlar. Nahl-15-16...."⁴⁰*

Ahmed Fevzi Efendi'nin daveti üzerine Aşçı İbrahim Dede Edirne' den 23 Temmuz da tren ile yola çıkmış ve 24 Temmuzda İstanbul'a varmıştır. Dede, İstanbul'a gelir gelmez ilk işi, doğruca Derviş Paşa'nın Yüksek Kaldırım'daki konağına gidip Şeyhzâdesi Hacı Ahmed Fevzi'yi görmek olmuştur. Şeyhzâdesini her gördüğünde babası Şeyh Mustafa Fehmi Efendi'ye gerek simasının ve gerekse konuşmasının çok benzerliğini şöyle ifade etmektedir:

*“Hele Şeyhzâdem faziletlû reşadatlû Hacı Fevzi Efendimiz Hazret-lerinin cemâl-i bâ-kemâllerini [yüzlerini] gördükçe aşk u muhabbet ve ömrüm kat-ender-kat oluyor ki, cemâl-i ve hâl ü etvarı ve kelâmı tıpkı ve aynı peder-i vâlâ-şânları Sultân-ı Ulemâ-billâh (Mustafa Fehmi) kuddise sırruhu'l-azîz gibidir azizim.”*⁴¹

Fevzi Efendi'nin Erzincan'a Gidişi

Ahmed Fevzi Efendi'nin, İstanbul'dan Erzincan'a ne zaman gitti-ğine dair elimizde bir bilgi bulunmamakla beraber 31 *Mart Vakası*'nın yaşandığı 1909 tarihinde Erzincan'da olduğu bilinmektedir.⁴² Ahmed Fevzi Efendi ile olan ilişkileri hep not eden Aşçı İbrahim Dede'nin hatıratı 1906 senesine kadar olan zamanı ihtiva etmektedir. Dolayısıyla bu konu ile ilgili bir bilginin not edilmemiş olması Ahmed Fevzi Efendi'nin 1906 yılından sonra Erzincan'a döndüğü anlaşılmaktadır.

IV. Ordu Müfettişlik Binası Önünde geçit resmi. Erzincan 1909

Fotoğrafın arkasında Hacı Fevzi Efendi'nin yeğeni, Şeyh Mehmed Sıdkı Efendi'nin oğlu İbrahim Abdulhak FIRAT beyin kendi elyazısı olarak Osmanlıca tanıtım yazısı vardır.(Resim 58) Bu fotoğrafın bir kopyasının yarı diası Milli Savunma Eski Bakanı *Vecdi Gönül* Bey'in özel arşivinde olup, resim kadrajı bundan daha dar, kalitesiz ve açıklama bölümündeki kişi adları ve verilen tarih 1906 olarak yanlış yazılmıştır. Doğrusu aşağıda yayınladığımız fotoğraftadır ve Erzincan'ın İmparatorluk devri sonlarına doğru (Meşrutiyetin hemen sonrası-1909) dur. Bu kıymetli fotoğraf ordu müfettişliği binası önünde bir resmi geçit esnasında çekilmiştir. Fotoğrafta Erzincan'ın Askeri, yerli-yabancı sivil ve dinî erkânı bir arada görülmektedir. Ordu Müşiri İbrahim Paşa, Erzincan Mutasarrıfı *Şefik Bey*, Şeyh Mehmed Sıdkı, Şeyh Hacı Fevzi, Kadiri Şeyhi *Muhammed Efendi* (Vecdi Gönül Bey'in dedesi), *Rıza Paşa*, *Divrikli Ahmed Mikdad (Poyraz) Hoca* ve Erzincan'ın Son Mevlevî Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi. Sol tarafta ise ermeni ruhani lideri ve yabancı erkân da resimde dikkat çekmektedir.

31 Mart Vakası ve Ahmet Fevzi Efendi'nin Tarihî Rolü

İstanbul'da başlayan 31 Vakası olarak bilinen kalkışma hareketi

ülkenin genelindeki askeri garnizonlarda da görülmeye başlandı. Bu olay Erzincan'a da sirayet etmiş, Erzincan tarihinde yaşanan ve önem arz eden tarihi olaylar arasında yerini almıştır.⁴³

Olay şu şekilde gelişmiştir: 23 Nisan 1909 günü Erzincan'daki olaylarda, kışlıklarından çıkan askerler ellerindeki sancakların uçlarına Kur'an-ı Kerim'i bağlayıp Erzincan sokaklarından geçerek koşu alanında toplanmışlardır. Askerin silahlı bir şekilde sokaklardan geçmesi, Erzincan halkı arasında büyük bir heyecan yaşanmasına sebep olmuştur. O tarihte Erzincan'daki IV. Ordu Müşiri *İbrahim Paşa* idi.⁴⁴

Yürüyüş kolundaki erat, Kurmay Yüzbaşı *Kemalettin Sami Bey*' in emriyle Cirit Meydanı'na doğru yöneldi. Kemalettin Sami Bey, isyancılardan görünüp İbrahim Paşa tarafında idi. Kolbaşı, Terzi Baba Dergâhı' na yaklaştığı sıra Ahmed Fevzi Efendi'yi at üstünde bekler buldu. Yüz-başı Erzincanlıların çok sevdiği Ahmed Fevzi Efendi'ye yaklaşarak bu isyandan vazgeçmeleri ve kışlıklarına dönmeleri için askerlere nasihatte bulunmasını istemiş, Ahmed Fevzi Efendi ise gerekli nasihati yaptıktan sonra Yüzbaşı ile birlikte askerlerin isteklerini yazılı olarak IV. Ordu Müşiri İbrahim Paşa'ya iletilmesini kararlaştırdılar. Bunun üzerine Ahmed Fevzi Efendi, Müşir İbrahim Paşa'ya gidip durumu arz ederek Cirit Meydanında toplanan askerlerin yanına gelmesini istemiştir.⁴⁵

Askerlerin Koşu alanında toplandığı sırada sabahın erken saatlerin-de Ahmed Fevzi Efendi ve beraberinde ki IV. Ordu Kumandan Müşir İbrahim Paşa'da oraya gelmiş ve isyancı askerlerin karşısına geçerek konuş-maya başlamıştır. Bu sırada sokak başlarında halktan bazı kimseler bu durumu heyecanla izlemişlerdir.

Ordu kumandanı, müsamahasız biridir. Fakat erat tarafından da sevilirdi. Müşir İbrahim Paşa konuşma yaptığı takdirde askerlerin kendi aleyhlerine döneceğini düşünen asilerden bir

çavuş, Paşa'yı korkutmak, onu askerler karşısında küçük düşürmek ve duruma hâkim olmak için tüfeğini İbrahim Paşa ve Ahmed Fevzi Efendi'ye doğru çevirmiştir.

İsyanın en kritik noktası burası olmuştur. İbrahim Paşa ve Ahmed Fevzi Efendi, üzerlerine silah çeken asiye bir kenara iterek askerlerin isteklerini sorup, onlara nasihatle, bulduktan sonra Ermenilere de ilişilmemesi ge-rektiği tembihinde bulunmuştur. Komuta kademesi, maddeler üzerinde anlaşıp toplu hareket edebilmek için birliklere kumanda eden çavuş ve onbaşlıları ertesi gün karargâhta toplantıya çağırdılar. Müşir İbrahim Paşa isyancı askerlere; halkın önünde konuşmanın doğru olmadığını, cuma na-mazından sonra Cirit Meydanı'nda toplanmalarını ve kendisinin de oraya geleceğini söylemiştir. Cuma namazından sonra asi askerler ile konuşmuş ve ertesi gün Piyade Kışlası önünde toplamak üzere oradan ayrılırlar.⁴⁶

Ertesi gün yanında Ahmed Fevzi Efendi ve Erzincan Müftüsü olduğu hâlde Müşir İbrahim Paşa, meydana toplanan halka hitaben; *“As-kerler şeriat istiyorlar. Eğer şeriata muhalif bir iş yapıldığını söyleyen varsa ortaya çıkarılsın, vereceğiniz fetva ile cezasını verelim”* demiş. Bu soruya karşılık meydandan bir imam çıkarak; *“Bizim mahallede Kurmay Yüzbaşı Filibeli İsmail Bey vardır. Minarede ezan okuyan müezzine ne bağıryorsun gibi sözler söyleyerek İslamiyet'e hakaret etmiştir. Herkesin ibret alması için bunun kafası kesilmelidir”* diyerek, Filibeli İsmail Bey'i suçlamıştır. Bu suçlama üzerine Filibeli İsmail Bey meydana çağırılmış ve kendisine yöneltilen suçlar hakkında cevap vermesi istenmiştir. İsmail Bey, bunun üzerine şu cevabı vermiştir: *“Ben böyle bir harekette bulunmadım. Ben İslam oğlu İslamım. Ben ezanın okunmasında güzel makamlar olduğunu, müezzinin ezanı hiçbir makama uymadan okuduğunu ve makam öğrenmesi lazım olduğunu söyledim”* şeklinde bir savunma yapmıştır.

Bunun üzerine Müftü Efendi; İsmail Bey'den şahadet getirmesini ve tövbe etmesini istemiştir. İsmail Bey de bu istekleri yerine getirince Müşir İbrahim Paşa: *“İşte gördünüz. Müftü ve ulema hazretleri (Hacı Fevzi) karşısında subaylar tövbe ettiler. İmanlarını yenilediler, onları tekrar kumandanlığa kabul ediyorsunuz değil mi?”* sorusuna, askerler hep bir ağızdan: *“Ediyoruz”* cevabını vermişlerdir.

İbrahim Paşa, subaylara kıtalarının başına geçmesini emretmiş ve yapılan bir resmî geçitle olay sona ermiştir. Bu arada Yüzbaşı Kemalettin Bey, isyancıların elebaşlarının bir listesini İbrahim Paşa'ya vermiş ve isimleri tespit edilen elebaşılar tutuklanmıştır.⁴⁷

Erzincan'da çıkan isyan, Müşir İbrahim Paşa'nın Ahmed Fevzi Efendi'yi yanına alıp, soğukkanlı ve askerinin isyan ediş nedenini ortadan kaldıracak bir şekilde bilinçli ve cesurca davranmasıyla kısa sürede ve hiçbir hadise olmadan bastırılmıştır.

Ahmed Fevzi Efendi'nin Esaret Yılları ve Erzincan'a Dönüşü

1916 Şubat'ında işgal altındaki Erzincan'da halkını örgütleyen, istiklâlini kazanmasını telkin eden Terzi Baba Dergâhı'nın cesur Şeyh'i Ahmed Fevzi Efendi, Rus generallerinin bütün kin ve nefretlerini üzerine çekip, 1917'nin Kasım ayı sonunda bir gece tutuklanıp Erzurum'a, ora-dan da Tiflis götürülüp hapsedilmiştir. Bu hapishanede dokuz ay on beş gün

tutuklu kalmıştır. Ancak hapisaneden kaçarak 1918 Ağustos ayı sonunda Erzincan'a dönebilmiştir.⁴⁸

“Rus Kumandanın yanından ayrılan Ahmed Fevzi Efendi, Erzincan halkının mücadelecî ruhunu ayağa kaldırmak amacıyla büyük bir direnişe başladı. Rus kumandan Şeyh Efendi'yi öldürmek için hazırlık yaptı ama halkın galeyana geleceğini anlayınca kararından vazgeçti. Bir gece baskınıyla tutuklattı ve yanına getirtti:

-Şeyh Efendi, siz benim uyarılarımı dikkate almıyorsunuz herhâlde!

-Benim babam (Şeyh Mustafa Fehmi) yıllarca sizinle şavaştı. Ben de sizlerle savaşağım.

-Hayır, savaşamayacaksın! Sizi Rusya'ya gönderiyorum, artık esirimizsiniz.

O gece bir bölük Rus askeri nezaretinde Ahmed Fevzi Efendi Tiflis'e götürüldü. Tiflis hapishanesine kapatıldı. Hapisanede kendisi gibi Anadolu'dan getirilmiş birçok insan mevcuttu. Dokuz ay on beş gün bu hapisanede kalan Ahmed Fevzi Efendi, birçok arkadaşıyla birlikte hapis-haneden kaçmayı başardı.⁴⁹

Ahmed Fevzi Efendi'nin Millî Mücadele Yılları

Padişah *Vahdeddin* tarafından geniş yetkilerle görevlendirilip Anadolu'ya gönderilen Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmış-tır. Din adamlarının toplum üzerindeki etkisinin farkında olan Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı andan itibaren her gittiği yerde öncelikle din adamlarıyla görüşmüştür. Erzincan'daki Ahmed Fevzi Efendi'yle de bu sebeple irtibat kurmuştur.⁵⁰ Tarihi kaynaklar Millî Mücadele yıllarında Ahmed Fevzi Efendi'nin Mustafa Kemal Paşa ile Haziran 1919 başlarındaki yakın ilişki kurduğunu, Erzincan'a geldiğinde onu törenle karşılattığını kaydederler.⁵¹

1. Erzurum Kongresi Erzincan'ın diğer delegeleri ile Erzurum yakınındaki Ilıca'ya giden Ahmed Fevzi Efendi, orada bir gece konakladıktan sonra kongre süresince kalacakları mekâna yerleşmişlerdir. Gümüşhane delegesi *Zeki Bey* hatıratında, “*Başka vilâyetlerden henüz kimse gelmemişti. Yalnız Erzincan murahhâsı Şeyh (Hacı) Fevzi ve Tokat murahhâsı Rifat Bey gelmişler, Sansaryan Ermeni Mektebi'nde bir odaya yerleştirilmişlerdi.*” ifadesiyle Ahmet Fevzi Efendi'nin herkesten önce Kongre'ye katılmak için gittiğini belirtmektedir.

Nihayetinde 23 Temmuz 1919 günü Erzurum Vilayet Kongresi açılır. Açılış gününe dair *Cevat Dursunoğlu* şunları kaydeder: “Azalar birer ikişer kongrenin yapılacağı salona giriyor, toplantıda oturacakları yerleri tasarlıyor ve dışarıdaki güzel havayı kaçırmamak için tekrar bahçeye çıkıyorlardı.”⁵² “**Saat onbir’de hep birden salona girildi. Mustafa Kemal Paşa ön sıralardan birinde oturan Erzincan Azası Hacı Fevzi Efendi’nin yanına oturdu.**”⁵³ Kongre’nin açılışından itibaren Erzincan delegesi Ahmed Fevzi Efendi çok aktif vazifelere talip olmuştur. Evvelâ Kongre Divânı Meclis Reis Vekilliğine namzet olup iki oy almış, daha sonra da

program encümenine aday olup 24 oy alarak ilk on beş kişi içine girmiş ve bu encümenliğe seçilmiştir.⁵⁴ Bir sonraki gün Nizâmnâme Encümeni seçimleri yapılmış ve Ahmed Fevzi Efendi, bu seçimlerde 35 kişilik en-cümen aza namzedi arasından 22 oy alarak ilk dokuz’a girmiş ve Nizâmnâme Encümenliği’ne de seçilmiştir.⁵⁵

2. Ahmed Fevzi Efendi’nin Heyeti Temsiliye’ye Seçilmesi

Erzurum Kongresi devam ederken, Kongreye iştirak eden vilayet ve sancaklardan Heyeti Temsiliye azalıkları için adaylarını belirleyip kongre divânına sunmaları istenmiş, bunun üzerine Erzincan Delegeleri de 7 Ağustos günü Erzincan müstakil sancağı adaylarının Erzincan Müf-tüsü Osman Fevzi (Topçu) ve Ahmet Fevzi Efendilerin olduğunu bildirmişlerdir.

Erzincan Delegeleri’nin Heyet-i Temsiliyye adaylarının bildirildiği belge⁵⁶ ve adayların adları görülmektedir.

Erzincan Müstakil Sancağı Heyet-i Temsiliyye Nâmzedleri

Bismillâh

Erzurum Kongresi Riyâseti Aliyyesi’ne,

Erzincan Müftîsi Osman Fevzî Efendî⁵⁷

Mümessil Şeyh Hâcî Ahmed Fevzî Efendi.

Erzincan Sancağı nâmına, Hey’eti bâlâda isimleri muharrer zevâd, nâmzed gösterildiği arz olunur.

Fî 7 Ağustos Sene 335(1919)

İmzalar

Pülümür Mümessili Abbâs Âlî

Refâhiye Mümessili Tâhâ Kemâleddîn.

Kuruçay Mümessili Mehmed Şevkî.

*Erzincan Mümessili Ahmed Fevzi.*⁵⁸

Yapılan seçimlerde Osman Fevzi (Topçu) Efendi sadece bir oy almış, Hacı Fevzi Efendi 40 oy alarak Heyeti Temsiliye azası seçilmiştir.⁵⁹

Seçimin toplu sonuçları ise şu şekilde sonuçlanmıştır:

<i>Mustafa Kemâl Paşa, (Erzurum)</i>	46
<i>Rauf Bey, (Sivas)</i>	46
<i>Hacı Musa Bey, (Bitlis)</i>	45
<i>Sadullah Bey, (Bitlis)</i>	45
<i>Servet Bey, (Trabzon)</i>	42
<i>Hacı Fevzi Efendi, (Erzincan)</i>	40
<i>İzzet Bey, (Tırabuzon)</i>	38
<i>Raif Hoca, (Erzurum)</i>	36
<i>Bekir Sami Bey, (Sivas)</i>	34

3. Ölümü Göze Alarak Erzincan'dan Sivas'a Yolculuk

Mustafa Kemal ve rüfekası, Ahmed Fevzi Efendi'yi de yanlarına alarak Sivas'a gitmek üzere 31 Ağustos 1919 günü öğlenden önce Erzincan'dan hareket edip ayrılmışlardır.⁶⁰

İki otomobille yola çıkan heyet, Erzincan'dan hareketle *Çardaklı Boğazı* na geldiklerinde burada Dersimli çetelerin, Mustafa Kemal ve He-yet-i Temsiliye üyelerinin Sivas'a gitmelerini engellemek için yola pusu kurdukları ve tedbir alınmadan ilerlemenin tehlikeli olacağı Mustafa Kemal'e söylenince Mustafa Kemal, her ne olursa olsun zamanında Sivas'a gitmemiz gerekir. Eğer silahlı çatışma olursa ölenlere bakılmadan yola devam edileceği kararı alınır. Tedbir içinde de otomobilin önüne silahlı biri kişi yerleştirilmiştir.

Bu tehlike karşısında Çardaklı Boğazı'nı geçmek için Heyeti Tem-siliye üyesi Ahmet Fevzi Efendi orada bulunanlara; *"Bu yolda eşkıyanın taarruzu ile ölmek şüphesiz yine şehit olmaktır. Biz bir gayret-i hak, bir gaye-i vatan ve millet uğruna yola çıkmış bulunuyoruz."* demesi moralleri yükseltmiş ve yola devam edilerek Çardaklı Boğazı geçilmiştir.⁶¹

Aralarında Erzincan delegesi Ahmet Fevzi Efendi ve Mustafa Kemal Paşa'nın da yer aldığı Heyeti Temsiliye üyeleri Sivas'ta toplu hâlde.

Heyet, 2 Eylül akşamı Sivas'a varmıştır. Sivas halkının büyük bir coşkuyla heyeti karşılamasını bir görgü tanığı; *"...sür'atle bize doğru yaklaşıyordu. Tam tepede durdu. Herkes koştu. Yanında Hoca Fevzi Efen-di, Raif Efendi ve Rauf Bey'le otomobilden indiler."*⁶² demektedir.

Ahmed Fevzi Efendi Sivas Kongresi'nde

Erzurum Kongresi sonrası Erzincan'a dönüp Sivas'a gelen Ahmed Fevzi Efendi ve diğer Heyet-i Temsiliye üyeleri Mekteb-i Sultani binasının da misafir edilirler.⁶³

On dört kişilik Heyeti Temsiliye'nin üyelerinden biri de Ahmet Fevzi Efendi'dir. Kongre süresince oturumlara katılanları ve katılmayanları Mustafa Kemal şöyle açıklar: “*Efendiler, sırası gelmişken arz edeyim ki, (Heyet-i Temsiliye’deki) bu kimseler hiç bir vakit bir araya gelip bir-likte çalışmış değillerdir. Bunlardan İzzet, Servet ve Hacı Musa Beyler ile Sadullah Efendi hiç gelmemişlerdir. Raif ve Şeyh Fevzi Efendiler Sivas Kongresi’ne katılmışlardır.*”⁶⁴

Kongre, 11 Eylül günkü oturum'un ikinci celse'sinde, halkın maneviyatını galeyana getirmek amacıyla Sivas Ulu Camii'nde halka açık bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Din adamlarının halk üzerindeki etkisi düşünülerek bu toplantıda Erzincanlı Ahmed Fevzi Efendi ve Erzurumlu Hoca Raif Efendilerle, Bursa Delegatesi Ahmed Nuri Bey konuşmacı olarak seçilirler.⁶⁵

Ahmed Fevzi Efendi, Kongre'nin sonuna yaklaştığı 8-9 Eylül gecesi Mustafa Kemal'in odasında yapılan toplantıdan sonra 12 Eylül gününü Sivas'tan ayrılarak memleketi Erzincan'a dönmüştür.⁶⁶ Ancak Heyeti Temsiliye üyeliği Birinci Meclis teşekkül edilinceye kadar sürmüştür.

5. Ahmed Fevzi Efendi Meclis'te

23 Nisan 1920 günü Ankara'da açılan Birinci Meclis'e Ahmed Fevzi Efendi Erzincan adına seçilmiş, 28 Nisan 1920 Çarşamba günü ise Meclis-i Vükelâ'ya iştirak etmiştir.⁶⁷ Meclis'in 3 Mayıs 1920 Pazartesi günkü onuncu toplantısının birinci oturumunda Erzincan Milletvekili olan beş zatın Mebusluk Mazbataları onaylanmıştır.

Mazbatada şu ifadelere yer verilmiştir:

“2-Erzincan Mebusluğuna intihab edilmiş olan Osman Fevzi, Şeyh Fevzi, Tevfik ve Hüseyin efendilerle, Emin Bey’in intihap mazbataları’nın tasdikine dair Mazbataları Tetkik Encümeni mazbatası

REİS- Rûfekayı muhteremeden bâzı zevatın mazbatası encümençe tasdik edilmiş ve tasdikı Heyeti Aliyenize de teklif olunuyor efendim, okunacaktır.

Erzincan Mebusu olarak intihab olunan Müftüi Liva Osman Fevzi ve Şeyh Hacı Fevzi ve Tevfik efendilerle Emin Bey ve Hüseyin Efendilerin keyfiyeti intihaplarını mübeyyin işbu mazbata encümenimizce bittetik münderecatı usulüne muvafık görülmekle berayı tasdik Heyeti Umumiyye arzı karargir oldu. (19 Nisan 1920)

Reis – Bu zevatın âzalıkları kabul ediliyor mu? (Kabul, kabul, sadaları.) Kabul edildi.”⁶⁸

Erzincan Mebusu Ahmed Fevzi Efendi siyasi görüş olarak bazı kaynakların belirttikleri gibi CHP’nin evveliyatı durumunda olan Birinci Grup Mebusu değil, bunun tam aksine bağımsız gruptandır.⁶⁹

Ahmed Fevzi Efendi, Şer’iyye, Evkaf, İrşâd ve Tapu-Kadastro Komisyonlarında görev almış olup, Meclis’te *Şeyh Hacı Ahmed Fevzi Efendi* olarak anılırdı.⁷⁰

Ahmed Fevzi Efendi, Birinci Mecliste yapılan ilk ankette,⁷¹ *“Kazanılacak olan Milli İstiklâl Mücâhedemiz’in (Savaşımızın) feyizdâr (Bilgi ışığı taşıyıcı) ve semeredâr (bolluk getirici) olması neye mütevakkıftır? (neye bağlıdır?)”* sorusuna 1 Mayıs 1922 günü yazılı olarak şu cevabı vermiştir:

“Bismillâhi Va’tesimû bi-hablillâhi cem’an velâ teferrekû” kanu-n-u ilâhisine ittibaen azim ve iman ve sabır ve sebat ve metanete mütevakkıftır.”

Ankara, 1 Mayıs 1338 (1922)

*TBMM azâsından Erzincan mebusu Ahmed Fevzi.*⁷²

Ahmed Fevzi Efendi’nin Vefatı

Ahmed Fevzi Efendi, Ankara’daki BMM mebusluğu üç yıl sürmüştür. Kendisine verilen görevleri eksiksiz yerine getirmiştir. Çetin mü-cadeleler ile geçen ömrü ve yaşının ilerlemesi neticesinde 1923 ilkbaharında hastalanmış dostlarını yanına çağırarak; *“Çok yorgunum, her halde aranızdan ayrılacağım.”* buyurmuş ve dostları, birçok doktor getirsel de, doktorlara ilgi ve alaka göstermemiştir.⁷³ Büyük Millet Meclisi’nden izin alarak 1923 senesi ilkbahar’ında Erzincan’a dönüş yapmış, bir müd-det hasta yattıktan sonra 1923 yılı sonbaharında Rahmet-i Rahman’a kavuşmuştur. Rahmetullahi aleyh.

Çok kalabalık bir cenaze merasiminin sonunda, vasiyeti üzerine Erzincan’ın manevi ocağı ve aynı zamanda büyük şeyhi olan Terzi Baba Hazretlerinin türbesinin yakınında eşi Şefika Hanım’ın yanına defnedilmiştir

Vefatından sonra Meclis tarafından adına izafeten yeşil şeritli İstiklâl Madalyası verilmiştir.

Metni İşbu Varaka Zahrında Muharrer Bulunan 66 Numaralı Kâ-nûn Mûcebince Verilecek Olan İstiklâl Madalyası

Vesîkası Numara: 1637

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dâ'ire-i İntihâbiyyesi A'zâsı'ndan olup

da'vâ-yı muhikk u meşrû'umuzu ihzâr ve bunu müdâfe'a eyle-diğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 24 Tışrîn-i Evvel 339 Ta'rîhi'nde vukû'bulan Birinci İctimâ' Senesi, Kırk birinci İctimâ'î'nin Birinci Celsesi'nde BİRİNCİ DEVRE ERZİNCÂN MEB'ÛSU ŞEYH HÂ-Cİ FEVZÎ EFENDİ'ye Bir Kıt'a Yeşil Şerîdli "İstiklâl Madâlyası" verilmiştir.

Mühür:

Türkiye Cumhuriyeti Riyâseti 9/4/340

İmzâ:

Gazi Mustafa Kemal⁷⁴

Şeyh Fevzi Efendi 1922 senesi sonlarına doğru TBMM'den dipçiğinde "**Türkiye Büyük Millet Meclisi a'zâsından Erzincan Me'busu Şeyh Hacı Fevzi Efendi Hazretleri'ne Zafer hatırâsı 1338**" yazılı levhâsı olan kısa namlu'lu yunan filintası (kısa namlu'lu süvâri tüfeği) hediyesi ile Meclis'çe taltif edilmiştir

Her ne kadar kaynaklarda Hacı Fevzi Efendiye hediye olarak verilen bu mavzerin üzerinde '**Başkumandan Mustafa Kemal'den Hatıra**' yazıldığı söylene de tüfekte böyle bir ibare yoktur. Zira, Mavzer'in Dipçiğine çakılmış levhaya hak edilmiş yazı resimde de

görüldüğü üzere şudur; “*Türkiye Büyük Millet Meclisi a’zâsından Erzincan Me’busu Şeyh Hacî Fevzi Efendi Hazretleri’ne hâtıra-i zafer 1338*”

Dipnotlar

¹. Tahir Erdoğan Şahin, **Erzincan Tarihi II**, Erdav Yayınları, Erzincan 1987, s. 285; **Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari**, Türkiye Gazetesi Yayınları I, s. 227; Recep Çelik, **Milli Mücadelede Din Adamları II**, s. 37, Emre Yayınları, İstanbul 2000; Yunus Nadi Akın, **Geçmişten Cumhuriyete Unutulmayan Erzincanlılar**, Öz-Soy Ofset, Erzincan 2005, s. 7.

². Fahrettin Kırzioğlu, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, Ankara 1993, s. 254.

³. Aşçı İbrahim Dede, **Aşçı Dede’nin Hatıraları I**, (haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 398. Bu eserin giriş bölümünde s. XXX ve s. XXXIX’da Şeyh Ahmed Fevzi Efendi’nin adı yanlışlıkla Mehmed Fevzi olarak yazılmıştır.

⁴. T. E. Şahin, **age**, s. 279; Halil İbrahim Özdemir, Rıfki Kaymaz, **Erzincanlılar Ansiklopedisi**, Doğu Yayınları, Erzincan 2010, s. 490-491; Y. N. Akın, **age**, s. 43.

⁵. Tahir Erdoğan Şahin, *Tarihsel gerçekliğe erişme yöntemi ve "Yavuz Sultan Selim'in Alevi kıyımı" gerçeği*, **Doğu Gazetesi**, 01 Ağustos 2013; Şaban Er, **Erzincanlı Terzi Baba Hayyat Muhammed Vehbi, Hayatı, Eserleri, Menkıbeleri**, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul 2014, s. 40; **Aşçı Dede’nin Hatıraları I**, s. 456.

Erzurumlu bu yaşlı zattan, **Aşçı Dede** hatıratının II, 456 ilâ 457. sayfalarında da bahsetmektedir.

⁶. Osmanzade Hüseyin Vassaf, **Sefine-i Evliya 2**, s. 312.

⁷. Ş. Er, **age**, s. 52; Rahmi Serin, (haz. Arif Pamuk), **İstanbul ve Anadolu Evli-yaları**, s. 332, Pamuk Yayınları İstanbul 2007; **Aşçı Dede’nin Hatıraları I**, s. 343. Bu eserde Erzincan defterdarı olan *Mecidi Efendi* sehven Erzurum defterdarı olarak tercüme edilmiştir.

⁸. Terzi Baba ile alakalı birçok araştırma yapılmıştır. Erzincanlı *Kırtiloğluzade Pîr-i Sâmî Hazretlerinin* talebesi, *Muhammed Tâhir Efendi*’nin yazdığı ve Erzurum İl Halk Kütüphanesi’nde 38874 numarada kayıtlı olan *Şevkistân* adlı el yazması eserde ve yine Aşçı İbrahim Dede’nin hatıratında Terzi Baba ile alakalı çok geniş malumatlar vardır. Günümüzde ise Orhan Aktepe’nin , *Terzi Baba* eseri ve Vehbi Yurt’ tun *Terzi Baba ve Erzincan-iki Küre* adlı eseri bu saha yapılan ilk ciddi çalışmalardır.

Ancak 2014 yılında Şaban Er’in, *Erzincanlı Terzi Baba Hayyat Muhammed Vehbi Kuddise Sirruh Külliyyatı (Hayatı, Eserleri, Halifeleri ve Menkıbeleri)* adlı eseri ayrı bir öneme sahiptir. Eserde fevkalâde detaylı bilgiler mevcut olup Tezi Baba hakkında pek doyurucu bilgiler verilmektedir. Şaban Er, eserinde Terzi Baba’nın *Kenzül Miftah- Miftâ-h’ul Kenz, Kenzül Fütuh* adlı eserin on üç yazma nüshasına ve dört matbu nüshasına yer vermiş ve her eser vezinleri ile beraber verilmiştir.

⁹. Ş. Er, **age**, s. 81.

Terzi Baba’nın Erzincan-merkeze bağlı *Vaskirt* köyünden olmaları kuvvetle muhtemeldir. Zira Aşçı Dede’nin hatıratında *Vaskirt*’te evlerinin ve yazlıklarının olduğu, *Vaskirt Camii* imamından tahsil gördüğü de zikredilmektedir.

¹⁰. **Aşçı Dede’nin Hatıraları I**, s. 578.

¹¹. **Tur Ali Bey Zaviyesi**: Bu Zaviye Erzincan merkeze bağlı *Mecidiye* köyünde olup, Sultan Abdülmecîd Hân tarafından *Nakşibendi Dergâhı*’na bağışlanmıştır. Tahir Erdoğan Şahin, *Akkoyunluların Anadoludaki İlk Yurtlarından Erzincan- Rumsaray Köyü ve Tur Ali Bey, Akra/ Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S. 8, İstanbul 2015, s. 16-18.

¹². Ahmed Fevzi Efendi'nin Lalası Aşçı İbrâhim Dede Hazretleri, 1828 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Aslen Kastamonu'ludur. Askeriyede Rûznâmecî-sivil memurluk vazifesinde iken, görev gereği Erzincan'a gelmiştir. Erzincan Ovasını görüp "Bunlar adn cennetleridir, oraya ebediyyen kalıcı olarak girin." mealindeki Zümer Suresi 73. ayeti okumuştur." Ben bilmez idim kuy-i cânân-ı Hakiki Erzincan imiş." diyerek Erzincan'ı çok sevmiş, âdeta âşık olmuştur. Bu sevdada en mühim etken Şeyh Gazi Hacı Mustafa Fehmi Efendi'dir. Mevlevî Tarikatına mürit iken Erzincan'da tanıdığı Şeyh Hacı Mustafa Fehmi Efendi, İbrahim Dede Efendi'yi derinden etkilemiştir. Şeyh Hacı Fehmi Efendi'ye olan sevgi ve muhabbeti onu Mevlevî tarikatına mensup iken aynı zamanda Nakşibendi Tarikatı'na intisap etmesine neden olmuştur. Dede de kendisini Nakşî-Mevlevî olarak sıfatlandırmıştır. Şeyhinin evlatları Ahmed Fevzi ve Mehmed Sıdkı efendilere lalalık/eğitmenlik yapmıştır. Ahmed Fevzi Efendi'yi Nakşî düsturunun yanından bir Mevlevî dervîşi gibi de yetiştirmiştir. Dergâh- ı Şerifin (Terzi Baba Dergâhı) açılışında (1867) gösterdiği kusursuz organizasyon sebebiyle, Şeyhi Hacı Mustafa Fehmi Efendi'nin verdiği "Aşçı Dede"lik unvanını ölene kadar severek taşımıştır. 1906 senesinde Ruznâmecîlikten emekli olmuştur. Hac ziyareti sırasında vefat ettiği söylenmektedir.

¹³. **Aşçı Dede'nin Hatıraları I**, s. XXVII-XVIII; Rahmi Serin, (haz. Arif Pamuk), **age.**, s. 334.

¹⁴. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.15, s. 297.

*. **Arapkirli Ömer Baba**: Anadolu'nun manevî zenginliği olan velilerdendir. Doğum ve vefat tarihleri bilinmemektedir. Terzi Baba'nın talebelerinden olduğu, Ma-latya-Arapkir'de insanlara irşat hizmetinde bulunması için Terzi Baba tarafından gö-revlendirildiği rivayet olunmaktadır. Kövenkli (Harput-Elazığ) Hacı Ömer Hüdayi Baba, onun en meşhur talebesi ve halifesidir.

** **Kövenkli Hacı Ömer Hüdayi Baba**: Seyyid Hacı Ömer Hüdayi 19.yüzyılda Anadolu'da yetişen evliyaların büyüklerindedir. 1821 yılında Elazığ'ın Mürü köyünde doğmuştur. Babası Kaymazzadelerden İbrahim Efendi'dir. Askerlik görevini 1842 yılında Erzincan'da Kırkserdarlar Askeri Teşkilatı'nda komutan olarak yapmıştır. Rivayet olunur ki, gördüğü bir rüyada kendisine "Zahiri vazifen sona erdi, artık manevi vazifene başla." denildi. Rüyasını Erzincan'da bulunan Terzi Baba'ya anlattı. Terzi Baba onu, Arapgir'de bulunan halifesi Ömer Ruhani'ye gönderdi. Hacı Ömer Hüdayi, Arapgir'li Ömer Ruhani'nin ilim halkasına dâhil oldu. Halidiyye'nin bütün merhalelerini tamamlayıp müridinden hilafet almakla şeref-yab olan Hacı Ömer Hüdayi, önce ev ve yanında mütevazı bir tekke inşa etti. Dergâhına her gün yaklaşık iki yüz-üç yüz civarında ziyaretçi ve salıkan gelip sohbetlerinden istifade ederlerdi. Herkesin hâline göre kelam eder, katı kalpleri yumuşatır, Hakk'a (cc) yönlendirirdi. Hacı Ömer Hüdayi, Arapkirli Ömer Ruhani'den hilafeti aldıktan sonra da ziyaret ve hizmetlerine devam etmiştir. Bu durum Ömer Ruhani'nin irithallerine kadar devam etmiştir.

¹⁶. Şaban Er, **Melâmîlik ve Osmanlı Devri Melâmîleri**, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul 2015, s.13.

¹⁷. Şaban Er, **Erzincanlı Terzi Baba Hayyat Muhammed Vehbi, Hayatı, Eserleri, Menkıbeleri**, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul 2014, s. 82.

¹⁸. Ş. Er, **age.**, s. 82; **Aşçı Dede'nin Hatıraları I**, s. 396.

¹⁹ **Aşçı Dede'nin Hatıraları I**, s.362-363-365-382.

Aşçı Dede Hazretleri: "... Ve bazen dahi Şeyh Efendimiz Hazretlerinin ziyaretleri için cuma günleri hayvan tedarikiyle Vaskirt'te bahçe-i sa'âdetlerine gidip gece orada kalırdım.", s. 457'de ise; ".....Müşarünileyh Gavs-ı Âzam Efendimiz bahçe konak-ı âlîleri olmasıyla ferdâsı günü hâk-i pâ-y-i Cenâb-ı Ulemâ-billâh Efendimize yüz sürmek üzerek pederim ile Terzi Baba (Erzurumdan gelen kadiri zat) ve fakir ile Aziz Efendi atlara binip Vaskirt yolunu tuttuk.", s. 476'da "... Ve oradan doğruca Cenâb-ı Ulemâ-billâh efendimiz Hazretlerinin hâk-i pâ-y-i kudsiyyelerine yüzümü gözümü sürmek için Vaskirt'teki bahçe-i âlîlerine gittim." diye hatıratında Vaskirt köyünden bahsetmektedir

²⁰. Tahir Erdoğan Şahin, **Akkoyunluların Anadolu'daki ...**, s.12 vd., Hamza Ke-leş, **Anadolu'daAkkoyunlu Kültür Mirası: Tarihi Eserler, Türk Kültürü ve Hacı Bekta-ş-ı Veli Araştırma Dergisi**, S. 38, 2006.

Akkoyunlu ailesinin Anadolu'da bilinen ilk temsilcilerinden olan Tur Ali Bey, Bayburt'un Sınur köyünde doğmuş ve Erzincan'da ölmüştür. Kaynaklardaki bilgilere göre Tur Ali Bey hayatta iken

Erzincan'da bir zaviye yaptırmış ve bu zaviyeye gelir kaynakları vakfetmiştir. İlgili dönemde Erzincan'ın Mecidiye köyü bu zaviyenin gelir kaynağı olarak görülüyor. Zaviyede bir postnişin ve bir de zaviyedar görevliydi." (A. Şerif Beygu, 1936: 249)

Mecidiye köyünde yaptığımız araştırmalar neticesinde zaviyenin köyün içindeki Danalık Eyreği mevkiinin hemen yakınındadır. Köylülerin ifadeleri neticesinde merdivenli büyük binanın mezkûr zaviye olduğu tespit edilmiştir. Zaviyenin yerini tespit etmemiz için gerekli bilgileri bize aktaran Mecidiye köyünden *Sinan Tanrıverdi*'ye teşekkürü bir borç bilirim. Sayelerinde Nakşibendi Zaviyesi'nin mekân yerini tespit edebildik. Bu tarihi ve kutsal mekânın restorasyonu için gerekli çalışmalara başlanacaktır.

Mecidiye köyündeki Tur Ali Bey Zaviyesi de bu aileye aittir. Ahmed Fevzi Efen-di'nin ağabeyi, Şeyh Mehmed Sıdkı Efendi'nin torunu Rahmetli Ömer Fehim Fırat Bey'in hâl tercümesinde, ilk mektebi Mecidiye köyünde okuduğu kayıtlıdır.

Köyün önceki ismi *Rumsaray* olmasına karşın köy, *Mecidiye Nişanı* ile ödüllendirilince köyün adı da Mecidiye olarak değiştirilmiştir. İsmi değiştirilmesinde Şeyh Ahmed Fevzi Efendi'nin girişimleri sonucunda gerçekleşmiştir.

21. **Aşçı Dede'nin Hatıraları I**, s. 500.

22. **Sıddık Efendi**: Erzincan'ın tanınmış din adamlarındandır. Şeyh Mustafa Fehmi Efendi'nin talebelerindendir. Şeyh Mustafa Fehmi ile beraber 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne iştirak edip bizzat savaşmış, gazi olarak Erzincan'a geri dönmüştür. Erzurum Kongresi'ne Şeyh Ahmed Fevzi ile beraber Erzincan delegesi olarak katılan Erzincan Müftüsü ve 1. Dönem Milletvekili Osman Fevzi Topçu'nun da babasıdır.

23. **Aşçı Dede'nin Hatıraları I**, s. 496; Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri*, 9. Millî Mevlâna Kongresi, Selçuk Üniversitesi, Konya 1997, s. 117-123.

24. **Aşçı Dede'nin Hatıraları III**, s. 1286-1287.

25. Fahrettin Kırzioğlu, **age.**, s. 222; Yunus Nadi Akın, **age.**, s.77.

26. Şeyh Fevzi Efendi'nin kız kardeşi Hatice hanım'ın kocası.

27. **Müşîr Derviş Paşa**: (Lofça 1817-İstanbul 1896) Erzincan dördüncü Ordu Müşiri. Müşir iken Mustafa Fehmi Efendi'yle tanışıp ona intisap etmiş olan ve onun önde gelen müritlerindendir. Ahmed Fevzi Efendi'nin hanımı Şefika Hanım'ın da amcasıdır. Erzincan'daki vazifesinin ardından gittiği İstanbul ve Selanik'te de Hazreti Şeyh ile olan alaka ve bağını koparmamıştır. Bu bağlılıkta akrabalık bağının olmasının da payı vardır. Ahmed Fevzi Efendi'nin Şam'a gidişinde ona Şam'daki Bika'el-azîz çiftliğinin müdürlü-ğünü de ona vekâleten yaptırmıştır.

28. Ş. Er, **age.**, s. 90.

29. **Aşçı Dede'nin Hatıraları II**, s. 806.

34. **Aşçı Dede'nin Hatıraları II**, s.801.

35. Hüseyin Bulut, **Millî Mücadelede Erzincan**, Erzincan Belediyesi Yayını, Erzincan 1997, s.120-147; F. Kırzioğlu, **age.**, s. 222-223; Yunus Nadi Akın, **age.**, s. 78.

36. **Aşçı Dede'nin Hatıraları II**, s.797-839.

37. **age. II**, s.846.

38. **age. II**, s. 1286-1287.

39. **age. II**, s. 857.

40. **Aşçı Dede'nin Hatıraları III**, s. 1290-1291.

41. **Aşçı Dede'nin Hatıraları III**, s. 1319.

42. Ahmed Fevzi Efendi'nin 31 Mart Vakası'nda Erzincan'da olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. F. Kırzioğlu, *age.*, s. 222-223; Yücel Çil, **Erzurum Kongresine Katılan Delegeler**, Ankara, 2005, s. 170; Tahir Erdoğan Şahin, **Erzincan Tarihi II**, s.351; Y. N. Akın, *age.*, s.78.

43. Ecvet Güresin, **31 Mart İsyanı**. Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, s. 58; Sıddık Yıldız, **Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı**, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Master Tezi, Ankara 2006, s. 189.

44. E. Güresin, *age.*, s. 58.

45. T. E. Şahin, **Erzincan Tarihi II**, s. 351; H. Bulut, *age.*, s. 23.

Fahrettin Kırzioğlu'nun "*Bütünüyle Erzurum Kongresi*" adlı kitabınının 223. sayfasında Ahmed Fevzi Efendi'nin kısa hal tercümesini yaptığı ve 31 Mart Vakası'nın anlatıldığı kısımda Ordu Müşiri *İbrahim Paşa* iken, yanlışlıkla *Nureddin Paşa* olarak yazmış-tır. Gerçi bu malumatları Hacı Fevzi Efendi'nin torunu E. Piyade Albay *Vehbi Baysoy*'un Erzincan Valiliği'ne verdiğini ve oradan 22.06.1966 Gün ve 053/3099 sayı ile Erzurum Valiliği'ne gönderildiğini belirtmiştir. İbrahim Paşa'nın sehven *Nureddin Paşa* olarak yazılması, sonradan yazılan eserlerin de hatalı olarak çıkmasına sebep olmuştur.

Ayrıca Cumhuriyet gazetesinde Ecvet Güresin yazı dizisinde; "*Pendik'ten gelen bir başka mektupta imzasını okuyamadığım okuyucumuz* (E.Piyade Albay Vehbi Baysoy olması kuvvetle muhtemeldir, çünkü Vehbi Bey Pendik'te ikamet etmekte idi), Erzincanlı Ahmed Fevzi Efendi'nin torunu olduğunu bildirmekte ve Erzincan'da isyan eden askerle-rin Koşuyolu'nda değil, Canberk Köprüsü'nde toplandıklarını yazmaktadır. Bu arada okuyucumuz, Hacı Fevzi Efendinin İbrahim Paşa'dan daha önce askerlerle konuşup onları teskin ettiklerini de bildirmektedir." şeklinde belirtmesi Ordu Müşirinin İbrahim Paşa ol-duğunu doğrulamaktadır. (Cumhuriyet,01 Mayıs1968)

46. E. Güresin, *age.*, s. 59-60.

47. Sıddık Yıldız, *agtez*, s.189-190.

48. Fahrettin Kırzioğlu, *age.*, s. 223; Yunus Nadi Akın, *age.*, s. 78; Hüseyin Bulut, *age.*, s. 120-147. Bu konuyla ilgili olarak, Ahmed Fevzi Efendi'nin TBMM'deki 155 no' lu sicil dosyasının açıklama bölümünde: "*Erzincan'ın işgalinde, Ruslar tarafından ceb-ren tutuklanarak Tiflis Hapishanesi'ne gönderilmiş, bilahere geriye dönmüştür.*" ibaresi kayıtlıdır.

49. Ünal Tuysun, *age.*, s. 111-112.

50. Tahir Erdoğan Şahin, **Erzincan Tarihi II**, s. 427.

51. Fahrettin Kırzioğlu, *age.*, c. 3, s. 223; Y. N. Akın, *age.*, s. 78; H. Bulut, *age.*, s. 120-148; Yücel Çil, *age.*, s. 170; H.İ. Özdemir / R. Kaymaz, *age.*, s. 471.

52. Cevat Dursunoğlu, *Milli Mücadelede Erzurum*, Ankara 1946, s.108.

53. C. Dursunoğlu *age.*, s.109; Dursunoğlu'nun verdiği bu bilgi Ahmed Fevzi Efendi'nin Erzurum Kongresi'ndeki yeri ve konumu hakkında da mühim bir kanaat oluşturmaktadır. Zira o, gittiği her yerde "*Çok Saygınlığından*" en ön saflardaki yerini almıştır. (Fahrettin Kırzioğlu, *age.*, III, s. 223.)

54. F. Kırzioğlu, *age.*, II, s. 31-32.

55. F. Kırzioğlu III, s. 96.

56. F. Kırzioğlu III, s. 140.

57. F.Kırzioğlu eserinde Erzincan Delegesi Müftü *Osman Fevzi Efendi*'nin karşı-sına *Kelkit Mümessili* yazmıştır. Kırzioğlu, Kelkit Müftüsü Hafız *Osman Nuri Efendi* ile Erzincan Müftüsü Osman Fevzi Efendi'yi muhtemelen birbirine karıştırmış olmalıdır.

58. F. Kırzioğlu, *age.*, II, s. 233.

59. Rıza Nur, **Türk Tarihi, Milli Kıyam, Milli Mücadelenin iç Yüzü**, Tokar Yayınları, İstanbul 1994, c. 13, s. 33; Fahrettin Kırzioğlu, *age.*, III, s. 223.

- ⁶⁰. Ali Kuzu, **Atatürk'e Yapılan Suikastlar**, Kariyer Yayınları, İstanbul 2011, s. 68.
- ⁶¹. **Nutuk**, s. 77; M. Müfit Kansu, **age.**, c.1, s. 199-202; Ali Kuzu, **age.**, s. 67 -68; Tahir Erdoğan Şahin, **Erzincan Tarihi II**, s. 433.
- ⁶². Kadir Mısıroğlu, **Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücâhidler**, Sebil Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2010, s.180,
- ⁶³. Ahmet Necip Günaydın, **Milli Mücadelede Sivas-108 Gün**, Sivas Valiliği Yayını, s. 44.
- ⁶⁴. **Nutuk**, s. 65.
- ⁶⁵. Recep Çelik, **age** C:1, s:311
- ⁶⁶. **Nutuk**, s:65; A.N. Günaydın, **age.**, s.118; Yunus Nadi Akın, **age.**, s. 83.
- ⁶⁷. Erzincan'ı temsil edecek olan bu beş Mebus'tan, Ahmed Fevzi Efendi, Tevfik Bey, Hüseyin Aksu Bey ve Emin Bey, 28 Nisan günü hep beraberce Meclis-i Mebusan'a katılırken, Erzincan Müftüsü **Osman Fevzi Eefendi** çok daha sonra 22 Ağustos'ta Meclis'e katılmıştır.(TBMM Arşivi)
- ⁶⁸. **TBMM Zabıt Ceridesi**, 3.5.1336, c. 1, s. 193.
- ⁶⁹. **TBMM** 155 no'lu Dosya.
- ⁷⁰. Hüseyin Bulut, **age.**, s. 121-148.
- ⁷¹. Bu anket, **Necmettin Sahir Silan**'ın 1921 ila 1923 yılları arasında **TBMM** üyeleriyle yaptığı anket.
- ⁷². **"Topyekûn Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve ayrılığa düşmeyin"**(Âl-i İmrân Suresi, Ayet: 103), diyen Allah Kanununa uyararak, kararlılık ve iman ve sabır ve kararın-dan vaz geçmeme ve sağlam durmaya bağlıdır. TBMM ilk Meclis Anketi, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara, Nisan 2004, s.152.
- ⁷³. Ünal Tuysun, **age.**, s. 113.
- ⁷⁴. İstiklâl Madalyası ve Vesikası, Ahmed Fevzi Efendi'nin Torunları **Baysoy** ailesinden temin edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akın, Yunus Nadi; **Geçmişten Cumhuriyete Unutulmayan Erzincanlılar**, Öz-Soy Ofset, Erzincan 2005.
- Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, İstanbul 2015, S. 8.
- Aşçı İbrahim Dede; **Aşçı Dede'nin Hatıraları**, (haz. MustafaKoç / Eyyüp Tanrı-verdi), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, Cilt:1-2-3-4.
- Aşçı Kadir, **Şeyh Hacı Fevzi Efendi**, Kutupyıldızı Yayınları,İstanbul,2018.
- Atatürk, Mustafa Kemal; **Nutuk**, Ayyıldız Yayınları, Ankara 2011,
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri. Y.PRK.BŞK. Dosya: 45, Gömlek: 99.**
- Beygu, Abdürrahim Şerif; **Erzurum, Tarihi, Anıtları, Kitabeleri**, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936.
- Bulut, Hüseyin; **Milli Mücadelede Erzincan**, Erzincan Belediyesi Yayınları, An-kara 1997.
- Cumhuriyet Gazetesi**, 01 Mayıs 1968 tarihli nüsha.
- Çelik, Recep; **Milli Mücadelede Din Adamları**, c.1-2, Emre Yayınları, İstanbul 2000.
- Çil, Yücel; **Erzurum Kongresine Katılan Delegationlar**, Ankara 2005.
- Demirel, Ahmet; **İlk Meclis'in Vekilleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, Türkiye Gazetesi Yayınları, c.1, İstanbul 2004.

Dursunoğlu, Cevat; **Milli Mücadelede Erzurum**, Ankara 1946.

Er, Şaban; **Erzincanlı "Terzi Baba Hayyat Muhammed Vehbi, Hayatı, Eser-leri, Menkıbeleri"**, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul 2014.

Günaydın, Ahmet Necip; **Millî Mücadele de Sivas-108 Gün**, Sivas Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Sivas 2010.

Güresin, Ecvet; **31 Mart İsyanı**. Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.

Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları, Sebil Yayınları, İstanbul 2011.

Kansu, Mazhar Müfit; **Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk' le Beraber**, Türk Tarih kurumu Yayınları, Cilt:1-2, Ankara, 1997.

Karabekir, Kâzım; **Günlükler (1906-1948)**, (haz. Yücel Demirel), c.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Keleş, Hamza; **Anadolu'da Akkoyunlu Kültür Mirası: Tarihi Eserler ,Türk Kül-türü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi** S. 38, 2006.

Kırzioğlu, Fahrettin; **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, c. 1-2-3, Ankara 1993.

Kuzu, Ali; **Atatürk'e Yapılan Suikastlar**, Kariyer Yayınları, İstanbul 2011.

Mısıroğlu, Kadir; **Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler**, Sebil Yayınları, İstanbul 2010.

Nur, Rıza; **Türk Tarihi, Milli Kıyam, Milli Mücadelenin iç Yüzü**, Toker Yayınları, c. 13, İstanbul 1994.

Osmanzâde Hüseyin Vassaf; **Sefine-i Evliyâ**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.

Özdemir, Halil İbrahim / Kaymaz, Rıfki; **Erzincanlılar Ansiklopedisi**, Doğu Yayınları, Erzincan 2010.

Serin, Rahmi; **İstanbul ve Anadolu Evliyalari**, (haz. Arif Pamuk), Pamuk Yayınları, İstanbul 2007.

Şahin, Tahir Erdoğan; **Erzincan Tarihi I- II**, Erdav Yayınları, Erzincan 1985/ 1987.

- *Erzincan'da Mevlevilik Hareketleri, 9. Millî Mevlâna Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Konya 1997, s. 117-123.

- *Tarihsel gerçekliğe erişme yöntemi ve "Yavuz Sultan Selim'in Alevi kıyımı" gerçeği*, **Doğu Gazetesi**, 01 Ağustos 2013

- *Akkoyunluların Anadoludaki İlk Yurtlarından Erzincan- Rumsaray Köyü ve Tur Ali Bey, Akra/ Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S. 8, İstanbul 2015, s. 16-18.

TBMM- İlk Meclis Anketi, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara, Ni-san 2004.

TBMM- Zabıt Ceridesi, 3.5.1336, Cilt:1, 3.10.1337, Cilt:1.

Tuygun, Ünal; **Erzincan'ın Manevi Mimarları**, Kervan Yayınları, İstanbul, Ma-yıs 2004.

- **Piri Sâmî Hazretleri** (Hayatı ve Sohbetleri), Kervan Yayınları, İstanbul 2004.

Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi.

Yurt, Vehbi; **Terzi Baba ve Erzincan (İki Küre)**, Birun Yayınları, İstanbul 2011.

VIII

I.DÖNEM ERZİNCAN MEBUSU

ERZİNCAN MÜFTÜSÜ, ERZURUM KONGRESİ ERZİNCAN AZASI

OSMAN FEVZİ (TOPÇU) EFENDİ (1862-1939)

Kadir Aşcı

Osman Fevzi Efendi, Milli Mücadele döneminin önde gelen şahsiyetlerin birisidir. *Erzincanlı Topçuzâde Hacı Hoca Sıddık Efendî*nin oğlu olup, 1862 senesinde Erzincanda doğmuştur. Annesi *Zübeyda* hanımdır¹. Ekseri kaynaklarda bir diğer Milli Mücadele kahramanı ve Erzincan mebusu olan Terzi Baba Dergâhının son Şeyhi Hacı Fevzi Efendi ile karıştırılmaktadır.

Babası Hacı Hoca Sıddık Efendi, Erzincan'ın tanınmış din adamlarındandır. Terzi Baba dergâhının son dan bir evvelki Şeyhi *Gazi Şeyh Mustafa Fehmi Efendî* nin de talebelerindendir. Hoca Sıddık Efendi, hocası *Şeyh Gâzi Hacı Mustafa Fehmi* ile beraber 1853 Kırım ve 1877-1878 Osmanlı-Rus (93 Harbi)'ne iştirak edip bizzat savaşmış, gazi olarak Erzincan'a geri dönmüştür.²

ERZİNCAN MÜFTÜSÜ

Osman Fevzi ilk ilim tahsilini babası Sıddık efendi ve devrin önde gelen din adamlarından ikmâl etmiş, bilhassa, Ulumiddiniye, felsefe ve İslâm tarihi gibi konularda kendisini fevkalade iyi yetiştirmiştir. Dini konulardaki derin bilgisi nedeniyle "*Bilâdi Hamse Mevleviyeti*" rütbesine haizdir. Ayrıca Arapça ve Farsça da öğrenerek müderrislik icazetnâmesi almış ve 13 Kasım 1884 tarihinde *Erzincan Müftülüğü*'ne atanmıştır.

ERZURUM SÜRGÜNÜ

Sultan ikinci Abdülhamid Han devrinde hükümet aleyhine vaaz ettiği ileri sürülerek ihbar edilmiş ve mahkeme edilmek üzere Erzurum'a götürülüp, üç ay devam eden yargılamanın sonunda beraatine karar verilerek memleketi Erzincan'a geri dönmüştür.

¹ TBMM Arşivi No.154

² Kadir Aşcı, Şeyh Hacı Fevzi Efendi, Kutupyıldızı Yayınları, İstanbul, 2018,s.52.

SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ ERZİNCAN MEBUSU

19 Teşrin-evvel 1324 (1908)'de toplanan Osmanlı Mebusan Meclisine Erzincan Livasını temsil etmek üzere mebus seçilmiştir. 5 Kanunisani 1912 (18 Ocak 1912)'de Meclisin feshi ile açıkta kalıp mebusluğu sona eren Osman Fevzi Efendi, Erzincan'a geri dönerek *Ulu Camiide* (Camii Kebir) Kürsü Vaizliği görevine başlamıştır. 8 Ağustos 1918 tarihinde ikinci defa *Erzincan Müftüsü* olmuştur.

Osman Fevzi Efendi'nin Osmanlı Arşivlerinden çıkardığımız gençlik resmi

ERZİNCAN MÜDAFAAYI HUKUK-U MİLLİYE CEMİYETİ BAŞKANI

Osman Fevzi Efendi Erzincan'da kurulan Doğu İlleri Müdafaayı Hukuk Cemiyetinin Başkanlığına getirilmiştir. Erzincan Müdâfâ-ayı Hukuk-u Miilîyye Cemiyetinin Kuruculuğu'nu Erzincan Belediye Reisi Hacı Rauf Beğzâde Halil Bey, Hacı Mehmed Beğzâde Sâmî Bey, Erzincan Müfti-i Beldesi Osman Fevzi (Topçu) Efendi ve Mahfuz Bey'in yaptığı Milli Mücadele cemiyetidir. Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi, Şeyh Saffet Efendi, Ulemâdan Çizmeli Mustafa Efendi ve sair zevad da Cemiyet üyeleri arasında bulunmaktaydı.³ Ayrıca Müftü Osman Fevzi (Topçu) üyeliklerine TBMM'ye Me'bus seçilinceye kadar devam etmiş ve Milletvekili olunca Cemiyet'ten bu mazereti sebebiyle ayrılmak zorunda kalmıştır.⁴ Millî Mücadelenin amaç ve hedefleri hakkında Ankara Müftülüğüne hazırlanan fetvayı onaylayarak Erzincan

yöresinde bu doğrultuda faaliyetlerde bulunmuştur.⁵ Osman Fevzi Efendi, Erzurum Kongresi öncesi ve sonrasında Kongre merkezi Erzurum şubesi ile telgraflarla irtibat ve koordinasyonu sağlamıştır.

ERZURUM KONGRESİNDE KELKİT DEĞİL; ERZİNCAN DELEGESİDİR

³ Hüseyin Bulut, Milli Mücadelede Erzincan, s.84.

⁴ Hüseyin Bulut, age. s: 89

⁵ Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi, c.1,s.383.

Vilayat-ı Şarkiyye Mudafaayı Hukuk-u Millîyye Cemiyeti Erzurum Şubesi, Doğu illerinin Ermenilere verilmesi planlarına karşı Türk ve Kürtlerin birleşmesi ve bir Kongre yapılması çağrısında bulunmuş,⁶ akabinde 25 Haziran 1919 tarihli Erzincan'a çektiği bir telgrafla Erzurum Kongresine Erzincan davet edilmiştir.

Bu davet telgrafına Cemiyetin Erzincan Şubesi⁷ başkanı ve Erzincan Müftü *Osman Fevzi Efendi* ; (*Fahrettin Kırzioğlu, age.Cilt:3, s.50.*)

“Erzurum Müdâfa’ai Hukuk-ı Millîyye Cem’iyyet-i Âliyyesi’ne, Kuruçay’dan henüz cevab alınamamıştır. Diğer üç Kaza (Refahiye, Kemah, Pülümür) ile merkezden, 3 Murahhas’ın Temmuz’un beşinci Cum’aertesini günü hareket etdirileceği, mârûzdur. 3.7.(335/1919)

*Vilâyât-i Şarkıyye Müdâfa’a-i Hukukı Millîyye Cem’iyyeti
Erzincan Şû’be Re’isi Müftü Osman Fevzi*

(Gelen evrâk kaydı) Numro:179, fî 3 Temmuz Sene 335(1919)⁸ cevabını vererek, *Hacı Ahmet Fevzi Efendi*’nin de aralarında bulunduğu Erzincan delegelerinin Erzurum’da yapılacak olan Kongre’ye iştirak edeceklerini bildirmiştir.

Erzurum Kongresi’ne

Erzincan-Merkez’den *Şeyh Hacı Ahmed Fevzi Efendi*⁹ile

⁶ Recep Çelik, age.c: 2, s.36; Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, c:1, s:225-289-290, TTK yayınları, Ankara, 1993; Hüseyin Bulut, age. s.86.

⁷Erzincan Müdâfa-ayı Hukuk-u Millîyye Cemiyeti: Kuruculuğu’nu Erzincan Belediye Reisi Hacı Rauf Beğzâde Halil Bey, Hacı Mehmed Beğzâde Sâmî Bey, Erzincan Müftü-i Beldesi Osman Fevzi (Topçu) Efendi ve Mahfuz Bey’in yaptığı Milli Mücadele cemiyetidir. Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi, Şeyh Saffet Efendi, Ulemâdan Çizmeli Mustafa Efendi ve sair zevad da Cemiyet üyeleri arasında bulunmaktaydı. Bulut, Hüseyin, age. s:84; Ayrıca Şeyh Hacı Fevzi ve Müftü Osman Fevzi (Topçu) Efendiler Cemiyet üyeliklerine TBMM’ye Me’bus seçilinceye kadar devam etmişler ve Milletvekili olunca Cemiyet’ten bu mazeretleri sebebiyle ayrılmak zounda kalmışlardır. Hüseyin Bulut, age. s: 89; TBMM arşivinde Şeyh Hacı Fevzi Efendi (Baysoy) ve Osman Fevzi (Topçu)’nun Milletvekilliği mazbata onay tarihleri, her ikisinin de 03/05/1920’dir. Ahmet Demirel, age. s. 232.

⁸Fahrettin Kırzioğlu, age.c.1, s.167-Cilt:3, s.50.

⁹ Ali Sarıkoyuncu, Milli Mücadelede Din Adamları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997. , Cilt:1, s.37; Mazhar Müfit Kansu, Erzurumdan Ölümüne kadar Atatürk’le Beraber, Türk Tarih Kurumu Yayınları, c.1, s.79. Ankara 1997.

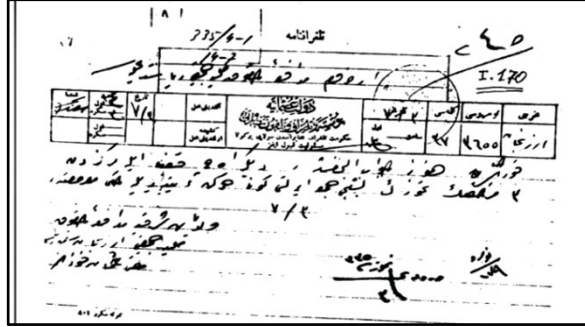
Erzincan Müftüsü *Osman Fevzi Efendi* (Topçu)

Kuruçay'dan Müftü *Mehmed Şevki Efendi* (Yurtbaşı),

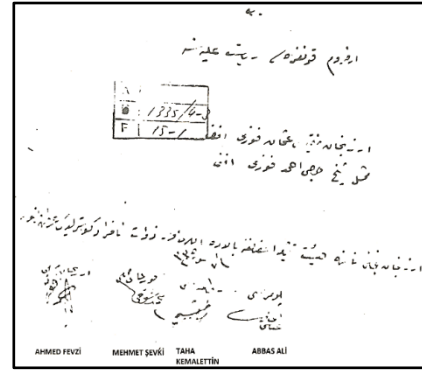
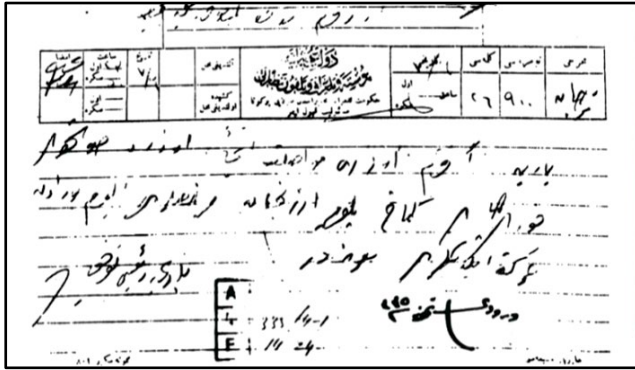
Pülümür'den Komiser *Abbas Necâti Bey*,

Refahiye'den *Tâhâ Kemalettin Efendi* ve *Talât Bey*¹⁰ iştirak etmek üzere

yola çıkmışlardır. Nitekim Tercan Belediye Başkanı *Tevfik Bey*, 9 Temmuz 1919 tarihli telgrafında,

“Yarın akşam üzeri muvâsalât etmek üzere: Suşehri, Kuruçay, Kemah, Pülümür, Erzincan Murahhasları, elyevm (bugün) buradan hareket eyledikleri ma'rûzdur.”¹¹ diyerek *Şeyh Hacı Fevzi Efendi* ve diğer delegelerin Tercan'dan Erzurum'a doğru hareket ettiklerini Erzurum Vilayeti Şarkiyeye Mudafaayı Hukuk-ı Milliyye Cemiyeti'ne haber vermiştir.

Ekseri kaynaklarda Erzincan Müftüsü *Osman Fevzi Efendi*'nin, Erzurum Kongresine Kelkit'i temsilen gittiği belirtilmişse de, bu bilgi hatalıdır. Bu hataya rahmetli *Fahrettin Kırzioğlu*'nun bir telgraf vesikasına yaptığı hatalı tercümesi sebep olmuştur. Erzurum Kongresi Kelkit temsilcisi *Kelkit Müftüsü Osman Nuri Efendi* dir. *Kırzioğlu*'nun bu yanlış tercümesi hemen hemen bütün kaynaklara girmiş ve bu hata devam etmiştir. *Osman Fevzi Efendi* Erzurum Kongresinin Erzincan delegesidir. Kelkit ile uzaktan yakından bir alakası yoktur.

¹⁰Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.110, Ankara 1946; Yücel Çil, age. s.183.

¹¹ *Fahrettin Kırzioğlu*, age. c.1, s.175- c.3, s.56.

Erzurum Kongresi devam ederken, Kongreye iştirak eden vilayet ve sancaklardan Heyet-i Temsiliyye azalıkları için adaylarını belirleyip Kongre Divânına sunmaları istenmiş, bunun üzerine Erzincan Delegeleri de 7 Ağustos günü Erzincan müstakil sancağı adaylarının Erzincan Müftüsü Osman Fevzi (Topçu) ve Şeyh Hacı Ahmed Fevzi Efendiler'in olduğunu aşağıda tıpkı basımı olan takrirle şu şekilde bildirmişlerdir;

Yukarıda Erzincan Delegeleri'nin Heyet-i Temsiliyye adaylarının bildirildiği vesika (Fahrettin Kırzioğlu, age. c.3, s140.)

Tercümesi aşağıdadır;

(Erzincan Müstakil Sancağı Heyet-i Temsiliyye Nâmzedleri)

“Bismillâh”

Erzurum Kongresi Riyâseti Aliyyesi'ne,

Erzincan Müftüsü Osman Fevzî Efendi¹²

Mümessil Şeyh Hâcî Ahmed Fevzî Efendi.

Erzincan Sancağı nâmına, Hey'eti bâlâda isimleri muharrer zevâd, nâmzed gösterildiği arz olunur.

Fî 7 Ağustos Sene 335(1919)

İmzalar

Pülümür Mümessili Abbâs Âlî

Refâhiye Mümessili Tâhâ Kemâleddîn.

Kuruçay Mümessili Mehmed Şevkî.

Erzincan Mümessili Ahmed Fevzî.¹³

¹²Fahrettin Kırzioğlu eserinde bu vesikayı tercüme ederken Erzincan Delegatesi Müftü Osman Fevzi Efendi'nin karşısına yanlışlıkla Kelkit Mümessili yazmıştır. Vesikanın yukarıdaki aslı okunduğunda orada Kelkit diye bir ibare olmadığı görülecektir. Kırzioğlu, Kelkit Müftüsü Hafız Osman Nuri Efendi ile Erzincan Müftüsü Osman Fevzi Efendi'yi birbirine karıştırmış ve bunun neticesinde bu bilgiyi kaynak alan bütün eserlerde bu yanlışlık devam etmiştir. Osman Fevzi Efendi Erzincan Müftüsüdür, Erzurum Kongresi Erzincan delegesidir ve Birinci Dönem Erzincan Milletvekilidir. Kelkit ile herhangi bir alakası yoktur

¹³Fahrettin Kırzioğlu, age.c. 2, s: 233. Kırzioğlunun eserinde İmza sırası yanlışlıkla ters okunmuş olup, doğrusu bu şekilde [sağdan-sol'a] olacaktır.

Yapılan seçimlerde *Hacı Fevzi Efendi* 40 rey alarak Heyet-i Temsiliyye azası seçilmiş, Erzincan'ın diğer adayı Müftü *Osman Fevzi (Topçu) Efendi* ise sadece bir rey almıştır.¹⁴ (Resim/Belge 86-87) Hülâsâ, yapılan seçimin toplu sonuçları ise şu şekilde olmuştur;

Mustafa Kemâl Paşa, (Erzurum).....	46
Rauf Beğ, (Sivas).....	46
Hacı Mûsâ Beğ, (Bitlis).....	45
Sadullah Beğ, (Bitlis).....	45
Servet Beğ, (Tırabuzon).....	42
Hâcî Fevzî Efendi, (Erzincan).....	40
İzzet Beğ, (Tırabuzon).....	38
Râif Hoca Efendi, (Erzurum).....	36
Bekir Sâmî Beğ, (Sivas).....	34

re'y alarak bu dokuz zât Temsil Heyeti'ne seçilmişlerdir.

Bunlardan başka, Temsil Heyeti için Nâmzed (Aday) olup, az re'y alan delegeler de şunlardır;

Necâti Beğ, (Rize)8; Mustafa Efendi, (Sivas)8; *Celâl Beğ*, (Hınıs)6; Hasan Efendi, (Ordu)4; *Necmeddîn Efendi*, (Siirt)3; Hakkı Beğ, (Sivas) 2; Osmân Fevzi Efendi, (Erzincan) (*Re'yi belirtilmemişse de 1 olduğu adının yazılmasından anlaşılıyor.*)¹⁵

BİRİRİNCİ DÖNEM ERZİNCAN MEBUSUDUR

Osman Fevzi Efendi birinci Mecliste Erzincan mebusu seçilmiştir. TBMM arşivinde Osman Fevzi (Topçu)'nun Milletvekilliği mazbata onay tarihi, 03/05/1920'dir.¹⁶ Meclis çalışmalarına olabildiğince çok katılmıştır. Meclisteki Birinci grup Milletvekillerindendir. Dersim hadiselerinde Hükümetçe bölgeye gönderilip Seyit Rıza ile Hükümet adına görüşmeler yapmıştır. Milliet vekilliği sona erince Erzincan'a dönmüş ve Erzincan Müftülüğünü sürdürmüştür.

¹⁴Dr.Rıza Nur, Türk Tarihi, Milli Kıyam, Milli Mücadelenin iç Yüzü, Toker Yayınları, c. 13, s.33, İstanbul 1994; Fahrettin Kırzioğlu, age.c.3, s:223. [Hacı Fevzi Efendi "çok saygınlığından" Heyet-i Temsiliyye ye seçilmiştir.]; M.Müfit Kansu, age.c.1, s.112.

¹⁵ Fahrettin Kırzioğlu, age.c.2, s.235. Kırzioğlu eserinde bu vesika da, Osman Fevzi [Topçu] Efendi'yi diğer vesikalardaki gibi yanlışlıkla Kelkit değil, "Erzincan delegesi"olarak doğru tercüme etmiştir.

¹⁶ TBMM Dosya no: 154

39 DEPREMİNDEN BİR GÜN EVVEL

Osman Fevzi Efendi 27 Aralık 1939 depreminden bir gün evvel vefat etmiştir. Çok kalabalık bir katılım olan cenaze töreni ile Terzi Baba türbesinin yakınında defin olmuştur. Hanım ise deprem felaketinde toprak altında kalarak can vermiştir. Osman Fevzi Efendinin yanındaki parsele defin olmuştur. Torunlarından soyu devam etmektedir.

Osman Fevzi Efendi yaşlılık zamanlarına ait fotoğrafı

HACİ OSMAN FEVZİ
Erzincan mebusu
(22 Ağustos 1336 H.)

Osman Fevzi Efendinin kabri, Terzi Baba Mezarlığı, Erzincan.

EK:

MISIR VÂLİSİ KAVALALI (*Erzincanlı*) MEHMED ALİ PAŞA

Kadir Aşçı

Mısır... Dünya Tarihinin medeniyet merkezlerinden bir mıntıka... *Firavunların Musa*'ların mücadelesine tanıklık etmiş Peygamberlere mesken olmuş mukaddes ve kadim diyâr.. Dünyanın muhteşem tarih envanterinin saklı olduğu Mısır'ın tarihi hakkında tafsilat vermek bu makalemizin kapsamında değildir.

İlginçtir, tarihe yön veren meşhur Devlet-siyaset adamlarının menşeiileri tedkik olunduğunda karşımıza Erzincan çokça çıkmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında bir Eyâlet Merkezi olan Mısır, Osmanlı Hükümetinin tâyin ettiği bir vali tarafından idare edilmekteydi. İşte bu valilerden birisi, ileride adına '*Kavalalı Hânedanı*' dedirtirecek olan ve belkide içlerindeki en meşhur'u olan *Mehmed Ali Paşa* idi. Mehmed Ali Paşa Mısırın tarihine damgasını vuran bir

validir. Mehmed Ali paşa sülâlesinin kökü hakkında birçok görüş ileri sürülmektedir. Bunlardan Ali Tevfik, Emine Fuat Tugay (*ki anne tarafından Kavalalı Hanedanı mensubudur*) üç yüzyıllık aile geçmişini İngilizce olarak yazdığı "Three Centuries: Family Chronicles of Turkey and Egypt" adıyla Oxford University Press tarafından 1963 yılında basılmış olan bu kitap "Bir Aile Üç asır" ve Nevin Yousry'un "Kısmet" adlı çalışmaları bu konuya dair bilgiler içeren eserler zümresindedir.

Mehmed Ali Paşa Kavala'da doğması hasebiyle '*Kavalalı Mehmed Ali Paşa*' olarak şöhret bulmuştur. Hatta bazı Tarihçiler onun Arnavut asıllı biri olarak zikretmişlerdir. Mehmet Ali Paşa bugünkü Yunanistan'ın Kavala şehrinde 1769 yılında doğmuştur. Arnavut olduğu¹ görüşleri olsa da Mehmet Ali yüzlerce yıl önce Arapkir'den

¹ Şemseddin Sami, Mehmed Ali Paşa için "*Arnavutoğludur.*" demektedir.

Kavala' ya gidip yerleşmiş bir Türk ailesine mensup olduğu bazı kaynaklarda söylene de², Mehmed Ali Paşa'nın aile taraf evveliyâtı *Erzincan*'ın *İliç* kazasına dayanmaktadır.³ Şu halde *Mehmed Ali*

Paşa Kavalalı değil, aslen Erzincanlıdır ve Hemşehrimizdir demektedir hiçbir beis yoktur. Kaldı ki, ailesi, nesillerinin *Erzincan İliç*'ten geldiğini itirazsız bir şekilde kabul etmektedir. Mehmed Ali Paşa'nın dedeleri *Erzincan-İliç*'ten Konya'ya, oradan da bugün Yunanistan sınırları içerisinde kalmış olan *Kavala*'ya göç etmişlerdir. Osmanlı'nın Selânik vilayetine bağlı Kavala sancağı iki yönüyle tanınmaktadır. İlki, muhacirlerle gelen Kavala kurabiyeleri; fakat asıl önemlisi, aslen *Erzincan*'ın *İliç* kasabasından çıkan Mehmed Ali Paşa'nın doğum yeri olmasıdır.³

Yukarıda zikrettiğimiz kitaplarda Kavalalı ailesinin Anadoludaki Erzincan'ın İliç'teki yerleşim alanından geldiği yazılıdır. Oğlu İbrahim Paşadan bahsederken İzzet Paşa'nın Mehmed Ali Paşa'ya sığındığı ve ikisinin de aynı bölgeden olduğu kayıtlıdır.

Kral Faruk, aile kökünü araştırmak için bir kurul oluşturmuş lakin bunda muvaffak olamamıştır. Zira aile hakkındaki bütün evrakın Erzincan'da muhafaza edilmesine rağmen, 1939 Erzincan Depreminde yok olmuş ve çıkan yangınlarda hepsi yanmış yok olmuştur.

Hanedan mensubu meraklı kişiler (Prens Abbas Hilmi) İliç'e gelmiş ve alan araştırması yapmıştır. Prens Hilmi, İliç'i küçük ve ölü bir yer beklerken karşılarında tam tersi müreffeh bir beldenin çıktığını da zikreder. Hilmi: " Mehmed Ali'nin atalarının o'nun doğumundan 100 yıl önce İliçten çıktıklarını tahmin

ediyoruz. Buranın coğrafi şartları zordu ve özellikle Mehmed Ali bunun farkındaydı." demektedir.

² Süleyman Aşan, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi*, Afyonkarahisar, 2016, s. 4. ³ Afaf Lutfi Sayyid-Marsot, *Egypt in the Reign of Muhammad Ali* - Sayfa 25

³ İlber Ortaylı, Hürriyet, 18 Haziran 2017.

Mehmed Ali, babası İbrahim Ağa'nın onyedinci çocuğundan hayatta kalan tek oğludur. Kavala'da babası ile tütün ticareti⁴ yapmış, babasının vefatından sonra amcası Tosun Paşanın himâyesinde tütün ticaretine devam etmiştir. Amcasının vefatından sonra Leon adındaki bir Fransız tüccar ile tanışmış ve biraz sermaye edinmiştir.

Birgün Kavala'da kahvehanede otururken, haşlanmış mısır satan bir mısırcı gelir.

Mehmed Ali *"kaça bu mısır"* diye sorar. *On para* der satıcı. *Üç dört tane ver* der Mehmed Ali. Seneler sonra Mısır'a vali olduktan sonra ***'Benim Mısır'ı aklıma sokan o mısırcı olmuştur. Ona mısır kaça diye sordum. Elhamdulillah sonradan Mısır'ın kendisini almak nasip oldu.*** demıştır.⁵

Mehmed Ali Paşa Kavalalılar Hanedanı'nın kurucusu olup, Mısır ve Sudan'ın ilk hidivi'dir. Osmanlı Devleti'ne karşı başarıyla sonuçlanan bir isyan çıkarmış, her ne kadar Osmanlılara bağlı bir valiymiş gibi görünse de, o dönemde, Sudan, Mısır, Filistin, Lübnan ile Suriye'nin gerçek hükümdarı olarak kabul edilmiş ve 150 yıl boyunca hanedanı⁶ tarafından bu topraklar yönetilmiştir. Paşa aslen Erzincanlı olmasından olsa gerek ki, Mısır'a ***dut ağacı*** ekimini getirmiş ve milyonlarca dut ağacı diktirmiştir.⁷

Mehmed Ali Paşa, 2 Ağustos 1849 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.

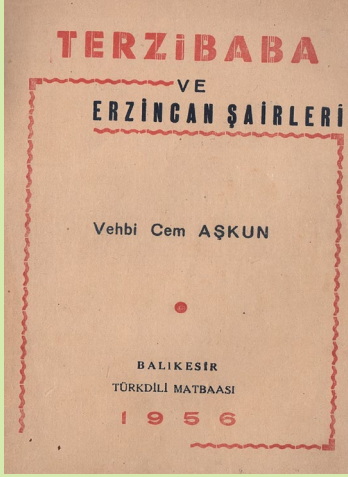
⁴ Dr. Rıza Nur, Mehmed Ali Paşa'nın tütün ticareti değil, *tütün kaçakçılığı* yaptığını Mısırda bizzat işittiğini

nakleder.

⁵ Dr. Rıza Nur, Türk Tarihi c.10.

⁶ *Kavalalılar Hanedanı*

⁷ Şinası Altındağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüd. S.35.

IX
TERZİ BABA
VE ERZİNCAN'IN
MUTASAVVUF ŞAİRLERİ
(TIPKI BASIM)

Vehbi Cem AŞKUN
Hazırlayan: Doğan Kaya

ÖNSÖZ

İnsanları ölümsüzleştiren, dünyada bırakacakları eserlerdir. Bugün İçin herhangi bir İnsanın eseri, unutulmak veya yokolmak tehlikesinden uzaktır. Çünkü basın yurdum her tarafına yayılmıştır. Bu yüzden her sanat ve bilgi sahibi eserlerini yayabilmek imkânına maliktir.

Dün böyle değildi. Bilhassa Anadolumuzda yaşayan . sanat ve bilgi sahipleri, İstanbul'a gitmedikçe varlıklarından . sanat ve bilim dünyasını haberdar edemezlerdi. Onun İçin .. yaşayan - aydının büjüik vazifelerinden birisi de, çevresini incelemek, toprak olmuş değerleri Ölümünden kurtarmaktır.

Şahsen 26 yıldanberi, kendi yetkim sınırı İçinde . . Anadolu 'muzun toprak olmuş değerlerini İnceleyip, eserlerini ölümden kurtarmağa çalışmaktayım. Her gittiğim şehir veya . . kasabada böyle yaşayan ölüleri arar, bulurum. Bu, pek kolay . . bir İş de değildir. Birçok meraklılar,

derleyip, topladıkları bilgileri daima gizli tutarlar. Bir başkasına verme kten çekinirler. Bununla beraber arayıcı yılgınlık göstermezse, mutlak arzusuna ulaşır. Servet gibi, bu çeşit İncelemelerin de kolay elde edilene, zoru kadar zevkli değildir.

Uç yıl Erzincan'da kaldım. Keşiş ve Kazankaya dağlarının kucakladığı bu talihsiz şehir, Sansa ve Kemah boğazları da olmasa, dış dünya İle İlgisi kesik bir halde yaşıyacaktır.

Bu karşılıklı boğazlar, İki açık penceredir. Birinden giren Fırat, diğerinden denizin yolunu tutar, Bu şirin yurd kÖşesİNİN (14) bin İnsanıyla, bütün bir geçmişini süslÜyen manevî varlıklarını da, deprem yoketmİştİR. Nihayet her nasılsa kurtulabilmiş birkaç büyüğünü, yine birkaç meraklının himmetile derlemek İmkânını bulabildik.

Bunların başında Terzibaba gelmektedir. Ölümünün üstünden yüz küsur yıl geçtiği halde, hâlâ Erzincan halkımn kafasında ve gönlünde bütün kimliğiyle yaşamaktadır. Her dinî kutsal günde türbesi ziyaret edilir; adı saygıyla anılır.

Diğer üç şair de mutasavvuftur. Biri Mevlevî, diğqr İkisi İse, Nakşi tarikatine mensuptur. Bunlar da muhitlerinde sevilen, sayılan İnsanlardır.

Erzincan 'ın büyük felâketinde, ona elini uzatan ve birçoklarını toprak altından çıkarıp, hayata ulaştıranların hizmetleri yanında, ben de toprak olmuş birkaaç değerini nisyanın elinden kurtarmak azmîle şu küçük çalışmamı meydana getirmiş bulunuyorum. Eğer üç yıl suyunu İçip, havasını teneffüs edip, ekmeğini yediğim güzel Erzincan'a bu nâçİZ hizmetimle biraz faydalı olabilirim, kendimi bahtiyar sayacağım.

15. 9. 1955: Eskişehir- Vehbi cem AŞKUN

TERZİBABA

Rumî 1212 tarihinde Erzurum'da doğmuştur. Babası, her haliyle temiz bir insan olan, Fâzıl zade Abdurrahman efendidir. Bu zat hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Bu itibarla Terzibaba'nın ne şekilde Erzincan'a geldiği de meçhulümüzdür. Bununla beraber, onun küçük yaşta terzilik sanatına atılması, herhalde öksüz büyüdüğüü, hayatını daha erken kazanabilmek için böyle bir sanata girdiğini gösteriyor.

Asıl adı, Vehbi'dir. Terzilikle uğraştığı için Hayyat Vehbi denilmektedir. Bütün hayatında doğruluktan ayrılmıyan Vehbi, çok uzun

boyludur. Dükkânı, eski Erzincan'da (ki şimdi burası bir toprak yığımdır) Taşhan civarındadır.

Vehbi, henüz tasavvufa intisabedip, kâmil bir mürşid değilken bile etrafının dikkatini üzerine çekmektedir. Bir kere, ezan okunurken hiçbir işle meşgul olmaz, derhal elindeki işi bırakırdı. Sonra diktiği bir elbisenin en küçük parçalarına kadar elbise sahibine teslim eder, hatta iplik elbise sahibine aitse onun da artanını aynen verirdi. Bu kadar dürüst ve iyi yürekli bir iş adamı idi, az zamanda dal, budak sahnca; bu hal, bağzı dar görüşlü insanların hasedini doğurmuş; yüzden bağzıları herhangi bir hemşehrilerinin, herhangi bir üstün vaviğini küçümsüyor; onu hey bakımdan hakir görüyorlar. Bu, biraz da Anadolu'muzun müsterek derdidir, Onun için evden yetme dana makbul ayılmaz, illâki pazardan alınmalı veya dışardan gelmelidir derler.

İşte Terzi Vehbi de, kendi kabuğu içinde kalmış ve hazırlık devresini kimseye hissettirmemiştir. Onun yavaş yavaş olgunlaşan hali, günün birinde, birdenbire filizlenip, hatta bu asil insana uzun terzi yerine, (uzun tazı) diyenler de olmuştur.

Cok sabırlı ve mütevazı olan Vehbi, bunlara aid olmamış ve kendi yolunda devam etmiştir. Ahlâkan çok mazbut olan ve herkese iyilik yapmayı seven terzi Vehbi, zaman geçtikçe tasavvuf alanında kendi kendini yetiştirmeğe başlamıştır: Dinî bilgilerinin yanında, sofiyane bigilerini de artırmış ve her çeşit kötülüklerden hem cismini, hem de ruhunu temizlemiştir. Onun bu halini halk biliyorsa da Erzincan'ın şeriat uleması bilmiyor veya bilmek de istemiyorlar. Çünkü medrese kapısından girip, icazet gibi bir bilgi vesikasına sahip olmamıştır.

Günlerden bir gün, Nakşibendi ta'İkatinin büyük mürşidlerinden Mevlâna Halid'in halifelerinden Palulu Şeyh Ali Efendi, şeyhinin iznile bir geziye çıkar. Mevlâna Halid, halifesi ayrılırken, ona Erzincan'a da uğramasını ve Hayyat Vehbi'ye gelâmını söyleyip, irşada memur edildiğini bildirmesini emreder,

Şeyh, Erzincan'a gelir. Hayyat Vehbi'yi Erzincan uleması, hayret içinde kalır. O basit bir terzidir. Hiçbir bilgiye sahip değildir. Hangi ilmiyle irşada memur ediliyor derler. Ali Efendi Vehbi'yi görür ve mevlâna Halid'in selâmı ile, tebŞİratını sunarv Bittabi memnun olur. Durum da bütün Erzincan'a yayılır. Bunu haber alan ve bu manevî memuriyeti çekemiyen Hocalar, keyfiyeti o z^amanki Erzincan mutasarrıfına bildirirler.

O da derhal Erzincan ulemasını toplar ve Haeyal Vehbi'yi de bu toplantıya çağırır. K^{en}disine hocalar huzurunda İmtihan edileceğini, aksi

halde İrşad vazifesine izin verilmeyeceğini söylerler. Derhal rıza gösterir ve sorguları bekler. Hocalar aralarında kısa bir görüşme yaparlar ve her bakımdan bilgisiz sandıkları Terziye, Tanrı'nın sıfat-ı sübutîyesini sormağa karar verirler.

İçlerinden biri, "Tanrı'nın sıfat-ı sübutîyesi kaç? „ der. Derhal, dir cevabını verir. Hele bir düşün bakalım derler. Aynı cevabı tekrarlar. O halde say bakalım sorusunda bulunurlar. O da: Hayy.üdaimdir, alimdir, semi'dir, basirdir, müridir, mükellemdir, mükevvidir, cevabı karşısında Mutasarrıf, galiba bir tane daha olacak dediğinde hemen: "Ha, kaadirdir,, Fakat Erzincan hocaları onu çıkarmak suretile sayısını yediye indirdiler. Zira Allah'ın zâti varlığını, kudret-i ilâhiyesini inkâra kalkıyorlar. Tanrı'nın kuluna bahşedeceği bir kuvveti, bu kulunu İncelemeden yoketmeğe çalışıyorlar, demiştir.

Bunun üzerine Mutasarrıf hocaları takdir etmiş ve Terzibaba'dan özür dilemiştir. Bu şekilde bir yenilgiye uğrayan hocalar, artık Vehbi'ye dil uzatamaz olmuşlarsa da, arkasından atıp, tutmaktan da geri durmamışlardır.

ŞÖHRETİ VE TESİRLERİ

Az zamanda adı her tarafa yayılıyor ve birçok kimseler onun manevî İrşadlarından faydalanmaya başlıyorlar. Bilhassa içkiye mübtelâ sarhoşlar, onun irşadları ile bu ibtilâdan kurtulmuşlar.

Bir zaman geliyor ki halk en basit müşküllerini dahi ona danışmaya başlıyor. Herhangi. bir hayır sahibi yapacağı hayrı, ne şekilde ve kime yapmak gerektiğini Baba'ya soruyor ve onun eliyle yapıyor. Artık Hayyat Vehbi adı yavaş yavaş unutuluyor ve (Terzibaba) unvanı halkın kafasında ve gönlünde yerleşiyor. Ona artık bir veli gözüyle bakıyorlar,

bu şöhret Erzincan sınırlarını da aşarak Apıl'ınrını deyişlerinde bile yer alıyor.

XIX uncu yüzyılın büyük saz şairlerinden âşık Rulıgatî bir deyişinde ondan şu şekilde bahsediyor:

Tarikatim Nakşibendi, Terzibaba sultanım,

Şeyh Şakir efendi gelse tazelenir imanım,

Baba'nın sandukası üzerindeki şu kıt'ası da bu bakımdan önemlidir:

Gel ey Hayyat Vehbi sen beyan et,

Bidayetten biraz mani ayan et,

Hidayetten kuluna ola İyman,

Kabule sayederse eyler ihsan.

Vehbi, kendisine Tanrı'nın hidayetini bu şekilde ifade ediyor.

Halk, h kafasında ve gönlünde yer eden ve büyük tanıdığı böyle mürşİdlerİ, zaman geçtikçe ilâhîleştirir. Onu İnsan üstü bir varlık olarak tanımaya başlar. Terzibaba da bugün böyle bir hüviyet taşımaktadır. Kandillerde; arefe ve bayram gibi kütsal dinî günlerde mutlak TerZİbaba'nın türbesi ziyaret edilir.

Bunun dışında ise, gelininden ve oğlundan şikâyetçi kaynana ve analar, çocuğu bütünlemeye kalan anneler, derdine deva arıyan hastalar, çeşit dilek ve murad sahiplerinden, her türlü derdine deva arıyanlar mutlak Terzibaba'ya başvurur, ondan medet umarlar.

Anadolu'muza doktor ve eczahane girmezden önce, bu manevî varlıglıdan fayda umulan ziyaretler ve aktar dükkânları girmiştir. Gün geçtikçe maddî hayat tesirlerini genişlete genişlete halkın bâtil düşÜnüşlerİ üzerinde değişiklik yapmış ve her derdin bir devası olduğunu, bunun da ancak doktor denilen uzmanlar tarafından bilinip, ilmin, fennin gösterdiği yoldan gidilmekle şifa bulacağı anlaşılmıştır. Bununla beraber tıbdan umudu kesenler bir defa da bu manevî kapıları çalmaktadırlar.

Terzibaba'mn derlenmiş bir menakıbından bahsettiler, fakat elde edemedim. Ancak halktan derleyebildiğim ve kerametine delil gösterilen bağzı efsaneleşmiş olayları sunuyorum:

Terzibaba'mn dükkânı çarşının işiek bir yerinde olduğundan, bilhassa ot getiren köylüler hayvanlarını onun dükkânına ait pencerenin demirine bağlarlarmış. Bir gün bu hayvanlardan birisi, kafasını pencereden dükkâna sokmuş. Sahibi ne yaptıysa hayvanın kafasını pencereden çıkaramamış. Bu hali gören Terzi baba; kalfasına: "Mustafa şu hayvana bak,kör Erzincanlı'ya anlatamadığımızı anlamış. Be hayvan haydi git! „ deyince hayvan kafasını çıkarıp, sahibinin arkasından yürümeğe

Bunu duyan Erzincan'lılar sinirlenmişler. Aralarında toplanarak, bir mazbata tanzim edip, l'crzibaba'yı Erzincan'dan çıkarmağa karar vermişler. Kâğıt İmzalanmış ve yürürlüğe girebilmek için gaatçİ Rahmi Dünder'ın dedesine gelmişler ve onun da İmzalamasını İstemişler. Vakit akşammış, sabahleyin gelir alırsınız demiş. Bu sırada henüz pek küçük olan bir çocukları hastalanıvermiş. Morarmış ve ağzına köpükler yığılıvermiş. Bu hali gören ev büyüğü, derhal çocuğu pek yakınlarında bulunan

Terzibaba'ya götürmüş. Hacı efendiyi güler yüzle karşılayan Terzibaba, çocuğu yere yatırmış ve başını okşayıp, maşallah birşeyciği yoktur demiş.

Çocuk biraz sonra gülmeğe, elleriyle hareketler yapıp oynamıya başlamış. Buna pek sevinen hacı efendi yavruyu eve getirmiş ve o sırada gözüne ilişen mazbatayı yırtıp atmıştır. Bu suretle Terzibaba Erzincan'dan çıkarılma teşBir gün yolda yasadıkları bir adam. Baba'ya hakaret kasdiyle, "Uzun tazı geliyor,, demiş. Bunu işiten Baba, adama sinirli bir bakışta bulunmuş ve-derhal adamın gözleri görmez olmuş. Bu hali gören yanındaki halifesi: "Baba ne yaptın?,, deyincede, "Ben de müteessir oldum amma, ok yaydan demiş.ebbüsünden de kurtulmuştur. Hacca gidecekler, paralarını Baba'ya verirmiş. O da fakirlere dağıtırmış. Günlerden bir gün, bir fakir "Baba hazretleri. şu kâbeyİ ben de bir görmek İstiyorum. Fakat param yok,, deyincede hemen kolundan tutup minareye çıkarmış ve kibleye döndürerek O İki kolları arasında sıkıp, ' kar'sıya bak demiş ve adam kâbeyİ ve tavaf eden hacıları görmüş ve büyük bir memnunluk duymuş.

Daha buna mümasil birçok hikâyeleşmiş fıkralar varsa da ben bunlarla yetiniyorum. Bunlar Terzibaba'nın halk nazarında ne kadar büyük bir değer taşıdığını göstermektedir. Bugün kandil ve dinî kutsal günler dışında her perşembe türbesi ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler türbe civarındaki çeşmeden abdest alır ve üç defa türbenin etrafında dolaşır, sonra türbenin kapısı önündeki küçük odamsı yerde iki rik'at namaz kılar, muratlarını yerinRumî, 1264 yılında kolera hastalığına yakalanan

Terzibaba (52) yaşında hayata gözlerini kapamıştır.

Ölümü hakkında da şöyle bir söylenti vardır:

Cenazesi götürülürken, yakın camilerden birinde ezan okunmağa başlamış, Bu anda cenaze o kadar gelmesi için Baba'nın maneviyetinde İstimdatta bulunurlar. Tabutu öyle ağırlaşmış ki cemaat taşıyamaz olmuş.

İsler İstemez yere İndirmişler. Ezan bitmiş tekrar almışlar ve bir kuş hafifliği ile ebedî istirahatgâhına götürmüşler. Cemaat, "Terzibaba ezanı dinledi,, demiş. Bunun hakibatle ilişiği olmasa gerek, Zira cenaze akşam hariç, öğle ve ikindi namazlarından evvel camiye getirilir. Eğer yıkama gecikti de evden camiye getirirlerken bu olay meydana geldi ise doğrudur. Bu, onun ezan okunurken elindeki işini bırakıp dinlemesinden ötürü teyidi mahiyette bir olayın hikâyesidir. Erzincan tarihi müellifi Terzibaba için; "Fezail ve kemalât-ı ahlâkiye ile muttasıf imiş, birçok serkeş kimseleri manevî tesiratıyla irşad ve ıslâh etmeğe muvaffak olmuştur. Terzibaba namıyla anılan Tekke civarında medfundur. Kabri -havas ve avamın

ziyaregâhıdır. Hakkında birçok menakıb, birçok keramat nakil ve hikâye olunmakta ve ismi huşu ve tazim ile anılmaktadır., diyor.

Asıl adı Mehmet Vehbi olan Terzbaba'nın türbesi Erzincan'ın güneyinde, içi ağaçlarla süslenmiş, iş büyük bir bahçeyi andıran mezarlıktadır. Zaten eski Erzincan'da depremden kurtulan iki eski hamamla, bu bir türbedir. Çadırcı hamamı 400 küsur yıllıktır ve bu türbenin pek yakınındadır.

Bu güzel mezarlığın içindeki türbede iki sanduka vardır. Birisi çok büyük ve uzundur. Üzerinde yani hazinesinin anahtarı olan bu küçük ye risalenin fikri, Bababa'nın, sözleri ise Hacı efendi'nindir. Bununla beraber elime geçen parçası, tasavvuf bakımından üzerinde 'değer:

Yavaşlık bizde İken coşmaya coştur yüküm,
Dörtten almışım daima beştir yüküm,
Sekizden aşağı olmaz, dokuzda baştır yüküm,
Ayağım bastım zemine arşa güneştir yüküm,
Sair yerden götürmüşüm size peşkeştir yüküm.
Yakutuma, zümrüdÜrne, mercanıma, kâmına,
Nerde bir Sarraf var ise gelsiin benin yanıma.

Yukarda ad! geçen (Miftahul-kenz), daha önce sunduğum: "Gel ey Hayyat Vehbi sen beyan et), mısraı ile başlayan kıt'a yazıldır. Diğer küçük bir sanduka altındaki ise, ahiret kardeşi diye anılan ve halifesinden olduğu söylenen Hafız Rüştü efendidir.

Kandil ve arefe günlerinde kamyon sahipleri parasız olarak halkı, Terzibab'nın ziyaretine götürüp . getirirler. Her büyük insan gibi, Terzibaba da öldükten sonra daha çok arann his ve adını yalnız

Erzincanlılar'ın değil, civar iller halkının da kafasında ve gönlünde ebedileştirmiştir. Nur içihde yatsın.

ESERLERİ

Ekser mutasavvular, fikirlerini, müridlerine . — aşılamak istedikleri düşünceleri, ilâhi tarzındaki manzumeleriyle sunmuşlardır. Bunlar arasında kendi tarikatlarına ait bilgileri mensur yazanlar da çoktur. Terzibaba'nın nazma pek iltifat etmediğini sanıyorum.

Zira biricik eseri, "Kenzül-miftah,, mensurdur. Bunu halifelerinden Hafız Hacı Rüştü efendi "Miftahulkenz,, adı altında nazma çevirmiştir.

Herhalde bundan kasıd, müridler tarafından daha iyi okunup, hafızalarında kalabilmesi içindir. Nazmın doğuşundaki sebep de bu değil midir?

Terzibaba şair değil, o büyük bir müşiddir« Bu itibarla onu bir şair olarak değil, ünlü bir mutasavvıf olarak incelemek daha doğrudur.

Nice yıllar çalışanlar gelemes dükkânıma,
Buraya gelen ulaşır Allahın ihsanına,
Açmışım cevher dükkânı, kıymetli taşdır yüküm.
TERZİ miskinim gezerim edeb-ü erkânile,
Gelmelerdi yanıma, gitmem elin yanına,
Değseler de keyfime ben, değmem elin keyfine,
Ey ağalar İnanmanız benim lâf-ü gûfîme
Evveli çok alıp, sattım şimdi boştur yüküm.

Terzibaba hakkında merhum Bursalı Tahir de (Osmanlı Müellifleri) nin (Meşayih Faslı) nda şunları uazıyor:

" Mevlâna Halid Bağdadî hulefasından Erzincan'lı Abdullah Efendi'den müstahlef âşık bir zat olup (Erzurum) ludur. (Miftahikenz) İsminde matbu bir manzumeleri ve tekrimat-ı ârifanelerinden müteşekkil sıfat-) sübutiye risalesi vardır. (1264) de Erzincan'da irtihal eyledi. Ebyatından:,,

Gel ey Hayyat Vehbi sen beyan et
Hidayetten biraz mani ayan et
Hidayettir kulnna ol iyman
Kabule sayederse eyler ihsan.,,

Aynı kıt'ayı ben halen mevcut sandukası üzerinden almıştım, Üçüncü mısra ile, benim sandukadan edindiğim not arasında bir basit değişiklik var. Artık hangisi doğru, bunu, bilemem. Yalnız Bursal'nın bahsettiği sıfat-ı sübutiyesini göremedim. Miftahil-kenz ise, taş basması Yunus Emre divanlarının kenarında mevcut olduğu gibi, ayrıca basılmışı da var. Şimdi sunacağım parçaları, böyle basılmış bir nüshadan not ettim.

MİFTAHL-KENZ'DEN

Bihamdüllah şükür Allah'a daim
Verip nimetlerin hem kıldı kaim.

Dahi olsun saltâtıyla selâmı
Habibi üstüne olsun müdamî.
Dahi eshabı na, ahabına; hem
Kamu ensarına, etbaina hem.
Olardır di n-i İslâm eden İhya
(İl ara (onlara) İler kim etse iktidayı
Bil 1 11 r elbette ol kul ihtidayı
İlâhi cümlemize eyle Tefvik
Muhabbet edelim anlara tahkik
elik kıl sen olur, ehl-İ derde
arasından geleler cümle vecde
Ne söyler dinle ol Hayyat-ı Vehbi
Değildir işlerim biri kesbi.
Veli her âşıkın var bir beyanı
Ki hep sayettüğünce söyler ânı
Kimi manzum, kimi mensur buyurdu
Derun-ı râzını halka duyurdu.
Kimi söyler Arabca hem meramın
Kimi Farsça, kimi Türkçe kelâmın.
Benimse iktidarım yok arabca
Lisan-ı Türk ile dedim acabc
Zelillerden ezellem halk İçinde
Kalillerden • efellem dehr içinâe.

Bu âsi, âsilikte. yok nazirimZai f- ü içarelikte yok gayrim. Ne ilim var
şer'iden edem ekval zöhdüm var •tarikde edem ef'aiHakikatte • hâlim yok
yola gidem.

Oların şanlarıdır gayet âlâ. Bu âsi de düşündüm ben de nedem?

Adunuzdur diye buyurdu Allah, biliin bunları her gâh.

Size düşman

Biri nefis ve biri şeytandır anin . Kötü yaran, birisi dünya anın.

Büyük bir diişmanıdır emmere nefsin

Muhalif ol erişe ana kahrın,

Buyurdu Tanrı arslanı, İlimdir kalbde bir nokta İlim, bu ilme derler kim
ol eder sahibin ihya,

Budur pes ilm-i bâtın kim keser dilden hava-ı nefis Tecelliden olur hasıl
lisanından eder İcra.

Buyurmuştur Tealellah hadis-i kuâsi içinde Kimi meşgul ede zi rim
edem İlm-İ efdal ata.

Eğer kişi amel kılsa okuyup, Lildgüyle ol

Verirdi bilmedüğün Hak kim ederdi ana İfa.

Kİ bunlar müttehilerdir okumak Kur'an efdaldır

Bunlara İsm-İ âzamdır ki her biri harf-i tertila.

Eğer âlim-ü ger hafız, eğer salih-ü ger talih Olursa mübtedilerden ki ana
efdaldır zikra.

Kİ ziya hadisinde buyurmuştur kim Resuulülah Amel etmezse bir kimse
bu zikirden ola evl â.

Bu zikrullah size enfa-l makamın eder erfa Kamu âmal-i salihden ediser
şanımız ali.

Kişi altın, gümü?lerâen eğer koysa eteğine

Dağıtsa fi sebillâh bu zikrullah yine ecîâ,

Bu kuiîara kelâmında buyurdu Fezküruni İzem

SİZİ ben dahi zikvedem ki benim zikrİmdİR âlâ.

Bulardan dahi efdaldır fenafillâh olup -durmak

Fenadan da fena Olur budur pes maksad-l aksa

Hak tecelliler eder evvel sıfatı ardam sonra zatından essah olan budur
naklao

zikre devam olsa ediser ruhları seyri Tevakkiye gidi serdir verir
maksadları Mevla.

Sakın bir kimseye hor bakma zinhar

Isıdam n kudretini etme inkâr,

I loda kaadir deyu İkrar edersin

Onun, bunun işine dahl edersin.

Huda âşıkları dahl eylemezler Kulun aybınıl daim gözlemezler.

Ararsan aybı gel nefsinde ara

Deme bir bir kimseye şu kul avara

Eğer sen. has kul oldu nsa düa et Anin has olmasına sen rica et.

Rican geçmezse gel Hakka yorulma Onun, bunun üzerine kurulma,

Ger zira herkesin biç haslati var

Huda indinde makbul bir işi var.

MÜNACAT

Sana canım fedadır ya Habiba
Medet kil daima sen bu gari ba,
tan
Kapunda bendelerdir cümle su
Bu âside • gelmiştir yüzü kara—
Keremden inayet kıl bu garib e '
Edüp himmet gönülden bir dem âra,
Suçumuz çok yüzüm yoktur 149^{U n da} İna yetten meğ er kim lütfun Ola.
Penah kıldım Kerem bahrı ndan atma sen kenara. kerem kıl
Yüzüm dönmem kapundın sem
Bu gafletten beni kimler uya ^{ra} aram
Senin kap un dururken kime
Ulaştır bizi fazıldan o yâra.

Kitabın ne zaman basıldığı belli değil. Hatta basımevi de yoktur. Fakat İstanbul'da hin halifelerinden basıldığı muhakkak. Sonunda 'Hazreti şey Efendi'nin bir ve bu eserin nâzımı Hacı Rüştü münacatı var, birkaç m; sra okuya^{lm}:

Niyazımız budur Allahımızdail

Şitasın mahvede bu kalbimi i ^{den} '

İlâhi umarız senden atayı

Şefi edüp Muhammet MustafaYdan¹ • Gönül' pik olmayınca masiva

Nü Nazargâh-l hudadlr gönlümüz çün Sever pâk edeni evvel zatiyçün.

İlâhî gönlümüz kıl mi.inevver

Y;

Kelâmın hürmetine ver cinanın

Rızan İle görek daim cemalin.

Bizim maksudumuz, mergubumuzsın

Dahi matlubumuz, mahbu bımızsın, İlâhî taklidimiz eyle tahkik Ki zira senden olur kula tevfik.

Senin Hayyat kulun daim ümidi Ki makbul olalar elimle müridi.

Dahi bu Rüştü Hafız diyem ah

Duamız ola çün makbul-ı dergâh.

Bundan sonraki mısralarında ise mürşidi Terzibaba'yı övmektedir.

İşte Erzincan'ın büyük mürşitlerinden ve onun bugün İçin hayatı ve e
4 'i'leri bulabildiklerimiz, ş11 anlaşıldığına göre, cidden iyi duygular telkin
eden bit' 'T'iii'l(

Ölümü yakın dostu ve sevgili Leblebicibaba'yı pek övmüştür. Hayat ve
eserlerinden ayrıca bahsettiğimiz bu muasavvuf şairin mürşidi İçin yazdığı
bir ağıtı ile sözlerimi bitiriyorum:

Kara bahtımızda budur yazılar

Ehl-İ beyti cümle nisvan ağladı.

Emr-i Hak bu İmiş ne gelür elden

Çekelim tevhidi can-ü gönülden Tomurlar ayrıldı ol gonca gülden
Melâikle arş-ı Rahman ağladı.

Arşın direğidir Gavs-ı âzamı

Destinde içiirdii âb-ı zenzemi

Asrı rida gönderdin İmam âzamı

Çar mezhebde ehl-i İyman ağladı-

Zamanın hızırı Vehbi Hayyatı

Tasavvuf kenzi ilden okur âyeti

Senin zikrinle ola daim enver,

zulm eder mi rahmet ol hüdadan

T ERZ İ BABA'YA

Bilmem nedir benim ah-u feğanım

Feryadımdan cümle cihan ağladı.

Bekaya gÖçmÜştÜr ol şeyhül şâhım

Uçtu bülbül hep güllistan ağladı.

Gönderdi hafızı çekti alemi

Urdu yüreğime derdile, gamı

Bütün İhvanlara verin selâmı

Bizim İçün cÜmle İnsan ağladı,
Tasavvuf mülkinin Kenzil-miftahı
Beni bunda koydu eyl erim ahi
Gitti elden gitti erenler şâhı
Tükendi çaremiz derman ağladı
Hakkın kudret eli geldi yetiştı
Aldılar ruhunu seyrana geçti
Bu cihan halkına bir ateş düştü
Yandı pervane şamadan ağladı
Müridlerin boynu buruk dolanır
Dökülür gözyaşı yerler sulanır
Dökmüş allarını kara bağlanır
Ecel dermanından Lokman ağladı,
Vardım hanesine boştur kafesi
Gelmez güllistandan bülbülün sesi
Geydim karaları tuttum hem yası
Bir ben değil cümle ihvan ağladı .
Seni ey şâh-1 âlem Her birisi dertli dertli sızılar

ŞEMS-İ HAYAL veya LEBLEBİCİ BABA

Bu şair hakkında İlk defa (Devrim Gençliği) dergisinde bilgi vermişim. Bu, çok eksiktir. Sonradan elde ettiğim bilgilerle hayat ve şahsiyetini daha iyi belirtme imkânına sahip oldum

Asıl adı, (Süleyman) dır. Eserlerinde (Hayalî Şems) ve (Şemi Hayal) takma adlarını kullanmaktadır. Bununla beraber halk arasında, (Leblebici baba) adıyla anılmaktadır. Zira hayatını leblebicilikle kazanmaktadır.

1221 tarihinde Erzincan'ın (Zatkiğ) kariyesinde doğmuştur. Babasının adı, Abdurrahman'dır. Doğduğu köyde sıbyan mektebine devam etmiş ise de, bitirmeğe muvaffak olamamıştır.

O sırada Erzincan ve civarına büyük bir şöhret salan Terzibaba'ya İntisabetmiştir. Müridlik devrinin İcaplarına uyarak daldığı tasavvuf

âleminde büyük bir cezbe tutulmuş ve bir müddet devam etmiştir. air bu zamanlarından bahsederken, "delilik zamanında,, dermiş.

Ekser mutasavvuf şair veya mürşidlerde görülen ve türlü hatıralaşmış fıkralara konuluk yapan kerametlerden, şairde de bulunduğu söylenebilir. (70) yıl ömür süren şair, (1291) de ve Erzincan'ın Gerek gerek mahallesinde dünyamıza gözlerini kapamıştır. Bittabi bu mahalle büyük depremde taş taş üstünde kalmıyan ve bugün bir toprak yığından İbareti eski Erzincan'da kalmıştır. Mezarı, Kalealtı mezarlığındadır.

ESERLERİ

Şemsi Hayal, okur, yazar değildir. Dostlarından Hilmi Efendi şairle görüşerek eserlerinin bir divanda toplanmasını söylüyor. Bu zat da şairdir. Bu olayı şöyle anlatıyor:

Bu ülfetler, muhabbetler arasında hemİN Baba

Ederdi bu hakıykat sözlerinden remzile İyma

Dedim ey şeyh-İ kâmil, bu kelâmın cem-ü tertibet,

Dedi,yazmak, okumak bilmezim ben söylerim amma, Dedim• ahbabların yazmasına sarfeylesün himmet.

İşte bu yakın dostunun himmetile deyişlerini adı altında bir küçük kitapta topluyorlar. Bunu da Hilmi Efendi şöyle anlatmaktadır:

Buldu hitamı Hilmiya divane-İ Şeşmi Hayal

Namı ana tarih olur bu Tuhletül-Uşşakımız.

Buna göre bu küçük eser, 1280 de, yani şairim ölümünden on bir yıl önce hazırlanmıştır. Basılış taribi ise daha çok sonradır. 1296 da ve Bab-ı ser askeridey ceride-i askeriye matbaasında basılmıştır. Bu tarihte şair sağ değildir ve 1291münün üstünden beş yıl geçmiştir. Belki de bu işi, yine şairin yakın dostu Hilmi Efendi yapmıştır.

ŞairimizİN mutasavvuf oluşu, dünya için oku—yanların hiçbir şekilde İnsan olamayacakları sonucuna vardiıyor. Zira bunların maksadı maddi menfaat sağlamaktır. Bilgi ise, daha çok manevîdir. Ondam madde ummak, ot veya saman istiyen bir yaratık durumuna düşmektir. Bundan kasdı, din adamlarının paraya olan meyilleridir. Bilhassa Kur'anın para kazanma için öğretilip, okunmasına taraftar değildir. Bakın bu fikrini nasıl anlatıyor:

Dünya için okuyan Maksadı ot, ya saman. Bir kalaylı koz gibi, çi çürük bir palan.

şair, İlmine mağrur olanlara da kızıyor:

İlmine mağrur olan
Bir kuruca ad ve san.
Kürsüde vaaz eylese
Sanki öter saksığan,

Bu iki hicviyesi de pek meşhurdur. Cidden bilim sahibine mahviyet yakışır. Onun için mağrurun hasmı Tanrı'dır derler. "Sular gibi alçak gez, vuslat bulursun gönül,, diyen şair ne doğru ve ne güzel söylemiştir. Şemsi Hayal bu veciz k:t'asıyle aynı şeyi söylemiyor mu?

Şair küçük divanına şu parçasıyla başlıyor:

Kâf-1 nunun hikmetinde kâm bulduk İbtîda
Cevhere bir nazar kıldık cam bulduk ibtida.

Nice bin yıllar mukaddem kandili kıldık tavaf Hu dedik İkrarımızda anı
bulduk ibiida

Hak cemali kâbesİnden oldu bizim hacımız

Kendi lütfundan yarattı örttü bizim tacımız. Zahida bu derd İçinde
bulunur İlâcımız

Derd İçine duş olup dermanı bulduk Şbtıda.

Cümle eşyanın yüzünderp seyr olan seyraneyİz Katrayız manide amma
bahri bi payaneyiz.

Od ve su, toprak ve yelden ateş-İ suzaneyİz Suret'ı İnsan geliip canânı
bulduk ibtida.

İndi âdem yeryüzüne hikmet-İ yezdana bak

Sen sana gel, kil tefekkür ettiğın İsyana bak Hep melekler oldu halka ol
eleşt meydana bak Sağ yanından Ahmed-ü İymanı bulduk ibtida.

-Hayâlî Şemsi önÜnde yandı bir pervanedir Nuş edüp sah bayi aşkı
sözleri mestanedir.

Mürşidim Hayyatı Vehbi ârİfi yekdanedŞr

Keşfolup esrar-ı dil divanı bulduk ibtida.

Bu beş bentlik deyişinde şair, Terzibaba'ya İntisabını ve onun manevî
himmetile bunları söylemeğe başladığını anlatıyor. Deyişleri mazbut, dili
sadedir. Bazı âşıklar kulaktşn kapma yabancı kelimelerle -üslûplarını

bozar, okumuş, yazmışlarım birer kopyası olurlar. Şemsi Hayal'da böyler gayri tabiielik yoktur. Bu bakımdan dikkate edeğer:

Ey gönül dünya dilersen can verip ölmek de güç' Halâlından kesbedersen süalin vermek de güç.

Dervişe lâzımdır ancak post ile tac-ü aba

Her kuluna Mevlâ vermiş İsteyüp almak da güç.

Hazreti Musa varırdı kûh-ı Tûra daima Söyleyüp Hak'la kelâm bakmazdı sol ve sağınaAşık olan girse her dem yârin hüsn-i bağına

Bülbül-i Şeyda misali şakıyıp, ötmek de güç..

Aşık olana gerektir maşukum araya

Cümle derde tabib olur sarar merhem yaraya Sana senden ol yakındır bakma sakın gayriya

Daima kudret yÜzÜnden şive, naz etmek de güç..

Ey Hayyatı Vehbi buldun şive-vii naz eyledin

Rahmetinin deryasından feyzi İbra eyledin Bu tecelli âleminde çok maarif eyledin Lâmekândan geri geliip İrşada girmek (le güç.

Ey Hayalî Şemsi döktün nice (liirler danesi

Kâinat hayrette kalur hiç yazılmaz manası

Aşkın bir namı vardır bunda yok İvir hiç nesi

Bu cemalin perdesinden vagl-l ç flii(tk de güç

Bugün gelsiin bu meydana canı, cânanı görsünler

İçiiip meyhane-İ dilden çoşup ummanı görsünler.

Ediip pervaz sema vatta melekler kala payında

Bugün gelsiin bu seyrana mehi tabanı görsünler.

Benim halim eğer zâhid görünmez ehl-i zâhİre

Yanar ateş derunumda ciğer büryanı görsünler.

Bu cismi can olan âşık çeker maşukuna anı

Okur ders-İ ledünnİden yazan fermanı gÖrsiinIer.

İşittin mi ayâ zâhid bu güftarım senin nakşın

Dalup bu İlm-İ hikmette gezen mestanı görsünler,

Meşayihde riyazetsiz geçenler işbu menzilden
Gelüp Vehbi Hayyati'den bu Şemsi cam göysünler.
Bu zamane âhîr oldu hürmeti kaldırdılar
Hubb-ı fillah birbiriyle sohbeti kaldırdılar,
Malina mağrur olanlar bize etmezlezler nigâh
Ağniyalar fikaradan ülfeti kaldırdılar.
Bu şeriat baki amma sureti kaldı heman
Taat-İ Hak'ta sebat-u himmeti kaldırdılar.
Kani bir Hak sÖyleyİcİ Öyleye Allah İçün
Bir kavi âlim mi kaldı heybeti kaldırdılar?
Ey Hayyatİ Vehbi senin himmetin pek âlidir
Bu hafi zikri çekenler şirketi kaldırdılar.
Ey Hayalİ Şemsi bunda diirr-ü yekta söylesen
Dinlemez • kimse seni çün rağbeti kaldırdılar.
Ey gönül şâh-ı cihansın can-l cânan bizdedir
Nur-i tevhid gönlümüzde sırr-ı kur' an bizdedir
Hem dahi bezm-İ elpstte biz beli demişleriz
Vâsİ-l emn-ü amanız ahd-İ pey man bizdedir.
Cam-ı aşkın curasına bız ezel nuş etmişüz
Gevher-İ dürr-İ hakayık bahr-i nmman bizdedir.
Kâinatın her belâsına tahammül eyleriz
Bu cefanın hikmetinden bunca ihsan bizdedir.
Ölmeden teslim-i ruh ettik hakâyık kânıyız
NÂeLte6-i aşk-ı hakıykat, ehl-i irfan bizdedir.
Cennet-i rıdvanı ver biz neyleriz gılınan-ü hur
Bu Hayyatİ mürşidimden aşk-ı subhan bizdedir.
RÜyetinden bir teccellİ ya ilâhi ver bızc
Bu Hayalİ Şemsi der ki ayn-İ İykan bizdedir.
Felek âyinesİN seyran eyledi 111

Muhabbet yolunda sadıklar gezer.

Şekl-ü şemali İnsan Manlar Amel defterini eliyle yazar.

Açılır defteri görünür eli,

Âşıkın Bağdad'a yakındır yoll

Zahid olmuş bunda nefsinin kull Neke kul olanlar ağlayıp' gezer.

Bu nefsin elinden dâd ile feryat Gani Mevlâm senden cümleye İmdat
Gözyaşım akıttım Şad İle Murat Derin deryaları çağlayup gezer.

ırmağı gibi bu göllül coştı emsin ziyasından bir nokta düştü Vehbi
Hayyat Şemsi Hayali açtı Nice âşıklayı bağlayup gezer.

'Gönü! ah eyleme seni sende bul

Hey dem ağlayanlar yola gelmişti% Ecel şerbetini içersin bir gün

Doğmadan Ölümün bile gelmiştir.

Nice bir gezerim gûh-l sahrayı

Her kanda çağırsam hazır Mevlâyı Aslıyış Keremi, Mecnun, Leylâyı
Yandı bu hasretten küle gelmiştir.

Mansurî dâr için çektiler dâre

Nesimî bu derde bulmadı çare

Ferhat, Şirin için düştü pek zire

Gözyaşı kan gibi sele gelmiştir,

Noya bize gelse muhibb-i âşık

Huluii yolunda doğru bir sadık

Hayyatî Vehbi'den ciğeri yanık

Şeyda bülbül gibi güle gelmiştir.

Şemsi Hayal coştı yine dem

İlikten damarı kanını' çeker,

Cevahir kenzini açtı dür döker

Bütün âşıklardan dile gelmiştir.

Ehl-İ aşka dert gerektir, dert de

Mısır içinde Yuşifi bul, kul da

Ceddâ İbrahimi gör ki Nemrud

Bir kılında yok hatası nur da
ismaîl'e emrolundu ahdini kırmadı
Çıktı Arafat dağına koç da hoş,
Geldi Mekke madeninden enbiyalar
Cevher-İ tevhidini al, dere hoş,
Akl-ı külün mazharıdır çâr-i yâr-İ
Ol Ebubekrini gör kim Siddık
Gör Ömer Faruk'u doldurdu
Saldı küffara kılıcı adli hoş,
Camiil'kur'anı gör kim düştü kanı
Bu şehâdet merkezinde kan da
Hayder-İ kerrarı gör kim kırdı
Cümle cenkde galip oldu merd
cAnhnınn liigcyin, Itşnn da hoş. çeker
hoş, derman da hoş hcş sultan da hoş.
attı odlara hoş' niran de hoş;
ol kurban da hoş,
.oserverİ umman da hoş.
Mustafa hoş, iyman da * hoş,
cihanı adliyle ferman da hoş.
musllilfa hoş, kur'an da hoş.
bâb-1 Flayberi
(le hoş, meydan da hoş.
Resul,
1104, conon da hoş,
Büyüğ küçüğe çoktur hürmeti Asker,
leşker, ehl-i divan ağladı.
Şemsi Hayal etti yine bir nida
Vehbi Hayyatîden eşi tti sada

Kavuştur cennette yaratan Huda
Garkoldu Ey Hayalî Şemsi açtın gizli razı söyledin
Vehbi Hayyatî'den aldın sen de hoş, seyran da hoş
İlâhî sen bizi hıfzet sivadan
Edelim biz sana şükr ile ihlâs.
Geçir kalbimizi her mâsîvadan
Edelim biz sana şükr ile ihlâs,
Senindir cümle âlemler İlâhı,
Sen oldun padişahlar padişahı
Bağışla suçumuz, mahvet günahı
Edelim biz sana şükr ile ihlâs.
Bize ihsan edüp her nimetinden
Söylet bu dilimizi hikmetinden
Dola bu gönülümüze rahmetinden
Edelim biz sana şükr ile ihlâs.
Hatamız çok, suçumuz çok nideli'm
Kapundan gayri biz kime gidelim?
Her ahvali sana arzuleyelim
Edelim biz sana şükr ile ihlâs.
Derunumuz sana cezbet ilâhî,
Eğer çok eyledik cürm-ü günahip
Hayalî Şems'in Hâyyatî penahi
Edelim biz sana şükr ile ihlâs.
sefinem umman ağladı.
Ey gönül bir can için her cana minnet eylemen
Sohbet-i dünya İçtin lisana minnet eylemem.
Bu dağlardan nice yollar geçiliir
Hikmet kokuları bundan saçılır
Elvan elvan çiçekleri açılır

Arı misal konduk bal bizim İçin.

Koğanımız hikmet, balımız kudret

Sahbayı kudretle bir bade giizdİnj

Ça]ynur bu sazlar tel b'z;rn İçlin.

eusİ Hayal bunda menzilin aldı

İl-rn-ih hikmet deryalarına daldı

Arayü arayu bir cevher buldu

Çıkardı meydana dil bizim İçin.

ver bize hayırlı nimet

Vatanım Erzincan manend-İ cennet

Duaya durmuşlar el bizim İçin

Vehbi Hayyatıyım cihanı gezdim

Hikmet helvasını bu yerde. (l erdim

Bu Hayalî Şemsi Nakşî yazdığı merdanedir . müştak olmuşum seyrana minnet eylemem, . . . Akh kül, kendi mükemmel olanın tut (lâmenim DÜnyalıkta zer İçün sultana minnet eylemem.

"Hak Teâlâ kelâmından eyledi rızkı kısmen

Mümin-İ kâmil olanın olmalı hulkl hasen Her ne mesnedde olursan adlile hükmeyle sem. Ahz,-İ rüşvet eyleyen İnsana minnet eylemem.

Zahida bir gün gözet bu ömrün eyyamı geçor

'Hep gelenler bu cihana şerbet-i mevti içer

Vehbi Hayyat beni terbiye etti

Kendisi Üveysin izine gitti

Hızır ile İlyas elimden tuttu

Hayat suyun buluşuma ne dersin?

. Hayyatî Vehbi daim kenz-i hafiler açar

Şekli insan, siretİ hayvana minnet eylemem. . .

İçefi câm-ı elestden bu cisim viranedir

Gİüül aklım, gitti fikrim, gezdiğim hayranedir

İlâhî ver bize hayırlı nimet

Duaya durmuşlar el bizim İçin
Vehbi Hayyatıym cihanı gezdim
Hikmet helvasını bu yerde. (l erdim
Celenler geldiler, gidenler gitti
Bunda benim bu İşime ne dersin?
Aşkın zincirine muhkem bendetti aşka yanışıma ne (Yersin?
Gece, gündüz Hak İsmi zikrettim
Gezdim çar köşeyi derin fikrettim
Haktan her ne geldi ana şükrettim
Reddetmezden alışıma n ? dersin? .
bizi kabdan kaba doldurdu
Bağrı yanık lâle gibi soldurdu
Boynu yoluk ördek gibi yoldurdu ..
Her seherden savaşıma ne dersin?
Boynu. buruk duruşuma ne dersin?

bu şairin, ölümü münasebetile bir güzed ağıtım koymuştuk. Şimdi sunduğum parça da büyük mürşidi Terzibaba'nın üstün vasıflarını belirtmesi bakımından önemlidir:

Halkı uyandırdı gaflet nevminden Asırda Hayyatî bir tane geldi. Şeker akar idi şerbet dilinden Zât! İhfa İdi merdane geldi.

Doğdu güneş gibi halkın üstüne Her dem teveccühü gider dostuna .
Türbesi yapıldı kabri üstüne Giden meclisine mestane geldi.

Şeriat, tarikat zikridir anın

.Dertli oyan elbet bulur dermanın Eğer arar isen sen de Lokmanın .
Tarikat gün gibi meydana geldi.

Gel beru sÖzÜme darılma sofi

Eğer kılar isen kalbini safi..

Var gen de bul ol güh-ı kafi

.Aşık şeydalar kurbana geldi,

Bu benim dediğim sıfatfi Hayder

.Buraya giremez değme dilâver Şemsi Hayalide var bu sıfatlar

Hayyat irşad için ihvana geldi.

Dün gece seyrimde otağım kurdum
Gittiğim erenler yoludur yolu.

İhsan-1 Hak ile yârımı gördüm Pirimden içtiğim doludur dolu.

Gezdim dört köşeyi metaim satım

Ulu meydan kurdum bir mezadettim

Bu firak elinden ah-u dâdettim

Hiç bana demeyin delidir deli.

Bu aşkın nârına düşüp yananlar

Dertlinin elinden derman alanlar

Âşıkım halinden haber soranlar

Doğruca Mevlâ'nın kuludur kulu.

Bu aşkın metai bunda satulur

Dalga geliir birbirine katılır

Arifin kalbine Haktan atıl ur

Hayyat Erzincan'ın gülüdür gülü,

Muhabbet yolunda deryaya

Arayı arayı bir gevher buldum Sarraf . var mı deyu burada sordum?
şemsi Hayali'nin malıdır mali.

Ey ağalar yeni Çıktım gurbete Deli gönül dolaşmağa başladı.

Ne hikmettir daldım

Sükût dilim gÖyleşmeye başladı.

Kasdettim Kâbeye çıktım bu yola

Çağırdım pirleri kırklar da bile

Medine'de yatan o gonca güle

Nigbetimiz karışmıya başladı.

Vehbi Hayyat saldı beni bil yola Bir miskin fakirim halim kim bile
Meğer kim Meviâdan inâyet ola Şemsi Hayal güreşmeye başladı.

Tecelli bağının rıdvanı geldi Aldı bu kafesten uçtu gidiyor. Sâkiler göründü gönül şad oldu Vuslat şarabını içti gidiyor.

Bu dünya fânidir kimseye kalmaz

Hakkı zikredenler hiç hali olmaz Dediler dünyada âşıklar ölmez

Geldi bu cihandan geçti gidiyor,

Benden selâm olsun dosta, yârana

Salâ edin cenazeme gelene

Kabrimin üstünde niyet kılına Tecelli kapısın açtı gidiyor.

Şemsi Hayal der ki bize gelenler

Ezelden âşıktır aşka dalanlar Ruhumuza bir fâtiha kılanlar

Hayyat kademine diştii gidiyor.

Bu deyiş, divanın son parçasıdır.

SALİH BABA

Bu şairin hayatı hakkında hiçbir bilgiye sahip değilim Yalnız öğretmen arkadaşlarımdan sayın Salâhadldin Kırtıloğlu, şairin "Rabıta-i Nakşi Hayal,, adlı yazma bir eserini verirken, doğum ve ölümünü bilmediklerini söylediler.

Buna göre şair, okur, yazar değildir. Meşayih-i kibardan ve Nakşibendî halifelerinden Erzincanlı Mehmet Sami'nin müridlerindedir. Bir gün hazreti şeyhe, müridlerinden birkaçı, Fuzulî, Niyazi, şemi gibi

Hem şeriat, hem tarikat, hem hakikat kâmilî

Hakkıyla icra edüp, eyler bu yolda hizmeti.

zevatineserleri yanında, onun da bir eserinin 'bulunmasını arzu ediyorlar ve "Siz de Nankşibendiler için biy eser telif eyleseniz de okusak,, diyorlar.

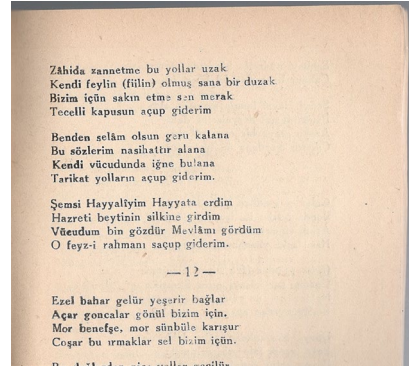
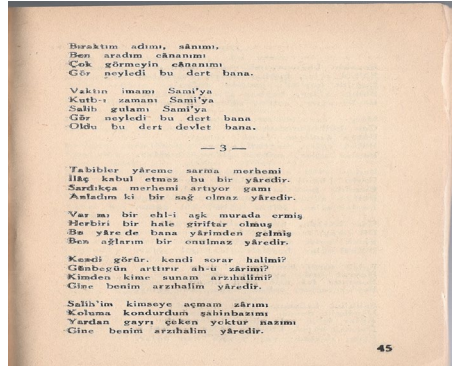
O da, "Bize ne hacet, bizim Salih de söyleyebilir,, demişler. Şeyhin bu isteği üzerine Salih Baba da âyet ve hadislere dayanarak hislerini dile getirmeğe başlıyor.

Her ne kadar okur, yazar değilse de Şemsi Hayal'in eserlerini okumuş olduğu için tesiri altında kalmışınr, Bittabi bu okuma, kulaktan duymak suretille sağlanmışır.

Salih'im şeyhim piri Muhammet Sami'dir benitw İstemem bundan
ziyade devletile, rıf'atı.

Bir noktada pinhan İmiş
Gör neyledi bu dert bana.
Ol can İçinde can İmiş
Gör neyledi bu dert bana
Vahdet -bağında andelip
Olmuş iken kaldım garip
Bu dert bana oldu nasip
Gör neyledi bu dert bana.
Üç kere doğdum anadan
Kurtulmadım efsaneden
Usanmışım bu haneden
Gör neyledi bu dert bana.

Bozuldu bağımız, el
Bülbül ağlar, bağban
Dağıldı keşfimiz gariyk-i
Bülbül ağlar, bağban
Beyler ağlar, sultan

Mürg-1 cana haberciler
Can bülbülü yuvasından
Bütün ânlarım yandı,
Bülbül ağlar, bağban
Beyler ağlar, sultan
çekti bağban ağlar,
gül ağlar« tufan ağlar,
gül ağlar ağlar, gül ağlar.
erişti savuştu tutuştu ağlar,
gül ağlar ağlar, kul ağlar ,,
sarıldı dalından ayrıldı kırıldı ağlar,
gül ağlar ağlar, kul ağlay,,
çürüdü kurudu yürüdü ağlar,
gül ağlar
kolumı elimi dilimi
ağlar, kul ağlan
hicranda cihanda
Beden gitti anasına
Garip bülbül gül
Bozuldu perdeler, teller
Bülbül ağlar, bağban
Beyler ağlar, sultan
Can hâvada, ten turabda
Dil sarayı temelinden
Felek ayak ayak çarha
Bülbül eğlar, bağban
Felek kırdı kanadımı, Hoyrat urdu ayağımı,
Sonunda lal etti şirin Beyler ağlar, sultan
Salih'im kalmışım nâr-1

Derdimin devası yoktur Ağlar işbu hale görse
Derman ağ lar, Lokman
Eşim, dostum; yaş
Lokman da ağlar, can ağlar yerine kan ağlar.
Nedir bu çektiğim cevr İle sitem Eyledin kaddimi dal kara bahtım.
Hiçbir gün şadedüp gelmedi neş'em Ahiri eyledin zal kara bahtım.
Felek ile çok oynadım utulmaz
Ne taraftan el attımsa tutulmaz
Bu can düşmüş pençesine kurtulmaz
Bir zaman da böyle kal kara bahtım
Ezelden Düşürdün sen beni gurbet ellere
Yeşil ördek gibi gölden, göllere
Karabatak gibi dal kara bahtım
Gökte uçar iken endirdin meni
Vadi-i marana kondurdun meni
Vahşi hayvanlara döndürdün meni
Eyledin yar İken gonca güllere
dilimi lâl kara bahtım.
Nicesin geçirdin sadra, mihraba
Nicesin kapladın sim-ü zerbaba
Düşürdün sefinem gûh-i girdaba
Enginden engine sal kara bahtım.
Salih'im ben bir sultanın hâdimi
Şahıma arzedem bu feryadımı
Ondan başka kîm bilecek halimi
Başını taşlara çal kara bah tım.
Söz ile bir kalbe doğmaz ledünni
Bütün âzaların dil olmayınca.
Nefs-i Gönül şehri

Karşına almışken gonca gülünü
Noldvı sana terkeyledin elini
Söz ile Hele bir zaman lal ediip dilini
Derde Bir hekim; hazikane var yürü.
Her şükûfeye Meğer ki
Ben çekemez iken kendi belâmı
Sen açtın yürekte türlü yarımı Her âşık
Beni de ağlatma eyle keremi
Berday Himmet ehli bir merdane var yürü.
Pervane Mansur Bu garip ellerde kalmaz âvare
Isırtırlar seni çok semm-İ mâre
El çek Bulmak İster İsen derdine çare
Raz-ı kemal ehli bir sultana var yürü.
Canan varıp bir gönülden bay olup dilenci olma
emmarenin bilinmez fenni bahr-i nil olmayınca.
bulunmaz bir sadık muhib
düşmeyince aranmaz tabib de konmaz andr,lib içinde gül olmayınca. da
vasıl olmaz yârına olmayınca vuslat dârına veş düşüp aşkın nârına gibi
yanup kül olmayınca.
mâsivadan bırak bu câhl derunundan eyle gel ahı ellerinin açılmaz râhı
kâmile kul olmayınca
sözlerin yalan olamaz suretli İnsan olamaz de ehl-İ irfan olamaz yarılmış
olmayınca.
ne ağlarsın kafesde et bir gülşene var yğrii derunum her bir nefcsde yana,
sen bir yana var yürü.
güllerine ahlamadın hanlara satılamadın kahrinden kurtulamadın da
kahistana var yürü

VEHBİ CEM AŞKUN (1909- 1979)

Sivas'ta dünyaya geldi. Babası Ömer Lütfi Bey, annesi Huriye Hanım'dır. İlkokulu Sivas'ta bitiren Vehbi Cem, Sivas Sultanisi'nin ilk kısmını 1924'te tamamlayarak İzmir Erkek Öğretmen Okulu'na gitti. 1930'da mezun oldu ve Merzifon'a ilkokul öğretmeni olarak atandı (Necatigil 1995: 51). Bu süre içerisinde Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Türkçe Bölümü'nü bitirdi ve 1938'de Türkçe öğretmeni olarak Sivas'a atandı. Merzifon'da başladığı folklor araştırmalarını burada da sürdürdü. Ahmet Kutsi Tecer'in bu şehirde başlattığı folklor araştırmalarını onun açtığı yoldan devam ettirdi (Yalçın 2001: 109). Halk Şairlerini Koruma Derneği'nin düzenlediği Halk Şairleri Bayramı'nı düzenli olarak

her yıl gerçekleştirdi. Sivas'ta bulunduğu sürede bu etkinlikleri devam ettirdi ve böylece bir anlamda Ahmet Kutsi Tecer'in başlattığı halk şairlerinin tanıtılması işini üstlenmiş oldu. Sivas'tan sonra Erzincan'a öğretmen olarak atandı. Bir müddet sonra Eskişehir Anadolu Lisesi edebiyat öğretmenliği göreviyle ölünceye kadar yaşayacağı bu şehre gitti. Erzincan ve Eskişehir'de de folklor araştırmalarına yörenin kültürü ile ilgili incelemelere devam etti. Yaklaşık otuz dokuz yıl Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra 1969'da emekli oldu. Eskişehir'de kurduğu düzeni bozmadan çalışmalarını devam ettiren Vehbi Cem Aşkun, 8 Ocak 1979 tarihinde geçirdiği bir rahatsızlığa bağlı olarak vefat etti. Mezarı bu şehirdedir. Şiirlerinde ve araştırmalarında Vehbi Cem Aşkun imzasının yanında "Ahmet Yılmaz, Çağatay, O. Tekin" müstearlarını kullanan Vehbi Cem Aşkun, daha öğretmen okulu yıllarında İzmir'de başladığı yayın faaliyetlerine ölünceye kadar devam etti. İlk yazılarını ve şiirlerini İzmir'de Yeni Asır, Hizmet, Fikir gibi gazete ve dergilerde yayımladı. Ahenk, Halkın Sesi, Anadolu gazeteleri onun İzmir'de çalışmalarını gönderdiği diğer yayın organları oldu.

Merzifon'da göreve başladıktan sonra bu bölgedeki şairler üzerine bir çalışma yaptı ve bunları Merzifon Şairleri (1937) ismiyle yayımladı. Merzifon'da bulunduğu yıllarda Taşan dergisinde çeşitli yazılar kaleme alan Vehbi Cem Aşkun, Pîrî Baba (1947) ve Kurtulan Merzifon (1956) isimli çalışmalarını yine bu yıllarda yaptığı araştırmalardan hareketle yayımladı.

Vehbi Cem Aşkun'un Sivas'ta bulunduğu yıllar oldukça verimli geçti. Ahmet Kutsi Tecer'in bu şehirde başlattığı halk edebiyatı, halk şiiri, halk şairleri ve Sivas folkloru konusundaki çalışmalara devam etti. Başta Kızılırmak ve 4 Eylül gazeteleri olmak üzere Feyzi Kutlu ve Ahmet Göze ile birlikte çıkardıkları Sivas Postası ve Ülke gazetelerinde yazarlık ve yöneticilik yaptı. Sivas Halkevi'nin çıkardığı 4 Eylül gazetesindeki yazıların önemli bir kısmını kendisi hazırladı. Bu yazılarında Sivas'ın tanınmış simalarının yanında bu bölgede yetişen halk şairlerini ve Sivas folklorunu ele aldı. Bu yazılar Sivas Halkevi adına yaptığı, Sivas

folkloruna ait çok önemli malzemeleri ihtiva eden ve ilk cildini 1941, ikinci cildini 1943'de yayımladığı Sivas Folkloru isimli çalışmasının esasını oluşturdu. Sivas'ta bulunduğu yıllarda Yayla (1944-1946) isminde bir de dergi çıkaran Vehbi Cem Aşkun, Çığır, Dikmen, Sanat, Ulus gibi gazete ve mecmualarda Sivas'ta bulunduğu yıllarda kaleme aldığı şiir ve yazılarını yayımladı. Uzun yıllar Sivas'ta kalan ve bölge insanı tarafından çok sevilen Emrah ile Ruhsati konusunda daha önce Eflatun Cem Güney ve Ahmet Kutsi Tecer'in yaptığı ancak bir araya getirip yayımlama fırsatını bulamadıkları çalışmalardan da istifade ederek ortaya çıkardığı Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah, Seçme Şiirler ve Selvican Hikâyesi (1942) ve Büyük Halk ve Saz Şairi Âşık Ruhsati (1945) isimli kitapları, Sivas Kongresi (1945); Sivas Şairleri (1948) ve 1964 yılında Eskişehir'de yayımladığı Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin isimli çalışmaları, Sivas yıllarına ait birikimin neticeleri oldu.

Terzi Baba ve Erzincan Şairleri (1956) isimli araştırması Erzincan'da bulunduğu yıllarda yaptığı araştırmaların ürünü oldu. Eskişehir ve çevresiyle ilgili araştırmalarını ise Eskişehir ve Uluları (1978) ismiyle yayımlandı. Bunlardan başka Ayet ve Hadislerin Işığında Ahlâk Sohbetleri (1964), Duygu Dünyası Mevlâna -Mesneviden Açıklamalı Seçmeler- (1970) ve Halk Edebiyatında Yerme ve Güldürüler (1973) isimli çalışmalar ondan geriye kalan diğer inceleme ve araştırmalarıdır.

Halk şiirinden önemli ölçüde beslenen ve şiirlerini hece vezniyle kaleme alan Vehbi Cem Aşkun, o döneme ait millî his ve kahramanlık duygularını sade ve akıcı bir dille terennüm etti. Yayladan Sesler -Vatani Şiirler- (1943), Göllerin Musikisi (1949), Geçmiş Günler (1960), Ölümsüz Atamıza Deyişler (1963) bu tarzda kaleme aldığı şiirlerini topladığı kitaplarıdır. Onun şiirlerinde çocuk ve çocuk dünyası önemli ölçüde yer aldı. Öğretici mahiyette kaleme aldığı şiirlerinde öğretmen kimliği ön plana çıktı. Ulusal Duyuşlar (1936), Çocuklara Şiirler (1943) ve Fetih Destanı (1955) kitapları bu tarz şiirlerinden oluşmaktadır. Oğuz Destanı (1935) ve Atatürk Köyünde Uçak Günü (1936) isimli oyunları ise çocuklar için hazırladığı diğer kitaplarıdır. Öksüz Yusuf (1958) isimli bir de hikâye kitabı yayımlayan Vehbi Cem Aşkun 1962'de Kader ismiyle bir de roman kaleme aldı.

Şiir, hikâye, roman ve tiyatro türünde kurmaca birçok esere imza atan Vehbi Cem Aşkun, aynı zamanda bir folklor araştırmacısı olarak tanındı. Ölümünün otuz yedinci yılında memleketi Sivas'ta bir sempozyumla anılan Vehbi Cem Aşkun, Türk edebiyatının üretken bir siması, çocuk edebiyatının samimi bir şairi olmanın yanında halk kültürüne ait derleme ve araştırmalarıyla da önemli hizmetlerde bulunmuş bir isimdir. Yaşadığı dönemde genç şairler için bir ilham kaynağı olan Vehbi Cem Aşkun, kendi döneminde ve daha sonraki yıllarda folklor araştırmaları yapanlar için de ufuk açıcı oldu.

X

ERZİNCAN'DA MEDFUN BULUNAN TERZİ
BABA'NIN İNANÇ SİLSİLESİNİN SİVAS'TAKİ
UZANTILARI VE ÂŞİK RUHSATÎ¹

Dr. Doğan Kaya

Asıl adı Terzi Baba, 1779-848 yıllarında yaşamış Nakşibendi şeyhlerindendir.

Erzincan'da yaşamış ve bir kolera salgınında Erzincan'da vefat etmiştir. Asıl adı Muhammed el-Vehbi'dir. Terzilikle uğraştığı için Muhammed Hayyat Vehbi el-Erzincanî de denilmiştir. Ancak "Terzi Baba" namı ile şöhret bulmuştur.

Nakşibendi tarikatının mürşitlerinden olan Mevlâna Halid Ziyaeddin

Müceddidi bin Hüseyin Şehriyârî (öl: 1826) halifesi Abdullah Mekkî Efendi'yi Erzurum üzerinden Erzincan'a göndererek kendisine nasip vermiş Palulu Şeyh Halil Efendi'nin tavassutu ile Nakşibendi tarikatine giren Hayyatî Vehbi, sabrı ve üstün vasıflarıyla şeyhliğe kadar yükselmiştir.²

Tasavvuf konularının anlatıldığı "Miftah-ı Kenz" adlı bir kitabı vardır. Bu eser, Mehmet Rüştü Efendi tarafından nazmedilmiştir.

Arif, abid, züht ve takva sahibi olan Terzi Baba, "Dünya için Allah demem." düsturuyla yaşantısına yön vermiştir. Hayatı, inancı ve kerametleri ile ilgili olarak Vehbi Cem Aşkun³, Hasan Alakese,⁴ Orhan Aktepe,⁵ Vehbi Yurt⁶ ve tarafından geniş bilgi verildiği için bunları tekrarlamak istemiyorum. Şu kadarını söyleyelim ki Terzi Baba Nakşibendî tarikatine intisap ettikten kısa bir müddet sonra şöhreti hızla yayılmış, çevre illerde dahi tanınır olmuştur.

¹ Uluslararası Erzincan Sempozyumu, 29 Eylül-1 Ekim 2016, Bildiri.

² . Vehbi Cem Aşkun, *Terzi Baba ve Erzincan Şairleri*, Balıkesir, 1956.

³ Vehbi Cem Aşkun, *Terzi Baba ve Erzincan Şairleri*, Balıkesir Türk Dili Matbaası, 1956.

⁴ Hasan Alakese, *Kenzil Miftah "Manevi Anahtarların Hazinesi"*, Eko Matbaası, İstanbul, 1972.

⁵ Orhan Aktepe, *Terzi Baba- Hayatı ve Miftah-ı Kenz*, Erzincan, 1979.

⁶ Vehbi Yurt, *Terzi Baba Hayyat Vehbi El-Erzincanî Hayatı ve Eserleri*, Erzurum, 1995.

Mehmet Rüştü (Hacı Hafız), Hacı Mustafa Fehmi, Şemsi Hayal (Leblebici Baba) gibi pek çok mürit yetiştirmiştir. Örnek insanlığı ve kerametleri dilden dile dolaşan Terzi Baba'nın iz bıraktığı yerlerden birisi de Sivas olmuştur. Şeyh Şâkir Efendi ile başlayan inanç silsilesi Şeyh İbrahim Efendi ve onun oğlu Şeyh Salih Efendi tarafından devam ettirilmiştir. XIX. yüzyılın önde gelen âşıklarından Ruhsatî de Şâkir Efendi'nin müridlerindedir.

Adı geçen zatlar hakkında toplayabildiğimiz bilgiler şu şekildedir:

Şakir Efendi (1815-1896)

İmranlı'nın Durucin köyündendir. Babası ticaretle uğraşmaktadır. Duricin şimdi İmranlı'nın bir mahallesi olup adı Durcan'dır. İmranlı, önceleri Zara'ya bağlı bir nahiye iken 1948'de ilçe olmuştur.

Şakir Efendi iki arkadaşı ile birlikte Erzincan'da tahsilini yapar ve Sivas'a dönecekleri sıra Terzi Baba'ya ziyarette bulunurlar. Terzi Baba, Şakir Efendi'ye; -Sana bir şey yazdıracağım. Vakti gelince onu sahibine vereceksin, der.

Esmâü'l-Hüsna'dan bazı isimler yazdırır ve bu isimleri vird edinmelerini ister, onlara nasihatlerde bulunur.

Şakir Efendi evine döner. Şakir Efendi Zara'ya gittiğinde arkadaşlarından birinin müftü değerinin vaiz olduğunu öğrenir. Onlar;

-Bazı insanlar Zara'ya gelip mal satıyor, diyerek Şakir Efendi'yle kinayeli konuşurlar, onu küçümserler.

Bu sözlerden etkilenen Şakir Efendi, oğlunu İmranlı'da bırakıp Zara'ya yerleşir ve merkezi bir yere konak yaptırır. Zara'da bir müddet kaldıktan sonra da Sivas'a taşınır. Ömrünü Sivas'ta tamamlar. Geçimini manifaturacılıktan ve süreççilikten yani hayvan ticaretinden sağlamıştır. Na'sı Garipler Mezarlığı'na defnedilir. Garipler Mezarlığının yerinde bugün sebze hali bulunmaktadır. Belediye Başkanı 1958'de bu mezarlığın kaldırırken Şakir Efendi'nin torunu Ahmet Efendi'yi çağırır ve dedesinin na'sını kendisinin nakledebileceğini söyler. Ahmet Efendi, dedesinin na'sını alıp Halfelik Mezarlığının girişindeki mezar sırasının en başına defneder.

Şakir Efendi'nin Törnüklü İbrahim Efendi ile Karşılaşması

İbrahim Efendi 12-13 yaşında çobanlık yaparken yanına iki kişi gelir, İbrahim'den küremez (kara koyun sütü) isterler. O da herhangi bir koyundan süt sağıp getirir. Gelen kişiler kendine ait koyundan sütü sağlamadığı için getirilen sütü içmezler. İbrahim'in safiyeti adamların hoşuna gider. İbrahim'e; -Seni Resulullah'a götürsek gelir misin, derler.

İbrahim kabul eder. İbrahim'in gusül abdesti almasını isterler. İbrahim, bir dere kenarında abdestini alır. Orada kendinden geçer geçer, kendisini gelen iki kişi ile birlikte Resulullah'ın huzurunda bulur. Peygamberimiz, o kişiye; -Bu çocuğu Hacı Şakir Efendi'ye götürün, ondan ders alın, der.

Onlar da söyleneni yapar, çocuğu Şakir Efendi'nin yanına getirirler. İbrahim olanları Şakir Efendi'ye anlatır.

-Efendi ağam Resulullah beni size gönderdi. Sizde ders varmış, bana verecekmışsiniz, der.

O vakit Şakir Efendi'nin akına Erzincan'da Terzi Baba'nın verdiği vazife gelir, hayretler içinde kalır. Okuyacağı Esmaları söyler.

Şakir Efendi, İbrahim'in Törnüklü olduğunu, çobanlık yaptığını öğrenir.

Aradan zaman geçer. Şakir Efendi üç arkadaşıyla beraber Törnük köyüne gider.⁷

Şeyh Şâkir Efendi'nin Sivas Halfelik Mezarlığındaki mezar taşı üzerinde şunlar yazılıdır:

Hüve'l-Bâki

Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün

Ârif-i esrâr-ı Hak ol şeyh-i büzüg-vâr-ı dîn

Şeyh el-hac Şâkir-i cân-bahş-ı rûh-ı sâlikîn

İçdi vahdet bâdesin Hayyât-ı Erzincânî'den

Hicret etdi şehr-i Sivas'a o pîr-i nâzenîn

Mâh-i iklim-i hakikatken hubân-ı bătına

Lâubâlilikle çekmişdi sehâb-ı âteşîn

Çok mu târîhin Edîbâ derse şeyh-i ârifân

Marifetden var idi başında bir tâc-ı zerrîn

Âfitâb-ı feyzi tenvîr eylemişdi âlemi

Mâtemiyle kanlı yaş akıtdı çarh-ı çârümîn

Sene 1312 (H1)

Ebedî O'dur.

O, dinin büyük şeyhi, Hakk'ın sırlarının ârif'i, salıkların ruhuna can bahşeden Şeyh Hacı Şakir, Erzincanlı Hayyat Vehbî'den birlik badesini içti. O, nazenin pîr Sivas'a hicret etti. Batını güzelliklere hakikat ikliminin ayı iken laubalilikle ateşli bulut çekmişti. Edib, tarihini "şeyh-i ârifân (âriflerin şeyhi)" olarak söylerse çok mu? Başında marifetten altın bir taç vardı.

⁷ Objektif Gazetesi, Sivas, Ocak 2016, Yıl 1, S. 10, s. 5.

Feyzinin güneşi âlemi aydınlatmıştı. Dördüncü felek onun matemiyile kanlı yaş akıttı. Sene 1896/7⁸

Törnüklü İbrahim Efendi (1826-1911)

H. 1242 (M. 1826) yılında Sivas'ın merkez köylerinden olan Törnük (Şimdiki adı: Gözeli) köyünde dünyaya gelmiştir. Ataları Özbekistan'ın yakınlarındaki Törnük köyünden gelip bu köye yerleşmişlerdir. Köy, adını da buradan almaktadır. İbrahim Efendi, hayatını bu köyde geçirmiş, rençperlik yapmış burada vefat etmiştir.

İbrahim Efendi, çobanlık yaptığı yıllarda, üçler vasıtası ile Zara ilçesindeki Şeyh Şakir Efendi'ye götürülmüş; onun vasıtası ile Muhammed Bahaeddin Nakşibendi Hazretleri yolunda terbiye ile kemâle ermiştir. Peygamberimizin ihsanıyla manevî feyzler deryasına dalmıştır. Günümüze kadar anlatılagelen birçok kerametleri vardır.

Törnüklü Şeyh İbrahim Efendi, Sivas ve havalisinde ilim ve irfan dağıtan

Mor Ali Baba, Zaralı Şeyh Şakir Efendi, Kazancızade Emin Edip Efendi, Fertellili Yemen Baba, İzzet Hoca (Göze) gibi zamanın büyük zatlari ile sohbetlerde bulunmuştur.

Törnüklü Şeyh İbrahim Efendi, 1903 yılında Şeyh Şakir Efendi'nin oğlu Hacı Necmettin Efendi ile İstanbul üzerinden deniz yolu ile Hacca gitmiştir. İstanbul'da zamanın padişahı II. Abdulhamid Han ile cemalet olmuştur.

Salih, Musa ve Ahmet isminde üç oğlu olmuştur. Musa ve Ahmet, harp yıllarında şehit düşmüş, soyu ve tarikat silsilesi Sivas Halifelik Mezarlığında meftun bulunan oğlu Salih Efendi K.S. (1892-1956) aracılığı ile devam etmiştir.

Eş-Şeyh El-Hac İbrahim Törnükî 1911'de köyünde vefat etmiştir, kabri bu köydedir.⁹

Kerametlerinden bazıları:

*Rafet Paşa'ya vazifeden alınacağını, ancak birkaç ay sonra terfi etmiş olarak tekrar vazifesine döneceğini söyler. Gerçek Türkiye'de 27 Mayıs inkılabı olur Refet Paşa'ya işten el çektilir ve birkaç ay sonra terfi etmiş olarak tekrar vazifesine döner.

*Refet Paşa, İstanbul'da iken yanına gelen İbrahim Efendi'nin kıyafetlerini beğenmez, güzel elbise ve ayakkabılar almak ister. İbrahim Efendi kabul etmez, Paşa'ya gözünü kapatıp sonra açmasını söyler. Paşa, denileni yapar. Birden karşısında tertemiz ve göz alıcı kıyafeti ile İbrahim Efendi'yi görür.

Salih Efendi (1893-1956)

Törnüklü Şeyh İbrahim Efendi'nin oğludur. 1893'te Törnük köyünde doğmuş, 1956 yılında Sivas'ta vefat etmiştir. Mezarı Halfelik Mezarlığındadır. İlk Tahsilini Sivas Gök

⁸ Şeref Boyraz, "Sivas'ta Osmanlı Döneminden Kalma Mezar Taşı Sözleri", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu*, C. I, Sivas, 2007, s. 532.

⁹ *Objektif Gazetesi*, Sivas, Ekim 2015, Yıl 1, S. 1-5, s. 5.

Medrese'de yapmış, daha sonra Hacı Maksut Hoca'dan dersler almıştır. Seferberlikte iki kardeşi ile birlikte askere alınmış.

Gözlerinden rahatsız olduğu için askerde kendisine tabur imamı vazife verilmiştir. Askerlik sonrası Sivas'ın önde gelen isimlerinden olan Talat Tirkeş'in arzusunu kırmayarak Sivas'a gelmiştir. Talat Tirkeş, onu evlendirmiştir. Bu evlilikten Salih Efendi'nin üç oğlu (Hacı İbrahim, Mehmet, Osman) bir kızı (Fakiha) olmuştur.

Salih Efendi, manevi terbiyeyi babası İbrahim Efendi'den almıştır. Salih, babasını 16-17 yaşlarında kaybetmiştir. Osman Törnük'ün ifade ettiğine göre, soyları Buhara'dan gelmedir. Törnük soyadını da geldikleri o bölgede bulunan yer adından almışlardır.

Salih Efendi'nin kitap olarak yazdığı bir eser yoktur, ancak şairliği vardır. Yazdığı şiirlerini maalesef çocukları saklayamamışlardır. Erzincanlı Terzi Baba'dan gelen tarikat yolu Salih Efendi'de son bulmuştur.¹⁰ *Kerametleri:*

Pulur Mahallesinden komşusu olan Muharrem, birgün sabah namazından sonra Salih Efendi'nin dükkânına gider. Salih Efendi ona;

-Sen Erzurum'a gidecekmışsin bir emanetim var, giderken benden al der.

Muharrem, yağ getirmek için Ardahan'a gidecektir ve bunu kimseye söylememiştir. Üç gün boyunca Ardahan'a gideceği tren tehir edilir ve o da mecburen Erzurum trenine bilet alır. Salih Efendi ona Erzurum'da Alvarlı Hacı Mehmet Baba'ya uğramasını, selâmını iletmesini ve durumunun ne olacağını sormasını ister. Muharrem, Erzurum'a gidince kaldığı otel sahibinden kendisini Alvarlı Hacı Mehmet'e götürmesini rica eder. Muharrem Salih Efendi'nin selâmını iletir ve durumunu sorar. O da; Salih'in biraz daha çalışması gerektiğini söyler. Ardından Muharrem'e de Ardahan'a gidip hemen yağ almamasını ve biraz beklemesini söyler. Muharrem, Ardahan'a gelir. Arap tüccarlar da oraya yağ almak için gelmişlerdir. Gelen yağları hep almışlardır. Muharrem Hacı Mehmet Efendi'nin sözlerini hatırlar ve beklemeye başlar. Arap tüccarlar gider. O sırada bir bolluk olur. Her taraftan yağlar gelmeye başlar. Halk, satacak tüccar bulamayınca yarı fiyatına Muharrem'e verirler. Muharrem vagon dolusu yağ alıp Sivas'a döner. Sivas'ın önde gelen esnaflarından birisi olur. * * *

Osman Efendi, Muttalip Afendi, Yahya Efendi ve Hamza Efendi, Tozköy'deki Hacı Hasan Baba'yı görmek için yola çıktılar. Hacı Hasan Baba onlara ayağının kırılmasını anlatır.

Dut ağacından düşen Hacı Hasan Baba'nın kırığını sarmak için çok kişi uğraşsa da başaramaz. Birisi kara sakallı diğeri kır sakallı kanlı gözlü iki adam gelir. İkincisi ayağını baştan aşağı sıvazlar, ardından; Ayağın iyi olacak, ama biraz kısa kalacak." der. Epey zaman sonra Hacı Hasan Baba, Salih Törnük'ün oğlu Osman Törnük'ü evine misafir olur. Duvarda Salih Efendi'nin fotoğrafını görür ve ayağını tedavi eden şahsın bu kişi olduğunu söyler.

¹⁰ *Objektif Gazetesi*, Sivas, Kasım 2015, Yıl 1, S. 1-6, s. 5.

Âşık Ruhsatî

Ruhsatî şiirlerinde; **Ruhsat, Ruhsat Baba, Âşık Ruhsat** ve genellikle Ruhsatî mahlasını kullanmıştır. Bu mahlası da Şeyh İbrahim Efendi vermiştir.

“Asıl adı Mustafa olan Ruhsatî, genç yaşlarda Sivas’a Şeyh Şakir Efendi’nin yanına gelir, ondan himmet ister. Şakir Efendi, Nakşibendî şeyhidir. Ruhsatî’ye:

-Bugün bekle, yarın benim yanıma birisi gelecek, seni ona göndereyim, belki o himmet eder, der. Sen sabahleyin Eğriköprü’nün orada bekle. Bir kağının üstünde kıl abalı, kıl şalvarlı, iri vücutlu birisi gelecek. İşte o, Törnüklü İbrahim Efendi’dir. Sivas’a buğday satmaya geliyor. Buğday pazarında buğdayı satıp benim yanıma gelin, der.

Ruhsatî, İbrahim Efendi’yi karşılar. Yol boyunca hiç konuşmazlar. Buğday sattıktan sonra Şakir Efendi’nin yanına giderler. Şakir Efendi, İbrahim Efendi’ye durumu anlatır. İbrahim Efendi :

-Mustafa! Bugün yat, rüyada ne görürsen bize söyle bakalım, der.

-Mustafa istihareye dalar. Rüyasında yufka ekmeği yerken bir ses duyar.

-Mustafa sana ruhsat verildi!..

Şeyh İbrahim Efendi, Mustafa’nın rüyasını öğrenir ve şunu söyler:

-Mustafa senin ruhsatın verilmiş. Artık Şiirlerinde RUHSATÎ mahlasını kullan .¹¹

Ruhsatî, İslâmiyet’e tam bir teslimiyetle bağlı, inanmış, samimi bir Müslüman’dır. İslâm Peygamberini aşk derecesinde sever. Yirmi yaşında Nakşibendî tarikatına süluk etmiştir. Yıllarca bu tarikatta çile dolduran Ruhsatî, zamanı gelince mürşidinden izin almış, tarikat mertebesinde fazla ilerleyemeden ayrılmıştır.

Bir mürşitten destur aldık

Yolun yarısında kaldık

Mudara bir derviş olduk

Kabul eder ise Çalap (312)

Ruhsatî’nin “mürşidim” dediği Şeyh Şakir Efendi’den başkası değildir. Şakir Efendi, Erzincanlı Şeyh Hayyati Vehbi hazretlerinin müridi olmuştur.

Ruhsatî, şiirlerinde zaman zaman kısaca tanıtmaya çalıştığımız Terzi Baba’dan ve Şakir Efendi’den söz etmiştir.

Ben de yalvarırım Terzi Baba’ya

Olanca emeğim gitti hebaya (258)

¹¹ . Doğan Kaya, *Âşık Ruhsatî*, Sivas Belediyesi Yay. Sivas, 2010, 4. Baskı, s. 30.

*Tarikatim Nakşibendi Terzi Baba sultanım
Şeyh Şakir Efendi gelse tazelenir imanım
Kibleye teveccüh etsem cesette titrer canım
Kalbimi ruşen eden ol cana aklım yetmedi (117)*

*Tarikatim Nakşibendi'nin Halidî kolundandır İnabetim
Hacı Şakir Efendi elindendir (59)*

Ayrıca “Uğru ile Kadı Hikâyesi”nde de Ruhsatî, intisap ettiği Şakir Efendi ve Terzi Baba'yı anmıştır.¹²

*Şakir Efendi'den aldım edebi
Çalarım başımı taşa duvara (14. beyit)*

*Ba-husus şeyhimdir Şakir Efendi
İderem ben ana her dem pesendi (296. beyit)*

*Erzincan'da güzel Terzi Baba'nın
Deyrine sekiyem ben ol hubanın (359. beyit)*

Yaptığımız araştırmalarda Terzi Baba'nın mihverî olduğu inanç silsilesi Şâkir Efendi, İbrahim Efendi ile devam etmiş, Salih Efendi ile son bulmuştur.

¹² . Doğan Kaya, *Ruhsatî'nin Uğru ile Kadı Hikâyesi*, İst., 1985.

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ERZİNCAN

XI

CUMHURİYET ÖNCESİ

REFAHİYE'DE YETİŞEN ÜNLÜ KİŞİLER

Mustafa Özdemir

Anadolu'nun, Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında maddî ve manevî alanda hizmet veren ilim sahibi kişiler olduğunu asla unutmamak gerekir. Bu kişiler devletin gerekli gördüğü terk edilmiş köy ve kasabalarda, zaviyelerde, derbendlerde hizmetler vererek çorak toprakları vatan hâline getirmişlerdir. Devletin en buhranlı zamanlarında harç görevi görmüşler ve insanları bir arada tutarak dağlık ve ıssız yerlerin insansızlaşmasının önüne geçerek önemli hizmetler vermişlerdir.

Bizim Refahiye'mizin de en ücra köşelerinin şenlenmesinde ve vatanlaştırılmasında hizmetleri olan, ancak adlarını dahi bilmediğimiz çok sayıda manevî mimarların olduğu muhakkaktır. Bu kişiler; daha önceleri olduğu gibi Osmanlılar Döneminde de vatanın tehlikeye düştüğü zamanlarda halkı örgütlemeye, ordu sefer çıktığı sırada orduya öncülük etmede, sulh zamanlarında açları doyurmada, muhtaçlara yardım etmede, buldukları bölgelerde halkın güvenliğini sağlamada, yolda kalan yolculara her türlü hizmeti sunmada üstlendikleri görevler ve yaptıkları hizmetler her zaman hatırlanacaktır.

Bir diğer kesim ise devlette resmî hizmetlerde bulunan önemli kişilerdir. Refahiyeli olup da adlarını bilemediğimiz devlet hizmetlerinde bulunan çok sayıda önemli şahsiyetin varlığı söz konusudur. Arşivlerimizdeki belgeler hizmete sunuldukça çok sayıda önemli kişileri tanıma imkânımız olacağı gibi hayatları hakkında da daha ayrıntılı bilgiler edinebileceğiz.

Ali Efendi:¹ Gercanislidir. *Müderris* olup Muharrem 1100 (Kasım 1688)' de *İstanbul Kadısı*, Camaziyelevvel 1101 (Şubat 1690)'de *Anadolu Kazaskeri* ve Muharrem 1103 (Ekim 1691)'de *Rumeli Kazaskeri* oldu. Şaban (Nisan-Mayıs 1692)'da bu görevinden azledildi ve Erzincan'a gönderildi. 1106 (1694)'de affedilerek Recep 1108 (Şubat 1697)'de ikinci defa *Rumeli Kazaskerliği* görevine getirildi. Bu görevinden Şaban (Mart) ayında ayrıldı. Zilhicce 1110 (Haziran 1699) tarihinde tekrar üçüncü defa *Rumeli Kazaskeri* oldu. 27 Cemaziyelahir

¹ Mehmed Süreyya, *Sicillî Osmanî*, İstanbul 1996, c.1, s. 256, 257.

1112 (Aralık 1700)'de Divan-ı Hümayun'a gitmeye hazırlanırken aniden vefat etti. Servet sahibi olan *Ali Efendi* âlim bir kişi idi.

Hasan Efendi: ²Doğum ve ölüm tarihlerini bilemediğimiz Şeyh Hasan XV. yüzyılın son çeyreği ile XVI. yüzyılın ilk yarısı arasında yaşadığı tahmin edilmektedir.

1514-1518 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde otorite boşluğundan kaynaklanan anarşik olaylar, mezhep çatışmaları ve konar-göçer aşiretlerin birbiriyle sürekli savaşmaları...vb. hadiselerin neticesinde köyler boşalmış ve her taraf ıssızlaşmıştı. *Şeyh Hasan*, böyle bir ortamda bütün tehlikeleri göze alarak köyü Puladahuru (Avşarözü)'nu terk etmemiş köydeki zaviyede tek başına hayatını sürdürmüştür.

Kemah'ın fethi için Amasya'dan Kemah'a giderken yol güzergâhı üzerinde bulunan *Hüseyinşeyh Zaviyesi*'nde şeyhlik yapan *Şeyh Hasan*'i, *Yavuz Sultan Selim* 17 Mayıs 1515'te ziyaret etmiş, *Şeyh Hasan* da bu ziyaret sırasında geleneksel Türk misafirperverliğinin en güzel örneğini göstererek *Yavuz*'un ordusuna yiyecek ikramında bulunmuştur. Yöre halkının rivayetine göre *Şeyh Hasan*, bu ikramıyla keramet göstererek *Yavuz*'un askerlerinin hepsini doyurmuştur.

Biz burada *Şeyh Hasan*'in ikramının niceliğini bilemiyoruz, ancak bu rivayet *Sultan Selim*'in Kemah'ın fethine giderken 16-17 Mayıs 1515'te Gercanis yöresinden geçtiğini göstermektedir. *Haydar Çelebi Ruznamesi*'ndeki "Gördeneç" konağının da bu yörede olduğu anlaşılmaktadır. Yol güzergâhının buradan geçtiğini destekleyen diğer bir bilgi de *Donald Edgar Pitcher*'in "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası" adlı eserinde *Yavuz*'un Amasya'dan, Kemah'a gidişi sırasında izlediği yolu gösteren "I. *Selim*'in Fetihleri" haritasında yer almaktadır."

Anlatılanlara bakılırsa *Şeyh Hasan*'ın nüfuzlu bir kişi olduğu ve ününün geniş bir alana yayıldığı kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla daha sonraki yıllarda köyünün ve çevresindeki köylerin şenlenmesinde ve yöre nüfusunun artmasında *Şeyh Hasan*'ın etkili olduğunu söyleyebiliriz. Refahiye-Kemah yolunun 7. km'si üzerindeki mezarlıkta metfun bulunan *Şeyh Hasan*'ın ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1530 yılından önceki bir tarihte öldüğü kesindir. Kendisinden sonra zaviye şeyhliği, 1530 tarihli tahrirden anlaşıldığına göre *Hüseyin* oğlu *Derviş Mezid*'in, 1568 yılında da *Aydın* oğlu *Derviş Bayezid*'in⁶ uhdesinde olduğu görülmektedir.³

Derviş Murad: Buğdaçor köyünde bulunan *Mevlâna Mahmut Zaviyesi*'nde Padişah beratı ile şeyhlik yapan *Derviş Murad*, *Mahmud Efendi*'nin oğludur. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle beraber 1530'lu yıllarda adı geçen zaviyede şeyhlik yaptığına göre o sırada olgun denebilecek bir yaşta olmalıdır.

² 1516 tarihli ve 60 no'lu *Tahrir Defteri*, s. 121.

³ 3. Haydar Çelebi Ruznamesi, s. 90. D. Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, 20 no'lu harita.1530 tarihli ve 168 no'lu *Tahrir Defteri*, s. 112.

1530'lu yıllarda Müslümanlarla Hristiyanların bir arda yaşadığı bu köy, Orçul nahiyesinin en kalabalık nüfusuna sahip köyü idi ve de Sevkar'dan sonra da vergi geliri en fazla olanıydı. Buğdaçor köyünde fazla nüfusun bulunmasındaki nedenlerden biri hiç şüphesiz zaviyenin ve zaviyede görev yapan şeyhin oynadığı roldür. Zaviye şeyhlerinin; yardımlaşma, paylaşma, iyi komşuluk ilişkileri kurma, birlikte yaşamanın önemi ve benzeri her türlü sosyal dayanışma konularında halkı uyarmaları ve bilinçlendirmeleri neticesinde, buldukları mekânlarda nüfus ister istemez artış göstermiştir. Dolayısıyla Buğdaçor köyünün nüfus ve gelişmişlik durumuna bakılarak *Derviş Murad Efendi*'nin ilmî kişiliği ve saygınlığı hakkında bir tahmin yürütülebilir. 1568 ve 1591 yıllarında yapılan tahrirlerde zaviye şeyhliğinin onun uhdesinde olduğu görülmektedir. Ancak ne zaman vefat ettiği ve kendisinden sonra şeyhlik makamına kimin geldiği konusunda sonraki tahrirlerde herhangi bir bilgi verilmemektedir.⁴

İbrahim Efendi: ⁵Gercanisli *Ali Efendi*'nin oğludur. *Müderriş* olup Cemaziyelevvel 1141 (Aralık 1728)'de vefat etmiştir.

Kadı Şevki Efendi: 1296 (1880) yılında Refahiye'de doğdu. İlk medrese eğitimini Refahiye'de ikmal eden *Şevki Bey* eğitimine Kayseri'de devam etti. Oradan da İstanbul'a giderek Süleymaniye Medresesine kaydoldu ve medresenin başarılı öğrencilerinden olan *Şevki Bey, alıyyül alâ* (pekiyi) derece ile mezun olarak icazetname aldı. İlk görev olarak Refahiye'de açtığı medresede ders okuttu. Daha sonra Kuruçay ve Refahiye'de *müftülük* görevlerinde bulundu.

Refahiye ve Kuruçay köylerinde cami kürsülerinden coşkun vaazlar vererek Millî Mücadele fikrinin gelişmesi ve yayılması için çalışmıştır. *Ali Rıza Paşa Hükümeti*'nin istifa etmesi üzerine 5 Mart 1936 tarihli protesto telgrafı çekerek vatanın düştüğü tehlikeli durum karşısında duyarlılığını göstermiş ve bu vatansever tutumu kendisinin Refahiye halkı üzerindeki saygısını ve nüfuzunu daha da artırmıştır. Adı geçen telgrafta şu ifadelere yer verilmiştir:

⁴ 6. 1568 tarihli ve 540 no'lu *Tahrir Defteri*, s. 160. BOA, 1530 Tarihli ve 168 no'lu *Tahrir Defteri*, s. 118. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul 1990, s.101, Ömer Lütfi Barkan, *Vakıf Dergisi*, s. II, Ankara 1942, s. 279, 304. BOA, 1568 tarihli ve 540 no'lu *Tahrir Defteri*, s. 169; TKKA, 1591 tarihli ve 41 no'lu

⁵ Mehmed Süreyya, *age*, c. 3, s. 749.

Belge 1: Mustafa Kemal Paşa'nın Şevki Bey'e gönderdiği telgraf.

“Hain-i vatan komitenin faaliyeti ve düvel-i itilafiyenin siyaset ve faalesi neticesi ile millet ve devletin slâmetine hadim bir kabine istifaya icbar ettirerek harici düşmanlar tarafından idare edilen muhalif fırkalara mensup ricalden müteşekkil bir kabinenin re'si kâra geleceğini kemâl-i tessüğe istihbar ettik. Altı yüz seneden beri Makarr-i Saltanat-ı Hilâfeti-i Osmaniye olan İstanbul'un ecnebi âmâline hâdim bir Şûray-ı Hilâfet hâline iblağı ve Memalik-i Osmaniyyenin inkisamı yolunda düvel-i itilafiyeye tarafından verilecek sulh mukarreratını katıyyen kabul etmeyiz. Millet ve devletin selâmetine çalışan ve itimad-ı umumiyeyi kazanmış zevattan bir kabinenin mevki-i iktidara gelmesi ve hak ve adalet esaslarına mübteni bir sulhun hilâfına olarak devlet-i itilâfiyye tarafından verilecek mukarreratı kanımızla silmeye katıyyen azm etmiş olduğumuzdan, esasat-ı maruza dairesinde bir sulhun akdine

dair teşebbüsâtı kemâl-i şiddetle intizar eyleriz ferman.”

Kuruçay Müftüsü
Belediye Reisi

Ahaliden

Ahaliden

Şevki

Mahmut

Hasan

Şerif

Bu çalışmalarının neticesinde bölgede Müdafaa-i Hukuk teşkilâtları kurulmuş ve daha önce Erzurum Kongresi'ndeki verdiği önergelerle *Mustafa Kemal*'in dikkatini çeken *Şevki Bey*'e Millî Mücadele fikrinin gelişmesinde ve yayılmasında bölgede yaptığı gayretlerin memnuniyetle karşılandığını belirten bir telgraf göndermiştir. Refahiye Kaymakamı *Hamdi Bey* de bir yazıyla telgrafı *Şevki Bey*'e gönderdi. (Belge 1:) Kaymakam *Bey*'in yazısı ve *Mustafa Kemal*'in telgrafı şöyledi:

“*Erbab-ı fazıl ve iktidarda bulunan Kuruçay Müftisi Şevki Efendi, Refahiye ve Kuruçay kazaları umur-i irşadiyesine memur edilmiştir. Mumaileyhin beynel İslâm mevcut ve müesses olan rabita-i ve hizmet ve tesanüdini tevkiyeye esasat-ı tabiye-i millîyenin tahkim*

ve tesisine ait hidemat-ı mukteziyeyi irşad karinesine intizar olunduğunun tefhim buyurulması ve Büyük Millet Meclisine arz olunmak üzere neticenin inbası mercudur.”

Refahiye’de Kuruçay Müftisi Şevki Efendi’ye

“Büyük Millet Meclisi Dahiliye Vekaleti’nin işarına matuf makam-ı mutasarrifiden şerefi mevrud 8.5.336 tarih ve 8 numaralı telgrafnamesi sureti aynen balaya naklen tebliğ.”

Refahiye Kaymakamı

Hamdi

Kuruçay Müftüsü Şevki Efendi’ye

“Devamlı ve kıymeddar hidamat ve mesai vataniyenize muttali oldum. Hususatı mezkûra ve zat-ı âlinize karşı beslediği hüsnü vahdeti tezyid etmiştir. Muhtac-ı tenvir olan ahalinin irşâdatı hususunda mesaiyi âlilerinin bidiring bulunmasını rica ederim.”

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

Erzurum Kongresi’ne *Kuruçay mümessili* olarak katılan *Şevki Bey*, kongre dönüşünde Refahiye’de *kadılık* görevinde bulunmuştur. Bir süre Adilcevaz *sulh hâkimliği* görevinde de bulunan *Şevki Bey*, sonradan ortaya çıkan Koçkiri Ayaklanması’nda Refa-hiye *kaymakam vekili* olarak çok yararlı hizmetlerde bulunmuş ve isyancıların dağılmasını sağlamıştır.

Soyadı Kanunu’nun çıkması üzerine *Atatürk*, ken-disine *Yurtbaşı* soyadını vermiştir. Emekli olduktan sonra 1934 yılında Adliye Vekâleti’nden avukatlık ruhsatnamesi alarak Refahiye’de *serbest avukatlık* yapmıştır. 21 Nisan 1949 yılında ölen *Kadı Şevki Bey*, Refahiye’nin Günyüzü (Gercanis) köyü kabristanında metfun bulunmaktadır.⁶

Mahmut Efendi:⁷ Gercanisli *Nureddin Efendi*’nin oğludur. *Devriye mollası** olup 1274 (1857-1858)’te Bosna, 1276 (1859-1860)’da *Bağdat Mollası* olmuştur. *Sultan Abdülaziz* devrinde (1861- 1867) vefat etmiştir.

Mustafa Efendi:⁸ Gercanisli *Ali Efendi*’nin oğludur. *Müderri** olan *Mustafa Efendi*, *Kudüs payesiyle*** *Hemedan Mollası* olmuş ve başarılı hizmetleriyle öne çıkmıştır. 15 Rebiyülevvel 1143 (28 Eylül 1730)’ te elçilik görevi ifa etmiştir. 1148 (1735-1736)’de *Şam Mollası* olmuş ve 1153 (1740)’ te de Mekke payesi oldu. Bu görevdeyken birkaç sene sonra da vefat etti.

⁶ 12. Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşı’nda Sarıklı Mücahitler*, İstanbul 1969, s. 362; Hüseyin Bulut, *age*, s. 123. MMZC, İ: 19, 6 Mart 1336 (1920) C:1. Mustafa Kemal Paşa’nın, Şevki Bey’e gönderdiği telgrafın fotokopisi, Şevki Bey’ in akrabasından alındı.

⁷ Mehmed Süreyya, *age*, c. 3, s. 920.

⁸ Mehmed Süreyya, *age*, c. 4, s. 1159.

Molla: Bu ilmî unvan, genellikle müderrislikte sonraki mevleviyet payesi alan büyük âlimlere denirdi. Molla Fenarî, Molla Gürani, Molla Hüsrev...b.

****Müderris:** Medreselerde ya da büyük camilerde ders okutan kimse.

*****Paye:** Osmanlı Devleti'inde İlmîye sınıfındaki ulemaya mahsus kadrosuzluk rütbesi. Tanzimat döneminde ise, mülkiye sınıfındakilere de görevleriyle ilgisi aranmaksızın sivil payeler verilmeye başlandı. Bu tür payeler daha çok protokolda bir değer taşımaktaydı.

Mehmed Aziz Efendi:⁹ Hicrî 7 Rebiyülevvel 1248 (1832) yılında Refahiye kazası *Ekrek* (Ulucak) köyünde doğmuştur. Battalzade Halit Efendi'nin oludur. Sıbyan mektebinden

*Devriye: Osmanlı Devleti'nde bir ilmî sınıfa verilen ad.

sonra özel öğretmenlerden Aka'ide kadar Arapça, Hafız Divanı' na kadar Farsça dersler almış ve ayrıca matematik eğitimi görmüştür. 1266 yılında ilk olarak Saray-ı Hümayun da göreve başlamıştır. 22 Cemaziyelevvel 1268 tarihinde Çırağan Sarayı'nda Hatab Ambarı' nda görevlendirilmiş olup, bir müddet sonra Beşiktaş Sarayı Kömür Ambarı kâtipliğine; 2 Rebiyülahir 1297'de de ambar başkâtipliğine atanmıştır. Üstün hizmet anlayışı, dürüstlüğü ve görevine bağlılığı nedeniyle bulunduğu görevden alınarak Matbah-ı Amire Başkâtipliğine getirilmiştir. Matbah-ı Amire Müdürlüğünde göstermiş olduğu gayret ve yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Hazine Nezareti (Bakanlığı) tarafından tebrik edilmiş ve bu hizmetlerinin karşılığı olarak kendisine, 7 Rebiyülahir 1298'de Sâlîse*(râ'fetlü) rütbesi; 26 Ramazan 1298'de Saniye Sınıfı Sânîsi (izzetlü) rütbesi uhdesine verilmiş ve 3 Rebiyülevvel 1307'de de dördüncü rütbeden Osmanlı Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Protokolda da yeri olan *Mehmet Aziz Efendi*, görevini sürdürürken 29 Temmuz 1308'de vefat etmiştir.

Nureddin Mehmet Efendi:¹⁰ Gercanisli *Mustafa Efendi*'nin oğludur. *Müderris* olan *Nureddin Mehmet Efendi*, Rebiyülahir 1200 (Şubat 1786)'de *Selanik Mollası*, bilad-ı hamse mevleviyetinden* sonra *Mekke Payesi* oldu. Mekke mevleviyetinin başkasına verilmesine çok üzüldü ve bu sebepten dolayı bir mahallede oturmaya mecbur edildi. Ancak, Mekke'ye tayin edilen kadı'nın kısa süre sonra vefat etmesi üzerine Ramazan 1210 (Mart 1796)'da *Mekke Mollası* oldu. 1214 (1799- 1800)'te *İstanbul Kadılığı* görevine atanan *Nureddin Mehmet Efendi*, bu görevinden 1215 (1800-1801)'te azledildi. Bu görevden sonra 1222 (1807)'de *Anadolu Kazaskerliğine* getirildi. Ancak, bu görevinden de 29 Camaziyelevvel 122 (23.7.1808)'te azle-dilerek Kütahya' da ikamet etmeye mecbur edildi. Aynı yılın Zilhicce (Ocak- Şubat 1809) ayında affedildi ve 1226 (Aralık 1811)'da *Rumeli Kazaskeri* oldu. Bu görevi sırasında kaymakam ile tartışınca tekrar görevinden azledildi ve ikamet için

⁹ BOA, Fon kodu: DH. SAİD, Dosya No: 25, Gömlek No: 273.

¹⁰ 18. Mehmed Süreyya, *age*, c. 4, s. 1268.

Manisa'ya gönderildi. Sert mizaçlı ve uyumsuz bir kişiliğe sahip olan *Nureddin Mehmet Efendi*, Cemaziyelevvel 1230 (22 Mayıs 1815)'da vefat etti.

Seyyid Sinan Halife: *Seyyid Sinan Halife*'nin doğum ve ölüm tarihlerini bile miyoruz. Tahrir kayıtlarından anlaşıldığına göre bir derbent köyü olan Altköy'deki *İsmail Şeyh Zaviyesi* 1530 yılında *Şeyh Nazar*'ın oğlu *Bayezid*'in uhdesinde idi. *Şeyh Bayezid*'ten sonra zaviye şeyhliği, oğlu *Seyyid Sinan Halife*'nin uhdesine verilmiştir. Ne zaman vefat ettiği bilinmemekle beraber 1568 ve 1591 yıllarında yapılan tahrirlerde zaviye şeyhliği hâlâ *Seyyid Sinan Halife*'nin uhdesinde bulunuyordu. İlim sahibi olduğu ve halkı irşat ettiği konusunda kayıtlar vardır. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre ilmi ve faziletli kişiliği ile büyük bir üne sahip olmuş ve herkes tarafından sevilip sayılmıştır. "*Alp nam (Altköy) karyede âsûde ve metfun olan mesayih-i kiram ve evliya-i izamdan Seyyid Sinan Efendi neverallahu merkadehu*" ifadeleri, onun üstün vasıfını zaten gereği gibi ortaya koymaktadır.

*1832'de mülkiye görevlileri için ilmiye ve askeriye sınısına koşut rütbe düzenlemesi yapıldı. Küçükten büyüğe aşamalar ve karşısı ünvanlar şunlardır: Rürbe-i Hamise, Rütbe-i Rabia (fütüvvetlü), Rütbe-i Salise (râ'fetlü), Rütbe-i Saniye (izzetlü), Rütbe-i Ula (saadetlü) (Necdet Sakaoglu, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü*, İstanbul 1985, s. 87.)

***Bilad-ı hamse mevleviyet:** Filibe, Bursa, Edirne, Mısır ve Şam kadılıklarına verilen ad.

Öldükten sonra dahi sevgisi, halkın gönlündeki yerini korumuş ve ayrıca devlet de bu büyük âlime layık olduğu değeri vermiştir. Türbesinin yanındaki caminin bakımı, onarımı ve temizliği için başta Aşut köyü halkı olmak üzere Dikenli nahiyesi halkının tamamı görevlendirilmiş ve bu nahyedeki köylerin tüm vergi geliri bu camiye vakfedilmiştir. Bu hizmetlerinin karşılığı olarak nahiye halkı avarız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyye vergilerinden muaf tutulmuştur.¹¹

Altköy'de büyük kardeşi *Seyyid Bekir* ile aynı türbede metfun bulunan *Sinan Halife*'ye ait olduğu söylenen bir de vasiyetname vardır.

Şaban Efendi: *Yakup Efendizade Mehmet Efendi*'nin oğludur. Kanunisani 1276 (1860) tarihinde Refahiye kazasının Ağmusa köyünde doğdu. İlk eğitimine köyünde başlamış ve 1290 (1880) yılında Erzincan'a giderek *Halilullah Çelebi Medresesi*'ne kaydolmuştur. Bu medresede Kemahlı Ulema ve Müderris el-Hac *Mustafa Efendi*'nin derslerine on beş yıl devam etmiş ve 1305 (1889)'te icazet almıştır. 1312 (1894)'de *Bursa Müderrisliği* uhdesine tevcih olunmuştur. Bu görevinden sonra kendi köyünde ders okutmakla meşgulken 25 Mart

¹¹ BOA, 1530 tarihli ve 168 no'lu *Tahrir Defteri*, s. 108; 1568 tarihli ve 540 no'lu *Tahrir Defteri*, s.154; TKKA, 41 no'lu ve 1591 tarihli *Tahrir Defteri*, v. 183a. BOA, 1530 tarihli ve 168 no'lu *Tahrir Defteri*, s. 108; 1568 tarihli ve 540 no'lu *Tahrir Defteri*, s.154; TKKA, 41 no'lu ve 1591 tarihli *Tahrir Defteri*, v. 183a. 21. BOA, 1530 tarihli ve 168 no'lu *Tahrir Defteri*. Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, c. 4, s. 327.

1326 (1916) tarihinde *Refahiye Müftülüğüne* tayin edilmiş ve müftülüğü sırasında 20 Temmuz 1332 (1916)'de vefat etmiştir.¹²

Yahya Zekeriyya Efendi: Hicrî 1285 (1868) yılında Refahiye ilçesi *Koçevi* köyünde doğmuştur. İshak Bey'in oğludur. İlk eğitimine dinî eğitim veren sıbyan mektebinde başlamıştır. Kemah ilçesinde sarf, nahiv ve Arapça okumuştur. 1 Şubat 1311 Refahiye kazası sandık emniğine tayin olmuştur. Refahiye Kaymakamlığının, Erzurum Defterdarlığı ile Erzurum Valiliğinin önerisi ile Maliye Nezaretinde (Maliye Bakanlığı) görevlendirilmiştir.¹³ Daha önemli görevlerde bulunan Zekeriya Efendi'nin ölüm tarihi bilinmemektedir.

Yakup Zamir Efendi: *Mehmet Ağa*'nın oğludur. Hicrî 1280 (1863) yılında Refahiye'de doğmuştur. İstanbul'da dinî ilimler veren sıbyan mektebinden mezun olduktan sonra özel öğretmenlerden Arapça, Farsça dersleri ile Kavaid-i Osmaniye (Osmanlıca) dersler almıştır. İlk olarak 1 Ağustos 1311 yılında Maliye Nezaretinde (Maliye Bakanlığında) memuriyete başlamıştır. Kendisine verilen görevleri en iyi bir biçimde yerine getirdiği konusunda Maliye Evrak Müdürlüğü ve Maliye Nezareti tarafından görüş belirtilmiştir.¹⁴ Görevinde giderek yükselen ve önemli görevler ifa eden *Yakup Zamir Efendi*'nin ölüm tarihi hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Zeynelâbidin Efendi:¹⁵ Gercanisli *Ali Efendi*'nin oğludur. *Müderri*s ve molla olan *Zeynelâbidin Efendi*, önce *Mekke Kadısı* oldu. Cemaziyevvel 1141 (Aralık 1728)'de *İstanbul Kadısı* ve bir yıl sonra da (1729) *Nakibüleşraf* oldu. 1143 (1730-1731)'te bu görevinden ayrıl-

rak 1145'te *Anadolu Kazaskerliği* görevine getirildi. Bu görevinden sonra Muharrem 1150 (Mayıs 1737)'de birinci, 1156 (1743)'da ikinci defa *Rumeli Kazaskeri* oldu. 1157 (1744)'de vefat eden *Zeynelâbidin Efendi*, âlim ve fazilet sahibi bir kişiydi. Keskindede'de metfun bulunmaktadır.

¹² BOA, Fon kodu: DH. SAİD, Dosya No: 78, Gömlek No: 447.

¹³ 134. BOA, Fon kodu: DH. SAİD, Dosya No: 85, Gömlek No: 397.

¹⁴ 135. BOA, Fon kodu: DH. SAİD, Dosya No: 64, Gömlek No: 395

¹⁵ 136. Mehmed Süreyya, age, c. 5, s. 1710.

II. KİTAP

CUMHURİYET DÖNEMİ

TARİHÎ/EDEBÎ ŞAHSİYETLER

- BİLİM, KÜLTÜR, DİN-TASAVVUF
VE EDEBİYAT ALANINDA HİZMETİ OLANLAR
- YAZILI KAYNAKLARDA ZİKREDİLENLER

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ERZİNCAN

ŞEMSETTİN GÜNALTAY'IN HAYATI VE FAALİYETLERİ

Doç. Dr. Nuran Kılavuz

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına şahitlik etmiş bir düşünce ve eylem insanı olarak Günaltay eğitim sürecini tamamladıktan sonra devletin birçok kademesinde görev almıştır. Üniversitede eğitim derecesi Fen Bilimleri olmasına rağmen babasının bir müderris olmasının da etkisi ile Tarih ve Sosyal Bilimlerin birçok alanında da eserler kaleme almıştır. Yaşadığı çağın düşünce akımlarını çok yakinen takip etmiş, hatta bu düşüncelerin aktivisti olarak hayatın içinde de uygulamaya koymuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin daha önceki dönemlere göre kötü gidişini durdurmak için batı tarzında reformlar yapmaya başlaması ile birlikte ülke içerisinde XVIII. yüzyıldan itibaren iki farklı düşünce, devletin bütün kurumlarında yerleşmeye başlamıştı. Bunlardan birincisi Osmanlı Devleti'nin kurulduğu andan itibaren Selçukludan devraldığı yönetim anlayışı ve devlet kurumlarının bu geleneğe ve dine göre düzen ve yönetimi ikincisi ise, Lale Devri'nden itibaren başlayan daha çok Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla devlet hayatının yönetim şekli üzerinde etkili olmaya başlayan ve batı tarzı anlayışını devletin bütün kademelerinde görmek istenilen düşünce ve yönetim ilkeleridir.

Devletin batılılaşmaya girdiği andan itibaren ülke içinde bir ikililik ortaya çıkmış ne yapılmak istenilenler tam olarak uygulanabilmiş ne de eski sistem aynı kalabilmiştir. Elbette batı tarzı yeniliklerin getirilmesinde batı devletlerinin Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmesinin önü kesilsin, içerideki azınlık unsurlarının devlete karşı ayrılıkçı fikirlere girmeleri önlenmesin, son olarak da çok kabul görmemekle birlikte devlet kurumlarında geri kalmışlığın ortadan kaldırılması hedeflenmişti. Ancak devlet kurumlarındaki ataletin ortadan kaldırılması fikri daha çok yeniliği gerçekten isteyen padişahlar döneminde gerçekleştirilmiş ancak devletin idaresinde olan bürokratlara pek fazla sirayet etmemiştir. 1876'da yine Osmanlı'nın gidişatını iyileştirmek ve yönetimi bir elde değil de halkın da katıldığı bir anlayışa evirmek için Kanun-i Esasi ilan edilmiştir. Daha çok yabancı devletlerin iç işlerine karışmasını engellemek için yapılan bu yenilik Mebusan Meclisi'nin açılmasını ve ülkenin bütün coğrafyasından gelen mebusların İstanbul'da mecliste buluşmasını sağlamıştır.

Kanun-i Esasi'ye kadar ülkeyi Osmanlıcılık fikri etrafında toplamak isteyen iktidar, meclisin açılışı ile de milliyetçilik akımlarının önüne geçememiş ve İslamcılık fikrine sarılmıştır. Tabii ki Osmanlıcılık, İslamcılık, Garphılaşma ve Türkçülük gibi akımların ortaya çıkma ve toplum tarafından kabul görüp ya da yönetici erk tarafından desteklenip sonra bırakılmaları arasında keskin sınırları olmayan tüm bu fikirler doğrultusunda cemiyetleşmelerin olduğu bir yüzyılı ihtiva eder. Günaltay'ın yaşadığı dönem tüm bu fikirlerin ortaya çıkışı ve savunucularının gayeleri Osmanlı'nın kötü gidişatını durdurmak, modern dünyanın kurumlarını Osmanlı'ya getirmektir. Ancak tüm bu değişimler ve dönüşümler yaşanırken ülke bazında, uluslararası ilişkiler ve toplum hayatında istenmeyen birçok sonuç doğurması da muhtemeldir. Günaltay bu fikir ikliminin ortasında İslam inancına göre yaşayan bir aileye doğmuş, Osmanlı medreselerinde eğitim almış, yüksek eğitim maksatlı Avrupa'ya gitmiş bir insan olarak tüm bu düşünce akımlarından etkilenerek kendi fikir yapısını oluşturmuştur.

Günaltay'ın daha gençlik yıllarında Sebilürreşad ve Sırât-ı Müstakim dergilerinde modernist İslam fikrini savunması, İslam'ın değil hurafelerin atılması gerektiğini eğitim kurumlarında çalışacakların gerçek İslam eğitimi alanların çalışması gerektiğini savunan yazıları olmuştur. Bunun yanında Türkçülük akımının da etkisiyle İslam'ı yaşayan, Türkçülüğü benimsemiş Türk milletinin gelişmesini ve Türk milletinin geçmişten günümüze kadar yaşadığı tarihi, kültürü ve insanlık tarihine katkılarını ifade etmenin bir tezatlık oluşturmadığını verdiği derslerde ve yazdığı kitaplarda dile getirmiştir. Bu düşünce akımlarının yanında dünyada değişen şartların neticesinde modernitenin de bu fikirler ile karşı karşıya gelmeden kabul edilebileceğini, bilimin sonucunda meydana gelen teknolojinin kabul edilmesinde ne İslam'a ne Türkçülüğe mugayir bir durumun olmadığını her durumda ifade etmiştir.

Ülkeyi geri bırakan zihniyetin cahillik olduğunu, onunla baş etme yollarının da çağın ihtiyaçlarına cevap veren yeni anlayışların ülkeye girmesine yardımcı olmak olabileceğinin sürekli altını çizmiştir. Yazdığı eserlerde sürekli sorunların tespitinden sonra çözüm yollarını da açık bir üslup ile yazmıştır. Mebusan Meclisi'nde başlayan siyasi hayatı, Milli Mücadele ile devam etmiş TBMM'nin ikinci dönem milletvekili seçilmesi ile mecliste 7 dönem Sivas milletvekili, 1 dönem Erzincan milletvekili ve XVIII. dönem Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak devam etmiştir. Tek parti döneminin son Başbakanı olarak, çok partili hayata geçişi desteklemiş, Seçim Yasası'nda yaptığı değişiklik ile seçim güvenliğini temin etmiş ve 1950 Seçimleri'nde hükümet olarak seçimleri kaybetmiştir. Demokrat Parti'nin iktidar olduğu dönemde, mecliste muhalefet partisinde yer almıştır. 27 Mayıs 1960 İhtilal'inden sonra, CHP'nin İstanbul senatörü olarak meclise girmiş ancak bu görev esnasında hayatını kaybetmiştir. Günaltay yaşadığı süreç içerisinde yüksek eğitimini tamamladığı andan itibaren, Türk sosyal hayatının içinde düşünür, eğitimci, siyasetçi ve reformist kişiliği ile yer almıştır.

1. Şemsettin Günaltay'ın Hayatı

Türk siyasi ve sosyal hayatında önemli bir yer teşkil eden Şemsettin Günaltay 1883 yılında Erzincan'ın Eğin (Kemaliye) ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası, dönemin ileri gelen müderrislerinden Ethem Efendi, annesi Sabiha Hanım'dır. İlköğrenimi doğduğu köyde başlamış, daha sonra Üsküdar Ravza-ı Terakki Mektebi'nde ortaöğretimini tamamladıktan sonra Vefa İdadisi'nde lise eğitimini bitirmiştir. Yüksek öğrenimini Dârülmualim-i Âliye'nin Fen şubesinde birincilikle bitirmiştir. Bu başarı ona dönemin en önemli Defne Dalı Altın Madalya ödülünü getirmiştir. Sonrasında üniversite de aldığı eğitim dalının yükseköğretimini Lozan Üniversitesi'nde yapmış ve Doğa Bilimleri bölümünden yüksek ihtisas diplomasını almıştır.¹ Birçok yabancı dil bilen Günaltay, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerine oldukça hâkimdir. Babasının müderris olmasının da etkisiyle dini ilimlerde önemli eğitimler alarak bundan sonraki mesleki ve siyasi hayatında bu düşüncenin etkisi oldukça görülmüştür.

2. Mesleki Hayatı

1905 yılında Dârülmualim-i Âli'nin Fen şubesinden mezun olan Günaltay, ilk olarak İstanbul Dârüşafaka'da hendese öğretmenliği ile meslek hayatına başlamıştır. Burada çok uzun süre kalmadan 1907 yılında, oldukça sıkıntılı bir dönemden geçen Kıbrıs'a tayin ile gönderilmiş, Kıbrıs İdadisi'nde hem öğretmenlik hem de idarecilik yapmıştır. Burada uzun süre kalmamış, Maarif Vekâleti'nin açtığı yurt dışı sınavına girerek kazanmıştır. İsviçre'nin Lozan Üniversitesi'nde tabii ilimler dalında ihtisas yapmak üzere 1909'da ülkeden ayrılmıştır. İsviçre'de hem okuyup hem de sosyal hayatın işleyişini yakından takip etmiş, bulunduğu ortamdan oldukça etkilenmiştir. Onun düşüncelerinin yansımaları yurda döndükten sonraki siyasi yaşamının şekillenmesinde görmek mümkündür.

Eğitimi tamamlayıp ülkeye döndükten sonra yine Maarif Vekâleti'nin tayin ettiği Midilli İdadisi'nde kısa bir süreliğine müdürlük yapmış, burada bulunduğu zaman içerisinde "Sırat-ı Müstekaim"- "Sebillürreşat" yazar kadrosuna dâhil olmuştur.² Midilli dönüşünden sonra yine Kıbrıs İdadisi'ne tayin edilmiştir. Burada hem öğretmenlik hem de idarecilik görevinde bulunmuştur. Dönüşünde Gelenbevi Lisesi'nde (İzmir) yine hem idarecilik hem de öğretmenlik yapmıştır. Bu süreç içerisinde dâhil olduğu yazar kadrosunda, dergilerde felsefi ağırlıklı yazılar yazmaya başlamıştır. Bir süre sonra felsefenin yanında sosyal konularda da yazılar yazarak dönemin meseleleri ile ilgili fikirlerini ortaya koymuştur.

Kendisinin yüksek tahsili Fen Bilimleri olmasına rağmen tayin olduğu birçok okulda tarih derslerine girmiştir. Türk Ocağı'nda tarih konferansları vermiştir. 1913' de yayın hayatına başlayan "İslam Mecmuası'nda " İslamcı-Türkçü" diye adlandırılan yazar grubunun içerisinde yer almıştır. Mesleki yaşama ortaöğretimde öğretmenlik yaparak başlamasına rağmen aldığı yüksek tahsili ve kişisel kabiliyetlerinin ve azminin gücüyle hızla yüksek eğitim de önemli kadrolarda müderrislik yapmıştır.

¹ TBMM Azasının Tercümei Hal Kağıdı Örneği, 7, 601-700.

² Kamil Şahin, "Günaltay", İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, XIV, s.287.

1914 yılında Meşrutiyet Dönemi'nin en önemli fakültelerinden olan Dâarülfün'un Edebiyat Fakültesi'nde Türk tarihi ve İslam kavimleri tarihi müderrisliği görevinde bulunmuştur. Daha sonra Süleymaniye Medresesi'nde dinler tarihi ve İslam felsefesi müderrisliği yapmıştır. 1922 yılında Şeriyye Vekâlet'i ve Telifat Üyeliğine getirilmiştir. Dâarülfünunun İlahiyat Fakültesi'nde İslam dini tarihi ve fıkıh tarihi müderrisliği yaptığı sırada aynı zamanda fakültenin sekreterliğini de beraberinde yaparak idari işlerin yakın takibini de yapmıştır. Daha sonra aynı fakültelerin dekanlığı görevine getirilmiştir.³ 1925 yılında Günaltay, eğitim alanındaki başarılarına her yıl yenilerini eklerken bir taraftan da içtimai hayatta meydana gelen her türlü gelişiminde yakından takipçisi ya da işbirlikçisi olmuştur.

Dâarülfünun'da müderris olarak bulunduğu süreç içerisinde Ziya Gökalp'in gözetiminde genç bilginlerinde katıldığı yeni bir ilim heyeti kurulmuş, Günaltay'da bu oluşumun içerisinde yer almıştır. Yine Türk kültürünün ve Türkçülüğün yer aldığı "İçtimaiyat Mecmuası" ve "Milli Tettebbular Mecmuası'nda" Türk tarihini anlatan yazılar yazmıştır. ⁴Günaltay'ın bir taraftan eğitimle ilgili çalışmalarını devam ettirirken, diğer taraftan da ülkenin içinde bulunduğu siyasi ortamı yakından takip etmiş ve bu siyasi ortamın bizzat içerisinde yer almıştır.

Müderrislik yaptığı yıllar içerisinde Türkçülük fikrinin düşünce hayatında hız kazandığı süreçte İttihat ve Terakki Fırkası'nın içinde de yer almıştır. 1915 Genel Seçimleri'nin bu fırkanın Ertuğrul (Bilecik) Mebusluğu'na aday koymuş ve seçilmiştir. Böylece Mebusan Meclisi'ne mebus olarak girmiştir. Mebus seçildikten sonra üniversitedeki müderrislik görevini sürdürmüş ancak idari görev almamıştır. Ayrıca ders sayısını da oldukça azaltmıştır. Onun hem üniversitede hoca olarak görev alması hem de Mebusan Meclisi'nde mebus olarak bulunması üniversitede yapılacak reformlar konusunda oldukça etkili olmuştur. Mebusan Meclisi'nde bulunduğu bu süreç içerisinde, üniversite reformu, Kanun-i Esasi'nin bazı hükümlerinin değiştirilmesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve tedbirleri, öğretmenlerin mevcut durumları ve iyileştirilmesi gibi birçok konuda fikir beyanında bulunmuş ve birçok kanunun çıkarılmasında etkin rol oynamıştır.⁵

Mebus seçildiği dönem oldukça meşakkatli bir o kadar da riskli bir dönemdir. Ülke bir taraftan I. Dünya Savaşı'nın içerisinde yer alırken diğer taraftan İttihat ve Terakki Fırkası'nın ülkeyi yönetmedeki çaresizliği içinde, Türkçü bir tavır ve millileşme akımlarının aynı anda yaşandığı flu bir siyasi ortamdır. Günaltay bu ortamda aldığı eğitimlerin etkisiyle Türkçü ve Milliyetçi, ailesinden getirdiği İslami duruşu ile hem eğitsel hem de siyasi faaliyetlerini yürütmüştür. I. Dünya Savaşı'nın bitip Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı 1918 yılında Günaltay Mebuslar Meclisi idare memurluğu görevinde bulunarak İttihat ve Terakki Fırkası'nın savaş suçlusu olarak sorgulanacağı komisyon içerisinde yer

³ TBMM Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, T.B.M.M. Azası Şemseddin'in Dosyası, Dosya 622, Albüm, s.104.

⁴ H. Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 1980, s.306.

⁵ Yaşar Özüçetin, "M. Şemsettin Günaltay'ın Hayatı, İlimi, İdari ve Siyasi Faaliyetleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.8, S.38, 2015, ss.413-449, s.417.

almıştır.⁶ Mebusan Meclisi'nin 1919'da feshedilmesinden sonra idari görevi devam etmiştir. Ancak bu arada İttihat ve Terakki Fırkası'nın kendisini feshetmesinden sonra 1918'de Teceddüt Fırkası'nın kurucuları arasında yer almıştır.⁷

I. Dünya Savaşı'nın bitip mütarekelerin imzalanmasından sonra Osmanlı'nın payına düşen Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. Maddesi gereğince Anadolu işgal edilmiştir. Bu toplumda işgallere karşı bir örgütlenme meydana getirmiştir. Günaltay mütareke sonrası müderrislik görevine devam etmiş ve gençlerin işgaller karşısındaki tutum ve davranışlarının milli dava etrafında birleşmesine öncülük etmiştir. Anadolu'da meydana gelen işgaller karşısındaki Reddi İlhak Cemiyetleri'nin kurulması aşamasında, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul şubesinin kuruluşunda yer almıştır. Fikir bazında Kuvay-i Milliye'nin destekçisi olmuştur. Milli mücadele dönemi müderrislik görevine devam ederken 1923 Genel Seçimleri'ne girmiştir.

1923 Genel Seçimleri'nde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Sivas Milletvekili adayı olarak meclise girmiştir. Meclis Başkan Vekilliğine seçilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilip, inkılâpların yapıldığı bu meclisin faaliyetleri Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin ilke ve hedeflerini belirleyen ve bunların uygulanması için hayata geçiren en dinamik meclis özelliği de taşımaktadır. Meclise milletvekili olarak girdiği andan itibaren Ankara ve İstanbul'da üniversite hocalığına devam etmiştir. Bu arada Türk Ocakları bünyesinde oluşturulan Türk Tarih Heyeti'nin 16 üyesinden biri olarak seçilmiş ve onun da içinde yer aldığı 12 Nisan 1931 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurularak bir yönetim kurulu oluşturulmuştur.

Kurulduğu andan itibaren bu yönetimin içinde yer alan Günaltay, 1941 yılından vefatına kadar olan süreçte Türk Tarih Kurumu başkanlığı yapmıştır. Bu süreçte Ankara Üniversitesi Dil- Tarih ve Coğrafya Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tarih dalında ordinaryüs profesör olarak görev yapmıştır. 1945 yılında ise Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanlığı'na seçilmiştir. TBMM' ye girdikten sonra tam 7 kez üst üste Sivas Milletvekilliği'ne seçilmiş, 1950 Genel Seçimleri'nde de Erzincan Milletvekilliği yapmıştır.

Bu süreç içerisinde mecliste yapılan birçok tartışmaya dâhil olmuş, eğitimci kişiliğinden, aydın, inançlı ve milli tavrından asla taviz vermemiştir. Milletvekilliği yaptığı bu süreç içerisinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tarih derslerine girerek Milliyetçi gençlerin yetişmesinde oldukça gayret sarf etmiştir. Ordinaryüs profesörlük unvanını alarak eğitim hayatına katkılarını kişisel olarak da en üst seviyeye taşımıştır. Tek Parti Dönemi Hükümetlerinin her birinde milletvekili olarak yer alan Günaltay, Tek Parti Dönemi son hükümeti kurma görevini de üstlenmiştir. Hasan Saka Hükümeti'nin

⁶ TBMM Azasının Tercümei Hal Kağıdı Örneği, 7, 601-700.

⁷ Tark Z. Tunaya, "Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyetin Siyasî Tefekküründe İslâmcılık Cereyanı", . Ü. H.F. Mecmuası, Cilt XIX No:3-4, 1949, ss. 630-670.

istifasından sonra hükümeti kurma görevi Günaltay'a verilmiş ve 15 Ocak 1949- 22 Mayıs 1950 tarihleri arasında hükümet başkanlığı yapmıştır.⁸

1950 Genel Seçimleri'nde hükümetin Demokrat Parti'ye geçmesiyle Başbakanlık görevinden ayrılmıştır. Mecliste bu sefer, Halk Partisi Erzincan Milletvekili olarak bulunmuştur. 1954 yılına kadar bulunduğu mecliste tekrar seçilememiştir. Daha sonra partideki görevini 1958-1959 yılları arasında İstanbul İl Başkanlığı yaparak yerine getirmiştir. Demokrat Parti'nin üç dönem üst üste hükümet olması ve iktidarı zamanında yapılan birçok siyasi yanlışlıklar CHP'nin bu iktidarı bir türlü sindirememesi ve daha birçok etken bir araya gelerek 1960 İhtilali sebeplerini oluşturmuştur. İhtilal de Millî Birlik Komitesi ile beraber Kurucu Meclisi meydana getiren Temsilciler Meclisi üyeliğine seçilmiştir.⁹ 1961 Anayasası, meclisi iki kanatlı yapmış Genel Seçimler'e katılarak seçilen milletvekillerinin yanında senatör olarak atanan vekiller arasında yer almıştır. İstanbul Senatörü olarak 30 Aralık 1960'da meclis de bulunduğu sürede hastalanmış ve 20 Ekim 1961'de İstanbul'da vefat etmiştir.

3. Günaltay'ın Fikir Hayatı ve Yaptığı Önemli Görevler

Günaltay, yaşadığı dönemi analiz etme yeteneği dönemin getirdiği şartlar ile gelecekte yapılacakları birbiri ile çakıştırmadan kavrama ve olaylara karşı duygusallığın ötesinde gerçekçiliği ortaya koyma yetisi ve bunu bir ülkü olarak hem yaşayıp hem de idame ettirme kabiliyeti olan ender şahsiyetlerden biridir. Doğduğu andan itibaren büyük bir gelişim ve değişimin yaşandığı eski ile yeninin sık sık karşı karşıya geldiği, geleneksellik ile modernliğin aynı anda analiz edildiği birini diğerine feda etmeden her birisinin faydalı yanlarını almayı ve bunu yaparken kişisel egolarından uzak kalmayı başaran nadir ilim ve düşünce insanıdır.¹⁰

Eğitim ve düşünce hayatının şekillenmesinde babasının elbette büyük katkısı olmuş, eğitim hayatını İstanbul'da gerçekleştirmesi ve Avrupa'ya tahsilini tamamlamak için gitmesi ile iki dünya arasındaki farkları da görme fırsatını bulmuştur. Ülkesine döndükten sonraki süreçte görev yaptığı yerlerde özellikle Türkçü, Milliyetçi, İslami ve batı medeniyetinin kabul edilmiş bir düşünce ekseninde hayatını idame ettirmiştir. Dönem dönem bu fikirler meslek hayatında çatışmış gibi algılansa da bu daha çok siyasi bir partideki görevinden kaynaklanmıştır. Şahsi fikirlerinde daima bir tutarlılık söz konusudur. Bir ömre Meşrut-i Monarşi'yi, Cumhuriyeti, Tek Parti Dönemini, Çok Partili Hayatı ve iktidara karşı ihtilali sığdırmış ender siyaset ve ilim insanıdır.

Bu kadar değişkeni bir ömre sığdıran bir insanın söyledikleri de yaptıkları da elbette çok önem arz etmektedir. İslam düşüncesi ve tarihi üzerine birçok yayını olan Günaltay 1909 yılından itibaren Sırât-ı Müstakim ve Sebilürreşâd dergilerinde yazılar yazmış, kitaplar

⁸ Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A)- 030.10.14.8.9.

⁹ TBMM Albümü, 1994, s.64.

¹⁰ Kançar Salgur, "Şemsettin Günaltay, İktidar ve Bilgi Kavşağında Bir Şahsiyet", 75. Yılda Türkiye'de Sosyoloji, İstanbul 1991, s.173-175.

neşretmiştir. Modern İslam'ı savunmuştur. Günaltay bir milletin gelişmesinde “ ahlâkî fazilet, fikir kudreti ve maddi gücün” üçlü bir sacayağı oluşturduğunu ve bunlardan herhangi birinde meydana gelen bozulmanın diğerlerini de etkilediğini savunur.¹¹ Geleneksel düşüncüyü ve modern anlayışı birbiri aleyhine feda eden her iki yaklaşımı da eleştirmektedir. Kendi kültürünü tahkir etme pahasına yahut batıdan gelen her şeyi sapkınlık olarak değerlendirerek kendisini bunlara kapatanları, cehaletin iki yönünü temsil eden kişiler olarak nitelendirmektedir.¹²

Sadece batılı değerlerden ve ülkelerden medet ummak, Müslüman aydınlara uygun bir davranış tarzı olarak görülemez. Kaldı ki medeniyetleri inşa eden unsurlardan biri olarak Hıristiyanlığı gören fakat onun temel ahlâkî ilkelerini bile yeri geldiğinde göz ardı eden bir profile sahip batı, kendi haricindeki toplumların kalkınması adına işlevsel bir konumda asla olmayacaktır.¹³ Muasırlaşma adına milli ve dini değerlerden kopmak bir modernleşme olarak değil, ölümle sonuçlanan bir süreç olarak görülmelidir.¹⁴

Günaltay bulunduğu dönem içerisindeki Müslümanların sefil durumlarına da değinerek bunun müsebbibi olarak dini göstermelerini eleştirmiştir. Sorunu bu şekilde ifade etmelerini, sorunu doğru teşhis etmelerine engel olduğunu, bu noktada asıl sorumluların “ ilim adamı kisvesine, derviş kıyafetine, şeyh elbisesine bürünmüş fakat ilimden irşattan nasipsiz ve habersiz oldukları halde hakiki alimlerin ve mürşitlerin makamlarını gasp etmiş olan bir kısım adamlardır”¹⁵ diyerek dini; makamlarına alet eden cahil din yobazlarını hedef almıştır.

Batılılaşmayı kendine tamamen hedef alan bir aydın kesimin karşısında, “her türlü yeniliği kötü gören ve engellemeye çalışan bir başka aydın tipi daha vardır ki bunlar kendilerinden önce yaşamış olan nesillerde görmedikleri herhangi bir uygulamayı adeta günah kabul etmekte,¹⁶ sıradan olayları açıklama da bile akıl ve mantık sınırlarını aşan fevkalade değerlendirmeler yapabilmektedirler.¹⁷ Bu her iki yaklaşımı da sağlıklı bulmayan Günaltay, üçüncü bir yolun daha olduğunu ve bunu da şu şekilde ifade etmektedir. “Benliğimizi milli hüviyetimizi korumak manasına doğulu kalmak, batının bütün teknik bilgi ve ilimlerinden, medeniyetlerden her şekilde yararlanmak manasına batılılaşmak hem

¹¹ Hüsnü Aydeniz, M. Şemsettin Günaltay'a Göre Müslüman Dünyanın Aydın Krizi, ed. Mesut İnan- Fatih Kandemir- Ömer Aslan, İstanbul 2016, ss. 22-56, s.26.

¹² M. Şemsettin Günaltay, Zulmetten nura, Bunalım Çağından İslam'ın Aydınlığına, Haz. Ahmet Lütfi Kazancı- Osman Kazancı, Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s.26-27.

¹³ Günaltay, a.g.e., s.37-38.

¹⁴ M. Şemsettin Günaltay, Maziden Atiye- Geçmişten Geleceğe, Haz. A. Lütfi Kazancı- Osman Kazancı, Marifet Yayınları, İstanbul 2000, s. 215.

¹⁵ İslam'da Fen ve Felsefe”, Sebülürreşad, c. 1-8, sayı: 6-188, 29 Mart 1328, s. 97-99.

¹⁶ Günaltay, Zulmetten Nura, s.167.

¹⁷ M. Şemsettin Günaltay, Hurâfeler ve İslam Gerçeği, Haz. Ahmet Gökbel, Marifet Yayınları, İstanbul 1997, s. 274.

mümkün hem de lazımdır”¹⁸tespiti ile çağın teknolojik gereklerini almak ve bunların yanında milli benliğimizi de koruyarak varlığımızı devam ettirmeyi öneren bir yaklaşım sergilemektedir.

Ülkenin geleceğini inşa eden aydınların, geleceği okuyamama¹⁹, din, bilim ve felsefe ilişkisini doğru inşa edememe,²⁰ aydınların siyasetle ilişkilerinde özellikle dini bilincin köreltilmesinde aktif bir rol üstlendiklerini ve bu noktada halk üzerinde etki sahibi olan insanların itibarlarından istifade ederek, cehalet odaklı itaati ve sorgulamayı öteleyen bir anlayışı benimsemiş kitleler farkında olmadan bu tür anlayışın destekçisi olmuşlardır.²¹ Ayrıca aydın- halk kopukluğu topluma mal edilemeyen düşünce ve eylemlerin ya tamamen başarısızlıkla sonuçlanması ya da yapmacık bir şekilde kalması ve gelişmemesi²² gibi çok değerli tespitlerini hem eğitimciliğinde ve yazarlığında hem de siyasi hayatın içerisinde daim ettirmiştir.

4. Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşu ve Günaltay'ın Faaliyetleri

Yaşadığı dönemi her yönüyle tahkik ve müşahede eden Günaltay “ tarihini ihmal eden bir millet, mazisini ne kadar karanlık etmiş ise, istikbalini de karanlığa o kadar mahkum etmiştir, olup biten her şey gizli veya açık sebeplerle kendinden evvelki olaylara bağlı ve onların neticeleridir” diyerek tarihin sebep sonuç akışı içerisinde geliştiğini, bugünü kavramak ve yarını sezebilmek için dünü bilmek gerektiğini ifade etmiştir. İşte bu gerekçeyle “mazimizin zengin kaynağını daima saf tutmaya ve onu canlandırmaya mecburuz. Mazi ile rabitamızı kesmek teşvikinde bulunanlar bu milletin izmihlâlini isteyenlerdir. Bunlar bilirler ki mazisinde gurur şûlesi bulunmayan bir millet inhilâl eder ve sönüp gider. Milleti bu akıbetten korumak için maziye, tarihe bağlılığımızı canlandırmak zorundayız”²³ demiştir. Bir milletin tarihini bilmesi, geleceğine doğru yön vermesiyle doğru orantılı olan tarih bilimi Günaltay'ın hayatında da en üst seviye de yer almıştır. Eğitim hayatında fen bilimleri bölümünden mezun olmasına rağmen eğitim istikametini ve unvanını tarih alanında almıştır.

Orta ve yüksek öğretimde görev alarak, yer aldığı dönemlerde dâhil olmak üzere Türk ve İslam tarihi üzerine çok fazla sayıda eser vermiştir. Daha fakülte yıllarında başlayan tarihe olan ilgisi Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi'nde de birçok fikrin senteziyle daha da

¹⁸ Günaltay, Maziden Atiye, s.216.

¹⁹ Günaltay, Zulmetten Nura, s.279 vd.

²⁰ Bayram Ali Çetinkaya, Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Şemsettin Günaltay, Araştırma Yayınları, Ankara 2003, s. 9-10.

²¹ Günaltay, a.g.e., s.98.

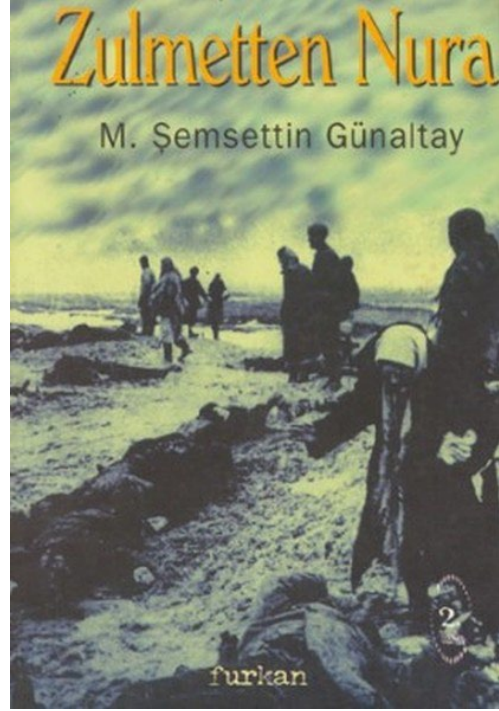
²² Günaltay, Maziden Atiye, s.25.

²³ M. Şemsettin Günaltay, 5. Türk Tarih Kongresi, 12- 17 Nisan 1956, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1960, s.3. ; bkz. İlhami Ayrancı, BİR TARİHÇİ OLARAK M. ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (Hayatı, Eserleri ve İslam Tarihi ile İlgili Eserlerinin Tahlili), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

güçlenmiştir. 23 Nisan 1930 tarihinde Ankara’da Türk Ocakları binasında toplanan “VI. Türk Ocakları Kurultayı” Türk Tarih Kurumu’nun ilk kurulma çalışmayı olmuştur. Mustafa Kemal’in de katıldığı bu kurultayda önemli bir önerge verilerek, Türk Ocakları yasasına “ merkez heyeti Türk tarihi ve medeniyeti ilmi bir suretle tetkik ve tettebbu (araştırma) eylemek vazifesi ile mükellef olmak üzere bir Türk Tarih Heyeti teşkil eder” kararının eklenmesiyle 16 üyeden teşekkül eden Türk Tarih Heyeti kurulmuştur.²⁴

Atatürk’ün istediği manada milli tarih çalışmalarının sürdürülmesi ve Türk milletinin milli bir tarihe sahip olabilmesi için ortaya koyduğu en önemli görüş şüphesiz Türk Tarih Tezi olmuştur. Bu tezin ana hatları ise “ medeniyetin ilk çıkış yeri Orta Asya’dır. Brekisefal ve beyaz ırkın ilk yurdu Orta Asya’dır. Türkler beyaz ırktan olup ana yurtları Orta Asya’dır. İlk medeniyetin yaratıcısı Türkler olmuştur. Medeniyet dünyaya Türkler tarafından yayılmıştır. Anadolu’nun ilk yerli halkı olan Hititler Orta Asya’dan gelmiş Türkler olup bizim atalarımızdır”²⁵ şeklinde ortaya koyulan bu tez ile Türk Tarihi’nin medeniyete kattıklarını ve buldukları çağlara nasıl yön verdiklerini daha ilmi metodlarla ortaya koymak için 15 Nisan 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. 3 Ekim 1935 tarihinde adı Türk Tarih Kurumu’na çevrilen bu kurulun ilk işi “Türk Tarihi’nin Ana Hatları” adlı bir tarih kitabı hazırlamak olmuştur. Kitabı yazmakla görevli dönemin birçok aydını içerisinde Günaltay’da vardır.²⁶

İslam Tarihi alanında Emevi Saltanatı ve ondan sonraki devirlerin yazım işi bizzat Mustafa Kemal tarafından Günaltay’a verilmiştir. Yazma işini bitirdikten sonra yine paşa tarafından tetkik edilen kitap övgülerle kabul görmüştür.²⁷ Kitap bittikten sonra 100 adet basılmış ve dönemin seçkinlerine gönderilerek Türk Tarih Tezi hakkındaki görüşlerin öğrenilmesi hedeflenmiştir. Kitap 11 bölümden oluşmuştur. ²⁸ Ancak kitabın kısa sürede yazılması, bilinçli olarak Osmanlı arşivinin kullanılmaması gibi birçok sebepten hatalarla

²⁴ Özüçetin, a.g.m., s.418.

²⁵ Bayram Kodaman, Atatürk ve Kültür, Özel Sayı, H.Ü Yayınları, Ankara 1982, s.3.

²⁶ Agop Dilaçar, “Kemalizmin Dil ve Tarih Tezi”, Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri (10 - 14 Aralık 1973, İstanbul), İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1975, s. 468.

²⁷ Özüçetin, a.g.m., s.419.

²⁸ Türk Tarihinin Ana Hatları, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, s.5 vd.

dolu olduğu dönemin aydınları tarafından kabul edilmekle birlikte, her şeye rağmen eser bu yolda atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. ²⁹Bu çalışmaların başından beri içinde yer alan Günaltay, tarihi belgelere dayandırmanın önemli olduğunu, Atatürk tarafından bizzat yürütülen bu çalışmalarında bu hizmeti yerine getirmek için açıldığını ifade etmiştir. ³⁰

Günaltay Türk Tarih Kurumu'nun ilk oluşumundan itibaren yer aldığı bu kurumun içinde 2-11 Temmuz 1932 yılında toplanan I. Türk Tarihi Kongresi'ne "İslam Medeniyeti'nde Türklerin Mevkii" adlı bir tebliğ ile katılmış, 1937'de yapılan II. Tarih Kongresi'ne ise "İslam Dünyası'nın İnhitatu Sebebi Selçuk İstilasası mıdır?" adlı tebliği ile katılmıştır. ³¹ Aktif olarak bu kurumun içinde yer alan Günaltay, 1941 yılında kurum başkanı Hasan Cemil Çambel'in sağlık nedenleri ile kurumdaki ayrılmasıyla Türk Tarih Kurumu başkanlığına getirilmiştir. Seçilmesinin hemen akabinde 15 Kasım 1943 tarihinde III. Tarih Kongresi toplanmış, açış konuşmasının ardından

tebliğlerin sunulmasına geçilmiş, bitiminde Türk Tarih Kurumu'nun çalışma içeriğini oluşturan bir sergi ile neticelendirilmiştir. ³²

Türk Tarih Kurumu kuruluş maksatlarını ifa etmek için birçok projeyi hayata geçirmeye başlamıştır. Türk tarihi kaynaklarının araştırılıp bastırılması, Türk tarihi ile ilgili yapılacak yazılar ve gönderilecek heyetlerin belirlenip belgelerin derlenip neşredilmesi, yurt içi ve yurt dışı ilmi müzakerelere katılıp burada elde edilen sonuçların milletin istifadesine sunulması, Türk Tarihi'nin başlangıcından itibaren ortaya çıkarmayı amaçlayan milli devlet ve milli şuurun güçlendirilmesi, Türk'ü ve Türkçülüğün anlaşılması, Cumhuriyet, Milliyet, Muasır Medeniyet ve Halkçılık mefkûrelerinin esas alındığı bir Türk Tarih Tezi ortaya koyulması için Türk Tarih Kurumu bütün imkânlarını seferber etmiştir.

Türk tarihinin bilimsel bir metodoloji ile ortaya çıkarılmasında ve dünya literatüründe yerini alması için tüm süreçlerde Günaltay aktif olarak yer almış, Türk Tarih Tezi'nin

²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Türk Tarihi Yazılırken", Belleten, C.III, F.3, 1939, s.349.

³⁰ M. Şemsettin Günaltay, "Açış Söylevi", V. Türk Tarih Kongresi, T.T.K Basımevi, Ankara 1960, s.2-8.

³¹ II. Türk Tarih Kongresi, Eylül 1937, Kenan Matbaası, İstanbul 1943, s.350-366.

³² Korkut Tuna, "Türk Tarih Tezleri ve Sosyoloji", Tarih ve Sosyoloji Semineri, 28-29 Mayıs 1990, İstanbul 1991, s.59.

oluşturulmasında ve resmi tarih kitaplarının yazılmasında büyük katkıda bulunmuştur.³³ Tezin yazımı ile ilgili olarak kaleme aldığı bir makalesinde “ bu tezin ne kadar isabetli bir çalışma olduğunu, bu mevzunun 7 yıl önce gündeme geldiğinde dudak büküp geçenlerin bir müddet sonra elde edilen başarılar karşısında çok şaşırıldıklarını” belirtmiştir.³⁴

Sonuç olarak I. Türk Tarih Kongresi’nde tezin dâhil de başarı ile sonuçlandığını II. Kongrede ise dünya bilim adamlarına tezin izahı ve onların eleştirilerine sunulması imkânı verdiğini ifade etmiştir. Yine Türk Tarih Tezi’nin desteklenmesi için Güneş Dil Teorisi ortaya atılmıştır. Bu teori ile ilgili bilgi vermek maksadıyla Günaltay ve Reşit Tankut’un hazırlamış olduğu bir eser ile tanıtım yapılmıştır. ³⁵Maksat Türk tarihi ile ilgili bazı ülkelerde ortaya atılmış tezlere cevap vermek ve onların tezlerini çürüterek Türk Tarih Tezini savunmaktır.

Günaltay Türk Tarih Kurumu’nun başkanlığında bulunduğu süreç içinde (1941- 1961) üç büyük kongre yapılmış, bu kongrelerde o güne değin yapılan çalışmalar, Günaltay tarafından açılış konuşmasında anlatılmış, bundan sonraki faaliyetler hakkında kongreye katılanlar bilgilendirilmiştir. Kongre tutanaklarında Günaltay’ın Cumhuriyet’in kurulduğundan beri gençliğin ülkeye bağlılığında, Türklüğe inanışında, milli onuru üstün tutma heyecanında, milli hareketinin gelişiminin gözlendiği, milletin hayatına bu derece etkisi olan bu hareketin ulusal tarih etütleri, kaynak eserler verme bakımından bilginlere büyük görevler düştüğünü belirtmiştir.³⁶ Günaltay Türk Tarih Kurumu’nun içinde yer aldığı andan itibaren Türk milletinin tarihte hak ettiği yeri alması ve dünya medeniyetine katkılarını gün yüzüne çıkarmak için insanüstü bir gayret sarf etmiştir. Ömrü, kurumun 30. yıldönümü münasebetiyle toplanacak olan IV. Türk Tarih Kongresi’ne katılmaya yetmemiştir.

5. Şemsettin Günaltay’ın Siyasi Kişiliği

Türk siyasi hayatının mümtaz şahsiyetlerinden biri olan Günaltay, eğitim hayatını tamamladıktan sonra, direkt siyasetin içerisinde yer almıştır. Düşünce yapısında bulundurduğu milliyetçilik, demokrasi, laiklik, insan hak ve hürriyetleri, adalet, İslamcı, Türkçü ve medeniyetçi fikirleri doğrultusunda hem sivil yaşamında hem de siyasi yaşamında faaliyetler de bulunmuştur. I. Dünya Savaşı’nın yaşandığı ülkenin siyasi olarak meçhule giden 1915 yılında İttihat ve Terakki Fırkası’nın Ertuğrul (Bilecik) sancağından mebus seçilerek 32 yaşında Mebusan Meclisi’ne girmiştir.³⁷

³³ Enver Ziya Karal, “Atatürk’ün Türk Tarih Tezi”. Atatürkçülük (İkinci Kitap) Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler, MEB Yayınları, İstanbul 1997.

³⁴ M. Şemsettin Günaltay, “Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat’i Zaferi, Belleten, II-7-8, 1939, s. 337.

³⁵ Yunus Emre Özkul, Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı, İzmir Sosyal Bilimler Dergisi, C.I, S.I, Haziran 2019, ss. 38-50, s.40.

³⁶ Özüçetin, a.g.m., s.421.

³⁷ TBMM Albümü, 1994, s.64.

Meclisin içinde bulunduğu süreç içerisinde birçok kanunun ve konunun görüşülmesi esnasında fikirlerini ortaya koymuş ve alınan kararlarda onun fikirleri oldukça etkili olmuştur. Savaşın bitip Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması sonrasında İttihat ve Terakki Partisi kendisini feshetmiş bütün mal varlığını yeni kurulan Teceddüt Fırkası'na devretmiştir. Partinin liderlerinin ülke dışına kaçması ile ülkede İttihat ve Terakki'ye karşı büyük bir kızgınlık oluşmuş ve I. Dünya Savaşı'nın sorumlularını cezalandırmak için Divân-ı Âli'ye sevk edilmeleri için verilen önergeler neticesinde, içinde Günaltay'ın da bulunduğu bir araştırma komisyonu kurulmuştur.

Bu komisyonun yaptığı tahkikatlar sonucu savaşın asıl sorumlusu olduğu Enver, Cemal ve Talat Paşa yurt dışına kaçtıklarından gereği gibi tahkikat yapılamamış Meclis-i Mebusan'ın feshi ile bu soruşturmada sonuçsuz kalmıştır.³⁸ Mebusan Meclisi'nin feshedilmesiyle birlikte idari görevlerine bir müddet daha devam eden Günaltay, Anadolu'da milli mücaledenin başlamasıyla birlikte bu hareketin içerisinde yer almış, Anadolu ve Rumeli Müdaffa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul şubesinin kurulmasında aktif rol almıştır. 1923'de Cumhuriyet Halk Fırkası Sivas Mebusu olarak TBMM'ye girmiştir. Bu dönem meclis başkanlığı görevinde bulunmuştur. 7 dönem peş peşe Sivas 1 dönem de (1950-1954) Erzincan milletvekili seçilerek mecliste yer almıştır.

1950 Seçimleri öncesi 15 Ocak 1949- 22 Mayıs 1950 tarihleri arasında CHP'nin XVIII. Hükümet başkanı olarak seçimlere katılmıştır. Seçimler sonucunda iktidar el değiştirerek Demokrat Parti'ye geçmiş Günaltay'da bu dönemde Erzincan Milletvekili olarak mecliste muhalefet sıralarında yerini almıştır. DP'nin iktidar olduğu 1954 sonrası dönemde hem eğitim hayatında akademisyenliğe devam etmiş hem de 1958- 1959 yıllarında CHP'nin İstanbul il başkanlığını yürütmüştür. Cumhuriyetçi ve medeniyetçi fikirlerini üniversite kürsülerinden öğrencilere ileterek modern Türkiye'nin geleceğinin inşasına büyük katkılarda bulunmuştur. Dp'nin 10 yıllık iktidar yılları 27 Mayıs 1960 İhtilali ile son bulmuştur. Yeni seçimler yapılana kadar Milli Birlik Komitesi teşekkül etmiş, Kurucu Meclisi meydana getiren Temsilciler Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1961 Seçimleri'nde CHP'nin İstanbul senatörü olarak tekrar meclise girmiştir. Günaltay bu mecliste aktif rol alamadan maalesef 20 Ekim 1961 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

6. CHP'nin XVIII. Hükümet Başkanı Olarak Günaltay

II. Dünya Savaşı'nın sonuçları bütün dünyayı sardığı gibi Türkiye Cumhuriyeti Devletini de oldukça etkilemiştir. Tek parti olarak 1946 yılına kadar ülkeyi yöneten CHP, 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla meclis içinde hükümet olarak eleştirilmeye başlanmıştır. Zaten savaş sonrasında ekonomik olarak çok bunalmış olan halk, mecliste yeni bir partinin kurulmuş olması ile büyük bir heyecana kapılarak, bütün sıkıntıların çözülmesi umudunu, Demokrat Parti'de görmeye başlamıştır. Savaş sonrası kötü gidişatın giderilmesi için CHP birçok hükümet başkanı değiştirmiş, en son II. Hasan Saka Hükümeti'nin de ekonomiyi düzeltmedeki başarısızlığı ve daha birçok sebepten ötürü istifa etmiş ve XVIII.

³⁸ Özüçetin, a.g.m., s.422

Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından 15 Ocak 1949'da Şemsettin Günaltay'a verilmiştir.

Tek parti iktidarının son Başbakanı olan Günaltay'ın bu göreve getirilmesinde birçok sebep mevcuttur. Öncelikle bütün yaşamı boyunca demokratik, milliyetçi, muhafazakâr ve yeniliklere açık ilim okuyan ve okutan kişiliğinin yanı sıra 7 dönem Sivas'tan milletvekili seçilmesi, siyasi istikrarı ve medrese kökenli olmasının da oldukça etkisi olmuştur.³⁹ Günaltay kendisine verilen görevi kabul ederek 16 Ocak 1949'da yeni kabinesini kurmuş ve bu kabinenin büyük bir kısmı ılımlı ve genç milletvekillerinden oluşmuştur.⁴⁰ Yeni kabine 42 aleyhte oya karşı 394 oyla meclisten güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Yeni kurulan hükümette yeni bakanların yanında, Saka Hükümeti'nde yer almış olan bakanlar da mevcuttu. Yeni Hükümet başkanının tebrik edilmesi işlemlerinden sonra Günaltay 24 Ocak tarihli hükümet programını meclise aşağıdaki şekilde beyan etmiştir:

“Bugün programını okuyarak güveninizi istemek üzere yüksek kamutayın huzuruna çıkmış olan hükümetiniz, bu vazifeyi içinde bulunduğumuz şartların ehemmiyetini kavramış olmak üzerine alınmıştır. Milletlerin beklediği huzur ve sükûna kavuşmuş olmaktan henüz uzak bulunan dünya ahvalinin, her yerde olduğu gibi memleketimiz üzerindeki ağır tesirleri devam etmektedir. Bu hal ve şartlar milli ekonomiyi, Yüksek Meclisçe de bilindiği gibi, ağır tazyik altında tutmaktadır...”

Dünya sulhunun korunması yolunda büyük gayretler gösteren memleketimizin kuvvetli olmasındaki faydayı takdir eden dost Amerika Hükümeti'nin yardımıyla, hareket kabiliyeti ve harp kudreti artmakta olan kahraman ordumuzun modern silah ve araçlara intibakını sağlamaya çalışırken, bir taraftan da milli savunma işlerinin bugünün ihtiyaç ve icaplarına göre idaresi için yeni tertip ve tedbirler almak kararındayız. Milletlerarasında iyi geçinmeyi, yeryüzünde sulh ve emniyete ulaşmayı en büyük ideal saymakta devam edecek olan yeni hükümetimiz bu uğurda kudretinin yettiği kadar çalışmaktan geri durmayacaktır. Samimi olarak bağlı bulunduğumuz Birleşmiş Milletler Kurulu'nu dünyayı bu neticeye ulaştıracak vasıtaların başında görüyoruz.

Bu kurulun, bu güç ve asil vazifeyi başarır ve daha iyi işler bir hale gelmesi emelimizdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüksek Heyetinizce bilinmekte olan ve devam edegelen dış politikası aynı yolda yürüyecektir. Yüksek huzurunuzda tekrar etmek isterim ki bu siyasetin ana vasıfları ittifak ve taahhütlerimize ve dostluklarımıza bağlılık, açıklık ve dürüstlüktür. İç politikamızda, gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vadettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır. Tek dereceli seçim ve çok partili meclis sistemine dayanan demokrasimizin gayesi halk iradesinin en mükemmel şekilde belirmesine imkân sağlamaktır. Büyük Meclis'in geçen yıl kabul buyurduğu seçim kanunu bu maksadın elde

³⁹ Ercan Yıldırım, “Kemalizm ve Türkçülük Arasında Şemsettin Günaltay'ın İslamcılığı”, Umran Dergisi, S.235, Mart 2014, s.76 vd.

⁴⁰ Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A), 030-10.14.8.9.

edilmesi için ortaya konmuş ileri bir eserdir. Hükümetiniz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılması için, ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmayacaktır.

İçinde bulunduğumuz demokratik hayatın kolaylıkla ve süratle gelişmesi için icap ettikçe her sahada yeni kanunlar sunmakta ve eskilerin değiştirilmesini arz etmekte tereddüt etmeyeceğiz. Bu cümleden olarak bizden önceki hükümetin üzerinde durduğu Basın Kanunu'nu biz de ehemmiyetle ele alacağız. Bu konuda basın hürriyetini âzami derecede teminat altına alan ve aynı zamanda vatandaş şeref ve haysiyetini koruyan Batı demokrasilerinin mevzuatını örnek alacağız. Siyasi hürriyetlerle ferdin her türlü hak ve emniyetini tekeffül edecek tedbirlere âzami kıymet verirken cemiyetimizin temelini sarsacak ve genç demokrasimizin taze bünyesini kemirecek zararlı cereyanlardan yurdumuzu korumayı vazifelerimizin başında sayacağız. Türk İnkılâbının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın hürriyetini de mukaddes tanırız.

Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gerekli imkânları hazırlayacağız. Fakat lâiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceğiz. Dinin siyasete ve şahsi menfaatlere âlet edilmesine de müsamaha etmeyeceğiz...

Her türlü vicdan ve düşünce hürriyetinin masuniyeti esastır. Fakat kanaatler ve düşünceler, kanunlarımızın yasak ettiği tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı zaman, en ağır suç sayılacaktır. Bu husustaki kanunlarda kısa zamanda Büyük Meclise sunulacaktır... Fikirlerin serbestçe ortaya konulabilmesi Cumhuriyet kanunlarının müeyyidesi altında bulunduğu bir devirde her bakımdan müstakil olan mahkemelerimizin vatandaş hak ve hürriyetleri ile birlikte sosyal nizamın ve memlekette huzur ve sükûnun korunması hususunda göstereceği itinanın da aynı ehemmiyeti taşıdığı kanaatindeyiz...

Hükümet memleket iâşesini karşılamak, milli endüstriye gerekli ham maddelerle işletme malzemeleri sağlamak, döviz kaynaklarımızı kuvvetlendirmek ve iktisadi kalkınmamızın temelini teşkil etmek ve istihsali artırmak üzere ziraatimizi beş yıllık bir gelişme programına bağlayacaktır. Devlet sermayesi ile girilen teşebbüslerde mali imkânlarımızın müsaadesi nisbetinde, başta kömür havzası olmak üzere, madenlerimizi modern teknik vasıtalarla mücehhez, rasyonel çalışır ve istikrarlı bir döviz kaynağı teşkil eder hale getirmek için planlı olmak kararındayız...

Yurdumuzun yakıt ihtiyacını mümkün olduğu kadar linyit kömürleriyle karşılayarak maden kömürlerimizi önemli istihsal faaliyetlerinin ham maddesi ve döviz kaynağı olarak kıymetlendirmek amacımızdır. Hususi sermayenin iktisadî sahalarda girişeceği teşebbüsleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak Hükümetin başlıca şiarı olacaktır.

Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeye âzami derecede dikkat göstermek kararındayız. Hükümetiniz, bu yardımı kalkınma ve istihali çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır. Birleşik Devletlerin gösterdiği bu dostane anlayış neticesi hem ekonomik kalkınmamızı sağlamaya hem de bu sayede Avrupa ekonomik işbirliği teşkilatında faydalı bir unsur olmaya çalışacağız... Vasıtasız vergilerimizde girişilen ıslahat hareketini süratle gerçekleştirmek için Büyük Meclis'e sunulmuş olan Gelir Vergisi tasarılarının bir an evvel kanunlaşmasını lüzumlu saymaktayız...

1949 Bütçesine gelince; hükümetimiz, Büyük Mecliste beliren temayülleri göz önünde tutarak bâzı kısıntılara ve yeni tertiplere gitmeyi kararlaştırmıştır. Bu sebeple halen Mecliste incelenmekte olan Lüks kazanç ve Yol Vergileri tasarılarını geri istemek kararındayız. Ancak yol programını aksatmadan tatbik edebilmek için, yüksek huzurunuzda başka bir teklifle gelmeyi düşünüyoruz.

Yüksek huzurunuzda hükümetin güdeceği iç ve dış politikayı ana hatlarıyla belirtmiş bulunuyorum. Eğer programımız yüksek tasvibinizi kazanırsa ve güveninizi bizden esirgemezseniz kendimizi bütün varlığımızla yurt hizmetine vererek bu güvene layık olmaya çalışacağız.”⁴¹

Günaltay'ın açıklamalarından da anlaşılacağı gibi II. Dünya Savaşı sonrası dünyada meydana gelen Tek Parti İktidarı'nın baskıcı tavırlarının kaldırılıp, demokratikleşme hamlesine Cumhuriyet Türkiye'si'nin de katılacağı ifade edilmektedir. Özellikle 1950 Seçimleri'nde oyların gizli, tasniflerinin açık yapılması seçim güvenliğinin en üst seviyede sağlanacağı ifadeleri, Tek Parti İktidarı'nın kendi içinde de yenilik yapılması taraftarlarının varlığının kanıtıdır. Yine özellikle ekonomik kalkınmanın gerekleri, yeni yatırımların yapılıp ülkenin mevcut durumunda iyileştirmelerin yapılması için serbest piyasa ekonomisine derhal geçilmesi ekonomik durumun izahı için oldukça önemlidir.

Günaltay'ın muhafazakâr kimliği parti içinde eleştirilere sebep olsa da laiklik prensibinden taviz vermeyeceği hükümet tarafından yapılan icraatların Atatürk ilkelerine uygun olarak yapılacağı da aşikârdı. Ancak dini konularda daha ılımlı bir politikanın uygulanacağı İmam Hatip Okulları'nın açılıp çoğaltılmasından da anlaşılmaktadır. Onun bu ılımlı tavrı hem hükümet olmasında etkili olmuş hem de CHP'nin bir kısmı tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.

7. Günaltay Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu:

Tek Parti Dönemi'nin son Başbakanı olan Günaltay XVIII. Hükümeti kurma görevi ile İnönü tarafından atanmıştır. 24 Ocak'ta meclisten güvenoyu alan hükümet kabinesi şu şekildedir:

Başbakan: Şemseddin Günaltay (Sivas Milletvekili)

Adalet Bakanı: Fuat Sirmen (Rize Milletvekili)

⁴¹ TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 15, s. 162-164

- Bayındırlık Bakanı: Şevket Adalan (İzmir Milletvekili)*
Çalışma Bakanı: Reşat Şemseddin Sırer (Sivas Milletvekili)
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Nihat Erım (Kocaeli Milletvekili)
Devlet Bakanı: Nurullah Esat Sümer (Antalya Milletvekili)
Dişşleri Bakanı: Necmettin Sadak (Sivas Milletvekili)
Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Cemil Said Barlas (Gaziantep Milletvekili)
Gümrük ve Tekel Bakanı: Fazıl Şerafettin Bürge (Kocaeli Milletvekili)
İçişleri Bakanı: Emin Erişirgil (Zonguldak Milletvekili)
İşletmeler Bakanı: Münir Bırsel
Maliye Bakanı: İsmail Rüştü Aksal (Kocaeli Milletvekili)
Milli Eğitim Bakanı: Hasan Tahsin Banguoğlu (Bingöl Milletvekili)
Milli Savunma Bakanı: Hüsnü Çakır (Samsun Milletvekili)
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Kemalı Bayızit (Maraş Milletvekili)
Tarım Bakanı: Cavit Oral (Seyhan Milletvekili)
Ulaştırma Bakanı: Kemal Satır (Seyhan Milletvekili)⁴²

Günaltay'ın Başbakanlık yaptığı bu süreç içinde CHP'nin Aralık 1947'deki VII. Kongresinde alınan kararlar uygulamaya çalışılmıştır. Özellikle hükümet programında da okuduğu gibi parti programında kabul edilen din öğretiminin seçmeli olmasına bağlı kalınarak milletin çocuklarına din eğitimi vereceklerini ifade etmişler ve bununla ilgili gerekli çalışmalar yapmışlardır. Günaltay Kemalizm ve Türkçülüğü kendine ilke edinmiş, kurduğu İmam Hatip kurslarında ve İlahiyat Fakültesi'nde bu hayalini gerçekleştirmek istemiştir. Günaltay "İlk mektepte din dersleri okutturmaya başlayan bu memlekette, Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölümlerini yıkamak için İmam Hatip kursları açan Müslümanlığın yüksek esaslarını öğretmek için İlahiyat Fakülteleri açan Hükümet'in başkanayım⁴³" diyerek din öğretiminin önemini kavramış, dindeki cehaletin sonuçlarını ve tehlikelerini sezmiş ve bu yönde adım atmış bir siyasi kişiliktir.

8. Şemsettin Günaltay'ın Hükümeti Döneminde Yapılan İcraatlar

Günaltay'ın Başbakanlığı döneminde CHP Hükümetleri'nin dini konulardaki yetersizliği ve laiklik adı altında din eğitiminin ortadan kaldırılması, din konusunda cahiliyenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle örgün bir şekilde okullarda yapılamayan eğitimin devletin kontrolü dışında yer altı faaliyeti olarak ortaya çıkmasının

⁴² Süleyman Kocabaş, İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 2009, s. 502-503.

⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, VIII. Dönem, İçtima:3, C.20, s.575 vd.

çok muhtemel olduğunu fark etmiştir. 15 Şubat 1949'da ilkokullarda din dersi okutulmaya başlanmıştır. 1936 yılından beri ara verilmiş olan din eğitimi gerçekleştirilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için 4 Haziran 1949'da Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi'nin açılması kararı meclis tarafından kabul edilmiştir. 31 Ekim 1949'da fakülte açılarak eğitim hayatına başlamıştır.

Günaltay'ın siyasi kimliğinden önce başlayan eğitimci kişiliği, devletin birçok kademesinde eğitimci ve idareci olarak görev almış olması onun önerilerinin parti içinde dikkate alınmasına vesile olmuştur. Hem pozitif hem de dini ilimlerde eğitim almış olması onun meselelere bakış açısını genişlettiği gibi çözüm önerilerinin de dikkate alınmasını sağlamıştır. Eğitim ve öğretimde maksadın "vatana, bedenen dinç, fikren aydın, ruhen üstün faziletler ile donanmış gençler yetiştirmek" olduğunu ifade eden Günaltay eğitimin bunun için çok önemli bir araç olduğunu, toplumsal kültürün daha sonraki nesillere aktarımında, toplumsal kaynaşma ve sosyalleşmenin sağlanmasında vazgeçilmez bir unsur olarak gördüğünü her daim ifade etmiştir.⁴⁴ İdeal bir eğitim programının hedef kitlenin fiziksel, duygusal ve ruhsal hazır bulunuşluk düzeyini dikkate alan bir formatta yürütülmesinin önemine vurgu yapmaktadır.⁴⁵

Eğitim konusundaki bütün çalışmalarının özeti şu şekilde ifade edilebilir:

İnsanı bütün yönleriyle geliştirmeyi hedefleyen, bireyi gelecek hayata hazırlamanın bütün toplum kesimlerince yürütülen bir etkinlik dizisi ve bilinciyle gerçekleştirilmesi aile içi eğitimden, üniversite eğitimine kadar aynı hedefe odaklanmış eğitim programları ve bütünlüğü olmalıdır. Bu hedefleri gözetenek yapılacak bir eğitim, memleketin ihtiyaç duyduğu aydın ve zinde beyinler yetiştirecektir. Çocuğun eğitim hayatında en önemli iki unsurun biri aile diğeri hükümet olduğunu ifade etmiş, hükümetin dolaylı olarak gelecek neslin eğitime okullar vasıtasıyla etki ettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Günaltay bir çocuğun yetişmesinde ailede başlayıp üniversitede devam eden eğitim hayatında her bireyin birbirine karşı sorumlu olduğunu ayrıca hükümetin de bu eğitim imkânlarını bireye sunması noktasında sorumluluğu paylaştığını ifade etmiştir.⁴⁶

İnsanı bedenen, aklen, ruhen ve duygusal bir bütün olarak gören eğitimde de insanın bütün bu yönlerini hedef alan bir içeriğe sahip olduğunda ancak hedefine ulaşabileceğini söylemektedir. Bunların birini dışarıda bırakan eğitim anlayışının eksik kalacağını ve istenilen neslin yetiştirilemeyeceğini ifade etmektedir. Türk milletinin en önemli birleştirici unsurlardan biri olarak gördüğü dini aynı zamanda milli birliğinde en önemli garantörü olduğu kanaatindedir. İslamiyet'in ruhuna aykırı hurafelerden arındırılmış öğrencinin zihinsel, duygusal ve ruhsal ihtiyaçlarına cevap veren bir formatta yürütülen bir din eğitiminin önemine dikkat çekmiştir.

⁴⁴ M. Şemsettin Günaltay, Hurafattan Hakikata, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul 1332.

⁴⁵ Günaltay, Zulmetten Nura, s.275.

⁴⁶ Günaltay, a.g.e., s.275 vd.

Batı tarzında yenilikler yapılırken, halkın dini duygularının göz önüne alınmadığı ve bu sebeple yeniliklerin kabulünde halk ile iktidar arasında mesafe olduğunu bunun yerine yeniliklerin din ile harmanlanarak verilmesinin daha başarılı olacağına bu yüzden de aydın fikirli din adamlarının yetiştirilmesini oldukça önemsemiştir.⁴⁷ Ayrıca İslam dini batının ulaştığı ilim ve fennin temel prensiplerine haizdir. İnsan haklarına saygılı, kadına gerçek değerini veren adaleti ve özgürlüğü prensip edinmiştir.⁴⁸ Onun bu eğitim anlayışı Başbakan olduğunda da hükümet programına aynen yansımıştır.

9. Günaltay Hükümeti Dönemi'nde Demokratikleşme Hareketleri

Tek Parti İktidarı olmanın getirdiği birçok problemi göğüslemek zorunda kalan XVIII. Günaltay Hükümeti kurulduğu andan itibaren demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Özellikle demokrasinin işlemesi için vazgeçilmez unsur olan siyasi partilerin kurulması, Seçim Kanunu üzerinde değişiklik yapılması Günaltay'ın öncelikleri arasındaydı. Özellikle 1946'da CHP'den ayrılan ve CHP'nin yaptığı politikaları eleştiren bir grup milletvekilinin Demokrat Parti'yi kurması ile iyice su yüzüne çıkan parti içi muhalefeti, demokrasi adına önemli bir gelişme olmuştur. Ancak iktidarın gücünü kaybetmemek için prensiplerinden vazgeçmesi ya da daha yumuşak hale getirmesi hiç kolay olmamıştır. I. ve II. Saka Hükümetleri'nin ekonomik ve demokratikleşme hamleleri yetersiz kalmış DP'nin muhalefeti de buna eklenince hükümetin istifasına sebep olmuştur.

Günaltay Hükümeti CHP'nin öncesinde başlattığı, ancak muvaffak olamadığı Seçim Yasası'nda değişiklik yapmak için Nihat Erim başkanlığında bir heyet kurarak Seçim Yasası'nın değiştirilmesi için harekete geçmiştir. Yapılan çalışmalardan sonra 16 Şubat 1950'de Demokrat Partililerin de yasaya olumlu oy vermeleri sonucunda kabul edilmiştir. Bu yasaya göre milletvekili seçimi tek derecelidir. Çoğunluk yöntemine göre genel, eşit, gizli oy, açık tasnif esasına dayalı yargı güvencesini getirmektedir.⁴⁹ Seçim yasasına yapılan bu değişiklik ile 1950 Seçimleri dürüst ve baskısız bir şekilde yapılmış, bu durumu çok partili demokratik hayata geçiş gayretlerinde aramakla birlikte 1950 tarihli Günaltay Hükümeti döneminde gerçekleştirilen Seçim Kanunu'nun hükümlerinde de aramak gerekir. Her ne kadar bu seçim sonuçları CHP'ye iktidarı kaybettirse de demokratikleşme yolunda önemli bir adım olmuştur.

Günaltay'ın hükümette bulunduğu dönemde Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesi 16 Haziran 1949'da çıkarılarak irticai faaliyetlerin önüne geçilmek istenmiştir. Bu madde laikliğe aykırı olarak devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla cemiyet, tesis, teşkil, tanzim, sevk veya

⁴⁷ A. Çağlar Deniz, Türk Modernleşmesinde Düşünsel Dönüşümler, M. Şemsettin Günaltay'ın Türkiye'si, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2013, s.74.

⁴⁸ Mustafa Alıcı, Bir Aydın İki Dönem: Bir Osmanlı Düşünürü ve Cumhuriyet Aydını Profili Olarak M. Şemsettin Günaltay'ın Din Anlayışı, Akra Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, 2019, C.18, ss.27-44, s.18

⁴⁹ Düstur, 3. Tertip, C.31, s.847 vd.; Nuran Kılavuz, Türk Siyasî Hayatında 1965 Seçimleri, Berikan Yayınevi, Ankara 2020, s.96

idare eden kimselerin ne şekilde cezalandırılmasına dair kanundur.⁵⁰ Bu kanunu düzenlemeyle ilgili Günaltay Hükümeti birçok eleştiriye maruz kalmıştır. 1925 yılında çıkan bir kanunla Türk büyüklerinin türbelerinin ziyaretinin engellenmesi ile ilgili kanuna ek bir madde getirilerek 1 Mart 1950'de bunların serbest bir şekilde ziyaret edilmesi sağlanmıştır.⁵¹ Yine 23 Mart 1950'de Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat ve vazifeleri hakkında kanun çıkarılarak bu kurumun iyileştirilip, dini ve toplumun ihtiyacı olan inanç konularında daha aktif hale getirilmesi sağlanmıştır.

Yine II. Dünya Savaşı sonrası dünyada meydana gelen değişimler sonucunda Türkiye Cumhuriyeti batı bloğunun yanında bir politika belirlemiştir. Günaltay Hükümeti de bu politika doğrultusunda 8 Ağustos 1949'da Avrupa Konseyi'ne üye olarak davet edilmiş ve bu davete icabet ederek Türkiye batı bloğunun siyasal ve kültürel nitelikteki teşkilatına katılmıştır.⁵² Ayrıca batının askeri teşkilatı NATO'ya girmek için gerekli çalışmaları yapmış, bu bağlamda ilk başvuru Mart 1950'de gerçekleştirilmiştir. Tabii bu ilk başvuru da tam üyelik sağlanamamış, daha sonraki başvurular neticesinde bu üyelik gerçekleştirilmiştir.⁵³

II. Dünya Savaşı sonrası sağlık alanında hem kırsal hem de şehir kesimlerinde birçok eksiklik vardır. CHP Hükümetleri arasında bulunan Günaltay Hükümeti bu eksiklikleri gidermek amacıyla birçok faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetler arasında Gülhane Hastanesi, Harp Cerrahisi Müzesi ve Kan Verme İstasyonu, Ankara Çocuk Hastanesi, Ankara Doğum ve Çocuk Evi'nin açılışı bulunmaktadır. Bunların yanı sıra İstanbul Nişantaşı'nda 70 yataklı işçi hastanesi de açılmıştır. ⁵⁴Bunların bir kısmı basın tarafından seçim yatırımı olarak görülse de, sağlıktaki aksaklıkların giderilmesi Günaltay Hükümeti'nin öncelikleri arasında yer almıştır.

10. Günaltay'ın Fikir Dünyası

Günaltay'ın içine doğduğu yüzyılın sorunlarıyla karşılaşması çok uzun sürmemiş Erzincan'da başlayan ilk eğitim hayatı İstanbul ve İsviçre'de devam etmiş, ülkeye dönüşüyle birlikte Türk düşünce tarihinin hemen hemen her alanında fikirleriyle yerini almıştır. Türk siyasi hayatında Meşrutî Monarşi'nin yaşandığı dünyanın önde gelen özellikle batı ülkelerinde parlamenter sistemin uygulandığı bir siyasal ortamın tanığı olarak düşünce dünyasına doğu ile batıyı sentezleyerek bir yaşam sürmüştür.

Meşrutiyet Dönemi'nde İslam düşüncesi ve tarihi üzerine birçok yayın yapmış, 1909'dan itibaren İslamcı Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşâd dergilerinde yazılarak yazarak modernist İslamcılar arasında yerini almıştır. İslamcılara göre geri kalmışlığın sebebi "İslam değil aksine İslam'dan uzaklaşmış olmaktır. İslam âlemi ile batı arasındaki şiddetli dini

⁵⁰ Türk Ceza Kanunu, Savaş Yayınları, Ankara 1991, s.91.

⁵¹ Melike Yardımcı, Şemsettin Günaltay Hükümeti (1949-1950), Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2018, s.38

⁵²Özüçetin, a.g.m., s.424.

⁵³ Haluk Gerger, "Türk Dış Politikası (1946-1980)", C.D.T.A., Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 538.

⁵⁴ Ayın Tarihi, 10 Nisan 1950.

düşmanlık ve taassup, Müslümanlardaki tembellik, gaflet, bilgisizlik dolayısıyla hurafelerin eseri olmak ve körü körüne her sahaya yayılan taklit gibi olumsuzluklardır”⁵⁵ düşüncesine eserlerinde yer vermiştir. 1914 yılında yayınladığı “Zulmetten Nura” adlı eseri ile Müslümanları uyandırmak istemiş, İslam âleminin gün ışığına çıkabilmesi için bir fikir ortaya koymuştur. Ona göre de geri kalmanın sebebi İslam değil onun yanlış anlaşılmasıydı. Gerçek İslam’ı yaşayarak ilerlemek mümkündür. ⁵⁶

Özellikle I. Dünya Savaşı’nın bitip milliyetçi hareketlerin hız kazandığı Türkçülük akımının içinde Günaltay’ı ve düşüncelerini paylaştığı eserleri görmek elbette hiç şaşırtıcı olmamıştır. Arap toplumlarında da baş gösteren milliyetçilik akımının etkisiyle, Osmanlı’nın arkasından planlar yapan Araplar Türk aydınının gözünden düşmüş, İslamcı düşünce tamamen yok olmasa da yerini Türkçü akıma bırakmıştır.

Türkçülük akımında maksat milliyetçilik duygularını harekete geçirmek suretiyle hem dini hem de devleti kurtarmaktır. Türkçülere göre bağımsızlığın ve ilerlemenin tek yolu milli vicdanı kuvvetlendirmektir.⁵⁷ Gökalp’in üzerine çalıştığı ve yaygınlaştırdığı Türkçülük fikrine göre ilerlemek için batı medeniyetini benimsemeli fakat her milletin kendine has kültürünü korumasıyla birlikte gerçekleştirilmelidir.

Çağdaşlık teknoloji üretmek ve kullanmak olup şeklen ve hayat tarzı olarak batılıya benzemek değildir. Milletimiz ne dininden ne de modern hayatın gereklerinden soyutlanabilir. Dolayısıyla gerekli olan bu iki nimetten birini diğerine feda etmek değil aksine onları birbiriyle telife çalışmaktır.⁵⁸ “Dinden ve milliyetten doğan manevi ihtiyaçlarımız batıdan alınamaz”⁵⁹ şeklinde Türk düşünce tarihinde yer bulan bu doktrinden Günaltay’da etkilenmiş, Avrupa’da yaptığı tespitler neticesinde, Türk milliyetçiliğinin geliştirilmesinde ve sosyal yaşamda yer almasına hizmet etmiştir. Ancak Türkçülüğün İslamcılığa muhalif gösterilmesine şiddetle karşı çıkmış, Türkçülüğün çağdaş İslam Türkçülüğü olması gerektiğini belirterek batının akıl ve bilimiyle donatılmış bir Türk- İslam kültürü oluşturulmasını önemle savunmuştur. ⁶⁰Bu konuda üniversite öğrencilerine Türklük şuurunu yerleştirmeyi, milli bilinç ile yetiştirmeyi, kendi kültürü ile barışık ancak çağın ihtiyaçlarına karşılık veren teknolojinin de kullanılmasını rol model olarak yaşayarak da göstermiştir.

Türkçülük akımının hemen akabinde II. Meşrutiyet’in ilanından sonra ortaya çıkan Batılılaşma (Garplılaşma) Osmanlı düşünce coğrafyasında yerini almıştır. Bu hareketin aktivistleri, batı kültürü ve medeniyetini süratle alıp, batı dünyası ile birleşerek devleti

⁵⁵ Tunaya, a.g.e., ss. 630-670.

⁵⁶ Aydeniz, a.g.m., s.72.

⁵⁷ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, nşr. Mehmet Kaplan, İstanbul 1990, s.87 vd.

⁵⁸ Ziya Gökalp, Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri 1, nşr. Rıza Kardaş, İstanbul 1992, s.43

⁵⁹ Gökalp, a.g.e., s.43 vd.

⁶⁰ İlhami Ayrancı, Bir Tarihçi Olarak Şemseddin Günaltay, Ankara Ü.S.B.E, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s.99.

kurtarmayı amaç edinmişlerdir.⁶¹ Bu düşünce de kendi içinde bölünmelere gitmiş, bir kısım düşünce insanları batıyı tamamen taklit etmek gerektiğini bir kısmı ise teknolojinin alınıp din de ve kültürde değişimi reddetmişlerdir. Günaltay ise batılılaşmayı elzem görmüş, ancak İslam dinine sonradan sokulan bidatlardan, Arap kültürünün cahiliye adetlerinden, hurafelerden ve din tacirlerinden ayıklanmış, İslam'ın Garplılaşma'ya engel teşkil etmediğini bütün yazılarında dile getirmiştir. Onun İslam ile ilgili bu düşüncesi CHP içerisinde hem hükümet kurmasına hem de İslamcı Başbakan şeklinde eleştirilmesine sebep olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı sonrası inkılâpların yapıldığı safhada eski yönetim ile bağların tamamen kopararak batı medeniyetini model almış bir toplumun inşası için harekete geçilmiştir. Dinin varlığı Cumhuriyet'in arkasında kalmış, gelişmelerin önünde bir engel kabul edilmiştir. Batıda Orta Çağ Avrupası'nda Hıristiyanlık için yapılmış bütün eleştiriler, sanki İslam dini içinde geçerliymiş gibi, İslam'da Cumhuriyet aydınından bu geri bırakılmışlığın müsebbibi olarak payını almıştır. Birçok aydına göre İslam Hz. Muhammed'in eseridir. O İslam'ı tedvin ederken Yahudilik ve Hıristiyanlıktan büyük ölçüde faydalanmıştır. Hatta "İslamiyet bu iki dinin ıslah edilmiş şeklidir"⁶²denilebilir diye de düşüncelerini ortaya koymuşlardır.

Günaltay ise yaşadığı bu süre zarfında birçok siyasi değişim süreçlerine tanıklık ettiği için bu düşüncelerin hepsinden etkilenmiştir. Dönemin siyasi düşüncesinden dolayı zaman zaman bu fikirlerin bir diğerinin önüne geçtiği de görülmüştür. Özellikle TBMM'de milletvekili olarak bulunduğu süreç içinde, Tek Parti İktidarı'nın siyasi söylemlerine karşı kendi öz düşüncesine zıt fikirler savunduğu da görülmüştür. Ancak Günaltay'ın yaşamı boyunca tespit ettiği en önemli öğretilerden birisi ise " bir millet için en büyük felaket güzidelerle halk arasında ruhi ve hissi uçurum bulunmasıdır. Bu uçurumun süratle doldurularak bu iki tabaka arasında ruhi ve hissi ortak duygu sağlanamazsa milli hâkimiyet açısından geleceğe ümitle bakılamaz"⁶³ diyerek aydın ve halk arasında bir birlik hissedilemiyorsa ortak bir gelecek inşa edilemez tespitini çok iyi yapmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde aktif siyasetin içinde bulunması sebebiyle devletin politikalarının belirlenmesi sürecinde dâhil olduğu alanlara oldukça etki etmiştir. Kendi kültürü ile batının kültürünün yakınlştırılmasında oldukça gayret sarf etmiş, bazen hükümetin içinde olması sebebiyle bilim insanı olma kimliği, siyaset adamı olma kimliğinin arkasında kalmıştır. Tek parti dönemi inkılâplarının yapıldığı süreç içinde konjonktürel kararlarda da yer almıştır.

27 yıllık tek parti iktidarının son Başbakanı olarak görev aldığı süreç içinde, geçmişe yönelik yapılan bazı yanlışların düzeltilmesinde etkin rol oynamıştır. Özellikle din ve din eğitimi konusunda halkın bilinçli bir şekilde dinden uzaklaştırıldığına önemli

⁶¹ Ahmet İshak Demir, Cumhuriyet Dönemi Aydınlarının İslam'a Bakışı, İstanbul 2004, s.85.

⁶² Celal Nuri, İttihâd-ı İslâm, İstanbul 1331, s.16 vd.

⁶³ Günaltay, Maziden Atiye, s.25.

tanıklarındandır. Bu sebeple Başbakanlığı döneminde ilk icraatları arasında din eğitiminin ilkokullarda seçmeli ders olarak verilmesini temin etmek, bu dersi verecekler için İlahiyat Fakültesi'nin açılmasını gerçekleştirmek, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesini ve yetkisini yeniden düzenlemesini temin etmek imkânını bulmuştur. Onun Başbakanlığına denk gelen bu tutum halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Pozitif bilimlerin yanında dini bilimlerinde insanın fıtratı gereği ihtiyaç olduğu ve devlet tarafından demokrasinin özüne uygun olarak halka sunulması Cumhuriyet erdemi olarak kabul görmüştür.

Halk ile uzlaşa içinde olan bir yönetimi icra etmek için çaba sarf etmiş ancak onun bu çabası 27 yıllık Tek Parti İktidarı'nın yıpranmışlıklarını ortadan kaldırmaya yetmemiş, ancak çok partili hayata daha yumuşak ve seçim güvenliği içinde geçilmesini sağlamıştır. Kısaca yaşadığı yüzyılın fikir ve hareketlerinin hepsinden etkilenmiş ve bu fikirleri karşı karşıya getirilmeden uzlaşa içinde hem kendi fikir yapısını hem de bulunduğu görevlerde bu fikrinin uygulanması gayreti içinde olmuştur.⁶⁴

Sonuç

Bir insan 4 farklı yönetim Günaltay'ın yaşadığı zaman dilimini anlatmak için en uygun cümledir. 19. Yüzyılın sonlarında doğmuş, bulunduğu coğrafya hem Osmanlı zihin yapısına sahip hem de Tanzimat'tan bu yana Batılılaşma diye bir değişimin içinde yer almaktadır. Günaltay'ın hemen hemen hepsinin ortak yaşadığı zihinsel ve fiziksel değişim yüzyılın fikir yapısına etki etmiştir. Saltanattan Meşrutiyet'e geçiş ve bu sürecin sancıları eski ile yeninin çatışması, hangisi güçlü ise onun galibiyeti ve idaresinin devam etmesi, iktidardan düşmeyi ve baskıyı sindiremeyenlerin iktidarı ele geçirmek için yeni planlar ve paydaşlar ile iktidarı ele geçirme tahayyülleri sürekli gidip gelen iktidar kavgalarını kapsamaktadır.

Modernleşme ve mevcut düzenin iyileştirilmesi için yapılan, iyi niyetlerin kısa sürede cevap vermeyişi ile toplumun eski- yeni fikir mücadelesinde daha çok yıpranması ve ulusal anlamda bu ayrışmaların yaşandığı bir süreçtir. Uluslar arası alanda ise savaşların yaşandığı bizzat toplumun bu savaşlarda taraf olarak yer almasının acı sonuçları ve yapılan en ağır antlaşmalar ve onların uygulanma süreçleridir. Bütün dünyayı yakıp yıkan bir savaşın henüz bitiminde daha anlaşmaların mürekkebi kurumadan vatan diye bilinen toprakların elden almak için işgal edilmesi, akla hayale gelmeyen taciz ve tecavüzler bunlara karşı bir avuç milletin topyekûn bir araya gelerek vatan müdafaasıdır. Yapılan savaşlarda binlerce şehit sonrasında Cumhuriyet'in ilan edilmesi ekseninde dönen bir dönem ve bu dönemde bir fikir ve siyaset insanı olarak varoluş gayesine hizmet eden bir İslam âlimidir.

Günaltay tüm bu süreçler geçerken bunlara şahit olmuş ve olayların içinde yer almıştır. Elbette birçok fikrin içinde yer almak ve zaman içinde bunların bir kısmından vazgeçmek ya da reddetmek ne kadar ihtimal dâhilinde ise Günaltay'ın fikirlerinde bu değişimleri görmek o kadar olasıdır. Değişime açık bir insan olarak bulunduğu devrin fikirlerinden etkilenmiş ancak sonuçlarına şahit olduğunda bunların bazılarında vazgeçmeyi kendine aykırılık olarak görmemiş, tam aksine olgun bir insanın değişimi olarak görmüştür. Birçok

⁶⁴ Alıcı, a.g.m., s.28

kimliği üzerinde barındıran ilim, eğitim, siyaset, tarihçi, yazar ve her şeyden önce bulunduğu çağın sorunlarına küresel, küçük ölçekte ulusal bakan aydın, sorumluluk sahibi bir şahsiyettir.

Cumhuriyet Dönemi düşünce yapısı, öncesinden gelen Garplılaşma, Türkçülük ve Milliyetçilik fikirleri üzerinde oturmuştur. Kültür- medeniyet ayrımını dikkate almayı taklit etme değil “tercüme modernleşmesi” denilen bir yöntemi benimsemişlerdir. Daha açık bir ifade ile Cumhuriyet Dönemi’ndeki modernleşme, topyekûn bir modernleşme daha doğrusu Batılılaşmadır. Cumhuriyet’i kuran kadro radikal bir Batılılaşmacı zihniyete sahip olduğundan batının tüm devlet ve sosyokültürel kurumlarını benimsemişlerdir.⁶⁵ Yapılan Batılılaşma devrimlerinin amacı Türkiye Cumhuriyeti halkını tümünden çağdaş ve bütün anlam ve biçimleriyle uygar bir toplum haline getirmektir. Var olmak için uygar, uygar olmak için de Batılılaşmak şarttır. Bu fikir atmosferinin içinde olan Günaltay “hem batı felsefesi hem de İslam felsefesine vakıf yetkin bir dinler tarihçisi, devlet ve siyaset adamı, hem doğu hem de batı medeniyetlerini sentezlemek isteyen biri olarak”⁶⁶ tüm bu fikri yaklaşımları bünyesinde barındıran bir düşünürdür.

Türk Tarih Kurumu üyesi ve başkanlığını yaptığı dönem de dâhil olmak üzere, Milliyetçi duruşun içinde yer almış, dönemin siyasi atmosferine uygun uygulamalarına imza atmıştır. Başbakanlığı döneminde özellikle çok partili siyasi hayatın var olması ve siyasi partilerin iktidara taşıyan seçimlerin adil bir şekilde yapılıp, oyların gizli, sayımın açık yapılması için Seçim Kanunu’nda değişikliği gerçekleştirmiştir. Onun bu hamlesi iktidarda kalmaya yeterli gelmemiş, ancak demokrasinin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Başbakanlıkta bulunduğu dönemde, dini konulardaki yumuşak tutumunu iktidarında da uygulamış, din derslerinin ilköğretimde seçmeli okutulmasına, İmam Hatip Okulları’nın açılmasına ve bu okullarda ders verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için İlahiyat Fakültesi’nin kurulmasına bizzat rehberlik etmiştir. Onun bu yaklaşımları hem kendi öz fikirleri doğrultusunda hem de CHP’nin 1947’de aldığı kararlar doğrultusunda tezahür etmiştir.

Halktan kopuk bir Cumhuriyet’in sakıncalarını iyi bilen bir ilim insanı ve siyasetçi olarak halkın din konusunda, kendi dinini öğrenmek için örgün eğitimde yer almasını bulunduğu bütün mecralarda ifade etmiştir. Ona göre din insanla beraber vardır ve var olmaya da hep devam edecektir. Aynı zamanda dinin hayatın pozitif bir faktörü olduğunu kabul etmekte ve dinin bir medeniyet formu olduğunu açıklayan dinler tarihçileriyle de bu fikir yapısı örtüşmektedir.⁶⁷ Başbakanlıkta bulunduğu dönem içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat ve vazifeleri hakkında ek bir kanun çıkarılmasını sağlamıştır. Ancak dinin öteden beri kötü niyetle kullanılıp devlete ve millete karşı bir güç olarak

⁶⁵ Alıcı, a.g.m., s.31.

⁶⁶ Alıcı, a.g.m., s.32.

⁶⁷ Alıcı, a.g.m., s.33.

kullanılmasını da engellemek için Türk Ceza Kanununa da ek bir madde getirerek bu tür teşebbüslerin önünü kesmeye çalışmıştır.

Sade bir yaşamın içine çok büyük bilimsel eserler, devletin önemli kademelerinde devlet memurluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Başbakanlığını sıgırdırmiş Türk tarihinin gidişine yön vermiş, milli duruşu, dini inancı ve medeniyeti birbirine vurdurmadan hepsinin ülke için faydalı olanları özümsemeyi bilmiş, nadir bir şahsiyet olarak Türk tarihinde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Alıcı, Mustafa, "Bir Aydın İki Dönem: Bir Osmanlı Düşünürü ve Cumhuriyet Aydını Profili Olarak M. Şemsettin Günaltay'ın Din Anlayışı", Akra Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, 2019, C.18, ss.27-44.
- Aydeniz, Hüsnü, "M. Şemsettin Günaltay'a Göre Müslüman Dünyanın Aydın Krizi", Ed. Mesut İnan- Fatih Kandemir- Ömer Aslan, İstanbul 2016, ss. 22-56.
- Aydın Tarihi, 10 Nisan 1950.
- Ayracı, İlhami, "Bir Tarihçi Olarak Şemseddin Günaltay", Ankara Ü.S.B.E, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- Ayrancı, İlhami, "Bir Tarihçi Olarak Ö. Şemseddin Günaltay (Hayatı, Eserleri ve İslam Tarihi ile İlgili Eserlerinin Tahlili)", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A)- 030.10.14.8.9.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A), 030-10.14.8.9.
- Çetinkaya, Bayram Ali, "Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Şemsettin Günaltay", Araştırma Yayınları, Ankara 2003.
- Demir, Ahmet İshak , "Cumhuriyet Dönemi Aydınlarının İslam'a Bakışı", İstanbul 2004.
- Deniz, A. Çağlar, "Türk Modernleşmesinde Düşünsel Dönüşümler", M. Şemsettin Günaltay'ın Türkiye'si, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2013.
- Dilaçar, Agop, "Kemalizmin Dil ve Tarih Tezi", Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri (10 - 14 Aralık 1973, İstanbul), İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1975.
- Düstur, 3. Tertip, C.31.
- Gerger, Haluk, "Türk Dış Politikası (1946-1980)", C.D.T.A., Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Gökalp, Ziya, "Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri 1", nşr. Rıza Kardaş, İstanbul 1992.
- Gökalp, Ziya, "Türkçülüğün Esasları", nşr. Mehmet Kaplan, İstanbul 1990.
- Günaltay M. Şemsettin, " Hurâfeler ve İslam Gerçeği", Haz. Ahmet Gökbek, Marifet Yayınları, İstanbul 1997.
- Günaltay, M. Şemsettin, "Açış Söylevi", V. Türk Tarih Kongresi, T.T.K Basımevi, Ankara 1960.

- Günaltay, M. Şemsettin, “Hurafattan Hakikata”, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul 1332.
- Günaltay, M. Şemsettin, “Maziden Atiye- Geçmişten Geleceğe”, Haz. A. Lütfi Kazancı- Osman Kazancı, Marifet Yayınları, İstanbul 2000.
- Günaltay, M. Şemsettin, “Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kat’i Zaferi, Belleten, II-7-8, 1939.
- Günaltay, M. Şemsettin, “Zulmetten nura”, Bunalım Çağından İslam’ın Aydınlığına, Haz. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.
- Günaltay, M. Şemsettin, 5. Türk Tarih Kongresi, 12- 17 Nisan 1956, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1960.
- II. Türk Tarih Kongresi, Eylül 1937, Kenan Matbaası, İstanbul 1943.
- İslam’da Fen ve Felsefe”, Sebilürreşad.C. 1-8, S. 6-188, 29 Mart 1328.
- Karal, Enver Ziya, “Atatürk’ün Türk Tarih Tezi”. Atatürkçülük (İkinci Kitap) Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler, MEB Yayınları, İstanbul 1997.
- Kılavuz, Nuran, “Türk Siyasî Hayatında 1965 Seçimleri”, Berikan Yayınevi, Ankara 2020.
- Kocabaş, Süleyman, “İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950”, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 2009.
- Kodaman, Bayram, “Atatürk ve Kültür”, Özel Sayı, H.Ü Yayınları, Ankara 1982.
- Korkut, Tuna, “Türk Tarih Tezleri ve Sosyoloji”, Tarih ve Sosyoloji Semineri, 28-29 Mayıs 1990, İstanbul 1991.
- Nuri, Celal, “İttihâd-ı İslâm”, İstanbul 1331.
- Özkul, Yunus Emre, “Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı”, İzmir Sosyal Bilimler Dergisi, C.I, S.I, Haziran 2019, ss. 38-50.
- Özüçetin, Yaşar, “M. Şemsettin Günaltay’ın Hayatı, İlimi, İdari ve Siyasi Faaliyetleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.8, S.38, 2015, ss.413-449.
- Salgur, Kalçar, “Şemsettin Günaltay, İktidar ve Bilgi Kavşağında Bir Şahsiyet”, 75. Yılda Türkiye’de Sosyoloji, İstanbul 1991.
- Şahin, Kamil “Günaltay”, İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, XIV.
- TBMM Albümü, 1994.
- TBMM Albümü, 1994.
- TBMM Azasının Tercümei Hal Kağıdı Örneği, 7, 601-700.
- TBMM Genel Evrak ve Arşiv Müdürlüğü, T.B.M.M. Azası Şemseddin’in Dosyası, Dosya 622, Albüm.
- TBMM Tutanak Dergisi, VIII. Dönem, İçtima:3, C.20.
- TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 15.
- Tunaya, Tarık Z., “Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyetin Siyasî Tefekküründe İslâmcılık Cereyanı”, . Ü. H.F. Mecmuası, Cilt XIX No:3-4, 1949, ss. 630-670.
- Türk Ceza Kanunu, Savaş Yayınları, Ankara 1991.
- Türk Tarihinin Ana Hatları, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Türk Tarihi Yazılırken”, Belleten, C.III, F.3, 1939.

Ülken, H. Ziya, “Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi”, Ülken Yayınları, İstanbul 1980.

Yardımcı, Melike, “Şemsettin Günaltay Hükümeti (1949-1950)”, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2018.

Yıldırım, Ercan, “Kemalizm ve Türkçülük Arasında Şemsettin Günaltay’ın İslamcılığı”, Umran Dergisi, S.235, Mart 2014.

HAMDİ ÜLKER'İN ESERLERİNİN KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Necdet Tozlu² - Buse Nur Yüce³

Hamdi Ülker

APA: Tozlu, N.; Yüce, B. N (2020). Hamdi Ülker'in eserlerinin kök değerler açısından incelenmesi.

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (21), 575-597. DOI: 10.29000/rumelide.843597.

Öz. Kültürel ve sosyal bir varlık olan insan, sahip olduğu değerleri, bireysel ve sosyal yaşamına anlam katmak, bu değerleri gelecek nesillere aktarmak ve bu değerlerle daha iyi bir gelecek inşa etmek gibi amaçlarla kullanmaktadır. Toplumsal bütünlüğü sağlamada çok büyük etkisi olan bu değerler, birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de edebi eserler ve öğretim ile genç nesillere aktarılmıştır. Yakın geçmişe kadar belirli bir plan dahilinde olmadan, genellikle derslerde doğrudan veya örtük program dahilinde değer iletimi sağlanmıştır. 2017 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programı değişikliği içerisinde değerler eğitimi konusu ele alınmış ve değerler eğitiminin esası görülen on kök değere yer verilmiştir. Yapılan çalışmada Hamdi Ülker'in eserlerinin, milli eğitim bakanlığının tespit ettiği öğretim programında

yer alan on kök değer açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Hamdi Ülker'in 9

¹ Bu makale, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sunulan aynı adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü (Erzincan, Türkiye), necdettozlu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0466-1290. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.11.2020 kabul tarihi: 20.12.2020; DOI: 10.29000/rumelide.843597]

³ YL Öğrencisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim ABD (Erzincan, Türkiye), busenryuce@gmail.com, 0000-0002-4042-2019

eseri kök değerler açısından incelenmiş, okuyucuya aktardığı değerler, değerler eğitimine sağladığı katkılar belirlenmiştir. Araştırma yöntemi için içerik analizi seçilmiş ve değerleri kayıt altına almak için fişleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda tespit edilen 437 adet değerde, en çok sevgi değerine en az ise adalet değerine rastlanılmıştır. Eserlerde tespit edilen on kök değer, şekiller aracılığıyla sıklık ve yüzdesel olarak belirtilmiştir. Eserlerin genelinde on kök değer her birine yer verildiği ve değerlerin okuyucuya örtük bir biçimde aktarıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Değer, değerler eğitimi, Hamdi Ülker

Analysis of Hamdi Ülker's works in terms of core values

Abstract

Human beings use their values for purposes such as adding meaning to their individual and social life, transferring them to future generations, and building a better future with them. These values have been passed on to younger generations through literary works and education. Until recently, value transmission has been achieved in lessons without a specific plan. In 2017, the subject of values education was handled within the scope of the curriculum change of the Ministry of National Education and ten core values that form the basis of the values education were included in the new curriculum. The aim of the research is to examine the works of Hamdi Ülker in terms of ten core values in the curriculum. For this purpose, 9 works of Hamdi Ülker have been examined in terms of core values, and the values they have transferred to the reader and their contribution to the education of the values have been determined. Content analysis was chosen for the research method and labeling technique was used to record the values. The determined values are shown with page number and divided into classes and displayed in the header. At the end of the study, the most "love" value and the least "justice" value were determined at 437 values. The ten basic values determined in the Works are expressed as numbers in frequency and percentage. It was determined that all ten core values were included in the works and the values were implicitly transferred to the reader.

Keywords: Value, values education, Hamdi Ülker

1. Giriş

İnsan hem kültürel hem de sosyal bir varlık olarak sahip olduğu değerleri, bireysel ve sosyal yaşamına anlam katmak amacıyla kullanmakta; bunları gelecek nesillere aktarmakta ve yarattığı bu değerler aracılığıyla daha iyi bir geleceği inşa etmeye çalışmaktadır. Dünya medeniyetine ışık tutan en önemli kültürlerden biri de Türk kültürüdür. Türk kültürü ya da Türk'ün yaşam biçimi, binlerce yıllık birikimiyle dünya medeniyetine evrensel ölçütlerde onlarca değer kazandırmıştır. Türk kültürüyle var olan değerler evrensel değerlerle örtüşen özelliklere sahiptir. Türk tarihinde, kültürel birikimin, kültür ürünü değerlerin nesiller boyu aktarımında, şair, yazar ve düşünürlerin yarattığı edebi eserlerin önemi büyüktür. Ayrıca hem milli hem de evrensel değerlerin nesiller boyu aktarımında okulların ve okullarda uygulanan öğretim programlarının da önemi çok büyüktür.

Türkiye'de değer iletimi belirli bir plan dâhilinde olmadan bazı derslerde doğrudan bazı derslerde ise örtük program içinde sağlanmıştır. Bu uygulama 2004 yılında pilot uygulamasına başlanan yapılandırmacı ilköğretim programlarıyla başka bir ivme kazanmış ve derslerde her üniteye doğrudan kazandırılacak değerler gösterilmeye başlanmıştır. 2005 yılında uygulamaya geçen Sosyal Bilgiler öğretim programında değerler eğitimine çok önem

verildiği görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi 4-5 ve 6-7. sınıf öğretim programında, öğrencilere kazandırılacak değerler ve bu değerlerin eğitimi, ayrı bir başlık altında oluşturulmuş ve öğrenciye verilmesi gereken değerler saptanmıştır. (Yel & Aladağ, 2009).

Ülkemizde değerler eğitimi 2010 2011 Öğretim Yılı'ndan itibaren başlamıştır. Bu yıldan sonra okullar değerler eğitimi çalışmalarına yer vermiştir. 2017 yılında Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programa on kök değer eklenmiştir. Değerler ve değer eğitimi, öğretim programlarının nirengi noktasını oluşturmuştur. Ayrıca değer eğitiminin önemi vurgulanarak mevcut öğretim programları içinde ele alınması gereği vurgulanmıştır.

1.1.Problem durumu

Nitelikli bir eğitim sisteminden beklenen en önemli sonuçlardan biri, yetiştirilen bireylerin davranışlarını sürekli olumlu değişiklikler yaratabilecek yeterliklerle geliştirmektir. Örgün eğitim yaşantıları aracılığıyla bireylere, ülke kültürünün sahip olduğu değerler kazandırılmaya çalışılır. Değerler, edebi metinlerde, halkın davranış örüntülerinde, kültürün aktarım şekillerinde görülür. Önemli olan değerlerin gerçekliklerine uygun bir şekilde öğrencilerin davranışlarında sergilenmesi gerekliliğidir. Davranışlara aktarılmayan değerler, hem kuramsal hem de uygulama pratiklerine bağlı olarak önemli bir anlam ifade etmez. Değerlerin davranışlarda gösterilememesi probleminin etkili bir şekilde çözümü için okullardaki sosyal etkinliklere gereken özenin gösterilmesi gerekir.

Toplumlar değerlerini sürdürebilmek için gelecek kuşaklarını bu değerlerle mücehhez yetiştirmeye çalışırlar. Sorumluluk sahibi, ait olduğu topluma uyumlu, değerlerini önceleyen ve yaşatan bireyler yetiştirmenin yanında değer kaybını önlemek amacıyla çaba sarf ederler. Dünyada yaşanan hızlı gelişmeler, toplumun temelini oluşturan değerleri de büyük ölçüde etkilemiştir. İçinde bulunduğumuz dijital çağ, baskın kültürlerin diğer kültürleri etkilemesine hatta temel değerlerinde değişikliğe sebebiyet vermektedir. Yaşanan bu değişiklikler, aile birliğinin dağılması, güvenli ve huzurlu ortamın sağlanamaması gibi toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Bu tür sorunların gün geçtikçe artarak devam ediyor olması etkili bir değer eğitimi ihtiyacının göstergesidir. Asıl mesele, aktarılması hedeflenen değerlerin, gelecek kuşaklara ne tür araçlarla kazandırılabilir olmasıdır (Ekşi, 2003). Yazarlar, roman ve hikâyelerinde düşünce ve duyguların yanında ait oldukları toplumların değerlerini de okuyucuya aktarırlar. Bu nedenle Hamdi Ülker'in eserleri öğretim programında belirtilen on kök değer açısından incelenmiştir.

1.1. Alt problemler

- a. Hamdi Ülker eserlerinde hangi kök değerleri ön plana çıkarmıştır?
- b. Hamdi Ülker'in eserlerinde tespit edilen değerlerin dağılımı ne sıklıktadır?
- c. Hamdi Ülker'in eserleri değerler eğitiminde kullanılması mümkün kaynaklar mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırma yöntemi

Bilimsel araştırmalarda yöntemler nicel ve nitel olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Doküman analizinde ulaşılan veriler bir bilgi tabanında yer alabilir. Araştırmacılar analizi yapılacak dokümanlar için kütüphane kataloglarına ve arşivlerine göz atarak, bilinmeyi belgeleyebilir. Doküman analizi, diğer araştırma metotlarına göre daha az zaman alması, daha az maliyetli olması ve detaylı incelemelere fırsat vermesi yönüyle kullanışlıdır (Bowen, 2009). “Nitel araştırmanın temelinde kuram oluşturma ve sosyal olguları kendi imkânları içerisinde değerlendirip anlaşılır kılma esası vardır” (Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmacılar kendiliğinden, doğal olarak oluşan olguları tüm karmaşıklığı içerisinde irdeler (Fraenkel & Norman, 2000). Nitel araştırma olan bu çalışma, değerler eğitimi yönüyle Hamdi Ülker’in eserlerini incelemeyi amaçlamıştır. Eserlerdeki değerler, içerik analizi yöntemi ile değerlendirilecektir.

2.2. İncelenen dokümanlar

Araştırmada incelenen dokümanlar Hamdi Ülker’e ait, yayımlanmış 9 kitaptır. Bu eserler Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Hamdi Ülker’in Eserlerinin Künyesi

Eserin Adı	Tür	Basım Yeri	Basım Yılı
1914-90000 Sarıkamış	Roman	Konya	2011
Dergah	Roman	Konya	2012
Son cemrem	Öykü	İstanbul	2014
Bana aşkı anlatır mısın?	Roman	İstanbul	2014
Doğu ekspresi	Öykü	İstanbul	2015
Kardelene Mektuplar	Öykü	İstanbul	2015
Gökmavi	Roman	İstanbul	2015
Yedi levin akşamı	Öykü	İstanbul	2017

Çalışmada alan yazında daha önce hiç çalışılmamış olan Hamdi Ülker’in eserlerinin okullarda değer eğitimine katkı sağlayacak ek kaynaklar arasında olabileceği düşünöldüğü için dokuz eserinin milli eğitim bakanlığı tarafından tespit edilen öğretim programında belirtilen on kök değer açısından incelenmesi uygun görölmüştür.

2.3. Verilerin toplanması

Hamdi Ülker'in 9 eseri ele alınarak çalışmanın amacı bağlamında irdelenmiş ve gerekli veriler tespit edilmiştir. Kuramsal çerçeve için Milli Eğitim Bakanlığının müfredatında yer alan değerlere ilişkin kaynak kitaplar incelenmiş, bilimsel değeri ve kabulü olan kitaplardan bilimsel çerçeve oluşturulmuştur. Yazar hakkındaki bilgiler ailesi, arkadaşları ve diğer yakın çevresiyle yapılan sohbetlerle ortaya çıkarılmıştır. Veriler, "Sohbet tarzı görüşme" ve "Nitel doküman incelemesi" yoluyla elde edilmiştir.

2.4. Verilerin analizi

TTKB'nin 18 Temmuz 2017 tarihinde "Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine" başlığıyla yayınladığı bu bildirisinde "Değerler Eğitimi"ne ilişkin "on kök değer"den bahsedilmiştir. Bahsi geçen değerler "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" olarak sunulmuştur. Yazara ait eserlere ulaşılmış ve tamamı okunup MEB'in değerler eğitimine ilişkin bahsettiği on kök değer tespit edilip bulunduğu sayfalarla birlikte gösterilmiştir. Tespit edilen değerler, içerisinde yer aldığı kitapların baş harfleri ile kodlanmıştır. Tespit edilen değerler cümle sonundaki parantez içerisinde kitabın kodu, basım tarihi ve bulunduğu sayfa sayısı ile belirtilmiştir. Analiz için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda Hamdi Ülker'in eserlerinde yer alan değerler tespit edilmiş ve hangi değerlere daha fazla vurgu yapıldığı analiz edilmiştir.

3. Bulgular ve yorum

3.1. Tespit edilen kök değerlerin analizi

3.1.1. Adalet

Adalet, karşılıklı insan ilişkilerini düzenleyen toplumsal düzenin mümkün, ama zorunlu olmayan bir niteliğidir (Kelsen, 2013). Hökelekli (2008) adalet kavramını "yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli olmak, eşitliği gözetmektir. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı ve benzeri nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmaktır" şeklinde tanımlamaktadır. Adalet, doğruluk, dürüstlük, eşitlik, hak, hak yemeçlik, hakkaniyet ölçülerine uyma, meşruluk, tarafsızlık, insaniyet, iyilik gibi anlamlara gelir (Tan & Töremen, 2010).

Bu tanımlardan yola çıkarak bir toplumda düzenin sağlanması, o toplumdaki bireylerle eşit yaklaşılması ve ayırım gözetmeksizin her biri için aynı kurallar aynı haklar geçerli olmalıdır diyebiliriz. Toplumdaki fertler herkes için aynı adaletin geçerli olmadığını düşünürse toplumda huzursuzluklar baş gösterir. Barış, huzur ve güven dinamiklerinin temelini oluşturan adalet ancak uygulandığı takdirde toplumda düzen sağlanır. Adaletin uygulanmasının önemi gereği şimdiki ve gelecekteki nesillere bu değerlerin aktarılması gelecekteki toplum huzuru ve devamı açısından önemlidir.

Melek, durumu iyi olmayan bir ailede annenin var olan bir ekmeği herkese eşit şekilde pay edişini görmüştür. "Gün içerisinde ailenin küçük çocuklarından birisinin ele geçirdiği bir ekmeği, anne ile fertlerinin sayısı kadar payetmiş ve herkes hakkına düşene razı olmuştur.

Haklarına o günlük düşen bir parça ekmeğe razı olup, yarısı açık barakada eski bir battaniyenin altına girip yatıp uyumuşlardı”(BAA, 2014).

Tablo 2. Eserlerde “Adalet” Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Sayfa Numarası
Bana Aşk Anlatır (BAA) Mısın?	189-226
Dergâh	3-17-38-166-209
Son Cemrem	114

Dergâh'ta; yıllarca dağlarda kaçak gezen Mahmut, sonunda yakalanıp hapishaneye girmiştir. Elbistan Hapishanesi'nden firar ettiği gibi Sinop'tan da firar edeceğini düşünmüş ancak eşkiya yaftası yemiş ve hücreye kapatılınca umudu kalmamıştır. Bugüne kadarki yanlışlarının cezasını çektiğini düşünmüştür.

Dergâh'ta; ölümü bekleyen Mahmut affedilince, bir daha eskiye dönmemeye karar vermiştir. Samsun'da parasız ne yapacağı ve memleketine nasıl döneceğini düşünürken bir balıkçıyla tesadüfen tanışmış ve yanında işe başlamıştır. Bekçilik yaptığı iş yerinde bakıma muhtaç bir köpeğe bakmaktadır. Memleketine gitmek için aylardır beklediği gemi geldiği halde, Çomar ağır basmış ve gitmekten vazgeçmiştir.

Son Cemrem'de; müflis tacir Pire Mehmet'in Erzincan, Erzurum ve Bayburt civarında, köylerdeki insanları dolandırdığına dair şikâyetler gelmesi üzerine savcılık tarafından yakalama kararı çıkartılmıştır.

3.1.2. Dostluk

Türkçe sözlüklerde 'dost, sevilen, güvenilen, yakın arkadaş; gönüldaş, iyi görüşülen kimse, birbirini seven kişilerden her biri' olarak ele alınmıştır (Albayrak, 2004). Dost farsça bir kelimedir, 'sevgili' anlamına gelir. Birbirlerini karşılıksız ve riyasız seven anlamına gelir. Dost, arkadaşlığın çeşitli süreçlerden geçerek ulaştığı, adeta olgunlaştığı sürecin son noktasıdır (Poyraz, 2012).

Bireyler, zamanını paylaştığı gibi sırlarını, güzel anlarını, hayatını paylaşmak için doğru insanları seçtiğinde huzurlu bir hayat sürerler. Kendisi mutlu olan birey içinde bulunduğu çevreyi de mutlu eder yani toplumların huzuru bireylerin huzurundan geçmektedir. Toplumda birbirlerinin mutluluğu için çabalayan ve birbirleri için çaba gösterecek kişilere ihtiyacı vardır. Bu bilincin oluşturulması için gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenen değerler arasında dostluk değeri büyük önem arz etmektedir. Mert yeni tanıştığı Melek ile hafta sonu birlikte vakit geçirmeyi planlar. Ancak Melek istemese bile arkadaşı için planını değiştirmeyeceğini söyleyerek arkadaşına sadık kalır. “Evet, gitmem lazım, aslına bakarsanız ben de istemezdim gitmeyi ama bir arkadaşımın mutlu günü. Bu mutlu gününde yanında olmam lazım”(BAA, 2014).

Ailesinde yaşanan problemler nedeniyle çocuk yuvasına verilen Melek, yeni evi olan yuvada tanıştığı Gökşen ile dostluklarını kardeşlermiş gibi bir tutku ile yıllarca yaşatmışlardır. “Gökşen’le çocuk yuvasında başlayan kardeşliğimiz Eğitim Fakültesine kadar birlikte sürmüştü. O nasıl tutkuymuş öyle”(BAA, 2014).

Kendi sıkıntıları için boğuşurken Mustafa’nın öksürük nöbetleri Mert’i, Mustafa’ya yardımcı olmaya yöneltmiştir. “Mustafa’nın arada bir tutan öksürük nöbetleri kafama iyice takılmıştı. Her defasında sorduğumda üşüttük toprağım herhalde deyip geçitiriyordu. Yine de reddetmesine rağmen onun bu içimi tırmalayan öksürüğünü doktora göstermeden bu şehirden ayrılmayı düşünmüyordum”(BAA, 2014).

Tablo 3. Eserlerde “Dostluk” Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Sayfa Numarası
Bana Aşkı Anlatır Mısın?	42-48-69-70-74-87-88-90-94-103-104-107-123-124-(126,127)-130-141166
Dergâh	7-15-37-39-40-46-48-48-53-132
Gökmavi	17-153
Kanayan Çiçekler Zamanı	39-53
Kardelene Mektuplar	80
Sarıkamış	66-70-128-180
Yedi Levin Akşamı	6

Mert’in gitme kararını anlayışla karşılayarak nasıl isterse öyle yapmasını söylemiştir. “Başını sallayarak, “biliyorum da derdine merhem olabilir miyim belki diye gitmeni istemiyorum, yoksa bilsem ki, seni bekliyor durma git diyeceğim kalmak istesen bile kovardım seni” diyerek gülümsedi üzünlüğümü dağıtmak için... Hal adamıydı Mustafa’m, halden bilirdi...”(BAA, 2014).

Mert ayrılık kararı aldığı Melek ile gittiği mekanlardan tanıştığı Çingene dostu ile baş başa dertleşmektedir. O sırada başka bir dostu olan Aşık Yener masalarına gelir, ama bir konu üzerine konuştuklarının bilinciyle onları baş başa bırakarak anlayış gösterir. “Sevgili dostum, nerelerdesin uzun zamandır, görüşemez olduk.” Diyerek masamıza teşrif ediyordu. Ayağı kalktım nedendir bilmem ama büyük bir özlemle kendisine sarıldım. Oturması için ettiğim bütün ısrarları, bizi baş başa bırakmak için kabul etmediğini anlamıştım”(BAA, 2014).

Mert sevda acısı, dostu Mustafa'nın hastalığı derken iyice bunalmıştır. Bu yaşadıklarını anlatıp biraz olsun rahatlayacağı bir dostun eksikliğini hisseden Mert dostlukla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir. “Hep bir dostu olmalı insanın diye düşünüyorum. Hem de sarp bir uçurumun kenarında korkusuzca yaslanabileceği bir dost. İyi günlerinden çok sıkıntılı günlerinde yüreği ile birlikte insanın yanında olacak bir dost. Sır saklayabilen, paylaşmayı da bir o kadar becerebilen yürekli, duygulu bir dost”(BAA, 2014).

Mert, işlerinin yoğunluğuyla arayamadığı Mustafa'nın öldüğünü öğrenince, acısını hafifletmek için onu yazmaya başlar. Dostu artık olmasa da yüreğinde ona ayırdığı yerin hep duracak olması Mert'in ona olan vefasını göstermiştir. “Yüreğim yanıyor, içerim sızlıyordu. Bir yandan yüreğimi gözyaşlarımla soğutmaya çalışıyor, bir yandan da içimdeki acıyı bir nebze azaltır umuduyla elimdeki kâğıtla dertleşiyor Mustafa'yı anlatmaya çalışıyordum. O yoktu artık, gitmişti ama yüreğimdeki Mustafa'mın sevgisi, ona ayırdığım yer onunla dopdolu duruyordu” (BAA, 2014).

Melek yeni görev yeri olan Trabzon'daki okuldan meslektaşının teklifi ile geçmişte yaşadığı çocuk yuvasını ziyareti onu duygulandırmış ve bu gördüğü yakınlıktan dolayı bir dost daha kazanmıştır. “Bana yaşattığı bu duygu yüklü anlardan sonra Sevim Öğretmen'e olan güvenim ve yakınlığım iyice artmıştı. Yine bir anda bir dost daha kazanmıştım”(BAA, 2014).

Melek ailesinden ayrılınca konuşmama kararı almıştır. Bir soruya arkadaşının esprili cevap vermesi üzerine sınıftaki herkesle birlikte Melek'te gülmüş ve hayata yeniden merhaba demiştir. Artık dostu Gökşen ile bir şeyler paylaşmaya başlamıştır. “Doktorun bile çözemediği dilim yapılan bir latifenin ardından kendiliğinden çözülmüş ve en yakın arkadaşlarımdan birisi olan Gökşen ile artık bazı şeylerimi paylaşmaya başlamıştım”(BAA, 2014).

Mahmut'un aklına, Sinop Hapishanesi'ndeki hücredeyken Elbistan Hapishanesi'ndeki koğuş arkadaşlarıyla kaçış planı yaptıkları o geceki anıları gelmiştir. “O gece kader arkadaşlarımla birlikte muhabbet ediyor, Erzurumlu İbrahim'in yanık sesinden “dün gece yar hanesinde yastığım bir taş idi” türküsünü dinliyorduk”(D, 2012).

Cezaevinden çıktıktan sonra bir balıkçı barınağında Osman Reis sayesinde işe giren Mahmut şu fani dünyadaki tek dostu olan Osman Reis'in, bir süredir para meselesi yüzünden sorun yaşadığı kayınbiraderi tarafından sırtından bıçaklanarak öldürüldüğünü öğrenmiştir. “O yoktu artık. Şu fani dünyada tek dostum, tek ahbabımdı. Çomar da yaralı ve can çekişiyor. O da giderse birkaç ay öncesinde olduğu gibi yine şu yaban ellerde bir başıma kalacağım”(D, 2012).

Mahmut'un, Osman Reis'ten sonra kendisine yol arkadaşı olan Çomar günlerdir verdiği hayat mücadelesini kaybetmiştir. Çomar'a bakmak için yıllardır hayalini kurduğu memleketine dönme fırsatını bile geri çeviren Mahmut bundan hiç pişman olmamış, Çomar'ın bir dostluk örneği olduğunu düşünmüştür. “Bu sabah erkenden kalkıp en sevdiğim

dostlarımdan birisi ile de vedalaşarak onu Karadeniz'in soğuk sularına teslim etmişim. O saatten bu yana ise gözümün yaşı kurumamıştı. Can dostlarımdı onlar benim”(D, 2012).

Ermeniler ile yaşanan gerginlik nedeniyle çoğu Ermeni gitmesine rağmen Erzurumlular Agop'u korumuş çünkü o güne kadar hiçbir yanlışını görmemiştir. Agop'ta vatani bellediği Erzurum'u bırakıp gitmemiştir. “Birinci Cihan Harbi yıllarında Ermeniler ile yaşanan gerginlikler ve Ermenilerin Anadolu insanının sinesinde açtıkları yaralar henüz iyileşmemişti ki benim bir Ermeni ile dostluğum devam ediyordu. Onlar da çok yıpranmışlardı”(D, 2012).

Oğlu Agit'in kendisinden bir şeyler gizlediğini fark eden Agop Mahmut için yakınlarına yazdığı mektubu görmüştür. Bugüne kadar davranışlarına çok dikkat eden Agop bunun öğrenilmesi ile işinden, yurdundan olabileceğinin farkındadır ancak oğlunun niyetinin yalnızca Mahmut'a iyilik etmek olduğunun bilincindedir. “Yaşlı adam oğlunun aslında can dostuna yardım etmekten başka bir niyetin olmadığını anlamıştı. Ama bu onlar için çok büyük bir sıkıntı olabilirdi”(D, 2012).

Dağlarda arkadaşları ile gezen Mahmut konaklamak için bir köye inerler. İzi olmayan bir köyde namı pek bilinmediği için köylüler başlangıçta korkmuş olsa da güven verme çabaları sonucu Mahmut ile dost olmuşlardır. “Ben ve arkadaşlarım onların korkularının yersiz olduğunu söz ve davranışlarımız ile göstermeye çalışıyor, köylülere güven vermeye çalışıyorduk. Bu çabamız sonuç vermiş çok kısa sürede kaynaşmış ve dost olmayı başarmıştık”(D, 2012)

Asaf her akşam eski okul sıralarında yaptığı gibi kafasını masanın üzerine koyup, boynu ağrıyınca kadar uyumuş uyandıktan sonra sevgili dostu Gökmavi'ye bir şeyler karalamıştır. “Her akşam bir süre böylece uyuyup ardından da uyandıktan sonra sevgili dostum Gökmavi'nin tütün kolonyası kokulu narin yapraklarına günün özetini karalayıp sonra da okuduğum kitaplara dalıp gidiyordum”(G, 2015).

Yıllar sonra ilk görev yeri Adıyaman'ı ziyaret eden Asaf'ın ilk gittiği yer oradaki esnaf dostu Habip olmuştur. “Bu şehre geldiğim ilk iki yılımı yazdığım ve askerlikten sonra yaptığım bir otobüs yolculuğunda kaybettiğim günlüğüme tekrar kavuşmuştum. Şimdi ise ilk işim o yıllardan sonra esnaf, müşteri ilişkisinden çok candan dost olduğum Habip'i ziyaret etmek olacaktı”(G, 2015).

Berberi ile dost olduğu için her ayın belirli günü gelir hem saçını toplattırır hem muhabbetini ederdi. Bir süredir denk gelememiş olsalar da günümüz şaşsa da gönlümüz, muhabbetimiz şaşmadı diye düşünmüştür. “Kaç zamandır ben aynı günlerde gelemiyordum. Geldiğim zamanlarda ise çırak gidip onu sağdan soldan toplayıp dükkâna getiriyordu. Olsun! Günümüz şaşmıştı belki ama gönlümüz, muhabbetimiz şaşmamıştı”(KÇZ, 2017).

Kahraman yüreğindeki sevdası Kardelen'den uzun zamandır ayrı kalmıştır. Yüreğinin yine buza kestiği bir akşam dostu Hikmet Bey'in yanına gitmiştir. “Şehrin aksakallılarından bir dostun yüreğine sığındım bu akşam ve onun, adı gibi hikmetli sözleri alıp götürdü beni

ta uzaklara. Hikmet Köksal Ağabey anlatıyor, yüreğimdiki dervişle ben can kulağıyla dinliyorduk”(KM, 2015).

Horasan’daki karargâha yetiştirilen Halil, sıhhiye çadırında pansuman edilirken Kasım’la birbirlerini tanımışlardır. “Yanı başına çömeldi ve birbirlerine gözleri dolu dolu olarak bakmaya başladılar.

Kasım ile birlikte Köprüköy’de başlayan ve Sarıkamış yakınlarındaki karargâha kadar devam eden acı dolu bir yolu arkadaşlıkları vardı”(S, 2011).

Halil evlenmiş ve bir oğlu olmuştur. Etnik sürtüşmelerin çok olduğu günlerde doğmuştur oğlu. Eşi doğum yaparken dışarıda ondan gelecek haber bekleyen Halil, Ali Rıza Dede ile muhabbet etmiştir. Muhabbetlerini tazelemek için Ali Rıza Dede ile bir araya gelen Halil doğan oğluna Ali Rıza ismini vermiştir. “Ali Rıza Dede bu asil davranış karşısında söyleyecek hiçbir şey bulamamış ve çok duygulanmıştı. Belki asırlar sürececek bir dostluğun, ahbablığın temelini atmıştı bu hoş davranışı ile Halil”(S, 2011).

Öyküdeki karakter her zaman olduğu gibi sabahın ilk saatlerinde evden çıkmış elindeki asaya yüklenerek dostları Çınar ile Kaya’nın yanına gitmiştir. “Çınar ile Kaya! Bu kış yine çok uzun ve soğuktu, değil mi? Sizler benim bu dünyadaki en iyi dostlarımsınız. Uzun zamandan beri yanınıza gelsem de çok kalamıyor sizinle muhabbeti çok sevmeme rağmen çabuk gidiyordum”(YLA, 2017).

3.1.3. Dürüstlük

“TDK sözlükte dürüstlüğün tanımı “doğruluk” olarak geçmektedir (2005).” Kurulan her ilişkide temel gereksinim olan dürüstlük bireyin yaşadığı toplumda kabul edilebilirliği için de şarttır. Bireylerin daha küçük bir çocukken dürüstlük değeriyle ailede, toplumda karşılaşması ileride hizmet edeceği, sorumlulukları olacağı topluma kazandırılması açısından çok önemlidir. Toplumların birlikteliği için sözünde duran, etik davranan doğru sözlü bireylere ihtiyacı yadsınamaz bir gerçektir.

Tablo 4. Eserlerde “Dürüstlük” Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Sayfa Numarası
Bana Aşkını Anlatır Mısın?	29-58-60-103-115-127-128-153-159
Doğu Ekspresi	17
Son Cemrem	115
Yedi Levin Akşamı	13

Mert evinden geçirdiği üç ayrı ay boyunca yaşadıklarını tüm yalınlığıyla eşine anlatma kararı vermiştir. İkiyüzlü bir insan olmaktansa tepki göreceğini bildiği halde eşine karşı dürüst olmayı seçmiştir. “Hayır, bu böyle daha fazla süremezdi ve sürmemeliydi. Kopacaksa

da bir yerden kopmalıydı, daha fazla ikiyüzlü yaşayamazdım. Bu akşam eşime yaşadıklarımı anlatıp, bu halden kurtulmalıydım. Her geçen gün biraz daha ağırlaşan bu yükü üzerimden az da olsa atmalıydım. Artık kaldırmaya ve taşımaya mecalim kalmamış, altında son çırpınışlarımı yaşıyor gibiydim”(BAA, 2014, s.115).“Dürüstlük etmiş, kul hakkından korktuğum, aldatmayı kabullenemediğim için yaşadıklarımı bana en yakın olması gereken insanla paylaşmıştım ama nafile, o yükte omuzlarıma başka bir türlü binmişti...”(BAA, 2014).

Mercan Gar’ında kara treni bekleyen yolcular acıkmıştır. İçeriye simit satan bir adam girmiş, herkes birer ikişer simit almıştır. Yaşlı bir adam ucuza alabilmek umuduyla fiyatını sormuş yirmi lira olduğunu öğrenince simitçiye tepki göstermiştir. “Ali’nin adını taşıyan birisinin insanları kazıklaması doğru mu? Diyor ve simit almadan geriye dönüyor, ağzından bir şeyler geveleyerek az önce kalktığı sandalyeye geri oturuyordu”(DE, 2015).

3.1.4. Öz denetim

TDK sözlükte öz denetim kavramının tanımı “daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol” olarak geçmektedir (2020). Kişi toplumda bir amaca ulaşmak için kendi davranışını kontrol edebilmeli, davranışlarının sorumluluğunu alabilmelidir. İnsanlar her zaman dışsal uyaranları dikkate almazlar yani herkes kanunlara göre hareket etseydi kimse suç işlememiş olurdu. Bu nedenle toplumda bir eylemin doğru ya da yanlış olduğuna karar verebilen ve kendini denetleyen, davranışlarının sorumluluğunu alabilen bireylere ihtiyaç vardır. Bu değerden yoksun olan bireyler için amaçlarına ulaşmalarında sürekli dışsal uyaranlar gereklidir.

Mert, İstanbul’a kişisel gelişim semineri için gitmiştir. Daha önce katıldığı seminerlerinde verimlilikle ilgili çok önemli şeyler öğrenmiş, yaptığı iş için yeni ufuklar açmıştır bu yüzden bu seminere heyecanla yetişmeye çalışmıştır. “Daha önce katıldığım kişisel gelişim seminerlerinde de verimlilikle ilgili çok önemli şeyler öğrenmiş, yaptığım iş için beynimde yeni ufuklar açtım. İşte bu yüzden benim bu programı önemseyişim ve heyecanla bir an önce yetişmeye çalışmam” (BAA, 2014).

Evli ve çocuklu olduğu halde bir sevda rüzgarına kapılan Mert, Allah’tan yardım istemek için dualar ederken iç mahkemesinde kendini yargılamıştır. Yüreğindeki sevdaya yenik düşmemeye karar vermiştir. Yaşadığı iç çatışmalarla mücadele ederken İstanbul’dan, Melek’ten uzaklaşma kararı almıştır. “Daha önceleri de kendimi bu konuda sorgulamış ancak her defasında yüreğime yenik düşmüştüm. Kararlıydım ve bu sefer yenilmeyecektim yüreğimin o pervasız feryatlarına...” (BAA, 2014).

Serap hayat hikâyesini Melek’e anlatmıştır. Serap sürekli bir tartışma ortamında büyümüştür. Ancak bir gün babasının evlenmesine izin vermediği ablası çocuğuyla baba evine dönmüştür. O gece yaşanan duygusal anlardan sonra ailenin fertleri sonraki zamanlarda davranışlarını kontrol etmiş birbirlerine karşı daha iyi yaklaşmışlardır. “O güne kadar hep öfke ve nefret üzerine inşa edilen evimizi o geceden sonra buruk bir mutluluk

sarıyordu. Annem artık keçileri sağmaya giderken söylenmiyor, ağabeyim ile ben dağların yolunu tutabilmek için çok erkenden kalkıyorduk” (BAA, 2014).

İkinci kez firara kalkışıp hücreye kapatılan Mahmut davranışlarını kontrol edebilseydi bunları başına gelmeyeceğini düşünmüştür. “Ne vardı ki akıllı olsaydım da iki kere firara kalkışmasaydım. Hadi birincisinde affedilmiştik, ikincisinde ise o dev surları aşır kaçamayacağımızı bile bile ne diye oradaki insanlara ön ayak olmuş ve yakalanınca da hücreye tıkılmışım” (D, 2012).

Cezaevi teftişinde Mahmut, içinde bulunduğu kötü şartları gösterebilmek ve yiğitçe ölmeyi istemek için elinden gelen her şeyi yapmayı düşünmüştür. “Nazır bey hazretleri içeriye girer girmez var gücümle kapıya abanacak, zayıfta olsa yumrukla kapıyı yumruklayacak ve bir şekilde ona kendimi dinletecektim. Bu benim hayatla memet arasındaki son şansımdı ve bu defa hata yapmayı düşünmüyordum” (D, 2012).

Trende geçen bir yolcukta kabin görevlilerinin bu kadar sert olmasının nedeninin çok yoğun çalıştıklarını, evden getirdikleri yemekleri dönüş gününe yetsin diye idareli olarak yemek zorunda olduklarından bahsedilmiştir. “Üstelik yaklaşık dört günlük bu yolculuk sırasında sefer taslarına evde ne konulmuşsa onu idareli bir şekilde yemek zorunda kalıyorlardı.” (DE, 2015).

Üzerine oyunlar oynandığını düşünen Asaf, görev yerinde attığı adımlara dikkat etmesi gerektiğini düşünmüştür. “Çok dikkatli olmalıyım. Öyle ulu orta her yerde, herkesin yanında olur olmaz şeyler konuşmamalıyım. “Bir kere adımız çıkmış dokuza, inmez sekize...” (G, 2015).

Köy halkına ve eşlerine acımasız olan köyün ağası bir gün ağır bir hastalığa yakalanarak yatağa düşmüştür. Eşlerinin bakımı ile iyileşen ağanın akli başına gelmiş çevresindekilere davranışını kontrol etmeye başlamıştır. “Artık hanımlarına çok kibar, marabalara karşı merhametli davranıyordu. Her öğün olmasa da günde bir iki öğün camiye gidiyor, cemaate karışıyordu (SC, 2014).

3.1.5. Sabır

TDK sözlük (2020)'te sabır kavramı; “Sıkıntı, maddi geçimsizlik, hakkının elinden alınması gibi kişiyi zor durumda bırakan üzücü olaylar karşısında kötü davranışlara yönelmeden başındaki sıkıntıların geçmesini bekleme olgunluğunu gösterme” olarak geçmektedir. Yaşadığı toplumda meydana gelmiş bir kriz karşısında sakin kalıp, metanet gösteren birey krizin olumsuz etkilerinin yayılmasını önler. Diğer yandan sabır göstermeyip kötü davranışlara yönelen bir kişi o krizin olumsuz etkilerini hem başka bireylere yaymış olur hem de krizi daha ileri bir boyuta taşır. Toplumda tahammül etmeyi bilen, ne zaman, nerede, ne eylemde bulunacağı belli bireylere ihtiyaç vardır. Bu insanların bulunduğu bir toplumda olası problemler ön görülebilir ve yan etkiler azaltılabilir.

Trabzon'da buluşan Mert ve Melek piknik planlarını gerçekleştirmek için yola çıkmışlardır. Ancak Mert hiçbir şey konuşmadan son süratte aracı kullanmış, Melek ise sabırsızlanmış ve sorular sormaya başlamıştır. Mert ise gidecekleri yere kadar sabırlı

olmasını söylemiştir. “Sanırım pikniği Erzincan’da yapacağız...” diyor ve susuyordu. Artık onu daha fazla meraklandırmamak için suskunluğumu bozuyor ve ona sabırlı olmasını söylüyordum” (BAA, 2014).

Hapishanede kalan Mahmut arkadaşlarının deyimiyle namı diğer Çevik, hücrenin zor şartları içerisinde ayakta kalmak için kendini biraz daha dayanması, sabretmesi konusunda cesaretlendirmiş ancak bir yandan da dayanamayacağını düşünmüştür. “Bazen de içimden bir ses “diren ulan Çevik, bu kış hasarsız atlatırsan kurtulacaksın” diyordu. İnanmıyordum içimdeki o yalan söyleyen çocuğa ama yine de “ya doğru söylüyorsa!” demekten de kendimi alamıyordum” (D, 2012).

Bir köy okuluna öğretmen olarak atanan Asaf, köydeki ailelerden birisinin evine misafir olmuştur. Yemekler yenildikten sonra ailenin büyükleri tarafından Asafa zor sorular yöneltilmesi üzerine tedirgin olsa da sabrederek soruların bitmesini beklemiştir. “İçimde derin bir belirsizlik ve korku vardı aslında ama bu korkunun bu insanlara güvenmek ile yenileceğinin de farkında olarak büyük bir sabırla soruların bitişini bekliyordum” (G, 2015).

İlk görev yeri Adıyaman-Doğanlı köyü olan Asaf görev süresini tamamlayınca tayin isteyip ayrılmıştır. On beş yıl sonra ilk görev yerini ziyaret eden Asaf arkadaşı Habip ziyaret etmiş bu ziyaretinde Habip’in kalp rahatsızlığı nedeniyle uzun süre hastanede yattığını, yurt dışında gelen bir cihaz sayesinde bir süre de evinde tedavi gördüğünü öğrenmiştir. Habip içinde iyileşmeye dair olan umudundan ve sabrından Asafa bahsetmiştir. “Lakin içimde bir umut günden güne büyüyor, göveriyor, yeşeriyordu.

Sürekli güçlendiğimi hissediyor ve derin bir tevekkül içerisinde sabrediyordum” (G, 2015).

Ramazan ayında personel iftara beş dakika kala aşağı yemekhaneye inmiştir. Odalardaki hastaların bebek gibi sızlanması üzerine koridordan onlara tepki olan bir ses yükselmiştir. “Biraz sabırlı olun, siz Müslüman değil misiniz? İnsanlar iftar etmeye gittiler!” İşte o sesin ardından bütün homurdanmaları kesilir ve sabırla iftara giden personelin gelişi beklenirdi” (KÇZ, 2017).

Kardelen’e mektup yazan kahraman sevdanın kendisi ve yüreğindeki için tanımını yapmıştır. “Sevdanın yüreğindeki dervişteki tanımını gibi bendeki diğer adı da sabırdı. Susup, uzun karakış gecelerinde sabahları beklemek, umutsuz sabahlarda ise güneşin soğuk yüzüne sabredip baharlara uzanmaktı” (KM, 2015).

1914 90 000 Sarıkamış’ta kardeşi ile aynı anda askere alınan Kara Halil, acılarını görmemek için kardeşi ile yollarını ayırmıştır. Bu duruma sonradan pişman olan Halil, kardeşi İbrahim’i bulma umuduyla diğer birliklere malzeme taşımayı kabul etmiştir. “Oncacık yük ne yapardı ona. O kıl çuvallara babasının doldurduğu zahirelere harmandan ambara kadar hiç yorulmadan taşıyordu. Dayanmalıydı. İbrahim’i bulabilecekti belki” (S, 2011).

Mahallenin bakkalı Hüsnü, sadık çırağı Bilal’e bir dükkân bir de daire bırakmıştır. “Babamın çayını yudumlarken, sanki kendi büyük marifetini anlatırmış gibi ballandırarak

anlattıklarından anladığım kadarıyla Hüsnü Amca yıllardır sabırla kahrını çeken, kendisine tahammül eden vefakâr çırak Bilal'e hiç hafife alınamayacak bir bağışta bulunmuştu. Çulsuz çırak bir anda bir dükkân bir de daire sahibi olup çıkıvermişti” (YLA, 2017).

3.1.6. Saygı

TDK (2020) sözlükte “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram bir diğer anlamı Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” olarak geçmektedir. Toplumda farklı ailelerde farklı inanışlar, görüşlerle yetiştirilen ve doğuştan getirdikleri biricik özellikleri olan bireylerin bu kadar farklılıkla bir arada yaşayabilmesinin temel koşullarından birisi saygıdır. Kendisi kadar başkalarını da düşünen, kişiliklere değer veren bireyler yetiştirmek çocuk yaşta saygı bilincinin kazandırılmasıyla sağlanabilir.

Dostu Mert ile birlikte omuz omuza bir gelecek planı yapan Mustafa Mert'in İstanbul'a döneceğini öğrenmiştir. Arkadaşının gitmesini her ne kadar istemese de onun çektiği sıkıntıları anlayan Mustafa dostunun bu kararını saygıyla karşılamıştır. “Sanki “gitme dur şurada üç günlük dünyada ömrümüzün geriye kalan günlerini sırt sırta vererek geçirelim” der gibiydi ama kopardığı lokmayı bile ağzına götüremeden kaşığına tabağının yanına koydu ve “Sen nasıl istersen... Canın sağ olsun toprağım!” dedi ve yemeğini bitirmeden sofradan kalktı” (BAA, 2014).

Melek'ten haber alamayan Mert onu görmek umuduyla hep uğradıkları mekana gitmiştir. Mekanda ortak dostları olan Selda ile karşılaşan Mert Melek'le ilgili haber alırken yanlarına Aşık Yener gelmiştir. Aşık Yener ile bir anıları aklında canlanan Mert ondan gördüğü saygıdan bahsetmiştir. “Onunla en sohbetimizde bana; “yol ver dağlar” şiirin anısını anlatmış ve o zamandan sanki benim bugünkü yaşadıklarımı hafızama resmetmişti. Bana hep sevgili şair diye hitap ederdi. Bense ona “estağfurullah şair sizsiniz hocam” dediğimde, reddederek “hayır ben ozanım, sen şairsin” derdi” (BAA, 2014).

İlişkilerinde son sözü Melek'e bırakan Mert Melek'i bir daha aramak istemesine rağmen son görüşmesinde rahatsızlık verdiği hissine kapılınca ve Melek'in daha az görüşelim demesi üzerine aramamış, gönlündeki Melek'le baş başa kalmıştır. “Onun araması lazım, son sözü ona bırakmıştım. Buna rağmen dayanamayıp aradığımda da rahatsızlık duyduğunu hissettiğim için bir daha aramamaya kesinlikle kararlıydım” (BAA, 2014).

Müslüman olmayan baba Agop'un ezan okunduğunda çalışmayı bırakma alışkanlığı dükkândaki diğer çalışanlar tarafından sürdürülmüştür. “Dükkâna döndüğümüz zaman Sala okunmaya başlamıştı. Her ezan okunduğu zaman çalışma durdurulur, ezan bittikten sonra tekrar başlanırdı. Baba Agop'tan kalma bir gelenektir bu. Agop Müslüman değildi ama ezanı dinlemekten büyük zevk aldığını söylerdi. ” (D, 2012).

Okumak için Kars'a gidecek olan Hamdi, babası ile Mercan Garı'na doğru ilerlerken insanların karda yürüyerek açtığı ince çizgiden yürümüştür. Karşından gelen insanlara yol verebilmek için kara saplanmıştı. “Arada bir karşıdan gelenlere yol verebilmek için kenara çekildiğimde patika yolun kenarını dolduran kara saplanıyordum. Her saplanışında

ayakkabılarımın arasından çoraplarıma bir ıslaklığın sızıp tenime dokunuşu ile ürperiyordum.” (DE, 2015).

Hamdi okul için çocuk yaşta Erzincan’dan trenle Kars’a gitmiştir. Yolculukta aynı bölümde seyahat ettiği aile atıştırmak için meyve çıkarmış, Hamdi sadece adını duyduğu muzun merak ettiği için incelemek istemiştir ama insanların elindeki yiyeceğe bakmanın doğru olmayacağını düşünmüştür. Ailenin babası olan Ahmet Bey yedikleri meyvelerden Hamdi’ye de ikram etmiştir. “O zamana kadar sadece adını duyduğum muzun ilk kez yakından görmüştüm. Aslında alıp yakından incelemeyi çok istiyordum ama insanların ellerindeki yiyeceğe gözümü dikip bakmanın çok da hoş olmadığı düşündüğümünden o tarafa doğru mümkün olduğunca bakmamaya çalışıyordum.”(DE, 2015, s.34-35). “Cam kenarında oturan adam yerinden kalkıyor, kadının elinden bir tane muz ve iki tane mandalina alarak bana uzatıyordu. “Yok, teşekkür ederim, yemeyeceğim...” gibi ifadelerle ikram edilen meyveleri geri çevirmek istememe rağmen, adam beni hiç dinlemeden meyveleri elime tutuşturarak yerine oturuyordu.” (DE, 2015)

Adıyaman’a öğretmen olarak atanan Asaf öğretmen, bir ekiple birlikte Nemrut’u görmeye gitmiştir. Günbatımını izlemek için oluşturulan gruplardan birisine katılmak için selam vererek onlara katılmıştır. “Bir an kenardaki bir yabancı çiftin yanında bir kişilik boşluk buluyor ve hafifçe gülümseyip kafamı öne doğru eğerek bir selam veriyor ve yanlarına oturuyordum” (G, 2015).

Ana karakter Erzincan depresyonunun etkilerinden bir gün sonra çıkarılmış ve kaldırıldığı hastanede geçirdiği süreç içinde orada bulunan hasta ve refakatçiler arasındaki diyaloglardan söz edilmiştir. “Yaşça benden büyük olan adam arada bir yanındaki refakatçisini azarlıyor ve homurdanarak ağır adımlarla yürümeye devam ediyordu. Birazdan yanıma doğru yaklaşıyor duraksıyordu. Ben de duraksıyordum ve adama doğru dönerek; “Geçmiş olsun, kaza mı?” diye soruyordum” (KÇZ, 2017).

Kahraman Adıyaman’a öğretmen olarak atanmıştır. Görevi için memleketinden Adıyaman’a yaptığı yolculuk sırasında yan koltuğunda oturan adam kendisine birkaç soru sormuştur. “Yaşça benden çok büyüktü ama öğretmen olduğumu, hele bir de şiir yazdığımı öğrendiği andan itibaren bana gösterdiği kibarlık beni rahatsız etmeye ve utandırmaya başlamıştı” (KM, 2015).

Halil ve arkadaşı Osman Rus askerlerinin eline yaralı olarak teslim düşmüştür. Askerler tarafından Kazak’taki eski ve bakımsız bir hastaneye yatırıldıktan sonra tedavilerine başlanmıştır. Hastanedeki şefkat bacası Leyla, her sabah güler yüzü hasta odasına giriyor ve hastaları tedavi ediyordu. O gün hastaneye çok fazla yaralı getirilmiştir. Halil bu yaralıların nerden geldiğini Leyla’ya sormuş Ermenilerin Azerbaycan Türklerine saldırdığını çok fazla yaralı olduğunu öğrenen koğuştaki herkes durmadan gözyaşı dökmüştür. “Bir ara kafasını kaldırıp baktığında oradaki yaralıların hepsinin gözyaşlarının durmadan aktığı dikkatini çekmiş ve “buradaki hem bedenleri hem de yürekleri yaralı insanları üzmeye hakkım yok” diyerek hızla oradan uzaklaşmıştı” (S, 2011).

Doktor Umut, Gamze'nin soğuk tavırlarından kendisinden hoşlanmadığı anlamını çıkartmıştır. Buna saygı göstererek onu rahatsız edecek bir tavır sergilememe kararı almıştır. “Evet, benim ondan hoşlanmam onun da benden hoşlanacağı anlamına gelmez. Ben onu seviyorum, o benim için önemli ve değerli bir insan öyle ise onu sıkıntıya sokacak, hoşuna gitmeyecek herhangi bir davranışım olmamalı.” (SC, 2014).

3.1.7. Sevgi

“Sevgi ilgi demektir, hoş görü demektir. Sevgi tahammül göstermek demektir. Sevgi, doğaya, çevreye, tüm canlılara karşı duyarlı ve sorumlu olmaktır. Sevgi korur, geliştirir, sevgisizlik ise yıpratır, yok eder (Özmen, 1999).” Bireyler hayvana, vatanına, insana, eşyaya sevgi besleyebilir ve bu sevgi sebebiyle bağ kurarlar. Bağ kurdukları şey her neyse kaybetmemek için kendilerini denetler ve olumlu yönde şekillendirirler.

Trabzon'a arkadaşının düğünü için giden Melek, Mert'ten bir gece ayrı kalabilmiştir. Biran önce İstanbul'a, Mert'in yanına dönmek istemiştir. “Her diyarda unutulmuş yeni bir sevdadır ayrılık. Bir şeyler eteklerimden sımsıkı sarılıp gitme diyor, diğer taraftan ise henüz daha adını bile koyamadığım bir seveda, ellerimi tutmuşçasına beni kendisine doğru çekiyordu” (BAA, 2014).

Melek'in yetiştirme yurdundaki arkadaşlarından birisi olan Melike kendisini ziyarete gelecek olan sevdiği kişiye sürpriz yapmak, onu otobüsten indiğinde karşılamak için erkenden yurttan ayrılmayı planlamıştır. “Melike o gün akşama doğru bir mektup almış ve mektupta, görüştüğü ve sevmeye çalıştığı çocuğun o gece yarısından sonra şehre geleceğini öğrenmişti. Hatta otobüsünün İstanbul'dan hareket saati bile yazılmıştı. Melike, yıllar sonra kendisine bu kadar değer veren bir erkeğe sürpriz yapıp otobüsten iner inmez onu karşılamayı düşünmüş olmalıydı” (BAA, 2014).

Asker arkadaşını görmeye giden Mahmut, Ökkeş'in ailesinden uzun zamandır Ökkeş'in eve uğramadığı haberini alır. O köyde bir süre kalıp köydekilere okuma yazma öğreten Mahmut bir gün Ökkeş'in köye döndüğünü ve babasına sarılışını görünce aralarında nasıl bir sevgi olduğunu anlamıştır. “Ökkeş'in konağın kapısından içeri girişi ve babasına sarılışı oradaki herkes gibi beni de duygulandırmıştı. Bir baba ile oğlunun bu kadar birbirlerine tutkun olabileceklerini ilk kez görmüştüm” (D, 2012).

Kalabalığın içinden Ahmet Bey sayesinde iyi bir kompartımanda kendine yer bulan yaşlı kadın Ahmet Bey'in arkasından ona teşekkür amaçlı dua etmiştir. Bir süre arkasından baktıktan sonra yanındaki küçük kız çocuğunu sevmiştir. “Yaşlı kadın bir süre gözlerini dikip koridor tarafına uzun uzun baktı. Sonra geriye dönüp küçük kızın kafasına, boynuna boğazına iyice sarılıp düğümlediği eşarby gevşetti.

Eli ile çocuğun başını sıvazlayıp çocuğu birkaç kere öptü.” (DE, 2015).

Yıllar önce bir otobüs seyahati sırasında yolculardan birisi ile çantası karışan, eşyaları ve her şeyini yazdığı Gökmavi isimli defterini kaybeden Asaf beklediği bir anda görev yeri Adıyaman'dayken karakoldan gelen bir haber üzerine defterine kavuşmuştur. “Hemen yerimden kalkıyor ve çantanın fermuarını açıyordum. “Gökmavi..!” diyor ve yıllar sonra

elime aldığım o sırlarımla dolu defterimi yeni doğmuş bir çocuk gibi seviyor, okşuyor ve yapraklarını bir bir çeviriyordum” (G, 2015).

Kanayan Çiçekler Zamanı’nda yazar içinde bulunduğu çevreye sevgisini uzak ülkelere beslediği hayaller gibi nitelemiştir. “Hava alabildiğine güzeldi. Yol kenarlarındaki yorgun çınarların yaprakları bile güne gülümseyerek bakıyordu. Martıların Haliç’in kirli sularına inat Eminönü’nden kalkan vapurlara takılıp boğazın keyfini çıkarışları yanı başımda olmasına rağmen uzak ülkelere beslediğim hayaller gibiydi” (KÇZ, 2017).

Yazar dağ yamaçlarında rastladığı bir kardelen çiçeğine sevdalanmıştır. Ve yıllarca bu sevdayı gönlünde taşımış, beslemiştir. Yüreğindeki kardelene olan sevdasını defalarca kez dile getirmiştir. “Uçsuz bucaksız koyakların dağ yamaçların sokulduğu bir noktada beyazlar içinde bir kardelen çiçeği gördüm. Yüreğimde büyüttüm onu, sevdaların en masumuna sarılarak. Yıllar yılı sevda türküleri mırıldandım onun için bitmek ve tükenmek bilmeyen namelerle inledim ardından” (KM, 2015).

Yazar yıllar önce köylerden birisinde gelinlik çağına gelmiş güzelliğiyle bilinen Nesrin’in sevda öyküsünden bahsetmiştir. Anne ve babası Nesrin’in evlilik çağına geldiği için hayırlı bir kısmet için dualar ettiği sırada Nesrin köyün imamına sevdalanmıştır. Köyde Nesrin’i çok isteyen genç olduğu için imama bu sevdadan vazgeçmesini söylemişlerdir. “Onlar “hayırlı bir kısmet” için dua ede dursun, Nesrin köye yeni gelen genç imama çoktan gönlünü kaptırmıştı bile. Fırtınalı bir kış gününde, köyün evlenme çağına gelmiş kızları gibi o da kullandığı eşarbnı minareden atması için genç imamın kapısına bırakmaya gittiğinde genç imamla göz göze gelmişlerdi...” (KM, 2015).

Cephede yan yana olan Halil ve kardeşi İbrahim’in arkadaşları bir şehit olmuştur. Halil bir gün sıranın kendilerine geleceğini şehit olduklarını görmemek için ayrılmaları gerektiğini söylemiştir kardeşine. “İkisinden birisine bir hal olursa diğeri daha kendisini toparlayamazdı. Birbirlerine öylesine tutkunlardı ki. Gerçek kardeş öyle olurdu, gerçek sevgi öyle olurdu. Leyla’sından ayrılmak, annesinden ayrılmak bile o kadar zor olmamıştı İbrahim için” (S, 2011). “Arkasından bir süre baktı kardeşinin, Kara Halil. Yetim çocuk gibi boynunu büküp, kafasını bile kaldırmadan ilerliyordu tepelere doğru. Bir müddet baktı içerisinden binlerce, milyonlarca pişmanlık duyarak. Ama başka seçeneği yoktu ki. Onu o kadar çok seviyordu ki her akşam yanında yatırıyordu” (S, 2011).

Yetişme yurdunda büyüyen Zeynep okula geç kalma pahasına da olsa çok sevdiği müdür babasının gülen yüzünü görmeden okuluna gitmemiştir. “Servis müdür babadan önce geliyordu. Servise bindiği zaman Müdür Babayı göremiyor, binmediği zaman ise derse geç kalıyordu. Ama olsun, kışın o soğuk havalarda bile o kadar yolu yürümek, derse geç kalmak bile bir gülücük kadar önemli değildi” (SC, 2014).

Bir akşam evlerinin önünde bir tartışma çıkan Ali’nin babası tartışmaya müdahaleye gitmiş, oradakiler tarafından vurulmuştur. Ali babası için taziyeye gelen eş dosttan babası hakkından hep iyi adamdı sözlerini duymuştur. “Babamın mahallede bu kadar sevildiğini bu zamana kadar bilmemiştim. Onu hep kimseye fazla işi olmayan, kimseye karışmayan bir

insan olarak bilmiştim. Taziye için eve gelip giden komşuların: “Allah rahmet eyleye, iyi adamdı Haydar Efendi!” sözleri günlerce hatta yıllarca hep kulaklarımda yankılanıp durdu” (YLA, 2017).

3.1.8. Sorumluluk

Sorumluluk kavramı birçok yazar ve araştırmacı tarafından, kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın farkında olması ve davranışlarının ve durumların sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, kişinin kendi davranışlarının ve yetki alanına giren olayın sorumluluğunu hem ahlaki hem de yasal boyutta üstlenmesi beklenmektedir (Glover, 1970) (Akt. Özen, 2015). Toplumsal bir varlık olan birey, içinde yaşadığı çevreye karşı sorumluluk bilincini kazanmışsa topluma, vatanına, ailesine, işine, çevresindekilere, doğaya, sonraki nesillere karşı da sorumluluk bilincini gösterebilir. Bir toplumda sorumluluk bilincini kazanmış birey sayısı ile o toplumdaki huzur doğru orantılıdır. Her bireyin kendi üzerine düşen görevleri yerine getirmesi bir başkasının sorumsuzluğu için ayrıca bir çaba sarf etmemek demektir. Yaşanabilir bir toplumun sürekliliği kendi sorumluluklarının bilinciyle yetişmiş nesiller ile mümkündür bu hususta sorumluluk değerinin aktarımı büyük önem arz eder.

Arkadaşı Gökşen’in düğünü için yaşadığı şehir İstanbul’dan, Trabzon’a giden Melek’in bu şehirde çocuk yuvasında kaldığı vakitlerdeki anıları gözünün önünde canlanmıştır. O dönem yurttan kalan kız çocuklarının haksızlığa uğramalarına kimsenin onların sesi olmaması gibi birçok acı olayları hatırlayınca bir kez daha sorumluluklarını bilip, ayakları üzerinde durması gerektiğini düşünmüştür. “Geçmişimden arta kalan bu acı hatıralar gözlerimin önünde canlanırken bir kez daha kendi ayaklarımda üzerinde durmam gerektiği kanaatine varıyordum. Gökşen’i kendi haline bırakıp İstanbul’a kendi hayatıma dönmem gerektiğine karar verip bu akşam Trabzon’dan ayrılmalıydım” (BAA, 2014).

Mahmut’un kaldığı Dergâh’ta herkesin içinde olduğu bir iş paylaşımı yapılmıştır. Her gece bir kişi uyanık kalır kendisinden beklenen görevleri yapar ve sabah namazından sonra görevi bir başkasına devreder. “Her gün bir kişi sürekli uyanık kalır, hem olası muhtemel herhangi bir tehlikeye karşı dergâhta kalan ihvanları uyarır, hem de oradakileri teheccüd namazına ve sabah namazına kaldırırdı” (D, 2012).

Yazar yanık türkülerinin hep kar üstüne olduğundan belki de Kardelen’e olan sevdasıyla o soğuk düşlerini ısıtma kavgasına tutulduğundan ve dedesi ile kardeşlerinin yıllar önce Sarıkamış harekâtındaki yaşadıklarından bahsetmiştir. “Kara Halil henüz bir yıl önce Balkanlardaki yıllar süren vazifesini tamamlamış, yine uzun zamandır hasret kaldığı köyüne, baba ocağına yar kucağına dönmüştü”(KM, 2015, s.48). “Güç bela yetiştirdiği üç dönümlük çavdarı ve bir dönümlük buğdayı henüz hasat edemedi yine apar topar askere alınmıştı. Önce kendisi, ardından henüz on dokuzuna yeni basmış kardeşi İbrahim ve onun ardından da daha on yedisindeki Ahmet” (KM, 2015).

Enver Paşa’nın emri ile birliklere malzeme taşınacaktır. Kara Halil ile birlikte gönüllü olan askerler çuvallarla Allahuekber Dağları’nın yamaçlarına doğru yürümüşler saatlerce

süre bir mücadelenin ardından görevlerini başarıyla tamamlamışlardır. İkinci görevleri için yola çıkan Halil ve arkadaşları karargâh yakınında mermilerin hedefi olmuş, iki arkadaşları şehit olmuş Halil ise dizinden vurulmuştur. Bunlara rağmen sağ kalanlar emanetlerini yetiştirmek için arkadaşlarını istemeseler de geride bırakmış ve görevlerini tamamlamak için yola devam etmişlerdir. “Saatler süren bir mücadelenin ardından akşam karanlığında ilk görevlerini başarı ile tamamlamışlardı. Emanetleri yerine teslim etmişler geceyi orada geçirdikten sonra sabaha döneceklerdi ana karargâha” (S, 2011). “Arkadaşları çok sevdikleri Kara Halil’i orada bırakıp gitmek istemiyorlardı ama üzerlerinde yine ulaştırmaları gereken önemli bir emanet vardı ve çok kısa zamanda yerine ulaştırmaları gerekiyordu” (S, 2011).

Susuzluktan sıkıntı çeken bir köyün her zamanki gündelik telaşlarından bahsedilmiştir. “Kadınlar ağlayan çocukları susturma, ihtiyaçlarını giderme derdine düşmüş, erkeklere ise her zamanki gibi malzemeleri taşıma işi kalmıştı.” (SC, 2014).

Evlerinin önünde çıkan tartışma nedeniyle evdekileri Ali’nin sorumluluğuna bırakan Ali’nin babası olaya bakmak için evden çıkmıştır. “Sadece bizim evin çok yakınında bir kalabalığın olduğunu gelen seslerden fark ediyordum. Babam giderken dışarıya çıkmayın diyerek bizi uyarmış, beni ise eve

Mahalle bakkalının çırağı olan Bilal, askerlik çağında bir delikanlı olmasına rağmen bakmakla yükümlü olduğu yatalak babası nedeniyle diğer arkadaşları gibi gidip bir iş yerleşememiş mahalle bakkalında çirak olarak kalmıştır. “Mahalleden birkaç arkadaşı geçen güz bir taşeronun yanında maden işi bulmuş ve gidip kış boyunca orada çalışmışlardı. Bilal ise yatalak babasını ve ona bakmaya gücü yetmeyen zavallı annesini bırakıp gidememişti” (YLA, 2017).

3.1.9. Vatanseverlik

Vatanseverlik, insanların elde ettikleri sevgilerden toplumları, kültürleri ve kültür çevrelerini birleştirecek potansiyele sahip olan sosyolojik ve sosyal sevgi olarak nitelendirilmektedir (Ergen, 2006: 150). Alman tarihçi Heinrich von Treitschke’ye göre gerçek vatanseverlik siyasi oluşum ile iş birliğinde olmak, ataların başarılarını takdir etmek ve bu bilinci sonraki nesillere aktarmaktır (Özkırımlı, 2017).

Mert, sevdiği kadın Melek ile gittikleri mekânda buluşmuştur. Mekânda çalan Anadolu türküleri ile ikisi de duygulanmıştır. Mert, çok acılar çektiği yine de vazgeçemedikleri memleketi Erzincan’dan bahsetmiştir. “Nasıl bırakıp giderdik, Anadolu insanı sevdiğini terk etmeyi pek sevmez, terk edemez. Ondandır ayrılmak bizim için ölümün diğer adıydı. Bakmayın bir mecburiyettir buralara sürükleyip getirdi bizi ama gönlümüz orada, kalbimiz orada atıyor... Acılarıyla sürülmüş, özlemlerle sulanmıştır toprağımız. Ekerseniz eğer can bitirir sevdiklerine, ona gönül verenlere” (BAA, 2014).

Bir yanlış anlaşılma sonucu berber Ramiz suçlu görülmüştür. Ancak o güne kadar vatanına karşı bir yanlış görülmeyen Ramiz yalnızca birkaç saat sorgulanmıştır. “Allahtan ki Berber Ramiz denilince mahalledeki herkesin aklına müte deyin, kendi halinde, vatanını

milletini seven bir insan geliyordu. Onun bu zamana kadar devlete karşı en ufak bir münasebetsizliğine rastlayan olmamıştı” (KÇZ, 2017).

Yazar, Kardelen’e mektubunda dedesinin bedelli askerlik yapanlara inat vatani görevini nasıl yerine getirdiğinden bahsetmiştir. “Kara Halil; askere gitmemek için bedel ödeyenlere inat, yaşadığı yetmiş yıllık ömrünü gün gün, saat saat bedel ödeyerek geçirmiş, hayatının sonunda ise yakasında bir Gazi Madalyası bile olmadan onuru ve şerefi ile göçüp gitmişti bu dünyadan. Ondan geriye ise emeği, canı ve kanı ile süslediği, Sarıkamış kalmıştı. Vatan kalmıştı” (KM, 2015).

Savaşta yaralanıp evine dönen Halil’e, annesi kardeşi İbrahim’i sormuştur. Halil, İbrahim’in hala savaşta olduğunu söylemiş annesi ise vatan için gerekirse hepsinin öleceğini söylemiştir. Halil askerden henüz yeni dönmüşken cephede işler kötüleşince tekrar askere çağrılmıştır. “Olsun ne yapalım vatandır, gerekirse hepimiz ölürüz uğrunda” dedi Zeynep Kadın ağlamaklı sesi ile” (S, 2011). “Askerden geleli henüz birkaç ay olmuştu ki savaş ihtimali yüksek olduğu için ihtiyata çağrılmış ve bir yıl süre ile ihtiyatta kalmıştı. Harp haliydi ve vatanın askere ihtiyacı vardı. Nice vatan evladı cephede çarpışırken o kaçmayı kendine yakıştıramıyordu” (S, 2011).

Üç ablasının en küçüğü, annesinin son cemresi olan şehit komiserin hayali okul dönemlerinde beri vatanının en zorlu yerlerinde hizmet etmeyi ancak görev sırasında şehit olmuştur. “Akademide okuduğu ilk günlerden kafasına koymuştu. Hayatının en verimli yıllarında çocukluktan beri kendisine emeği geçenlere hizmet edecek, memleketinin en çetin yerlerinde görev edecekti” (SC, 2014.).

Çocukların oyun tekerlemelerinden birisi olarak yer verilen tekerlemede gezmeye gurbet ellerin, ölmeye ise vatanın güzel olduğu söylenen bu şiir Bağında Üzüm Kaldı isimli vatan odaklı bir şiirdir. “Sırtını, arkasındaki büyük kayaya yaslıyor, ucunda üç kenarlı bir muska bulunan örgülü ipliği bir tespih misali elinde çeviriyor ve titreyen dudaklarından şu sözler dökülüyordu:

“Ezizim vatan yahşı

Geymeye keten yahşı

Gezmeye gurbet eller

Ölmeye vatan yahşı!” (YLA, 2017).

3.1.10. Yardım severlik

Yardımlaşma, “birinin ihtiyacı öteki tarafından temin edilen kimseler veya zümreler arasındaki karşılıklı yardımdır (Ülken, 1969). Yardımseverlik hesap kitap gözetmeden başkası için bir şey yapmaktır. Sahip olduğu güç ve imkânları başkalarının iyiliği için kullanmak; bir kimsenin sıkıntısını gidermek, o kişiye karşılaştığı güçlüklerde yardımcı olmak, yüküne omuz vermek, yükümlülüklerini paylaşmak; güç duruma düşenin güçlüğünü istekle, içten, göğsünde hiçbir sıkıntı hissetmeksizin gidermektir (Karatekin, Ekşi, Işılak, Otrar, Koç Yıldırım ve Durmuş, 2012). Elindeki imkânı ihtiyacı olanla paylaşma, başkası için

fedakârlık yapma bilinciyle yetiştirilmesi gereken nesiller için yardımseverlik değeri büyük önem arz eder.

Mert, Melek ile bir sohbet sırasında ikinci hayatını yaşadığını söylemiştir. Pek anlatmak istemese de Melek'in ısrarı üzerine başından geçen talihsiz olaydan ve nasıl kurtulduğundan bahsetmiştir. "Murat'ın beni çıkarmayıp yardım için uzaktaki akrabası Veysel'e gidişi ve dönüşlerinde kat ettiği yolun mesafesi, bulanana suda beni bir müddet aramaları, çıkarmaları öyle beş on dakikada olması mümkün olmayacak şeylerdi" (BAA, 2014).

O dönemin bakanlarından birisi Sinop Cezaevi'ni denetlemiş hücrede ölmek üzere olan Mahmut'u görünce yanındakilere emir vermiştir. Bu emirler üzerine Mahmut o gün bir insan gibi muamele görmüştür. "Belki de bu hapisaneyeye geldiğim günden bu yana ilk kez kursağıma bir sıcak yemek gitmiş, hamamda yıkanmış, paklanmış ve temiz urbanlar giyinmişim. Korumalar beni bakan takdim ettiklerinde bakanın yüzü gülüyor, mutluluğu gözlerinden anlaşıyordu" (D, 2012).

Uzun zamandır beklediği gemiyle memleketine dönen Mahmut yolculuk sırasında geçmişe gitmiştir. Çok cana kıymış çok can yakmış olan Mahmut yaşadığı sıkıntılar aklına gelmiş arada bir yaptığı iyiliklerin karşılığını gördüğünü de düşünmüştür. "Yine de arada bir yaptığım iyiliklerin karşılığı olsa gerek birçok insandan da çok iyilik görmüştüm. Bunların şu ana kadar en sonuncusu Osman Reis ve arkadaşları olmuştu. Bana başımı sokacak bir yer, karnımı doyuracak bir lokma ekmek vermişlerdi" (D, 2012). "Yine bu maceraya başladığım ilk günlerde Erzurum'daki Ermeni dostlarımız bana gönüllerini açmışlar ve onların bu büyüklükleri karşısında mahcup olmuşum" (D, 2012).

Mahmut, Ermenistan'da konaklamak için geldiği bir köyde zamanında Türkiye'de yaşamış sorunlar çıkınca geri dönmek zorunda kalmış bir aile ile tanışmıştır. Tanışma sonrası Mahmut'un dedesi ve babasının zamanında bu aileye yardım ettiği orta çıkmıştır. Bu aile Mahmut'a yardımcı olmak için ne için oralara geldiğini sormuştur.

"Ne gezersin bu yaban ellerde böyle?"

"Kader diyelim gitsin". Dedim.

"Bilmemizde bir sakınca yoksa anlat, belki bir yardımımız dokunur sana"

(D, 2012).

Mahmut, kurduğu çetesiyle dağlardayken bir köye eşkıyaların baskın yaptığı fark etmiş ve köylüye yardım ederek eşkıyaları alt etmişlerdir. Kurtardıkları köylüler tarafından o gece güzel bir şekilde ağırlandı. "Şayet önemli bir şey olursa biz karşı tepelerdeyiz, orada geceyi geçireceğimiz bir işaret vermeniz yeterli" dedim ve karşı ki tepelere doğru yol aldık" (D, 2012).

İstasyonda bekleyen yolculara simit satan adama aşırı pahalı sattığı gerekçesiyle yaşlı bir adam tepki göstermiştir. Yaşlı adamın çaresizliği gören başka birisi kendi simidini yerken bir tane de yaşlı adam için almıştır. "Aldığı simidi; perişan halde, büzüşerek oturan ihtiyar adama uzatıyordu. Adamın olanca ısrarına rağmen ihtiyar, simidi almamakta direniyordu." (DE, 2015).

Bir köy okuluna öğretmen olarak atanan Asaf'ın köydeki kişiler tarafından gördüğü yardımlardan bahsedilmiştir. “Hacı Bey bu köye geldiğim ilk günden beri bana sahip çıkmış, yedirip içirmişti. Misafire hizmet etmekte hiçbir sınır tanımadıklarını bana gösterdikleri ilgi ve iltifattan anlamak mümkündü” (G, 2015).

Yazar, Erzincan'da Terzi Baba olarak bilinen Muhammed Vehbi'ye ait bir anekdot anlatır. “Muhammed Vehbi, bu fakir-i seyyahın arzusunu yerine getirmeyi kabul etti. Ona; ‘paltonu bırak, inşallah yarına hazırlarım.’ dedi. Muhammed Vehbi paltoyu alıp, güzelce yıkadı kuruttu, dikti. Ertesi gün o fakire teslim etti. Bütün bu yaptıklarının karşılığında ücret almadı. O fakir zat paltosunu temizlenmiş, dikilmiş görünce çok memnun oldu. Muhammed Vehbi'ye nazar edip, kalben dualar etti” (KM, 2015).

Arkadaşlarıyla birliğe malzeme taşıyan Mehmet kurşunların ortasında kalmış, o durumda da Halil'e yardım etmiştir. “Hemen Halil'in yanına döndü. Bir avuç su aldı yanlarından akan sudan. Halil'in yüzüne ve boynuna sürmeye başladı. Halil derin derin nefes almaya başladı ve kendisine gelmeye başlıyordu” (S, 2011).

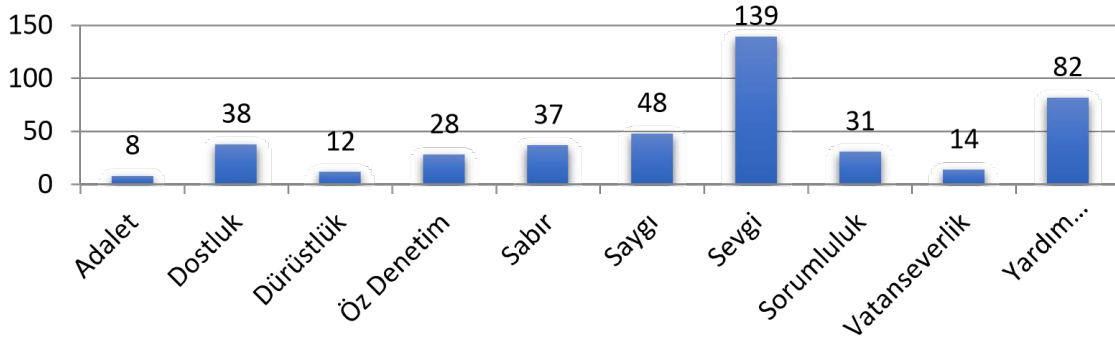
Bir çocuk yurduna atanan Murat Öğretmen'in, problemlili öğrenci Yasemin'e yardımı anlatılır. “Yaşamış oldukları onun hayatını ve hayata bakış şeklini öylesine şekillendirmişti ki, çevresinde sorunlu insan görmeye tahammül edemiyordu Yasemin. Gördüğü ve tanıştığı bütün insanlara iyilik dağıtan bir iyilik meleği olmuştu adeta. Sınıf arkadaşlarının sorunlarını dinleyip onlara çözüm bulmaktan zevk almaya başlamıştı.” (SC, 2014).

	Ba na Aşk ' Mıs Anlın? atır	Der gâh	Do ğu Eks pre si	Gö km avi	Ka nay an ÇiçZa eklma er nı	Kar del en e Me ktu pla r	Sarı ka mı ş	Son Ce mr em	Yed i Lev in Akş amı	To pla m
Adalet	2	5	-	-	-	-	-	1	-	8
Dostluk	18	0	1	2	2	1	4	-	1	38
Dürüstlük	9	-	1	-	-	-	-	1	1	12
Öz denetim	13	1	1	1	-	-	-	2	-	28
Sabır	9	3	1	4	2	4	4	-	1	37
Saygı	16	0	1	3	5	3	2	8	1	48

Sevgi	71	5	4	9	2	9	2	1	5	2	139					
Sorumluluk	13	5	-	-	-	2	5	2	4	31						
Vatanseverlik	1	-	-	-	1	1	9	1	1	14						
Yardım Severlik	20	2	2	6	1	-	2	1	8	3	82					
Toplam Değer Sayısı	172	1	8	5	1	3	0	1	4	3	5	1	2	3	1	437

Ali askere alınmış o askerdeyken Ermeniler Türk köylerine baskın yapmış, köylerde kimse kalmadığı haberleri yayılmıştır. Düşmana bir kurşun bile sıkmadan savaş bitmiş Ali ve arkadaşları Iğdır'a getirilmiştir. Ali zor da olsa bir köye sığınmak istemiştir. Bu köyün ağası hep tanışmayı hayal ettiği Abbas Ağa çıkmıştır. "Çocukluğumda hep hayalini kurduğum Abbas Ağa'yı da tanımış ve onunla konuşma fırsatı bulmuştum. Başımızdan geçenleri anlattığımda çok üzülmüş ve istediğim kadar kalabileceğimi de söylemişti" (YLA, 2017).

Kök Değerlerin Sıklığı

Çalışmaya ilişkin bulgular genel olarak aşağıdaki tablo ve şekillerde belirtilmiştir: Dokuz eserdeki toplam değer sayısının 437 olduğu saptanmıştır.

Hamdi Ülker'in eserlerinde tespit edilen değerlerin işlenme sıklığı ve yüzdesi Şekil 1 ve Şekil 2 olarak gösterilmiştir. Şekillere bakıldığında eserlerde on kök değer hepsine yer verildiği, en çok işlenen değer yüz otuz dokuz örnekle sevgi değeri, en az işlenen değerin sekiz örnekle adalet değeri olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Ülker'in Eserlerinde Tespit Edilen Kök Değerlerin Dağılımı

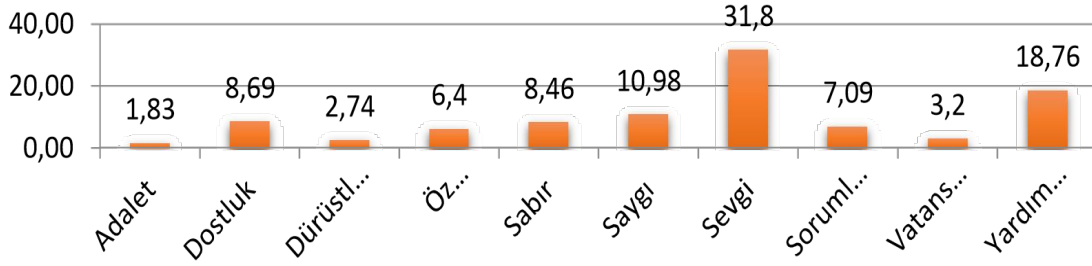
Şekil 1. Hamdi Ülker'in eserlerinde yer alan kök değerlerin sıklığı.

Şekil 2. Hamdi Ülker'in eserlerinde yer alan kök değerlerin yüzdesi.

4. Sonuç ve öneriler

Milli Eğitim Bakanlığı 2017 yılı öğretim programı değişikliği sürecinde, değerler eğitimini gündeme getirmiş ve değerler eğitiminde esas kılınması gereken on kök değeri belirtmiştir. Hamdi Ülker'in dokuz eserini programda söz edilen on kök değer açısından

Kök Değerlerin Yüzdesi

incelediğimiz bu çalışmada, elde ettiğimiz sonuçlara göre Hamdi Ülker'in incelenen tüm eserleri, değerler eğitimi açısından yeterli görülmüştür. Eserlerdeki değerlerin işlenme sıklığına bakıldığında “adalet” değerinin 8, “dostluk” değerinin 38, “dürüstlük” değerinin 12, “öz denetim” değerinin 28, “sabır” değerinin 37, “saygı” değerinin 48, “sevgi” değerinin 139, “sorumluluk” değerinin 31, “vatanseverlik” değerinin 14, “yardımseverlik” değerinin 82 kez vurgulandığı tespit edilmiştir. Eserlerde tespit edilen toplam değer sayısı 437'dir. Eserlerdeki değerler, yüzdelik oran olarak şu şekildedir: Adalet %1,83; dostluk %8,69; dürüstlük %2,74; öz denetim %6,4; sabır %8,46; saygı %10,98; sevgi %31,8; sorumluluk %7,09; vatanseverlik %3,2; yardımseverlik %18,76.

Hamdi Ülker'in eserlerinde kök değer kategorisinde en çok sevgi değerine rastlanılmıştır. Sevgi değerinden sonra sırayla en çok işlenen değerler yardımseverlik, saygı, dostluk, sabır, sorumluluk, öz denetim, vatanseverlik, dürüstlük ve adalet'tir. Dostluk değerleri için, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma davranışlarının vurgulandığı görülmüştür. Dürüstlük; sözlü olma, güvenilir olma ve açık, anlaşılır olma davranışları vurgulanmıştır. Kahramanların kendi iç dünyasında aldığı kararlar üzerinden okuyucuya iletilen değerlerde alınan kararları uygulamak zor olsa bile kararlar doğru olduğu için davranış kontrolü yapıldığının ve davranış sorumluluğu üstlenildiğinin vurgulandığı görülmektedir. Sabır; tahammül etme, doğru anı beklemeyi bilme şeklinde anlatılmıştır. Yazar inanışlara gösterilmesi gereken saygıya da eserdeki olaylarla vurgulanmıştır.

Ülker'in eserlerinde; aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma davranışlarının vurgulandığı görülmektedir. Memleket sevgisini, Allah sevgisini, doğa ve hayvan sevgilerini de işlemiş, okuyuculara bunlar üzerinden de sevgi değerini ilettiği tespit edilmiştir. Sorumluluk değerleri; kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme davranışları vurgulandığı görülmektedir. Vatanseverlik değerleri incelendiğinde çalışkan olma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma

davranışlarının vurgulandığı görülmektedir. Yardımseverlik değeri; iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma davranışlarının açılımıdır.

Eserlerin hepsini ele aldığımızda yazarın, en fazla sayıda ve türde değere yer verdiği “Bana Aşk Anlatır Mısın?” adlı eseridir. On kök değerin tamamına yer verilen tek eser olsa da eserlerin genelinde birden fazla kök değere rastlanılmıştır. En az sayıda değerin tespit edildiği eser “Yedi Levin Akşamı” adlı eserdir. Hamdi Ülker, eserlerindeki değerleri bir nasihat ya da bir kural gibi işlemek yerine çocuklara olayları sorgulatacak ve kahramanların duygularını içselleştirecek şekilde işlemiştir.

Hamdi Ülker ve eserleri

Öğretmen yazarlardandır.(1969’daCennetpınarı köyü/Çayırılı/Erzincan’da doğdu – 21 Mayıs 2019’da Erzincan’da öldü). İlkokulu köyünde okudu. Kars-Susuz Kazım Karabekir Öğretmen Lisesi ve Erzincan Eğitim Fakültesi’nden mezun oldu (1991). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi’nde lisans tamamladı.

Ülker, 1991’de Adıyaman’da öğretmenliğe başladı. On iki yıl görev yaptığı bu şehir, onun yazarlık hayatının başlangıcıdır. İlk hikâyesi 1991’de Adıyaman’da kaleme aldığı “Teşi”dir. Sonrasında Tekirdağ/Çerkezköy’de iki yıl görev yaptı ve kurumlar arası geçiş yaparak Erzincan Kız Yetiştirme Yurdu’na öğretmen olarak atandı. İki yıl müdürlüğünü de yaptığı bu kuruluştaki sekiz yıl çalıştıktan sonra yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Engelsiz Yaşam Merkezine öğretmen olarak atandı. Hikâye ve romancılığının yanında bir yerel gazetede köşe yazıları yazdı. Öğretmen bir hanımla evli ve bir oğlu olan Ülker, en verimli çağında kanser hastalığına yenik düşerek aramızdan ayrıldı (2019).

Eserleri:

Ülker, H. (2011). 1914-90000 Sarıkamış. İstanbul: Mola Kitap Yayın-Dağıtım.

Ülker, H. (2012). Dergah. İstanbul: Kule Kitap.

Ülker, H. (2014). Son cemrem. İstanbul: Tilki Kitap.

Ülker, H. (2014). Bana aşkı anlatır mısın? İstanbul: Tilki Kitap.

Ülker, H. (2015). Doğu ekspresi. İstanbul: Tilki Kitap.

Ülker, H. (2015). Kardelene Mektuplar. İstanbul: Tilki Kitap.

Ülker, H. (2015). Gökmavi. İstanbul: Tilki Kitap.

Ülker, H. (2017). Yedi levin akşamı. İstanbul: Kule Kitap.

Ülker, H. (2017). Kanayan çiçekler zamanı. İstanbul: Kule Kitap.

KAYNAKÇA

Albayrak, N. (2004). Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.

Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 1(1), Ocak 2003, 718.

- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Ergen, G. (2006). Eleştirel-bilinçli sevgi eğitimi. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(12), 144-152.
- Ekşi, H. (2003). Temel insanî değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Fraenkel, J. & Norman, W. (2000). *How to Design and Evaluate Research in Education* (4th Edt.). Boston: McGraw-Hill.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. (Editörler: R. Kaymakcan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin), *Değerler ve Değer Eğitimi*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Karatekin, N., Ekşi, Işlak, H., Otrar, M., Koç Yıldırım, P. ve Durmuş, A. (2012). *Perese değerler eğitimi öğretmen kitabı, yardımseverlik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kelsen, H. (2013). Adalet Nedir? (Çev. Ali Acar). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 107, 432-454.
- Özen, Y. (2015). *Sorumluluk Eğitimi*. Ankara: Vize Basın Yayın.
- Özmen, F. (1999). Etkili Eğitimin Gerçekleştirilmesinde Duyuşsal Alanın Önemi-Sevgi Eğitimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 193-198.
- Özkırmı, U. (2017). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Poyraz, H. (2012). Bir Değer Olarak Arkadaşlık. *Cogito Dergisi*, 196-206.
- Tan Ç. ve Töremen, F. (2010). Eğitim Örgütlerinde Adalet: Kavramsal Bir Çözümleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 58-70.
- Türk Dil Kurumu-TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. TDK: Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:549.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yel, S. ve Aladağ, S. (2009). *Sosyal Bilgilerde Değer Öğretimi*. (Editör: M. Safran). Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Basım). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

HALK ŞAİRİ METİN TOMBUL ve ŞİİRLERİNİN TEMALARI*

THE MINSTREL METİN TOMBUL AND THE THEMES OF HIS POETRY

Yrd. Doç. Dr. Necdet Tozlu**¹

ÖZET: 1941-2014 tarihleri arasında Yukarı Fırat Havzası'nın derin kültürü içinde yaşamış şairlerden biridir. Halk şiiri geleneğinden beslenmiş ve şiirlerini halk şiiri formunda oluşturmuştur. Ağırlıkla mani ve koşma nazım şekillerini kullanmış, Erzincan, gurbet, memleket ve milli duygular, din, anne, ölüm, aşk ve sevdâ temalarını yoğunlukla işlemiştir. Serbest yazdığı az sayıdaki şiirlerinde de temalar değişmemiştir. Şiir dışında yöresel dil çalışması da yapan şairin yayınlanmış yedi eseri mevcuttur. Erzincan Dil Sözlüğü (2007), Erzincan Yöresi Atasözleri (2014), Erzincan Yöresi Deyimleri (2014) ile Dudakların Bende Kalsın (2008), Hüküm Müebbet (2008), Sevdanın Adı Erzincan (2011) ve Deryaya Düşen Damla (2013) şiir kitaplarıyla Türk edebiyatında yerini alan Metin Tombul, bu çalışmayla tanıtılıp, şiirleri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Metin Tombul, şiir, Erzincan, anne, gurbet, sevgi, ölüm.

ABSTRACT: is one of the poets who has lived in deep culture of Yukarı Fırat Basin between 1941-2014. He has lived on the tradition of folk poetry and created his poems in the form of folk poem. He has predominantly used Mani and Koşma verse, and heavily concentrated on themes of Erzincan, foreign land, hometown, national feelings, religion, mother, death, love, and romance. The themes have also not changed in his free verses. The poet who has also studied on local language beside poems has had five works of art. Metin Tombul who has taken place in Turkish Literature through his poetry books as Erzincan Dil Sözlüğü (2007), Erzincan Yöresi Atasözleri (2014), Erzincan Yöresi Deyimleri (2014), Dudakların Bende Kalsın (2008), Hüküm Müebbet (2008), Sevdanın Adı Erzincan (2011), and Deryaya Düşen Damla (2013) was tried to be introduced and his poems were tried to be analyzed in this study.

Keywords: Metin Tombul, poem, Erzincan, mother, foreign land, love, death

¹ Bu makale, Akra 2015 sayı 5'te yayımlanmış, daha sonra geliştirilip genişletilerek yeniden yazılmıştır.

Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi. necdettozlu@hotmail.com 1 Metin Tombul, Sevdanın Adı Erzincan, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.4-6.

HAYATI

Metin Tombul, 1941’de Erzincan’ın 7 km batısında yer alan merkez Bahçeliköy (Hah)’de doğdu. Müteahhit İsmail Tombul ve eşi Hatice Hanım’ın 2 erkek 1 kızdan oluşan 3 çocuklu ailesinin ilk çocuğudur. 1939 Erzincan Depreminden sonra halkın kış ortasında sokakta kalmaması için tren istasyonunun kuzeyinde iskân edilen geçici şehrin, kendine has mahalle kültürü olan “Çarşı mahallesinde” büyüdü. İlkokulu Kurtuluş İlkokulunda, orta ve lise öğrenimini Erzincan Lisesinde tamamladı (1963). Aynı yıl Öznur Arıcan’la evlendi. Erzurum Atatürk Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde iki yıl okuduysa da ailevi sebeplerden bu tahsili yarım kaldı. Kısa yoldan meslek edinmek, para kazanmak için 1967’de dışarıdan girdiği Öğretmen Okulu Bitirme Sınavlarını kazanarak öğretmen olan Tombul, Erzincan’da okul müdürlüğü, sözleşmeli Beden Eğitimi öğretmenliği ve ilkokul öğretmenliği yaptı. 1974-1978 yılları arasında öğretmenliğe ara verip Erzincan’da serbest ticaretle (ayakkabıcılık) uğraştıysa da aradığını bulamayıp tekrar öğretmenliğe döndü. 1979’dan itibaren çalışmaya başladığı Antalya’da 1996’da emekli oldu.

Metin Tombul, öğretmenliğin yanında spor geçmişiyle de Erzincan’ın tanınmış simalarından biridir. Onun şairliği, yakın çevresi dışında galiba en az bilinen yanıdır. 14-15 yaşlarında Erzincan Gençlikspor Kulübü’nde başlayan futbol yaşamı, kırk iki yaşındayken 1983’te Alanyaspor’da sonlanmıştır. Lisanslı olarak voleybol ve basketbol de oynayan Tombul, Erzincanspor’da genel kaptanlık, Erzincan futbol ajanlığı ve birçok branşta uzun yıllar spor hakemliği de yapmış sevilen, başarılı bir sporcuydu.

İlk evliliğinden üç oğlu olan Tombul, eşini 2005 yılında kaybetmiş, 4 yıl yalnız yaşadktan sonra 2009’da öğretmen Valâ Hanım’la evlenmiştir. Kendi deyimiyle “Antalya-İstanbul-Erzincan üçgeninde geçen bir hayat sürmeye başlamış, baba ocağı Bahçeliköy’de vakit geçirmekten hoşnut olmuştur”² Kap rahatsızlığına bağlı organ yetmezliğine yenik düşen Tombul, 1. Ekim 2014’te yetmiş üç yaşındayken Antalya’da hayata veda etmiştir.

Metin Tombul, Erzincan ağız çalışması olan Erzincan Dil Sözlüğü (2007), Erzincan Yöresi Atasözleri (2014) ve Erzincan Yöresi Deyimleri (2014) kitaplarının yanında; Dudakların Bende Kalsın (2008), Hüküm Müebbet (2008), Sevdamin Adı Erzincan (2011) ve Deryaya Düşen Damla (2013) adlı dört şiir kitabı yayımlamıştır.

Karakter Olarak Metin Tombul²

Karakter, şekillenmiş şahsiyet, terbiye görmüş irade, uyanık bir şuur ve fikir hareketlerine sahip olma ve prensip adamlığıdır.³ Eskilerin “seciye” yenilerin “şahsiyet” dedikleri, bazen “huy” olarak da adlandırılan bu vasıf, kişiyi diğer bütün kişilerden ayıran ruhsal ve manevi farklılıklardır. Toplumda kabaca “karakterli adam” deyimiyle, prensipli ve şahsiyet sahibi, düşünceli ve iradeli adam anlaşılır. “Karaktersiz adam” da şahsiyetsiz, sözüne ve işine güvenilmeyen, düzensiz adam demektir.⁴

Metin Tombul, yaşadığı çevrelerde sevilen, yokluğunda fark edilen, aranan ve özlenen

² Çocukluğumdan beri yakinen tanıma imkânı bulduğum Metin Tombul, sarışın, uzun boylu, parlak mavi gözlü, yüzüne göre büyük burunlu, kırpık bıyıklı, ince-narin yapılı bir kişiydi. O, spor giyimli ve daima şıktı. Kendisiyle en son vefatından üç ay önce Erzincan’da Çırahane’de bir çay sohbetinde görüştük. Yaşlılığında bile hâlâ sıırım gibi güçlü bir fiziğe sahipti ve sanırım bunu, hiç ara vermediği sportmenliğine borçluydu.

³ Ali Fuad Başgil, *Gençlerle Başbaşa*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 2015, s.41.

⁴ age., s.41.

biridir. İnsanlarla iyi ilişkiler kuran, dost canlısı, iyi yürekli, duygulu bir insandır. Otuz yıla yakın meslek hayatındaki dürüst karakteri, mertliği, ayırım yapmadan herkese izzetüikramda bulunması ve dahası kibarlığı ile tanınmış bir simadır. Şairin karakter özellikleri kendi mısralarında şöyle anlatılır:

Kimseyi aldatmam, hile ne bilmem

İçimi dışıma saçar giderim

İnsanı hor görüp yüzüne gülmem

Benlikten öteye kaçar giderim

Sözümün ardında kale olurum

Doğruya dürüste köle olurum

Paylaşır acıyı çile olurum

Kalplerden kederi biçer giderim

Dostlarla muhabbet can katar cana İnsana yaklaşmak haz verir bana

Yüreğim engindir sevgiden yana Kapımı herkese açar giderim

*Ömür gayet kısa zaman ise dar Gönül incitmenin ne faydası var Kötü söze asla etmem
itibar Duymamış görünüp geçer giderim*

*Yaşam bir çizgidir iplikten ince Yaşayan anlıyor sona gelince Sevgi hayat veren iksirdir
bence Doldurur kadehe içer giderim*

*Samimi olana hiç uzak durmam Yanlışını görsem yüzüne vurmam İşim muhabbettir kimseyi
kırmam Gönülden gönüle uçar giderim*

*Gönül deryasında çok gemi batmış Çok insan sevgiyi ucuza satmış Bilsem ki dost beni
yabana atmış Anında bu elden göçer giderim⁵*

Bu karakter özelliklerini şiirinden de hareketle biraz açmak gerekirse; o, sözünde duran, doğruya, dürüste köle olan, acıyı paylaşan, aldatmayan, hile bilmeyen, insanı hor görmeyen, içi dışında biridir. Olumsuzlukları, vefasızlıkları, dargınlıkları sineye çekip, kötüye dair ne varsa her şeyi ardında bırakıp, incitmek adına çekip gitmek arzusu içinde olandır. Bu mısraların “giderim” tekrarları bize gayri ihtiyari Ahmet Kaya’nın; *Su gibi akar giderim/Dışımı sıkır giderim/Dağ gibi patlar giderim* şeklinde tekrarlarıyla devam eden ve insan ruhunda yankısını bulan şarkısını çağrıştırıyor.

Tombul, varlıklı bir ailenin çocuğudur. Hiçbir şey gözünde kalmamış ve istediği şekilde hayatını sürdürmüştür. Şiirlerinde hiç bahsi geçmeyen babası İsmail Tombul, varlıklı bir adamdır. Bu durum şairin kendine duyduğu özgüveni artırmış, spor ve sanatla uğraşmasına da imkân vermiştir. “Pervam Yok” başlıklı şiirinde şöyle seslenir:

*Hayat kavgasında ezilip geldim Minnetim Tanrı'ya kula pervam yok Arındım varlıktan
süzülüp geldim Ganimet bulmuşum pula pervam yok*

⁵ Metin Tombul, *Deryaya Düşen Damla*, Erzincan 2013, s.103. Not: Alıntılarda eserlerin imlasına sadık kalınmıştır.

.....

Üç günlük dünyaya edemem biat Yüreğim engindir biçilmez fiat Gün bugün arkadaş saat bu saat Yarınki esecek yele pervam yok.

Gerek karakter özelliği, gerekse özgüveni onun hayat karşısında dik durmasını sağlamıştır. Hiçbir menfaate kulluk etmemiş, şiirinde de kimseyi övmemiştir.

Kimseye yamanıp çıkar beklemem Dalkavukluk edip akar beklemem Yükseklerde uçup vakar beklemem Dosta sığınırım ele pervam yok.

Gösterişten uzak, sadelik yanlısı biridir. Tartışmaları sevmez, polemiklere girmez, beğenmediği görüşlere bile saygı duyar, ama haksızlık karşısında susmaz ve sözünü kimseden esirgemedi söyler.

Sözümü sakınmam söyler geçerim Dürüstlük zehirse alır içerim

Kendi gömleğimi kendim biçerim El elinden çıkan şala pervam yok⁶

Bu ifadeler, onun hayat felsefesini, kimseye minneti olmayan duruşunu ortaya koymaktadır. İnsanlara yük olmak en büyük korkusudur. Yaşadığı sürede kimseye yük olmadığı gibi, ölümünde de en yakınlarına bile yük olmamak, zahmet vermemek düşüncesiyle çok istediği hâlde cenazesinin doğup büyüdüğü ve âşığı olduğu Erzincan'a getirilmesini/defnedilmesini vasiyet etmemiştir.

Millî ve mahalli değerlere bağlılığı tutku derecesindedir. Olaylara espriyle yaklaşır, hoş görülme tavrıyla sevilir. Hiçbir devirde bir kliğin, bir ideolojinin adamı olmamıştır. Arkadaş ve dost çevresiyle oturup kalkmasını seven, kahvehanede oyun oynayan, meyhanede kadeh tokuşturana, gülmeyi ve eğlenmeyi seven bir insandır. O yalnızlığı sevmez, hep toplum içinde, toplumla iç içedir. En muzdarip olduğu şey insanların, hele de dostların vefasızlığıdır:

Büyük bir inatla dikerim ama Yürek delik deşik tutmuyor yama Terk edipte gitti dost bildiklerim İstersen semtime sen de uğrama...

Coşkuyla akittim sevgi selini Yine de kırdılar gönül telini

Kime güvendiysen dostum belleyip Kötü gün gelince çekti elini

Anladım silinmiş sözlükten vefa Sevdiklerim geçti hep karşı safa İhaneti seçti güvendidiklerim Sırtımdan vuruldum belki bin defa⁷

Yaşadığımız hayat, dostluklar arkadaşlıklar üzerine kurulu. Vefasızlıklar, ihanetler de ne yazık ki hayatın bir başka gerçeğidir. Hayatın akışı içinde insanlarla kurulan ilişkilerde mutedil olanı beklemek kişiyi daha az yaralayacaktır. Karakoç'un dediği gibi: "Ne dostlarımız kabul ettiğimiz derecede iyidirler, ne de düşmanlarımız tahmin ettiğimiz derecede kötüdürler." Tombul'un dost arkadaş algısı kusursuzluk üstüne kurulu olduğundan aksi tutumlar onu derin yaralamıştır. "Kusursuz dost arayan, dostsuz kalır" özdeyişi bir gerçeği hatırlatır. Dostlardan beklentilerin abartılmaması, onlara karşı teslimiyetin sınırsız olmaması kişiyi daha az hayal kırıklığına uğratar. Zira sınırsız güven ve teslimiyet yalnızca Allah'adır.

⁶ Metin Tombul, *Deryaya Düşen Damla*, Erzincan 2013, s.105

⁷ Metin Tombul, *Hüküm Müebbet*, Antalya 2008, s. 103.

Tombul'un Şiir Anlayışı

Biz, padişahından dağdaki çobanına kadar şair olan bir milletin çocuklarıyız. Edebi türler içinde dünya çapında boy ölçüşebileceğimiz alanın şiir olduğunu söyleyebiliriz. Sayısız şair yetiştirmemiz yanında şiir poetikası üzerine yazanımız da son derece azdır. Fuzili, Ahmet Haşim, Necip Fazıl Kısakürek, Orhan Veli Kanık, İsmet Özel şiir görüşlerini kısa da olsa açıklamış şairlerdir. Diğer şairlerin bazıları (Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı gibi) konuya kısmen değinmişler; geneli de şiir görüşü hakkında bir şey yazmamıştır.

Tombul, şiir görüşünü kısa da olsa belirtenler içinde yerini alır. Deryaya Düşen Damla'nın ön sözünde; “Şiiri meydana getiren en küçük birim mısradır; ama küçüklüğüne bakmayın, iyi bir şairin elinde bir mısra hem ses hem de mana itibarıyla içine bir dünya sığdırılacak büyüklüğe erişebilir. Şiirde, söylenenlerle şekil arasında bir uygunluk olması lazımdır” alıntısından sonra kendi görüşlerini şöyle sıralar:

“Şiir yazmak bir yetenek meselesidir, insanlara Tanrı tarafından doğuştan bahşedilen bazı meziyetler vardır. Bunlar herkeste aynı olmadığı gibi boyutları da farklıdır. Örneğin ben, çok istediğim halde bir müzik aletini çalmayı beceremedim. Sesim güzel olmadığı için şarkı da söyleyemiyorum. Böyle olunca kendimi başka boyutlara yönlendirerek güzel yapabileceğim sanat dalı aradım. Şiirde ne derece başarılı olduğuma yazdıklarımı okuyanlar karar vereceklerdir. İyi bir şair olabilmek için ileri derecede kültür birikimi edinmiş olmanız, dilinizi çok iyi kullanabilmeniz ve yazım kurallarını da tam anlamıyla öğrenmiş olmanız gerekir. Kelime dağarcığınız geniş, düşünce yeteneğiniz gelişmiş olmalıdır. Bunun ötesinde diyelim ki bütün bunlara sahipsiniz bir şey daha gerekli, o da genç olmanızdır. Her ne kadar hasat mevsimi sonbahardır diye biliyorsak da ilkbahar veya yaz ortalarında da iyi ve kaliteli ürün elde etmek mümkündür.” Şair, çevreyi de sanatın çok önemli bir unsuru sayarak “sanatın kalbinin attığı yerde olabilmeyi” önceler. Her alanda olduğu gibi; “Eğer şair olmak istiyorsanız İstanbul'da olmalı ve bu çarkın bir parçası olabilmelisiniz.” der.

Tombul, şiirlerini ileri yaşlarında kitaplaştırmıştır. Lise yıllarından itibaren şiirle uğraşmaya başladığını belirtmişse de kitap hâlinde yayımlanmamıştır. İlk şiir kitabı “Dudakların Bende Kalsın” 2008 yılında yayımlandığında, şair 67 yaşında, hayatının sonbaharındadır.

Tombul'un şiirleri, biçim ve içerik olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

Biçim Yönünden Şiirleri

Tombul, şiirlerini genelde halk şiiri formuna uygun şekilde oluşturmuştur. Dörtlük nazım birimi ve hece ölçüsü kullandığı şiirlerin çoğunlukta oluşu, bunu göstermektedir. Genellikle koşma ve mani biçimini kullanmıştır. Bunun yanında serbest kümelenen ve ölçsüz şiirler de yazmıştır.

Şairin yayımlanan ilk şiir kitabı “Dudakların Bende Kalsın”dır. Bu kitapta otuz biri serbest, kırk beşi hece ölçüsüyle yazılmış toplam yetmiş altı şiir mevcuttur. Hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerin yirmisi 11'li, on sekizi 8'li, altısı 7'li, biri de 14'lü hece ölçüsüyle yazılmıştır. Dörtlük sayısı 1-7 arasında değişmektedir. Bu şiirlerin tamamı, şairin eşine yazdığı şiirlerdir. Ne yazık ki, şair; bu şiirlerini kitap hâlinde eşinin ölümünden iki yıl sonra yayımlayabilmiş ve kitabının sunuşunda bu ezikliğini, “İlhamınla mısralara döktüğüm, sana milyonlarca kez okuduğum şiirlerimi sağlığında kitap hâline getirip gurur duymanı sağlayamadığım için umarım bağışlarsın beni...” şeklinde dile getirmiştir. Bu kitap, 1963 yılından başlayarak 2008 yılına kadar kırk beş yıllık süreçte yazılmış şiirlerinin toplandığı kitaptır.

“Hüküm Müebbet” şiir kitabında bulunan toplam seksen yedi şiirin yirmi dördü serbest, altmış üçü de hece ölçüsüyle yazılmış koşmalardır. Bunların da yirmisinde 7’li hece ölçüsü, yedisinde 8’li hece ölçüsü ve otuz altısında 11’li hece ölçüsü kalıplarını kullanmıştır. Nazım birimi olarak da; altmış sekiz şiir dörtlüklerden oluşmakta, dörtlüklerin sayısı da üç-dokuz arasında değişmektedir. Altı şiir beşlik, iki şiir beyit, on bir şiir de farklı mısra sayılarında kümelenmiştir. Seksen yedi şiirin sadece birinde tapşırma kullanmış, diğer şiirlerinde tapşırma rastlanmamıştır:

Gözümde ışıksın, dizimde derman Dünyaya hâkimsin elinde ferman

Sen döven olmuşsun Metin de harman Döndükçe altında ezersin para⁸

“Deryaya Düşen Damla” şiir kitabında toplam yüz bir şiir bulunmaktadır. Bunların yirmi yedisi serbest, yetmiş dördü hece ölçüsüyle yazılmıştır. Yetmiş dört şiirin; biri 7’li, on yedisi 8’li, kırk sekizi 11’li, sekizi de 14’lü hece ölçüsüyle yazılmıştır. Kıta sayıları; 1-9 arasında değişmektedir. Hece ölçüsüyle yazılan yetmiş dört şiirin tamamı dörtlük birimi üzerine kurulmuştur.

“Sevdanın Adı Erzincan” şiir kitabında yirmi beş ficek (mani) ve Erzincan’a ait elli şiir mevcuttur. Bunların da; dokuzu serbest, kırk biri hece ölçüsüyle yazılmıştır. Hece ölçüsüyle yazılanların; ikisi 7’li, beşi 8’li, otuz dördü 11’li hece ölçüsüyle kurulmuştur. Kıta sayıları 2-10 arasında değişmekte ve tamamının dörtlük birimi üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

Şair, şiirlerini oluştururken şekil yönünden katı bir tutum izlememiş, içinden geldiği gibi yazmıştır. Ölçü olarak da; hem heceyi, hem de serbest yazmayı seçmiştir. Şairin bu tutumu Arif Nihat Asya’yı hatırlatıyor: Asya; “Şiir vezniyle doğar. Siz heceyle doğanı aruzla, serbest doğanı heceyle yazamazsınız.” dermiş ve şiirlerinde üç vezni de kullanmıştır. Tombul, şiirlerinin yaklaşık 4/3’ünü halk şiiri formunda yazmış ve bu biçim özelliğinden dolayı da halk şiiri kaynağından beslenmiştir denilebilir.

İçerik Yönünden Şiirleri

Metin Tombul’un şiirleri, duyular ve temaları bakımından da halk şiiri geleneğini yansıtmaktadır. Şiirlerinde halk şiirinin şekil ve söyleyiş imkânlarından alabildiğine yararlandığı görülür. Ayrıca mahalli renkleri şiirine aksettirmede özel bir başarı yakaladığı söylenebilir. Onun şiirlerinin kaynağını; doğup büyüdüğü Erzincan sevgisi, anne sevgisi, yurt sevgisi, aşk, gurbet, dini duyarlılıklar, toplumsal aksaklıklar ve ölüm oluşturmaktadır. Yoksulluk, kıymet bilmezlik, vefasızlık, kibir, tembellik, üzerinde durduğu dert ve meselelerdir.

Şiirlerinde; canlı, hareketli, halk deyişlerinin bol kullanıldığı, her seviyeden insanın anlayacağı sade bir dil kullanılmıştır. Şair, halk şiirinin ilk vasfı olan sade dil kullanma geleneğiyle tam bir örtüşme içindedir. Üslup çekici, mısralarda iç ve dış musiki hissedilir derecededir. “Sevdanın Adı Erzincan” adlı şiir kitabında, özellikle yöresel kelimelerin, yöresel halk deyişlerinin bolluğu dikkat çekmekte ve şiire ayrı bir zenginlik katmaktadır. Bodik (kısa boylu), fışğı didmek (birtakım gereksiz işlere karışmak), kösövü kesilmek (simsiyah olmak), para buçuktan dana biççikden artar (para küsurattan, dana buzağıdan çoğalır), bıdık (uç), gadten (kadar), annuh (dağ reyhanı), ilişdir (kalaylı bakır süzgeç), dembelehoççik (tepe takla olmak) gıldirik (yuvarlak), kunkul (omuz) ilincah (salıncak) cılbağa (çelimsiz, yaramaz cılız çocuk,) vb.

⁸ age., *Hüküm Müebbet*, Özal Matbaası, Antalya 2008, s.56.

pek çok yöresel deyiş ve kelime kullanılmış, yörenin bu sahadaki zenginliği ortaya konulmuştur.

Tombul'un şiirlerinde değişik konular işlenmişse de belirginleşen temaları; "Erzincan şiirleri", "Aşk ve sevdâ şiirleri", "Gurbet şiirleri", "Memleket ve milli konulu şiirleri", "Mistik şiirler", "Anne şiirleri" ve "Ölüm şiirleri" başlıkları altında toplamak mümkündür.

Erzincan Şiirleri

Doğu Anadolu'nun kuzeybatısında yukarı Fırat havzasında yer alan Erzincan, Anadolu'nun en eski kültür merkezlerinden birisidir. Tarihi ipek yolu üstünde "etrafi dağlık ortası bağlık" bir şehirdir. Hayaşa, Hitit, Urartu, Med, Pers, Hellen, Roma egemenliğinde kalmış, Malazgirt Zaferinden sonra Türk hâkimiyetine girmiştir. Doğal güzellikleri, kayak, yamaç paraşütü, rafting vb. spor alanları, yerli ürünleri ve mutfağıyla bir turizm merkezidir. Depremlerden dolayı yerleşim yerini yedi defa değiştirmiş olan bu şehir bir mahsuniyet şehridir. Her deprem sonrası nüfus kaybına uğrayan, göçlere sahne olan, yürekleri dağlanan, kolu kanadı kırılan insanların şehridir. Erzincan, şair Tombul'un doğup büyüdüğü şehirdir. O, her ne kadar Erzincan'dan uzakta yaşasa da bu şehre bağlılığı aşk derecesindedir. Üçüncü şiir kitabının adı **Sevdanın Adı Erzincan**'dır. Bu kitapta yirmi beş ficek (mani) ve Erzincan'a ait elli şiir mevcuttur. Bu şiirlerin çoğu Erzincan ağzıyla yazılmış ve transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Yöresel kelimelerin fazla kullanıldığı şiirlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için kitabın arkasına yerel kelimeler sözlüğü konulmuştur.

Bana ne ellerin gülizarından

Benim gonca gülüm Erzincan kokar Gönüm cayır cayır yansa narından Ocağında külüm Erzincan kokar.

Çiğdem olur dağlarında açarım Şahin olur göklerinde uçarım Mutu Köprüsü'nden öte geçerim Nefes nefes yolum Erzincan kokar. Ben her gece karanlığı soyarım Gökyüzünü renkten rengine boyarım Özlemleri katlar zarfa koyarım Üzerinde pulum Erzincan kokar.

Hayat teknesinde hamura döndüm Çiğnene çiğnene çamura döndüm Baharda açılan domura döndüm

Yaprak yaprak dalım Erzincan kokar.

Yaşadıkça her cefaya alıştım Sıla dedim gurbet elle buluştum Gönül kovanında şevkle çalıştım

Petek petek balım Erzincan kokar.⁹

Şair, dağları, ovaları, insanları, tarlaları, tarımı, bağı, bahçesi, meyvesi ve daha sayamayacağımız pek çok yönüyle Erzincan'ı mısralara dökmüştür. Munzur Dağları, Kazankaya, Vosgirt, Şelale, Naldöken, Tepecik, Fırat, Hah, Kırklar Tepesi vb. mekânları gergef işler gibi şiirine nakşetmiştir. Havası, suyu, toprağı şairin hücrelerine sinmiş benliğinde yaşar gibidir. Yüreğini Erzincan'a bağlamış delice özlem içindedir:

Seni unutmadım yemin ederim

⁹ Metin Tombul, *Sevdanın Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.36.

*Burnumda tütüyor kokun Erzincan Sensizliğe mahkûm etti kaderim Yaralı gönlüme dokun
Erzincan*

*Gurbeti koyarak senin yerine Hüsrânı yaşadım körü körüne Sökmek istedikçe indin derine
Beynimin içinde kökün Erzincan*

.....

*Yüreğimi yüreğine sözledim Mahzun mahzun yollarını gözledim Yemin olsun deli gibi
özledim*

Buluşmamız gayet yakın Erzincan

*Kekik kokan dağlarında dolaştım Sevgi olup her yanına bulaştım Vatanım diyerek sana
ulaştım Şefkatli tavrını takın Erzincan ¹⁰*

....

Lövlez (fasulye) toplayan peştemalli kadınlar, nasırlı eller, yoksullar, kahvede pişpirik oynayan avareler, muhtar emmi, dostu, yareni şiirlerinin kahramanlarıdır. O, kendisinin Erzincan'ın toprağında, çamurunda, çiçeğinin domurunda saklı olduğunu söyler:

*Kerpicinin çamurunda saklıyım Ekmeğinin hamurunda saklıyım Çiçeğinin domurunda
saklıyım Gonca verip açtığında bul beni*

“Kahrederek hayatının dününe Vuslatı bırakma mahşer gününe

Kırklar Tepesi'nden Vagirt yönüne Üveyikler uçtuğunda bul beni¹¹

Hasretin, özlemin doruğa çıktığı benzer dörtlüklerde şair, gurbette yaşayan hemşerilerinin duygularına da tercüman olmuştur. Erzincan, başta depremler olmak üzere, iş imkânı, memuriyet ve daha birçok sebeple başka illerde, yurt dışında yaşamaya mecbur kalmış insanların ortak hasretidir. İnsanımızın tembelliklerini, hainliklerini, kıskançlıklarını ve her türlü olumlu olumsuz yanlarını nükteli bir dille dökerken mısralarına, şairin öğretmen oluşu, eğitimciliği hatırlanır. Bu tür şiirlerinde didaktik bir yol tutar:

Allah'a güvenip çalduh gevarı Su yohuşa ahsın diye beklüyük Yazıya yabana salduh davarı

Eller sahap çihşın diye beklüyük

*İçimizi sarmış kötülük bunnuh Gafalar mağdanus beyinner annuh Gözüümüz kor ediraf zir
garannuh Biri ışıh yahşın diye beklüyük¹²*

Aşk ve Sevda Şiirleri

Evrensel bir konu olan aşk, Tombul'un şiirleri arasında başköşeye oturmuştur denilebilir. Yanık, dokunaklı, içli ve romantik duyguların hâkim olduğu aşk ve sevda şiirleri, Tombul'un şiirleri içinde büyük yer tutar. Bunlar son derece samimi şiirlerdir. Hayatın gerçeğinde çok az erkek ömrü süresince eşine âşıktır. İşte Metin Tombul, eşine gerçekten âşık olan bu nadide

¹⁰ Metin Tombul, *Sevdanın Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.68.

¹¹ age., *Sevdanın Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.73.

¹² Metin Tombul, *Sevdanın Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.38.

insanlardan biridir ve eşini tanıdığı günden kendi ölümüne kadar, az bulunur bir aşkla sever. Ona duyduğu aşkı, bitmeyen, imrenilecek bir enerjiyle tekrar eder durur. Şiirlerinde eşine; “kadınım”, “aşk meleğim”, “güzelim”, “yar”, “sultanım”, “gülüm”, “bir tanem” ve “gül goncası” diye hitap eder. Hiç eskimeyen, pörsümeyen kırk bir yıllık birliktelikte tazeliğinden hiçbir şey kaybetmeyen bu tutku, şairin mısralarına yansımıştır:

Seninle otuz yıl otuz gün gibi Zaman ırmak olmuş akıyor gülüm Elimden tutuşun sanki dün gibi

Ateşin gönlümü yakıyor gülüm

Yağmurlu bir günün akşamüzeri Gönül kapısından girdin içeri Yüzünü gördüğüm o günden beri İçimde şimşekler çakıyor gülüm

Coştukça coşuyor gönlümde sular Doruğa çıkıyor hisler arzular

Çılgınca kabaran deli duygular Sel olup bendini yıkıyor gülüm¹³

Aşk şiirlerinin çoğu kendi yaşantısıyla ilgili, bazıları da kendisiyle ilgisi olmayan sevda şiirleridir. Bu şiirlerinde çekici ve duru bir üslup kullanmıştır. Kendisinin sevgili tarafından fark edilmediği zannıyla ilgi görmek ister. Sevgilinin bigâne davranışına sitem eder. “Ben Buradayım” diye seslendiği şiirinde bu duygulara tanık olunur:

Munzur Dağlarında kar mı ararsın? Kör etme gözünü ben buradayım Çıktın sokaklarda yar mı ararsın? Çevir bak yüzünü ben buradayım

Sevdamın peşinde eriyip bitme Kısmeti elinle geriye itme Kadere arkamı dönüp de gitme

Çevir bak yüzünü ben buradayım¹⁴

Erzincan ağzıyla yazdığı “Öliye” şiirinde yerel bir duygu ve esprili bir söyleyiş vardır.

Sevgilinin süslenmesi, tegafül etmesi, nazı, âşığı baştan çıkarmaktadır:

Bi gız sevdim ne yüz veriy ne bahıy Gaşlarını çatışına öliye

Alavı uzahdan yüzümü yahı Yüreğinin atasına öliye

İşmar etsem etme deyi hesleniy Yanaşiyam anasına sesleniy

Aynanın başına geçip süsleniy Durup çalım satışına öliye¹⁵

Mani tarzında yazdığı şiirlerin miktarı genel içinde önemli bir yer tutar. Sevda temalı aşağıdaki örnek bunlardandır. Şairin aşk ve sevda şiirlerinde zaman zaman mutluluk için çırpınan, ama ona ulaşamayan ezik bir hava da sezilir:

Bir sevdaya tutuldum ki Gece gündüz yer beni Götür bir dağ başına Kurda kuşa ver beni

Kadehinde şarab oldum Sevgin ile harab oldum Ayağına tûrab oldum Yollarına ser beni¹⁶

¹³ Metin Tombul, *Dudakların Bende Kalsın*, Özal Matbaası, Antalya 2008, s.72.

¹⁴ Metin Tombul, *Sevdamın Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s101

¹⁵ Metin Tombul, *Sevdamın Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.44-45

¹⁶ Metin Tombul, *Deryaya Düşen Damla*, Erzincan 2013, s.39

Gurbet Şiirleri

Gurbet, doğup büyüdüğümüz hatıralarımızın hayallerimizin biriktiği yerlerden uzak yaşamak zorunda olduğumuz yerlerdir. Gurbetlik, gariplik, yabancılık, yuvasından, yurdundan veya kentinden uzakta olma durumudur. Bu tema, şairlerin önemli ilham kaynaklarından biridir. Tombul, bir gurbet şairidir. 1979'da ayrıldığı Erzincan'a, vefat ettiği 2014 yılına kadar hasret duyarak yaşamıştır. Zaman zaman Erzincan'a gelmiş, orda vakit geçirmiş, ama çocukluk ve gençlik dönemine ait bir şeyler bulamadığı için yine gurbet hâli yaşamıştır. Dostlar, yarenler, akrabalar hatta mekânlar değişmiş pek çok şeyi bıraktığı yerde bulamamıştır.

Gurbetin orta yerinde Düşünceme sula düştü Efkârlı günün birinde Bakışlarım yola düştü

Yüzler yaban simalar el Hasret iplik iplik, tel tel Gözlerimden coşkun bir sel Boşanacak hâle düştü¹⁷

Gurbet şiirlerinin genelinde olduğu gibi Tombul'un gurbet şiirlerinde de bir hüznün var. Mısrarlarında, bir yitmişlik, bir kaybolmuşluk, bir yeri doldurulamazlık var. Yabancı diyarda yaşamak, gün geçtikçe dostların azalması, mutluluğa dair inancın sancıya dönüşmesi hep şairin çıkmazlarıdır. Nihayetinde gurbette yaşamış ve gurbette ölmüştür.

Ne yana baktıysam bana yabancı Yitirdim kalbimde olan inancı Dolu yüreğimde bir tuhaf sancı Dolaşmıyor artık kanım be gurbet

Bırak şu yakamı çekip gideyim Kendi kaderimi kendim güdeyim Dost mu bıraktın ki veda edeyim

Parça parça oldu dünüm be gurbet¹⁸

Metin Tombul gibi bir şehrin kimliğinde önemli yer tutan kimselerin hangi sebeple olursa olsun ait oldukları kentten ayrılmamaları, bütün ömürlerini o kentte geçirmelerinin önemli olduğunu düşünüyorum.

Memleket ve Millî Konularda Yazılmış Şiirleri

Tombul, derdi olan bir şairdir. Çevresinde olana biten ülke sorunlarına kayıtsız değildir. Meslek aşkı ve öğretmenlik tutkusuyla memleketin problemlerini yüreğinde büyütür ve mısralarına taşır. Yurt güzellikleri yanında önemli sorunlara neşter atıp, sorunlara çözümler önerir:

Dersim Dağları'ndaki Yaban eriğiyle, Hakkari'deki ahlata Ayvalık'ın zeytinini

Aşlamak istiyorum.

Ben bahçevanım arkadaş Fidan yetiştirmeğe

Şemdinli'den Çukurca'dan, Yüksekova'dan başlamak istiyorum...

Bir aydın olarak ülke üzerinde oynanan oyunlara duyarsız kalmaz, günceli takip eder; milli birliğe ve bütünlüğe vurgu yapar. Milli değerleri önceler, şehitleri hatırlatır, bayrağı yüceltir ve insanımıza sorumluluklarını hatırlatarak bölünmeme sözü verir:

¹⁷ Metin Tombul, *Hüküm Müebbet*, Özal Matbaası, Antalya 2008, s. 24.

¹⁸ *age.*, s.134-135.

Bu milletin bir kaynaşmış özü var Her ocakta şehitlerin közü var Yaşayanın ölenlere sözü var

Biz yaşarken bölemezler Türkiye'm

Bugünkü “Çözüm sürecini” 2007’de yazdığı “Ben Senin Aslında” başlıklı şiirinde işleyen şairin benzer temada şiirleri çoktur. Doğuda ve Güneydoğuda cereyan eden yıkıcı, bölücü zihniyete; nefretin ortadan kalkmasını, yüreklerin Sakarya, Çanakkale, İnönü Savaşlarındaki birlik ruhunda yıkanmasını önerir. Milli mücadele ruhunu yeniden canlandırarak, Atatürk’ün emanet ettiği ortak değerler paydasında buluşmayı arzular:

Kandil Dağı'nda buluşup Sarmaş dolaş olmaya var mısın? Omuz omuza verelim gel

Siirt'in Pervari'sinde İnönü'de, Çanakkale'de, Sakarya'da olduğu gibi... Sil gözünden nefreti öyleyse, Çıkar yüreğinden

İntikam denilen o azgın canavarı. Son ağıtını yakarak

Acılarını göm derinlerine toprağın. Anıtkabir'de bekliyorum seni.¹⁹

....

Mistik Şiirler

Sayıları çok fazla olmamakla beraber şairin dinî şiirlere de yer verdiği görülür. Bu şiirlerde Yunusça bir söyleyiş hissedilir. Dünyanın gelip geçiciliği üzerinde durulur. Gazali'nin İhya'sında belirtilen; “Dünya din yolunun yolcularına bir konak, insanların azıklarını alabilmeleri için açıkta kurulmuş süslü bir pazardır.” düşüncesinde ifade edildiği gibi, dünyaya çok bağlanmamayı telkin eder. Onun sadece bir misafirhane, iğreti bir yapı olduğuna vurgu yapar:

Bu dünya bir konuk evi Geldin gittin ötesi yok Parladı gönül alevi Yandın gittin ötesi yok

Dünya bir iğreti yapı Ne kulpu var ne de sapı Çarpınca yüzüne kapı Hapı yuttun ötesi yok

Allah'ın; yaratan, rızıklandıran, ömür veren ve kâinatın tek sahibi olduğuna işaret eder. “O'ndan geldik, yine O'na döneceğiz” esprisi içinde, asıl olanı, özü kavramayı öğütler:

Arş-ı Ala'yı kuşatan Yüce Mevla değil midir? Rızıklandırıp yaşatan Yüce Mevla değil midir? Bir kuyu ki yoktur dibi Uzar gider hayal gibi Kâinatın tek sahibi

Yüce Mevla değil midir?

İnceleyip özüne bak

Dört kitabın dördü de Hak Fani hayatta son durak Yüce Mevla değil midir?

Dünyanın gelip geçiciliğini anlatırken, Hz. Nuh'a, Hz. Musa'ya, Yunus'a, Emrah'a, krallara, şahlara bile kalmadığını hatırlatır. İnsan bu gerçeği bilerek, unutmuyarak yaşamasını telkin eder:

Dünya bir devr-i daimdir Ebediyen kalan var mı? Sanma ki sana kaimdir

Bin yaşında olan var mı?

Çok krallar şahlar geçti Gül benizli mahlar geçti Yunuslar Emrahlar geçti Tapusunu alan

¹⁹ age., s. 80, 113, 116.

var mı?

*Fani hayat benzer pusa Ne Nuh kaldı ne de Musa Yokluk denen okyanusa İki defa dalan var mı?*²⁴

Anne Şiirleri

Şairin işlediği temalardan bir diğeri anne sevgisidir. 4 şiir kitabında anne temalı şiirler sayıca önemli bir yer tutmaktadır. Bazen naz noktasında annesiyle diyalog kuran şair, bazen de annesinde sığınacak bir kucak arar. Annenin yokluğunda özlem içindedir. Saçını okşamasını, gözyaşını silmesini, şefkat göstermesini istemektedir:

Munzur Dağlarına bakıp bakıp da Yaşlı gözlerini sildin mi anam Düşler âlemine doğru akıp da Yavrun ne hâldedir bildin mi anam

Anlayamaz beni kardeşim bacım Yaşadıkça daha artıyor acım Yaşım yüz olsa da sana muhtacım Şefkatini üçe böldün mü anam

Şairde Anne özlemi, Yahya Kemal'in deyimi gibi; "hiç bitmeyen susuzluğa benzer bir ağrı" gibidir. Onun her hâline, her tavrına, ellerine, yanaklarına, sesine, adına hasret duymaktadır:

Nasırlı ellerini Yüzüme sürmek için Yılların ötesinden

Bir daha görmek için Annemi istiyorum

Şairde anne özlemi, onu kaybettikten sonra hüzne dönüşür. Şair, daha bir naifleşir, içselleşir. Annesine daha çok özlem duyar. Annesinin sağlığında aralarında geçen diyalogları hatırlar, uyarılarına kulak asılmayacağını bile bile söylediklerini yeniden yaşar:

Gül kremi getirdim Topuklarının çatlağı için Yalın ayak basma yere

Bak yine mayasızların azacak Mektuplarını çok özledim anne İki satırcık olsun

*Vaktin yok mu yazacak*²⁰

Ölüm Üzerine

Tombul'un şiirlerinde öne çıkan kavramlardan bir diğeri ölümdür. "Her nefsin tadacağı" ölüm, düşünen, duyan, herkesi; sanatçıyı, şairi, din adamını meşgul eden bir kavram olmuştur. Karısının ölümü üzerine Makber'i yazan Abdülhak Hamit'in sorgulamaları ilk hatırlananlardandır. O sorgulamalarda birçok gel-git, çırpınış ve isyandan sonra durulup ölüm gerçeğini kabulleniş vardır. Tombul, böylesi felsefi ayrımlara irdellemelere girmez, ölümü bir kader olarak benimser, kabullenir. Eşinin ölümü onu derinden etkiler ve o, bu bilinmez alana yoğunlaşır. Hüzün, şairi çepçevre sarmıştır ve bazı şiirlerinde adeta ölümü özler. Ölüm, hep aklının bir yerlerindedir. Ölüme karşı bir teslimiyet, bir kabulleniş, bir bekleyiş vardır. Yalnızca kendisiyle sınırlı kalmaz, başkalarını da uyarır, ölümü hatırlatır, dünya bağlılığını sorgular. Bütün bu kabullenmelere rağmen ölümün yüzü soğuk ve korkutucudur:

Gözlerime çöken neyin korkusu Nerden çıktı şimdi bu kahpe sancı Seneler de takvimler de yalancı

Bir düşüm ki çözemedim doğrusu

²⁰ Metin Tombul, *Sevdamin Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s. 33 Metin Tombul, *Hüküm Müebbet*, Özal Matbaası, Antalya 2008, s. 35.

Gözlerime çöken neyin korkusu”

....

“Üzüntüyü dersin çölde kum gibi Yanarak eridik tıpkı mum gibi, Ölüm karşımızda uçurum gibi

Biz tükendik sizler kalın elveda

Şair, ölümün herkes için mukadder olduğunun, kimsenin sonsuza kadar yaşamayacağını bilincindedir. Yaşamın anlamsız, ölümün kurtarıcı olduğunu da düşünür. Cenazesinde birkaç dostun bulunacağından da umutludur, ama ağıt yakanı, figan edeni bulunacak mıdır, bundan emin değildir:

Ölürsen dert değil herkes ölecek Şu dünyaya kazık çakan hani ya Cenazene birkaç dostun gelecek Figan edip ağıt yakan hani ya²¹

Ölümü kabullenişin ardından Allah’a sığınma, yalvarma ve dilek vardır: Ölüm gerçeğinin dehşeti karşısında Tanrı’nın büyüklüğüne sığınır. Sorgunun kolaylığına dair niyazda bulunur:

Bana günahsız ayıpsız Ölmeyi nasip et Tanrım Mahşer gününe kayıpsız Gelmeyi nasip et Tanrım Gün gelir divan kurulur Ayakta hazır durulur İman itikat sorulur

Bilmeyi nasip et Tanrım

Şair, eşinin ölümünden duyduğu acıyı da kıyametle tabloştürmüş, acısının hiç dinmediğini, onsuzluğa alışmadığını söyleyip durmuştur:

Kaderin hükmüne geçmedi sözüm Tükendi alevim eridi közüm

İklimden iklime savruldu özüm Kâinat kökünden söküldü gülüm²²

O, ölüm gerçeği karşısında teslimiyetten başka çare olmadığını bilincindedir. Olanları kadere yükler ve yüce emre itaatten başka yapılacak bir şey olmadığını söyler:

Seni topraklara vermezdim gülüm Emir yüksek yerden geldi neyleyim Yüzümü yerlere sürmezdim gülüm Kader yüreğimi deldi neyleyim

...

Metin ol diyorlar, birazcık dayan

Senin yıldızın mı sadece kayan Kelimeler yoksul cümleler yayan Şiirlerim öksüz kaldı neyleyim³³

Nükteli Şiirler

Şairin bir başka özelliği nüktedanlığıdır. Bunu, gündelik hayatın içindeki yerel insan ilişkilerinden seçerek şiirleştirmiştir:

Geçi gibin zıplıy çıhıy duvara İşimden gücümden ediy avara Şeytan deyiy “dut bas şunu gevara” Hele şu densüzün etdüğüne bah”

²¹ Metin Tombul, *Deryaya Düşen Damla*, Erzincan 2013, s.123.

²² Metin Tombul, *Dudakların Bende Kalsın*, Özal Matbaası, Antalya 2008, s.108.

Atışmalar, halk şiirinin vazgeçilmezleridir. Şairin bu türü de ihmal etmediği görülür. Bütün şiirleri içinde yalnızca bir atışma örneği vardır. Kuşaklararası çatışmaya işaret eden Gelin-Kaynana atışmasında “ironi ve kargış” öne çıkar:

Kaynana: -İş güc orta yerde nere gayboldun Ne megil büliysen, ne de ot yoldun

Sabah sabah gine nebedir oldun Seni gara yere giresen hemi?

Gelin: -Makyaj yapıyorum şimdi gelemem Süslenmekten başka bir şey biemem Gözlerimin boyasını silemem

Daha sonra gelip çağır olmaz mı?

Kaynana: -Camuş kibin döne döne yatıysan Bacahlarıy tikip keyif çatıysan

Hangi işin bıdiginden dutıysan

Geldin burada sefa süresen he mi?

Gelin: -Sen hizmetçi ben de evin hanımı Bu konunun var mı başka tanımı

Sabah sabah sıkma benim canımı Gidip uzaklarda bağır olmaz mı?

....

“Nasihatname” türüne de güzel örnekler veren şair; bu tür şiirlerinde Nabî’yi, Yunus’u çağırıştırır. Şair, görmüş geçirmiş bir bilge kişi olarak çıkar okuyucu karşısına. “Birlik Çağrısı” şiiri bunun örneklerindedir:

Ülüzger toprağı savurup atar

Birleşip daş gibin olmaya bahın Hemdertlik adamı ayahta dutar Aynı gaba ahıp dolmaya bahın

Bi o yanı bi bu yanı çekmeyin

Datlının üstüne biber ekmeyin Deve kimin lökgedenek çökmeyin

Direnip ayahta galmaya bahın”²³

Çarpıcı tespitlerle yuvarlak (Gıldirik) dünyanın ahvalini tasvir edip, varlıklı, ama biraz cimri insanlara seslenerek uyarıda bulunduğu şu şiir bir başka örnektir:

GILDIRİK DÜNYA

Felek bi ülüzger, sen guru yarpah Savurup da atmasını bekleme.

Yemeynen doyıy mı ac gözlü torpah Cigerinden dutmasını bekleme.

Deme ki: Zengünem tarlam tumbum çoh Gedyiken yanında mal götüren yoh Eyilig et birez, eliy cebe soh

Malı mülkiy bitmesini bekleme.

İmkânın varısa gözet yohsulu Fıkgare de aynı Allah’ın gulu Mezerde kim nede parayı pulu Hayıf olup getmesini bekleme.

²³ *Sevdanın Adı Erzincan*, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.48.

Ahly başa topla doğru şeyler yap

Gelmişden geçmişden accuh hesse gap Gaderin tut gibin silkip de ehbab Yerinen bir etmesini bekleme.

Büliysen ki abu dünya gıldirik Arustahda hamur açy hıldirik Tepemizde dönüp durıy fırfırı

Vaden gelip yetmesini bekleme.

Metin Tombul'un Şiirlerinde Metinlerarasılık

Yeni bir okuma ve yorumlama biçimi olarak karşımıza çıkan metinlerarasılık, en geniş anlamda bir edebî metnin edebî veya edebiyat dışı metinlerle olan bütün bağlarını kapsayan, esere yönelip onun başka eserlerle bağ konusunu önemseyen bir kuram olarak karşımıza çıkar.³⁸ Bir eserin başka eserlerle ilişkilerini yorumlayan, değerlendiren çıkarımlarda bulunan bir teoridir. Bu teori, bir metnin önceki başka bir metin veya metinlerle benzer unsurlar taşımalarının irdelenmesi şeklinde de açıklanabilir. İşin özünü Başgil'in: "Gök kubbe altında yepyeni hiçbir fikir yoktur. En yeni fikir, eski bir fikrin yeni bir elbise giymişidir."³⁹ ifadesinde özetlemek mümkündür. Şairin edibin, bilerek ya da bilmeyerek aynı veya benzer motifleri, imgeleri kullanarak benzer çağrışımları yakalaması, benzer anlatılar yaratması olgusuna getirilen yorumlardır. Metinlerarasılık, okuyucuya kendi donanımı ölçüsünde çağrışımlar yaptırıp onu başka eserlerle bağ kurduran bir özelliktir.²⁴

Şiir dünyasında; tarihe, dine, mitolojiye, geçmişe yönelik atıflar, göndermeler yapıldığı gibi, başka şairlerin şiirlerine de göndermelerde bulunulur, alıntılar yapılır ve böylece şiirin çağrışım dünyası zenginleştirilir. Bu, daha geniş bir şiirsel anlatım imkânı vermenin yanında, şairler arasında da bir söyleyiş yakınlığı kurar. Başka şairlerden esinlenmekle şiirsel bağlamda kurulan münasebet, şiir geleneğinin devamlılığını, kültürel birliğin ortaklığını sağlamada önemli bir rol oynar. Bu yaklaşımla bakıldığında, Tombul'un şiirlerinde de bazı şairlerle benzer çağrışımlar olduğu görülecektir. Onun, özellikle Abdurrahim Karakoç'un şiirinde yankılanan sesini duyuran şiirleri vardır. Aşağıya alıntılanan "Savunma" başlıklı şiirinde Karakoç izleri ve edası hissedilir:

Suçum büyük ama mazeretim var Bu şehrin kızları güzel Hâkim Bey Dudakları kiraz yanakları nar

Bu şehrin kızları güzel Hâkim Bey

Gözleri bademden daha çekiktir Saçları omuzdan bele döküktür Nefesi gül kokar teni kekiktir

Bu şehrin kızları güzel Hâkim Bey

Yürüyüşü ceylan bakışı ahu Eriyip gidiyor insanın ruhu

Dilim dolanıyor gel anla yahu

Bu şehrin kızları güzel Hâkim Bey

Savunma istem sayfalar yetmez Roman olup gider, yazmakla bitmez. Düşlerime girer, kovsam da gitmez; Bu şehrin kızları güzel Hâkim Bey

Dayanmıyor yürek benden pes artık Cezası ne ise durma, kes artık

²⁴ Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul 1999, s.138. Ali Fuad Başgil, *Gençlerle Başbaşa*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 2015, s. 73.

Uygula yasayı mührü bas artık

Bu şehrin kızları güzel Hâkim Bey²⁵

...

Karakoç'un, *Açık Dilekçe* başlığını taşıyan şiiri de şöyledir:

Görmediğim bir bambaşka durum var Sizin şehrin kızlarında savcı bey.

Yaklaşanı tâ yürekten vururlar Kan kokuyor gözlerinde savcı bey.

Gayeleri gönül kırmak dal gibi Bakışları çifte favül bal gibi, Ülkeler fethetmiş kral gibi

Gurur dolu pozlarında savcı bey. Kaş yaparken göz çıkarır elleri;

Çok silahtan tesirlidir dilleri Hayret ettim, bir tuhaf ki halleri

Poyraz eser yüzlerinde savcı bey.

Derviş olup çıktım tıgsız, tebersiz; İlk görüşte avladılar habersiz

Pişirdiler beni tuzsuz, bibersiz

Kebap oldum közlerinde savcı bey.

Bölüştüler gönlüm ile aklımı Davacıyım, ara benim hakkımı...

Bir yol göster, haksız mıyım haklı mı? Yorulmayın izlerinde savcı bey.²⁶

Tombul'un şu mısralarında da A. Karakoç sesi ve edası sezilir:

Gönül tezgâhında kumaş dokunur İplik olup dostum beze girsene²⁷

Gönül tezgâhında şiir dokudum İplik iplik nakışında sen varsın.

(Dosta Doğru)

Keza şu mısralar da öyledir.

Köyden gelir garip şehre uyamaz Düz yolda ayağı takılır gider

Acıyı hisseder zevki duyamaz Beynine bir ağırı çakılır gider

Kaldıramaz kentin ağır yükünü Geçim sıkıntısı sarsar kökünü

Üç yüz altmış beş gün yılı yekûnu Durmadan itilir kakılır gider

Tombul'un "Çırpacın Macerası" başlıklı şiiri, genç bir edebiyat öğretmeni olarak Faruk Nafiz Çamlıbel'in bir yaylıyla Kayseri'ye giderken yol güzergâhında gördüğü virane köyleri, savaş yorgunu yoksul köylüleri, garip hanları anlattığı "Han Duvarları" şiirini çağrıştırmaktadır:

ÇIRPACIN MACERASI

²⁵ Metin Tombul, *Hüküm Müebbet*, Özal Matbaası, Antalya 2008, s.139.

²⁶ Abdurrahim Karakoç, *Dosta Doğru*, Ankara 2006, s.13-14.

²⁷ Metin Tombul, *Deryaya Düşen Damla*, Erzincan 2013, s.95. Metin Tombul, *Hüküm Müebbet*, Özal Matbaası, Antalya 2008, s. 86.

İçimizde gençliğin verdiği tutku ve haz Yeni bir serüvene atıldık dostlar o yaz Gönlümüz deli dolu yüreklerimiz kadar İki eski arkadaş, iki çılgın kafadar

....

Anamın sıcak eli bırakınca elimi

Atımın ayak sesi böldü duygu selimi. Kalkıyorken doğadan gecenin son siyahı Uzaktan birkaç horoz müjdeledi sabahı.

Döne döne yolumuz indi bu düz vadiye Seslendi arkadaşım ‘bura Teknecik’ diye Vurdum ata kırbaç başladık hızlanmaya Bir yokuşu çıkınca göründü dik bir kaya Haşmetiyle gelip insanın üstüne çöken

Bu kayalık patika anladım ki Naldöken.

....

Yolunuz düşer bir gün giderseniz olur ya Bilinmez insanoğlu her havayı solur ya! Bir kilise var orda eski zaman yapısı

Uçup gitmiş garbin penceresi kapısı Duvarlarında birçok ziyaretçi yer almış Zamanın kıskacında çoğu ezilip kalmış Cebimdeki çakıyla o günü gömüp taşta Kazıdım harflerini ismimin baştanbaşa Hatıraları ölümsüzleştirmeye baktım Tarihe kanıt ben de kimliğimi bıraktım.

HAN DUVARLARI

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı, Bir dakika araba yerinde durakladı.

Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar, Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar... Gidiyordum, gurbeti gönlümle duya duya, Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.

İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık! Yüreğimin yaktığı ateşle hava ılık,

Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı... Arkada zincirlenen yüksek Toros Dağları, Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler, Sonra dönen, dönerken inleyen tekerlekler...

Ellerim takılırken rüzgârların saçına Asıldı arabamız bir dağın yamacına.

Her tarafta yükseklik, her tarafta ıssızlık, Yalnız arabacının dudağında bir ıslık!

Serpilmeye başladı bir yağmur ince ince. Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince Nihayetsiz bir ova ağarttı benzimizi.

Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi. Arasına geçiyor bir atlı, iki yayan.

Bozuk düzen taşların üstünde tıkrıdıyan

Altında da bir tarih: Sekiz mart otuz yedi... Gözüm imza yerinde başka ad görmedi. ²⁸

Faruk Nafiz ÇAMLİBEL

“Sınırsız Özgürlük” şiirinde Orhan Veli’nin “Bedava Yaşıyoruz Bedava/ Hava bedava su bedava” şiirinin çağrışımı vardır:

²⁸ Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*,

Havası bedava suyu bedava Eni parasız da boyu bedava Uyandın bedava uyu bedava

Bu kadar sınırsız özgürlük nerde

“Hoşgörü” başlığını taşıyan şiirinde de Mevlana’nın “Yine Gel” şiirini çağrıştıran bir eda söz konusudur:

Canı candan ayırmayız Uzak yakın kayırmayız İncitip gönül kırmayız

Bu gün de gel yarın da gel.

“Nerdesin” şiiri, Ahmet Kutsi Tecer’in aynı başlığı taşıyan şiirinin sesini çağrıştırmaktadır. Bu iki şiirin gerek söyleyiş tarzı ve gerekse imaj dünyası benzerlikler arz eder:

Leylaklar solmadan gelirim dedin Umutlarım gazel oldu nerdesin Uğruna bin defa ölürüm dedin Sözüünün miadı doldu nerdesin

Demedim geride kalan biri var Yüreği kabarır, gözleri arar Gün değil gönlüme, saniye zarar

Aşkımızda çanlar çaldı nerdesin²⁹

Nerdesin

Geceleyin bir ses böler uykumu

İçim ürpermeyle dolar –Nerdesin? Arıyorum yıllar var ki ben onu

Aşığtım beni çağıran bu sesin

Gün olur sürüyüp beni derbeder, Bu ses rüzgârlara karışır gider. Gün olur peşimden yürür beraber,

Ansızın haykırır bana: -Nerdesin?

A. Kutsi Tecer

Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

SONUÇ

Metin Tombul, dört şiir kitabı ile günümüz şairlerinden olup Türk edebiyatının gölgede kalmış önemli şairlerindedir. Gerek tevazu sahibi olması vesilesiyle erken yaşlarda şiir yazmasına rağmen onları yayınlamamış olması ve gerekse şiir kitaplarını ileri yaşlarında kendi imkânlarıyla basması edebiyat dünyasında tanınmasını geciktirmiştir. Şiirlerini halk şiiri geleneği içinde imbikten süzölmüş duru bir Türkçe ile yazmıştır. Saz çalmaz, şiirlerini saz eşliğinde söylemez, ancak biçim ve içerik olarak halk şairleriyle bütünleştiği, halk şiiri geleneğine eklenmediği, halk şiirinin temalarını işleyen şiirler yazdığı görülmektedir. Özellikle “Sevdanın adı Erzincan” adlı şiir kitabı, mahalli renklerin kullanıldığı, mahalli söyleyiş ve dil özellikleri bakımından bir hazine değerindedir. Şiirlerinin geneli üzerinden söylemek gerekirse o, Türkçenin ve Türk kültürünün birikimini süzgecinden geçirerek şiirini yapılandıran modern bir halk şairidir. 2014 yılında vefat eden Metin Tombul, sağlığında ihmal edilmiş, emeğine, kişiliğine duyulan saygı yeterince belirtilememiştir. Bu düşünceden hareketle yapılan bu çalışmada Metin Tombul ve şairliği tanıtılmaya çalışılmıştır.

²⁹ Metin Tombul, *Deryaya Düşen Damla*, Erzincan 2013, s.26., s.131.

Çırahane'deki bir sohbet ..Önde Metin Tombu (Solda) l ve Hamdi Ülker.

KAYNAKÇA

Aytaç, Gürsel; Genel Edebiyat Bilimi, Papirüs Yayınevi, İstanbul 1999. Başgil, Ali Fuad, Gençlerle Başbaşa, Yağmur Yayınevi, İstanbul 2015

Çamlıbel, Faruk Nafiz; Han Duvarları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012. İmam Gazali; Kimyayı Saadet, Bedir Yayınları, 1990.

Kanık, Orhan Veli; Bütün Şiirleri, Cem Yayınları, İstanbul 1973.

Karakoç, Abdurrahim; Dosta Doğru, Akçay Yayınları, Ankara 2006. Tombul, Metin; Dudakların Bende Kalsın, Özal Matbaası, Antalya 2008. Tombul, Metin; Hüküm Müebbet, Özal Matbaası, Antalya 2008.

Tombul, Metin; Sevdamin adı Erzincan, Özal Matbaası, Antalya 2011. Tombul, Metin; Deryaya Düşen Damla, Erzincan 2013. www.antoloji.com/nerdesin-ahmet-kutsi-tecer-bir-siir-bir-yorum-siir.

BİR SOSYAL MEDYA ŞAİRİ: ADİL REFİK VEYİSOĞLU,
HAYATI VE ŞİİRLERİNİN TEMATİK İNCELEMESİ
A SOCIAL MEDIA POET: ADİL REFİK VEYİSOĞLU, HIS LIFE AND THEMATIC ANALYSIS
OF HIS POEMS

Prof. Dr. Necdet Tozlu¹

ÖZET

Gelenek günümüzde üzerinde en çok müzakere edilen konulardan biridir. Geleneğin tartışmaya açılmasının temelinde kuşku yok ki modernleşme vakası vardır. Ayvazoğlu geleneği, bir kültürün kendini koruma refleksi ve varlığını sürekli bir yenileme şuuruyla devam ettirme gücü olarak tanımladıktan sonra, yenileşme geleneğin tabii fonksiyonlarından biridir ve bir kültürün sağlığı, modernlik, yenilik diye sunulanlara karşı gösterdiği mukavemetin derecesiyle ölçülmelidir (Ayvazoğlu 2000: 7) der. Bu bağlamda Veyisoğlu'nun şiirleri, Türk halk şiir geleneğinin modern tarzda günümüzdeki devamıdır denebilir. 1950'de Erzincan'da dünyaya gelen Veyisoğlu, lise yıllarında başladığı şiir yazma uğraşını günümüze kadar sürdürmüş, sosyal medya aracılığıyla da okurla buluşmuştur. Veyisoğlu'nun şiirlerinden yapılan bir seçki ile yüz yirmi şiir incelememize esas alınmış, on sekiz ana başlık ve yedi alt başlıkta tematik inceleme ve bir değerlendirme yapılmıştır. Şiirleri özgün olmakla birlikte Abdurrahim Karakoç, Ali Akbaş, Erdem Bayazıt, hemşehrisi Metin Tombul gibi bir dönem önceki şairlerinden izler taşımaktadır. O, ağırlıkta halk şiirinin şekil özellikleri içinde; (sade bir dil, hece ölçüsü, dörtlük birimi, kafiye örgüsü, mecazları ve söz sanatlarını yerinde kullanarak) az da olsa serbest nazım tarzında yazdığı şiirleriyle insan, milli ve manevi değerler ile güncel temaları bütün boyutlarıyla işlemeye çalışmıştır. Şair, şiirlerinde geleneği günümüze taşımış ve geleceğe kapı aralamıştır. Sosyal medyada yayımlamaya başladığı şiirleri tanınmasına, ilgi görmesine ve övgülere mazhar olmasına sebep olmuştur. Özgün bir söylem geliştirmeyi başaran şair, şiirlerinde taklide düşmemiş, orijinal olmayı başarmıştır. Tematik incelemede; aşk, sevgi, milli duygular, memleket sevgisi, din duygusu ve maneviyat; umut/umutsuzluk, özlem, yoğunlukta işlenirken; düşlere sığınma, sitem, gerçek hayat, yozlaşma,

¹ Bu makale, Akra 2015 sayı 5'te yayımlanmış, daha sonra geliştirilip genişletilerek yeniden yazılmıştır.

Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi. necdettozlu@hotmail.com 1 Metin Tombul, Sevdanın Adı Erzincan, Özal Matbaası, Antalya 2011, s.4-6.

toplumsal aksaklıklar ve yalan, gurbet, nasihat, ayrılık, yokluk ve ölüm temalarının sayıca daha az işlendiği görülmüştür. Başta aşk olmak üzere pek çok bireysel tema ve bir kısım sosyal tema şiirin dokusunu oluşturmuştur. Bu çalışma, toplum ve ülkenin mevcut gerçeklerine hâkim, özgür, objektif ve rahat söylemiyle kendi tarzını meydana getiren şair Veyisoğlu'nun ve şiirlerinin tanınması amacıyla yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Veyisoğlu, Sosyal medya, Tema, Halk şiiri.

ABSTRACT

Tradition is one of the most discussed and debate issues today. Undoubtedly, there is a case of modernization in the discussion of this idea. Veyisoğlu's poem sare the modern-day continuation of the Turkish folk poetry tradition. Born in Erzincan in 1951, Veyisoğlu continued his hobby of poem writing, which he started in high school, until today, and met with his readers through social media. A the matic examination and an evaluation was conducted under 18 main heading sand 9 subtitles based on our study of 120 poems with a selection from Veyisoğlu's poems. Although his poems are original, they evoke previous poets such as Abdurrahim Karakoç, Erdem Beyazıt and his fellow countryman Metin Tombul. It is mainly in the form of folk poetry: With his poems (using a plain language, syllabic meter, quatrain, rhyme pattern, metaphors and rhetoric), he has tried to cover all aspects of human, value and current themes with his poems written in free verse style. The poet carried the tradition to the present in his poems and opened the door to the future. His poems, which he started publishing on social media, caused him to be known, attracted attention and praised.

The poet, who succeeded in developing an original discourse, did not imitate in his poems and managed to be authentic. In the matic analysis, while love, disorder and corruption, sense of religion and spirituality, hope/despair, longing, national feelings/ideal of thefuture, are deeply deal with, affection, taking refuge in dreams, reproach, real life, politics and lies, expatriate, advice, separation, absence, death themes were found to be less in number. In general, all national and spiritual values, human and human-related themes have been included in poetry. This study was carried out in order to recognize the poet Veyisoğlu, who is dominant on the current realities of the society and the country, who creates his own style with his free, objective and comfortable discourse, putsnational values above everything else, and to ensure that his poem stake place in Turkish poetry.

KeyWords: Veyisoğlu, social media, poem, theme, folk poetri.

1. GİRİŞ

Yirminci yüzyılın başından itibaren iletişim araçlarındaki gelişmenin aksine halk şiirinde bir yorgunluk ve gerileme sezilmektedir. Günümüzde bu alanda bir heyecanın olmadığı, daha açıkçası halk şiirinin geçmiş yüzyıllardaki altın çağını yitirmiş olduğu görünmektedir. Çoğu halk şairi usta malı şiirler söylemiş ya da onları taklit etmekten ileri gidememiştir. Her yüzyılda toplumlar hayatı anlayış ve yaşayış açısından farklı yorumlarlar. Gerçek olan bir şey var ki şiir, kendi çağı içerisinde yeni imkânlarla farklı söylemlere ulaşmak zorundadır.

Türkçe'nin köklü bir şiir geleneği var ve bu gelenek yeni aşılarda geleceğe doğru yol almaktadır. Modern Türk şiirinin üç ayrı imkândan; divan edebiyatı, halk edebiyatı ve Batı edebiyatından yararlanarak geliştiği bilinmektedir (Macit 2005: 1). Türk şiirinin beslendiği

bu kaynaklardan ilk ikisi gelenek kavramıyla karşılanıp sunduğu imkânlarla günümüz modern şairlerine yol gösterici olmaktadır. Modern Türk şiirinde gelenekle ilişkisini sürdüren şairlerin bir kısmı halk şiiri tali çizgisinde ilerlemektedir. Halk şiiri ve folklordan yararlanan şairler arasında Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cahit Külebi, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Abdurrahim Karakoç, Ali Akbaş, Yavuz Bülent Bakiler gibi şairler sayılabilirler. Bu şairler, modern halk şiirinin ses, söyleyiş, hayal dünyası, dil zevki; ölçü ve nazım şekilleriyle geleneği devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

Aynı gelenekten yola çıkan Veyisoğlu, halk şiirinin geçmiş tecrübe, birikim ve imkânlarını kullanarak yeni söylemlere ulaşmış, modern halk şiiri diyebileceğimiz bu tarzı sürdürmüştür. Şiirlerini, içinde yaşadığı toplumun sosyal, siyasî, maddi, manevî temalarına kayıtsız kalmadan evrensel değer yargılarıyla örtüşür biçimde oluşturmuş ve tüm okur kitlesine hitap etmiştir.

Veyisoğlu şiirle yolculuğunda son yetmiş yılın tanığı, bugünün sesi olmuştur. Onun şiir evreninin önemli bir yanı da iç dünyasında yaşadığı duyguları dış dünyayla bütünleştirerek başarıyla dile getirmesidir. Günün gerçekleriyle yüzleşmeyi bilen şair, tema zenginliğini ve çeşitliliğini şiirin dokusuna sindirmiştir. Özellikle Türklük ve Müslümanlıkla ilgili yoğun duygulara hakîm olan şair, milli duygular, aşk, umut ve umutsuzluk; gurbet, yokluk, kahramanlık; ayrılık, ölüm, din duygusu; sevgi, gerçek hayat ve yozlaşma temalarına yer vermiş, geleneğin geleceğe yön vermek için bir hareket noktası olduğu şuuruyla hareket etmiştir. Onun şiirlerinin Türk şiiri ummanına bir katre ekleyeceği ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabileceği söylenebilir.

1.1. Adil Refik Veyisoğlu'nun Hayatı

Adil Refik Veyisoğlu, 1950'de Erzincan'da doğdu. Ev hanımı bir anne ve Cumhuriyetin ilk öğretmenlerinden Turan Ahmet Veyisoğlu'nun beş çocuğu içinde tek erkek evladıdır. Erzincan'da Cumhuriyet İlkokulu, Merkez Ortaokulu ve Erzincan Lisesi Edebiyat bölümünü bitirdikten sonra (1970), Atatürk Üniversitesi Temel Bilimler İngilizce Bölümünden mezun oldu (1974). Başta Erzincan Lisesi olmak üzere Erzincan'da çeşitli okullarda İngilizce öğretmenliği yaptı. Daha sonra Ankara'da değişik okullarda öğretmen ve müdür yardımcısı olarak çalıştı. 1990'da Millî Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesine atandı. Liseler için Bilgisayar 1 ve Bilgisayar 2 adlı ders kitapları yazdı, çeşitli görevler yürüttü. Millî Eğitim Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğünde Şube Müdürlüğü görevinden emekli oldu (2001). Emeklilik sonrası bir özel sektörde bilgisayar programcısı ve yazılım uzmanı olarak on yıl daha çalıştı. Melek Veyisoğlu ile evli, 3'ü erkek 4 çocuk babasıdır KK².

1.2. Veyisoğlu'nun Şiir Hakkındaki Görüşleri ve Bir Değerlendirme

Veyisoğlu'nun şiirle olan yakınlığı lise sıralarında başlar. Sevgi ve saygıyla yâd ettiği Edebiyat öğretmeni Atilla Güner Bey, benliğinde şiir merakını uyandıran ve şiir yazması için onu yüreklendiren hocasıdır. *“Daha Lise 1. sınıfta bazı derslerde “yeni şiir var mı?” diye sorar, yazılan şiiri dinler, yeni şiirler için teşvik ederdi”* der. Sonraki yıllarda da devam eden

² KK; A. Refik Veyisoğlu ile görüşme 08.08.2020.

şiiir yazma çabası, etkilendiği konularda yazdığı şiiirlerin eşe dosta okunmasından öte geçmemiştir. Asıl şiiir yazma işi, emekli olduktan sonra başlamış ve giderek yoğunlaşmıştır.

Şiiirle arasındaki bağı şu cümlelerle açıklar Veyisoğlu: *“Şiiiri severim, özellikle duygusal ve ritmi olan şiiirleri. Duygu yoğun güzel şiiirler etkiler beni, hatta hüzünlendirir, güldürür ya da ağlatır... Hece veya serbest, uyaklı ya da uyaksız olmuş, fark etmez. Yeter ki okunduğunda bir etkisi olsun, insanın içini titretsin. Bu tür şiiir bazen hiç beklenmedik yerden veya kişiden gelir. O yüzden şu şair, bu şair diyemeyeceğim. Ünlü veya ünsüz her şairin güzel, etkili şiiirleri olabiliyor. Okuduğunuzda şiiir sizi başka bir boyuta alabiliyorsa, o şiiir güzeldir. İçeriği ve biçimi ne olursa olsun. Ben buna üçüncü boyut diyorum. Sizi üçüncü boyuta alan her şiiir, söz ya da yazı güzeldir ve sanattır”*(KK, Veyisoğlu:2020).

İyi bir öğretmen, iyi bir dost, iyi bir baba, bir vatanperver, tevazu sahibi ve tanıdığım örnek şahsiyetlerden biri olan Veyisoğlu, şiiir ve şairliğine dair görüşlerini ise şöyle özetler: *“Ben edebiyatçı değilim, şair olduğumu iddia edemem, böyle bir iddiam da yok. Sadece içimden geçenleri mısralara dökmeye çalışırım. O anda içimden nasıl gelirse. Hayatımda baştan sona kadar okuduğum şiiir kitabı pek yok, maalesef. Dergilerde bulduğum şiiirleri okur, kimini beğenir kimini beğenmem kendimce. Çok kitap okudum ama bunların çoğu şiiir kitabı değildi. Ara sıra bir şiiir antolojisinden rastgele şiiirler seçer okurum. Şairden çok şiiiri seçerim. Han Duvarları, Çoban Çeşmesi, Kaldırımlar, Nokta Noktam, Güneylim Benim (Rıza Polat Akkoyunlu), Annabel Lee, Gizli Sevda, Bayrak, Malazgirt Destanı gibi şiiirler bende iz bırakan şiiirlerdir”*(KK, Veyisoğlu: 2020).

Sağlam bir Türk milliyetçisi ve samimi bir Müslüman olan Veyisoğlu, vatan, millet, din, bayrak, sevgi konularını yoğun bir şekilde işlemiştir. Onun şiiirleri Türk toplumunun sadece ülkemiz içindeki yaşayanlarını değil, Türkiye dışındaki tüm Türk ve Müslüman topluluklarını da kapsayan Türk kültürü ve tarihine bir yolculuktur. Özellikle Asya'nın farklı coğrafyalarında bağımsızlık arayışında olan Türk toplulukları, dünyanın başka yerlerinde çile çeken Müslümanlar da şiiirinde yer bulmuştur. Romantizmin derin izleri yanında, halk kültürüne yakınlığı ve masal dünyasına kapı aralandığı görülür. Bunları yaparken adalet ve liyakat kavramları, insan ve toplum ilişkileri hep ön planda tutulmuştur.

Veyisoğlu'nda ideal düşünüş ve güçlü bir kişilik vardır. Onun bir ideolojiye mensup olduğu satır aralarından hissedilse de hitap ettiği kitle toplumun tüm katmanlarıdır. Milli ve evrensel değerler şairin önemle üzerinde durduğu ve beslendiği kaynak olarak gözükmektedir. Bireysel duyguların geniş yer bulduğu mısralarda zaman zaman şair hatıraların kucağına sığınmıştır. Hemen herkesin yaşayıp da dile getiremediği, yazıya hele de şiiire dökemediği gönül çalkantılarını topluma bir ayna tutmuşçasına mısralarına ilmek ilmek işlemiştir.

Veyisoğlu, halk şiiirinin imkânlarını kullanan modern bir şairdir. O, insanın iç dünyasını, doğup büyüdüğü yerlere duyduğu özlemi, Munzur dağlarını ve onu çevreleyen tabiatı, kültür coğrafyamızı ve halk kültürünü, Türk toplumunun değer yargılarını yansıtmanın yanında çağının meselelerine de en can alıcı şekilde değinmiş, günceli yakalamıştır. İnsana ve insanlığa dair ne varsa şairin yüreğini titretmiş ve mısralarına

girmiştir. Sevda, hüzn, ayrılık, gariplik, sahipsizlik, adaletsizlik, yiğitlik, mertlik, dostluk, vefa, yoksulluk, hasret ve mazi şairi etkileyen öncelikli temalardır. İnanç, Türk kültürü, vatan, tarih ve milli meseleler ise, şairde hassasiyetin doruğu, tavizsiz, vazgeçilmez temalar olmuştur.

2. Veyisoğlu'nun Şiirlerine Tematik Bakış

Grekçeden gelen ve bir müzik terimi olan tema (theme) bir sanat eserinde işlenen temel düşünce ya da duygu olarak tanımlanabilir. Tema, bir eserin bütününe dayalı olarak yaşamı bütün yoğunluğuyla duyumsadığımız bir ana belli belirsiz bir tad katan herhangi bir duruma veya bölüme uygun bir ad olarak verilmektedir (Aktaş; Gündüz 2009:355). Şiirde bireysel ve sosyal olmak üzere hayata dair ne varsa tema olarak karşımıza çıkabilmektedir. İnsanlığın değişmeyen ortak temaları; aşk, ayrılık, gurbet, kin, sevinç, ölüm korkusu, kıskançlık, güven, umut vb. duygular yanında toplumsal sorunlar, hürriyet, vatan, savaşlar, felaketler, sömürü, işgal gibi bitmeyen temalar şairlerin duyarlığına konu olmuştur.

Bir şiirin temasını bulmak için gösteren durumundaki yapı ve anlatımdan yola çıkmak, bu yapıyı oluşturan birimleri neyin bir araya getirdiğini, birimler arasındaki ilişkiyi sorgulamak ve düşünmek gerekir. Öyleyse yapıyı meydana getiren birimlerin kesiştiği, birleştiği anlam değerinin en kısa ve yalın ifadesi temadır, bu da soyuttur. Bu soyut anlam metinlerin merkezindedir, onlarla vardır, onların varlığında somutluk kazanır (Aktaş 2009:31-32). Aynı temayı işleyen pek çok şiir yazılmış, ama hepsinin etki gücü aynı olmamıştır. Temanın şair tarafından ele alınışı, işlenme biçimi, kelime seçimi, etki gücü onu diğer şairlerden farklı kılan tarafıdır.

Veyisoğlu'nun şiirlerinden yapılan bir seçki ile yüz yirmi şiir incelememize esas alınmıştır. Bu şiirler üzerinden on sekiz ana başlıkta tematik inceleme yoluna gidilmiştir.

2.1. Aşk

*“Aşk imiş her ne var âlemde;
ilm bir kıyl u kâl imiş ancak” - Fuzuli*

Evensel bir tema olan aşk, Veyioğlu'nun şiirlerinde önemli bir yekûn tutar. Çevresine sevgiyle bakan, hasbi ve sınırsız seven şair; suları kurutacak, dağları yürütecek güçte bir aşka sahiptir:

*Sana olan şu aşkı,
Suya saldım, su kurudu,
Hiç bitmeyen şu sevgimi,
Dağa saldım, dağ yürüdü(29/1).³*

Dokusunu efsanevi halk hikâyelerinden, halk inanışlarından, tarihi maceralarımızdan alan mısraların şair duyarlığıyla işlendiği görülür. Halk hikâyelerinin ölümsüz aşk

³ Şiirler Veyisoğlu'ndan temin edilmiştir. Basılı hali mevcut değildir.

kahramanlarını şiirine taşır. Aşkta söz ederken Asuman'ın Zeycan'a; Ferhat'ın Şirin'e duyduğu aşka göndermeler yapar:

*Kim diyor sevdalar güzeldir diye?
Ondaki hicranı isteyen mi var?
Asuman Zeycan'a varmadı diye,
Çektiği hasreti bilmeyen mi var?

Ferhat'ın dağları deldiği yerde,
İnsanlar ağlamış çektiği derde,
Sevdaların boy attığı gönülde,
Dinmeyen acıyı görmeyen mi var (30/1-2).*

Aşkın, ilk insandan günümüze kadar ulaştığını peygamberleri tanık göstererek anlatır. Kutsal kitaplarda yer alan ve aşkın en doruk noktası olarak düşünülen Yusuf ile Züleyha aşkına atıfta bulunarak aşkın temelinden, derinliğinden hatırlatmalarda bulunur:

*Aşk bir bilinmezdi ta en başında,
Âdem'in gönlüne girmişte gelmiş.
Ağlatarak Züleyha'yı düşünde,
Yusuf'un yüzüne sinmişte gelmiş (31/1).*

Aşkın filizlendiği mekânlar ve tabiat unsurları sevgilinin özelliklerini hatırlatır. Munzur'dan esen rüzgâr kokusunu, güller beyaz gülüşünü hatırlatmada, hayali sokaklarda dolaşmakta, kaldırımlar ayak izlerini saklamaktadır. Şair unutamadığı sevgiliyi o şehirde olmadığını bile bile sokaklarda aramaktadır:

*Biliyorum bu şehirde yoksun.
Ama...
Munzur'dan esen rüzgâr,
Kokun gibidir.
Şehrin kırmızı gülleri utangaçlığın,
Beyazları ise gülüşündür.
Ayak izlerin hala durur,
Akasya kokulu kaldırımlarda.
Sessizce dolaşır hayalin,
Dört yola çıkan sokaklarda.
Güzel gözlüm,
Erzincan yüzlüm,
Her şey sanki dün gibi.
Seni unutmak mı?
Erzincan beni unuttur da,
Seni unutmak ne mümkün (34/...).*

Veyisoğlu “Bir Gün Olur Da” adlı şiirinde kavuşamadığı sevgiliye sitem ederek duygularını dizelere dökmüştür. Şair; gerçek sevenin kendisi olduğunu belirterek “aşığı sadık benem Mecnunun ancak adı var” dercesine sevgiliden ilgi beklemektedir:

*Evet, bir gün olur da...
Gözlerinde iki damla yaş,
Ve sisli hatıralar ötesinden,
Seni öyle çok, öyle çok seveni,
Düşünür düşünür de,
Hiç üzülür müsün (36/5).*

Sevgiliye “gitme” diye seslenen âşık, öncesinde birlikte yaşanmış sevdayı hatırlatarak ayrılığın olmaması için sevgiliyi ikna çabasında görülür:

Bilirsin öksüzüm sevdadan yana,
Sakin ha adımı çizipte gitme.
Yüreğim takılmış bir defa sana,
Sevdalı gönlümü ezipte gitme.
Seni gördüğümde aklım karıştı,
İçimde kavgalı küsler barıştı,
Rüyalar renklendi güne erişti,
Aklımda fikrimde gezipte gitme.

Sevda işte dönemem ki sözümünden,
Adın geçse bir şey kopar özümünden,
Şu derdimi anla artık yüzümünden,
Gönül deryasında yüzüpte gitme.

Umutlar beslerdik senle ikimiz,
Masallar gibiydi her bir günümüz,
Değişmesin şimdi alın yazımız,
Bağlanmış düğümü çözüpte gitme.

Uzaklaşma sakın yabancı gibi,
Sanmam unutasın ömrünce beni,
Leylanın Mecnuna yaptığı gibi,
Böyle kaş altından süzüpte gitme.

Hasret gömleğini giyme sırtına,
Laf dinlemez içimdeki fırtına,
Bu sevdanın vebalini boynuna,
İnci kolye gibi dizipte gitme.

Ben sensiz olamam, artık imkânsız,

Bu sevda bitemez böyle zamansız,
Yanacak içimiz külsüz, dumansız,
Beni böyle derin üzüpte gitme.

2.2.Dua

“Dua bir umut çılgılığıdır.”

Dua kelimesi “çağırarak, seslenmek, istemek, talep etmek” anlamlarına gelir (Doğan 2011: 425). Allah’ı; kâinatın yaratıcısı, yüce, her şeye kadir kabul eden kul, sıkıntılı halinde, zora düştüğünde bu durumdan kurtulmak için Allah'a yönelerek aczini, zayıflığını, zaafalarını ve kusurlarını samimiyetle itiraf edip O'ndan yardım ister. Bu talep, Allah'la kul arasında iletişim kanallarının oluşturulması ve insanın kulluk etkinliğinin temel ögesidir.

Son zamanda moda haline gelen Cuma mesajları ve kutlama ritüelleri toplumun bir kesimince alabildiğince köpürtülmüştür. Öyle ki, annesini, babasını huzur evine atıp dönüp arkasına bakmayan kişinin Cuma kutlama mesajına muhatap olmak son derece düşündürücüdür. Samimiyetinden en ufak şüphe duymadığım Veyisoğlu; “Cuma Dileği” adlı şiirinde ellerini semaya açarak dua etmekte ve Yaradan’a müjdeli, sevindirici bir haber vermesi için yalvarmaktadır.

*Yeni bir cumaya daha ulaştık,
Sabırla dost olduk sessiz, sedasız.
Acılarla beklemeye alıştık,
Gece ve gündüzler sanki vicdansız (8/1).*

İçinde dilek ve temenniye de barındıran dua, Allah'a sunulacak olan taleplerin ifadesi ve gönlün Allah'a doğru evirildiği bir irfan halidir. Umutlarının yeşermesi için dualara başvuran şair; temennilerini dile getirirken güzelliklerin ve mutlu sonların yaşanması isteğindedir:

*Allah'ım her cuma olduğu gibi,
Bu cumanın da bir muştusu olsun.
Kerem'in Aslı'yı bulduğu gibi,
Gülsün yüzler, gönüller mutlu olsun (8/2).*

İslamiyet ve Türklüğü mecz etmiş, yurt kutsallığına ve soyuna vefa duygusunu derinden göndermelerle dile getiren şair; “Yakarış” adlı şiirde hainlere neslimizi ezdirmemesi için Yüce Yaradan’a elini açıp rahmet deniziyle kuşatılmayı diler:

*Allah'ım rahmetin kuşatsın bizi,
Geçmesin hainin yurdumda sözü,
Dilerim zalimin kör olsun gözü,
Ezdirme neslimizi soysuza bizim (53/3).*

2.3. Ayrılık

*“Ölüm ile ayrılığı tartmışlar
Elli dirhem fazla gelmiş ayrılık” - Halk deyişi*

Halk şiirinde en çok işlenen temalardan biri de ayrılıktır. “Gitme Gülüm” şiirinde ayrılığın zorluğuna işaret edilerek Ankara’nın yas tutacağı belirtilir. Ayrılığın gönlüde derin yaralar açacağını, insanı içten içe kemireceğini haykırır:

*Sakın gitme gülüm, gitme bu ilden
İnan ki yokluğun bana çok koyar
Yas tutar Ankara sensizliğinden
Çok zordur ayrılık, insanı oyar (45/4).*

Ayrılık anını tasvir eden şiirin son dizesinde, ayrılık acısının ömür boyu süren bir iç acısı olduğu anlatılır:

*İki tutam gözyaşı, acı bir gülücük,
Bir de alına konan sımsıcak bir öpücük,
Bin bir endişe içinde söylenen sözler
Gitme der gibi boşluğa uzanan eller.
Tarifi yok ki, bir garip durumdur bu an
Ömür boyu bitmez bu kör olası hicran (13).*

2.4. Yoksulluk

“Bir ayrık, bir yoksulluk, biri de ölüm” - Halk türküsü

İnsanlık tarihi kadar geçmiş olan yoksulluk kavramı, günümüzde de insanlığın ortak sorunudur. Kişinin hayatını devam ettirebilmesi için gıda, giyim, barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması, onurunun kırılması, halin perişanlığıdır.

“Bahar” adlı şiirde; kışın, soğuğun perişan ettiği yoksulların halinden yağın karın utandığı söylenir. Karın kalkması baharın gelmesine değil de yoksullardan utanma sebebine bağlanır:

*Kış boyunca yağın kar,
Utanarak yoksullardan,
Kayboldu azar azar(4/1).*

“Yoksulun Hakkı” adlı şiir zekâtın açılımı mahiyetinde olup zengin-fakir ikilemini sorgular. Allah için toplum yararına yapılan bu ibadet İslam’ın üçüncü şartıdır. Zenginlerin malının üzerinde yoksulların hakkı vardır. Allah bize maddi zenginlikler lütfeder ve aynı zamanda onları başkaları ile paylaşmakla mükellef kılar. Zekâtla sosyal dayanışma güçlenir, muhtaç olanlara imkân sağlanır (<http://www.xn--die-dritte-sule-clb.de/tr/zekat-nedir/>).

Oysa her güçlüde zayıfın hakkı vardır,

*Böyle diyordu Allah kendi ilmince.
Bu saltanat sizlere bir imtihandır,
Yardım et çaresize yere düşünce (67/5).
Adalet yoklukla sırdaş,
Aş yerinde kaynıyor taş,
Neredesin Ömer yoldaş,
Yanıyor içim yanıyor.*

2.5.Ölüm

“Ölüm son uyku değil, son uyanıştır.”

Veyisoğlu'nun imaj dünyasında ölüm de yerini almıştır. Yer yer dini ve metafizik anlamda yorumlanan ölüm; genelde dünyevi hayata bağlı, yaşamaktan tad alan bir insanın endişesine dönüşmektedir. Somut olarak yaşadığı ve hissettiği yalnızlaşma, dostların bir bir gidişi, çaresizlik ve korku halinden söz edilmekte. Ölüm karşısında uysal, kabullenici ve üzüntülüdür. Ölümü ayrılık görmekte, sevdiklerimiz aramızdan ayrılmadan bizi yaşanan sırlı anların kıymetini bilmeye çağırılmaktadır. Sevdiklerinize sıkı sarılın, görüşün, konuşun, sevişin yaşamının tadını çıkarın çünkü ölünce hiçbir şeyin kıymeti kalmıyor düşüncesi öne çıkmaktadır.

*Sarılın sevdiklerinize sıkı sarılın,
Ayrılıklar bir bir gelmeden önce.
Kıymetini bilin sırlı anların,
Kıymeti kalmıyor insan ölünce (119/1).*

Dinî mûsikinin cami mûsikisi formlarından biri olan salâlar aynı zamanda ölüm duyurularıdır. Cenaze salâsı bir nevi ölüm ilânı manasını taşımakta ve ardından ölenin kimliğinin bilinmesine de imkân sağlamaktadır. Salâların art arda okunması, ölü sayısının çokluğu şairi etkilemektedir. Zira “Her nefsin ölümü tadacağı” sözünden hareketle ölüm karşısındaki çaresizlik teslimiyete dönüşmekte ve elden bir şeyin gelmediği, dostların vedalaşamadan göçtüğü tasviri yapılmaktadır. Bu durumu Cahit Sıtkı: “Neylersin ölüm herkesin başında/ Uyudun uyanamadın olacak” diye ifadelendirmişti. Bu teslimiyet karşısında kalanların bir duadan başka yapabileceğinin olmadığı, insanın ölüm karşısında aciz kaldığı belirtilmektedir:

*Salalar susmuyor ne çok giden var
Ölüme çare yok elden ne gelir
Elveda demeden gidiyor dostlar
Bir duadan başka dilden ne gelir*

Ölüm salâsı hüznün verici bir makam olan “sabâ” makamıyla okunur. Salânın uzunluğuna göre makam geçkileri yapılır. Şair, ölüm salâsının nağmesindeki hicran ve hüznü duyumsayarak dünyalık sözün kıymetinin kalmadığını belirtir. Her cenazede yenilenen salânın kopan bir hayatın ardından yükseldiğini, giderek ölümün yaklaştığını ve elden bir şey gelmeyeceği anlatılır:

*Salanın nağmesi hicran ve hüznün
Kalmıyor kıymeti dünyalık sözün
Her salada teli kopuyor sazın
Biter bir gün teller elden ne gelir*

....

2.6. Umut/umutsuzluk

“Umut fakirin ekmeği, ye Memmet ye”

Umut, ummaktan doğan güven duygusudur. Kişilerin karşılaştığı olaylar ve durumlar karşısında olumlu sonuçlar çıkabileceği ihtimaline dair duygusal inancıdır. İnsanın, geleceğe dair yüreğinde beslediği olumlu beklentileridir, Umutsuzluk ise; bir olay karşısında duyulan beklentilerin olumsuz yönde olması veya beklentilerin olumsuz yönde gittiği sanıdır.

Veyisoğlu'nun şiirlerinde dolaylı dolaysız bu temanın işlendiği görülür. O, yaşadığı hayatta umduğunu bulamamış, saadete erememiş olduğu düşüncesindedir. “Akşamlar” adlı şiiri bu hissiyatına tercümandır:

*Akşamları bir gariplik çöker içime,
Bilmem ki niçin, neden?
Habersizim ben bu dünyada,
Milyonların sürdüğü saadetten (1/1).*

“Sonbahar Umudu” adlı şiirinde; öldürülen, yitirilen, biçare kalan düşlerini mısralara dökmüştür. Sevdiğinin gelmemesi, yitip giden düşler, Sonbahar, ölüm, soğuk, ıssız, kelimeleri umutsuzluğun çağrışımlarıdır.

*Bak...
Sarardı yapraklar dağ başlarında,
...
Bir sonbahar daha geldi apansız,
O yemyeşil çayırlar, baharda açan güller,
Hepsi öldüler.
Kuru rüzgârlar esecek bu şehrin sokaklarında,
Beklenen hep sen, yine sen olacaksın,
O ıssız dolmuş duraklarında (2).*

“Hayat Neye Sığar?” adlı şiirde, günceli yakalamanın yanında, savaşlar, kurşunlar, bir o kadar tesirli yıkıma yol açan iftiralar, çaresizlik içinde suskunluğa mahkûm edilen kalpleri ve dudakları umutsuzluğa gömen duygulara tercümandır. İftiraya, zulme uğrayanların dua ve beddua gibi bir kalkanları vardır. “Top ahı inkisara payidar olmaz yine/Kişveri cahın nice sengin hisarın görmüşüz” diyen Nabi’nin anlatımıyla, âh topunun sağlam sanılan kaleleri yerle bir edişini hatırlatmaktadır. Titrek bir dua, ya da âh edişle umut ve umutsuzluk bir arada eve sığmaktadır.

*Meselâ,
Patlayan bir bombanın
Ucuna sığın hayat,
Hiç eve sığmaz mı?
Ya da bir kahpe kurşuna,
Ya da bir iftiraya,
Bazen bir yalana,
Bazen bir yatağa,
Bir çaresizliğe,
İki dudak arasında kalan,
Bir kelimeye,
Değilse bir suskunluğa,
Veya bir titrek duaya,
Ya da bir aha,
Sıkışıp kalan o hayatlar var ya,
Hiç koskoca evlere sığmaz mı (5/...).*

Şair, yukarıda verilen dizelerde belirttiği gibi hayatı eve sığdırmış, umutsuz olanlara umut aşlamış, üç beş ay salgın hastalıktan dolayı evlere kapanmanın gerekliliğine işaret etmiştir. Ancak, iftiranın üç beş ayla sınırlı olmadığı, ömür boyu sürmesi halinde kahredici, koronadan daha acı verici olduğuna işaret etmiştir. İnsanın neresi ağrırsa canı oradan çıkarmış, derler. Şairin sık sık temas ettiği iftira konusu belirgin bir şekilde ağırlık teşkil etmektedir. Satır aralarından anlaşılan dolaylı-dolaysız bir iftiraya uğrama sorununun yaşandığı, şairin zihninin bir yerinde devamlı onu rahatsız ettiğini düşündürmektedir:

*Şimdi bir korona,
Diyor ki artık durun.
Haydi gidin eve,
Uslu uslu oturun.
Ev dediğin ne ki kardeşim
Mahpushane değil ya.
Saray.
Süresi üç beş ay.*

...

Ama meselâ iftira öyle mi?

Bir ömür.

Demesi kolay(5/...).

2.7. Özlem

“Yokluğun cehennemın öbür adıdır

Üşüyorum kapama gözlerini ...”

Ahmet Arif

Veyisoğlu'nun şiirlerinde özlem “Sevgiliye Duyulan Özlem” ve “Geçmişe Duyulan Özlem” olarak karşımıza çıkmaktadır. Özlem, bazen arkadaşına, bazen yere, bazen de davranışlara karşı duyulmaktadır.

2.7.1. Sevgiliye Duyulan Özlem

Veyisoğlu'nun özlem duyduğu sevgili beşerî sevgilidir. Şair; şiirlerinde sevgiliyi bazen sonbaharla özdeşleştirirken, bazen de çok uzaklarda gurbette, saklanılan dağların ardında aramaktadır. Sevgiliyi kâh Mecnun kâh Leyla yerine koymakta, bazen de sevgilisini gördüğü güzel rüyadan uyanmayı hiç istememektedir. Veyisoğlu sevgiliye duyulan özlem temalı şiirlerinden bazılarında da sevgiliyi mor dağlarda arayan bir deli divane gönül olarak anlatmıştır:

Seni bir sonbaharda,

Tanıdım.

Başka bir sonbaharda,

Kaybettim.

Bende doğduğun ay Eylül'dü,

Gittiğin gün ise Ekim.

Benim içimde,

Sonbahar demek sen demek.

İşte bu yüzden,

Her sonbaharda,

Düşen yapraklar gördüğümde ben,

Gülümserim,

Ağlarım,

Ve...

Özlerim (15/...).

Şair, yukarıda verilen dizelerde “Sonbahar” kelimesini özellikle seçmiştir. Çünkü sonbaharda sevgilisini tanımış ve yine bir sonbaharda kaybetmiştir. Sevgiliyi, adeta sonbaharın yerine koyan şair karışık duygular içindedir.

2.7.2. Geçmişe Duyulan Özlem

Doğup büyüdüğü ve kalbini besleyen topraklardaki hatıraları, eski bayramlar ve çocukluğu şairin bugünkü düşünce ikliminin merkezini oluşturmaktadır. Hatıralar arasında geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmaktadır. “Ah bu Erzincan Var Ya!” diye başladığı şiirinde şair; dostlarına, çocukluğuna, gençliğine duyduğu özlemi şu dizelerde özetler:

*Dostlarını,
Çocukluğunu,
Gençliğini,
Sevdanı.
Dikersin gözlerini Munzur'a,
Usulcacık, çaktırmadan ağlarsın (20/3).*

*Yani beyim,
Erzincan sevdadır.
Ya özlersin,
Ya bu dertten gidersin (20/4).*

Alfred Adler, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurarak, kişilerin hatıralarını yâd etmelerini şöyle yorumlar: “Hatıralar olmadan gelecek konusunda ihtiyatlı davranmak mümkün olmaz. Geçmişe dair tüm hatıraların kendi içlerinde bilinçsiz bir amacı olduğu sonucuna varabiliriz. Bunlar tesadüfi olgular değildir, ancak teşvik eden ya da uyarıda bulunan bir yönleri vardır. Gereksiz ya da anlamsız hatıra yoktur” (Adler; 2004: 57). Üniversite tahsilini yaptığı, hatıralarla dolu tarihi kadim şehir Erzurum şairin özlemleri arasında ilk sıralardadır. Burada kalan dostluklar, hasretler, sevinçler, kederler; velhasıl yaşanmışlıklar...

*Erzurum Yılları
Bugün Erzurum'a daldı gözlerim,
Anılar içimde kördüğüm oldu,
Akdağ'ın fırını hala özlerim,
O fırında çok hayaller kuruldu.*

*"Dadaş nedirsen" diye sorardık,
Hemşinde çok koyu sohbet ederdik,
Mulenruj önünde ne hoş gezerdik,
Gönlümüz dostlara bir bir vuruldu.*

*Uzun yıllar geçti, hayat yolunda,
Herkes bir tarafta kendi halinde,
Eski fotoğraflar şimdi elimde,*

Baka baka sanki mazi dirildi (24/7).

Şair; “Emekli Öğretmen” adlı şiirinde de geçmişte verdiği derslere, öğrencilere, sıralara, okula, kısacası meslek hayatında yaşadığı, şimdi her birinin bir yerlerde olduğu öğrencileriyle geçirdiği günlere özlem duyarak onları dizelerine taşımıştır.

*Özledim toz kokan koridorları,
Kafamda zil sesi "gel hocam" diyor
Mavi beyaz renkli o duvarları
Bir ilahi arzu beni eziyor.*

...
*Şimdi büyüdüler hepsi bir yıldız,
Ülkemin aydınlık umut yüzleri
Onlar bizim zafer nişanlarımız,
Bu zaferler mutlu eder bizleri (25/1-5).*

*Dostlar da özlenmektedir:
Bende sen gibi garip
Bir umut bekliyorum
Eski günlerde olan
Dostları özliyorum (26/4).*

2.8.Erzincan

*“Çok şeyler diyeceğim diyemiyem meraktan
Anam babam Erzincan, sen ne hoşsan ıraktan”
Nedim Muradoğlu*

Kişinin hayatında doğup büyüdüğü yere karşı özel bir ilgisi ve sevgisi vardır. Şairlerin ilham kaynaklarından biri de çocukluk yılları ve doğup büyüdüğü yerlerdir. Yahya Kemal’in “Açık Deniz” şiirinde: “Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum/Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum...Aldım Rakofça kırlarının hür havasını/Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını...mısraları, şairin doğduğu ve çocukluğunun geçtiği Üsküp’e özlem mısralarıdır. Veyisoğlu’da Erzincanlı olması hasebiyle bir Erzincan sevdalısıdır ve şiirlerinin hatırı sayılır bir kısmı Erzincan üzerinedir.

*Bu Şehir
İstasyondan dört evlere yol gider.
Akasyalar kokar kaldırımlarda,
Pür neşe hayaller benimle gezer.
Söylenir türkümüz bu sokaklarda.*

Her köşede eski günler söyleşir,

*Geçtiğim her sokak farklı heyecan.
Güzel gülüşünle bu kent değişir,
Allanır pullanır gamlı Erzincan (23).*

Hafızanın önemli bir prensibi ilk öğrenilenlerin en son unutulmasıdır. Yaşlıların çocukluk anlarına dönmesi de bundandır. Erzincan, şairin doğup büyüdüğü çocukluğunun geçtiği yerdir. Gençliğinin bir bölümü ve öğretmenlik mesleğinin ilk yılları da bu şehirde geçmiş, Tarihi Erzincan Lisesinde öğretmenlik yaparken sevdalanmış ve bu şehirde evlenmiştir.

*Bu kentte büyüdük, hatıramız var,
Dağdaki kar, yollardaki taş bizim.
Dostumuz, sevdamız, yıllarımız var
Kalpte hüznün, gözlerdeki yaş bizim (23/2-3).*

İlk kavgalar, ilk gönül kıpırtıları, ilk aşklar, ilk arkadaşlıklar, ilk “Ocak” serüveni burada yaşanmıştır. Ayrıca, aile çevresi, yakınların kabirleri, akrabalar, dostlar, komşular sevgi ve güven içinde kurulan güzel ilişkiler, adım başına hatıralar bu kente aittir.

*Amca, teyze, hala, dayım,
Daha hangisini sayım,
Her yerinde var bir payım,
Mezarında ölüm kaldı (28).*

Şair Erzincan temalı şiirlerinde her ne kadar kendi duygularını ifade etse de aslında tüm gurbetteki Erzincanlıların duygularına tercüman olmuş gibidir. Yaz aylarında caddeleri gurbetçilerle dolan şehir, güz geldiğinde onların kentten ayrılışını üzüntüyle izler. Aşağıdaki şiir buruk yüreklerin, hissiyatına tercüman olmaktadır:

*Ah bu Erzincan var ya beyim,
Gelirken güler oynarsın,
Ayrılırken için cız eder.
Bir hüznün kaplar her yanı.
Gözlerin dolar bıraktığında,
Dostlarını,
Çocukluğunu,
Gençliğini,
Sevdanı.
Dikersin gözlerini Munzur'a,
Usulcacık, çaktırmadan ağlarsın (20).*

Doğduğu, büyüdüğü yerlere duyulan derin özlem, şiirin alt okumalarında kuvvetli bir tabiat sevgisini ve o yörenin coğrafyasına olan bağlılığı da gün yüzüne çıkarır. Münzur dağları, Kazankaya, Fırat, Selüke, Ekşisu, Çağlayan, Dört Yol, akasyalar... can can diye seslenen bu tabiat unsurlarından bazılarıdır.

*Derse biri Erzincan
Birden durur hayat
Can can diye seslenir
Çiçek böcek kâinat*

2.9. Milli Duygular

Türk milleti; vatanı için, bayrağı ve hürriyeti için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. O, milli birlik ve beraberlik içerisinde her türlü güçlüğü yenmiştir. Veyisoğlu taşıdığı Türk kimliğiyle iftihar eden, tarih şuuruna sahip bir şairdir. Gerçek mekanlar yanında masal ve mitolojik unsurların da yer aldığı zaman ve mekânlar iç içe girerek şiirin atmosferini oluşturmuş ve milli bir zevke dönüşmüştür:

*Deli bozkurtlar
Bir deli adamlardı
Toprağın üstünde
Seller gibi geldiler
Rüzgar gibi estiler
Gelişleri Hazardı
Varışları Viyana
Şimşek gibiydiler
Zalime korku
Mazluma umut oldular
Allah'tan gayrı
Kimseden korkmadılar
Adıldılar
Kul hakkı yemediler
Krallar önlerinde
Saygıyla eğildiler
İşte onlar Türktüler.*

Günceli, yakın tarihi ihmal etmeyen şair, kader çizgisinde yer alan 12 Eylül tutukluluğunu ve “Seksan İhtilali’ni” şiire taşımıştır. Türk milletinin geleceğine yönelik büyük heyecan ve ülkülerle yüklü milletinin maddi ve manevi bütünlüğünü fiilen savunan bir hareketin içindedir. Milletini yoksulluktan kurtaracak refah seviyesini artıracak muasır medeniyet seviyesinin üstüne taşıma sevdası içinde, geçmişine layık olma hedefindedir. Tarihine ve kültürüne bağlı milletinin gelecekte ulaşmak istediği uzak ve yakın hedeflere

ulaşmak gayesi gütmektedir. Hayatlarını vatan, millet, bayrak uğuna adanmış bu gençler “12 Eylül” şiirinde anlatmaktadır. “Kan kustuk kızılıcık şerbeti içtik” dizesi can alıcı özetir:

*Oysa biz...
Bir avuç ülkücüydük,
Vatan millet sevdalısı,
Müslümandık ve Türk'tük.
O gün Allah'tan gayri,
Zindanda Yusuf misali,
Kimsemiz yoktu (47/3).*

“Sarıkamış Şehitleri” unutulmamış, şairin mısralarına taşınmıştır:

*İşte şimdi biz,
Her 22 Aralık'ta,
Onlar için,
Dua ederiz.
Üzülürüz.
Üşürüz.
Ve konu Türkiye ise,
Yetmiş bin daha ölürüz (48/4).*

“Deli Bozkurtlar” şiirinde şair, Çin sarayını basan Kürşat'tan, Viyana'ya varan kuşatmaları mısralara taşır.

*Doludizgin koptu ufuktan,
Beyaz yeveli bir at.
Zamanla yarıştı,
Toprağa inat,
Uçtu önümüzden bir baş, dörtnal,
Yeeleri sanki kanat.
Üstünde yiğitler yiğidi,
Kırk çerili Kürşat.
Yürekleri intikam,
Dillerinde dualar,
Bakışları hoyrat,
Ellerinde pusat.
Geçtiği yolları sorma!
Sanki sırat.
Ne yol bitti
Ne yolun iti
Ne de yiğitler yiğidi*

Kırk çerili Kürşat (50/...).

“Şehitlere” adlı şiirde; yaşamını yitiren binlerce şehidin hatırası önünde eğilir, onların unutulmazlığını vurgular:

*Hiç bakmayız üçe beşe,
Devlet başa, kuzgun leşe.
Gözler döne, aklın şaşsa,
İnan buna gücümüz var (51/4).*

Yavuz Bülent Bakiler Âşık Veysel için: “Veysel, Türklüğünü dünya saltanatıyla bile değiştirmeyeceğini söyleyen yürekli bir Türk şairidir.” (Bakiler 2011: 76) der. Türk olmanın büyük bir şeref olduğunu vurgulaması Veyisoğlu’nu Veysel’e yaklaştırır.

*Avrupa’dan Çine kadar,
Türk’tür, Türkçe konuşurlar,
Uygur, Özbek, Türkmen, Tatar,
Hakka tapar, Türk değil mi (52/11).*

2.10. Yozlaşma

Yalnız günümüzün değil tarih boyunca toplumların yaşadığı ve şikâyetçi oldukları bir bahistir yozlaşma. Kurumların, adalet sisteminin, ahlakın, dilin, sanatın ve değerlerin yozlaşması şairlerin üzerinde durduğu temalardandır. Toplum duyarsızlığını ve çarpıklığı anlatan “Sıhhiye Köprüsü” şiiri, Yavuz Bülent Bakiler’in aynı duyarlılıkla yazdığı “Sivas’ta Yoksul Çocuklar” şiirini çağrıştırmaktadır.

*Garipler Pazarı’nda körpe çocuklar
Yorgunluktan güzelim yüzleri al al...
Öldüren bir çığlık dudaklarında:
-Boş hamal! boş hamal! boş hamal!
Nane satan su satan yetim çocuklar
Şarkı söyleyemediler güneşe aya...
Biliyorum ne masal dinlemeye doydular
Ne oyun oynamaya...(Bakiler: 2010).*

*Hava soğuk mu soğuk
Sıhhiye köprüsünün altında
Üşümüştü minik elleri
Buzlu bakıyordu gözleri
Ayakları çıplak,
Yırtık entarisi,*

Yavrucak (57/1).

*Sıhhiye köprüsünün altı,
Mahvetti öyle beni,
Okşadım saçlarını,
Amcam dedi "bir selpak?"
Hey canımın içi yavrucak,
Senin halin n'olacak
Ya da senden utanmayan,
Bu şehrin vicdansızları,
Karnınız ne zaman doycak (57/5).*

Toplumsal çürümüşlük, şairin mısralarında yerini alır:

*Elde tespîh, dili günah içinde,
Yalancılar sebil ahlak dağıtmış,
Cahil ilim satmış pazar yerinde,
Helal haram birkaç pula satılmış (59/1).*

"Casus Kelimeler"de Türkçe'nin yozlaşması işlenmiştir:
*Kuafor, restoran, reyon, market necedir?
"Ben Türküm" diyorsan elbet dilin Türkçedir (68/1).*

"Dünyada Zulüm" şiirinde, bir başka toplumsal sorun ele alınmış, ezilenin, ezenin dininin, dilinin, ırkının önemi olmadığı vurgulanmıştır:

*Zulüm zulümdür,
Ezilen Müslüman gavur da olsa.
Ve yine zulüm zulümdür,
Ezen Müslüman gavur da olsa.
Yani kısaca; konu zulümse,
Bütün zalimler eşittir.
Zalimler içinse,
Yaşasın cehennem (73/...).*

2.11. Din Duygusu ve Maneviyat

İnsanoğlu; hayatı yaşanılır kılmada, zorlukları aşmada, iyilikleri çoğaltmada dinden ve maneviyattan güç alır. Manevi dünyasını sağlıklı yollarla besledikçe gerilim ve çatışmadan uzaklaşır. Veyisoğlu aşırılığı olmayan samimi bir Müslümandır. Dinin şekilciliğinden ziyade ruhunun yaşanmasını ister. Mehmet Akif'e benzer bir din anlayışıdır. Kutsal mekânlara, dünya Müslümanlığının sorunlarına duyarsız kalmaz. Şair "Kudüs'e" adlı şiirinde Mescid-i

Aksa'nın sahipsiz olmadığını; tüm Müslümanlar için kutsal olan bu yerin hiçbir şeye değişilemeyeceğini belirtir:

*Gün olur...
Gözler çakmak çakmak olur.
Alp yiğitler kudurur.
Zulüm durur.
Kudüs yerini bulur (74/5).*

“Oruç” adlı şiirde; Allah’a olan inancını özetleyen şair, “Allah var, gam yok” demektedir:

*İnanç yoksa aç beklemek akıllıca iş değil,
Allaha saygıdır bu, gayrı yok, kul ol ve eğil.
Yalnız O’na inanmak ne kadar güzel ve hoştur,
Gerçek olan Allah’tır, gerisi hiçtir ve boştur (78/5).*

Yahya Kemal’in “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” şiiri unutulmaz şiirlerimizden biridir. Veyisoğlu’nun “Sabah Ezanı” şiiri de bu şiiri ve atmosferini hatırlatır. Yüreklere dokunan saba makamındaki ezan sesinin etkileyiciliğine vurgu yapar:

*Ankara’da sabah ezan okunur,
Pencereler bir bir yanar sokakta.
Ezan sesi yüreklere dokunur,
Acı, sabır, keder, hepsi ayakta.*

*Ezan sesi ince ince dağılır.
Ezanla birlikte hüznün yayılır (82/1).*

“Kutlu Olsun” şiirinde de şair; samimiyetle tüm Müslümanların, inananların Cumasını kutlamaktadır. Son zamanların köpürtülerek kullandığı bir ritüel haline dönüşmekte olan “Cuma” kutlamaları.

*Bize gönül verenler,
Bir selam gönderenler,
Adam deyip, sevenler,
Herkes selam olsun.
Cumanız kutlu olsun (84/8).*

Ve teslimiyet. “Kelebek” şiirinde yalnız Allah’a güvenip sadece ona bağlanmak gerektiği, gerisinin boş olduğu hatırlatılmaktadır.

*Güvenme sen leylağa,
Leylak rüzgârdan yana,
Kalırsın yapa yalnız,
Bu yalancı dünyada,
Güven yalnız Allah'a,
Hey şey onun sözünde (85/4).*

2.12. Gerçek Hayat

Gerçek hayat, şairin de şiirlerinde işlediği gibi, bilmiş olduklarımızla çelişmeyen, herkesin hemen hemen her gün yaşadığı hayattır. Bizi eline alıp girdapların, çalkantıların içine salan, albenisiyle de büyüleyen, umutlandıran, yaşama sevinci veren hayat.

Gerçek hayat; ölümün, haksızlığın, dayağın, derdine derman olunamayan hastalıkların, tecavüzlerin, yoksullukların, yoksunlukların, doğuştan çaresiz olanların-kaybedenlerin, faili meçhullerin en önemli sorumlusu görülür. O güzelliklerle dolu olan hayatın arka cephesinde, bilmediğimiz; ya da bilip de bilmezlikten geldiğimiz art niyet, kötülük yatar. Fakat siz eliniz kolunuz bağlı hiçbir şey yapamazsınız; çünkü gerçek hayat size bunları yapmanız için pembe umutlarda bazen de emirlerde bulunur. Şairin “Gerçek Ne Ki?” şiiri bu tema üzerine kuruludur. Gerçek hayatı özetlemiş, hayal ettiklerimizle istediklerimiz arasındaki farkları gün yüzüne sermiştir:

*Dünya malının sevgisi,
Süslü gösterildi bizlere,
Çoluk, çocuk, mal, mülk derken,
Yuvarlanıp gidiyoruz,
Bilinmeyen bir yerlere (88/1).*

“Hastahaneler” şiiri, acılar, feryatlar, umutsuzluklar, umutlar, bekleyişler, sabredişler, dualar, ağlayışlar, yalvarışlar ve ölümlerin anlatımıdır:

*Bir telaş, bir korku, sessiz bekleyiş,
Ölümlle sınır bu hastahaneler.
Yürekleri ezer her bir inleyiş,
Acılara şahit kirlî sedyeler (89/1).*

Şairin “Evde Kal” şiiri gerçekte hayatımızın pamuk ipliğine bağlı olduğunu haykıran bir şiirdir. Ana tema küçücük bir virüsten dolayı insanların ne kadar çaresiz olduğudur.

*Dışarda virüsler, sinsî mi sinsî,
Nasıl bir nesnedir, bilinmez cinsî,
Her yer tehlikeli, sen en iyisi,
Evde kal kardeşim, çıkma evde kal (90/1).*

2.13. Sitem

Şair, “Sanatın Kibri” adlı şiirinde kibrin, böbürlenmenin, kendini beğenmenin olumsuz çağrışımlarına işaret eder:

*Kibir yapma şairim, hal senin değil,
Sana gelen ilhamı, sen mi yarattın?
Varsa bir özelliğin, şükret ve eğil,
Bu sanatı kendine kendin mi kattın?*

*Beyhude büyüklenme üstadım diye,
Gerçek usta olanı görmezsin niye
Hikâyeler, masallar yazmışsın diye,
Övündüğün o akli kendin mi yaptın (92/1-2).*

“Sitem” adlı şiirinde de şair; sevgiliye duyduğu özlemi, sitemli bir şekilde dile getirir
*Küsmüşüm çok öncesinden yılların,
Adını yâdımdan silebilmişim.
Gereği yok sahte günaydınların,
Sensiz de selamlar alabilmişim (93/1).*

“Taşlama” ve “Dertli” şiirleri de, toplumsal aksaklıklara sitemdir:

*İlim yok, fikir yok, kitap kaçkını,
Kafa esarete, zekâ düşkünü,
Öğreteyim desen mevsim kış günü,
Akli almaz dangalağın, yaz gelir (95/2).*

*Anlamadım bu dünyanın felini,
Yılan gibi zehir saçan dilini,
Kırk fırlıdak fitne fesat halini,
Yaşamakla bitmiyor ki neyleyim (96/1).*

2.14. Düşlere Sığınma

Kirletilmiş, bozulmuş bir büyük şehirde bunalan emekli bir şairin geçmişe gitme, düşlere sığınma isteği çıkış yolu gibi gözükmektedir. Bu sıkışmışlıktan usanan şair, bakir tabiata, yaylalara, köye, geçmişe sığınma isteğiyle karşımıza çıkar. Şairin “Eskici” şiiri geçmişin çerçi esnafına bir göndermedir. Kaybolmaya yüz tutmuş bir kültürü, onunla özleşen çocukluğunu, gençliğini hatırlatmaktadır:

*Ey eski günlerin gezgin esnafı,
Bağırдыңın günler mutlu günlerdi.*

*Şimdi kimselerin yoktur insafi,
Eskiden her selam ömre değerdi (100/4).*

“Kendime Şiir” de şair; görebileceği güzel bir düşü mısralarına taşımıştır. Kin, haset, zulüm olmayan sokaklarında Leylaların dolaştığı bir masal dünya düşler. Kötülüklerin, sıkıntıların, mutsuzlukların yaşandığı mevcut zamandan kaçarak muhabbetin, güzelliklerin koynuna girmek ister.

*Al beni güzellikler al beni,
Devran-ı muhabbete götür,
İçinde olmasın kin haset zulüm,
Leylalar dolaşsın sokaklarında... (103/1).*

2.15. Sevgi

Veyisoğlu'nun şiir evreninde sevgi çok boyutlu ele alınmıştır. Memleket sevgisi, anne sevgisi, baba sevgisi, kardeş sevgisi, evlat sevgisi, bayrak sevgisi, tabiat sevgisi vb. Her ne kadar “doğduğun yer değil, doyduğun yer memleketindir” dense de doğup büyüdüğü, ilk hatıralarının başladığı, ilk arkadaşlıkların ve dostlukların köklendiği yere duyulan sevgi bir başkadır. Şair bütün bunların yanında birde ülküdaşlarını ilk edindiği yer olarak şehrini sevmektedir. “Erzincan’a” adlı şiirde memleketi duyulan Yunusça sevgiyi tüm boyutlarıyla dile getirmiştir:

*Bir tutam sevgi buldum,
Yunusun yuvasından,
Ektim, suladım durdum,
Erzincan havasından (104/1).*

Şairin “Gediyem Erzincan’a” adlı şiirinde memleket sevgisi o kadar doruklara ulaşmıştır ki adeta gitmeden kendisini Erzincan’da hissedencesine yöresel ağızla duygularını dile getirmiş, dizelerde ilmek ilmek işlemiştir:

*Duydum orda bahar olmuş,
Çiçek, böcek gelmiş cana,
Gün ağarmış, güller açmış,
Ben gediyem Erzincan’a (105/1).*

Türk kültürünün temeli olan aile yapısı ve aile bağlılığı derin bir anlam boyutuyla karşımıza çıkar. Şair “Cennet annelerin ayakları altındadır” hadisinden hareketle anne sevgisi üzerinde durur. Annelerin fedakârlıkları, şefkati, merhameti, koruyuculuğu gibi olumlu değerleri ve duyguyu mısralarına taşımıştır. Bu büyük sevgiyi bir duayla Allah’tan annesinin dileklerinin yerine getirilmesi yönünde seslendirmektedir:

Allah’ım anamın dileği olsun,

*Her iki âlemde bahtiyar olsun,
İyiler, melekler yoldaşı olsun,
Gönlünde bunu isteyesi belli (106/6).*

Çocuk hafızasında kalan şekliyle baba izleği onun kahramanıdır. Güç, kudret, hâkimiyet, koruma ve bereket sembolü olarak görünür. Cumhuriyetin ilk öğretmenlerinden olan babasını mesafeli ama içten sevmektedir. Çünkü şairin çocukluk dönemi günümüzün sulandırılmış laubali baba-evlat ilişkisi gibi değildir. Sevgiyi gösterme, sevme biçimi seviyelidir. “Babama” adlı şiirde onun yokluğunu kabullenme çabasıdır:

*Babalar hep bizle yaşar sanırdım,
Meğerse onlarda ölmüş bir gün.
Ağaçlar kuşları korur bilirdim,
Sonunda onlarda kururmuş bir gün (107/1).*

Kardeş sevgisi sevgilerin en sadesi ve en içtenidir. Ayrılığı kaçınılmaz ve acıdır. Şairin “Bacım” adlı şiirinde tema kardeş sevgisi üzerine kuruludur. Hep güzel temennilerin yer aldığı şiirde kardeşe duyulan sevgi duaya dönüşmektedir:

*Kader oynamasın sana bir oyun,
Helalinden gelsin ekmekle suyun,
Değişmeden kalsın o güzel huyun,
Biz seni hep sevdik bilesin bacım (108/5).*

İhtimaldir ki, evlilik sebebiyle evden ayrılıp yeni bir yuva kuran kız kardeşe güzel huyunun devam etmesi, helal kazançla beslenmesi, bir aksilik yaşamaması duası edilmektedir.

Çocuklar, dünyanın en masum, en temiz, en saf varlıklarıdır. Onlar yeryüzündeki günahsız meleklerdir. İçlerinde zerre kadar kötülük olmayan masumluktadırlar. Çünkü onların dünyasında kötülüğe, zulme, dedikoduya, öldürmeye yer yoktur. Bilinmelidir ki onların dünyası oyun, eğlenme, mutluluk ve arkadaşlık üzerine kuruludur. Çocuk imgesi, insanlığın ilk ve bozulmamış bir evresi olarak algılanmıştır:

*Bakma öyle çok ciddi durduğuma
Gözümde nurumsun içimde sızım
Dayanamam tek saat yokluğuna
Ömrümün neşesi ay yüzlü kızım*

Kinsiz, günahsız ve menfaatsiz dünyanın en güzel sevgisi çocuk sevgisidir denebilir. Şair de “Ayşem” adlı şiirinde bu duygulardan yola çıkarak çocuk dünyasına zarar verenleri yermekte ve o dünyayı yıkanlara beddua etmektedir:

Neşene göz koyanlar,

*Seni mahzun yapanlar,
Buna ortak olanlar,
Huzur görmesin Ayşem (110/5).*

2.16. Nasihat

*“Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan, gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelince
Anı yad ellere açıcı olma”*

diyen Karacaoğlan dahil pek çok halk şairinde “Dinle sana” diye başlayan nasihat şiirleri yazılmıştır. “Saf, halis olmak, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek” anlamlarındaki nush kökünden türeyen nasihat kelimesi “başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere yapılan öğüt; gösterdiği gayret” manalarında kullanılmaktadır (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2006: 408). Veyisoğlu'nun şiirlerinde bu temanın da ihmal edilmediği görülür. “Nasihat” başlıklı şiirde, imamın şahsında toplum hedef kitledir:

*Dinle hocam sana bir çift sözüm var,
Ardında kimseyi hor görme sakın.
Kul bilemez ama Yaradan sorar,
Ali'yi Veli'den ayırma sakın.
Camide müminler uyar imama,
İnsanlar arkanda durur divana,
Senin sözlerinle başlar selama,
Mümini mümine kayırma sakın.*

*Süslü cübbelerle büyük olunmaz,
Ses güzel olunca ilim bulunmaz,
Arif kişilere karşı durulmaz,
Millet cahil deyip övünme sakın.*

*Sanma ki her zengin iyi mümindir,
Allah bilir sır ülkesi kimindir,
Sen bilmezsin Allah kimden emindir,
Lüzumsuz sanıp ta hor görme sakın.*

*Gör ki herkes bir Allah'a inanır,
Ancak ondan ister O'na güvenir,
Her kulun duası arşa dayanır.
Haddini bilip de şımarma sakın.*

Oğlunun şahsında gençlere seslenen şair bilgece konuşmaktadır:

*Hakkı bilip, hakkı desin dillerin,
Albızlardan ayrı kalsın yolların,
Kötü işe uzanmasın kolların,
Allahın zikriyle durasın oğul.*

2.17. Gurbet

Türk toplum hayatında gurbet çok önemli bir yer işgal eder. Zorunlu sebeplerle kişilerin doğup büyüdüğü yurtlarından uzaklara göçmesi, kentlerinden ayrı yaşamasının ifadesi olan gurbet bünyesinde; garipliği, hüznü, özlemi barındırır. Halk şairlerinin temel temalarından biri olan gurbet, sözlüklerde “gariplik, yabancılık, yabancı bir yer, yâd el” olarak açıklanmaktadır (Köse; 1997: 11).

Erzincan halkı, deprem acılarıyla yoğrulan, bu yüzden her deprem sonrası büyük bir nüfusun yurdunu yuvasını terk edip gurbete çıkması sorununu yaşayan bir halktır. İşsizlik, geçim kaynaklarının kıtlığı özellikle genç nüfusun gurbete çıkmasına sebep teşkil eder. Onun için Erzincanlı'nın şiirinde, türküsünde, manisinde gurbet temi sıklıkla işlenmiştir. Veyisoğlu'nun kendisi de gurbette yaşayan bir şair olarak bu temayı da şiirine taşımıştır:

*Gurbetlik alın yazımız,
Bitmez Erzincan sözümüz,
Sılada kaldı gözümüz,
Kovanlarda balım kaldı.
Kader bırakmıyor bizi,
Hasret çalar gurbet sazı,
Gönlümüzde derin sızı,
Ocağımda külüm kaldı.*

2.18. Toplumsal Aksaklıklar ve Yalan

Şair toplumu ilgilendiren konularda duyarlı davranmış, gerektiğinde tenkit etmekten geri durmamıştır. Özellikle, topluma yön veren siyasilerin yapmış oldukları yanlışlıkları eleştirmiştir. “Haramzade” isimli şiirinde; toplumdaki aksaklıkları ve kronik sorun hortumcuları hicvedildiği görülür. Tevfik Fikret'in “Yiyin efendiler yiyin, bu han-ı iştiha sizin, doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!” diyerek tasvir ettiği halin hala devam ettiği hatırlatılır.

*Dedim beyim nedir bu hal
Nasıl oldu bu para, mal
Oysa pek kötüydü ahval
Diyor musun şükür olsun (118/1).*

Halkı aldatan, yanlış yola sapanlar tenkit edilir. Milletiyle övünen şair, öğüt vererek yanlış yapılmamasını hatırlatır:

Türkiye Türk yurdudur,

*Aksi hesap yapmayın,
Bekçileri bozkurttur,
Yanlış yola sapmayın.*

...
*Saf, temiz Türkleriz biz,
Müslümanız çok şükür.
Kim aldatırsa bizi,
Sahte yüzüne tükür (115/13-17).*

“Usandım” şiirinde toplumsal sorunlar, karakter erozyonu şiire taşınmıştır.

*Bıktım, yoruldum hayat denen savaştan,
Her virajda terk edip kaçan yoldaştan,
Ardımızdan fırladık yapan dindaştan,
Söz verip, geri dönen yardan usandım (117/4).*

Şairin “Yalan” başlıklı şiiri “Yıldandan korkmam yalandan korktuğum kadar” sözünün açılımıdır:

*Bir yalan bir yılan diyorlar amma,
Yılan çok iyidir, kahpedir yalan.
Bir yılan belki de öldürmez amma,
Koskoca orduyu batırır yalan (116/1).*

3. SONUÇ

1951’de Erzincan’da dünyaya gelen Veyisoğlu, lise yıllarında şiir yazmaya başlamış sosyal medya aracılığıyla okurla buluşarak kendisinden söz ettirmiştir. İki yüzü aşkın şiirinden bir seçki yapılarak yüz yirmi şiir incelememize esas alınmış, bir değerlendirmeden sonra on sekiz ana başlıkta tematik inceleme yapılmıştır.

Veyisoğlu, Halk şiiri tükendi diyenlere inat, halk şiirinin imkânlarını kullanarak özgün bir söyleyiş yakalamıştır. Onun şiirlerine adeta halk şiirinin küllerinden yeniden doğuşu, tükenmişliğe bir direniş, bir başkaldırı olarak bakmak mümkündür. Veyisoğlu, halk şiirinin imkânlarını kullanan modern bir şairdir. O, insanın iç dünyasını, Türk toplumunun değer yargılarını yansıtmının yanında çağının meselelerine de en can alıcı şekilde değinmiş, günceli yakalamıştır. İnsana ve insanlığa dair ne varsa şairin yüreğini titretmiş ve mısralarına girmiştir.

Temalarında umut ön planda tutulmuştur. Yer yer umutsuzluk görülse de inanç ekseninde yeniden umuda sarılış vardır. Özlem ağırlıkta işlenen diğer bir temadır. Sevgiliye duyulan özlem, geçmişe, geçmiş günlere duyulan özlem, memlekete duyulan özlem, çocukluk yıllarına duyulan özlem başlıcalarıdır. Özellikle memleket özlemi şiirlerinde sıkça işlemiştir. Her Erzincanlı gibi gurbette yaşayanların yürek ağrısı olan bu özlem, şairin dizelerinde bir bitmez sancıdır. Bu özlem Erzincan sevdasına dönüşmektedir. “Gardaş,

Erzincan'ı unuttuk sanma/Kalbimizde yeri çok çok özeldi/Erzincan şimdi de çok güzel amma/Galiba eskiden başka güzeldi". Bu mısralar, özlemi, hasreti, geçmişi, çocukluk yıllarını duyumsaması bakımından çok anlamlıdır.

KAYNAKÇA

- Adler, Alfred (1927), *İnsan Doğasını Anlamak*, İlyâ Yayınevi.
- Aktaş, Şerif; Gündüz, Osman (2009), *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara: Akçağ Yayınları: 357.
- Aktaş, Şerif (2009), *Şiir Tahlili*, Ankara: Akçağ Yayınları: 954.
- Ayvazoğlu, Beşir (2000), *Geleneğin Dirilişi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bakiler, Yavuz Bülent (2011), *Aşık Veysel*, Sivas: Buruciye Yayınları.
- Bakiler, Yavuz Bülent (2010), *Harman*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 12. Baskı.
- Doğan, D. Mehmet (2011), *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Yazar Yayınları.
- Filiz, Mehtap (2010), *Abdurrahim Karakoç'un Şiirlerinin Tematik Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Köse, Nesrin (1977), *Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet*, İzmir: Milli Folklor Yayınları.
- Levend, Ağâh Sırrı (2017), *"Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler"*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Macit, Muhsin (2005) *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul: Kapı Yayınları: 41.
- Özön, Mustafa Nihat (2012), *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Pala, İskender (2004), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- TDV. "İslam Ansiklopedisi (2007), 34. Cilt", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- TDV. "İslâm Ansiklopedisi (1991) : 4.Cilt", Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (I-II), (1998), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türkoğlu, Berrin (2003), *Rüyaların Gizli Dili*, İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- KK, Adil Refik Veyisoğlu, 1951 Erzincan doğumlu, Ün. Mezunu, Emekli Öğretmen, Ankara'da yaşıyor.
- (<http://www.xn--die-dritte-sule-clb.de/tr/zekat-nedir/>).

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ERZİNCAN

ERZİNCAN; ANADOLU'DA ÖZGÜN BİR MEDENİYET MEKÂNINA İLİŞKİN YAZILAR

Mehmet Ali Akdağ

ATEŞİN KIYAMADIĞI KİTAP; ERZİNCANLI FİZAHİ DİVANI

Günümüzden 170 yıl kadar öncesi...

Yıllarca Terzi Baba Dergâhında, irfan ehlinin sonsuzluk pınarında dolan testi misali bir nevi olgunlaşan, pişen Hak aşığı Fizahi için; Erzincan'dan aşk dolu bir yolculuk başlar Kutsal Topraklara doğru. Fırat gibi, Nil gibi çağlama vakti yaklaşmıştır artık. Ulu Divanda kendisine “Fizahi” mahlası verilmesi ardından adını bile unutturcasına sahiplenir yeni ismini. Gidecektir, şah damarından yakın hissettiği mekânsal uzaklara... Mevcudatın kalbine, Kabe-i Muazzama'ya; Mekke-i Mükerrerme'ye; gül kokulu Hz Peygamber'e, Medine-i Münevvere'ye varmak istemektedir.

Tıpkı bir ışığın keleşmesi gibi, manevi aydınlık çağırmaktadır kendisini. Hoca Ahmet Yesevi'lerin, Yusuf el Hamadani'lerin, Hacı Bayram Veli'lerin ve Mürşidi Terzi Baba Hazretleri'nin gösterdiği yoldan yürüyüp gitmek ister.

Keleş Dağları aşıp Gümüşhanevi Hazretleri selamlanacak, Trabzon'dan deniz yoluyla İstanbul'a vasıl olunacak, Şeyhülislamın duaları ve Sultan-ı Azamın selamları eşliğinde Marmara ve Ege denizleri derken, Akdeniz'e yelken açılacaktır. Bazen yükünün hamalı olacak, bazen de kah at sırtında kah deve üzerinde yol alacaktır. Derken, tarifi imkânsız manevi bir haz içinde ve bir o kadar da meşakkatli bir yolculuk sonucu Kutsal Beldeye varmış olacaktır.

“Fizahi” ismi mana olarak hak bildiğini nefesi kesilene kadar, yüreğinin derinliklerinden haykırmak, yakarmak demektir. İnsanlar için yorucu kabul edilen Hac farızası, Onun için bir nevi dinlenme halidir. Herkesin istirahate çekilme anında, Onun için duygularını kâğıda dökme, aşk ateşiyle yanma vakti başlamış demektir. 6 ay kadar sürdüğü ifade edilen ziyaret süresinde, matbaada hazırlanmışçasına düzgün bir hatla yazılmış halde ve sayısı 70’i aşkın şiirle dolu muntazam Divanını hazır hale getirmiş olur.

Şairin Gazel, Müstezad–gazel, Kasîde, Mesnevî, Kıt’a (Kıt’a-i kebîre), Tercî’–bend, Murabba’, Destan, Koşma nev’inden şiirler yazmış olması ve bu şiirlerdeki yazım güzelliği, eserinde bir eğitim alıp almadığından bahsetmemiş olsa da, şairin şiir bilgisinde yeterli ve hünnerli olduğunu anlayabiliriz

Devrin adabına uygun olarak mahlasından, şehrinden ve köyünden gayrı; şahsına dair hiçbir bilgi vermez; ismi esamesi hiçbir surette zikredilmez eserinde. Bu yolla; belki de gayr-ı ihtiyari olarak Anadolu irfanının tevazu aynasından kendini yansıtmış olur. Kendisine ait hayat hikayesinin bilinen kısmı öz kızı tarafından aktarılmış kısıtlı bilgilere ve rivayetlere dayanır Fizahi’nin.

İlahi aşkı, sonsuzluğu konu alan şiirlerinin birçok yerinde; kitabının insanlara ulaştırılmasını, istifadelerine sunulmasını, okunmasını arzu ettiğini ifade eder. Benliğini, nefsinin eserinden uzak tutmuş olması hasebiyle bu arzunun, yine insanlık için olduğu aşikârdır.

Sağlam bir edebi altyapısı olmasına rağmen, bir Anadolu ereni edasıyla şiirlerini Türkçe yazmaya büyük önem veren Fizahi şu dizeleriyle*;

‘Arabi Fâriside yok makâlim,

Luğat bâbında hiç bir kıil ü kâlim

Yazuban Türkçe bir tanzîm-ü divan,

Oğuyup aîlaya her pîr ü civan,

Binâsın Türkçe ma’nâ üzre kurdum.

Döşürüp çok çiçekler bunda dirdim.

Arapça veya Farsça’da niyeti olmadığını, herkesin rahatça anlayabilmesi için ana dili Türkçeyi tercih ettiğini, çiçek derleme güzelliğinde şiirler yazabildiğini; bu bağlamda Türkçenin yeterliğini ve hatta üstünlüğünü dile getirmektedir.

Mevzubahis eser, Erzincanlı Fizahi Divanı’nın; bir yurtiçi bir de uluslararası yolculuğunu vurgulamakta fayda vardır. Fizahi, çıktığı kutsal yolculuktan eserini tamamlamış olarak yurda dönüş yapmış ve ömrünü Cimin Beldesinde devam ettirmiştir. Çevresindekilere zaman zaman dile getirdiği “Payitahttan haber gelmedi.” şeklindeki terennümünün kastı açıkça anlaşılammakla birlikte genel olarak, kendisinin davet edileceğini beklediği yönünde algılanmıştır. Eserinden sadece bir nüsha mevcut olduğu ve davet edilirse, eserin İstanbul’a götürüleceği düşünülmüştür.

Bir zaman sonra emr-i Hak vaki olup, müellif dünyasını değiştirince; tek nüsha olduğu düşünülen eseri, öz kızına bir nevi emanet edilmiş olur.

Divanda yer alan;*

Gāzi-i 'Abdü'l-mecid sulţān-ı şāh,

Ol 'adālet ma'deni 'ālem-penāh

Dā'imā 'ömri mezid ola anın,

Ḥākisār ide 'adū-ı düşmanın.

(Sultanlar sultanı Gazi Abdülmecit, adaletin cevheri ve âlemin sığınağıdır. Onun ömrü daim uzun olsun ve (o) bütün düşmanlarını yerle bir etsin.)

dizelerinden, Sultan Abdülmecid Han devrinde ve 1850'li yılların başında kaleme alındığı anlaşılan eserin hazırlanması akabinde; Balkan Savaşları, 93 Harbi, Birinci Cihan Harbi, Kurtuluş Savaşı gibi dünyanın seyrini değiştiren hadiseler vuku bulur. İmparatorlukların yıkıldığı, ulus-devletlerin kurulduğu ve her şeyin yeniden nizam bulunduğu; yeni dengelerin yeni sistemlerin olduğu bir döneme girilmiştir artık.

Türkiye'de Harf İnkılabı hayata geçirilmiş, bir yandan Latin abecesi hayata geçirilirken, diğer yandan da Arap alfabesi kullanımının engellenmesi yönünde adımlar atılmaktadır. Ankara'dan gelen talimatlar zaman zaman taşrada farklı algılamalara, farklı uygulamalara mahal vermektedir. Halkta oluşan panik havasıyla insanlar, Arap alfabesi ile yazılan eserleri; ya resmi makamlara teslim etmekte ya da olabilecek yaptırımlardan korunmak adına içeriklerine bakmadan bizzat yok etme yoluna gitmektedirler.

Türkiye'de mevcut olan nüshasını kitaplığında muhafaza eden Kunduracı Muharrem Usta'nın anlatımıyla; "14-15 yaşlarında idim. Rahmetli anamın, kolunda altın bilezik olur, teşvikiyle başladığım kunduracı çıraklığında elim iş tutar hale gelmişim. Kadınların o dönemde çarşı pazara pek çıkmıyor olması nedeniyle ve çocukluğumun da verdiği pratiklikle, mahalle içlerine, sokak aralarına kadar dalar, kadınların ve yaşlıların tamir edilmesi gereken ayakkabılarını toplar dükkâna getirirdim. Tabii gerekli tamiratı yapılan pabuçlar, ayakkabılar, kundurular, yemeniler, nalınlar, çizmeler, iskarpinler ve de çarıklardı. Her ne varsa emanetleri sahiplerine teslim etmek de yine bana düşerdi.

Güngörmüş insanlar bu süreçte imkânları ölçüsünde; bazen üç beş kuruş para, bazen yumurta, bulgur, tereyağı, gendeme cinsinden bahşiş vermeyi adetten sayarlardı. Tamirat paralarını da ustama teslim ederdim.

Medreselerin kapatılması ve Harf İnkılabının gerçekleştirilmesi üzerine yeni bir dönem başlamış oldu. Kolluk kuvvetlerinin bazen takındığı yersiz tutumlar, bazen halk arasında çıkarılan abartılı dedikodular; insanların ellerinde bulunan ve eski yazı diye tabir edilen eserlerin inzibatlara teslim edilmesi yönündeki emirler, toplumda bir kafa karışıklığına sebebiyet veriyordu. Bu eserlerin yakılarak imha edildiği ve eski yazı kitapları teslim etmeyenlere karşı cezalar verileceği yönündeki anlatımlar, insanlar arasında panik havasına oluşturmuştu. İşte böyle bir dönemde elimde tamir edilmiş ayakkabılar olduğu halde

mahalle arasında dolaşırken, ayakta durmakta zorluk çeken asırlık bir ahşap kapının tokmağını tıklatarak destur alıp avluya giriverdim.

Evin yaşlıca kadını, isli bir güveci bahçe ocağına koymuş yanında bir miktar çalı-çırpı ve bir yığın kitap olduğu halde tenceresini kaynatmaktaydı. Kadıncağızın yüzünde hüznü bir hal olduğu daha ilk bakışta anlaşılıyordu ama gözlerindeki ağlamaklı halini dikkat kesilince fark edebildim. Ocağın kenarına yığıldığı kitaplardan eline aldığı herhangi birini fersiz gözleriyle bir süre inceliyor ve bir vedalaşma iç çekişiyle öpüp başına koyuyor, göğsüne basıyor sonra da deri ve kemikten ibaret parmaklarının gücü nispetinde sayfaları koparıp ateşe teslim ediyordu. Yanına yaklaşarak, teyzem kolay gelsin, nasılsın ne yapıyorsun bu kitapları böyle deyince, hoş geldin oğul tencere kaynatıyorum gördüğün gibi... Oğul hiç sorma! zaptiyeler eski yazı kitapları toplayıp yakıyormuş, evde kitap saklayanlara da ceza yağdırıyorlarmış. Ne karakola gidecek halim, ne de kitapları onlara teslim etmeye niyetim var. Bu eserler rahmetli babamdan kalmıştı ve kendi yazdığı kitap da var içlerinde. Okunsun diye yazmış ama yakılmak varmış kaderinde. Abdestimi alıyorum ve tövbe Bismillah eşliğinde yüreğime ateş salarak kendi ellerimle baba hatıralarını alevlere teslim ediyorum. Ne günlere kaldık görüyor musun?

İçlerinden bir kitap seçiverdi özenle ve Oğul, bak hele şu kitaba! Çok zor zamanlarda yokluk vakitlerinde rahmetli ne emeklerle yazmış bunları. Kitaplara dokundukça babamın nurlu yüzünü hatırlıyor, kokularını alır gibi oluyorum. Ne de güzel yazısı varmış, kenar çizgilerini ne kadar da düzgün çekmiş, görüyor musun? Hacda, Kâbe ikliminde 6 ayda yazdığını söylerdi ve bu kitabı ima ederek, İstanbul'dan bir davet olabileceğini ama belki ihmal edildiğini, haberin belki de yolda zayı olduğunu ifade ederdi. Elbette ki, şu ana kadar yakmak zorunda olduğum her kitap ruhuma eziyet verdi ama babamın kendi eserini ateşe atmak yüreğimde ayrı bir yara oluşturuyor. Ama ne çare! Diyebildi yorgun sesiyle.

Hocamdan öğrendiğim adap üzerine, kitabı ihtimamla elime aldım. Adı, Fizahi Divanı idi ve sahife düzeni, beyitler, yazı şekli, kitaptaki intizam etkileyici bir güzelliğe sahipti.

-Teyzem, bu kitabı ayakkabı tamiratı karşılığında bana verir misin?

-Aman oğul! Sen ne diyorsun! Daha çocuk yaştasın, başına iş açarsın, derde girersin. Aman! yok yavrum yok. Hapiste unutulur gidersin. Sen hiç jandarmanın dipçığı yedin mi oğul, Allah korusun.

- Hanım Teyze, ben hepsini biliyorum. Birkaç yıl önce medresede ders okurken Jandarmalar gelip Hocama, medreseyi kapatmasını söylediler. Bir hafta sonra da hocamızı dipçik kuvveti ile ite kaka karakola götürdüler. Bir ayağının engelli olmasına aldırış etmeden. Biliyorum her şeyi, biliyorum neler olduğunu ve tahmin edebiliyorum neler olacağını. Lakin istersen onları bana ver ben muhafaza edeyim. Gerekirse bir mağara bulur orada muhafaza ederim. Bu günler elbet geçer ve insanlık bu kitaplara bir gün ihtiyaç duyar.

- İyi o zaman oğul! ayakkabıları şu sekinin üzerine bırak, kitapları da akşam karanlığında gel al. Her şeyde bir hayır vardır. Yakmak için elime her geldiğinde vazgeçip bir diğerini alıyordum. Ama nereye kadar! Yanacaktı bir vakit, mutlaka yanacaktı. Biraz

daha geç gelsen belki de yanmış olacaktı. Elim varmasa da, gönlüm el vermese de ateşle buluşacaktı. Açık söyleyeyim oğul! Belki babamın göz nuru, alın teri, el emeği olduğu için, belki başka bir sebeple... Ama sanki ateş bu kitabı yakmakta her defasında gönülsüz davranmaktaydı. Benim elim varmamakta, ateşte yakmaya kıyamamaktaydı. Oğul dikkatli ol görmesinler, bir duyan olursa şayet, benden aldığını unut tamam mı? Bu tükenmiş halimle karakolda kimseye laf anlatamam. Sen de başına iş açmayasın.

Tek nüsha olduğu düşünülen Fizahi Divanı gibi kapsamlı sayılabilecek bir eser, kunduracının kitaplığında el yazması önemli bir değer olarak; Taberi Tarihi, Tıbyan Tefsiri ve Marifetname ve daha nice nadide eserler arasında 70 yıl kadar muhafaza edilmiş olur. Diğer bir yönüyle Erzincan sevdasını anlatan eski bir kaynak olması yanında, bu nezih şehrin Medine'ye vakfedildiğine dair yazılı bilgi de yine önemli bir kaynak olarak bu eserde yer almaktadır.

Son şiirinde Fizahi şöyle demektedir...

Erzurum sancağı Erzincan'danız.

Şol Kariyeyi Cimin gülşandanız.

Bağı bahçesi olup eşcarı çok,

Şu Cihan içinde anın emsali yok.

Her Nebahat-ı şecer anda biter,

Cümle etrafı eyalete yeter.

Çün Medine vakfidır derler Cimin,

Hor bakanlar olalar zir-ü zemin.

Bağına bahçesine ermesin elem,

Fazlı lütfundan kıla, Hak çok kerem.

Her hatadan cümlesin hıfz eyleye,

Hep Kazamız nimetiyle toylaya.

Hem Halik, şehri kazamız köylerin

Hûb yaratmış Hüda kılmış şirin,

Alim ve fazılı çok salihin.

Rabbül İzzet cümleye ola muin,

Olalar Şer'i Şerif üzre mukim.

Hak nasip ede tarik-i müstakim.

(Şiirde geçen kelimelerin günümüz Türkçesinde karşılığı)

Eşcar: ağaçlar, şecer: ağaç, zir-ü zemin: yer altına girmek, yerle bir olmak, hûb: güzel, hoş, muin: yardımcı)

Eserin uluslararası yönü ile ilgili de gizemli sayılabilecek bir serüveni söz konusudur. Yazarın öz kızı dahi Divanın tek nüsha olarak kaleme alındığını düşünürken ve araştırmacıların tüm gayretine rağmen Türkiye kütüphanelerinde izine rastlayamazken, Divanın bir nüshasına Vatikan Kütüphanesinde, diğer iki nüshasına ise Üsküp ve Bağdat kütüphanelerinde ulaşılır. Erzincanlı Fizahi'nin eseri; Balkanlara, Orta Doğu'ya ve Avrupa'ya ulaşmıştır.

Muharrem ustanın dünyasını değiştirmesi akabinde Fizahi Divanı'nın muhafazası görevi, oğlu Mehmet Ali Akdağ tarafından üstlenilmiştir. Kayıtlarda yer alabilmesi arzusuyla, Gazeteci Yazar Halil İbrahim Özdemir tarafından hazırlanmakta olan Erzincan Tarihi çalışmalarına gönderilen mütevazı bir bilgi notu; Fizahi Divanı adına, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğba Koca tarafından başlatılan akademik çalışmaların tekemmül etmesi yönünde önemli bir adım kabul edilmiş olur. (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tuğba Koca, *Kitâb-ı Fizâhî (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021)

Fizahi Divanı, öz yurdunda ateşte atılmaktan güç bela kurtulurken, hem İslam dünyasının hem de Hristiyan aleminin Kadim kütüphanelerinde el yazması nadide eser olarak yerini yüzyıl öncesinden almıştır. Fizahi Divanının yurt dışı serüveninin nasıl başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte, yazarın Hac farızasını ifa ettiği dönemde eserini birkaç nüsha olarak yazdığı ve dönüş yolculuğunda Sadaret Makamına arz edilmek üzere yetkililere teslim etmesi akabinde, yetkililer tarafından farklı bölge veya ülkelerdeki kütüphanelere hediye edilmek üzere gönderilmiş olabileceği akla gelmektedir. Vatikan Kütüphanesinin orijinal eser tedarik etmedeki becerileri de diğer bir ihtimal olarak değerlendirilebilir.

Şiirlerinde övgüyle bahsettiği, Hak dostu Şems-i Hayal namıyla maruf Leblebici Süleyman Baba ile Fizahi arasında nazireleşme olduğu aşağıda takdim edilen eserlerden* anlaşılmaktadır.

*Eyledi 'aşk-ı fünûnım mevc ile 'ummâni hû
Düşdi bir derde derûnım derdimiñ dermâni hû '
Akıl içre pür-cünûnım bend ider zencýr-i 'aşk,
Ah ider dýde 'uyûnım okuyup fermâni hû
Nâr-ı hasret yakdı cânım çıkdı eflâke duhân,
Rüz ı şeb durmaz figânım çişmi âb oldı revan
Nuşk idüp kalb zübânım zikr ider hû her zamân Vird-i hû*

....

(Fizahi)

Girmüşiz bâzâr-ı 'aşka okuruz meydân-ı hû,

*Tā elest bezminde kurduḡ böyle bir dıvān-ı hū,
Çekmişiz el ḡayrýden bir maḡşüdımız,
Sen hemān İçmişiz cām-ı şarābı olmışız mestān-ı hū
Bulmuşız faşl-ı bahārı açıluruz gül gibi,
Görmüşiz bāḡ-ı cinānı zārımız bülbül gibi,
İrgürüp bād-ı nesýmiñ nisbetim sünbül gibi,
Seyrimiz seyrān içinde devrimiz devrān-ı hū*

....

(Leblebici Baba)

Sevenleri tarafından sonradan derlenen Leblebici Baba Divanı örnekleri Bursa ve İstanbul Kütüphanelerinde kayıtlı iken; Fizahi Divanı örnekleri Anadolu'da kayıtlarda yer almazken; Vatikan, Üsküp, Bağdat kütüphanelerinde yer almasının nedeni tam olarak anlaşılammıştır.

Fizahi'nin Türkiye Kütüphanelerinde kaydı olmaması, isminin bilinmemesi veya yeterince sahip çıkılmamış olması nedeniyle Üsküp ve Bağdat Kütüphane kayıtlarındaki eser künyesinde; Edirneli Fezai Mehmet Efendi diye ibare düşülmüştür. Divan içeriğinde; Eser sahibinin şehiri, köyü, mürşidi açık olarak beyan edilmiş olmasına rağmen; muhtemeldir ki sahipsizlikten dolayı, Erzincanlı Fizahi'nin Divanına alakasız bir isimle bağlantı yapılmıştır.

Nitekim, okunması arzusu sıklıkla dile getirilen Erzincanlı Fizahi'nin el yazması divanı; bir yandan ateşin kıyamadığı bir eser olarak, diğer yandan binlerce kilometrelik yolculukla dünyanın birçok yerine ulaşabilmiş bir değer olarak, kadir kıymet bilir insanlar sayesinde korunmuş ve gün yüzüne çıkarılmıştır. Divan nüshaları; hasret çeken kardeşlerin kavuşması misali, 170 yıl sonra buluşma bahtiyarlığına ulaşmış; akademik çalışmalara konu olmuş ve müellifin vasiyetini yerine getirmek, okuyucuların istifadesine sunulmak üzere canhıraşane bir gayretin kahramanları olmuştur.

Eserin gün yüzüne çıkmıştır, Mekanın cennet olsun Erzincanlı Hak Aşığı Fizahi!
Yürekli duruşunla bir eseri kurtardın, ruhun şad olsun Muharrem usta!

Eser isminin kayıtlara girmesine vesile olan Halil İbrahim Özdemir Beyefendi'ye ve edebi çalışmalara konu ederek insanlığın hizmetine sunan Tuba Koca Hanımefendi'ye sonsuz teşekkürler.

* Şiirler Tuğba Koca tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden alıntılanmıştır.

“CUMHURİYETİN 100. YILINDA ERZİNCAN” PROJESİ VE ŞEHRE ADANMIŞ BİR ÖMÜR- TAHİR ERDOĞAN ŞAHİN HOCAMIZ

Bazı insanlar vardır; yaşadığı ülkede, şehirde, bulunduğu toplumda herkese, her şeye özel dokunuşları olur.

Varlıkları üç günlük değildir, köklerinde tarihi derinlikler mevcuttur. Bugün yaşayıp, yarına eyvallah deyip gidenlerden de olmazlar asla.

Kaynağı kar suyu olan cılız çeşmeler yerine... Fırat gibi, Nil gibi sonsuzluk taşıyan ulu pınarlardan beslenmişlerdir. Fikir ve eserleriyle, kubbede belki de asırlar sonrasına ışıktutacak hoş sedalar bırakmış olurlar.

Bu insanlar, çalıştıkça dinlenip, dinlendikçe çalışan bir azim ve isteğin en iyi örneklerini canlandırmaktadırlar. Yaşamın her döneminde boş durmamak, bir şeyler üretmek ilahi bir Emir gibidir onlar için.

Bunlar bazen bir köye, bazen bir ilçeye, bazen bir şehre koskoca bir ömür adarlar... Gün gelir tarihi bir bulguya ulaşmak için dağ, taş demeden günlerce dolaşır, gün olur bir sözü duymak için bir yaşlı zatı saatlerce dinlerler... Bir kitabeye, bir mezar taşına meftun olmuşçasına aylarca takılıp kalırlar. Yazarlar... İğneyle kuyu kazma hassasiyetinde yazdıkça daha da yazarlar. Bakarsınız ki, koskoca bir ömür, vakfedilmiş upuzun yıllar, yetiştirilmiş gencecik fidanlar, okunmuş binlerce, yazılmış insan boyu yüksekliğinde onlarca kitap...

Kimlerden mi bahsediyorum?

“Belki ihtiyaç duymasalar da, marifet iltifatla daim olur düsturuyla, hayatta iken bu insanların kıymetini bilmek esastır” gerçeğinden yola çıkarak...

Genelde; insanlığa nakış olmuş, toplumun ilim, irfan yıldızları olan insanlardan bahsediyorum...

Özelde ise, yüzyıllar boyu depremlerin, işgallerin, su baskını ve yangınların örtmeye, yok etmeye çalıştığı bir şehrin; Erzincan'ın tarihi değerlerini, medeniyetini, kültür varlıklarını, iktisadi imkânlarını ortaya çıkarmaya çalışan, altın yürekli insanların, ortaokul yıllarında öğrencisi olmakla onur duyduğum, Kıymetli hocam Tahir Erdoğan Şahin Beyefendi'den bahsediyorum.

Erzincan; Horasan, Hazar Havzası ve Kafkasya'nın... Kısacası Afro-Avrasya'nın İpek Yolu güzergâhında Anadolu'ya stratejik geçiş noktasıdır. Doğu ve Batı medeniyetlerinin buluşma kapısıdır. Tarih boyunca, dini hareketliliğin, ilim ve irfan etkileşiminin, ticari faaliyetlerin, yerleşimlerin, savaşların ve göçlerin merkezi konumundadır.

Bu şehir, binlerce yıldır Anadolu'ya yolu bir türlü düşmüş her kavimden bünyesinde bir parça iz barındırarak medeniyetler mozağine dönüşmüş, kültürler karması haline gelmiştir. Yıllardır, hafızayla sınırlı sözlü anlatımdan ileri gitmeyen veya depremlerle

yok olmaya yüz tutmuş bu zenginlikleri, gelecek nesillere ışık tutsun diye, Tahir Erdoğan Şahin Hocamız 65 yıla yakın ömrün verdiği tecrübesi ve gençlere taş çıkaracak enerjisiyle, “Cumhuriyetin 100. Yılında Erzincan” başlıklı 24 ciltlik devasa bir çalışmanın sorumluluğunu omuzlamıştır.

Bir şehre adanmışlığın getirdiği bereketle bu projede, Devlet Adamı Sayın Binali Yıldırım Beyefendi'nin destekleri, Valilik, Erzincan Belediyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, birçok kamu kurum ve kuruluşu ve Erzincan Halkının katkıları, büyük bir sinerjiye dönüşmüştür.

Eserde, şehrin gizli kalmış güzellikleri ve kültür zenginlikleri okundukça insanlarda ziyaret etme merakı uyanacak... Aşkların, duyguların nakşedildiği bakır işlemler tanındıkça... yerel ürünler babında bir lezzet durağı olarak, Cimin üzümü, saruç, kete, tandır ekmeği, Refahiye balı, Kemaliye pekmezi, tulum peyniri tadıldıkça ekonomi hak ettiği canlılığı kazanacaktır.

Öğrencisi olmakla onur duyduğum Tahir Erdoğan Hocamın, “Cumhuriyetin 100. Yılında Erzincan” adlı külliyat çalışmasını konu edinmemin ana nedeni, üniversitedeki görevinden emekli olması akabinde bir kenara çekilmek yerine “günün güne eşit olmaması gerektiği” ilkesiyle bilimsel çalışmalarına devam etmesini, üretme gayretini insanlara örnek gösterebilmektir. Bir diğer önemli nedenim ise, her biri birbirinden güzel illerimizde de bu tür çalışmaların başlatılmasını için adım atılmasına önayak olabilmektir.

Şimdi bizlere düşen ise, bu çalışmalara katkıda bulunmak üzere, Erzincan ile gönül bağı olan siyasetçi, bürokrat, iş adamı veya vakıf, dernek, kuruluş, platform... her biri gönüllü bir mesuliyet duygusu içinde sahip oldukları bilgi, belge, fotoğraf, hatıralar ile bu sürece katkı sağlamaktır.

Not: Bu yazı, 7 Eki 2021 tarihli Analiz Gazetesi'nde köşesinde neşredilmiştir.

1939- BİR ASKERİN HATIRALARI ve ERZİNCAN DEPREMİ

1939 yılının ilkbahar celp dönemi geldiğinde, beldeden 15 civarında genç, asker ocağına gönderilmek üzere, kuşluk vaktinde Çarşı Meydanında, yakınları tarafından uğurlanacaktı.

Böyle zamanlarda analar tarafından evlatları için yün familyalar, çoraplar örülür, yolluk için keteler pişirilir, komşular Allah kavuştursun demek üzere asker evlerinde buluşur, küçük çaplı eğlenceler yapılırdı. Asker ağanın avucuna kına yakıldıktan sonra, yavuklular, sözlüler, sevenler uzaktan uzağa da olsa bir kez daha olsun birbirlerini görme gayretine girer ve ucu oyalı mendiller bir fırsat bulunarak sevdiğine ulaştırılırdı.

Evin babası, tedarik edebildiği kadar harçlığı, gururla seyrettiği askerinin cebine indirirken bir yandan da oğlunun kulağına eğilerek nelere dikkat etmesi gerektiği hakkında son tembihlerini yapardı. Her ne kadar gidilecek yer Erzincan olsa da, 2 yıl sürecek bir askerlik hizmeti ve aylarca görüşme imkânı bulamamaları söz konusuydu.

Askerlik, gençler için belki de ömür boyu dostlukların oluşacağı, kuşaktan kuşağa aktarılacak hatıraların yaşanacağı, silah eğitiminin alınacağı, temel yaşam bilgilerinin, disiplinli hayatın hepsinden daha da önemlisi okuma ve yazmanın öğrenileceği devasa bir yuva, kutsal bir ocak olarak kabul edilmekteydi.

Silah tutulacak, nişan alınacak, talim yapılacaktır... Kısacası adam olmanın, hayatı öğrenmenin aile kurabilmek için yeterli olmanın adeta diploması alınacaktı. Belki birçokları ilk defa düzenli olarak sıcak yemek yiyecek, ilk defa yırtığı, yamalı olmayan elbise giyecek, ayaklarına çarık yerine gıcır botlar çekecek ve ilk defa görecekları kumandanlarından tahsilli insanın nasıl olduğunu anlayacaklardı.

Askere gidecekler arasında yer alan gençlerden 3'ü, Muharrem Usta'nın bekâr evinde hasbihale koyulmuşlardı. Yarınki uğurlama merasimini ve yaşanacak estantaneleri konuşuyorlardı.

İçlerinden biri iç çekerek, “Ellere bayram, bize de seyran olacak” deyince sohbet başlamış oldu. “Ben asker olmuşum, kimin umurunda. Evdeki analığım mı, yoksa ihtiyar babam mı arkamdan ağlayacak. Zaten Anam rahmetli olduktan sonra babam neredeyse hepimizi unuttu. Hülasa, anan yoksa hiç kimsen yok demektir.” Cümlesi üzerine Muharrem, “Kardeş, sen yine iyisin ki baban var analığın var. Ben ise üç aylıkken babadan geri kalmışım, 10 yaşında ise anamdan ayrılmışım.” Bir diğer genç ise, Ustanın ezeminoğlu dediği Ömer idi. O da, anne babasının piri fani oldukları zaman da yetişmişti.

Ömer, zeki, gayretli ve ana babasına düşkün, bir o kadar da duygusal insandı. “Ya ben ne yapayım... Kendime mi yanayım, ardımdaki ihtiyarların haline mi” derken yutkunmakta ve hatta nefes almakta zorlanmaktaydı. Birkaç saniyelik sessizliğin ardından söz birliği yapmışçasına “Allah Kerimdir” sözü dudaklarından dökülüyordu. O kapı, en zor zamanlarda sığınılan en güzel kapıydı. Tüm sıkıntılar orada çözülür, tüm güçsüzler oraya başvururdu... Şimdi de öyle oldu “Allah Kerim...”.

Ayrılma vaktine az bir zaman kala Muharrem, “arkadaşlar yarın benim için uğurlar olsun diyecek hiç kimsem yok. Onun için erkenden beldeden çıkacağım. Hıdırellez tarafında, göze başında sizleri bekliyor olacağım. Kimsesizliğin en ağır yükü, kalabalıklar içinde hissedilendir. Birilerinin bana acıyarak bakmasını, birilerinin, “hiç kimsesi yoktu” demesini duymak istemiyorum. Bu fikir diğer iki kafadara da anlamlı gelmişti.

Sözleştikleri üzere, el âlem sükûnet halindeyken, üç kişilik kader ortağı küçük kafil yola çıkmıştı. Subaşına varınca, heybelerinden çıkardıkları ekmek ve peynirden birkaç lokma atıştırdıktan sonra havanın serinliğine aldırmadan güneşin ilk ışıklarıyla şekerlemeye koyulmuşlardı. Çarşıda ise bir bayram havası, bir coşku ki, yer yerinden oynamaktaydı. Davul zurna eşliğinde dalgalanan Ay Yıldızlı Bayraklar... Kısa süreli halay tutmalar... “Sen çok yaşa bizim asker” bağırımları.

Yüksekçe bir yere çıkan Deli Halil'in “Arkadaşlar askerlik dediğiniz şey, üç adım uzakta, kendi şehrimizde, 2 yıllık kısa bir talim yeridir. Sayılı günler çabuk geçer... Böylesi askerliğe can kurbandır. Aş var, ekmek var, elbise var. Bizim zamanımızda böyle miydi? Birinci Cihan Harbi'nde dört buçuk yıl askerlik yaptık. Yemene gittik... Bilir misiniz Yemen Cephelerini... Oraya Cehennem cephesi de denirdi. Arabistan çölleri boydan boya yürüyerek geçtik.

Yemen Cephesi derken, cephe içinde ne cepheler vardı. Karşımızda İngiliz ordusu, arkamızda altın arama uğruna fırsat kollayan kandırılmış eli hançerli Yemen eşkıyaları, baş gösteren hastalıklar, peşimizi bırakmayan açlık belası... Şimdi anlıyor musunuz kaç cephede savaş verdiğimizizi.

Birkaç kez İngiliz Ateş hattının içine girdiğim için, birkaç kez de bize tuzak kuran Yemenli çeteleri, elimde palayla haşat ettiğim için komutanımız bana “Halil! yine ne delilik yaptın! Diye söylemeye başladı. Bu lakap bana komutanımdan hatıra kaldı. O zamanlar askere alınma demek, ölüme koşmakla eşdeğerdi. Bu, Çanakkale'de de böyleydi, Filistin'de de böyleydi, Büyük Taarruzda da değişen bir şey yoktu. Ya şimdi... Çok şükür, ölmeye değil yaşamaya ve vatani yaşatmaya gidiyorlar. Bugünleri bayram, düğün niyetiyle kutlamak gerekir... Hoşça gidin, hoşça gelin yiğitlerim.

Bu konuşan adam uzunca boylu, sağlam yapılı ve heybetli görünümüne sahip biriydi. En bariz özelliği ise, sıra dışı bir kuvveti ve yıldırım hızında çevikliği olmasıydı. Özellikle, haksızlığa uğradığı zaman gözü döner ve işte o vakit olanlar olurdu ki, çevresindekiler sığınacak yer arardı.

Bu nedenle “Vuruşmada Deli Halil, 20 kişiye bedeldir” sözü çok da abartılı sayılmazdı.

Kader onu savaşlar gösterecek, nam kazandıracak, kıtadan kıtaya gezdirecek askerlikle 20'li yaşlarında tanıştırmıştı. Ama hayatının en unutulmaz devrini, kendisine “Deli” lakabının verileceği Yemen Savaşı'nda yaşayacaktı.

Erzincan'dan Ciminli Halil olarak başlayan yolculuğu, Anadolu'yu, Irak'ı, Arabistan'ı geçip Yemen savaşını yaşadıktan sonra Ciminli Deli Halil olarak yine memleketinde son

bulacaktı. Sülalesi bu isimle, bu namla anılacaktı... Gözü pekliği dilden dile destan gibi anlatılacaktı.

Halil, Yemen İli'nin vatan sınırı kabul edildiği o dönemde yine vatanı için oralardaydı. Bir yandan dünyayı sömürme yarışında varlık gösteren İngiliz Ordusu, diğer tarafta vatan için var olma mücadelesi veren Osmanlı Birlikleri... Bir yandan Osmanlı'ya bağlılığını bildiren yerli bir kısım aşiretler, diğer tarafta da İngiliz parası ile satın alınmış yine yerli çeteler.

İstanbul'dan ordu ihtiyaçları için Teşkilat-ı Mahsusa'nın yiğit delikanlısı Zenci Musa'ya teslim edilen altınların İngilizler tarafından bir türlü ele geçirilememesi üzerine üretilen "Osmanlı Devleti, kendi askerlerine altın yutturdu, midelerinde altın var" yalanı, kulaktan kulağa dolaşan en yıkıcı senaryo olmuştu.

İngiliz ürünü yalan, burada cehaletle birleşince, Osmanlı askerlerinin başına kara bir bela gibi çöküvermişti. Savaşın en kızgın vakitlerinde, istirahat anlarında veya sokakta gezerken her an bir grup Yemenli Çetenin altın bulma saldırısına maruz kalabilmekteydi.

Osmanlı komutanları bu tehlike karşısında askerlerine, en az on kişilik gruplar halinde çarşı iznine çıkmalarını veya devriye gezmelerini emir vermişti. Tek başına çıkanların geri dönüşleri pek mümkün olmamaktaydı. Kayıpların artıp, erzakın her geçen gün azaldığı, Huş yokuşlarının şehit kanlarıyla sulandığı bir dönemde, Erzincanlı Halil, 15 civarında arkadaşıyla bağlı bulunduğu birliğin ön korumasını üstlenmişlerdi.

Osmanlı Birliğinin yakın çevresine yuvalanmış bir grup Yemenli eşkıya, gizlendikleri yerden siperlerimize karşı her an fırsat kollamaktaydılar. Askerimizin birkaç gün boyunca ekmezsiz aşız kaldığı günler, Osmanlı tarafında safını belli eden ailelerin getirdiği yiyeceklerle kısa süreli de olsa son bulmaktaydı.

Yine bir ana, bulabildiği bir miktar unla sabaha kadar ekme yapmış ve "Evlatlarım aç kalmasın" diye kendi oğlunun sırtına yükleyerek, gizli yollardan Türk Birliğine göndermişti. Ama ne çare ki, ekme yarı yolda haramilerin eline geçmişti. Emaneti kaptırıp canını zor kurtaran Yemenli genç, koşarak Türk Birliğine durumu haber edince, Erzincanlı Halil'in gözü bir anda dönüvermişti. Serde yiğitlik varsa, ölüm korkusu da engel olmuyordu insana...

Babasından hatıra ve hocası tarafından okunarak beline bağlanmış olan can dostu, tek varlığı palayı çekip, arkadaşlarına "Bu bir tuzak olabilir" diyerek güvenlik noktasını terk etmemelerini tembihleyip, siperlerin dışına zıplayıvermişti. Ya mertlik kazanacak ya da namertlik... Yemenli ananın "Evlatlarım" dediği Mehmetçik için pişirdiği ekmeğe kimse göz dikemezdi.

Bir zamandır kuytuda Türk Birliğini gözetleyen çapulculardan birisi, Erzincanlı Halil'in dikkatini çekmişti. Bre soysuz kefare diye kükreyerek bir hışımla haine doğru yöneldiğinde, ölüm korkusu adamın tüm ruhunu bir anda sarmıştı. Tek kurtuluş yolu, kaçıp diğer harami avelere sığınmaktı.

Halil'in istediği de buydu... Ne yakalayıp hakkından geliyor, ne de takibi bırakıyordu. Amacı, çetenin yuvasını tespit etmektir ve öyle de oldu. Halil, Tekbir getirerek elinde palası olduğu halde hainlerin inlerine daldığında, ekmek yığını ortaya konulmuş, baba mirası gibi yemeye devam ediyorlardı.

Satılmış gafiller, asıl şimdi gerçekten gafil avlanmışlardı.

Pala, Erzincanlı Halil'in her kükremesi akabinde havada helezonlar çizerek bir tarafa doğru iniyor ve ortaya yuvarlanan hırıltılı bir ceset diğerlerine korku salıyordu. Yaratana sığınarak yaptığı hamlelerin her birinde birileri saf dışı kalıyordu. Elleri ekmeği tutamaz, ağızlarıdaki lokmalar yutulamaz olmuştu. "Türk'ün ekmeği haine haramdır ulan kefereler" diyerek döne döne vuruşurken, Erzincanlı Halil tek kişilik dev bir orduyu andırıyordu.

Tek başına eşkıyanın yuvasına girmek, sayıları 15 veya 20 kişiyi bulan çeteyi perişan etmek, vücut bütünlüğü bozulmuş halde kaçanlar bir tarafa, 4-5 kişiyi yere sermek her babayığidin harcı değildi. Halil'in bu çıkışı Manga Çavuşu tarafından "Halil bir delilik yaptı, durduramadık ve de halen kendisinden hiçbir haber yok" malumatıyla Birlik komutanına arz edilmişti.

Halil'in deligöz oluşunu bilen ve kendisini çok seven binbaşı rütbesindeki komutan, yanında birkaç subayla gözcü mangasının siperlerine kadar gelip ne olduğunu anlamaya çalışmaktaydı. Bilinen tek şey, askerlerin ekmeğinin gasp edildiği ve Erzincanlı Halil'in, elinde palası olduğu halde, çete mensuplarından birini önüne katıp kovalamaya başladığından ibaretti.

Bir tuzak olması ihtimaline karşı, diğer askerlerin siperi terk etmediği yönünde verilen bilgiler sonrası komutan, biraz daha beklemeyi tercih ediyordu. Çavuş, "Komutanım, Halil eşek arısı yuvasına dalmışsa şayet, ya can verecek ya da inlerini dağıtmadan çıkmayacaktır." Diyebildi.

Yemenli çetelerin eğri uçlu "Yılan dili" olarak tabir edilen hançerlerine karşı, Erzincanlı Halil'in korkusuz yüreği ve palası vardı. İstirahat zamanlarında Erzincanlı Halil, palasına bakarken "Bu yadigârı babam yaptı, Allah Dostu Hocam da duasını etti. Bu canavara güç mü yeter, bana düşen ise hakkını vermektir" demekten kendini alamıyordu.

Halil'in ayrılışının üzerinden neredeyse iki saat geçmiş ve binbaşı tarafından, bölgeye devriye çıkarılması emri verilmişti. Tam bu esnada uzaklardan Erzincanlı Halil'in vakur adımlarla ağır ağır yaklaştığı görüldü. Çavuş, yanı başındaki komutanının bile varlığını unutacak şekilde "Halil geliyor arkadaşlar!" diye avazı çıktığı kadar bağırırken "Halil, yaptın yine bir delilik" diyerek iç geçiriyordu. Halil ise sırtına vurduğu devasa ekmek bohçası ve kemeriyle deste yaptığı hançerler olduğu halde, elinde tuttuğu yarısı kızıla boyanmış palasını kendisine destek yaparak, birliğine doğru ilerlemekteydi.

Çetelerden, yarı sakat kaçanları, yerde cansız yatanları, canlarını güç bela kurtaranların gözlerindeki korkuları gören halk, bir adamın bunca haramiyi nasıl bertaraf ettiğini anlamaya çalışırken "Osmanlı! Osmanlı! Türk! Türk! Maşallah maşallah... Diyerek, hayranlıklarını dile getirmekteydiler. Sanki kendi eşkıyalarından yılların öcünü almışlardı.

Erzincanlı Halil, binbaşının göz hizasına gelince “Komutanım, askerın ekmeği onurdur, namustur. Sahip çıkmak gerekir ve bu ekmek hainlere asla helal değildir. Tek başımıza dışarı çıkmama emrinize itaat edemedim ama onurumuzun zayı olmasına da sessiz kalamazdım. Yuvalarını dağıttım, hepsini pert ettim. Binbaşı gözleri buğulanmış halde “Evladım atın iyisine doru, yiğidin iyisine deli derler. Deli Halil sen çok yaşa” diye nam vermişti.

Binbaşılarını duyan asker, hep bir ağızdan “Deli Halil! Sen Çok Yaşa” diye bağırıyorlardı.

Bu şöhet, Arabistan çöllerini aşmış, Anadolu'ya ulaşmış... Erzincan'da gururla anlatılır olmuştı... Deli Halil, Deli Halil...

Yıllar geçecek, bu kahramanlık hikâyesi ağızdan ağıza, kulaktan kulağa anlatılacak, dönemin Genelkurmay Başkanı'nın dikkatini çekecek ve bölgeye yaptığı bir gezide, Deli Halil'e duyulan minnet duygularını hayranlıkla dile getirecekti...

Uğurlama alanında üç kişinin yokluğu hemencecik dikkatleri çekmişti. Askere gitmekten vazgeçmiş olamazlardı ama meydanda da görünmüyorlardı... nev'inden, acabalarla yüklü sorular, zihinlerde kısa süreli dolaşıp durdu. İçlerinden biri “Önden gitmiş olabilirler, öncü birliğimiz olmuşlardır.” diye akıl yürütünce mesele anlaşılmiş oldu.

Aslında tören meydanındaki durum, üç kafadarın akşam konuştuklarından çok daha farklıydı. Yıllarca bu beldede, bu insanların arasında yaşayanlar kimsesiz sayılır mıydı hiç. Öyle de olmuştu. Ailelerden bazıları, evlatlarının yakın arkadaşı gördüğu bu gençler için de hazırlık yapmışlardı. Hatta Muharrem'in komşusu Hanife Teyze, ana gibi bildiği ustasının eği Gülsün Teyze, bacılığımın oğlu dedikleri Muharrem için, bir çift nakışlı yün çorap ile birkaç keteyi çoktan hazırlayıvermişlerdi. Ama birkaç gündür geç vakitlere kadar üzüm bağında budama ve kazım işleri yaptıkları için görüşmek, vedalaşmak bir türlü kısmet olmamıştı. Hanife teyze o sabah bohçayı kocasının eline tutuşturarak meydana göndermişti. Belki ellerine kına yakılamamıştı ama gerçekten de kimsesiz değillerdi, olamazlardı da... Anadolu topraklarında var olan bir şey, herkes içindi, bir şey yoksa da hiç kimsenindi.

Asker yolcuların tamamı Hıdırellez'de buluştuklarında, Hanife teyzenin emanetleri ve diğerlerinin yol azıkları sahiplerine teslim edilince, Muharrem ve iki arkadaşı bir kez daha kimsesiz olmamanın zenginliğini hissetmiş oldular, hem de buğulu gözlerle... Üç Kafadar bu yaptıklarını, duygusallık yüklü bir ruh haliyle yıllar yılı mahcubiyet içinde anlatacaklardı.

Grup hep beraber söyleye güle şehre doğru yürümeye devam ettiler. Böğert mesire alanında kısa süreli bir molanın ardından, yolcu yolunda gerek deyip, tabana kuvvet verdiler.

Erzincan Kalesi ve Ulu Cami, cumbalı evler, harika görselliğiyle tarih kokan sokaklar adeta misafirlerini selamlamaktaydı. Köyden ilk defa gelmiş insanların, bu güzellikler karşısında hayran kalmamaları mümkün değildi. Ne büyük cami... Ne güzel kale... Sıvalı, bakımlı, çatısı kiremitle kaplı ne güzel evler... Demeleri duyulur gibiydi.

Yeni celp döneminin etkisi ile o gün şehirde olağanüstü bir kalabalık vardı. Askerlik Şubesi, civar illerden, köylerden gelen gençlerle dolup taşmaktaydı. Kayıt masasında işi tamamlanan her bir genç, resmen asker olmuş edasıyla, herkes ona bakıyormuşçasına, toplanma alanında kısa adımlarla dik duruşlarla dolaşmaktaydılar. Kalabalık gün boyu arttı, arttı... Komutan akşamüzeri, şehir merkezinden gelenlerle civar şehirlerden ve uzak ilçelerden gelenlerin iki ayrı noktada toplanmasını emir verdiğinde mesele anlaşılmıştı. Bu celp döneminde fazlaca bir yığılma vardı. Asker için yer hazırlıklarını tamamlamak üzere şehir ve yakın köylerden gelenlerin birliğe üç gün sonra teslim alınacakları açıklanmıştı.

Evi yakın olanlar evlerine, köyü yakın olanlar köylerine, imkânı olanlar da akrabalarına gitmek üzere oradan ayrılmışlardı. Muharrem, Ömer ve diğer arkadaşı birlikte Ciminli Baba misafirhanesine gitmişlerdi. Böylece Muharrem, hem Ciminli Babayı ziyaret edecek, hem de misafirhanenin müdavimi olan ve uzunca zamandır göremediği emicesini de görmüş olacaktı.

Ciminli Baba, zamanında kendi imkânlarıyla, içinde dergâh, misafirhane ve bir de konağın bulunduğu hatırı sayılır bir vakfiye oluşturmuş, sıra dışı halleri olan bir Hak dostu olarak bilinmekteydi. Tekke ve zaviyeler hakkında yapılan düzenlemeler üzerine, hayır işlerini devam ettirmiş ve Dergâhını da misafirhane olarak kullanmaya başlamıştı.

Hakkındaki rivayetlerin bir kısmı, müdavimlerinin Ciminli Babaya iltifatlarından ibaret olsa da, kulaktan kulağa abartılarak anlatılma ihtimali kuvvetle muhtemel görülse de, Muharrem, 16-17 yaşlarında şahit olduğu bir kıssayı anlatmadan geçemiyordu. “Ciminli Baba, kimselerin aleyhinde konuşmaz ve gıyabında konuşulanlar hakkında da nasılsa haberdar olur ve kişi ile karşılaştığında açık bir dille uyarırdı. Ayrıca bir gün 15-20 kişiye yakın bir arkadaş grubu binekleri üzerinde Erzincan'dan gelip Dereboğazı istikametine yönelmişlerdi. Çoklarına, “Sığır eti yemişin oğlu” şeklindeki kendince muhabbet içeren söylemini, genç Muharreme de tekrar ederek, “İstiyorsan bizimle gelebilirsin” demişti. Dereboğazına vardıklarında, hayvanlar uygun yerlere otlak için bırakmış ve ahbapları dere yatağında oluşturdukları gölette serinlemek üzere ayrılmışlardı. Bir zaman sonra, Cimilli Baba'nın Vakıf yeri talebini değerlendirmek üzere, Nahiye müdürünün kendilerini ziyarete geleceği haberini aldılar. Ahbaplar, hazırlık babında çevreye çekidüzen vermeye, yanlarından eksik etmedikleri kırk bardaklık derviş demliğiyle çay hazırlığına başladılar. Nahiye Müdürü gelmek üzereydi... Müdavimlerinden biri mahcubiyet halinde yaklaşarak “Efendim, çay ve şeker almamışız. Ben de küçük bir parça şeker var ama ancak bir bardağa tat verecek miktardadır. Çay otu ise hiç yoktur.” Elindeki kıtlama şekeri göstererek “Tüm varlığımız budur, gerekirse bu şekeri müdür beye veririz ama çay otu sıkıntı” deyiverirdi.

Bir süredir farklı bir ruh halinde, tefekküre dalmış olan Ciminli Baba, nihayet gözlerini açarak “Desenize çay yok, şeker de sadece müdür bey için var” şeklinde söylendi. Dizleri

üzerine uzanan Ciminli Baba, etrafından birkaç tutam yavşan ve kekik otu koparıp ve küçük şeker parçası ile birlikte kocaman derviş demliğinin içine atıverirdi.

Müdür Beyin ikrarı ve genç Muharrem'in şahitliği ile herkesin doya doya içtiği tavşan kanı çayın tadına ve rengine hayran kalınmıştı. Bu gibi sıra dışı halleriyle Ciminli Baba, dilden dile anlatılır olmuştu.

Muharrem ve iki arkadaşı misafirliğin üçüncü gününde vedalaşarak asker ocağına vasıl olmuşlardı. Bu yıllarda askerin acemi eğitimi Hamidiye Kışlalarında tamamlandıktan sonra ekseriyeti aynı yerde görevine devam eder, mevcudun küçük bir kısmı ise Muhafız Alayı olarak bilinen Erzincan Kalesine ve etrafındaki askeri birimlere gönderilirdi.

Gündüzleri acemi er eğitimleri, akşamları hayat dersleri... Sonra rengârenk rüyalarla bezeli gençlik uykuları ve ertesi gün kaldığı yerden devam eden hayat... Böylece süregidecek ve takvimlerin bile usanacağı 24 ay boyunca sayılacak tezkere günleri...

Birçokları gibi Muharrem de yeni alfabeyi okur-yazar hale gelmişti. Acemi eğitimi sonrası mekanize birliğine alınma sebebi ise keskin zekâsı ve harf inkılabı yapılmış olmasına rağmen dönemin askeri makineler üzerindeki var olan Osmanlıca açıklamaları çok iyi seviyede okuyor olmasıydı. Birçoğu Cihan Harbi ve Kurtuluş Savaşı yadigârı olan bu aletlerin en silinmiş yazılarını dahi kolaylıkla okuyor ve silah mekanizmalarına ayar yapabiliyordu. Muharrem'in bu becerisine heveslenen Kazım Çavuş'un "Asker, yeterli süremiz var bu yazıları bana da öğret" demesi üzerine bir Elifba kitapçığundan Osmanlıca okumaya çalıştıkları esnada, komutanların birinden yedikleri papara dışında Osmanlıca bilgisinin genellikle ömür boyu faydasını görecekti.

Bu dönemde ülkeler arası sürtüşmeler, ekonomik kavgalar, Almanya'nın hırçın tavırları büyük bir yangının ilk kıvılcımları olarak kabul edilmekteydi. Bu tehditkâr gidişat nedeniyle her devlet, askeriye başta olmak üzere kendi tedbirlerini almaya başlamıştı. Eğitimler iki katına çıkarılmış, Esence Dağları eteklerinde Kurutilek Dereleri'nde sıklıkla top atışı talimleri yapılmaya başlanmıştı. Öküz arabalarına bağlanan toplar, virajlı yollardan geçilerek vadi içlerine kadar götürülür, namlular dağa doğru yönlendirildikten sonra atışlara başlanırdı.

Yine bir gün atış taliminden dönüş esnasında, öküz arabasını yönlendiren asker, virajda gerekli açığı alamayınca top arabası yoldan çıkarak cılız akan dereye doğru yuvarlanmaya başlamıştı. Bölük komutanının çaresizce kızmalarını ve bağırımlarını, askere çıkışmalarını duyan Alay Komutanı, bütün babacanlığı, bilge adamlığıyla olay yerine doğru gelmiş ve bölük komutanının olan biteni özetle anlatması üzerine;

-Babacan komutan, "Yüzbaşım! Biz buraya niçin geldik"

-Yüzbaşı, "Efendim olası bir savaşa hazırlık için, talim için geldik."

- Peki, bu top arabasının yol almasını gördünüz mü?

- Gördük Efendim.

- Atış yapmasını, nişan almasını gördünüz mü?

-Gördük Komutanım.

- Bu bir fırsattır. Farz edelim ki savaşa giderken arabamız dereye düştü ve çıkarılması gerekiyor. Şimdi de bunun talimini yapalım! Talimatını vermişti.

Kısa bir süre önce çıkarılması imkânsız görülen top arabası, kazma küreklerle yol açıldıktan sonra halatlar yardımıyla çıkarılmış oldu.

Böylece imkânsız diye bir şey olmadığını, her zorluk için bir çözüm yolu olduğunu, hayati bir ders olarak burada bir kez daha öğrenmişlerdi.

Yine bir talim günüydü. Çavuşlar mangalarının başında, kavurucu sıcak altında “Sağa dön, sola dön, selam ver, kolunu dik tut, şapkanı düzelt, tüfek omza, rahat, hazır ol” şeklinde komutlar eşliğinde askere eğitim yaptırırmaktaydılar.

Askeri birliklerini denetim maksatlı gelen ve güngörmüş olduğu her halinden belli olan babayığit yapıllı bir komutan, eğitim alanının ortasına kadar gelip eratı bir süre seyrettikten sonra, komutanlara hitaben, “Arkadaşlar, şartlar çok kritik. Askere günün gerekleri doğrultusunda eğitim vermeniz icap eder. Cephede size kimse esas duruşu iyi mi diye bakmaz. Mücadele gücünüze bakar” diyerek yine sağlam yapıllı bir askere yanaştı. Askerin silahını kavrayıp kendine doğru çekince, silahı bir hamlede askerden koparmış oldu.

“Oğlum, silah namustur, verilmez. Farzedelim ki şu an siperde düşmanla yüz yüze geldin. Gırtlak gırtlığa boğuşuyorsun. Şimdi silahına sahip çık asker!” diyen komutan, askerle dakikalar sürecek, silah alma mücadelesine girmekten geri durmaz ve askerın mücadelesini tebrik eder.

Ankara’dan teftiş maksatlı gelen bu komutan sayesinde, o güne kadar 15 kişiyle birlikte aynı karavanaya kaşık sallayan asker için devletimizin ilk defa, kişiye özel kalaylı bakır tabaklar teslim etmesi ayrı bir güzellik olmuştu. Herkesin tabağı yemek vakti çıkarmak üzere sırt çantasında bulundururdu.

Asker ocağında yirmi dört ayın neredeyse ilk çeyreği geçmek üzereydi. Kış mevsimi çoktan bastırmıştı. Uzun zamandır, Esence Dağlarına sırtını dayamış haliyle dosta güven, düşmana endişe veren Hamidiye Kışlaları, kış mevsiminde de ovanın dondurucu soğuşuna karşı meydan okumaktaydı.

Koğuş ortalarına bütün heybetiyle yerleştirilmiş varil tipi devasa sobaların çıkardığı homurtular, yüzeyinin kızarıp nar gibi oluşu... Askerin, etrafını çevirmiş olduğu halde gün

boyu üşüyen bedenlerini ısıtma gayretleri... Aşık – maşuk, bülbül ve gül hikayesi gibi görülmeye değerdi.

Bir gece yat saati öncesi Alay Komutanı ani bir kararla koğuşları denetlemeye gelince, önce sert bir “dikkat!” sesi duyulurdu... Ranzalardan yere zıplayanlar, hazır ola geçenler... derken komutan yanında diğer yetkililer de olduğu halde, “Evlatlarım rahat!” komutunu verir ve konuşmaya başlar. “Bakınız bu dev gibi sobaları bu kadar şiddetli yakmak sakıncalıdır. Hele ki sobalar bu halde yanarken uykuya dalmanız çok daha tehlikelidir. Burası şiddetli zelzelelerin yaşandığı bir bölgedir. Allah korusun, yıkıcı olmayan küçük bir deprem dahi yaşanırsa, çıkabilecek yangın felaket getirir.

Bugünden itibaren yatmadan önce koğuşlar ısıtılmış olacak ve sizinle beraber soba da uykuya geçecektir. Anlaşıldı mı asker!

Yeni talimat askerin hoşuna gitmese de, “emir demiri keser” nev’inden kati bir kararı ve böylece uygulanmaya konulmuştu.

Bu konuşmanın üzerinden henüz 8-10 gün kadar süre geçmişti ki, 26 Aralık gece yarısı saat 2 civarında... Aman Allah'ım! yer galeyana gelmiş misali, karşı konulamaz bir kuvvet, dur durak bilmeden çelik ranzaları plastik top gibi havaya kaldırarak daha büyük bir hışımla yere çarpmakta... Çelik yığınlarının çıkardığı gürültüsü ve yeraltından gelen sağır edici uğultular beyinleri zonklatmakta... Ayakları üstünde duramayan vücutlar, mecalsiz bir şekilde sağa sola savrulmakta... Ve yere serilen insanların her ayağı kalkma girişimi çaresizlikle sonuçlanmaktaydı.

Allah! diye bağırırlar... Kelimeyi Şahadet getirenler... Korkudan dili tutulanlar... Ağlayanlar... Kıyamet kopuyor diye haykıranlar... Geceyi bölercesine aydınlatan ve göge yukarı kaybolan ateş parlamaları... Taş yapılı kışla binasının rüzgâra kapılmış taze bir fidan gibi sağa sola eğilip doğrulmaları... Ve çaresizce yaratana sığınmalar... Sobalar devrilmiş, ranzalar, dolaplar sağa sola saçılmış, 1 dakikalık bu zaman dilimi bir ömür kadar sürmüş ve nice nice canlara mal olmuştu.

Çok şükür, Ulu Hakan Abdülhamit Han'ın eseri kışla binası sapaşğlam ayakta idi. Kapılar açılmış ve asker dışarı çıkmıştı. Genç fidanlarımız ekseriyetle selametteydi ama ne yazık ki nöbetçi olan askerler, bahçe istinat duvarlarının altında kalmaktan kurtulamamıştı.

Nöbetçi komutanlar kısa sürede kontrolü sağlamış ve peş peşe gelen artçı sarsıntılardan fırsat buldukça, askeri organize etmeye başlamışlardı. Elbiseler giyilmiş, kazma kürek ve lazım olacak başkaca ne kadar malzeme varsa çıkarılmıştı.

4-5 kilometre uzaklıkta yer alan şehirden ve yakındaki diğer yerleşim yerlerinden yükselen feryatlar, ta kışlaya kadar ulaşmaktaydı. Şehir, kısa sürede her dakika büyüyen alev yığınına dönüşmekteydi.

Kışlada mıntıka kontrolü el yordamı ile başlamıştı. Yaralı olanlar, yıkık duvarlar altından, taş yığınları arasından teker teker çıkarıldı. Şehitler gözyaşları arasında, çam ağaçları altında bir araya getirilmekteydi.

Sabah aydınlığı ile beraber yüreklerde zulmet dolu bir gün başlayacaktı.

Ah Şirin Erzincan'ım...
Nereye kayboldu heybetli Kalen...
Ne oldu surların, düşmüş burçların...
Harabe evlerde yetim kızların,
Ağlar "Anam babam" Erzincan diye
Can Erzincan'ım, yâr Erzincan'ım.

Endişeli gözlerle, hayret dolu bakışlarla, kurtarma çalışmalarına başlamak üzere askeri birlikler şehre inmişti. Şehir derken, her yer kıyametten yeni çıkmış bir enkaz gibiydi. Sağlı, sollu şekilde sokaklara yatmış, toprak damları yerle aynı hizaya gelmiş evler... Topraktan başlarını hoyratça çıkarmış ağaç direkler... Kulakları sağır eden, vicdanları titreten inilti ve en kötüsü yanık kokan alevler... Hâk ile yeksan olan camiler, surlar, binalar... Kale, ev, cami, ağaç ve insanlar... Bir daha kalkmamak üzere secdeye varış hali hâkimdi koca şehirde. Asker, karınca misali enkaz yerine dağılmış, nerede bir imdat sesi duysa oraya koşuşturmaktaydı. Kurtulduğuna şükredenler... Ana, baba ya da evlat; Bir diğer yakınının cansız bedenini görünce kendi varlığını anlamsız bulup figanlar koparmaktaydı.

Canhıraş, hummalı bir çalışma... Cenazeler bir tarafa alınmakta, yaralılar ayrı yerlere taşımaktaydı. Doktorun, hastanenin, ilacın olmadığı bir ortamda, yaralı olmak insanlık için apayrı bir yaraydı.

İmdada yetişmesi umulan komşu şehirler de, zelzelenin şiddetinden kısmen nasibini almışlardı.

Öyle bir dönemdi ki, haber edecek ne telgraf ne de telefon sistemi kalmıştı. Ankara bile, ancak bir kaç zaman sonra haberdar olabildi zelzeleden. Yaralı kurtarma işi civar köylerden gelen gönüllüler ve ağırlıklı olarak askerler tarafından bir hafta süreyle devam ettirilmişti. Sonraki zamanda on gün kadar da cenaze çıkarma çalışmaları sürmüştü.

Muharrem, ilk fırsatta Ciminli Baba Vakfiyesini ve hemen karşısında yer alan emicesi Veli Efendi'nin evini aramaya koyulmuştu ama ne mümkün... Bırakınız binaları bulabilmeyi, yer aldıkları cadde bile meçhule karışmıştı.

Çeşitli kişisel suçlardan hapisanede bulunanlar, mahkûmlardan Hüseyin Çavuş ve birkaç arkadaşının gayretleri ile bina kapısı kırılarak dışarı çıkmıştı. Bu yürekli insanların tek suçu, başkalarına karşı onur meseleleri ya da kişisel husumetleriydi... En doğru ifadeyle her biri kader mahkûmu sayılırdı... Hepsinin boynu devlete karşı kıldan incedi ve hepsi de vatansever insanlardı. Günlerce kendi istekleri ile kurtarma çalışmalarına gönüllü olarak

katılan bu yürekli insanlar, kendi ailelerini de ziyaret ettikten sonra verilen süre sona erince, “söz tutulmak içindir” deyip, mahkûmiyetlerine devam etmek üzere, belirlenen yerde devletin kapısında toplanmışlardı.

Şehrin adli ve mülki yetkililerinin göz pınarlarında yaşlar bırakacak bu hadise, Ankara'ya bildirilince, mahkûmların bu sadakatli duruşunu dikkate alarak babalığını gösteren devlet, tüm cezalarını affettiğini açıklamıştı. Günümüzde, bu yiğit insanların hatıratları Vilayet Konağı bahçesinde bir vefa örneği olarak yaşatılmaktadır.

Asker ve gönüllü destekçiler 20 gün süreyle arama kurtarma faaliyetlerini sürdürürken, hayatlarını kaybedenlerin değerli emanetleri, sağ çıkabilen yakınlarına, birkaç istenmeyen olay dışında, özenle teslim edilmişti. Kurtarma çalışmaları esnasında Bölük Komutanı biraz ileride bir hareketlilik farketmişti. Şahin bakışlarıyla yüzbaşı o noktaya odaklandı... Baktı... Emin olmak için iyice dikkat kesildi. Göğüs hizasına kadar yıkıntıdan çıkabilmiş ama ötesine mecali kalmamış bir kadın... Bilinci yarı kapalı olduğu halde kurtarılmayı beklerken başucunda peyda olan bir yabancı tuhaf davranışlar göstermekteydi. Komutan, adamın dikkatinin kadının bileziklerle dolu olan koluna yoğunlaştığını ve bilezikleri çıkarmaya çalıştığını anlamıştı. Bir haydutluk, bir gasp, bir soygun adım adım yaşanmaktaydı. Bilezikleri çıkarmaya muvaffak olamayan yabancıнын elini kemerine doğru götürüp bıçak benzeri bir şeyler çıkardığını görünce, komutan da eş zamanlı olarak elini beline götürdü... Namlusu adalet dağıtan bir silah çıkıverdi ve “Namussuz herif” sözü akabinde tereddütsüz ve adrese teslim bir gürültü koptu.

Deprem, birkaç zaman sonra dünya gündeminde baş haber olarak duyulmuştu ve Alman mühendislerin “Bizim inşa ettiğimiz gar binasında şayet küçük bir çatlak oluşmuşsa, emin olun ki şehir yerle bir olmuştur” şeklindeki iddialı sözleri dilden dile dolaşmaya başlamıştı. Evet, Gar binasında sadece birkaç küçük çatlak oluşması sağlamlık açısından hayranlıkla anlatılmasına rağmen, aynı depremde dimdik ayakta kalan Hamidiye Kışlası nedense kimselerin dikkatini çekmemişti.

Depremden birkaç hafta sonra şehre gelen yardım treninin hüzünlü çığlıklarını duyanların yüreklerine bir nebze olsun su serpilmişti. Hayatta kalabilenler, getirilen vagonlar dolusu çadırlar sayesinde dondurucu soğuklarda donma korkusu yaşamayacaklardı. Tren yolu Erzincan için kader yolu, umut köprüsü olmuştu. Yardım malzemesiyle dolu gelen vagonlar, yaralıların taşınması için kısa sürede adeta bir cankurtarana dönüştürülmekteydi.

Muharrem, hasretle beklediği bir akrabası gurbetten gelmiş misali tren garının yolunu tutmuş ve makas gibi açtığı kollarıyla, trenin şimendiferine sarılarak “Hoş geldin dost” diyebilmişti. Öptüğü demirden gövdede sıcak bir muhabbet hissederken, kendisini seyreden Ezeoğlu Ömer Onbaşı'ya dönerek, “Trenin Erzincan'a gelmesi için dağ başlarında sayısız zorluğa rağmen yıllarca kazma kürek çalışmalarının ne kadar da doğru bir iş olduğunu” nemli gözlerle hatırlatmaya çalışıyordu.

Arama kurtarma çalışmaları akabinde Ordu Komutanının emri ile askerlere, ailelerini görmeleri için verilen iki haftalık izin üzerine herkes evinin, köyünün yolunu tutmuştu. Bunca yıkıma, felakete şahit olan Muharrem, beldesinin harap olmuş halini düşünerek ilerlerken, Geçit Köyü yakınlarında kerpiçten örülmüş bir bahçe duvarının yerinden koparak tamı tamına 11 ayak ileriye fırlatılmış olduğunu görmesi, Onun için bir başka şaşkınlık nedeniydi. Adeta depremi yeniden yaşamıştı.

Kendi beldesine yaklaştıklarında şehir merkezinin yok olmasına, ovada yerleşik köylerin batmış olmasına rağmen, dağ yamaçlarında yer alan köylerin ayakta kalması, yıkılmamış olması asla bir rastlantı olamazdı. Bu hakikat, şehir yerleşim politikalarında dikkate alınsaydı, bu kadar zayıf yaşanmazdı, diyebildi kendi kendine.

Zaman sonra, şehrin yeniden inşası için Ankara'dan karar çıkmıştı. Karasu yatağı etrafına konuşlanmış şehir bir başka yere taşınacak ve uluslararası yardımların da desteğiyle planlı, programlı yeni bir şehir yükselecekti.

Yol yapımı ve inşaat alanında teknik üstünlüğü kabul edilen Alman Mühendisler ile Türk yetkililer arasında uzun süren müzakereler sonucu yine Alman yetkililerin ısrarlı yönlendirmeleri sonucunda şehir, ovanın tarım için en verimli yerine, can alıcı bölgesine, hayat damarına kurulmaya karar verilmiştir.

Ovanın her tarafı depreme açık olmakla birlikte, batı tarafında Bozyazı, doğu tarafında Akyazı olarak bilinen ot bitmez mahiyetteki kıraç, verimsiz arazilerin fazlasıyla varlığına rağmen... Esence veya Munzur Dağları'nın sağlam zeminli yamaçlarına rağmen Şehrin, "Altın Tabak" diye bilinen, ekini insan boyunu aşan, meyvesi cana can katan bugünkü yerine, yani yeni bir fay hattı üzerine gafilce, şuursuzca yerleştirilmiş olması izahtan uzak kalmaktadır. Eyvah! Eyvah... Bu, Erzincan'ın kaderiyle bir kez daha oynanmış olması demektir... Ovanın en mümbit toprakları, halkın ekmek teknesi, buğday ambarı, bereket kaynağı topraklar maalesef yerleşime açılmıştı. Müslüman Türk'ün, Nimet-i İlahi olarak gördüğü verimli ova, "Alman dostlar sayesinde" maalesef bina mezarlığına dönüştürülmesi için planlanmıştı. Yeni şehrin, nispeten daha hafif geçecek sonraki bir depremde yıkılışı, bu tercihin cılız da olsa sorgulaması gerektiğini peşinen dile getirmiştir.

Derken, günler, haftalar, aylar ve hatta yıllar birbirini izlemiş ve 24. ayın son günlerine yaklaşmıştır. Askerlik bitecek, iş kurmalar, evlilikler, çoluk çocuk derken aile sorumlulukları ve kurulan hayaller...

Herkesin gözü kulağı Ankara'dan gelecek terhis kararnamesinde, Alay yazıcısının vereceği müjdeli haberdedir. Her Türk genci için, asker olmak ne kadar onurlu bir görev ise teskereyi alıp evine dönmek de bir o kadar gurur ifade etmektedir. Beklenen haber bir hafta geçmesine rağmen halen gelmemişti. Valizler, bavullar, çuvallar hazırlanmış, sivil elbiseler çıkarılmış, helalleşmeler çöktan başlamıştı ama teskereden halen bir haber yoktu. Kim

bilebilir ki dünya kaynıyor, yeni bir savaşın ayak sesleri ta İngiltere'den, Almanya'dan duyuluyor, yeni bir hesaplaşma için yeni arenalar kuruluyor. Kim bilebilirdi ki havayı kesif bir kan kokusu çoktan kaplamıştı. Alay Yazıcısı elinde bir emirname ile kapıda göründü. Coşkuyla, müjde ile okuması beklenen emirname maalesef okunmamış, panoya asılmakla yetinilmişti.

Tezkereci askerler kararsız adımlarla, endişeli bakışlarla panoya doğru yanaşmaya başlamışlardı. Elini istemsizce yazıya uzatan Muharrem, hiçbir kimsenin okumak istemeyeceği bir açıklamayı okumak zorunda kalmıştı...

“Görülen lüzum üzerine Genelkurmay Başkanlığı emriyle askerlik 1 Yıl uzatılmıştır.”

.....

Not: Hikâye, Kunduracı Muharrem Akdağ Usta ve dostlarının sohbet meclislerindeki anlatımlarından ilham alınarak yazılmıştır.

ANADOLU İRFANI ÜZERİNE ERZİNCAN YAŞANTILARI: EBUBEKİR GÜVEN EMMİ

Erdemli insan denilince aklıma ilk gelenlerden birisiydi. Soyadı gibi güvenilir ve Hatuşun Abbekir Emmisi olarak bilinirdi.

8 çocuklu bir ailenin babası olarak sabahtan akşama kadar tarla, bağ, ahır işleri ile uğraşır; çocukları bir şeylerden geri kalmasın diye durmaksızın koşturur, eşi Saim hanım ile birlikte sessiz sedasız geçinip giderlerdi.

Şahsen şahit olduğum 20 yılı aşkın komşuluğumuzda beşeri hak, hukuk ve münasebetlere ne kadar riayet ettiğini gözleme fırsatım olmuştur.

O yıllarda yoksulluk her aileye zaman zaman misafir olurken Ebu Bekir Emmi için ise neredeyse her gün ev sahibi gibiydi.

Para ekonomisinin gelişmediği o dönemlerde, berberlik mesleğine soktuğu çocuklarının geliri ve kıt miktardaki toprağından aldığı mahsul 10 kişilik nüfusun hayati ihtiyaçlarına güç bela yetmekteydi.

İşte bu ahvaldeki Ebu Bekir Emmimiz Cimın'ın (şimdiki Üzümlü) hayatla en barışık insanları arasında yer alıyordu.

Teknik elemanın pek olmadığı 70 ve 80li yıllarda nereden ve nasıl öğrendiğini bilemediğim elektrik ustalığıyla da toplumda ayrıcalıklı bir yeri vardı.

Evlerine yeni yeni elektrik çekmeye çalışan komşularının imdadına yetişir, kablo döşer, sık sık atan sigortaları değiştirir, çocukça ve hayranlık dolu bakışlarımız arasında kavak yüksekliğinde elektrik direklerine çıkarak arızaları giderir, bizleri bir ağabey edasıyla tehlike konusunda samimice uyarırdı.

Tabii bu işlerin karşılığında para ödenmez; bazen içten bir teşekkür, bazen hazırlanmış samimi bir yer sofrası ile helallik alınır ve bu katkı komşuluk hakkına sayılırdı.

Hayat meşgalesinde omuzlarına dağ yüklenmişcesine ağır ağır yürürken bile yüzünde hep bir tebessüm vardı. Selamlamadan geçtiği her insanın üzerinde kul hakkı olduğu düşüncesiyle büyük küçük karşılaştığı herkese selam vermeyi bir borç bilirdi.

Tahsil yapıyor olmamın da muhtemel etkisiyle karşılaştığımız ortamlarda bana hususi ilgi gösterir; önce hal hatır eder, derslerimi sorar, cevapları dikkatle dinledikten sonra kısa bir dua faslıyla Allahımsarladık ederdi. Ortaokul yıllarıma denk gelen bu sohbetler; kendimi değerli hissetmeme, onur duymama vesile olurdu.

Evde tandır yakılıp ekmeğin pişirilemediği nadir günlerde Bekir Emmi o dönemde lüks hayatın bir parçası kabul edilen fırın ekmeğinden(somun) 9-10 tane yüklenir ve yol boyu karşılaştığı her çocuğa “kokusu hoşuna gitmiştir” diyerek bir parça koparıp vermeyi görev bilirdi. Böylece de neredeyse iki somunun sonu gelmiş olurdu. Anadolu irfanı olarak bilinen ekmeğini bölüşmek dedikleri işte böyle bir şeydi ve dünyanın başka yerlerinde pek de rastlanılan bir durum değildi.

Kendisini ‘ti’ ye almaya çalışan komşu köyün ‘beg’ diye bilinen toprak zenginlerine verdiği zeka dolu nüktedan cevaplar veciz halinde dilden dile halen dolaşmaktadır.

Yaradana karşı hep şükür, insanlar arasında ise hep sükun halinde olan Bekir Emmi'nin en büyük dert ortağı tablasından çıkararak baş ve işaret parmakları arasına yerleştirip aheste aheste sardığı tütünüydü. Asla kullanmadım diyebileceğim ve kullanan herkesi de uyarmaya çalıştığım sigara bile Bekir Emmi'de sanki farklı bir anlam kazanıyordu. İçi tütün dolu olan sigara kağıdını sarmalar ve özenle yapıştırır, cebinden çıkardığı imalat tarihi meçhul fitilli çakmağını yakar, çektiği derin nefes ona mutluluk verirdi. Yüzüne hep yakın tuttuğu

sigarasına gülümseyen gözleriyle bakar, kıvrım kıvrım yükselen dumanıyla adeta sessizce muhabbet kurardı.

Parkta, kahvehanede otururken cebindeki son para ile, selam veren birilerine çay ısmarlamaya her zaman hazır sayılırdı.

Cimin'de yüzyıllara dayanan, yolu düşen birini bağa bahçeye götürüp ikramda bulunma geleneğini devam ettirenler arasında yerini her daim koruyordu.

Hiç unutmam üniversite kazandığım yıld, 1987. Orman İdaresi Sansa Boğazı iç kısım derelerinde yaşlı ağaçları toprak hizasında keserek köklerinden tazelenmesini sağlayacak şekilde bir orman yenileme çalışması başlatmıştı.

Gurbete gitmeden önce anacığımın kışlık odununu hazır etme arzusuyla orman idaresine abimle birlikte başvuru yaptık. Tabii, Bekir Emmim de istekliler arasındaydı.

Günü gelince birkaç parça eşyamızla, bir kamyonun sırtında dağ yolculuğuna başlamış olduk. Derin vadi yamacının tam ortalarında orman yolu açılmış, her taraf göz alabildiğine pelit ağacı ile kaplı...

Alan taksimatı yapılırken yetkili kişi orman yolunun üst tarafını daha etkin ve yakın olduğu kişilere, alt tarafı ise yaşı 60a dayanmış Ebubekir Emmi'ye, bize ve bir grup ses çıkarmayacağını düşündüğü gariban insana vermeyi tercih etmişti.

Aslında adalet herkese yolun hem üst kısmından hem de alt kısmından yer verilerek kolaylıkla sağlanabilirdi. Ama olmadı. Bu durumda yol altında yer alanların hazırladıkları yaş odunları sırtlarında yukarı taşımaları gerekecekti. Ormandaydık ve uygulama adeta orman kanununa göre şekilleniyordu.

Herkes kendi bölgesinde naylon ya da bez parçalarından derme çatma kulübelerini oluşturmaya koyuldular. İmkân ve becerileri ölçüsünde kalınacak yerler hazırlanmış; kamyon sırtında getirilen kilim, battaniye ve yorganlarla yatılacak yerler hazırlanmıştı. Bizim çadırımız da Ebu Bekir Emmi ve abim Mahmut ile birlikte 3 kişilikti.

Sıra, günün telaşı ve yorgunluğu arasında yemek hazırlamaya gelmişti. Ocaktaki ateşi harlama ve yemeği yapma benim görevimdi. Bir yandan eşsiz güzelliğe sahip vadileri izliyor, ılık ılık esen meltemin getirdiği orman havasını ciğerlerime kadar çekiyor diğer yandan da tencerede makarna pişiriyordum. Malzeme lazım oldukça çadırımızın küçük kapısından rükû halinde içeri girip bir şeyler aramak bile bana ayrı bir huzur veriyordu. Makarnayı tencere kapağı yardımıyla süzüp bir de yağ ekleyince hayatımın en lezzetli yemeklerinden birini hazırlamış gibi hissettim. Pınardan getirdiğim içimi harika sudan bir de paşa çayı demleyip içine birkaç tutam kekik ve yavşan otu atınca mutluluğum daha da perçinlendi.

Ertesi günün çalışma planı yapılırken güneş, uzun bir yaz gününün bezginliği içinde dağ zirvelerine son dokunuşlarını yaparak adeta vedalaşır halde dinlenmeye çekiliyordu.

Önce alaca bir karanlığa, sonra mehtabın en güzel hali eşliğinde milyonlarca yıldızın oynaşmasına sahne oluyordu gökyüzü. Bazı yıldızlar yerlerinden bıkmış olacak ki füze

hızında kayıp giderken; gündüz özenle tutuşturduğum ateşin son kıvılcımları rüzgârın da etkisiyle havada helezonlar çiziyor, yıldızları adeta yanlarına davet ediyorlardı.

Yakın çevremizden gelen hışırtı sesleri ve ağaçlar arasından görünen parlak gözleriyle tavşan, tilki, sansar gibi orman sakinleri merakla bizleri izliyordu. Gecenin tek ürpertisi vadinin karşı yamaçlarından gelen acayip uluma sesleriydi. Bunlardan bazıları; kurt, çakal vb. gibi ayırt edilebilirken gizemini koruyarak meçhule karışıp giden sesler de vardı.

Vakit epeyce geçmiş, günün yorgunluğu göz kapaklarımızda karşı konulamaz bir ağırlıkla kendini göstermeye başlamıştı. Uyuma planını Bekir Emmi yapıyordu. Abim çadırın en dibinde, ben ortada, kendisi ise çadır girişinde uzanacaktık. Baltalarımızı başucumuza koyup son kontrollerimizi yaparken abim neden bu şekilde yerleştiğimizi gayri ihtiyari sorunca emmimiz: “ Ben yaşımı almış adamım, gece bir tehlike olursa önce ben karşılarım. Orta daha korunaklı, Mehmetali gurbete okumaya gidecek, burada yatsın.” diye açıklama getirdi.

En sağlam yeri dahi ince bir naylon parçası ile çevrilmiş olan barakaya yabani hayvan ziyareti olsa sanki, nerede buranın kapısı diyerek oraya yönelecekmiş gibi kendisini kapının ağzına koyması, hem henüz pek hayat tecrübesi olmayan bir genci rahatlatma bilgeliği hem de tehlike anında kendini ön plana atma erdemliğini taşıyordu.

İşte ben böyle insanlara “Anadolu gibi adam” diyorum.

Ertesi güne uyanırken doğanın en saf halini sabahın ilk ışıklarıyla görmüş oldum. Ormanın gerçek sahipleri yıllar boyu yaşadıkları bu yerlere bir tek çöp dahi atmamışlar. Hiç kirlenmemişler; etrafta ne bir poşet, ne bir şişe ne de başka bir atık... Göz alabildiğine orman, birbirine varoluş vazgeçilmeziyle bağlı çeşit çeşit hayvanlar ve tatlı nağmelerle akıp giden, ortama can veren nazlı bir pınar...

Üç dört gün su gibi akıp geçti. Ağaçlar kesiliyor, orman temizleniyor, etrafta ağaçların yenilenmesi için iyi niyetle vurulan balta seslerine arada bir efkâr kokan türkü nağmelerine karışıyor. Uzaklardan gelen “ Çay hazır, buyurun dostlar” daveti yeni bir yönelişin adresi oluyor.. Kısa bir hoş beş sohbet, bir iki bardak muhabbet çayı, sonra herkes işinin başına dönüyordu.

Biz de, Bekir Emmi de kendi alanımızın kesim ve temizleme işini tamamlamıştık. Sıra çalı çırpı ve odunları urganla bağlayıp arabaya yüklenecek alana kadar taşımaya gelmişti. Gel gör ki bizim odunların en kaliteli vadinin neredeyse en derin yerindeydi. 100 metreyi aşkın dik bir vadi tabanından yaş odun çıkarmak tam bir güç, kuvvet ve sebat işiydi.

Tam da o günlerde abimde baş gösteren burun kanaması sık sık tekrar ediyor ve gücümüz iyiden iyiye kırılmış oluyordu. Yamacın üstte kalan tarafındakiler odunları yükleme alanına doğru yuvarlayarak indirirken, yolun alt tarafında kalan bizler odunları sırtımızda çıkarmak zorundaydık. Kurt adaletinden daha beter olan bu durum yan komşumuz -dağ misali- Haydar Dayının yük altındaki çaresiz bakışlarında, Bekir Emminin uzaktan duyulabilen nefes alışında, alnımdan aşağı akan terlerde, gücü kuvveti ile bilinen abimin burun kanamalarında daha iyi anlaşılıyordu.

En nihayetinde abimle yakın civardaki odunları güç bela yola taşımıştık. Aşağıda kalanlar ise boylu boyunca oldukları yerde yatıyorlardı. Abim, geri kalan odunları artık çıkaramayacağımızı söyleyince Bekir Emmi “Olmaz öyle şey! Emek verip kestiniz, bir şekilde taşıyın.” diye çıkıştı. Abim ise “Benim burnum kanıyor, kardeşime de daha fazla kıyamam” diyerek son sözünü net şekilde söylemiş oldu. Bunun üzerine Bekir Emmi “Yarım tona yakın odun kaldı, ben çıkarırım, sonra da çatır çatır yakarım.” deyince, abim “Sefan olsun, helali hoş olsun Bekir Emmi” diyerek rıza verdi.

Ertesi gün abim, Erzincan’a gidip bir kamyon kiraladı. Yapılan plana göre, yolda ormancıyla ve kontrol noktalarıyla uğraşmamak adına araç; ikinci sonrası yüklenecek, akşam karanlığında da ilçeye girilecekti.

Vakit biraz bol olunca abim, kaptan ile birlikte bir komşu barakasına çay içmeye gittiler. Ben ise kendi barakamızı toplama, etrafta bir şey kalmasın diye kolaçan etme gayretinde idim.

Yükleme vakti gelip, abim kamyonun başına gidince aniden gür sesi yankılandı: “Kim odunlarını bizim kamyonu attı gardaşım? Bu kamyonu ben getirdim. Kim ne diye sormadan yüklemeye yapıyor?”. Böyle bir davranış belki de kavga sebebi olabilirdi. Çünkü araç bulmak oldukça ciddi bir işti. Önce 40-50 km yol aşarak şehre gidip kamyon bulacaksınız; sonra dere, tepe, dağ yollarını geçecek, gece vakti kontrol noktalarını tali yolları kullanarak atlatacak marifetli bir şoför bulup fiyatta anlaşacaksınız. Bunların her biri ayrı bir beceri sayılırdı. Abim bu süreçleri halletmiş ama getirdiği kamyonu başkaları kendi yükünün bir miktarını atıvermişti. Tepki gösterip bağırarak haklıydı ve bir hır gür çıkması an meselesiydi.

Bekir Emmi sırtını bir kayaya yaslamış, bir yandan kısıp gözlerle vadiyi süzerken bir yandan da tütününe duman attırarak kıs kıs gülmekte idi. Ben işin aslını öğrenmek için araca doğru yönelirken, Bekir Emmi abime “Mahmuuut! Gel gel, ben biliyorum kimin yaptığını.” şeklinde seslendi. Abim, suskun ve meraklı bir halde yanımıza yaklaştı. Zira, hazır gelmiş kamyonu birileri el koyacak olursa, bunlardan sadece Bekir Emmi ’ye tepki gösteremezdik. Hoş, Bekir Emmi de masrafı bölüşmek adına bir başkasıyla ortak kamyon ayarlayacağını söylemişti. O zaman neden sormadan yükünü bizim kamyonu atsın ki?

İnsanları en iyi yolculukta, gurbette ve alışverişte tanırısın sözü için aslında tüm şartlar bu geçirdiğimiz birkaç günde gerçekleşmişti. Abim sakın bir ses tonuyla “Hayırdır Emmi sen mi attın yükünü bizim kamyonu? Hani bir başkası ile araç kiralayacaktın? Vaz mı geçtin?” diye sorunca “Yok yeğenim, planımız halen geçerli. Sizin kamyonu attıklarım dere dibinde kırdığınız odunlardı. Siz kırdınız, ben de taşıdım. Bunca yıl hep kul hakkını gözeterek yaşadım hele ki komşu hakkını. Sizin bu kadar emek verip hazırladığınız odunları ben nasıl götürüp kendim yakarım? Bunu bir komşuluk dayanışması olarak görün. Çok bir şey de yapmış değilim. Kaldı ki babanız Hacı Ustanın zamanında gösterdiği diğergamlıklar yanında benim yaptığının lafı olmaz. Şimdi vakit daha da geçmeden kamyonunuzu el birliği ile yüklemeye zamanı, haydi gayret bakalım!”

Ah Bekir Emmi; mektep görmemiş, medrese görmemiş, diploma almamış Bekir Emmim... Ve Anadolu kültürünün erdem dolu, iffet dolu, vefa dolu, sadakat dolu, samimiyet dolu, hissiyatı güçlü, gönlü geniş daha nice insanı...

Benim 90lı yıllarda ayrılmak durumunda olduğum bu ortamda, yine Anadolu kültürünün günümüz temsilcilerinden olan abim Mahmut hem baba ocağımızı yıllar boyu canlı tutmuş hem de dostumuz Bekir Emmi ile yakın komşuluğunu devam ettirmişti. Yarım asrı aşkın babadan oğula geçen bu komşulukta ne çocukların bir kavgası ne büyüklerin münakaşası ne de günlük yaşamın en ufak bir dedikodusu vaki olmamıştır.

Son demlerinde kendini iyi hissetmeyen Bekir Emmi'nin birkaç defa hastane ziyareti ve birkaç gün yatakta geçen günlerinin ardından, nihayetinde eşi Saime ablanın "Mahmut Efendi yetiş, Bekir Emmi 'ne bir şey oldu!" feryadıyla yeni bir yolculuk başlamış oluyordu.

BİR KADININ TOPRAĞA DOKUNUŞU

(Erzincan'da Bir Kadının Toprağa Dokunuşu- Sahile Hatun)

Anadolu'da "Kadın eli değmiş" diye bir söylem vardır. Bu bir yönüyle kadının ruh güzelliğinin, el becerisinin, ince, üstün ve üretici zekâsının etrafına yansımalarıdır. Diğer bir yönüyle de Anadolu irfanına yakışır şekilde kadının üstün vasıflarının toplum tarafından farkında olunmasıdır. Mutfakta, evde, bahçede, bağda, caddede, pazarda, işyerinde, kısaca hayatın her alanında imkânsız gibi görülenlerin kadın marifetiyle aşılmasıdır.

Birkaç serilik yazımızda bir Anadolu kadını Sahile Bulut Hatun'un nezdinde toprakla insanın nasıl barışık olduğunu, toprağa gösterilen şefkatin sonucunda bolluk ve bereketin nasıl taşıdığını anlatacağız... Tarımın ve özellikle kadının yılmaz azmi ve bereketli eliyle

yükselecek tarımın günümüz ve geleceğimiz için ne kadar önemsenmesi gereken bir alan olduğunu hikâye ile dile getireceğiz...

Anadolu kadınının asırlar boyu bu ülkeye nasıl katkılar sağladığını, ocakların tütmesi için nice fedakârlıklara katlandığını, var olabilmek için hayalleri nasıl zorladığını, gelecek nesillerimize imkânlar ölçüsünde aktarmak önem arz etmektedir.

Bu bağlamda bir kadının; Sahile Bulut Hatun'un toprağa dokunuşunu ve toprağın cevaben gülümsemesini, yeniden can bularak adeta coşmasını, koskoca bir ovada toprak algısının nasıl değiştiğini milyonlarca hektar arazinin boş kaldığı bir dönemde anlatmanın tam zamanıdır.

Sahile Hatun; bağları, bahçeleri, yüce dağları ve ortasından akan ırmakları ile cennet köşesini andıran Erzincan'ın Gözükara bir evladıdır. "Damat ne iş yapıyor" sorusunun henüz aranmadığı bir dönemde, erken sayılacak bir yaşta bir Anadolu delikanlısıyla evlendirilmiştir. Onlar iş yok, para yok, eğitim ise maalesef ve gayretin tek sermaye olduğu hayat mücadelesine "Yuvamız" dedikleri tek odalı evde başlamış olurlar, taa 1960'lı yıllarda.

"Ne yapabiliriz" derin düşüncelerinin yegâne cevabı her defasında tarım kapısına çıkmaktadır. Topraklarını marabalık denilen usul ile işletim ortaklığına veren mülk sahipleri ziyaret edilir ve nihayet sürülmesi, ekimi, tohumu, gübresi, her şeyi kiracıya ait olmak üzere çıkacak ürün ortaklığına anlaşmış olurlar. Sabanı ve öküzleri dostlarından, tohumu komşularından tedarik ederler. Gübreyi ise hayvan gücü yardımıyla 3-4 kilometrelik mesafeden tarlaya ulaştırırlar. Var olma yolunda heyecanla üstün gayret gösterirler ki bu yolda hiçbir zorluk kendilerine ağır gelmez. Bir yıl tahıl, bir başka yıl, domates, soğan ya da bostan derken yıllar birbirini kovalayıp geçer. Bölgede, gübre ile desteklenmeyen topraklar zaman zaman da nadasa bırakılmaktadır.

Toprak daha yeni sürülmeye başlanırken ağanın kaşları üzerine indirdiği köşeli kasketi ve elinde Kehribar tespihi olduğu halde tarlaya yanaşarak sezon sonunda çıkacak ürünü tahmin etmeye çalışması bir tarafa "Günahı ve vebali boynunuza" demesi işin en can acıtıcı yönüdür.

"Hastalık olur mu, mevsim kurak geçer mi, ürün başka bir tehlikeye maruz kalır mı?" soruları ağa için hep ihtimal dışıdır. Beklediği tek şey ilkbaharda tahmin ettiği ürünün kapısına getirilmiş olmasıdır. Aksi takdirde günah keçisi çoktan tanımlanmıştır.

İlkbaharda başlayan hengâme, ürün tezine göre değişiklik göstermekle beraber genel olarak ekim ayında tarla bozumuyla sona ermektedir. Genellikle sabah ezanının tarlada karşılandığı yaz döneminde hasat mevsimi yaklaştıkça tarlada gök kubbenin yorgan, toprağın yatak olduğu gecelerin sayısı artmıştır. Evet, mevsim sonunda bazen yüzler güler, şükür dualar edilir bazen ağanın "Bu kadar mı hasat oldu?" çıkışıyla sinirler gerilmeye başlardı.

Tarla mevsimi bitince kışlık hazırlık kapsamında yakacak ayarlama, kilere un doldurma, odacığın tamiratını yapma, pencereleri izolasyon amaçlı naylon ile kaplama

koşuşturması ile hayat başka bir boyut kazanmış olurdu. Dolayısıyla her halükârda kıt kanaat geçinmek, adeta karın tokluğuna çalışmak “alın yazısı” gibiydi.

Kadının Ellerinde Yeşeren Toprak...

Kış mevsimleri Sahile Hatun için baharı bekleme ya da dinlenme dönemi değildir. Emanet verilen zamanın zannedildiğinden daha kıymetli olduğunu ilk çocuğu hayata merhaba deyince daha iyi anlamıştır. Daha fazla çalışmalı ve yeni şeyler yapmalıdır. Bu düşüncelerin etkisiyle, terzilik ve dikiş nakış kursları açıldığını duyunca çocuğu kucağında olduğu haliyle kursun ilk talebesi o olmuştur.

Sahile Hatun, hocalarından gördüğü şekliyle bez parçalarını kesiyor, biçiyor, onlara şekiller veriyor ve her bir ürün ortaya çıktığında gözlerinin içi gülüyordu. Çocukluk vakitlerinde öğrendiği iğne oylarına, kanaviçe işlemelerine ve örgü yeteneğine de kurs ortamında yeni boyutlar kazandırmıştı. İki kış mevsimi devam eden kurslar sonunda, elden düşme sahip olduğu dikiş makinesi ile artık orta halli bir terziydi. Parmakları arasında manevralar yapan küçücük iğneden saatler içinde harika görünen oylar, işlemler bakılmaya doyumsuz bir hal alıyordu.

Sahile Hatun, her ilkbaharda toprakla birlikte adeta yeniden doğuyor; yüreğini Allah'a, umutlarını toprağa bağlamış halde sonbahara kadar amansız bir koşuşturma yaşıyor, kış mevsiminde ise el sanatları üretmek baharın gelişini bekliyordu. Tabi ki bu dinlenme uğraşısını kazanca dönüştürerek bir tarafa “Kara gün dostu” deyip birkaç altın biriktirmeyi de ihmal etmiyordu.

Bulut olan soyadı gibi yüksek hayalleri ile düşünüyor, yağmur damlaları gibi emeği berekete dönüşüyordu. Ona göre her dönemin kendine ait bir mutluluğu vardı. Hasat mevsiminde gecelerini bir ağaç altında ya da derme çatma bir barakada geçirdiği vakitlerde bile toprağın mis kokusundan, yıldızların gizemli oynaşmasından gülümseyerek bahsedebiliyordu. Kendisini en çok da yıldız kaymaları yüreğinden bir şeyler kopmuşçasına etkilemekteydi. Ata tohumu ile ürettiği domatesin, yapraklar arasında güneş gibi parlaması, mis gibi kokusunu etrafına yayması veya altın rengine dönüşecek başakların her geçen gün biraz daha boy vermesi, onun için huzurun vazgeçilmez unsurlarıydı.

Hayat böylece sürüp giderken kafasını her zaman kurcalayan bir sorunun cevabını bulmaya çalışıyordu. Acaba toprak yeterince işlenebiliyor mu, hak ettiği şekliyle değerlendirilmekte miydi, binlerce yıldır süregelen üretim yöntemleri tam manasıyla doğru muydu, toprağı nadasa bırakmaya gerçekten ihtiyaç var mıydı, toprak sahiplerine bu durum nasıl izah edilebilirdi? Belki de işlerin bedenini yorduğu kadar bu düşünceler de zihnini meşgul etmekteydi. Sahile Hatun'un zaman zaman sohbet ederken, etrafına yarım ağız çıtlattığı bu fikirler “Senin aklın bu işlere ermez” imasında bıyık altı gülümsemeyle geçiştirilmekteydi. Ve günün birinde hayatın akışını değiştirecek bir şey olacaktı Sahile Hatun için.

Yıllarca terkedilmiş, yaşama dair tek şeyin üzerinde biten yabancı ot ve dikenler olduğu halde kertenkelelerin, at karıncalarının, belki de akrep ya da yılanların dolaştığı bir arazi

dikkatini çekti. Sahile Hatun araziye baktı ve “Sanki bölgenin tüm taşlarını bu sahipsiz sanılan alana biriktirmişler... güneşin kavuruculuğunda toprak asli rengini kaybetmiş gibi...” demeden kendini alamadı. Ancak yine de Sahile Hatun’un kafasında eşi ile dahi kendisini karşı karşıya getirecek deli rüzgârlar esmeye başladı. “Artık yeni şeyler yapma zamanıdır. İşte benim de dikili bir ağacım var diyebilmek adına doğan bir fırsat...” dedi.

Sahile Hatun bir yolunu buldu ve başka beldelere göç etmiş arazi sahibine ulaşmayı başardı.

Evin yaşlıca hanımı;

- Kaç çocuğun var kızım?
- Ellerinden öper üç çocuğum var hanım abla.
- Kaç yıldır tarla işi ile uğraşıyorsun?
- 15 yılı aşkındır marabayız abla.

Sedirinde bu sohbeti dikkatle dinleyen yaşlı adam eşine dönerek;

- Hanım! Toprağı hak edene vermek lazımdır. Bizim çocuklar dönüp bakmıyorlar bile. Sahile kızım bu işe layıktır. Uygun fiyat söyleyeceğim. Arazinin dörtte birini peşin, kalanını da beş yılda ödeyeceksin kızım, anlaştık mı?

- Anlaştık amca.
- İşlemler hazır olduğu gün tapuya gidiyoruz öyleyse....

Bu Topraklar Boş Bırakılamaz!

Anadolu toprağını bir dantel maharetiyle karış karış işleyerek gür pınarlar gibi bereket fişkirtan o tertemiz ellerin hikâyesi, Sahile Hatun'un o güzel hayatından kesitlerle daha da anlam kazanıyor.

Bir toprak parçasına kavuşmanın hasretiyle yanan Sahile Hatun’un tapu verme sözüyle birlikte dünyası, hayata bakışı hakikaten değişmiş ve üretiyor olmanın üst perdeden örneklerini vermek üzere hemen işe koyulmak istiyordu.

Bir yandan Sahile Hatun’un sevinçten içine sığmayan yüreği, diğer yandan da “Bu parayı nasıl öderiz?” endişesiyle kıvranan eşinin asık suratı... Ve yaşlı adamın “Efendi! Kaygılanma, ben insan sarrafıyım, Sahile kızım bu işin altından kalkar” şeklindeki güven dolu sözleri ortamı sakinleştirmeye yetti.

Yaşlı adam yüzyıllık sandıktan özenle çıkardığı evrakı titrek elleriyle uzatarak “Alın tapuyu gidin, muameleyi başlatın, haber salın gelip imza atayım” deyince Sahile Hatun’un yılların birikimi beşi birli ve diğer altınlarını boynundan çıkarıp “Amca bu senin peşinatın, buyur” demesi bir oldu.

Tarla sahibi, “Hanım kızım sana da bir sürprizim olacak. Tarlanın taşını topladığınızda haber verin, ilk sürümü ben yaptıracağım. Yeter ki toprak hayat bulsun. Bıraktığı mirasa iyi bakmadığım için babamın kemikleri çok şükür ki artık sızlamayacak, belki de ruhu şad olacak” deyiverdi.

Sahile Hatun'un tarla aldığı haberine önce ağanın yüzü düşmüş sonra da yoldan geçenlerin "Bu arazi bu halde bir ömür tüketir de asla ıslah olmaz" sözleri peş peşe gelmeye başlamıştı. Mücadelenin en güzeli bazen duymamak, söylenenlere kulak tıkamaktır, derler. Sahile Hatun da böyle yapıyordu. Beline bağladığı peştamalından 3 aylık sürede kaç ton taş geçmiştir kimse bilemez ama bir yanda yüzünü gösteren toprak diğer yanda yükselen çakıl yığını yapılan işi anlatmaya yetiyordu.

Arazinin eski sahibinin verdiği söz üzerine, hediye babında toprağın sürme, düzeltme işi halledilmişti. Böylece toprak yıllar sonra Kasım ayında sevdalısıyla, tohumlarla buluşmuş oldu. Sahile Hatun'un tarlası geceleri rüyalarını süslemekte, gündüzleri ise hayallerini oluşturmaktaydı.

Anlamsız görülen derin hesaplamalar, verimsiz kuru hayalden öte bir şey olamazdı belki de ama Sahile Hatun için durum biraz daha farklıydı. Yaz sıcaklarında toprağın 3 aydan fazla bir zaman için boş bırakılması ona anlamsız geliyordu.

Bu durumu toprak için bir haksızlık gibi görmekteydi. O dönemlerde tarlasına bostan eken çiftçiler ise Ağustos ayı sonuna kadar ürünlerini paraya çevirmeye çalışır ve güz mevsiminin başlamasıyla yorgun düşmüş fidelerde oluşan eğri büğrü salatalıkları, fasulyeyi tarla bozumu şeklinde ve cep harçlığı mahiyetinde turşuluk olarak satarlardı.

Güz bitip, havalar iyice soğuduğunda...

Kış günlerinde Sahile Hatun, bir yandan iğne oyası ve örgü yaparak para biriktirmekte, bir yandan da takvim üzerinde kimselerin mana veremediği hesaplar yapmaktaydı.

Sıradan bir Şubat sabahıydı. 3 çocuğuyla mütevazı sofralarında kahvaltı yaparken Sahile Hatun'dan kararlı bir ses tonuyla "Bu toprak boş kalmayacak, bu millet artık tarla bozumu ve kalitesiz ürünlerden turşu yapmayacak ve bundan böyle bu topraklardan yılda 2 defa ürün alınacak" cümleleri dökülüyordu. Yürekli kadının, fikirlerini açıklarken bile gurur hissettiren bir hali vardı.

Onun için toprak kutsaldı ve bir zamanlar Nene Hatun ve daha nice kahramanların düşmana çiğnetmemek üzere canlarını ortaya koydukları bu topraklar ihmal edilemez, boş bırakılmazdı. Dinleyenler için belli ki bu fikir pek anlamlı bulunmamıştı. Belli ki hayalden öte de bir şey değildi.

Ovalara Can Veren Toprak Aşkı...

Toprağını taştan dikenden temizleyen Sahile Hatun, hayallerini gerçekleştirme yolunda en iyi ürünü elde edebilmek için uzun yolculukları bile göze almıştı. O zamanlar tohumun hasının satıldığı İstanbul'un ününü işitmişti...

Kısa bir zaman sonra kendi anne babası ve kardeşlerinin de olduğu bir akşam oturmasında Sahile Hatun yine kararlı bir tavırla İstanbul'a bir ziyaret yapmak istediğini söyleyiverdi. Kıt kanaat geçinilen bir dönemde bu İstanbul ziyareti nereden çıkmıştı?

Hayatında ilk defa şehir sınırlarını aşacak olan Sahile Hatun'un amacı neydi? Günler boyu sessiz sedasız takvim yapraklarını karıştırıp dururken yine alakasız gibi görünen

İstanbul gezmesi, illa da “Çift ürün alacağım” diye tutturması neyin nesiydi? Mana verilemeyen bu ısrarlı talep karı kocayı karşı karşıya getirmek üzereyken, baba kısmen otoriter bir ses tonuyla, “Kızım Sahile, madem çok istiyorsun biletini ben alırım, gidiver hava değişimi olur. Nasıl olsa orada yakınlarımız var, onları da görmüş olursun” dedi.

Damadına dönerek, “Sen de arzu edersen beraber gidin, çocuklar bu sürede bizde kalmış olurlar“ sözleri üzerine Sahile Hatun’un gitmesi yönünde karar verilerek mesele çözülmüş oldu.

Bir haftalık İstanbul ziyaretinde ilk durak tarihi Mısır Çarşısı oldu. Tohumcular bölümündeki canlılık, tohum çeşitliliği Sahile Hatun’un gözlerini kamaştırmaktaydı. O yılların kılçıklı ya da iplikli diye tabir edilen taze fasulyeden öte çok daha hızlı büyüyen, çok daha fazla ürün verebilen ıslah edilmiş onlarca çeşit tohum sanki “Beni al” diye ona bakıyordu.

Sahile Hatun, imkânları ölçüsünde tohumlardan birer miktar aldı. Yine hayranlıkla seyrettiği birkaç büyük cami ve tarihi eser ziyareti sonrası Eyüp Sultan Hazretleri Türbesi’nde hayır dualarını yaptı. Ufak tefek hediyeler aldıktan sonra heyecanlı dönüş yolculuğu başlamış oldu.

Mayıs ayında toprak doldurulmuş kaplarda yerini alan tohumlar, haziran ayında birkaç karış boy vermişti. Buğdayın harmandan kaldırılmasıyla birlikte çokları evinin yolunu tutarken Sahile Hatun için macera yeni başlıyordu.

Toprak yeniden sürülecek ve fasulye, salatalık, biber fideleri tarladaki yerlerini almış olacaktı.

Çevreden gelen ilk tepkiler bu mevsimde fidelerin tutmayacağı, tutsa bile mahsulün kışın tilkilerle birlikte toplanabileceği şeklindeydi. Onlara göre çıldırmış olan bu kadın toprağa zulmediyordu. Sahile Hatun ise insanların, toprağa güvenmeyerek haksızlık ettiğini düşünüyordu.

Ancak öyle olmadı. Sebze eken komşular Eylül-Ekim aylarında tarlalarının bozumunu yapmaktayken, ikinci ürünü toprakla buluşturan Sahile Hatun’un tarlası, bereket dolu bir cennet bahçesine dönüşmüştü.

Sahile Hatun, taşların toplanması ve ıslah edilmesiyle toprağın da cömertliğini ortaya koyacağını herkese gösterdi. Birde, tarla etrafına dikilen onlarca elma ve kayısı ağacı boy vermeye başlayınca, insanlar adeta hayranlıkla bakıyordu. Bu örnek eseriyle O, bulunduğu ovaya bir değişim getirmekteydi.

Sahile Hatun’un diğer bir hayali de genişçe bir evde oturmaktı. Kısa zamanda tarlanın borcu bitmiş ve Sahile Hatun’un bereketli elleri onu hayalini kurduğu eve kavuşturmuştu. O bununla da yetinmedi. Aynı topraktan elde ettiği kazançla yıllar içinde oğluna bir işyeri kurdu ve bir miktar da sermaye biriktirdi.

Komşuların “Oğlun iş hayatına atıldı artık bu kadar çalışmana, toprakla uğraşmana gerek kalmaz” demesi üzerine Sahile Hatun bir ders niteliğinde şu ifadeleri kullandı:

“Bu toprak önce kendisini satın aldı, sonra bana güzel bir ev yaptı, sonra oğluma iş yeri açtı. Bahsettiğiniz iş yeri bunların hiçbirini henüz yapamadı, bırakırsam toprak küsmez mi bana? Toprağı boş bırakmak vebaldır ve bu vebali omuzlayacak takatim yoktur. Benim tarlam altın yumurtlayan tavuk gibidir. O bahsettiğiniz iş yeri ise süslü, alımlı bir horoza benzer. Benim için sürekliliği olan yumurta daha değerlidir.”

Ve özü gibi saydığı, gözü gibi sevdiği, kokusuna hayran kalıp ürününe bin şükrettiği bu topraklarda bir gün gözlerini yumup kendini ebediyete teslim ettiğini görenler, “Yüzünde huzur ifade eden tatlı bir tebessüm vardı” demekten kendilerini alamadılar.

Not: Bu hikâyenin kahramanı, Erzincan - Üzümlü İlçesi nüfusuna kayıtlı Yaşar Eşi, merhume Sahile BULut Hatundur.

Rahmet ve minnetle anıyoruz.

ERZİNCAN'DA KÖY ODALARI, ANADOLU'NUN SOLAN YILDIZI

Anadolu Türk tarihinin kadim uygulamalarından biri olan, Oda ya da Konak açma geleneği; paylaşımın, istişarenin, kuşaktan kuşağa kültür aktarımının önemli vasıtalarından biri sayılır.

Hali vakti yerinde olanlar, Türk töresinin verdiği manevi bir mesuliyet duygusu ile evlerinin, konaklarının bağımsız bir bölümünü insanların hizmetine, kamu yararı adına açarlar.

Tarla, bağ, bahçe işlerinden elin ayağın çekildiği ve soğuk kış şartlarının insanları evde kalmaya mecbur ettiği uzun gecelerde bu Odalar her akşam açılır, sobalar yakılır ve zengin-fakir büyük- küçük demeden herkesi kucaklayan bir sosyalleşme merkezine dönüşmüş olurdu.

Genellikle çift katlı evlerin üst katına dışarıdan bir merdivenle çıkılan Odalar, herkese açık olmakla birlikte ilme ve yaşa bağlı olan adabı muaşeret uygulamaları en ince detayına kadar buralarda hayata geçirilirdi.

Oda mimarisi olarak, kireçle badana edilmiş kerpiç duvarların üzeri terslik denilen uzun tomruklarla ızgara edilir ve onun üzeri birbirine geçme tahtalarla kapatıldıktan sonra hava yalıtımı için kamış serilirdi. Son iş olarak “püşürük” denilen saman ile karılmış çamurla kapatılıp, dağlardan getirilen “şor” olarak tabir edilen su geçirmez toprak serildikten sonra taş silindir “loğ” ile iyice sıkıştırılarak su sızması engellenmiş olurdu.

Ahşap kapıdan girince sofa adı verilen bölümde ayakkabılar çıkarılır ve oda kısmına adım atılırdı. Odaların genellikle ovaya bakan duvarına açılan pencere, hem insanların ruhuna bir sonsuzluk ve huzur fısıldar hem de Ezan ve Sala sesi rahatlıkla duyulmuş olurdu.

Yine, pencere önlerine özenle yerleştirilmiş çiçekler, duvarda yer alan asma kitaplık, el işlemeli örtüler dikkatleri celbeden diğer detaylardı. Yüksek ve geniş sedirden ibaret olan ve “başköşe” diye adlandırılan yer hocaya, aksakallılara veya varsa onur konuğuna ait makam olarak kabul edilirdi.

Binlerce yıllık Türk töresine ve Türk kadınının asil ruhuna uygun şekilde, detaylı motiflerin ve adeta bir renk cümbüşünün hâkim olduğu Odaların kuzey tarafına yerleştirilen sobadan çıkan alev çıtırtıları, bakır güğümün derin derin inlemeleri ve arada bir duvarlarda yankılanan yanık türkü sesleri havaya ayrı bir içtenlik ve sevimlilik katardı.

Oda zemininde duvar diplerine yerleştirilen yolpak, minder ve yastıklar orta yaşlıların; kilim, palas serili yerler ise gençlerin oturması için hazırlanmıştır. Odanın kapı tarafında yer alan mahfil gibi ayrılmış bölümler ise çocukların rahatı için düzenlenmiş olurdu.

Sohbet mekânı gibi algılanan odalar aynı zamanda dışarıdan gelen misafirler için bir konaklama yeri, nişan ve düğünlerde çeyiz sergileme alanı, köy sorunlarının görüşüldüğü istişare yeri, cenazesi olanlar için taziye maksatlı kullanılan çok amaçlı salon gibi kullanılırdı.

Aynı zamanda gençlerin ya da çocukların güreş tuttukları, oyunlar oynadıkları, yarışlar yaptıkları gelişim merkezleriydi.

Her akşam hazırlanan köpüklü kahve aksakallılara, demli çay ise gençlere ikram edilirdi. Çocuklar yanma tehlikesine karşı sıcak içeceklerden uzak tutulmaları nedeniyle sadece su içebilirlerdi. Bu ikram farklılığı, kahve ve çayın çocuklarda kansızlığa sebebiyet vereceği bahanesi ile de nazikçe izah edilirdi.

Müdavimlerin çay ve kahve hizmetleri gençler tarafından yerine getirilir, su ikramı ise “ağaç yaş iken eğilir” ilkesiyle testi veya ibrik taşımaya gücü yetebilen çocuklardan beklenirdi.

Dışarıdan gelen misafirler için öğle ve akşam vakitlerinde düzenli olarak sofra kurulurdu.

İkramlar ardından başlayan sohbetin lezzeti bir zaman sonra zirveye ulaşır ve 40 yıllık hatırı olan kahve çoğu kez ikinci plana düşmüş olurdu.

Toplumun Temeli Bu Odalarda Atılır...

Köy odalarında bazı günler Hacı Hafız Osman Hoca, Battal Gazi destanları okur, bazı günler Polis Ali Efendi, Dede Korkut hikâyeleri anlatır, Hacı Ali Beygilin Hasan Emmi ve Pehlivan Dede civar köylerde yaşadıkları ticaret anılarından bahsederdi.

Bu sohbetlerde Ferhat'ın dağları delmesi, Kerem'in çöllere düşmesi adeta yeniden hayat bulurdu. Hz. Ali'nin ordusuyla Kemah Kalesi'ne kadar gelmesi, Hz. Ömer'in kılı kırka yaran adaleti, sohbetlerin bir başka önemli konularıydı.

Bir de bileğini kimselerin bükemediği Topal Yahya, gözü karalığıyla bilinen Jop Yusuf, Sarı Hüseyin gibi namılı kabadayılardan hapishane günleri... Dudugilin Hacı Halil Efendi, Canbaba Dursun Beğ gibi yolu bir zamanlar İstanbul'a düşmüş kanaat önderlerinin hatıraları....

Türk töresinde gençlere ve çocuklara kahramanlık hikâyelerinin anlatılması cesaretli olmaları için manevi bir görev kabul edilirdi.

Özel anlam atfedilen Cuma akşamlarında Hafız İsmail Efendi'nin dini meselelere dair konulara değinmesi adettendi. Fıkıhtan, hadisten sorular sorulduğunda kitaplar raftan birer birer indirilir ve hoca makamında oturan zat, bazen gülümseyen bazen kaşları çatılan yüz ifadesi ile sorulara cevap verir ve itiraz edilen hükümlerin ya da bilgilerin ispatına gayret gösterirdi.

Kendi yaşamlarından anlatılanlar, babadan dededen rivayet edilenler derken güzel konuşma sanatı, tarih ve adabı muaşeret bilgisi buralarda kuşaktan kuşağa aktarılırdı.

İyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı- zararlı, doğru- yanlış, haklı- haksız kavramları buralarda genç kuşaklara doğrudan ya da dolaylı olarak anlatılmış olurdu.

Sazın teline vuran aşığı, kitap okuyan hocayı, destan anlatan amcağı, bir büyük geldiğinde saygıyla toparlanan gençleri gören çocuklar, Anadolu irfanını, Türk'ün töresini genlerine yavaş yavaş nakşetmiş olurlardı. Bir müşkülü olan insanın rahatlatılması, gençlerin yardımseverliği, birçok konuda istişare edilmesi, ortak aklın önemi buralarda öğretilirdi.

Köy odalarının, Türk yurdunda belki 1000 yıldır toplum için çok önemli işlevleri olmakla birlikte belki de en hayati rolünü 20. yüzyılın ilk yarısında icra etmekteydi.

93 Harbi, Balkan Savaşları, Çanakkale, Yemen, Kafkasya cepheleleri derken şanlı Milletin varoluş mücadelesi sayılan Kurtuluş Savaşı için Anadolu'dan akın akın cepheye koşan insanlar, arkalarında binlerce yetim evlat bırakmışlardı.

20'li yaşlarda askere alınması kesin olan ve geri dönebilme umudu neredeyse hiç olmayan gençler, nesli devam etsin diye çok erken yaşlarda evlendirilmekte ve vatan için feda olacak babaların yerini almaları adına çocuk yaşta gençler evlat sahibi oluyorlardı. Bu

durum, Anadolu'da başlayan “erken yaşta evlilik” gerçeğinin temelinde yatan asıl neden kabul edilebilir.

İşte böyle bir ortamda memleket, mezrasından köyüne ve şehirlerine kadar boydan boya “Yetimler Yurdu”na dönüşmüştü adeta. Artık bilgiyi, birikimi, bilgeliği ve adabı muâşeretini yeni kuşaklara aktaracak, hayatta kalabilmiş çok az sayıdaki orta yaşlı ve aksakallılardan başka kimseler yoktu.

Kimlerin aç, kimlerin açıkta olduğu ancak bu odalarda fark ediliyordu. Kimsesiz çocukların kabiliyetleri yine bu odalarda keşfediliyor; kimileri çiftçiliğe, kimileri marangozluğa, sanata veya spora bu odalarda yönlendiriliyordu.

Kimsesiz kalmışların kimseleri bu odalarda ortaya çıkmaktaydı. Toplumun geleceğini şekillendirecek temeller bu odalarda atılmakta, kuşaklar bu odalarda birbirleri ile irtibat kurabilmekteydi.

Edirne'den Kars'a, Türk yurdunun her bir köşesine hayat veren ilim- irfan merkezi bu odalar, Erzincan'da da şehri, kalkan misali sarmalayan Munzur ve Esence Dağları'nın eteklerinde inci tanesi misali dizilmiş Pişkidağ, Uluköy, Geyikli, Karakaya, Bayırbağ, Çağlayan köylerinde, Kemah, İliç, Kemaliye, Tercan, Refahiye, Otlukbeli, Çayırılı ve de Cimin ilçelerinde varlıklarını büyük bir gayretle devam ettirmektedir.

Erzincan'dan Bir Hayat Dersi

Herkesin sülale adıyla anıldığı dönemde Kazımğilin Hüseyin Çavuş da Çay Mahallesinde oda sahibi idi. Yine bir kuşluk vakti oda yeni bir güne hazırlanırken kapıda refakatçi eşliğinde, at üzerinde bir Kolağası (Yüzbaşı) görünür. Dört gözle beklenen misafir edasıyla, selamı canı gönülden alınır ve içeriye buyur edilir.

Ordu Komutanlığı'ndan bir görev emri ile Mamahatun namlı Tercan ilçesine doğru yola koyulan Kolağası, Altın-tepe yakınlarına geldiklerinde beklenmedik bir fırtınaya tutulmuş olurlar. Kar, tipi, rüzgar nefes aldırılmamaya yemin etmişçesine her geçen dakika şiddetini daha da artırmakta ve göz gözü görmez bir hal ortama hakim olmaktadır.

Kolağası, ani bir kararla en yakındaki beldeye doğru yönelmiştir ama kolağasını misafir etmek için ne karakol uygundur ne de karakol komutanının iki odadan ibaret mütevazı evi...

En doğru seçim Hüseyin Çavuş'un odasıdır artık.

Kolağası o gün yolda kalmış olup, yatıya gelen üçüncü kişidir. Komutanın, konaklamak üzere bir köy odasına yolu ilk defa düştüğü, meraklı bakışlarından ve çekingen tavırlarından belli olmaktadır.

Öğlen vakti açılan sofrada ikram edilen, lezzetine doyumsuz şalgam dolması ve gendeme aşısı, akabinde akşamüstü kurulan yeni bir sofraya gelen mahalle insanının tatlı sohbeti, çay kahve derken kolağası ve diğer misafirler için serilen yün yataklar, yorganlar...

Hava şartları nedeniyle bu hal tamı tamına 3 gün devam edecektir. Bir ara Kolağası'nı dudaklarından istem dışı "Kim bilir ne kadar borçlandık!" diye cümle dökülür ama Hüseyin Çavuş bunu bir minnet duyma hissiyatı gibi algılar ve "Estağfurullah!" ile geçirir.

Kolağası bazen raftan indirdiği kitapları karıştırmakta bazen de Cimin çayına bakan küçük pencereden dereyi seyrederek vakit geçirmektedir. Derenin omuzlarına yüklenmiş devasa buz yığınlarına rağmen akıp giden suyun özgürlüğü komutanın yüreğinde adeta bir gıpta oluşturmaktadır.

Akşam sohbetlerinden, hafızasında en fazla yer edecek birkaç hikâyeden biri de, Derviş lakaplı Pehlivan Dede'nin anlatımı vardır.

Pehlivan Derviş Dede bir gün geçmişten geleceğe hayat hikâyesini ağzından döküverir...

"Efendi gençliğimde er meydanına çıkardım, çayırı dar ettiğim çok pehlivan olmuştur elbet. Tabii, gençlik vaktiydi. Gün geldi, yaş geçti ve çayıra çıkamaz olduk. Artık yaşlanmış sayılırdık ve bir de sakal bırakınca, adımız Pehlivan Derviş Dedeye dönüşüverdi. İhtiyacın, yokluğun çok olduğu zamanlar... Allah, bağ bereketi olarak bir miktar üzüm nasip eylemiş, Hanımla berber mahsulü topladık birkaç sepet hazırlayıp, sepetlerin ağzını bezle kapattık.

Bana yoldaşlık edecek yadigâr kabul ettiğim al atım da artık bir hayli ihtiyar sayılırdı.

Yükü bağlayıp bastonumu elime aldım, iki güngörmüş olarak atım ve ben beraberce yola koyulduk. Gidilecek yer uzak sayılırdı. Küçük bir rızık peşine dereler geçilecek, tepeler aşılacak, uzak köylere, ilçelere varılacaktı. Kimlerle karşılaşsın belli değil. Eşkıyanın veya itin kurdun saldırısına mı uğrarsın belli değil... Üzümleri ezmeden, çürütmeden insanlara ulaştırıp yerine yağ, bulgur, gendeme gibi rızığımız da ne varsa kışa hazırlık babından getirmek en büyük arzumuzdu.

Bir dere yatağından geçerken 4 veya 5 genç önüme aniden çıkıverdi. Belli ki bir yerlerde gizlenmişlerdi. Atımı yaşlı, beni de sakallı görünce bir anda cesarete geldiler. Yavaş yavaş yanaştılar, beni çembere almaya, etrafımı sarmaya başladılar.

- İhtiyar sepetleri bize ver ve buralardan kaybol! Diye emir yağdırmaya başladılar.

Belki de fena insanlar değildiler ama bir defa şeytana uymuş oldular. Bizde de görünüşte dervişlik var ama yürekte de pehlivanlık var. Dediklerini yapmak bize düşmezdi. Önce alttan almaya çalıştım.

-Gençler ben yoksul bir adamım ve bu sepetler benim kışlık umudumdur. Siz iyi insanlara benziyorsunuz. Yol kesmek sizin gibilere yakışmaz... Dediysen de dinlemediler. Sözlerimden cesaret alınca da beni sarsmaya başladılar..."

Pehlivan Derviş Dede, yaşlı olmasına rağmen gençlere iyi bir hayat dersi vermek istercesine hikâyesini anlatmaya devam etti:

"Sesi en fazla çıkanı ani bir hamle ile kafakola aldım ve sırtüstü yere çarpınca ciğerlerinden davul gibi ses geliverdi. Bir ayağım yerdekinin göğsünde basılı olduğu halde,

ikincisi aldığı baston darbesi ile devre dışı kalmıştı. Bir diğerine ne oldu anlayamadım ama topallayarak kaçmaya çalışıyordu.

Dayaktan hiç nasip alamayan dördüncü genç en şanslıları sayılırdı ve ‘Kaçın arkadaşlar... Dede dedik, canavar çıktı adam!’ diye hem koşuyor hem de avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Bu debdebeli yolculuktan sonra uzakça bir köye varmış oldum.

Edebük adlı bu köyün güzel insanları vardı. Arpa, buğday ve yoncadan öte çok bir şey yetişmeyen böylesi yerlerde Cimin üzümü bambaşka bir anlam ifade ediyordu. Daha yeni satış yapmaya başlamıştım ki, bir çocuk en sevimli haliyle yanıma kadar sokularak ‘Dede bir üzüm tanesi alabilir miyim?’ diye sordu. Dedim ya, meşrepte dervişlik var diye! ‘Olur, yeğenim Bismillah çekerek bir tane al’ demek durumunda kaldım. Çocuğun sevinci beni de mutlu etmişti ama koşarak gidişini yeni bir çocuğun gelişi izledi. ‘Dede, bir tane üzüm alayım mı?’ diye sorunca, Bismillah eşliğinde ona da müsaade ettim.

Aman Allah’ım! Bu köyün çocuklarının sonu gelir mi hiç? Bir gelen diğerini gönderiyor... Emmioğlu, dayıoğlu derken birbirlerini haberdar ediyorlardı ama tabi ki benim de içim daralmaktaydı. En son bir çocuk daha geliverdi. ‘Dede ben de Bismillah deyip bir tane üzüm alayım mı?’ deyince, köyüme eli boş dönmek için ‘Evlat bitti artık! Değil bismillah çekmek, Hatim indirsen bile alamazsın’ demekle yetindim.

Efendi işte bizim ticaretimiz, geçimimiz böyle olurdu.

Anadan, Babadan Yoksun Bir Şehit Çocuğu..

Kolağası, üç günlük misafirliğinde kunduracı çırağı olan küçük Muharrem ile de tanışmış ve şehit çocuğu olduğunu öğrenince hasbihal etmek istemişti.

Mahalle hocasının oda sohbetlerine gelemediği akşamlar kitap okuma görevi, hocasının gözü gibi önemseyerek yetiştirmeye çalıştığı, daha üç aylık bebekken yetim kalan bu çocuğa düşmekteydi.

-Muharrem babanı hiç gördün mü?

- Hayır efendim! Babam 40 yaşlarında iken seferberlik çağrısına gönüllü yazıldığında ben daha 3 aylıkmışım. 1 yıl sonra Erzurum savunmasında şehit düşmüş. Bazen rüyalarım gelir ama gördüğüm insanın kendisine ne kadar benzediğini bilemiyorum...

- Peki ya annen!

- Annem, ben 10 yaşında iken rahmetli oldu. Babamın mezarını ziyarete gittiğimizde verem de denilen ince hastalığı nüksetti ve orada kaldı.

Kolağası yutkunarak “hem öksüz hem de yetim, Allah kolaylık versin” diyebilirdi. “Yaşın küçük ama bir sürü hatıran vardır birini anlatmak ister misin” dediğinde;

-Hay hay efendim. Tabii her günümüzde ayrı bir macera yaşanırdı ama birini anlatayım...

Kara Mando lakaplı duvarcı Mehmet Usta duvar örerken, ben de boş zamanlarımda ve gücüm nispetinde ustaya taş ve çamur veriyordum. İşimiz mezarlık duvarını yenilemekti.

Bu çalışma esnasında eski bir mezar yerinden bir yığın odun ve tahta parçaları çıkmıştı. Çukuru doldurup duvarı üzerinden geçiriverdik. Gün boyu yol kenarında bekleyen tahtaları kimseler almayınca Ustam, ‘Sen bunları evine götür, yakarsın’ deyiverdi.

Hepsini kucağıma doldurarak tek odadan ibaret, zemini çıplak evimin ortasına bıraktım ve köy odasının yolunu tuttum. Vakit geç saatleri gösterirken, herkes evine doğru yola koyulmuş, ben de fakiraneme varmışım. Soğuk bir bahar gecesi idi ve deli bir rüzgâr ağaçları kökünden sökecekmiş gibi acımasızca sarsmaktaydı.

Evin Ortasında Parıldayan Ateş!

Şehit çocuğu küçük Muharrem anlatmaya devam etti...

Yapacağım şey, kapıyı açar açmaz hızlı bir şekilde yorganın altına girip nefesimle kendimi ısıtmak olacaktı. Efendim ev dediğime bakmayın, cin yuvası gibi bir yer hayal edin. Kerpiç ya da taşla örülmüş kireçsiz basık duvarlar, derme çatma bir kapı, güvercin yuvası gibi bir pencere, boya-badana ile henüz tanışmamışız... Gündüz vakti bile ev kendiliğinden karanlığa gömülmüş gibi dururdu. Tavanı, az bir yağmurda dahi damlalarıyla nereden sürpriz yapacağı pek belli olmayan ağaç ve toprak kaplı bir çatıydı.

Neyse, başınızı ağrıtmayayım. Eğreti duran kapıyı aralayıp kafamı içeri uzattığımda bir de ne göreyim, aman Allah’ım! Evin ortasında kocaman bir alev topu vardı ama ev buz gibiydi... Bir an kalbimin göğüs kafesime sığmakta zorlandığını fark ettim.

Bu durum, yalnız oluşun ve çaresiz kalışın en bariz haliydi. Kendimi bir çırpıda dışarı atıverdim ama zifiri karanlık bir gecede sokaklar beni barındıramazdı. O saatte tıklatabilecek başka kapı da kalmamıştı. Tekrar eve girmeye karar verdim.

Aynı manzarayı görünce bir kez daha dışarı kaçtım. Issız sokağın arz ettiği tehlikelerle gizemli alevlere teslim olmuş evimin ürkütücülüğü arasında cendere misali sıkışıp kalmışım. Öyle bir alev ki ne dumanı var, ne sıcaklığı ve ne de yanmakta olanların kokusu...

Her gün hayat cilvelisinin bir sınavına tabi tutulan ben, bugün hak etmediğim ve aklımı başımdan çıkaracak bir başka sınavla karşı karşıya kalmışım. Sonunda kararımı vermişim. Sokak herkesindi ama nihayetinde ev benimdi. Onu korumak ve yine oraya sığınmak zorundaydım. Öyle de yaptım.

Aslında bir çöp kibritim ya da bir fenerim olsaydı, onun aydınlığı ile her şeyi çözebilirdim ama kibrit dahi bulabilmek ne mümkün... Birilerinden saklanır gibi adım adım içeri girdim, santim santim yanaştım. Vücudumu istem dışı bir titreme almıştı.

Ateşin gizemli hali vücudumu adeta buzdan bir kalıp haline getirilmişti. Bu hal benim için bilinmeyene doğru umutsuz bir yolculuk gibiydi. Yaşadığım belirsizlik, ömrümden ömür götürmekteydi. Yaklaştım yaklaştım, alevlerin hareketsiz olduğunu daha da iyi anlamışım. Elimi uzattığımda, gündüz bıraktığım tahta parçaları elime değince bir kez daha irkildim.

Mezarlığın beni bir nevi cezalandırdığını sanarak tahtaların hepsini kucaklayıp yakındaki ören yerine atıverdim. Titremelerim ve baş dönmelerim sabaha dek sürmüştü. Zaman sonra öğrendim ki, meğerse uzun zaman toprak altında kalan odunlar, akşama kadar depoladığı gün ışığıyla karanlıkta fosfor gibi parıldarmış. Hocalarımdan, ustalarımdan çok şey öğrendim ama bu da hayat hocasının bana verdiği önemli derslerden biriydi Efendim.

Bir eli Muharrem'in omuzunda olduğu halde Kolağası, asker olmanın haleti ruhiyesiyle derin hayallere daldı... Belki kendi çocuklarını, belki Erzurum müdafaasını, yetim kalan çocukları, belki Muharrem'in anlattığı soğuk alevi düşündü ve Muharrem'i sıkıca göğsüne basıp alnından öperek "Sen ömür boyu ayakları üzerinde durabilecek bilge bir insan olacaksın inşallah. Yolun açık olsun" diyebildi.

Ziyaretin son gününde, Odada sıra dışı bir kalabalıklaşma ve telaşlı bir hareketlilik başlamıştı. Kolağası, meraklı gözlerle kapıdan girenleri seyrediyordu. Gelenlerin çoğu derin düşünceler içinde, bir köşeye diz çöküp sessizce oturmaktaydılar.

Aslında, önceki yıl çiftçiler için çok zor geçmişti. Yağışsız ilkbahar ve sıcak yaz mevsimi, ekinlere musallat olan hastalıklar insanları çok zor durumda bırakmıştı. Bir miktar buğday alabilenler, ambarına az da olsa un koyabilenler bahtiyar sayılmaktaydı.

Bir Teneke Buğday, Bir Kızıl Altın!

Yaşanan ürün kıtlığı nedeniyle, buğday fiyatları bölge genelinde arttıkça artmış, ekmeğe güç yetmez olmuştu. Tarlası tapanı olanlar, idare edecek kadar karınlarını doyurabilmekteydi amma diğerleri için ekme bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiş ve bir kez daha kıtlık, yokluk denilebilir ki, herkes için kader olmuştu.

Her geçen gün yükselen buğday fiyatları, tohum ekme zamanı yaklaşınca altınla yarışır hale gelmişti. Ekim için tohumluk bulmak neredeyse mümkün değildi.

Oda sahibi Hüseyin Çavuş, aslında imkânı en iyi olan birkaç kişiden biriydi. Sahip olduğu sulu tarlalardan kaldırdığı buğday nispeten daha kaliteli ve verimli sayılırdı. Bir de, Kazım'ın değirmeni adıyla bir su değirmeni vardı ki, günün fabrikası hükmünde değer taşımaktaydı.

Güz mevsiminde öğütülmek üzere getirilen buğdaylardan değirmen hakkını alırken özü sağlam, tohumluk olabilecekleri ayrı çuvallarda biriktirmekte, kavruk olanları, kepeği çok olanları ise öğütüp evine götürmekteydi. Sulu tarlalardan elde ettikleriyle, değirmenden ayırdığı çuvallar dolusu tohumluk buğdayları ambarda muhafazaya almış, kapıyı da birkaç ilave kilitle garantiye almıştı.

Herkesin yarı aç olduğu dönemlerde, Hüseyin Çavuş'un ailesi de ambardaki buğdaylara rağmen gününü kıt kanaat geçirmekteydi.

Çocukları ve eşinin "Ambarı aç da bolca ekme yiyelim" sözlerine her defasında kulak tıkamaktaydı. Son olarak hatırını saydığı Polis Ali Efendi, Topal Yahya, Tatoğlu Mehmet Efendi, Dudu Halil Efendi, Kafkas Yusuf, Çamurcu Sıtkı Çavuş, Bektaşoğlu, Hacı Veli Efendi gibi dostlarıyla bir aradayken içlerinden biri konuyu açıp, "Hüseyin Çavuş! Biliyoruz ki

senin ev halkı da ekmek sıkıntısı çekiyor. Mezara mı götüreceksin bunca buğdayı. Açsana çuvalları gardaşım” deyince, Hüseyin Çavuş şaka ile karışık “Orada da ekmek lazımmiş” deyip konuyu geçiştirmişti.

Hüseyin Çavuş mertliği, erdemli duruşu ve güzel ahlakı ile itibar sahibi bir insan olmakla birlikte, yokluk döneminde, buğdayla dolu ambarına sağlam kilitler vurması ve kendi çocuklarını bile kıt kanaat yaşatır bir tavır göstermesi eleştirilerin kaynağını oluşturuyordu.

Kimilerine göre, bir teneke buğday fiyatının altınla yarışır hale geldiği bir dönemde, Hüseyin Çavuş fiyatların daha da artmasını bekliyordu. Dedikodu olarak başlayan bu düşünce, halk arasında alıp başını yürümüştü.

Kolağasının merak içinde kaldığı son günkü kalabalığın hikmeti, Hüseyin Çavuş tarlası, çifti, çubuğu olanları davet etmiş olmasıydı. Kalabalık öğlesine çoğalmıştı ki, Odada neredeyse iğne atacak yer kalmamıştı. Sedir üzerinde biraz daha rahatça oturmuş olan Kolağası, bu yığılmaya ve neler olacağına anlam vermeye çalışıyordu.

Bu Kapıda Para İşlemez!

Kalabalığa seslenen Hüseyin Çavuş, “Komşular, akrabalar, dostlar! Geçen sene kurak bir yıl yaşadık. Buğdaylar güneşin kavurucu sıcağına çoğunlukla yenik düştü. Bu nedenle açık sınırında bir kış geçirmiş olduk. Şimdi buğdayın toprakla buluşturma vakti geldi ama piyasada bir teneke buğday, bir kızıl altına satılmaktadır. Bana göre bu açık bir vicdansızlıktır, haksızlıktır.

Malumunuz, tohum olabilecek buğdayları güz mevsimine toplayıp ambarda muhafaza ettim. Bana çok kızdığınız zamanlar oldu. Şimdi açıklıyorum... Her çiftçi için iki teneke tohumluk buğdayı borç olarak vereceğim. Çuvallarınızı getirin ve topraklarınızı buğdayla şenlendirin. Harman vakti gelince de verdiğim buğdayları geri isterim, haberiniz olsun.

Gözlerde bir parıldama, yüzlerde derin bir tebessüm, bazılarında oluşan kısmi bir mahcubiyet... Ortam adeta bambaşka bir hal almıştı. Bir zamanlar Yusuf peygamberin kıtlıkla mücadele için yaptığı öngörü, belki de Hüseyin Çavuş için ilham kaynağı olmuştu.

Hava şartları nihayet düzelince “Yolcu yolunda gerek” deyip atın koşumları vurulur ve Kolağası “Arkadaşlar zor zamanda kapınızı açtınız. Sofranıza, ekmeğimize buyur ettiniz. 3 gün boyunca ağırlandık, çok ama çok sağ olasınız. Şimdi veda vakti geldi, borcumuz neyse söyleyiniz, helalleşip ayrılalım” deyiverir.

Hüseyin Çavuş, “Efendi yolunuz açık olsun, ne borcu, tam anlayamadım” sorusunu, Kolağası “Efendi 3 gün sürede ne kadar borcumuz olduysa onu soruyorum” şeklinde karşılık verince, Hüseyin Çavuş “Efendi, bu kapı Tanrı misafirleri ve Allah rızası için açılmıştır. Burada para ödenmez, insanlık için açılmış bir kapıdır” diyerek meseleye açıklık getirmiş olur.

Kolağası haklı olarak bir şaşkınlık yaşamaktadır.

-Bunca gelen insanlar, yenilen bunca yemekler, içilen çaylar kahveler hepsi ücretsiz mi yani?

-Kumandanım izah ettiğim gibi! Burada para işlemez. Dede babalarımızdan gelen bu adet, binlerce yıl öncesine dayanır ve böylece de devam edecektir.

-Desenize Hüseyin Çavuş, bu dünya iyilerin hakkı için halen ayakta durmakta, Eyvallah!

Kolağası, köy odasında gördüğü misafirperverliği, küçük Muharrem'in evini yakmayan ateş hikâyesini, Pehlivan Dede'nin yol kesenleri hizaya getirmesini ve Bismillah çekmeleri karşılığı çocuklara üzüm taneleri vermesini, Hüseyin Çavuş'un öngörüsünü ve tarih kitaplarında yer alması gereken erdem, irfan yüklü davranışını paylaşma ve yaşatma sevdasını yüreğine nakşetmiş halde Mamahatun'a doğru yola koyulmuştu.

Bir zamanlar Anadolu coğrafyasına inci tanesi misali serpilmiş, yurt olmanın ve yaşamın esaslı nişanesi köylerimiz ve köylerin ilim, kültür, iktisadi dayanışma ve sosyalleşme merkezleri olan köy odalarımız...

Odalarımız, yüzyıllar boyu yokluklara, sıkıntılara, salgınlara ve istilalara karşı var olma mücadelesini esaslı birer Halk Eğitim Merkezi gibi başarıyla vermişlerdir.

Güzelim odalarımız; 70'li yıllardan itibaren başlayan endüstrileşme ve şehirlere göç, rahat yaşama arzusu, çekirdek aile ile başlayan yalnızlaşma ve televizyon ile devam eden toplumsal kopuşlardan fazlasıyla nasiplenmiş ve Anadolu'nun solan yıldızları olarak kaybolmaya yüz tutmuştur.

Not: Unutulmaya yüz tutmuş bu tarihi Hikâyemizin kaynağı, Kunduracı Muharrem AKDAĞ Ustanın, dost meclisi, irfan merkezi misali değerlendirilen dükkânında... Sedir sohbetlerinde, metinde adı geçenler tarafından dile getirilen anlatımlardır.

Bu insanların çoğunluğu 1900- 1920 yılları arasında dünyaya gelmiş, dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerini, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, devrimleri, çeşitli savaşları, darbeleri, kıtlıkları, depremleri görmüş, yaşayan tarih misali şahsiyetlerdir.

Yazar, 1980 li yıllardan itibaren bulunduğu bu sohbet ortamlarında dile getirilen hatıraları, unutulmaması adına kaleme almıştır.

İffet, samimiyet, vefa ve fedakârlık timsali büyüklerimizi rahmet ve minnetle anıyoruz.

TOPRAK UYANMAYINCA

(Erzincan'da Büyük Karakış Yahut Göğän Senesi)

Mayıs ayının sonları, yine dost sohbetinin kurulduğu günlerden biriydi. Kunduracı Muharrem Usta yeni bir ayakkabı yapmak üzere derilere özenle şekil vermekte, tezgâh üzerine yatırdığı yüzeyi binbir yaralı tahta üzerinde, ustura misali bıçağıyla milim dahi şaşmadan köseleleri, astarları ve derileri kesmekle meşguldü.

Bıyıkları yeni terlemeye başlamış, yıldız parlaklığında bakışlarıyla sevimli bir delikanlı olan oğlu Mahmut, tezgâh ile dikiş makinesi arasında sıkışmış vaziyette, iplik mumlamaktaydı. Yaptığı şey, ipliklerin sağlamlığını ve kayganlığını artırmak için, arılardan elde edilen balmumu ile ipliği sıvazlama işiydi. Usta, derilere şekil verdikten sonra, biz diye isimlendirilen tahta sap ucuna sabitlenmiş çivili bir alet yardımıyla delikler açmaktan ve yorgan iğnesinden irice, çuvaldızın küçük kardeşi gibi bir iğne ile meşin ya da gön diye de tabir edilen derilerin dikim işi gerçekleştirmektedir.

Filozof Fahri Dayı, Bilal Çavuş, Ömer Efendi, Hacı Gani Efendi, Tekatlıgilin Mehmet Dayı ve Hulüs Çavuş sedirlerde, iskemlede yerlerini almışlardı. Sedirler insanların ağırlığına ilaveten onların 70-80 yıllık hatıralarının ağırlığını da taşırcasına çaresizce yere doğru eğilmekteydi.

Bir ara kapı yavaşça aralandı ve selamlama eşliğinde bir çift ürkek göz içeriyi kısa süreli kolaçan etmeye başladı. Dükkânda oturanları müşteri zannederek durakladı, girip girmemedeki kararsızlığı rahatlıkla farkediliyordu. Ustanın “Buyur Efendi, buyurun” demesiyle kravatlı takım elbiseli yabancı, zor sezilir bir tebessümle “Bir tamirat işim vardı” diyerek sedirin boş kalan yerine oturuverdi.

Yeni gelenlere insanların ellerini göğüslerine hafifçe yaklaştırarak “merhaba” demeleri adettendir. Öyle de oldu. Efendi hoş geldiniz, nereden gelirsiniz, ne iş yaparsınız? babından dostluk kokan sorular muhabbetin ilk kıvılcımlarını oluşturmaktaydı. “Efendiler, ben İç Anadolu'dan Kırıkkaleli Murat öğretmenim, ilkokul öğretmeniyim.” derken kerpiç yapılı bu eski dükkândaki her detayı göz ucuyla süzmekteydi. Bir ara raflardaki kitaplara takılan bakışları, Muharrem Usta'nın “Efendi ev bulabildiniz mi, yerleşebildiniz mi?” sorusuyla yeniden insanlara yöneldi.

“Şehirde kalıyorum. Erzincan'dan günlük geliş gidiş yapıyorum Ustam.” Deyiverdi. Öyle ya, nahiyede herkesin kendisi için derme çatma ve ekseriyeti topraktan yapılmış evleri vardı. Bahçe içlerine nadiren yapılmış birkaç ilave evcik te, memurlar tarafından çoktan kiralanmıştı. Bu nedenle, birçok memur için bu şartlarda şehirde yaşamak daha elverişli bir durumdu.

Bağ, bahçe ya da dağda keven, yavşan, sığırkuyruğu sökme işlerinden arta kalan zamanlarda okuluna gidebilen Mahmut, yerinden yavaşça kalkarak testiden doldurduğu maşrapayı öğretmene uzatınca Murat hoca memnuniyetle aldı ve teşekkür eşliğinde boş kabı geri uzattı.

Buralarda şehirli ifadesi olarak bilinen teşekkür sözü pek az duyulurdu. Sağ olasın, berhudar olasın, daim olasın gibi sözlerle mukabele edilirdi. Bakır maşrapa her defasında usulen su ile çalkalandıktan sonra birkaç kez elden ele dolaştırılmış oldu.

Başlarında fes veya börkleri, bellerinde bükülerek sıkıca dolandırılmış kuşakları ve yöreye özgü şalvarları olan bu insanlar, çok az konuşmalarına rağmen hayatı daha ziyadesiyle kitaplardan öğrenen Murat öğretmen üzerinde sıcak bir etki bırakmaya başlamıştı.

Kısa ama manidar bir soru soruluyor, konuşan insanı sözü bitene kadar sabırla dinliyorlardı. “Ağzı olan konuşuyor” sözünün moda olduğu bu dönemlerde, sohbet meclisindeki bu erdemli hal çok etkileyici olmuştu. Sorular anlamlı, konuşulanlar mana yüklüydü. Bir vadinin içinde yamaçlara serpilmiş 3 veya 5 dönümü geçmeyen üzüm bağlarından ve sesi huzur fısıldayan dereden başka kayda değer yer görmemiş bu insanlar nasıl oluyordu da bu kadar güzel konuşabiliyorlardı, sorusu kafasında dolaşmaya başlamıştı.

Elindeki balmumu ve ipliği bir kenara bırakan Mahmut, tebessümlü bir yüz haliyle ile babasına dönerek “baba buraya gelmeden samanlığı temizledim. Birkaç çuval saman artığı vardı. Hayvanlar bunları yemez diye düşünüyorum. Yakında taze saman gelecek, kuru ot da fazlasıyla var. Uygunsa önceki yılın samanlarını hayvanların altına kuruluk olarak serelim.” deyince, ustanın bir an yüz ifadesi değişti, durakladı... Mühim bir şey söyleyecek olmanın

ağırlığını hissettirerek “Olur mu oğlum hiç! Sevmiyorlar demek te nasıl bir söz. Elbette yeni saman alınacak. Hatta İnsanların yiyeceğinden önce hayvanların samanını, yemini alacağız. Ama önceki yıldan da kalmış olsa, saman ziyan edilir mi hiç.

Mahmut söylediğine pişmanlık hissi duyarak “Yemiyorlar da onun için...” diyebildi.

Çocuklarına ve çevresindekilere karşı hep gizli bir tebessümle konuşan ustanın bu defaki ses tonu ve yüz ifadesi biraz farklı olmuştu. Mahmut da babasının “Öncelikle hayvanların yiyeceği önemli” demesine biraz bozulmuş gibiydi. Murat Hoca söze girerek “Ustam, biz de bu hafta çocuklara tasarrufu anlatacağız. Talebeler, genç nesiller tasarrufu, tasarruflu yaşamayı öğrenmeliler. Çocuklar, defterini tutumlu kullanmayı, ders kitaplarını alt sınıftan gelenlere bırakmak üzere temiz tutmayı bilmeliler.” kabilinden sözleriyle ustayı dolaylı olarak teyit ediyordu.

Genellikle dinlemeyi tercih eden, konuşulanlara ara sıra “Ya! Elbette” gibi mukabelesi olmasa, “Ağzımda dili mi yok acaba” dedirtecek nev’inden bir insan olan Molla Ömer sükûnetli bir ses tonuyla söze girdi. “Mahmut yeğenim! Babanın ve Murat Öğretmen’in dediklerinden ders çıkarmamız gerekir. Aslında usta, hayvanların kışlık yiyeceği, insanların beslenmesinden daha mühim derken insanı yaşatmanın önemini vurgulamış oldu.

Usta bir yandan kösele ve derinin bulunduğu yerde biz ile açtığı deliklere kibrit çöpü misali ağaç çivileri özenle vurmakta ve bu ağaçların tam ortasına dudaklarında tuttuğu demir çivileri yerleştirmekteydi. Molla Ömer sözüne devamla “Kendi günümüzde, çocukluğumuzda bir kış yaşadık. Zannediyorum 1920’li yıllardı. Zihnimizde “Büyük Karakış, ya da Göğän Senesi” olarak mih gibi çakılı kalan bir yıl oldu. Yıl diyorum, çünkü kış neredeyse tam bir yıla yayılmıştı.

Murat Öğretmen, bir hatip edasıyla başlayan bu konuşmayı nefesi durmuşçasına, hayranlık dolu yüz ifadesiyle dinlemeye başladı. Oradakilerin birçoğu, kendisi ve Mahmut hariç, bu tarihi olayın canlı şahitleriydiler. Su akıcılığında anlatılan bu hikayeyi, Mahmut farkında olmadan şaşkınlık yaşayan bir yüz ifadesiyle, iplik ve mumları elinden düşürmüş olarak, babasının az önceki sitemkâr sözlerine anlam yüklemek istercesine dinliyordu.

Anlatılanlara usta arada bir başını sallayarak destek vermekte, diğerleri ise tasdik edercesine küçük cümlecikler ile katkıda bulunmaktaydılar. Her yıl adet olduğu üzere Göğän Senesinde de kış hazırlıkları yapılmış, merakler ot ve samanla doldurulmuştu. Hatta hayvanların sevebileceği türden kayısı, kiraz, kavak yaprakları sonbaharda gazel halini alınca bahçelerden toplanarak bohçalar içinde samanlıklara taşınmıştı.

Ambarlara yeterince un konulmuş, kışlık kavurma, yağ, kayısı kurusu, saki elması, havenk havenk üzümler kilerdeki yerlerini almıştı.

Tutuşturma amaçlı dağdan toplanan geven, yavşan, sığırkuyruğu... Bağlardan getirilen kuru odunlar tandırların yakınına itinalı bir şekilde istif edilmişti. Hali vakti olmayan, yeterince hazırlık yapamayanlar için toplanan yardımlarla bütün ahali yeni bir kış mevsimine girmişlerdi.

Hani eskilerin güzel bir duası vardır. Allah kış mevsimimizi kış, yaz mevsimimizi de yaz eylesin. Efendiler galiba bu dua ihmal edilmişti ki, Aralık ayından itibaren günler, haftalar geçti, aylar geçti ama maalesef yeterince kar yağmadı. Nerede önceki kışlar... Nerede diz boyu yağan kar... Demeye başlanmıştı.

Kışın yeterince kar yağmalı ki, toprak suya doysun, dereler gürül gürül çağlasın. Bereket olsun. Sonbaharda toprağa emanet edilen ekinleri bir örtü misali soğuktan korusun... Mikropları kırsın ki hastalıklar son bulsun. Ama ne çare! Kar veya yağmuru O'ndan başka kim indirebilirdi. Başka kimin gücü yeterdi. Rızkın yüce sahibi nasip etmedi, yağmadı... Yağmıyordu işte ne çare!

Kış boyu devam eden grip salgını her kapıyı yoklamıştı adeta. Ekseriyeti çiftçilikle geçinen insanımızın mutsuzluğu, endişesi yüzünden okunmaktaydı sanki. Ticari maksatla, kışın beslemek üzere sonbahar ucuzluğunda koyun, keçi, sığır toplayan mal cambazları da şaşkındı. Kar tanelerine bağlı olan umutlar her sabah parlak bir güneşin doğuşuyla yine kar tanesi misali erimekteydi.

Aralık, ocak, şubat derken Mart ayı da kuraklıkla geçmiş oldu. Kış mevsiminde toprak çatlar mıydı hiç. En mümbit tarlalarda bile oluşan çatlaklara neredeyse el sığmaktaydı. Nisan ayı ile birlikte çiftçi için de tüm umutlar tükenmiş oldu.

Aklı kâmil büyükler “Allah beterinden saklasın” dedikçe, gençler “Bir tane kar, bir damla yağmur yok. Bundan beteri mi olurmuş.” diye itiraz etmekten kendilerini alamıyorlardı. Toprağa kazma işlemiyor, çifte vurulan öküzlerin gözleri adeta dışarı düşüyor, otlığa çıkan hayvanların yorulmaları yanlarına kalıyor, dışarı çıktıklarına bin pişman oluyorlardı.

Nisan ayının yarısına gelinmişti... Şaşkınlık verecek şekilde, Erzincan ovası gece boyu yağan ve iki karış yüksekliğe ulaşan kar örtüsü ile güne başlamış oldu. Yüzlerde, neden geç kaldın dercesine biraz sitem, biraz da tebessüm vardı. Çılgık çılgılsa sokağa dolaşan çocuklar, eline aldığı karı yüzlerine sürenler, özlenmiş haliyle topak topak kar yiyenler, üzerine bal pekmez dökmek için en temiz yerlerden tabaklara kar dolduran teyzeler, anneler... Buruk bir sevinçle karışık geç kalınmış bir buluşma yaşıyordu sanki. Gün akşam oldu, yemekler yenildikten sonra ekseriyetle iç yağından yapılan mumlar ve daha zenginlerin sahip oldukları gaz lambaları ani üflemler ile birer birer ışığını kaybetmeye başlamıştı.

Buralarda gece ve özellikle çocukların yatma saati, yerler mühürlendi bahanesiyle, akşamın alaca karanlığı ve akabinde yatsının okunmasıyla başlardı. Bu saatten sonra muhitte görünen nadir ışıklar, sayısı üçü dördü geçmeyen köy odalarının pencerelerinde süzülürdü.

İnsanlar sabah hayata başladığında, gece boyu yine kar yağdığını, kar kalınlığının neredeyse diz boyuna çıkmış olmasından anlayabiliyorlardı. Kendi mevsiminde yağmayan kar, Nisan ayının ortalarında yağmaya başlamıştı, hem de geceler boyu. Sonraki gece yine kar yağışı, sonraki geceler yine kar... Gündüz dinlenmeye çekilen gökyüzü gece adeta galeyana geliyordu, hem de sabahlara kadar. Günler geçtikçe biriken kar, pencerelerin

ışığını tam anlamıyla azaltmaya başlamıştı. İki haftanın sonunda, dışarıdan beyaz bir perde pencereleri kaplamış olduğundan, içeride ayrıca perde çekilmesine ihtiyaç duyulmuyordu.

Her gece kar yağıyor ve her sabah çam ağacından yapılma kar kürekleri sağlam bileklerle buluşup toprak damlarda hummalı bir çalışmaya koyuluyordu. Bu kadar karın günlük olarak temizlenmemesi halinde, ne yıllara meydan okuyan tomruk tersliklerin, ne onların üzerini kaplayan tahtaların ve ne de damdan yağmur geçmesini engelleyecek şor toprağın bu ağırlığa dayanması mümkündü.

Gece boyu yağan karın kalınlığı en net şekilde günlük temizlenen damlarda ölçülebiliyordu. En az yağdığı gecede bile bir karış yüksekliğe ulaşmaktaydı. Kurulmuş saat misali, tamı tamına yirmi gün boyunca her akşam başlayan kar yağışı sabaha kadar devam etmişti. Bu hal felakete, kabusa dönüşmüştü artık. Karın yüksekliği evleri tamamen kapatmış, ışık alsın diye pencere önlerinden yukarıya doğru delikler açılması mecbur olmuştu. Kendi bahtına düşen kar ile dolmuş olan daracık sokaklar, damlardan kürenenlerin de eklenmesiyle tamamen nefessiz kalmıştı. Komşudan komşuya geçişler kar altından açılan tüneller yardımıyla gerçekleştirilmekteydi.

Yaa Mahmut Yeğenim, Murat Hocam! İşte böyleydi durum.

Araya giren Tekatlıgilin Mehmet Dayı “Anlattıklarında eksiklik var fazlalık yok.” demeyi görev bildi.” Hulüs Çavuş'un “Yaramıza neşter vurdun seni sağ olasin Ömer Efendi” demesiyle kürsüde devleşmiş bir hatip misali Ömer Emmi konuşmaya devam ediyordu. Yirmi gün gece boyu kar ne demek, insan boyunu çoktan aştı, toprak damlara ulaştı. Ağaçlar, kocaman gövdeleri karda kaybolunca, sadece dallardan ibaret kalmış gibi görünüyorlardı. Dağ üşüyor, bağ düşüyor, tarla üşüyor... Hayvanlar, ağaçlar, insanlar kısaca yürekler üşmekteydi artık.

Beldenin tek can damarı olan Cimin Çayı, iki adım uzaklıkta olmasına rağmen suya ulaşmak artık mümkün değildi. Hayvanlarımız, insanımız susuz kalmıştı. Tek kaynak, kazanlar dolusu eritilen kar idi ve saatlerce eritilen kar bir kazanı ancak doldurmaktaydı. Bir kazan su da el yıkamaya dahi yetmiyordu. Öyle bir su ki, ne tadı var ne de lezzeti. Toprağa değmeyen suda lezzet mi olurmuş.

Yine günler, haftalar birbirini kovaladı. Takvimler Haziran ayının sonlarını gösteriyordu.

Nisan ayında zaten tükenmeye yüz tutmuş saman ve kuru otun birkaç haftada nihayeti gelmişti. Hayvanların melemesi, aç bir çocuğun ağlama çaresizliğini andırıyordu. Önce zayıflamaya başladılar, ardından sağımlık olanların sütleri iyiden iyiye azalmaya yüz tuttu. Gebe hayvanlar ya yavrularını kaybediyor ya da takatten düşmüş oldukları için birçoğu doğum esnasında telef oluyordu. Kısacası varoluşumuzdan beri insanlığı besleyen süt pınarları artık kurumuştü ve varlığımız tehlikeye girmekteydi. Mal canın yongası derler. Hayvanlarını bu halde görenler, kavak, söğüt dallarının uç kısımlarını, ağaç kabuklarını satır yardımı ile doğrayıp hayvanlarına vermeye başlamıştı.

Karasu kenarında sulak alanlara güç bela ulaşanlar, buralarda “Gögan denilen” uçları çivi gibi dikenli bataklık bitkilerini kesip hayvanlarına ot niyetine getirmeyi başardılar. Bu bitkileri yiyen hayvanların bir süre sonra mideleri iflas edince artık hayata tutunmaları da mümkün olmuyordu.

Gögan bitkisine muhtaç olunduğu için, bu yılın adına Gögan Senesi diyenler de oldu.

Bu dönemde bir deri bir kemik kalmış yüzlerce koyun, keçi ve sığır can veriyor, bunları kapı dışına çıkarmak, uzaklara götürmek bile mümkün olmuyordu. Kısa bir süre sonra açlık, insanlar üzerine de karabasan gibi ağır ağır tüm bunaltıcılığıyla çökmeye başlamıştı. Önce çocuklarda sonra yetişkinlerde gözlerin donuklaşması, karınların şişmeye başlaması çok zaman almadı. Mahmut Yeğenim, usta onun için “önce malın alafı, yemi, sonra insanın karnının doyması önemlidir” diyor, anlatabildim mi?

Takvimler Haziran ayının ortalarını gösteriyordu ama hesaplar çoktan şaşmıştı. Dağlar, bağlar ve tarlalar halen adamakıllı şekilde kar altındaydı. Güzden toprakla buluşan ekinler çürümüş, ilkbahar da zaten hiç gelmemişti. Karla kaplı araziye buğday mı ekilirdi.

Bilal Çavuş bütün heybetiyle geriye doğru yaslandı, derin bir nefes aldı ve derinden iç çekerek söze girdi. “Yeğenim Mahmut! Toprak ölmüştü adeta. Binlerce yıldır vakti gelince hayat fişkırان toprak, kefene bürünmüştü sanki. Normalde Güneş toprağı cana getirir ve kar yığınları için için erimeye başlardı ama ne Güneşte fer vardı ne de toprakta uyanmak için cesaret. Kar üstünde sabaha kadar oluşan sertleşmiş tabaka, akşama kadar devam eden harman sıcaklığına kafa tutmaktaydı. Bütün gayretiyle her sabah doğan güneş, kar yığına dış geçiremeyince, akşama doğru mahcubiyet duygusu içinde dağların ardına doğru hızla uzaklaşmaktaydı.

Murat Öğretmen ve Mahmut pürdikkat anlatılanları dinlerken göz bebeklerindeki ani büyümeler, anlatılanlar karşısındaki ruh dünyalarını yansıtıyordu. Hulüs Çavuş söze girerek, o yıl ağaçlarda bırakın çiçek açmasını veya meyve olmasını, yapraklar bile tam manasıyla çıkamamıştı. İnsanlar, bir umutla kazma kürek alarak tarlaya gidiyor; Güneşle toprağı buluşturmak için akşama kadar çukurlar açıyorlardı ama nafile...

“Komşu komşunun külüne muhtaç olur” diye bir söz var ya hani, işte bu dönemde bu atasözü tam anlamıyla tecelli bulmuştu. Kovalar, leğenler elde, kapı kapı geziyorduk ve tandır yakanlardan, ocağı tütenlerden, bu defalık külünü bize vermelerini istiyorduk. Çünkü, bahçelerde, tarlalarda kül atılan yerin karı daha çabuk eriyordu.

Hacı Gani Efendi'nin eli yavaşça mendiline, mendili ise pek alışık olmadık haliyle gözlerine doğru yanaştı, belli etmemeye çalışsa da nurlu yüzünden, aklaşmış sakalına doğru süzülen birkaç damla gözyaşını gizlemeyi başaramadı. “Yutkunarak, boğazında bir ceviz düğümlemiş gibi “Kaderin cilvesine bakın ki can kardeşimi bu kıtlıkta kaybettim ve bunca ömrü adeta kolsuz, kanatsız geçirdim. Kıtlık ki ne kıtlık... Allah düşman başına vermesin. Ambarda un yok, teknede ekmeç yok... Buğday bulabilmek ise umutsuz vakiydi. Bari meyve olsaydı, ama ne çare... Artık, Cimin Üzümü, dalbastı kirazı, şekerpare kayısı, nar gibi kızarmış kete, kâğıt inceliğinde tandır ekmeğı ve hayatımızın lezzeti tulum peyniri

sadece rüyalarımızın süslü geliniydi. Açlık kâbusu ise günün her saatinde evlerimizin baş konuğuydu. Yokluk, kıtlık, sefillik kardeş misali sokaklarda el ele gezmekteydi. Kar esaretinde geçen yaz mevsimi sonrasında amansız yeni bir kış dönemi ise hızla gelmekteydi.” diyebildi.

Molla Ömer yeniden söze girerek “günlerce süren açlık, ölüm getirmeye başlamıştı. İnsanlar hayatta kalabilmek adına dış geçirebileceği her şeyi yemeğe çalışıyordu. Temmuz ayında baş çıkaran otların bazılarını yiyenler, amansız bir sancıyla bir süre çaresizce kıvranıp sonsuzluğa gidiyorlardı.” Diyebildi.

Dizler vücudu taşıyamaz olmuştu. Gözlerde fer yok denecek haldeydi. Kaybedilen hayatlar, sönmekte olan ocaklar... Cenazelerin en hazin hali bu zamanda görülmekteydi. Rahmetli, düz bir zemine uzatılır, usulen yıkanıp bir parça beze sarıldıktan sonra tabuta konulur ve hayatta kalabilmeyi başarmış bir binek hayvanının semerine tabutun kolları organla bağlanırdı. Hayvan ilerledikçe yerde tabutuyla sürüklenmekte olan merhumun ardından birkaç yakın akrabası sendeleyerek mezarlığa doğru gitmiş olurlardı. Mezar kazabilmek hiç mümkün değildi. Kimseler kazma kürek sallayamaz olmuştu. Önceki yıllarda kullanılmış bir mezarın üstü açılır, çatma ağaçları sökülür, bir daha geri çıkamamak korkusuyla mezara inilmeden, merhum rast geldiği şekliyle çukura adeta bırakılırdı. En büyük acılar karşısında dahi gözler çöl kuruluğuna dönüşmüştü ve herkes umutsuzca kendi sırasının gelmesini beklemekteydi.

Ah Mahmut yeğenim, ah Murat Hocam ah! Şimdi anlıyor musunuz Muharrem Usta'nın boğazına düğümlenen olayı. Şimdi anlatabildik mi bayat samanın ve hatta komşu külünün dahi ne kadar kıymetli olduğunu.

Murat Öğretmen gayri ihtiyari “Efendi bunlar tarih kitaplarında yer aldı mı? Hem bunları derslerde çocuklarımıza anlatmamız lazım gelmez mi?” diye soruverdi. “Hocam okuma bilenimiz nispeten vardı ama yazacak adamımız nerede... Hem yazmaya kâğıt kalem lazım değil mi? Geçmişte hem Ermeni komşularımızdan hem de Müslüman âlimlerden birçoğu, önemli meseleleri yazıya dökerlermiş. Lakin gelin görün ki, Müslümanlar için elli yılı bulan savaşlar, Ermeniler içinse çetelerin çıkardığı isyanlar ve akabinde yaşanan sürgünler, eli kalem tutanların sayısını bir hayli azaltmıştı.”

Filozof Fahri Dayı uzaklara dalan bakışlarıyla “Allah o günleri bir daha göstermesin.” diyerek söze başladı. Bir adam vardı. Önce hayvanlarını, sonra evladını kıtlığa kurban vermişti. İneğini besleyebilseydi belki çocuğu da hayatta kalacaktı. Yaz ortalarına kadar toprak ana hayata dönmeyince, kaybettiği tüm sevdiklerinin üzerine bir de akli melekesini yitirmişti. Küsmüştü her şeye adeta ve bir daha ovaya dönmek üzere kendini dağlara vurmuştu. Dağa, ağaca, kuşa her neye rast gelse, boynunu bükerek ve ağlamaklı bir hal ile “Toprak öldü! Neredesin ya hay, yetiş ya Hay” diyordu. Ta ki kendisi de toprak olana kadar.

Murat Hocam, arkadaşların da dediği gibi, o zamanlar günü yazmak, olanları not etmek pek adetten değildi. Çünkü savaşlar nedeniyle eli kalem tutanlarımız, yüzbinlerce

şehidimize yoldaş olunca geriye kalanlarımız için yeni nesillere olayları anlatarak aktarmak kalıyordu ve yaşananlar kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa aktarılmaktaydı.

Köy odalarımızın baş sohbetleri bu olaylar olurdu. Deli Halil Yemen Harbini, İbrahim Onbaşı Balkan Savaşlarını anlatır, Hafız Osman Efendi ve Hafız İsmail Hoca kahramanlık hikâyeleri okurdu. Ama o gün yaşanan olaylar yazılmaya gerek görülmezdi ya da yazma cesaretini pek kimseler gösteremezdi. Küçük memlekette bunları yazacak ne bir gazete, ne de Payitahta bildirecek bir sistem vardı. Bütün memleket yangın yerine dönmüşken bizim avazımızı kim duyabilirdi ki?

Demek istiyorum ki hocam, bu olayları yaşayan bizler yok olup gitmeden bari sizler dinleyin, yazın ve anlatın ki bir devrin hatırası buhar olup uçmasın. Koca bir şehrin yaşadıkları unutulur muydu hiç! Bin yıllık hatırat dededen toruna, kuşaktan kuşağa nasıl anlatılmışsa, nasıl aktarılmışsa bu yaşananlar da aynı şekilde yüzyıllar sonrasına taşınır diyorduk. Bu olayın üzerinden henüz çok bir vakit geçmeden, maalesef şehrin başına öyle bir afet geldi, öyle bir zelzele yaşandı ki Erzincan'ın adeta kıyameti sayıldı.

Kıtık genellikle hastaları, zayıfları ve çocukları alıp götürdü ama geriye insan adına, insanlık adına yine birileri kalabilmişti. Zelzele bu şehri öylesine yerle bir etti ki, ne yaşlı ne çocuk ne de genç dinledi. Koca bir memleketi haritadan sildiği gibi tarih hafızamızı da alıp götürdü. Bu hatıraları depremde yok olmamış, yıkılmamış dağ yamaçlarında, vadi aralarında ayakta kalabilmiş köylerde, mezralarda o günleri yaşamış insanlardan dinleyebilirsiniz.

Ürkek ve biraz da meraklı gözlerle Kunduracı Muharrem Usta'nın dükkânına giren Murat Hoca ayakkabısına birkaç dikiş yaptırıp çıkmayı düşünürken saatler sürecektir tatlı ve merak celp edici sohbetin merkezinde bulmuştu kendisini.

80'li yılların belirsizliğinde ilk görev yeri Erzincan'a gelişi zaten endişeli olan Murat hoca, şehir merkezinde kalma umuduyla girdiği İl Müdürlüğü binasından bu Beldeye yönlendirilmesi kendisini adeta birkaç bilinmeyenli denklem cenderesine sokmuştu. Otobüs koltuğunun üçte birlik kısmını dolduracak eğretilikte oturarak bir süre gelip gittiği bu muhitte, esasında çekingenliğe yer olmadığını kısa zamanda anlayabilmişti.

Murat Öğretmen için Kunduracı dükkânı sadece bir dükkân olmaktan öte, tarihi adamların buluşma yeri ve tarih ya da kültür akademisi gibi işlev gören bir mekândı artık. Müdavimleri arasına gireceği bu mekânda dinlemiş olduğu Kara Kış hatırası bir yandan Murat Öğretmen'in öğrencilerine yıllarca anlatacağı hayat derslerinden biri olmuş, bir yandan da artık bu Beldede yaşama arzusunu netleştirmişti.

Not: Unutulmaya yüz tutmuş bu tarihi Hikâyemizin kaynağı, Kunduracı Muharrem AKDAĞ Ustanın, dost meclisi, irfan merkezi misali değerlendirilen dükkânında... Sedir sohbetlerinde, metinde adı geçenler tarafından dile getirilen anlatımlardır.

Bu insanların çoğunluğu 1900- 1920 yılları arasında dünyaya gelmiş, dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerini, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, devrimleri, çeşitli savaşları, darbeleri, kıtlıkları, depremleri görmüş yaşayan tarih misali şahsiyetlerdir.

Yazar, 1980 li yıllardan itibaren bulunduğu bu sohbet ortamlarında dile getirilen hatıraları, unutulmaması adına kaleme almıştır.

İffet, samimiyet, vefa ve fedakârlık timsali büyüklerimizi rahmet ve minnetle anıyoruz.

Ayrıca;

-Erzincan Belediye Başkanı **Sn Bekir AKSUN** (Dedesinden dinlemiş),

-Gazeteci Yazar Halil İbrahim ÖZDEMİR Beyin Eşi **Semra ÖZDEMİR** Hanımefendi (Kayın pederinden dinlemiş)

-Muharrem Usta'nın oğlu **Mahmut AKDAĞ** (Babasından ve kunduracı dükkanında bulunan diğer sohbet katılımcılarından dinlemiş) tarafından teyit edilmiştir.

İBRET DOLU ŞEHR-İ İSTANBUL ANILARI

(Erzincan'dan Başlayan İlim Yolculuğu)

80'li yılların ortaları, muhtemelen Lise 2. sınıfa geçtiğim yıldır... Erzincan'da, bağda bahçede, iş gücüne geçecek sakin bir yaz tatiline hazırlanırken; İstanbul'da ikamet etmekte olan abim, Fatih'te alanında başarılı Kur'an kursları olduğunu, yaz tatili için özel programlar açıldığını, benim kaydımı da yaptırmak istediğini söyleyince bir anda İstanbul yolculuğum başlamış oldu.

Osmanlı mimarisinde eski bir medrese, yüksek kubbeli ferahça sınıflar, avlusunda aheste aheste su akan mermerden bir şadırvan... Anadolu'nun birçok ilinden gelmiş pırıl pırıl bir yığın genç, meraklı gözlerle etrafı tanımaya çalışmaktaydı.

Yaz kursu için gelenlerin barınma ve eğitim işlerinin koordinasyonu ise açık liseden tıp fakültesine kayıt yaptırmayı başarmış, misafir öğrencilerden 3-4 yaş kadar büyük Trabzonlu yüreği güzel bir insana teslim edilmişti. Üç aya yakın zaman geçirdiğim bu dönem, bana hayatımın içeriği en geniş ve manalı derslerini öğretmişti diyebilirim. Pazar günlerinin tatil oluşundan istifade ederek, 10-15 kadar arkadaşımızla, hocamız da başımızda olduğu halde, Adalara gezi planlamıştık. Birçoğumuz için ilk defa gidilen İstanbul'u imkânlar ölçüsünde gezmek icap ederdi. Bir gün önceden planlar yapıldı, kumanyalar hazırlandı. Genel masrafa herkes için düşen pay ödendikten sonra pazar sabahı erkenden yola çıkılmış oldu. Otobüs, vapur derken adalardan birinde karar kıldık. Yurdumun cennet köşelerinden bir köşe; tarih kokan taş döşeme sokaklar, doğaya uyumlu küçük villalar, balkonlardan fişkırarak renk cümbüşü çiçekler, güller, ruh okşayan orman, fayton sesleri, her tarafı sarmalayan deniz, umutla uçuşan martılar... Demek ki kitaplardan öğrendiğimiz ada işte böyle bir yermiş.

Gezmeler, koşuşmalar, güreşmeler, top oynamalar, her şey gerçekten çok güzel devam ediyordu. Derken güneş tepeye yükselmiş, akabinde öğlen vakti girmişti. Namazı eda etmek için hazırlık yapıldı. Ağaçların arasında, rüzgârın tatlı esintisi eşliğinde namaza duruldu. Birkaç sevimli köpek meraklı bakışlarla etrafımızda kısa bir dolaştıktan sonra dinlenmeye koyuldular. Yakınımızda uzanan iki şeritli yoldan nadiren geçen araçlardan başka etrafta kimsecikler yoktu. Bazen bir otomobil sesinin yükselişinden, bize doğru yaklaştığı ve sesin giderek azalmasından da uzaklaştığı anlaşılıyordu. Ve biraz sonra bir diğeri... bu yolda insanlar gönüllerince ada turu yapıyorlardı.

Derken bir otomobil daha yükselen sesiyle geldi ama geldiği gibi gitmedi. Biraz uzaklaştı, durakladı sonra geri geri hizamıza kadar geldi. Kimimiz Namaza devam ediyorduk, kimimiz de dua halindeydik. Camı yarıya kadar indirilen araçtan dışarıya uzatılmış bir fotoğraf makinesi objektifi ve zor duyulan birkaç çıt, çıt sesi ve belli ki dönüşü mutlaka olacak yeniden bir gidiş... Bunlar kimdi, neden böyle yapmışlardı, bilemiyorduk. İçimize bir tedirginlik düşmüştü, açıklayamadığımız bir huzursuzluktu bu... Dönüşe karar verdik, vapurla Eminönü, Sahilde balık ekmek, akabinde otobüsle kalacağımız yere ulaştık.

Basının, boyalı- boyasız diye ayrıldığı dönemde, hem de en boyalılarından bir gazetenin ön sayfasında "Ada'da Şeriatın Ayak Sesleri! Tarikat Kampını Görüntülemeyi Başardık!" manşetiyle bir haber, ayna misali net bir fotoğrafla da desteklenmiş durumdaydı.

İşte o gün hayattan önemli bir ders daha almıştım. Basın isterse böyle de çalışabiliyormuş diye... Temmuz sıcağının ağır nemle birleşerek İstanbul üzerine bütün acımasızlığı ile yüklenince yaz mevsiminde günler biraz daha yavaş geçiyordu. Dersler tamamlanıp akşam serinliği kendini hissettirince, köylerinden belki de birçoğu ilk defa ayrılan öğrenciler hasret dolu duygularla memleketlerinin güzelliğini anlatma yarışına giriyorlardı. Günler, haftalar geçmiş ve Ağustos'tan daha yeni birkaç yaprak koparmıştık. Bir akşamüzeri abim geldi, kısa bir hal hatırdan sonra "Hacca gideceğini, oradan da Erzincan'a geçeceğini" söyledi. Otobüs parasını da kapsayacak şekilde cömert denilebilecek bir harçlık bıraktı ve vedalaştık.

Gelecek ilk pazar günü programım belliydi artık. İlk önce Eyüp Sultan Hazretlerini ziyaret edecek, sonrasında da Beyazıt'ta açılan Beyaz Saray Kitap Fuarı'nda kendimce alışveriş yapacaktım. Çevremdekilerden, kitapların çeşitliliğini ve hesaplı oluşunu dinledikçe içim içime sığmıyor, adeta pazar sabahını ipe çekiyordum. Vakit gelince erkenden hazırlandım. Memleket için yol masrafı ve bir miktar harçlık ayırdıktan sonra tüm paramı yanıma aldım ve Topkapı'dan aktarma yaparak Eyüp Sultan Camii'ne vardım. Hissettiğim iç huzuru, tabiri caizse, zirvedeydi. Ziyaret tamamlanıp ayrılık vakti gelince hürmet ve muhabbetle veda ettim.

Beyazıt minibüslerine doğru ilerleyip kendimi güç bela birisine atıverdim. Ücret vermek için cebimde kısa bir yoklama yaptıktan sonra küçük olduğuna kanaat getirdiğim parayı çıkarıp şoföre uzattım. Kitap seçme hayaliyle bir süre yol aldıktan sonra cebimi bir yokladım ki... Aman Allah'ım! Sanki bu cep bana ait değildi, içi bomboştı, kendi cebim bir an yabancı gelmişti bana... Gayri ihtiyari "Param, param yok! Param çalınmış!" diye feryat

etmeye başlayınca şoför, aracı durdurdu. Herkes birbirine bakıyor ve beni "Ne kadardı?, Diğer ceplerinden birine koymuş olabilir misin?" şeklinde soru yağmuruna tutuyorlardı. Karşılaştığım her gözü "muhtemel suçlu" farz ediyordum. İçimden "Sen mi aldın?" diye sorasım geliyordu. Belki başkası almıştır, deyip yutkunuyordum. Paramı alanın minibüsten çoktan inmiş olacağı son anda aklıma gelmişti.

Hayatımda ilk defa birileri benden haksız yere bir şeyler almış oluyordu. Olaya bir anlam veremiyor, beynimde karıncalanmalar hissediyordum. İstanbul'da belki de her gün başkalarının başına yüzlerce kez gelen bu olay kendi başıma gelince kabul edememiştim bir türlü...

Kendimce bu davranışı insanlık suçu diye nitelendirmiştim. Neden mi? Çünkü bu hareketi Eyüp Sultan Hazretlerine karşı işlenmiş bir suç gibi görmüştüm. Çünkü çalınan bir öğrencinin parasıydı. Hem de kitap parasıydı.

Yarı yolda, çaresiz bir şekilde araçtan indim. Vücudumu tarifi zor bir sızı kaplamıştı... İstanbul anlamını yitirmiş gibiydi. Derin bir sessizlik içinde kaldığım yere doğru yürümüş ve salondaki halı üzerine yüzüstü uzanıp kalmıştım. Kimseyi duymuyordum, kimseyle konuşmak istemiyordum. Bir müddet sonra hocamızın omuzuma dokunarak şefkatli bir sesle beni çağırdığını fark ettim. "Mehmet Ali neyin var?" diye sordu, durumu anlattım. Cevabı; "Allah bir kapıyı kapatırsa, mutlaka başka bir kapı açar." şeklinde olmuştu. Moral verme olarak algıladığım bu durumu, kendi kendime acaba ne kapısı olabilir ki diye yorumlamıştım. Abim İstanbul'dan çoktan ayrılmış, tanıdığım başkaca kimsede yoktu ve gökten de zembille para da inmezdi... Yani kendi kanaatimce açılacak bir kapı görünmüyordu...

Aradan birkaç gün geçmişti. Bir akşamüzeri, yurt nöbetçisi arkadaşımız herkesin salonda toplanması gerektiğini duyuruyordu. Kısa sürede herkes toplanmıştı. Hocamız geldi ve "Kuveyt'ten bir işadamının ziyarete geldiğini, öğrencileri görünce çok mutlu olduğunu ve bir miktar harçlık vermek istediğini" söyledi. Kısa bir sohbetin ardından birkaç tane kitap alabilecek miktarda -harçlık babında- para dağıttı her birimize.

Parayı alınca kafamda yeni bir ışık doğmuştu. Önceden ayırdığım harçlığım ile şimdikini birleştiren kitap alma amacıma ulaşabilirdim. Artık her bir paranın kıymetini kitap alabilme gücüne göre değerlendiriyordum.

Hafta sonu ilk işim Beyazıt Aksaray Çarşısı kitap fuarına doğru yol almak oldu. Meydanda beni ilk karşılayan tarihi Beyazıt Camii idi. Kuşluk vaktiydi ve avlu müdavim güvercinler dışında neredeyse bomboştu.

Ata babalarımızdan öğrendiğim kadarıyla, adet olan odur ki, kadim camilerde iki rekat namaz kılınması vaciptir. Şadırvana oturdum abdest almaya başladım ki, camiden orta boylu, hafif sarışın, 45-50 yaşlarında Trabzonlu olduğunu sonradan öğrendiğim bir adam, bir şeyler okuyarak bana doğru gelmeye başladı. Göz ucuyla adamı takip ediyordum. Hani camiden çıkmış olmasa, acaba benden ne koparacak duygusuna kapılmamak mümkün değildi. Selam verip diğer bir oturakta yer aldı... Baş selamı ile mukabele ettim ve abdest

alma işi bitince bana "Uşağum talebe misin?" diye sordu. "Evet" cevabım üzerine, "Ben Rizeliyim, Hollanda'da yaşıyorum, bugün geri uçacağım. Birkaç saat zamanım var. Ayasofya ve Sultanahmet Camisine gitmek istiyorum. Nasıl gideceğimi soracaktım." diye bir çırpıda birkaç şeyi anlatıverdi. Karşılık olarak "Abi biraz beklerseniz ben namaz kıldıktan sonra sizi oraya götürebilirim. Oralara daha önce gitmiştim biliyorum, bir kez daha gezmekte görmekte fayda var. Ben de şuradaki kitap fuarına gidecektim ama zaman sıkıntım yok, sonrasında da buraya dönerim" dedim. Böylece ayaküstü tanışmış olduk. Adam bu yardım teklifime mutlu olmuş, sevinmişti ve teşekkür etti.

Camiden çıktığımda, tanıştığım kişi bekliyordu, "Buyur gidelim" deyince cevaben vazgeçtiğini, camileri daha geniş zamanda gezebileceğini, kendisinin de kitap fuarından bir şeyler almak istediğini söyledi. "Siz bilirsiniz" dedim ve beraberce fuar alanına gittik. Stantları gezerken, adamcağız hangi kitapları kendisine tavsiye edebileceğimi soruyor ve şahsımdan fikir sorulmuş olma mutluluğu ve özgüveniyle önerilerde bulunuyordum. O da ismini zikrettiğim kitapları aynen alıyordu. Ben de kendime göre merak ettiğim kitapları ve taşıdığı fiyatları inceleyerek alıyordum. İşimi tamamlamış durumdaydım. Arkadaşım kendi kitapları için bir koli istedi. Önce onun aldıklarını tek tek hesapladılar, miktarını söylediler. Sonra benim kitapları geçirmeye başladım. Kitap dostu adam benim kitaplarımı da derleyip kasiyere "Bunlar ne kadar" diye sorunca, ben gayriihtiyari "Abi benim yeterince param var." dedim. Eliyle, kibarca bana "Sus" işareti yaptı. "Sen öğrencisin." diyerek hepsinin parasını ödedikten sonra ilginç bir şekilde benim kitaplarımı da alıp kendi kolisine yerleştirmez mi... Önce anlam veremedim. Belki de bu kitapları kendisi için seçtiğimi düşünmüştür diye algıladım. Şayet böyleyse, çok da önemli değildi, param cebimdeydi ve yeniden alabilirdim. Nihayet fuar görevleri bir sicim ayarlayıp koliyi sıkıca bağladılar. Hiçbir şey söylemeden olanları anlamaya çalışıyordum.

"Yolunuz açık olsun, uğurlar olsun" deyip geri dönecekken, adam bana döndü ve "Bu koli ağır oldu, Fatih'e kadar nasıl götüreceksin?" deyiverdi. Bir an durakladım "Abi bunları sizin için seçmiştik." diye cevap verdim. "Ula uşağum, benim yüküm başımdan aşkın, bunun birkaç katı da uçağa alma parası vermem lazım. Ben Sultanahmet'e her zaman gidebilirim ama seninle her zaman karşılaşmam, bunları sana hediye olarak aldım." Cümleleri su akıcılığında ağzından dökülüyordu.

Hocamın "Bir kapı kapanırsa çok daha fazlası açılır." sözü aklıma geldi. Evet, Mevlam isterse kapılarda açılır, gökten zembille para da inerdi.

Ayrılma vakti gelmişti... Yeni arkadaşımınla sarıldık, kulağıma eğilip "Duayı ihmal etme!" diye mırıldandı. Yükümün ağır olması nedeniyle, bana taksi tutması teklifini usulünce geri çevirip koliyi omuzladım. Fatih yokuşunu tırmanırken, kan ter içinde kalmama rağmen, yorulup yorulmadığımı farkında bile değildim.

Üç aya yakın süren İstanbul maceramın ardından kursta öğrendiğim bilgiler, hayattan edindiğim ders niteliğindeki tecrübeler ve bir koli kitap ile köyüme dönme vakti gelip çatmıştı. Görelim Mevla neyler... Neylerse Güzel Eyler!

BİR RAMAZAN HATIRASI

(Erzincan Yaşantıları Üzerine)

1975-76'lı yıllar...

Ramazan güz mevsiminin son demlerine tekabül etmiş, benim de ilkokula başlama zamanlarıma...

İnsanların kışın zorlukları gelip çatmadan, el âleme muhtaç olmamak için harıl harıl hazırlık yaptığı dönemler... Odun alanlar, kömür taşıyanlar, kavurma yapanlar, toprak çatıları onaranlar, ambara un dolduranlar, daha neler neler... Bir gayret, bir telaş ki sormayın gitsin.

Tüm bu telaş ve hengâmeyi daha da zora sokan Ramazan Ayının gelmiş olması ve toplumun geneline hakim olan yoksulluk hali insanları derinden etkilemekteydi. Mesela tüm ülkeyi, şehri, beldeyi girdabına almış bir fakirlik hali vardı ki; yoksulluk, kurşun yükü misali insanların omuzlarında hissettirmekteydi kendisini. Kısaca, ortalama 8-10 nüfus barındıran evlerin çoğunluğunda ekmek doyumluk, adına katamak denilen çökelek ise tadımlık olur, azar azar lokma arasına konurdu.

Bu yaşam şartlarının ve koşuşturmanın üstüne mübarek Ramazan Ayı da misafir olarak gelmiş, evlerin başköşesine bağdaş kurmuştu.

İşte hikâyemiz böyle bir dönemde yaşanmıştı. Gün boyu süren ev, ahır, bağ, bahçe ve pazar işleri bitince ev halkı akşamüzeri toplanmaya başlar. Sarının bin bir tonu sadece sonbahara has şekilde tabiatta değil, çehrelerde kendini göstermiş olurdu. Gözlerde fer kalmamış, susuzluktan çatlamaya yüz tutmuş dudaklar, dokunsan düşecekmiş gibi rüzgar etkisiyle yürüyen insanlar... Okundu okunacak, geldi gelecek derken herkesin kulağı minareden gelecek müjdeli sestedir.

Tabii bu bekleme esnasında, belki biraz şekerleme yapma hakkı erkeklere mahsus bir durumdu ve bunca insanın karnını doyurma görevi kadınlara yüklenmiş kutsal bir vazife gibidir. Pişirilen aşlar, kesme makarnalar, bahçe ürünü salatalar, Allah ne vermişse sofrada hazır olmalıydı.

Ya sonra, bitmedi sahur hazırlıkları başlayacaktır.

Benim şahsen merak ettiğim şey ise, sahurun nasıl olduğuydu. Ben uyurken insanlar acaba ne yapıyordu, sohbet dâhil ben neler kaçırmış olabilirdim.

Sahura kalkmak isteğimi her dile getirdiğimde anacığım, biraz da tepkili bir ifadeyle "Ne işin var gece yarısı ayakta, yat uyu." der ve beni susturdu. Belki benim uykumu tam almamı sağlamak, belki de sınırlı miktardaki yemeklerden oruç tutacakları daha fazla faydalandırmak amacıyla isteğimi kabul etmezdi.

Tabii, uyuma aynı mekânda, yemek ve sohbetler aynı ortamda olunca beni de bir uykusuzluk hali alırdı ki sormayın gitsin. Uyanıp ta özgür olamamak, kendini uyurluğa vermek zorunda kalmak ne zor şeymiş. Dakikalar geçmek bilmezdi adeta...

Babamın uyandıgımı fark edip, yüreğinin en engin haliyle ve müşfik bir ses tonuyla "Haydi oğlum, sahur geçiyor uyansana!" demesi, çekilmez gece için dönüm noktası gibi bir şey oluvermişti.

Elimi yüzümü yıkayıp sağlam bir Bismillah çektikten sonra sofraya kurulunca, annem "Yarın oruç tutmazsan senin ümüğünü bükürüm." demekten kendini alamadı. Sorumluluğumu biliyordum ama yüküm daha da artmış gibiydi. Sahur akabinde namazlar kılınmış ve herkes gibi ben de tatlı bir uykuya dalıvermişim. Uyandığimde neredeyse öğlen olmuştu ve aman Allahım, bir de ne göreyim! Yatmakta olduğum eyvanın sekisine konulmuş kasalar dolusu üzüm... Ben uyurken muhtemelen bir bağ bozumu sefası yaşanmış.

Evet, zayıf noktamdı yakalanmışım. Üzüm... Üzüm ki ne üzüm... Bu yaşıma kadar yenemediğim bir zafiyet gibiydi bu meyve benim için.

Nasıl olmasın ki... Kara kara, iri iri, sulu sulu üzümler, rengi neredeyse keklik pençesine dönen çöplerine sirayet ettirmiş.

Ya kabuğu yuka denilen beyaz üzümler... Bu cinsini tanımlamak hiç kolay değildir. Gerçekten de kabuğu yok gibi bir şey... Tanelerin bir tarafı altuni sarı, bir tarafında pembenin kırk tonu... Üzüm tanesinin içindeki çekirdek hiç görünür mü? Işıklı bir hal almış gibi gerçekten de görünüyordu. Öylesine ki, anne babalar kız çocuklarını "kabuğu yuka üzümüm" diye severlerdi.

Bende bu ruh hali içerisinde gözlerimi üzüme dikmişim ama akşama neredeyse bir asır var ve oruç tutmaya söz vermişim. Umutsuz bir vakadan nasıl kurtulabilirim diye düşünürken, anamdan "Akşama kadar bekleyeceksin." şeklinde okkalı ihtar gelivermişti.

Bir anda beklenmedik bir şeyler oluverdi ve o saatte dükkânında olması gerekirken babam, bahçeden içeri ağır ağır girdi ve "Yorulmuşuz yahu!" diyerek, ablamın serdiği

minderin üzerine oturuverdi. Duvara yaslandı, ayak ayaküstüne atarak sağa sola dikkatlice göz geçirdi.

Kasalar dolusu üzümlere bakarak bağ bereketine kısa bir şükür duası ettikten sonra bana döndü ve ikna edici bir yüz ifadesiyle "Oğlum biliyor musun, üzüm orucu bozmaz. Ben de küçükken yiyordum ve orucum bozulmuyordu. Kaldı ki sen tekne orucu süresini de doldurmuşsun. Sen şimdi ye ve beğendiklerinden bana da bir tabak ayırırver olur mu?" demesi ile harekete geçmem bir oldu. Babamın sözünü dinlemeyecek değildim ya...

Kısacası;Sen halden anlayan, merhamet abidesi bir adamdın...Babam, Adam gibi adam...

Sen ne fedakâr kadındın sevgili Anam...

ANA DAYAĞI

(Erzincanlı Bir Anadan, Esmâ Hatundan Hayat Dersi)

Takvimler, liseden mezun olduğu 1987 yılını göstermekteydi. Yer, Esence Dağları'nın yamaçlarında Erzincan Ovasına nazır, Cennet köşesi misali şirin bir belde... Yaz mevsiminin son demleri ve Mehmet, kısa bir süre sonra Ekim ayında, üniversiteli olacaktı. Halkta kışa hazırlık babında tatlı bir telaş, Mehmet'te ise Ankara'ya gitme heyecanı ya da tedirginliği hâkimdi.

Kimileri bağlarında yakacak odun, çalı, çırpı hazırlamakta, kimileri ambarına un doldurmakta; kimileri de kışlık ekmek, kete, peksimet yapmakta ya da leğenler dolusu pekmez kaynatmaktaydılar. Karıncaların koşuşturmasına benzeyen insanlardaki bu gayretli hal, Mehmet'in ruhunda hep tatlı bir hatıra olarak kalacaktı.

Bu meyanda, ayakkabı tamircisi olan babası bir yandan kış için verilmiş olan yeni siparişleri ustalıklı hazırlamakta, bir yandan da tezgâha dolmuş eski ayakkabıları özenle elden geçirmektedir. İşini yaparken de bir Ahi tavrında, "Yaptığın iş, iyi bir usta elinden çıktım demelidir." düsturuna özen gösterdiği her halinden anlaşılırmaktaydı. Komşuları Fehmi Dayı, evinin toprak damını ustalıklı tamir etmekte, kışın damlamasını diye taş silindire loğ çekmekteydi. Nazile Eze, bir telaşla kavurma yapmakta ve kokusu gitmiştir diye biricik oğlu Muhammet ile komşularına tadımlık göndermekteydi. Gülişah Hanım, bu güneş ele geçmez diyerek bulgurları elekten geçirmekte, Saime Abla leğende yıkadığı bulgurluk buğdayları evinin toprak damına Bismillah eşliğinde özenle sermeye çalışmaktaydı. Tütüye Bibi ise kayısı kurularını güveden korumak için günlendirmekte ve eşi Yusuf Emmi, emektarım dediği yorgun kamyonunun lastiklerini, eli yüzü yağ pas içinde değiştirmekle meşguldü.

Benzer şekilde tatlı bir koşuşturma dere yatağında da kendini göstermekteydi. Leğenler dolusu çamaşırlar, yığın yığın kilimleler, hasır veya palazlar kadınlar tarafından yıkaniyordu. Anaların "Deterjanı dikkatli kullan, sabuna güç mü yetiyor" uyarıları, genç

kızların birbirlerine nispet yaparcasına bir gayretle çamaşır çitilemeleri, teyzelerin ıslak kilimlere hışımla indirdikleri tokmakların dere duvarlarında yankılanan sesleri... Ya da su sesiyle birbirine karışan yürekten söylenmiş bir ezginin insanları bir nebze olsun dinlendirmesi, Anadolu insanının yaşamından kısa ama harika kesitler gibiydi. Hele bir de, çamaşır yıkama derdi hiç yokken, bir ahbabına yardım etme bahanesiyle, yakınlarına kız bakmaya gelen teyzelerin etrafı kolaçan etmeleri vardı ki, maharetleri görülmeye değerdi.

Bu koşuşturmalar devam ederken belediye hoparlörden, hırıltılı ve zor duyulan haliyle acil kodlu bir duyuru geçiverdi. Bu bilgi, herkesin elindeki işini bir anda bıraktıracak, yüzlerde endişe ve korku oluşturacak türden bir haberd. Dikkat dikkat!! Acil durum! Dere yatağına büyük bir sel gelmesi beklenmektedir. Herkes dikkatli olsun!!

Anonsu pür dikkat dinleyenlerden, hasırlarını, palazlarını dereye yıkayıp köprü korkuluklarına, duvar üstlerine bırakanlardaki koşuşturmaları ve hâlihazırda dereye bir şeylerle uğraşanların kaçışmaları... Her şey yerini bir anda belirsizliğe ve kargaşaya bırakmıştı. Bir kısım insanlar, geçmişte yaşanan acı tecrübeleri hızlı hızlı anlatıyor, henüz hiçbir şey görmeden, selin büyüklüğünü tasvir ediyor, bütün mahalleyi götüreceğinden dem vuruyor ve herkesin yakınlardaki tepelere çıkmasını tavsiye etmekten geri durmuyordu. Akl-ı selim bazı insanlar ise, temkinli ve sakin olmayı tavsiye etmekteydi.

Kısa bir zaman geçmişti ki, büyük bir gürültü, ürkütücü bir gümbürtü beldenin her yerinden duyulmaya başlanmıştı. Belediye hiç uyarı yapmamış ya da uyarıyı ters anlamışlar gibi, sel sesini duyan gençler, çocuklar ve orta yaşlılar olanları seyretmek için dere kenarına doru koşuşmaya başlamışlardı.

Mehmet, orta ve lise yıllarında pansiyon öğrencisi olmasının da etkisiyle, okul ve ders sorumlulukları dışında, birazcık başına buyruk hareket etmeyi, nereye gideceğini ve ne yapacağını kimseye söylememeyi davranış haline getirmişti. Bugün de aynı şeyi yaptı. Ceketini omuzlarına atıp, ayakkabılarını aceleyle giyerek evden çıktı ve hızlı adımlarla dere kenarına doğru ilerledi. Her şeyi daha iyi görebilmek, heyecan verici bu tarihi anlara şahitlik edebilmek adına en ön tarafa geçmeyi tercih etmişti.

Yüksek duvarlarla çevrelenmiş geniş dere yatağı ve sahip olduğu meyilli ortam, büyükçe bir nehrin dahi rahatça akışına elverişli gibi görünmekteydi. Mevsimlere göre azalıp çoğalan dere suyu, kendi mecrasında, coğrafyasına uygun sertlikte bazen kayaları döverek, bazen de taşların arasından nazlıca süzülerek akıp gitmekte iken şimdi gazaba gelmiş, gözü dönmüş, zulmete bürünmüş halde, çamurumsu siyah rengiyle, şaha kalkmış at misali kükreyerek ilerlemekteydi.

Vadi içlerinde meydana gelen toprak kaymaları, bazen sel suyunun önünü tıkamakta ve biriken su önündeki seti yıkarak daha büyük bir hışımla yerleşim yerine doğru tahripkar bir coşkunlukla ilerlemekteydi. İlk dalgalarda dere üzerindeki ağaç köprü alaşağı olmuştu. İkinci bir dalga, karşı mahalleye su veren kocaman demir boruları parçalara ayırmaya yetmişti. Köklerinden sökülmiş devasa ağaçlar, su önünde kâğıt parçası gibi sürüklenmekte ve dere yatağından çakıl taşı misali savrulan kayalar, yol kenarına düştükçe hayret dolu

bakışları üzerine toplamaktaydı. Merak yüklü insanlar ise daha yüksekçe bir yerde durmakla birlikte tehlikenin de yeterince farkında olmadan seli seyretmeye devam etmekteydi.

Birilerinin “Bir genç suya kapıldı” şeklinde ortaya attığı bir dedikodu, dalga dalga tüm beldeyi dolaşıp yayılmıştı. Bu asılsız söylemin kendisini bulacağını aklına bile getirmeden, hayret dolu bakışlarla dereye bakmakta olan Mehmet, bir an arkasından hiddet yüklü bir değneğin bacaklarında patladığını irkilerek farketmişti. Onsekizlik bir delikanlıya kim vurmuş olabilirdi. Hiç yoktan kim neden birisine bulaşmak istemiş olabilirdi. Değneğin etkisiyle “Oy Anam” diyerek zıpladı ve hızlıca geri baktığında bir de ne görsün! Anası Esmâ Hatun, ihramını iki kat olarak başına almış, tülbendi ile de yüzüne yaşmak yapmış, topuklarına kadar uzanan entarisi, belinden aşağı sarkan peştamalı ve elinde bir değnek parçası olduğu halde tam arkasında durmaktaydı.

Mehmet daha ne olduğunu bile anlamadan ikinci bir hamle için sopanın havalandığını görmüştü ama köteğin bu faslının da sırtında son bulmasına engel olamamıştı. İnsanlar seli bırakmış, Mehmet’in anası Esmâ Hatun’dan yediği dayağa bakar olmuştu. Artık kimin baktığı, kimin ne düşündüğü umurunda değildi Mehmet’in...

Bir gencin suya kapıldığını duyan anacığı, belli ki olayı kendi oğluna yormuş, kuzusunu korumak isteyen bir anaç çılgınlığında, Mehmet’ini aramaya koyulmuş ve bulamadığı her dakika onu perişan etmeye yetmişti. Evladını görünce de, öfke ve sevinç karışımı duygular, ana yüreğinde bambaşka bir fırtınaya neden olmuştu. “Sen neredesin cıfıtın çocuğu” deyip değneği kaldırdığında mesele çoktan anlaşılmişti. Kimileri hayretle onlara bakıyor, kimileri gülüşüyor, kimileri de “Kocaman adam dövülür mü” diye mırıldanıyordu. Ama hiçbir şey, melek ruhlu Esmâ Hatun’u sakinleştirememişti. O an, Mehmet en doğru olanı yapmak zorundaydı. Ne yediği sopanın acısı, ne insanların garip bakışları ve ne de ODTÜ’yü yeni kazanmış olmanın getirdiği fiyakasının yerle bir oluşu... Hiçbir şey umurunda değildi. En doğru olan ne ise, hızlıca onu yapmalıydı. İnsanların manidar bakışları arasında, tabanları yağlayıp arkasına bile bakmadan hızlıca kaçmaya karar verdi. Esmâ Hatun da, kısıyı andıran boyu ve kocaman yüreğiyle, söylenerek Mehmet’e yetişmeye çalışıyordu. Çocukluğunda dahi anasından bir sille, bir papara yememiş biri olan Mehmet, bu yaşında iyi bir dayak yemiş oldu, hem de yıllarca her tehlikede anam diye merhametine sığındığı öz anacığından.

Günün kalanı Mehmet için biraz sönük geçmekteydi. Anacığı, ara sıra bir şeyler mırıldanıyor sonra da “tövbe tövbe” diyerek gülümsüyordu. Eyvandaki şömine türü üç gözlü ocak başında Esmâ Hatun, alevlerin nurlu yüzünde oluşturduğu hoş yansımalar eşliğinde bir şeyler yapıyordu. Mehmet ise bahçenin bir köşesinde, sessizce bir şeyler okuyor ve zaman zaman göz ucuyla anacığını izliyordu. Taş pişirse lezzetle yenir denilen mahir aşçı, ruh okşayan yemek rehaları arasında sanatını icra etmekteydi. Bazen buram buram kızgın tereyağı kokusu, bazen yağ ile buluşan taze etin cozturtusu, bazen de güveç, tencere kenarında tınlayan bir kaşık vuruşu ve adeta ocak başında tek kişilik dev bir orkestranın muhteşem performansı...

Tencereyi alıp güveci koyuyor, güvecin yanına demlik yerleştiriyor, güveci alıp tavayı ateşe uzatıyor... Böylece ateşi en verimli şekilde değerlendirmeye çalışıyordu. Gün akşama

yaklaşmaktaydı. Mehmet, anacığına yardım olsun diye, hiç bir şey söylemeden ahıra giderek ineklerin altını temizleme ve yemleme işleriyle meşgul olmaya başlamıştı. Çok sevdiği buzağı başta olmak üzere, alını kaşkalı merkebi de ihmal etmeden, hepsini tımandan geçirdi. Elini yüzünü yıkayıp eve girdiğinde ev halkının, adet olduğu üzere akşam sofrasında toplanmış olduğunu gördü. Baba, sakalını sıvazlayarak, gün içinde büyük tehlike atlatıldığını, çocukluğunda yaşadıkları, dere yatağını bile değiştiren büyük sel felaketini akla getirdiğini anlatıyordu. Abileri Veysel ve Mustafa ise, eski dere yatağının nerelerden geçtiğini sorarak, bir nevi sohbeti genişletmeye çalışıyorlardı.

Sofra bezi serilmiş, yanları binbir nakışlı bakır sini ortaya konulmuş, kaşıklar, kağıt inceliğinde açılmış tandır ekmeği, ayran dolu sürahi ve bardaklar sofrada yerlerini almıştı. En sevdiklerinden hazırlanan yemekler sahanlara doldurulunca, babalarını takiben, Bismillah eşliğinde yemeğe başlamış oldular. Mehmet, babasının birkaç hatır sorma girişimini kısa cevaplarla geçiştirmeyi tercih ediyordu. Yemek sonrası Mehmet, mevsim meyvelerinden de atıştırdıktan sonra biraz oyalanıp yatağına çekilmişti. Bir an anacığının yanına gelerek yatağının üzerine oturduğunu fark etti. Mehmet'inin, akıl dolu diyerek sevdiği irice kafasını kucağına koydu ve ellerini tutarak, "Oğlum, kuzum, can param... Bugünkü hengâmede seni bulamayınca, az kalsın bana inme geliyordu. Yüreğim, neredeyse söñüverecekti. O kalabalığın içinde seni ne kadar aradım, dizlerimin bağı kaç defa çözüldü, ilerleyeyim derken kaç defa tökezledim ah bir bilsen?" Bunları söylerken, asla gözünde büyütmediği evladının ellerini şefkatle tutmaya devam ediyor, "Kurban olurum saçlarının teline," diyerek öpüp kokluyor, ana yüreğinin sıcaklığını, ana kucağının rahatlığını hissettiriyordu. İşte o anda, hayatının en mutlu ve en huzurlu anlarından birini yaşıyordu Mehmet. "Bak yavrum, kısa bir zaman sonra gurbete gideceksin. El kavuşmaz, ayak ulaşmaz. Seni, sana ve Yüce Mevla'ya emanet edeceğim. Burada sel ağzında beklediğin gibi, orada da tehlikelerden kendini ya korumaz isen..."

İnsanların en önünde dereyi seyrederken ya sular seni alsaydı, ya gözün kararsaydı, başın dönüp kendini koruyamasaydın... "Ben ne yapardım. Sensizliğe ben nasıl dayanırdım. Belki yaptığım yanlıştı ama ben anayım" diyerek evladının yüzüne doğru duygularını terennüm ediyordu.

Esmâ Hatun birkaç hafta sonra oğlunun çantasını hazırlamış ve hayat dersini bir tatlı sert bir öğretmen edasıyla zamanlıca vermiş olarak dualar eşliğinde Mehmet'ini gurbete uğurluyordu.

Mehmet ise bugün, yaşı elliyi çoktan geçmiş olduğu halde bu hatırayı göğsünde bir madalya misali yıllardır gururla taşımaya devam etmektedir.

OKUL YOLUNDA KURTLARLA DANS

Yıl 1981.. Erzincan İmam Hatip Lisesi Ortaokul kısmında birinci sınıftayım.

Birçok öğrenci gibi ben de geleceğimi aramak, hayatımı kurtarmak için her gün sabah 7.00 otobüsüyle Üzümlü'den (Cimin) Erzincan'a hareket etmekteyim.

O dönemlerde maddi sıkıntılar diz boyu.. Babam (Nur içinde yatsın) ayakkabı tamirciliği ile hem kalabalık bir aileyi geçindirmekte, hem de 3 çocuğunu okutmaya çalışmaktadır.

Durumumuza vakıf olan biletçi Ahmet dayı (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) ücretleri toplarken sıra bana geldiğinde, kolumu hafiften çekerek para almadan otobüsün arka tarafına yönlendirmekteydi. Böyle olduğu günlerde cebimde kalan parayla ya bir simit alma imkânı buluyordum ya da ertesi gün babamdan, "ihtiyacım yok" diyerek para almıyordum.

Yüzünde tatlı bir tebessüm oluşan babam aslında birçok şeyin farkındaydı.

Bir sabah otobüse gittiğimde hoşnut kalmayacağım bir durum olmuştu. Biletçi Ahmet dayı, şeker fabrikası işçilerini götürmek olan sabah 6.00 otobüsünde görevlendirilmişti.

Şartlar ağırlaşmış olsa da, ben artık 06.00 otobüsüyle gitmeye karar verdim.

Rahmetli anacığım her sabah saat 5.00 da uyanır ve sobayı tutuşturur, çayı hazırlar.. Kahvaltımı yaptıktan sonra sabahın zifiri karanlığında beni dualar eşliğinde yola koyardı. Çoban köpeklerinin olduğu yerlerden babamın gözetiminde geçer ve sağ salım otobüse ulaşırdım.

Erzincan'a vardığımızda saatler henüz 7. 00'ye bile ulaşmamış oluyordu ki, etraf hala adamakıllı karanlıktı. Okula benden sonra ulaşan ilk kişi genelde kaloriferci amcamızdı ki, zamanla ahbap olmuştuk ve gelişiyse sanki benim için gün aydınlanıyordu. Hele o kazan dairesinin kapıları açıldığında yüzüme dokunan ılık havanın hoş etkisi, dışarı çıkarılan kömür külünün sıcaklığı hissedilmeye değerdi.

Yine kışın ağır şartlarının hâkim olduğu, dondurucu havanın iyiden iyiye kendini gösterdiği günlerden biriydi.

Sırtımda ağır çantam, gözlerimde uyku mahmurluğu ve yürüdükçe duyulan buzlanmış kar hışırtıları eşliğinde otobüs mahalline varmak üzereydim ki, son sınıfta okuyan 7-8 kişilik

bir grup abimizin otobüs kapısında kümelendiğini gördüm. Bunların babacan tavırları, ağır abilikleri, beyefendi davranışları biz alt sınıf öğrencileri üzerinde olumlu bir etki bırakıyordu. Bazen aynı köyden olmanın etkisiyle koruyucu tutum sergiliyorlar, bazen derslerimizi iyi çalışmamız noktasında tavsiyelerde bulunuyorlardı. Kısacası, güzel yürekli insanlardı.

Haftalardır müdavimi olduğum bu saatte ki otobüste ilk defa okulumuzdan başka öğrencilerle karşılaşıyordum.

Beni fark edince şaşırıldılar. Çelimsiz, sıksa bir çocuk sabahın erken saatinde, hayatın bütün yüklerini omuzlamışçasına... Ne işi vardı acaba? Nev'inden soruları duyar gibiydim.

Önce sorabilecekleri şeyleri düşündüm, açıkçası biraz rahatsızlık da duymuştum..

Her neyse, yanlarına yaklaştığımda tebessümlü ve meraklı şekilde neden bu kadar erken geldiğimi sordular. Soruya soruyla cevap vererek, 'hayırdır abi siz niye erkencisiniz' diye karşı hamle yapmayı tercih etmiştim.

Önemli bir sınavları varmış, akşam ders çalışmak için birinin evinde toplamışlar. Hepsi gençlik döneminin zirvesinde.. sohbet, şamata, gırgır.. bir bakmışlar saat gece yarısını bulmuş, uykuları da çoktan gelmiş. 'Şimdi yatalım yarın sabah ilk otobüsle varıp okulda çalışalım' diye sözleşmişler ve gelmeyen içinde kendilerince bir ceza koymuşlar.

Artık benimde cevabım hazırды. 'Abi ben de ders çalışacağım onun için erken geldim' diye karşılığını verdim.

Her şey doğal mecrasında seyrediyordu.

Otobüs hareket etmiş, Ahmet dayımız ağır ve vakur hareketlerle yolcular arasında hareket ederek biletlerini teslim etmekte, paralarını almaktaydı. Bana sıra gelince, şefkat dolu tavrıyla başıma hafifçe vurarak 'dolaşma ayak altında' deyip çok zaman olduğu gibi yine pas geçmişti.

Derken, yarım saati aşkın yolculuğumuz, şehir girişinde okulun önünde son bulmuştu.

Ovaya, karanlık, sessizlik ve yine acımasız bir soğuk hâkimdi.

Kışların vazgeçilmezi kar, bomboş olan araziye gizemli bir hava katıyordu ve hele yol kenarlarını kaplayan devedikenleriyle buluşmuş hali, biraz da rüzgârın etkisiyle, adeta pamuk şekerini andırıyordu.

Her zaman olduğu gibi ürkek ve meraklı gözlerle bir çırpıda sağı solu kontrol ediverdim.

Allah Allah! sanki ortamda tuhaf bir hal vardı ve ot yığınları arasında bir hareketlilik fark ediyordum.

Ani bir refleks ile 'Abi bakar mısınız? Bir sürü köpek var' diye seslenerek dikkatlerini o yöne çektim...

Korkmuştum ve esasında Köpek olmadıklarını da fark ediyordum. Ama belki de emin olamadığım için böyle demeyi tercih etmiştim.

Beraberce o bölgeye odaklanınca içlerinden biri, 'bunlar kurt' diye bağırdı. Otobüs çoktan gitmişti ve kaderimizle ya da kurtlarla baş başa kalmıştık..

Yapılacak şey belliydi. Var olmak için başka tercihimiz de yoktu... Hepimiz birden yüksek sesler çıkararak ve çantalarımızı sağa sola sallayarak kurtlara doğru ilerlemeye başlamıştık.

Benim şansım mıydı, yoksa kurt sürüsünün şanssızlığımı bilemem ama normalde yalnız yaşayacağım kurtlarla buluşmada, şartlar biranda değişmiş ve biz kalabalık taraf olmuştuk.

Bu belki de anacığımın beni her yolcu ettiğinde ardımdan okuduğu uzun uzun duaların Allah indinde koruyucu etkisi ve yansımasıydı.

Kalabalığın korunma içgüdüleriyle birlikte hareket ederek tehlikenin üzerine doğru yürümesi, kurtları bir anda ürkütmüş ve kaçmalarını sağlamıştı.

Kendileri için pusu olarak kullandıkları devedikenleri kaçarken sanki ayaklarına dolanıyordu..

Söyleyebilirim ki bir dua ve Allah'ın bir lütfu ile bugün hayat yolculuğumuz devam etmektedir.

TANRI MİSAFİRİ

(*Erzincan Yaşantıları*)

Murat öğretmenin Kunduracı dükkânına ilk uğramasının, çekingen bakışlarla içeri girişinin üzerinden neredeyse birkaç ay geçmişti. Artık her fırsat bulduğunda, ders çıkışlarında bazen bir selam vermeyi, bazen de saatler süren sohbetlere katılmayı adet edinmişti.

Temmuz ayının başları, yerel deyimiyle, kiraz mevsiminin son demleriydi. Okul, Haziran ayının ortalarında kapanmış ama öğrenciler için tamamlama kursları ve bütünleme sınavları devam etmekteydi. Derslerinde yeterince başarılı olamamış birkaç öğrencinin, çantalarını yüklenerek kimselere görünmeme gayretiyle, ara sokaklardan okula gelip gidişleri birkaç güne kadar son bulacak ve öğretmenler için de yaz tatili başlamış olacaktı.

Başka illerden gelen her memur gibi Murat öğretmen için de, anne baba özlemi had safhadaydı. Her gelişinde hoş sohbetle karşılanan ve muhabbet duyguları ile ayrılan öğretmenimiz, belki de bir Allahısma marladık nev'inden uğradığı dükkânda, hatırı sayılabilecek ilginç bir olayla daha karşılaşmış oluyordu. Gün, ikindi vaktini çoktan devirmiş ve son ışıkları kuvveti ölçüsünde içeriyi aydınlatmaktaydı.

Usta, dükkânında son kontrollerini yapmakta, gün içerisinde teslim alınmamış ayakkabıları bir tarafa ayırmakta, yarının işlerini de sakin bir tavırla planlamaktaydı. Erzincan'da lise öğrenimine devam eden oğlu Veysel, dükkâna gelmiş, babasıyla birlikte eve gitmeyi beklemekteydi. Dükkânın bir köşesinde, bir yerlere gönderileceği belli olan, ağzı yaprak ve gazete kâğıdı ile örtülü ve ipliklerle bağlanmış orta boy bir zembil, kiraz doldurulmuş halde, adeta sahibinin eline takıp bir yere götürmesini beklemekteydi. Murat Hocanın yarı açık kapıdan mekâna girmesi ile ustanın gülümseyerek “hocam buyurun, sizi bekliyordum” demesi bir oldu.

Otlaktan dönen nahır sürüsü, dükkân ile dere yatağı arasına sıkışmış halde, birbirlerini itekleyerek, yorgun adımlarla evlerine doğru aheste aheste gitmekteydi.

Usta, sakin tavırlarla önlüğünü çıkardı, çekicini tezgahın üzerine koydu ve ağır çekim bir filmi gibi yerinden kalkıp sepeti kulpundan kavrayarak “hocam, belli ki bugün veya yarın memleketine gideceksin. Bu kirazı, buraların mahsulü diye evine, ana babana götürüver, tadına baksınlar. Murat hoca “sağ olasın Ustam, ama hiç gerek yoktu” diyerek memnuniyetle elini uzattı. Bunu ince bir düşünce olarak görmüş ve içindeki mutluluğu bir an yüzüne aksetmişti.

Artık ayrılık vaktiydi. 2 ay kadar sürecek bir ayrılık vakti. Veysel etrafı toparlamakta, Murat hoca ise bir taraftan ağır başlı genci seyrederken muhtemelen bir taraftan da ayrılırken söyleyeceği birkaç cümleyi düşünmekteydi.

Halk ağzında “dar zaman” olarak tabir edilen bu vakitte, kapıda bir anda üç adam beliriverdi. Yüzleri kavruk, elbiseleri epeyce eski ve başka yerlerin adamları oldukları her hallerinden belliydi. En önde duran ve atmışlı yaşlarında olduğu anlaşılan adamın gölgesi, ta karşı duvarı kaplamaktaydı. Mahcubiyet duygusuyla verildiği her halinden belli olan bir selam akabinde “Usta, biz gurbetçisiyiz. Tanrı Misafiri kabul eder misin?” cümlesi dudakları arasından yarı umut, yarı umutsuzlukla dökülüyordu. Adamlardan diğer ikisi ise, kapıdan ilk gireni sözcü seçmişçesine neredeyse hiç konuşmuyorlardı.

Murat hoca, şimdi ne olacak merakıyla, Veysel de haftanın yorgunluğuna bir iş daha ekleneceği durgunluğu ile adamlara bakarken, Usta verilen selama daha güçlü şekilde mukabele ederek “Buyurun hele Efendiler, Siz kimlersiniz, nerden gelir nereye gidersiniz? Hele bir oturun bakalım! Şeklinde mukabelede bulundu. Veysel, evdeki kalabalık nedeniyle kendisine bile yatacak yer kalmamış olabileceğini düşünerek, bir iki laf eder giderler umudunu taşımaktaydı. Benzer şekilde Murat Hoca da Usta'nın evinin çok kalabalık olduğunu dükkândaki sohbetlerden zaman zaman duyduğu için, Tanrı misafirlerinin bir başka kapıya gitmekten öte çareleri olmadığını aklından geçiriyordu. Makul olan da, mevcut şartlarda buydu.

“Efendi, biz Erzurum vilayetindeniz. Horasanlıyız, geçimimizi çerçilikle sağlarız. Anlayacağınız, köy köy, mezra mezra gezer, cıncık boncuk satarız ve karşılığında aldığımız un, yağ, bulguru şehirde paraya çeviririz. Bugün yolumuz sizin beldeye düştü. Lakin iş uzayınca son otobüsü kaçırmış olduk. Oradakilere kalacak yer sorunca da, Sizlerin misafir edebileceğini söylediler, Biz de geldik. Tüm hikâyemiz budur. Evet belki de bu muhitte misafir ağırlayabilecek bir çok inan vardı ama yaz mevsimi nedeniyle aileler ekseriyetle tarlalarında ya da bağlarda gecelemekteydi. Kısa bir süre önce merkezden buraya taşınan Murat hocanın da başını soktuğu kiralık bir odacıktan başka bir yeri yoktu. Hem teklif etmek de, gurbetçi biri için uygun düşmezdi.

Usta her zamanki sakin tavrı ve vakur haliyle “Efendiler, tekrar hoş geldiniz. Doğrudur, bizim evimiz geniştir lakin yaz mevsimi nedeniyle dışarıdan misafirlerimiz vardır. Sadece ev nüfusumuz on kişidir. Erzurum'dan, Sivas'tan yeğenlerim aileleriyle birlikte bizde kalmaktadırlar. Bazı günler sofraya otuz kadar kaşık koymamız gerekiyor. Murat Hocanın gözlerinde bir şaşkınlık oluştu ki, gizlemesi mümkün değildi. Ne demek 30 kişi? Yabancılar da evdeki kalabalığı düşünerek, yanlış kapıda olduklarına kanaat getirmiş ve adeta haklısın diyecek iç çekmişlerdi. Usta, “arkadaşlar emin olunuz ki evde yatmak için bana dahi yer kalmıyor. Mecburen her akşam mitili dama atıyorum” derken her sözünde bir ciddiyet hissedilmekteydi. Belki de bu ciddiyeti nedeniyle tanıyanlar kendisine, gölgesi bile ağır adam demek ve o konuşurken insanlar doğruluğuna inanma mecburiyeti hissetmekteydiler.

Lakin arkadaşlar, görüldüğü üzere bu dükkânda üç tane sedir mevcut. Yerler de süpürlenmiş, tertemiz. Şuracıkta kışlık paltom, bir battaniyem ve keçi postundan namazlığım var. İsterseniz onları üzerinize alıp, yerde ya da sedir üzerinde sabahlayabilirsiniz. Bu sözleri duyan misafirler için batmakta olan Güneş adeta şimdi yeniden doğmaktaydı. Yüzlerinde hoş bir gülümseme meydana gelmişti. “Bu imkân, bizim için lüks otelden daha iyidir. Allah razı olsun Ustam” diye mırıldandılar. Murat Hoca, bu yaklaşıma, böylesi bir çözüm bulunmasına anlam veremiyordu. Hiç tanımadığı üç insan gelecek ve dükkânda sabahlamaları için biricik ekmek teknesi onlara emanet edilecekti. Bu nasıl olabilirdi? Bu nasıl bir güven duygusuydu, itimat idi?

Aslında, Usta atmış yıllık ömründe insan sarrafı olmuştu, Ama bu güven duygusu bambaşka bir şeydi. Usta, oğluna dönerek “evladım iki koşuda git, anacığın misafirler için yiyecek bir şeyler hazırlamasını söyle ve yemekleri buraya getiriver.” Şeklinde tembihledi.

Hocanın kucağında tuttuğu zembile gayri ihtiyari de olsa sahip çıktığı kadar bile, Usta dükkânını önemsememiş görünüyordu. Bir esnafın kırk yıllık yaşamı gizliydi bu mekânda... Yeni yapılmış ayakkabılar, rulolar halinde kösele, tabakalar halinde rengârenk deriler, kilolarca çivi, alet- edevat ve en önemlisi antika olma yaşına ulaşmakla birlikte tıkr tıkr işleyen Singer marka dikiş makinesi 3 yabancıya emanet edilmekteydi. Hem de çerçilik yaptığını söyleyen ve zorda kalmış üç gezgin yabancıya, hiç tanımadık insanlara... Ve hem de 70'li yılların sonlarında kimsenin tam olarak ne anlama geldiğini bilmediği “anarsistler geziyor” sözünün kulaktan kulağa dolaştığı bir zamanda.

Dükkânda misafir olduğu haberi eve ulaştığında, düğün yemeğini aratmayacak bir hengâme ortamında akşam sofralarının son hazırlıkları yapılmaktaydı. Veysel durumu anası Esmâ Hanım'ın kulağına eğilerek sessizce söylemeyi tercih etmişti. O kalabalığın, onca misafirin ev sahibesi Esmâ Hatun hiç renk vermeden, bir olumsuzluk dahi göstermeden, tamam mahiyetinde başını sallamakla yetindi.

Gün içinde pişirilen mayasız ekmek, küçük küçük doğranarak tepsilere doldurulup ocakta kısa süreli ısıtılmasının ardından yamaktaki kızgın tereyağı dikkatlice ekmeğin üzerine serpildi. Kıvama getirilen yoğurt tahta kaşık yardımıyla ekmekle buluşturulduktan sonra haşlanmış yumurtalar doğranarak tepsi üzerindeki yerini almış oldular.

Yemek vakti kapıya gelen herkesi sofraya davet etmek, yemek yedirmek bu belde edetten olduğu için yemekler biraz daha fazlaca yapılırdı. Mesela, gün boyu kapı kapı dolaşan dilenciler, bohçacılar yemek vakti gelince mutlaka bir evde misafir edilir ve bu davranış, ekmeklerini paylaşmanın getireceği berekete bağlanırdı. Hele ki bu gelen çocuklu veya hamile ise karnı mutlaka doyulur ve göz hakkı deyip, gördüğünden tatması sağlanırdı. Anadolu irfanıyla yoğurulmuş erdemli bir toplumun hikmet yüklü insanları, ileriki zamanlarda özlemlerle anılacak davranışlarıyla tarihe not düşmüş oluyorlardı.

Yemek bohçası ortaya açılınca mis gibi bir tereyağı kokusu etrafı kaplamış oldu. Sofra bezi yere serildi ve misafirler tepsi etrafında dizüstü oturdular. Usta ayrı bir tabağa aldığı bir miktar yemeği bir kaşıkla birlikte hocaya ikram ederek sediri gösterdi. “Murat Hocam, bu

yemeğın adına “ekmek boranisi” derler. Yöreye has bir lezzettir, tadına bakıver. Bu yemek, Murat Hocanın hayatı boyunca unutamayacağı bekârlık döneminin ana çorbası kadar nefis lezzetliydi.

İsminin Yusuf olduğunu söyleyen Tanrı Misafiri “Ustam, Sen kapıyı üzerimize kilitleyiver. Sabah gelir açarsın.” deyince Usta, “Olur mu öyle şey. Burası deprem memleketi, deprem bölgesidir. Allah korusun! Bir sıkıntı olursa, vicdan azabı çekmek istemem. Kapıyı sürgülüleyip yatınız, sabah kahvaltıyı birlikte yaparız.” Diyerek hayır duasıyla ayrılmış oldular.

Vakit gece yarısını bulduğunda Murat hocaya yatak adeta diken olmaya başlamıştı. Usta acaba yanlış mı yaptı? Yabancılar dükkâna zarar verebilir mi? ya bir şeyler kaybolursa Usta'nın hali nice olur? diye düşünmeye başladı. Gecenin sessizliğinde birkaç direkt lambasının cılız ışığı altında belirli belirsiz bir gölge dolaşmaktaydı...

TARIM MEDENİYETİNİN BAŞKENTİ, ERZİNCAN

Tarım, insanlığın avcılık ve toplayıcılık serüveni akabinde, üretim amaçlı toprağa ilgi duyması ile başlamıştır. Yerleşik hayata dayalı oluşan medeniyetin belki de ilk nişanıdır. İnsanın özünü keşfetmesi, vahşi duygularını ıslah etmesi sürecidir. Avcılık denen, bir şeyleri yok ederek kendi hayatını sürdürme algısından çıkıp topraktan üreterek varlığını idame ettirme sürecini başlatmaktır. Bu yönüyle tarım, insanın yok etmeden var olabilme becerisidir.

Toplumlar tarihi süreçlerinde tarıma yönelmiş; gayret, bilgi ve becerileri ölçüsünde de başarılı olmuşlardır. Bilindiği kadarıyla, medeniyetin beşiği olacak şekilde Mezopotamya ve Nil Havzasında filizlenen tarım kültürü, Uyguristan'da zirvelere taşınmış, bu toplumlarda toprakla iştigal sistematik bir uğraş halini almıştır. Yine Uygur Türkleri sayesinde turfanda, tarım gibi kavramlar literatürde yerini almış ve toprağın vazgeçilmezi olan suyun binlerce yıl önce açılan kanallar ve tüneller sayesinde verimli topraklarla buluşturma becerisi Uygur Türklerinin uygarlığını tescillemiştir.

Diğer yandan, tarım kuşağında yer alan Anadolu'da da toprağa dayalı üretim insanlık için vazgeçilmez bir durumdur. Devasa miktarlarda üretim yapılan tahıl ambarı mahiyetinde uçsuz bucaksız ovalarımız... Hayallerde cenneti andıran çay ve fındık bahçelerinin uzayıp gittiği illerimiz... Kayısıyı en iyi ben bilirim, elma benim işim, portakal bizden sorulur iddiasını başarıyla sürdüren şehirlerimiz vardır.

Ama, Anadolu'da Erzincan'ımız; Birçok yerde olmadığı şekilde ustaca yetiştirilen ürün çeşitliliğiyle, her bir ürünün tadına doyumuz oluşuyla, asırlardır dededen toruna aktararak gelen bilgi birikimiyle, insanın toprağa ve tarıma olan tutkusuyla, araziyi mahirane kullanımıyla tarım medeniyetinin başkentlerinden biridir.

Erzincan, yükselteleri ile insana ürperti veren, başı neredeyse göklerle buluşan Doğu Anadolu coğrafyasının ortalarında, tarıma oldukça elverişli bir vaha gibidir. Burada iklim ılımanlaşır, akarsular sakinlik bulur, üretim için can atan toprak insanı kendine hayran bırakır.

“Erzincan'a Girdim Ne Güzel Bağlar” türküsünde terennüm edilen üzüm bağları, çocuk ve kuş cıvıltılarının birbirine karıştığı güzelim bahçeleri bu şehrin alametifarikasıdır.

Esence Dağları'nın yürümekte bile ustalık gerektirecek yüksek eğimli yerlerinde, insanların hiçbir matematik fizik veya mühendislik eğitimi almadan, ata babalarından aktarılan bilgi birikimiyle eline kazma küreği alıp onlarca metre uzunluğunda “baran” dedikleri taraçları suyun en ideal akıntıyla ilerleyebileceği ve erozyona veya heyelana neden olmayacak şekilde sıfır hatayla açabilmeleri takdire şayandır.

“Tarla karın doyurur, bağ ise gönül doyurur.” ilkesiyle, araziyi makul kullanma adına, yüzyıllar boyu, kuşkonmaz yamaçlara meyvelikler yaparken, ova düzlüğünü sebze ve tahıl üretimi için kullanmaya özen göstermeleri... Toprağı zayi etmeme adına özellikle köylerde Anadolu irfanına uygun şekilde insanların evlerini tarıma en elverişsiz dar alanlarda ve küçücük ölçeklerde yaparak aziz toprağın hatırına rahat yaşamlarından vazgeçmeleri toprağa verdikleri kıymeti gösterir.

Dünyanın birçok yerinde tahıl üreten insanın sebze üretiminden, bir meyveyi üreten çiftçinin diğer meyvelerin üretiminden pek fazla anlamamasına rağmen, Erzincan'da her bir çiftçinin genlerde yerleşmiş bir şekilde, üzümünden kiraza, elma, ceviz ve kayısıya, tahıldan domatese, fasulye, biber ya da lahanaya kadar her ürünü inceliklerine kadar vakıf bir şekilde üretebilmeleri...

Yine toprak sevgisi yönüyle, “Yere düşersen toprakla kavga etme, gülümse ve kalkarken bir avuç toprak al.” düsturunun ekseriyetle bu şehirde hayat bulması.... Çünkü insan genelde yere düşünce öfkelenir, acısıyla uğraşır, toprağı yumruklar. Ama olan olmuştur artık. Erzincanlıya göre ise, insan her düştüğü yerden “özümle buluştum” diyerek bir avuç toprak olsa kendine orta yollu bir bahçe yapabilir. İşte bu erdemli bakış, Anadolu'yu Türk'e yurt yaptıran toprak sevgisinin, tarım tutkusunun Erzincan'da vücut bulmuş halidir.

“Bağ kazımı” denilen bağların çapalanmasından, tarlada ekinlerin kaldırılmasına kadar birçok alanda göreneklere dayalı işbirliğinin imece usulüyle sürdürülmesi...

Toprakla uğraşmanın getirdiği bireysel ve toplumsal anlamda sükûn bulmuş ruh halinin şehre hakim olması...

Göze, ruha, kalbe, bireye, topluma kısaca, şehri şehir yapan bütün unsurlara ziyadesiyle hitap eden tarım, Erzincan için vazgeçilmez bir medeniyet oluşturmuş ve bu Şehiri tarım medeniyetinin başkenti ilan etmiştir.

Devrin bilgesi olarak bilinen Bizans kralı, Erzincan'ı dağ eteklerinde bir gerdanlığın incileri misali kurulmuş yerleşimlerden oluşan bağ ve bahçelerle süslü harika bir şehir olarak tanımlamaktadır.

O'ndan sonra yönetimde olan krallar tarafından tüm risklere rağmen ovanın ortasına kurulan ve kimselerin itiraz etmediği bir yapılaşma bir tarafa bırakılırsa; 1939'dan sonra Alman mühendislerin de yönlendirmesiyle şehrin depreme dayanıklı dağ yamaçları yerine tarımın altın tabağı kabul edilen bugünkü araziye, fay hatlarına rağmen inşa edilmesini göz ardı edilebilirse; Son zamanlarda, daha erken olsun daha fazla kazanma kaygısıyla yüzyıllardır tarla olarak kullanılan düzlük arazilerin üzüm bağına veya meyveliklere dönüştürülmesi gerçeği gibi olumsuzluklar yaşanmış olmasına rağmen; Dünyada benzersiz lezzetli Cimin üzümüyle, elması, kirazıyla, üç ayı aşkın süreyle meyve veren dutuyla, tadına doyum olmaz sebzeleriyle, mis kokan buğdayıyla bu şehir tarım medeniyetinin olmayı hak etmektedir.

Fırsatı olan herkesi, yüksekçe bir yere çıkıp, yüzyılların eseri olan o muhteşem nizama sahip bağ, bahçe, tarla oluşumlarını seyretmeye davet ediyorum.

Sebze, meyve reyonlarına uğrayıp, ömre ömür katan taze ürünlerin lezzetine bakmalarını buğday meydanına girip, saruç, pestil, bastık, dut kurusundan tatmalarını bir de

peynirciler sitesini turlayıp tandır ekmeğinden bir dürüm sarmalarını bir dost olarak biraz da çekinerek, tavsiye ediyorum.

Çekinerek tavsiye ediyorum çünkü bu kadar enstantaneyi bir arada yaşayanlar, kalemimin gerçekleri anlatmada ne kadar kifayetsiz kaldığını hemencecik fark edeceklerdir.

Evet dostlarım,

Erzincan, tarım medeniyetinin önemli bir başkentidir ve bu farklılığın farkındalığı ile bu zenginliği koruyalım, yaşatalım.

Not: Yazı içeriği yazarın kişisel düşüncelerine dayanmaktadır.

ATEŞİN KIYAMADIĞI KİTAP; ERZİNCANLI FİZAHİ DİVANI

Günümüzden 170 yıl kadar öncesi...

Yıllarca Terzi Baba Dergâhında, irfan ehlinin sonsuzluk pınarında dolan testi misali bir nevi olgunlaşan, pişen Hak aşığı Fizahi için; Erzincan'dan aşk dolu bir yolculuk başlar Kutsal Topraklara doğru. Fırat gibi, Nil gibi çağlama vakti yaklaşmıştır artık. Ulu Divanda kendisine “Fizahi” mahlası verilmesi ardından adını bile unutturcasına sahiplenir yeni ismini. Gidecektir, şah damarından yakın hissettiği mekânsal uzaklara... Mevcudatın kalbine, Kabe-i Muazzama'ya; Mekke-i Mükerrreme'ye; gül kokulu Hz Peygamber'e, Medine-i Münevvere'ye varmak istemektedir.

Tıpkı bir ışığın keleşbeğı cezbetmesi gibi, manevi aydınlık çağırmaktadır kendisini. Hoca Ahmet Yesevi'lerin, Yusuf el Hamadani'lerin, Hacı Bayram Veli'lerin ve Mürşidi Terzi Baba Hazretleri'nin gösterdiği yoldan yürüyüp gitmek ister.

Keleş Dağları aşılıp Gümüşhanevi Hazretleri selamlanacak, Trabzon'dan deniz yoluyla İstanbul'a vasıl olunacak, Şeyhülislamın duaları ve Sultan-ı Azamın selamları eşliğinde Marmara ve Ege denizleri derken, Akdeniz'e yelken açılacaktır. Bazen yükünün hamalı olacak, bazen de kah at sırtında kah deve üzerinde yol alacaktır. Derken, tarifi imkânsız manevi bir haz içinde ve bir o kadar da meşakkatli bir yolculuk sonucu Kutsal Beldeye varmış olacaktır.

“Fizahi” ismi mana olarak hak bildiğini nefesi kesilene kadar, yüreğinin derinliklerinden haykırmak, yakarmak demektir. İnsanlar için yorucu kabul edilen Hac farızası, Onun için bir nevi dinlenme halidir. Herkesin istirahate çekilme anında, Onun için duygularını kâğıda dökme, aşk ateşiyle yanma vakti başlamış demektir. 6 ay kadar sürdüğü ifade edilen ziyaret süresinde, matbaada hazırlanmışçasına düzgün bir hatla

yazılmış halde ve sayısı 70'i aşkın şiirle dolu muntazam Divanını hazır hale getirmiş olur.

Şairin Gazel, Müstezad–gazel, Kasîde, Mesnevî, Kıt'a (Kıt'a-i kebîre), Tercî'–bend, Murabba', Destan, Koşma nev'inden şiirler yazmış olması ve bu şiirlerdeki yazım güzelliği, eserinde bir eğitim alıp almadığından bahsetmemiş olsa da, şairin şiir bilgisinde yeterli ve hünerli olduğunu anlayabiliriz

Devrin adabına uygun olarak mahlasından, şehrinden ve köyünden gayrı; şahsına dair hiçbir bilgi vermez; ismi esamesi hiçbir surette zikredilmez eserinde. Bu yolla; belki de gayr-ı ihtiyari olarak Anadolu irfanının tevazu aynasından kendini yansıtmış olur. Kendisine ait hayat hikayesinin bilinen kısmı öz kızı tarafından aktarılmış kısıtlı bilgilere ve rivayetlere dayanır Fizahi'nin.

İlahi aşkı, sonsuzluğu konu alan şiirlerinin birçok yerinde; kitabının insanlara ulaştırılmasını, istifadelerine sunulmasını, okunmasını arzu ettiğini ifade eder. Benliğini, nefsinin eserinden uzak tutmuş olması hasebiyle bu arzunun, yine insanlık için olduğu aşikârdır.

Sağlam bir edebi altyapısı olmasına rağmen, bir Anadolu ereni edasıyla şiirlerini Türkçe yazmaya büyük önem veren Fizahi şu dizeleriyle*;

'Arabi Fāriside yok maḳālim,

Luḡat bābında hiç bir kıl ü ḳālim

Yazuban Türkçe bir tanzîm-ü divan,

Oḳuyup añlaya her pir ü civan,

Bināsın Türkçe ma'nā üzre ḳurdum.

Döşürüp çok çiçekler bunda dirdim.

Arapça veya Farsça'da niyeti olmadığını, herkesin rahatça anlayabilmesi için ana dili Türkçeyi tercih ettiğini, çiçek derleme güzelliğinde şiirler yazabildiğini; bu bağlamda Türkçenin yeterliğini ve hatta üstünlüğünü dile getirmektedir.

Mevzubahis eser, Erzincanlı Fizahi Divanı'nın; bir yurtiçi bir de uluslararası yolculuğunu vurgulamakta fayda vardır. Fizahi, çıktığı kutsal yolculuktan eserini tamamlamış olarak yurda dönüş yapmış ve ömrünü Cimin Beldesinde devam ettirmiştir. Çevresindekilere zaman zaman dile getirdiği "Payitahttan haber gelmedi." Şeklindeki terennümünün kastı açıkça anlaşılacak şekilde birlikte genel olarak, kendisinin davet edileceğini beklediği yönünde algılanmıştır. Eserinden sadece bir nüsha mevcut olduğu ve davet edilirse, eserin İstanbul'a götürüleceği düşünülmüştür.

Bir zaman sonra emr-i Hak vaki olup, müellif dünyasını değiştiren; tek nüsha olduğu düşünölen eseri, öz kızına bir nevi emanet edilmiş olur.

Divanda yer alan;*

Ėāzi-i 'Abdü'l-mecid sulţān-ı řāh,

Ol 'adālet ma'deni 'ālem-penāh

Dā'imā 'ömri mezid ola anın,

Hākisār ide 'adū-ı dūřmanın.

(Sultanlar sultanı Gazi Abdölmecit, adaletin cevheri ve âlemin sığınağıdır. Onun ömrü daim uzun olsun ve (o) bütün dūřmanlarını yerle bir etsin.)

dizelerinden, Sultan Abdölmecid Han devrinde ve 1850'li yılların başında kaleme alındığı anlaşılan eserin hazırlanması akabinde; Balkan Savaşları, 93 Harbi, Birinci Cihan Harbi, Kurtuluş Savaşı gibi dünyanın seyrini değiştiren hadiseler vuku bulur. İmparatorlukların yıkıldığı, ulus-devletlerin kurulduğu ve her şeyin yeniden nizam bulduğu; yeni dengelerin yeni sistemlerin oluştuğu bir döneme girilmiştir artık.

Türkiye'de Harf İnkılabı hayata geçirilmiş, bir yandan Latin abecesi hayata geçirilirken, diğer yandan da Arap alfabesi kullanımının engellenmesi yönünde adımlar atılmaktadır. Ankara'dan gelen talimatlar zaman zaman taşrada farklı algılamalara, farklı uygulamalara mahal vermektedir. Halkta oluşun panik havasıyla insanlar, Arap alfabesi ile yazılan eserleri; ya resmi makamlara teslim etmekte ya da olabilecek yaptırımlardan korunmak adına içeriklerine bakmadan bizzat yok etme yoluna gitmektedirler.

Türkiye'de mevcut olan nüshasını kitaplığında muhafaza eden Kunduracı Muharrem Usta'nın anlatımıyla; "14-15 yaşlarında idim. Rahmetli anamın, kolunda altın bilezik olur, teşvikiyle başladığım kunduracı çıraklığında elim iş tutar hale gelmişim. Kadınların o dönemde çarşı pazara pek çıkmıyor olması nedeniyle ve çocukluğumun da verdiği pratiklikle, mahalle içlerine, sokak aralarına kadar dalar, kadınların ve yaşlıların tamir edilmesi gereken ayakkabılarını toplar dükkâna getirirdim. Tabii gerekli tamirati yapılan pabuçlar, ayakkabılar, kundurular, yemeniler, nalınlar, çizmeler, iskarpinler ve de çarıklardı. Her ne varsa emanetleri sahiplerine teslim etmek de yine bana düşerdi.

Güngörmüş insanlar bu süreçte imkânları ölçüsünde; bazen üç beş kuruş para, bazen yumurta, bulgur, tereyağı, gendeme cinsinden bahşiş vermeyi adetten sayarlardı. Tamirat paralarını da ustama teslim ederdim.

Medreselerin kapatılması ve Harf İnkılabının gerçekleştirilmesi üzerine yeni bir dönem başlamış oldu. Kolluk kuvvetlerinin bazen takındığı yersiz tutumlar, bazen halk arasında çıkarılan abartılı dedikodular; insanların ellerinde bulunan ve eski yazı diye tabir edilen eserlerin inzibatlara teslim edilmesi yönündeki emirler, toplumda bir kafa karışıklığına sebebiyet veriyordu. Bu eserlerin yakılarak imha edildiği ve eski yazı kitapları teslim etmeyenlere karşı cezalar verileceği yönündeki anlatımlar, insanlar arasında panik havasına oluşturmuştu. İşte böyle bir dönemde elimde tamir edilmiş ayakkabılar olduğu halde mahalle arasında dolaşırken, ayakta durmakta zorluk çeken asırlık bir ahşap kapının tokmağını tıklatarak destur alıp avluya giriverdim.

Evin yaşlıca kadını, isli bir güveci bahçe ocağına koymuş yanında bir miktar çalı-çırpı ve bir yığın kitap olduğu halde tenceresini kaynatmaktaydı. Kadıncağızın yüzünde hüznü bir hal olduğu daha ilk bakışta anlaşılıyordu ama gözlerindeki ağlamaklı halini dikkat kesilince fark edebildim. Ocağın kenarına yığıldığı kitaplardan eline aldığı herhangi birini fersiz gözleriyle bir süre inceliyor ve bir vedalaşma iç çekişiyle öpüp başına koyuyor, göğsüne basıyor sonra da deri ve kemikten ibaret parmaklarının gücü nispetinde sayfaları koparıp ateşe teslim ediyordu. Yanına yaklaşarak, teyzem kolay gelsin, nasılsın ne yapıyorsun bu kitapları böyle deyince, hoş geldin oğul tencere kaynatıyorum gördüğün gibi... Oğul hiç sorma! zaptiyeler eski yazı kitapları toplayıp yakıyormuş, evde kitap saklayanlara da ceza yağıdırıyorlarmış. Ne karakola gidecek halim, ne de kitapları onlara teslim etmeye niyetim var. Bu eserler rahmetli babamdan kalmıştı ve kendi yazdığı kitap da var içlerinde. Okunsun diye yazmış ama yakılmak varmış kaderinde. Abdestimi alıyorum ve tövbe Bismillah eşliğinde yüreğime ateş salarak kendi ellerimle baba hatıralarını alevlere teslim ediyorum. Ne günlere kaldık görüyor musun?

İçlerinden bir kitap seçiverdi özenle ve Oğul, bak hele şu kitaba! Çok zor zamanlarda yokluk vakitlerinde rahmetli ne emeklerle yazmış bunları. Kitaplara dokundukça babamın nurlu yüzünü hatırlıyor, kokularını alır gibi oluyorum. Ne de güzel yazısı varmış, kenar çizgilerini ne kadar da düzgün çekmiş, görüyor musun? Hacda, Kâbe ikliminde 6 ayda yazdığını söylerdi ve bu kitabı ima ederek, İstanbul'dan bir davet olabileceğini ama belki ihmal edildiğini, haberin belki de yolda zayi olduğunu ifade ederdi. Elbette ki, şu ana kadar yakmak zorunda olduğum her kitap ruhuma eziyet verdi ama babamın kendi eserini ateşe atmak yüreğimde ayrı bir yara oluşturuyor. Ama ne çare! Diyebildi yorgun sesiyle.

Hocamdan öğrendiğim adap üzerine, kitabı ihtimamla elime aldım. Adı, Fizahi Divanı idi ve sahife düzeni, beyitler, yazı şekli, kitaptaki intizam etkileyici bir güzelliğe sahipti.

-Teyzem, bu kitabı ayakkabı tamirata karşılığında bana verir misin?

-Aman oğul! Sen ne diyorsun! Daha çocuk yaştasın, başına iş açarsın, derde girersin. Aman! yok yavrum yok. Hapiste unutulur gidersin. Sen hiç jandarma dipçığı yedin mi oğul, Allah korusun.

- Hanım Teyze, ben hepsini biliyorum. Birkaç yıl önce medresede ders okurken Jandarmalar gelip Hocama, medreseyi kapatmasını söylediler. Bir hafta sonra da hocamızı dipçik kuvveti ile ite kaka karakola götürdüler. Bir ayağının engelli olmasına aldırış etmeden. Biliyorum her şeyi, biliyorum neler olduğunu ve tahmin edebiliyorum neler olacağını. Lakin istersen onları bana ver ben muhafaza edeyim. Gerekirse bir mağara bulur orada muhafaza ederim. Bu günler elbet geçer ve insanlık bu kitaplara bir gün ihtiyaç duyar.

- İyi o zaman oğul! ayakkabıları şu sekinin üzerine bırak, kitapları da akşam karanlığında gel al. Her şeyde bir hayır vardır. Yakmak için elime her geldiğinde vazgeçip bir diğerini alıyordum. Ama nereye kadar! Yanacaktı bir vakit, mutlaka yanacaktı. Biraz daha geç gelsen belki de yanmış olacaktı. Elim varmasa da, gönlüm el vermese de ateşle buluşacaktı. Açık söyleyeyim oğul! Belki babamın göz nuru, alın teri, el emeği olduğu için, belki başka bir sebeple... Ama sanki ateş bu kitabı yakmakta her defasında gönülsüz davranmaktaydı. Benim elim varmamakta, ateşte yakmaya kıyamamaktaydı. Oğul dikkatli ol görmesinler, bir duyan olursa şayet, benden aldığımı unut tamam mı? Bu tükenmiş halimle karakolda kimseye laf anlatamam. Sen de başına iş açmayasın.

Tek nüsha olduğu düşünülen Fizahi Divanı gibi kapsamlı sayılabilecek bir eser, kunduracının kitaplığında el yazması önemli bir değer olarak; Taberi Tarihi, Tıbyan Tefsiri ve Marifetname ve daha nice nadide eserler arasında 70 yıl kadar muhafaza edilmiş olur. Diğer bir yönüyle Erzincan sevdasını anlatan eski bir kaynak olması yanında, bu nezih şehrin Medine'ye vakfedildiğine dair yazılı bilgi de yine önemli bir kaynak olarak bu eserde yer almaktadır.

Son şiirinde Fizahi şöyle demektedir...

Erzurum sancağı Erzincan'danız.

Şol Kariyeyi Cimin gülşandanız.

Bağı bahçesi olup eşcarı çok,

Şu Cihan içinde anın emsali yok.

Her Nebahat-ı şecer anda biter,

Cümle etrafi eyalete yeter.

Çün Medine vakfidır derler Cimin,

Hor bakanlar olalar zir-ü zemin.

Bağına bahçesine ermesin elem,

Fazlı lütfundan kıla, Hak çok kerem.

Her hatadan cümlesin hıfz eyleye,

Hep Kazamız nimetiyle toylaya.

Hem Halik, şehri kazamız köylerin

Hûb yaratmış Hüda kılmış şirin,

Alim ve fazlı çok salihin.

Rabbül İzzet cümleye ola muin,

Olalar Şer'i Şerif üzre mukim.

Hak nasip ede tarik-i müstakim.

(Şiirde geçen kelimelerin günümüz Türkçesinde karşılığı)

Eşcar: ağaçlar, şecer: ağaç, zir-ü zemin: yer altına girmek, yerle bir olmak, hûb: güzel, hoş, muin: yardımcı)

Eserin uluslararası yönü ile ilgili de gizemli sayılabilecek bir serüveni söz konusudur. Yazarın öz kızı dahi Divanın tek nüsha olarak kaleme alındığını düşünürken ve araştırmacıların tüm gayretine rağmen Türkiye kütüphanelerinde izine rastlayamazken, Divanın bir nüshasına Vatikan Kütüphanesinde, diğer iki nüshasına ise Üsküp ve Bağdat kütüphanelerinde ulaşılır. Erzincanlı Fizahi'nin eseri; Balkanlara, Orta Doğu'ya ve Avrupa'ya ulaşmıştır.

Muharrem ustanın dünyasını değiştirmesi akabinde Fizahi Divanı'nın muhafazası görevi, oğlu Mehmet Ali Akdağ tarafından üstlenilmiştir. Kayıtlarda yer alabilmesi arzusuyla, Gazeteci Yazar Halil İbrahim Özdemir tarafından hazırlanmakta olan Erzincan Tarihi çalışmalarına gönderilen mütevazi bir bilgi notu; Fizahi Divanı adına, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğba Koca tarafından başlatılan akademik çalışmaların tekemmül etmesi yönünde önemli bir adım kabul edilmiş olur. (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tuğba Koca, *Kitâb-ı Fizâhî (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021)

Fizahi Divanı, öz yurdunda ateşte atılmaktan güç bela kurtulurken, hem İslam dünyasının hem de Hristiyan aleminin Kadim kütüphanelerinde el yazması nadide eser olarak yerini yüzyıl öncesinden almıştır. Fizahi Divanının yurt dışı serüveninin nasıl

başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte, yazarın Hac farızasını ifa ettiği dönemde eserini birkaç nüsha olarak yazdığı ve dönüş yolculuğunda Sadaret Makamına arz edilmek üzere yetkililere teslim etmesi akabinde, yetkililer tarafından farklı bölge veya ülkelerdeki kütüphanelere hediye edilmek üzere gönderilmiş olabileceği akla gelmektedir. Vatikan Kütüphanesinin orijinal eser tedarik etmedeki becerileri de diğer bir ihtimal olarak değerlendirilebilir.

Şiirlerinde övgüyle bahsettiği, Hak dostu Şems-i Hayal namıyla maruf Leblebici Süleyman Baba ile Fizahi arasında nazireleşme olduğu aşağıda takdim edilen eserlerden* anlaşılmaktadır.

Eyledi 'aşk-ı fünūnım mevc ile 'ummānı hū
Düşdi bir derde derūnım derdimiñ dermānı hū
Akıl içre pür-cünūnım bend ider zencýr-i 'aşk,
Ah ider dýde 'uyūnım okuyup fermānı hū
Nār-ı hasret yakdı cānım çıkdı eflāke duhān,
Rüz ı şeb durmaz fiğānım çişmi āb oldu revan
Nuḡ idüp kalb zübānım zikr ider hū her zamān Vird-i hū

....

(Fizahi)

Girmüşiz bāzār-ı 'aşka okuruz meydān-ı hū,
Tā elest bezminde kurduḡ böyle bir dývān-ı hū,
Çekmişiz el ġayrýden bir maḡşūdımız,
Sen hemān İçmişiz cām-ı şarābı olmuşiz mestān-ı hū
Bulmuşiz faşl-ı bahārı açılırız gül gibi,
Görmüşiz bāğ-ı cinānı zārımız bülbül gibi,
İrgürüp bād-ı nesýmiñ nisbetim sünbül gibi,
Seyrimiz seyrān içinde devrimiz devrān-ı hū

....

(Leblebici Baba)

Sevenleri tarafından sonradan derlenen Leblebici Baba Divanı örnekleri Bursa ve İstanbul Kütüphanelerinde kayıtlı iken; Fizahi Divanı örnekleri Anadolu'da kayıtlarda yer almazken; Vatikan, Üsküp, Bağdat kütüphanelerinde yer almasının nedeni tam olarak anlaşılamamıştır.

Fizahi'nin Türkiye Kütüphanelerinde kaydı olmaması, isminin bilinmemesi veya yeterince sahip çıkılmamış olması nedeniyle Üsküp ve Bağdat Kütüphane kayıtlarındaki eser künyesinde; Edirneli Fezai Mehmet Efendi diye ibare düşülmüştür. Divan içeriğinde; Eser sahibinin şehiri, köyü, mürşidi açık olarak beyan edilmiş olmasına rağmen; muhtemeldir ki sahipsizlikten dolayı, Erzincanlı Fizahi'nin Divanına alakasız bir isimle bağlantı yapılmıştır.

Nitekim, okunması arzusu sıklıkla dile getirilen Erzincanlı Fizahi'nin el yazması divanı; bir yandan ateşin kıyamadığı bir eser olarak, diğer yandan binlerce kilometrelik yolculukla dünyanın birçok yerine ulaşabilmiş bir değer olarak, kadir kıymet bilir insanlar sayesinde korunmuş ve gün yüzüne çıkarılmıştır. Divan nüshaları; hasret çeken kardeşlerin kavuşması misali, 170 yıl sonra buluşma bahtiyarlığına ulaşmış; akademik çalışmalara konu olmuş ve müellifin vasiyetini yerine getirmek, okuyucuların istifadesine sunulmak üzere canhıraşane bir gayretin kahramanları olmuştur.

Eserin gün yüzüne çıkmıştır, Mekanın cennet olsun Erzincanlı Hak Aşığı Fizahi!
Yürekli duruşunla bir eseri kurtardın, ruhun şad olsun Muharrem usta!

Eser isminin kayıtlara girmesine vesile olan Halil İbrahim Özdemir Beyefendi'ye ve edebi çalışmalara konu ederek insanlığın hizmetine sunan Tuba Koca Hanımefendi'ye sonsuz teşekkürler.

Mehmet Ali Akdağ

* Şiirler Tuğba Koca tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden alıntılanmıştır.

BENİM İNSANIM

Yağmur misalidir
Benim İnsanım.
Diyarım..
Erzincan'ım, Erzincanlım.
Bereket, sıhhat getiren,
Nisan rahmeti nev'inden..
Usul usul, aheste aheste,
Dokunmadan birbirine
İncitmeden toprağı
Kırmadan dalı yaprağı...
Fırat olur, yol bulur,
Hayat verir yeryüzüne,
Birlik tecelli bulur.

Buğday misalidir Erzincanlım,
Tam oldum dediğı anda,
Yer de tırpanın en acımasız halini..
Dönerken başında değirmen taşları
Ezilir tane tane...
Ve yoğurulur hamur teknesinde
Sesi çıkmaz savrulsa da ateşlere
Her deminde değer bulur yaşamın..
Dost sofrasında ekmek olur..

Vatan gibidir Canlarım
Ahilik vardır kültüründe
Yunusça konuşur gönül dilinde,
Terzibaba meşrebinde,
Hacı Bektaş muhabbetinde,
Ayırmaz öteki beriki diye
Sever, sayar bir olur,
Her biri diğerinde,
Her biri yüreğinde,
Can olur, canan olur...

Mehmet Ali AKDAĞ

BİLİM VE KÜLTÜR DÜNYAMIZA ESERLERİYLE VE YAPTIKLARIYLA KATKI SUNANLAR

ABDÜSSELAMOĞLU, Prof. Dr. MEHMET ŞAKİR

1 Temmuz 1925 yılında Eğin'de (Kemaliye) doğmuştur. İlköğrenimini Kemaliye'de, ortaöğrenimini Malatya ve İstanbul'da Yenikapı Ortaokulu ve Pertevniyal Lisesi'nde tamamlamıştır. İ.Ü. Fen Fakültesine girmiş, 1950 yılında bu fakültenin Jeoloji-Zooloji dalından pekiyi derece ile mezun olmuş ve aynı yıl Jeoloji Enstitüsü'ne asistan olarak tayin edilmiştir.

1956 yılında Tatbiki Jeoloji Enstitüsü kurulmuş ve Enstitü de 1954-1965 yılları arasında görev yapmıştır. İ.Ü. Jeoloji Enstitüsü'nde hazırladığı Almacık Dağı ile Mudurnu ve Göynük Civarının Jeolojisi konulu doktora tezini 1958'de tamamlayarak "Bilim Doktoru" ünvanını kazanmıştır. 1959-1961

yılları arasında "Institut François de Petrol" de çalışmış ve 1 ay süre ile Fransız Alpleri'nde arazi uygulamalarında bulunmuştur. Bu dönemde İstanbul Paleozoik istifinde *Conodontları* ve *Chitinozoe* fosillerinin varlığını tespit etmiştir. İ.T.Ü Maden Fakültesi'nde "Yahyalı-Kozan Arasındaki Toroslar Bölgesi'nin Etüdü" konulu araştırmasını tamamlamış ve 1964 yılında doçentlik ünvanı almıştır. 1965 yılında aynı fakültede öğretim üyeliğine atanmıştır. Ege Üniversitesi'nde ve KTÜ'de Jeoloji dersleri vermiştir.

1978 yılında "UNİVERSİTY COLLEGE" de (İngiltere) araştırmalarda bulunmuş, 1980 yılında profesörlüğe yükselmiştir.

'TMMOB Jeoloji Mühendisliği 2002 Yılı Altın Çekiç Ödülü'ne layık görülen M. Şakir Abdüsselamoğlu 1992 yılında emekli olmuş, 205 yılında vefat etmiştir.

AĞACIK, FUAT SABİT

Erzincan'ın Kemah ilçesinde doğdu (1887). Babası Düyün-ı Umumiye görevlilerinden Mehmet Sabit'tir. Asıl adı Ahmet Fuat olmakla birlikte, "Dr. Fuat Sabit" olarak tanınır. 1905'te idadiye, 1910 yılında tabip yüzbaşı rütbesi ile Askeri Tıbbiye'yi bitirdi. Bakırköy Akıl Hastanesi'nde yaptığı uzmanlık çalışması sonun da 1944'de 1. Sınıf ruh ve sinir hastalıkları uzmanı oldu. Tıbbiye'yi bitirip bir süre Gülhane Hastanesi bakım birimlerinde çalışarak uygulama deneyimi kazandıktan sonra, Temmuz 1912'de Merkez Askeri Hastanesinde görevlendirildiği Erzurum'a gitti. 1914 yılında Teşkilat-ı Mahsusa (Özel örgüt)'ya girerek "haber alma" amacı ile cephelerde çalışmaya başladı. Bu görevi dolayısıyla Doğu Anadolu'nun önemli bir bölümü dolaşmak, tanımak fırsatını buldu. Özellikle Doğu'daki ermeni eylemlerine ilişkin bilgilerin edinilmesi çalışmalarına önemli katkılarda bulundu. 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'nden sonra Bolşeviklerin Milli Mücadele'ye yardımını sağlamak amacıyla temsilci olarak Bakü'ye gönderildi. Orada , yardım sağlamada ve Sovyetlerle ilişkilerde yararlı olabilir düşüncesiyle , Türk Komünist Partisi'nin oluşumuna katıldı. Bakü, Dağıstan ve Moskova'da başarılı diplomatik çalışmalar yaptı. 01 eylül 1923'te tabip binbaşı'lığa yükseltildi.

Fuat Sabit Ağacık

Milli Mücadele sonrasında siyasi eylemleri bırakıp mesleki işlerine döndü. Askeri Tıbbi'ye "müzakereci" olarak atandı. Almanca dersi de verdiği bu okulda, öğrenciler arasında ortaya çıkan bir komünistlik olayı ile ilgili olduğu varsayılarak Manisa ya gönderildi. O da zorunlu görev süresi dolduğu için 31 Nisan 1927'de ordudan ayrıldı. Bir süre (12.01.1928 – 31.05.1929) gezici sağlık hekimliği yaptıktan sonra Manisa köylerinde satın aldığı bağ ve tarlalarla uğraşmaya başladı. II. Dünya harbi'nin başlaması üzerine yeniden göreve çağrıldı. 14. 03. 1941 – 31. 07. 1944' deki bu yedek subaylık hizmetinden sonra Manisa'ya dönmeyerek İstanbul'a yerleşti ve 'tıpta uzmanlık' çalışmalarını tamamlayarak "sinir hastalıkları uzmanı" oldu. 31.07. 1944 – 28. 01. 1945'te İstanbul Belediyesi'nin Sıhhi muayene Komisyonu'nda asabiye uzmanı olarak çalıştı. Bir ara Bakırköy akıl Hastanesinde hizmet gördükten sonra Belediye'deki işine döndü. (17 Temmuz 1947) emekli olduğu 1 Aralık 1951'e kadar orada çalıştı. Bundan sonraki hayatını Beyoğlu'nda açtığı muayehane ile yakınındaki bir hastanede hastaları ve dostları ile geçirdi ve 15 Nisan 1957 günü İstanbul'da vefat etti.

Askeri Tıbbiye öğrencisi iken Osmanlı Devleti'nin içinde olduğu bunalımlı dönemden Türkçülük ile çıkabileceğine inanan arkadaşları ile birlikte bu ülkünün okulda yayılması için çaba gösterdi. Bu yolda yurt çapında başarı sağlayabilmek için örgütlenmek gerektiği düşüncesi ile, "190 Tıbbiyeli Türk evladı" imzalı bir mektup yazılıp dönemin başlıca aydınlarına gönderilmesine öncülük ve bu amaçla 3 Temmuz 1911'de düzenlenen toplantıya başkanlık etti. Kurularak derneğe "TÜRK OCAĞI" adının verilmesini önerdi. Bu adın benimsenmesi üzerine onun 'ad babası' da oldu. Ocağın kuruluş hazırlıklarına çok önemli katkılarda bulundu. Anılan toplantıda seçilen "Muvakkat" ve 25 Mart 1912'deki Kuruluşundan sonraki "Resmi" ilk idare heyetinde 'veznadar' üye olarak görev aldı. Fakat, yazık ki, Türk Ocağı'nın kuruluşunda Askeri Tıbbiyelilerin öncüsü ve Temsilcisi olarak gerçekleştirdiği hizmetler, 1912 Temmuzunda Erzurum'a Atanması ile son buldu ve bir daha Türk Ocağı ile ilgilenemedi. Ancak , bu kısa süreli fakat başarılı çalışmaları onu Türk Ocağı'nın gerçek kurucularından biri konumuna getirdi. Ayrıca Mütareke ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde Türklüğe ve Ülkeye yararlı bir çok hizmetlerde bulundu. Türk Yurdu'nda yalnızca "Anadolu duygularından" başlıklı bir yazısı ((111. 4.1329) (1913), 111-115.) yayınlandı. Fransızca ve Almanca'yı çok iyi bilen ve okumaya olan düşkünlüğü ile tanınan Dr. Fuat Sabit'in, herhalde yaşadığı fırtınalı ve hareketli hayat dolayısıyla fazlaca yazmak ve eser vermek fırsatını bulamadığı sanılmaktadır. Gazete ve dergilerde çıkmış çok az yazısı var; onlar da genellikle sağlık konuludur. Yayınlanmış tek kitabı da sağlıkla ilgili "İlim ışığında fredman ve calmetta verem aşılı" dır (1934).

AĞCA, DR. HÜSEYİN

03.03.1934 de Erzincan'ın Kiy (Yaylabaşı) köyünde doğdu. İlk ve Orta okulu Erzincan'da okudu. Kuleli Askerî Lisesini bitirip üç aya yakın K. Harp Okulu öğrenciliğinden sonra Ank. Ün. DTCF. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu (1958) ve Erzincan Askerî lisesinde Türk Dili ve Edb. öğ. ni olarak göreve başladı.

1964 Eylülünde Ankara'ya atandı. 1971/1972 yıllarında Ank. Ün. Eğitim Fakültesinden ikinci bir lisans diploması aldı. 1972-73 döneminde aynı Fakültede "Eğitim Programlarının Geliştirilmesi" alanında Yüksek lisans yaptı. Gazi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsünde de doktorasını tamamladı. Erciyes Ün. de Yrd. Doç. oldu. 1978 Eylülünde Genel Kurmay Bşk.lığı karargâhına atandı. 1988 tarihinde emekli oldu.

1988 Eylülünde MEB. Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atandı 1988-1991 yılları arasında Okul Televizyonunda Türkçe dersleri verdi. 2000 yılı başında; Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun bir alt birimi olan

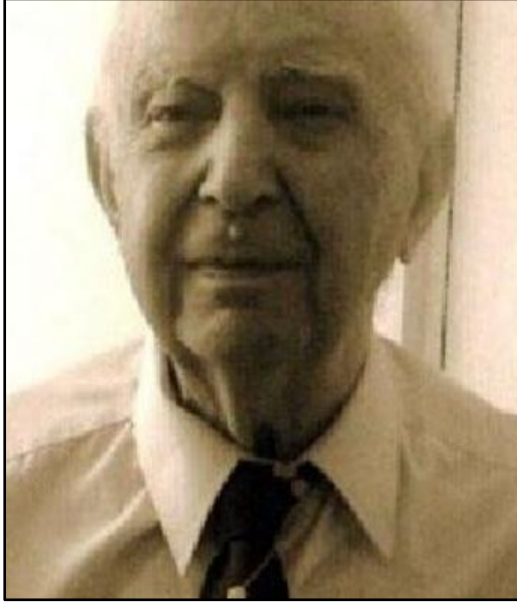

Hüseyin Ağca

Atatürk Kültür Merkezinde görevlendirildi. “Türk Dünyası Ortak Edebiyatı” adlı ortak çalışmada katkıda bulunmuştur.

Forum, Bilge, Yarın, Türk Dili, Erdem, Yeni Ses, Birlik, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kümbetalt Bizim Ece, Bizim Ayvalık dergilerinde, mensur yazıları ve şiirleri yayımlandı. *Eserleri arasında; Ailede Eğitim, 2015. Türk Dili, 2005. Sözlü Anlatım, 1999. Yazılı Anlatım, 2003. Türkçe'nin Yazılı ve Sözlü Anlatımında Kullanımı, 2001. Ailenin Zaferi ve Erzincan'da Ermeni Zulmü* adlı araştırma kitapları bulunmaktadır. Erzincan Kültür ve Sağlık Vakfı kurucu üyelerindedir. Akademik çevrelerde konferanslar vermekte ve sanat/edebiyat dergilerinde yazılarına devam etmektedir.

AKANSEL, İSMAİL HAKKI

İ. H. Akansel

Erzincan'da doğan (1924) Akansel, Erzincan Gazi Paşa İlkokulu ve Erzincan Askerî Ortaokulunu tamamladı. Bursa Işıklar Askerî Lisesi, Kara Harp Okulundan mezun oldu. Polatlı Topçu Okulunda (1943) iki senelik sınıf okulu eğitimi alarak topçu teğmen rütbesiyle Kara Kuvvetlerimizin değişik birliklerinde görev yapmaya başladı. Kara Harp Akademisinde kurmaylık eğitimini tamamlayıp (1954-1956) Binbaşı rütbesiyle Paris'te bulunan NATO Shape Karargâhında Türk Askerî Müşavirliği heyetinde yer aldı.

30 Ağustos 1968'de Tuğgeneral, 1972'de Tümgeneral, 1976'da Korgeneral oldu ve 1981 yılında Orgeneralliğe yükseldi. Aynı sene, Harp Akademileri Komutanlığına, 1983'te Malatya 2. Ordu Komutanlığına, 1984 yılında ise Ege Ordu Komutanlığına atandı. Rütbesindeki yasal

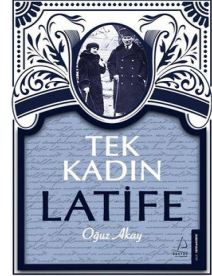
bekleme süresini tamamlayarak kadrosuzluk sebebiyle emekli oldu (1985). Sonraki senelerde PETKİM danışma kurulu üyesi yaptı.

Askerlik hizmeti sırasında Türk Silâhlı Kuvvetleri Üstün Hizmet Madalyası alan Akansel'in Birinci Dünya Savaşında Erzincan ve Dolaylarında Cereyan Eden Türk-Rus Muharebeleri (1976), Türk Ordusunun İstiklâl Savaşındaki Kıyafetleri (1981), Güzelbahçe Şehitleri (1982), Kaybolan Şehir Erzincan'dan Fotoğraflarla Anılar (1999), Eski Erzincan'daki Tarihî Kışla ve Askerî Yapılar (1999) adlı çalışmaları bulunmaktadır. 2016 yılında İzmir'de vefat etmiştir.

AKAY, OĞUZ

Oğuz Akay, Araştırma - İnceleme, Biyografi, Edebiyat kategorilerinde eserler yazmıştır. Ben Latife, Beni İki Kadın Çok Sevdi, Bu Sofrada Ben Varım, Gel Gitme Kadın, Hedef Gelibolu, Paşam.. kitapları arasındadır..

AKBULUT, Prof. Dr. NAZİRE

Nazire Akbulut

1959'da Erzincan'da doğdu. Çocukluk ve gençlik yılları Almanya'da geçti. Ailesi ile Türkiye'ye kesin dönüş yaptıktan sonra Ankara Üniversitesi DTCF'nde Germanistik lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladı. Çukurova Üniversitesi'nde asistan olarak başladığı kariyerine, Almanya'da Freie Universität Berlin'de doktora çalışmasını bitirip dönünceye kadar geçen beş yıllık bir aradan sonra, yine Çukurova Ün./Adana'da devam etti. 2008 yılından beri Gazi Üniversitesi kadrosunda çalışmakta ve 2010 yılından beri Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde lisans, yüksek lisans ve doktora derslerine girmekte, tez danışmanlığı yapmaktadır. Zaman zaman çeviri çalışmaları yapmakta, edebiyat didaktiği ve edebiyat bilimi alanlarında çalışmaktadır.

AKIN, HACI ALİ

1933 yılında Erzincan - Eğin/Kemaliye'de doğmuştur. 1933 yılı doğumlu olmasına rağmen doğumu nüfus kayıtlarında 1932 olarak geçmektedir. İlk ve orta Öğrenimini Erzincan'da tamamlamıştır. 1954 yılına kadar Kemaliye'de yaşamıştır. Babası eğitimini tamamlamak üzere Ankara ve Sivas'a göndermek istese de lise bittikten sonra 1960 yılında İstanbul'a gelip ticaret hayatına atılmayı tercih etmiştir. İlk olarak perakende kumaş ticareti ile işe başlayıp sonrasında toptancılığa geçmiştir. Daha sonra halıcılık ile meşgul olup İstanbul'un ticaret merkezi olan Sultan hamam bölgesinde ikisini birden yürütmeye başlamıştır.

Hacı Ali Akın

Azmi ve ticari kabiliyeti sayesinde iş hayatında önemli başarılarla imza atmıştır. İş alanındaki başarılarının yanı sıra eğitim, ve sağlık alanında çok sayıda hayır işi yapmıştır ve halen hayır işlerine devam etmektedir. Çok sayıda caminin halı ihtiyacını karşılamıştır. Yaptığı sayısız hayır işlerinden bazıları şunlardır.

- 1974- Cüzzam Hastanesi
 - 1980- Kalp Vakfı
 - 1993- Türk Böbrek ve Organ Nakil Hastanesi
 - 1994- Erzincan Kemaliye Lisesi ve Yüksekokulu
 - 2000- Muğla İçmeler'de Hacı Ali Akın Anadolu Lisesi, biri annesi diğeri babası için olmak üzere iki adet yurt
 - 2005- Erzincan'da 850 kişilik aşevi
 - 2006- Vefa Lisesi öğrencilerinin eğitim gördüğü Şehzadebaşı Külliyesi'nin onarımı
 - 2010- 500 kişilik Hacı Ali Akın yurdu, Hacı Ali Akın Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu
 - 2011- İzmirde 280 engelli çocuk için spor merkezi
 - 2012- Van'da 21 Derslikli İlköğretim Okulu
- Almanya'da Münih din ateşeliğine bağlı Nesringen Kanuni Sultan Süleyman Camii yapımında çok sıkıntılı anında caminin borçlarını ödeyerek camiyi borç sıkıntısından kurtarmıştır.

Yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Fahri Doktora ünvanı da olmak üzere Cumhurbaşkanlığı tarafından verilmiş ödülleri ve Erzincan'da Hacı Ali Akın Hatıra Ormanı adına bir orman bulunmaktadır.

Doğup büyüdüğü Erzincan'ı çok seven Hacı Ali Akın Erzincan'ın gelişmesi ve kalkınması için tüm sosyal gelişmelere destek vermektedir.

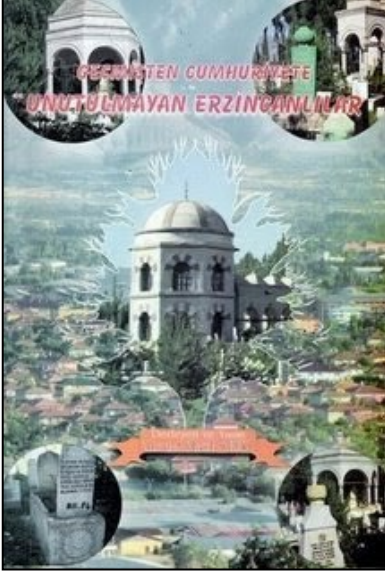
Başarısının ve bugünlere gelişinin sırrının dürüstlük ve çalışmak olduğunu söyleyen Hacı Ali Akın, tüm hayır işlerini ülkesine faydalı olmak için severek yaptığını söylemektedir.

AKIN, YUNUS NADİ - Cem Cüneyd Canan

"Yunus Nadi Akın'la olan anılarımızın çocukluk dönemimiz içinde kalan kısa bir bölümünü, onu kaybetmenin üzüntüsüyle sizlerle paylaşmak istiyorum. Emekli olduktan sonra Erzincan'a yerleşmiş ve Özsöz Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü görevini sürdürmekteydi.

Çocukluğumuz da bulunduğumuz yerlerden yaz tatillerine Kemah' gelirdik. Tatil demek bizim için Kemah demektir. Okulların kapanması ve yaz mevsiminin başlamasıyla rahmetli babaannemle Kemah'da bulurduk kendimizi. Dedemizden kalan evimiz oturulacak durumda olmadığı için, halamlarda kalır bahçemizle ilgilenirdik. Cevizlerin olması ve dökülmesiyle de tatilimiz biterdi. Bu Kemah yazlarımız kardeşlerimle birlikte, rahmetli babamın Erzincan'a tayin olmasına kadar devam etti.

Kemah merkezden veya demir yolu üzerinden bakıldığından çok daha farklı içinde inciler olan on mahalleden oluşmaktadır.

Yunus Nadi Akın; Unutulmayan Erzincanlılar.

Erzincan'dan Kemah'a geldiğinizde Sultan Melik Türbesi ve Karasu sağınızda tüneli sizi solunuz da karşılar. İşte tam tünelin önünden sakın ve şırl şırl akan bir su Karasu'ya kavuşur, Tanasur Deresi. Tanasur Deresinin aktığı vadi, adını aldığı Tanasur mahallesine biraz da Derebaşı'na kadar devam eder.

Kemah Kalesinin hemen arkasında Ayazma, Aşağı Gedik, Orta Gedik, Aşağı Tanasur, Tepe Tanasur şeklinde isimli mahallelerle bezenmiştir. İncirden fındığa kadar her türlü meyvenin yetiştiği, azda olsa kavak, söğüt, diş budak ve akasya ağaçlarının bulunduğu cennetten bir köşe diyeceğimiz güzellikte vadidir.

Ben sizleri bu güzellikler içinden Aşağı Gedik Mahallesine götüreceğim. Bizim mahallemize. Gürses, Ünsal, Uludoğan, Şenyuva, Özyurt, Terzibali, Zeybek, Tarlakazan ve Akın ailelerinin ve diğerlerinin doğup büyüdüğü mahalleye. Mahallemizin Ayazma'dan çıktıktan sonra hemen Kale ile karşılıklı bir tepenin

üzerinde Kelem Yakup Türbesi diğer taraf da Hacı İsmail'in Pınarı en bilinen noktalarıdır. Tanasur Deresinin üzerinde ki tarihi taş kemer köprüyü özellikle belirtmek isterim.

Yunus Nadi Akın'da bizim mahallemizin çocuğu idi. Bu taş köprüden geçtikten sonra Nadi'lerin evine gidilirdi. Her yaz Tanasur Deresine set çekerdik. Her yaz bir göl yapardık. Ağabeylerimizin öncülüğünde ana duvar genişliğinde taş duvarla keserdik Tanasur Deresinin Suyunu. Siz buna minyatür baraj da diyebilirsiniz. Kimimiz taş, kimimiz çim, kimimiz hıbar (kum ve çakıl taşı karışımı) taşırdık el birliğiyle. Çalışmayan göl de yıkanamazdı. Nadi ile böyle başlamıştı çocukluğumuz. Ben 1-2 yaş büyük olduğum için göl yaparken ağbilenirdi. Akşam üzerleri de Çoban Düzü'nde değişik oyunlar oynardık.

Yunus Nadi Akın.

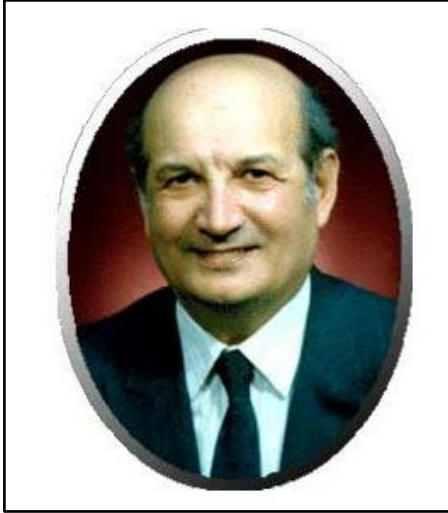
Yıllar geçti, lise yıllarında Erzincan'da bir araya geldik. Sonra memuriyet yıllarında iş yerlerimiz çok yakındı. Her gün görüşür olduk. Sonra Bursa'ya gitti. İstanbul'a geldiği zamanlar görüşüyorduk. Kemah için hazırladığı kitap üzerinde çok detaylı uzun fikri anlamda tartıştık. İstanbul Edebiyat Fakültesinde rahmetli Miroğlu hocayla beraber üçümüz

kitap hakkında yapılacakları gözden geçirdik. O dönem de bazı arkadaşlarımızın ilgisizliği nedeniyle kitabı bastıramadık. Bir süre görüşemedik. Geçen yıl Erzincan da karşılaştık. Biraz yorgundu. Bir müddet eşi de yanın da sohbet ettik. Bir kaç ay önce hastalandığını ve hastahane de olduğunu öğrendim. Telefonla görüştük. Hazırladığı kitaplarından bahsetti. Hastahanedен çıktıktan sonra hazırladıklarını bana gönderecek ve üzerinde tartışacaktık. Ve böylece vedalaştık. O sözünde durmadı...! O başka türlü vedalaştı...!

Sert görünen yapısının arkasın da bambaşka bir iç dünyası vardı. Hani göl yaparken beraber olduğumuz Salim, Tekin, Güven, İhsan, İbrahim, Nazmi, Necati, Cemal ve Bayram'ı ve kardeşlerimi bir araya getire bilsemde onlar anlatsalar onun iç dünyasını. Belki bize neden bunları anlatıyorsun diyenleriniz olabilir efendim. Cevabım kitapları, kitaplarıdır. Bütün yakınlarına Özsöz Gazetesine baş sağlığı ve sabırlar Yunus Nadi Akın' Allah'tan rahmet diliyorum”.

AKKKAN, Prof. Dr. ERDOĞAN

04 Ekim 1931 tarihinde Sivas'ın Zara ilçesinde doğmuştur. İlkokulu yurdun çeşitli yerlerinde okuduktan sonra Erzincan İnönü İlkokulunda bitirmiştir. Orta öğrenimini Çorum ortaokulu ve Yozgat lisesinde tamamlamıştır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü emekli hocalarındandır.

Erdoğan Akkan

1953-1954 öğretim yılında girdiği AÜDTCF Coğrafya Bölümü'nü 1957 Haziran döneminde bitirmiştir. Öğrenim sırasında Fen Fakültesi Jeoloji Bölümüne devam ederek ayrıca "jeoloji sertifikası" almıştır. Fiziki Coğrafya ve Jeoloji Kürsüsünde açılan sınavı kazanarak 28 Ağustos 1957 tarihinde bu kürsüye asistan olarak atanmıştır. "Erzincan Ovası ve Çevresi'nin Jeomorfolijisi" konulu teziyle 1965'de Doçent ünvanını almıştır. 1975'de "Sinop Yarımadası'nın Jeomorfolojisi" eseri ile Üniversite Profesörlüğüne yükseltilmiştir. Nisan 1966- Mart 1967 tarihleri arasında İngiltere'de 1974 yılı sonunda 3 ay Fransa'da bulunmuştur. Ağustos 1967'de İsveç'te Tarfala Buzul Araştırma İstasyonunda düzenlenen uluslararası buzul araştırmalarına katılmıştır. 1978'de Riyad'da toplanan I. İslam Ülkeleri Coğrafya Kongresi'ne bir konferansla katılmıştır. 1981'de Lodz Üniversitesi'nin davetlisi olarak konferanslar vermek üzere Polonya'ya gitmiştir. 1970'de Fakülte Profesörler Kurulunca, Elazığ'da açılması düşünülen Fırat Üniversitesi'nin kuruluş çalışmaları için görevlendirilmiştir. F.Ü. Edebiyat Fakültesinin öğrenime başladığı 1975 tarihinden Yüksek öğrenim Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1981 yılına kadar bu Fakültenin Coğrafya

Bölümünün kurucu başkanlığını yapmıştır. Fakülte profesörler Kurulu üyesi idi ve bir dönem de Fırat Üniversitesi Senatörlüğünde bulunmuştur.

Yayınlanmış eserleri: -Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi (1964). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. Sayı: 153 -Bafra Burnu-Delice Kavşağı Arasında Kızılırmak Vadisinin Jeomorfolojisi (1970). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 191 -Sinop Yarımadasının Jeomorfolojisi (1975). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:261 -Ayrıca bazı Orta Öğretim ders kitapları. Başlıca Makaleler: -Erzincan Ovasında Son Tektonik Hareketler ve Bunların Morfolojideki Tesirleri. (1957) Türk Coğrafya Dergisi Yıl: XVII. Sayı:21. -Kızılırmak'ın Aşağı Kesiminde Kayıkla Nakliyat. (1963) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. Cilt:xx, -Erzincan Ovasının iklim özellikleri (1964). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. Cilt: XXI, Sayı: 3-4 -Pahinkaya Yarmavadisi. (1966) Coğrafya Araştırmaları Dergisi. Cilt:I Sayı: 1. -Tarfala Buzul Araştırma İstasyonu (İsveç). (1969). Coğrafya Araştırmaları Dergisi. Sayı: 2. -Elazığ ve Keban Barajı Çevrelerinde Fiziki Coğrafya Araştırmaları. (1973). Coğrafya Araştırmaları Dergisi. Sayı: 5-6 -Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünde Coğrafya. (1973). Coğrafya Araştırmaları Dergisi. Sayı:5-6 -Türkiye'de Akarsulardan Yararlanma (1974). Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı. -Doğu Karadeniz Bölgesinin Coğrafi Özellikleri. (1974) Ankara Üniversitesi Haftası. -Erozyon-Nedenleri, Korunma Yolları (1974) Ankara Üniversitesi Haftası. -The Natural Energy Sources of Turkey (1984) Proceedings of the First Islamic Geographical Conference. Volume:VII. P:55-70 -Bilinmeyen Bir Doğal Anıt: Otlukbeli Gölü. (1990) (Prof.Dr. Metin Tuncel ile birlikte) Coğrafya Araştırmaları. Cilt: I. Sayı:2 -Esence (Keşiş) Dağlarında Buzul Pekilleri (1993). (Prof.Dr. Metin Tuncel ile birlikte) Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. Sayı:2 -Gaga Gölü (Ordu). (1993). (G.Gürgen ile birlikte) . Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. Sayı:2 -Uzungöl (1993). (Doğu, Çiçek, Gürgen, Yiğitbaşıoğlu, Somuncu ile birlikte). Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. -Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluşunun 60. Yıl Dönümünde Coğrafya Bölümü. (1995 de kaleme alınan bu makale basılmak üzere Fakülte Dergisi'ne verilmiştir). Bu ileti Bahaddin Pahin tarafından düzenlenmiştir.

Prof. Dr. Erdoğan Akkan 2019 yılında hakkın rahmetine kavuşmuştur.

AKKILIÇ, ABDÜLHALİM

7 Aralık 1921 tarihinde Kilis'in düşman işgalinden kurtuluşunda görev alan askeri birliğin komutanı Abdülhalim Akkılıç, 1891'de Erzincan Kemah'ta doğdu. Dört yaşında iken babasını kaybetti. Annesinin çabasıyla Kemah'ta mektep-i iptidaiyi bitirdi, Erzincan Askeri Rüştiyesi'ne (Ortaokul) girdi. Lise öğrenimini Manastır Askeri İdadisinde (Lise) tamamladı. 1912'de İstanbul'da Harbiye Mektebi'ni (Harp Okulu) süvari subayı olarak bitirdi.

Balkan Savaşı'na katıldı, alayı teslim olmak zorunda kalınca Adriyatik Denizi'ndeki Korfu Adası'nda dokuz ay tutsak yaşamı sürdü. 1914'te Birinci Dünya Savaşı başladığında

Doğu Cephesi'nde görevlendirildi. Hâfız Hakkı Paşa'nın komuta ettiği 10. Kolordu'nun ünlü Sarıkamış kuşatma harekâtı sırasında, kolordunun keşif birlik komutanı olarak Allahu ekber Dağını ilk geçen asker oldu. Ne var ki kolordunun kalanı olumsuz kış koşulları, donanım yetersizliği ve tifüs salgını nedeniyle kırıldı; harekât başarısızlıkla sonuçlandı. Rus ileri harekâtı süresince çekilen orduyla birlikte çeşitli çatışmalara katıldı, başarılması güç görevlerin üstesinden geldi. 6 Mayıs 1915 günü Ak Dağ ile Kılıç Dağı arasındaki çatışma sırasında sağ elmacık kemiğini parçalayarak giren bir mermi ensesinin sol tarafından çıktı. Soyadı yasası çıkınca, bu olaydan esinlenerek "Akkılıç" soyadını aldı. Kurtuluş Savaşı'na Güney Cephesi'nde katıldı, çeşitli çatışmalarda görev aldı. 7 Aralık 1921'de Kilis'i Fransız işgalinden kurtaran birliğe komuta etti. *Allahu Ekber dağlarını geçen ilk asker Kemahlı Süvari Albay Abdulhalim Akkılıç'tır.* Bu günün anısına armağan edilen atlas üzerine sırma işlemeli Osmanlı Sancağı ile o dönemin anısı bir fotoğraf Bursa'da Akkılıç kütüphanesinde sergilenmektedir.

21 Mart 1924'te Gümrük Muhafaza Müdürü Ragıp Veliyettin Bey'in kızı Pakize Hanım'la evlendi. Aynı yıl ağustos ayında Nasturi, ertesi yıl Şeyh Sait ayaklanmasını bastırma harekâtına katıldı. Sonraki yıllarda Şanlıurfa, Ankara, Söke, Ankara, Ağrı, İstanbul, yeniden Şanlıurfa ve Diyarbakır'da çeşitli görevlerde ve alay komutanlıklarında bulundu. 1945'te Siverek'te 5. Süvari Alay Komutanı iken emekli olarak Bursa'da yerleşti. 23 Haziran 1960'da burada öldü.

AKOĞUZ, İSMAİL HAKKI

1887'de doğan Akoğuz, 1905 yılında Mekteb-i Harbiyeden teğmen rütbesi ile mezun oldu. Bu rütbeyle 1905-1910 yılları arasında Filibe'de 7. Tümen, 19. Tümen, Erzincan'da 4. Ordu'da bölük komutanlığı görevlerinde bulundu. 31 Ağustos 1910 tarihinde üsteğmen rütbesine terfi etti. 1910-1912 yılları arasında tahsil için Almanya'ya gitti. Yurda döndükten sonra 1912-1913 yılları arasında 29. Tümen, 87. Alay 1. Bölüğe atandı ve bu birlik ile Balkan Savaşı'na katılarak Çatalca Muhaberelerinde ve ileri harekâta görev aldı. Daha sonra geçici olarak 9. Tümen yaverliğine atandı. 1914 yılında yüzbaşı rütbesine terfi etti. 1914-1917 yılları arasında Kafkas Cephesi'nde 3. Ordu Kurmay Başkanlığı emrinde görev yaptı. 1917-1918 yıllarında aynı cephede 3. Ordu Komutanlığı başyaverliğinde bulundu. 1919-1920 yılları arasında Mekteb-i Erkân-ı Harbiyede öğrenim gördü.

Orgeneral İsmail Hakkı Akoğuz
(1887 - 1978)

1920 yılında binbaşı rütbesine terfi etti. Aynı yıl Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katıldı. 1920-1923 yılları arasında 9. Kolordu Kurmay Başkanlığı'nda görev aldı. 1923-1924 yıllarında Harp Akademisi eğitimini tamamladı ve 1926 yılında kadar 2. Kolordu karargahında görev yaptı.

1 Haziran 1926'da yarbay rütbesine terfi etti. 1926-1930 yılları arasında Harp Akademilerinde öğretmenlik, 3. Kolordu Kurmay Başkanlığı, 41. Tümen 19. Alay komutan vekilliği görevlerini yürüttü. 1931 yılında Albay rütbesine terfi etti. 1937 yılına kadar Harp Akademilerinde öğretmenlik, Mersin'de 7. Tümen 23. Alay Komutanlığı, Erzincan'da 3. Ordu Kurmay Başkan vekilliği, Muğla'da 18. Dağ Tugay komutanlığı ve Genelkurmay 3. şube müdürlüğü görevlerinde bulundu.

30 Ağustos 1937 tarihinde tuğgeneral rütbesine, 30 Ağustos 1938 tarihinde tümgeneral rütbesine terfi etti. 30 Ağustos 1942 tarihinde korgeneral rütbesine terfi etti. 30 Ağustos 1947 tarihinde Orgeneral rütbesine terfi etti. Bu rütbede Balıkesir'de 2. Ordu Komutanlığı ve Yüksek Askeri Şura üyeliği görevlerinde bulundu. 19 Temmuz 1950 tarihinde Orgeneral rütbesiyle emekliye ayrıldı.

Almanca bilen Orgeneral İsmail Hakkı Akoğuz, Ludendorff'un hatıraları ile Alman Subayı Feliz Guze'nin yazdığı "Büyük Harp'te Kafkas Cephesi'ndeki Muharebeler" ve Rafael de Nögalis'in "Hilal Altında Dört Sene" adlı eserlerini Türkçeye kazandırmıştır.

1914 yılında Harp Madalyası, 1915 yılında Kılıçlı Gümüş Liyakat Madalyası ve Alman İkinci Demirsalıp Nişanı, 1917 yılında Kılıçlı Beşinci Mecidiye Nişanı, 1918 yılında Avusturya İkinci Sınıf Askeri Meziyet Nişanı, 1923 yılında İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. 20 Ağustos 1978 tarihinde Ankara'da öldü ve Karşıyaka Mezarlığına defnedildi.

AKTAŞ, CİHAN

1960, Refahiye doğumlu. Türk gazeteci, yazar ve mimar. Yazar Ümit Aktaş'ın kardeşidir. Aktaş'ın romanları, kadının uzunca bir süre boyunca ikinci ya da üçüncü bir öge olarak yer aldığı Türk edebiyatı içerisinde atılmış büyük bir adım olarak vasedilmiş, eserlerinde kadın haklarının kamusal alan savrulmalarının arka planında bir kadir kıymet bilmezlik mirası olduğunun altı çizilmiştir.

1978Beşikdüzü Öğretmen Lisesi'ni ve 1982'de İstanbul DGSA Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. Mimar, basın danışmanı ve gazeteci olarak çalıştı. Yeni Şafak'da ve Taraf gazetesinde köşe yazıları yazdı. 1995'te Türkiye Yazarlar Birliği, 1997'de Gençlik Dergisi tarafından 'Yılın Hikâyecisi', 2002'de TYB tarafından yılın romancısı olarak

Cihan Aktaş

ödüllendirildi. 2002 yılında *Bacıdan Bayan*'a adlı kitabı TCK 312. maddeye aykırı bulunarak toplatıldı, ancak bu toplatılma kararı daha sonra bozuldu. 2009'da "Kusursuz Piknik" 14 Mart 2016 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi. *Eskader* isimli hikâye kitabı 16 Mart 2016 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi. Edebiyat Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği tarafından yılın hikâye kitabı ödülünü kazandı. 2014-2015 döneminde Suat Köçer'le birlikte Eyüp Cafer Paşa Kültür Merkezi'nde "İrfan Sineması" başlığı altında sinema sohbetleri gerçekleştirdi. 2015'te Bursa 15. Edebiyat Günleri Ahmet Hamdi Tanpınar Ödülü'ne layık bulundu. 2016 yılında ise Ömer Seyfettin Hikâye Ödülünü ve Necip Fazıl Roman ve Hikâye Ödülünü kazandı. 2018 yılında Dede Korkut Edebiyat ödülüne layık görüldü.

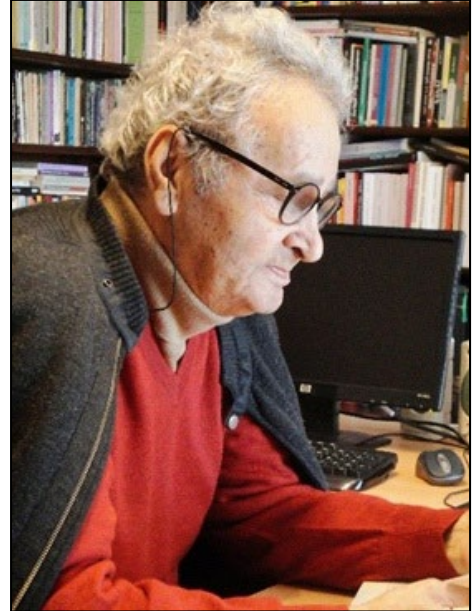
Halihazırda Gerçek Hayat, Hayal Perdesi e-dergisinde köşe yazıları yazıyor. Eyüp Film Akademisi'nde sinema kültürü dersleri veriyor. Şubat 2008'den Aralık 2016'ya kadar Dünya Bülteni sitesinde yazdı.

2009- 2012 yılları arasında Tahran'da Allameh Tabataba'i Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde hocalık yapan Aktaş İstanbul'da yaşıyor.

AKTAŞ, Prof. Dr. ŞERİF

15 Şubat 1945, Divir köyünde doğdu. İlkokulu doğduğu köyde, ortaokulu Refahiye'de okudu. 1960 yılında parasız yatılı olarak okuduğu Erzurum Lisesini 1963'te, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 1967'de bitirdi. Aynı yıl Bayburt Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak göreve başladı.

1970-1974 arasında Erzincan Ticaret Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak çalıştı, öğretmenlik yıllarında, Prof. Dr. Kaya Bilgegil'in yönetiminde hazırladığı "Hâlit Karay'ın Eserleri Üzerine Bir Araştırma" adlı tezi ile, 1973'te edebiyat doktoru unvanını aldı. 1974'te Kâzım Karabekir Eğitim Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine atandı. 1975'te Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde uzman olarak çalışmaya başladı, 1976'da aynı fakültede doktor asistanı oldu. 1978-1979 tarihleri arasında Atatürk Üniversitesi tarafından Fransa'ya gönderildi. "Ahmed Rasim'in Eserlerinde İstanbul" adlı tezi ile 1981'de doçent oldu, 1987'de profesörlüğe yükseltildi. 1989-1995 tarihleri arasında Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi dekanı olarak çalıştı. 1996-1997 öğretim yılında Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesinde rektör yardımcısı olarak görev yaptı. 1988-2001 arası

Şerif Aktaş.

Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak çalıştı. 2001'de Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne geçti. 2002 yılından itibaren aynı bölümün başkanlık görevini sürdürdü. Yeni Türk edebiyatı sahasında yaptığı çalışmalarla tanınmıştır.

Makaleleri 1972 yılından itibaren Fikir ve Sanatta Hareket, Doğu Edebiyat, Millî Kültür, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, Türk Edebiyatı, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi (Erzurum), Türk Dili, Millî Eğitim, Türkiye Günlüğü, Kültür Dünyası, Türk Yurdu, Bilig, Bilim Yolu-Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türklük Bilim Araştırmaları, Bilge, Çevren, Toplum Bilim dergilerinde yayımlandı.

Ölümünün 25. Yılında Yahya Kemal Beyatlı, Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1984, Doğumunun 150. Yılında Namık Kemal, kitaplarında; çevirileri Doğu Edebiyat dergisinde yayımlandı.

Yahya Kemal, Türkoloji çalışmaları, Sait Faik hakkında çeşitli sempozyumlarda tebliğ sundu.

Büyük Türk Klasikleri'nin 10, 11, 12, 13 ve 14. ciltlerinde yer almak üzere, içlerinde Sabahattin Ali, Memduh Şevket, Mithat Cemal, Reşat Nuri, Ruşen Eşref, Nahit Sırrı, Ataç, Dıranas'ında olduğu kırk beş yazar ve şair maddesi kaleme aldı. Ayrıca Türk Dünyası El Kitabı ve Türk Dünyası Edebiyat Tarihi kitaplarına bölüm yazdı.:

Eserleri:

- Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş (2. bas. 1984),
Edebiyatta Üslup ve Problemleri (1986),
Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul (1988).
Refik Halit Karay (1986),
Ahmet Rasim (1987).
Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi I – II (1996 -1998).
İlköğretim Türkçe 6 – 7 – 8 (1996 ve Sözlü Anlatım (Kompozisyon Sanatı, 2001),
9. Sınıf-Dil ve Anlatım (2005),
9. Sınıf-Türk Edebiyatı (2005).¹

AKTAŞ, ÜMİT

Şair, yazar ve elektrik mühendisi. 28 Ağustos 1955, Pınaryolu / Refahiye / Erzincan doğdu. Ortaöğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Kadıköy Elektrik Mühendisliği Bölümünü bitirdi (1978). Elektrik mühendisi olarak Elazığ ve İstanbul'daki resmî kurumlarda çalışıp emekli oldu.

Üniversite yılları içerisinde şiir yazmaya başladı. Şiir ve denemeleri, çeşitli gazete ve dergilerde yayınlandı. Makale, şiir ve makaleleri 1989 yılından itibaren Yeni Devir, Aylık

¹ <https://www.turkedebiyati.org>

Dergi, Yeni Yorum, Girişim, Bu Meydan, Yeni Zemin, Kitap Dergisi, Nehir, Bilgi ve Hikmet, Değişim, Harman, Kaknüs gazete ve dergilerinde yayımlandı. Özgün Düşünce Dergisinin yayın yönetmenliğini ve Özgün Duruş Gazetesinin yayın koordinatörlüğünü yaptı.

Ümit Aktaş

Eserleri: Toplumsal Hareketlerde Yöntem (1989), Anarşizm (1992), Tarihin Devrimci Yüzü ve İslâmî Devrim (1996), Düşünsel Yöntemler ve Toplumsal Hareketler (1996), İslâmî Hareketin Vasıfları (1996), İslâmî Hareket ve Yöntem (1996), Akıl, Aşk ve İslâm (1997), Osmanlı Çağı ve Sonrası (1998), Okuma Serüveni (1997), İslâmî Hareket -Etik Estetik Politik, Toplumsal Hareketler ve Devrimler, İnsan ve İslam, Bir Kriz Sürecinde Strateji Arayışları, Edebiyat İdeoloji ve Poetika, Çağımızın Tanıkları, Yüzyıl ve Gelecek, Yolda Olmak, Yeni Bir Dünya Üzerinde Düşünmek, Cihad ve Şiddet Dışı Direniş ve Toplumun Kuruluşu: Etik İktisat ve Siyaset. Cennetten Düşüş (1998), Şehri Terketmeden Önce, Âdem (2000), Rüya, Yeşil Vadi, Musa ve Yol Arkadaşı, Kitabevi, Gemi.

AKTEPE, Prof. Dr. EYYÜP

1941'de Pulur köyünde doğdu. Orta Öğrenimini Erzincan Askeri Lisesi'nde, Lisans 'Kara Harp Okulu (1961 yılında başladı, 1963 ayrıldı. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ni bitirdi.(1969). Doktora: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. (1973).

Akademisyen olarak Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi ve Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde, İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde (1991-1995- Dekan olarak), Niğde Üniversitesi Aksaray İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi'nde (Dekan-1996-1997) çalıştı.

Bakü Devlet İktisat Üniversitesi İşletme Fakültesi Bölüm Başkanlığı, Üniversiteler Arası Kurul Üyeliği, GAP Genel Kurul Üyeliği, DPT İktisat Komisyonu Üyeliği görevlerinde bulundu. 1999-2002 Yılları arasında AR-GE'den sorumlu M.H.P. Genel Başkan yardımcısı olarak görev yaptı.

Eyyüp Aktepe.

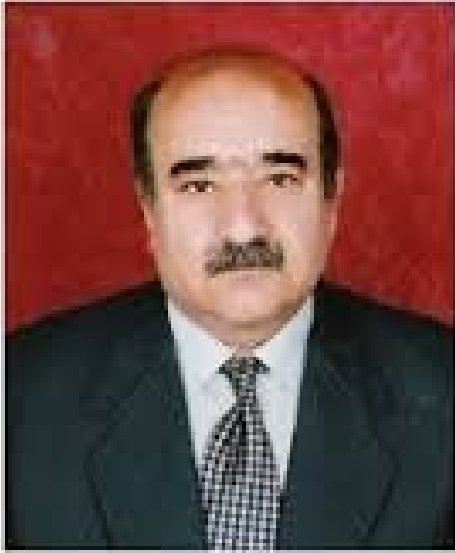
Yayınlanmış Kitap Ve Makaleleri:

1. Pazarlama (Atatürk Üniversitesi Yayını)

2. Uluslar arası Pazarlama (Atatürk Üniversitesi Yayını)
3. İşletme Bilimine Giriş
4. Kooperatif İşletmeciliği (Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği Yayını)
5. Çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış 30'dan fazla makale, inceleme ve araştırma yazısı
6. Çeşitli yer ve zamanlarda bilimsel ve kültürel toplantılarda sunulan 10'dan fazla tebliğ
7. 20'den fazla Doktora tez yöneticiliği
8. 20'den fazla Yüksek Lisans tez yöneticiliği

AKTEPE, Prof. Dr. ORHAN

Orhan Aktepe.

Pulur köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, ortaöğrenimini Erzurum İmam Hatip Lisesinde tamamladı. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsünü bitirdikten (1976) sonra Erzincan'daki çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. 1979 yılında Zonguldak İmam Hatip Lisesine tayin edildi. 1980'de tekrar Erzincan'a dönerek değişik eğitim ve öğretim kurumlarında öğretmenlik ve idarecilik yapmayı sürdürdü.

1987 yılında Erzincan Kültür ve Turizm Müdürlüğüne şube müdürü olarak atandı. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde " Hz. Muhammed'in Risaletinin Evrenselliği" adlı çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı. 1990 yılında aynı ilde İl Halk Kütüphanesi müdürlüğü görevini üstlendi.

1995 yılında Erzincan İlahiyat Meslek Yüksekokulunda kelam derslerini okutmak üzere üniversitede görev aldı. 2000 yılında " Peygamberliğin Sona Ermesi: Hatemü'n Nübüvve" adlı çalışmasıyla doktor ünvanını kazandı. Erzincan Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdürdü. Halen Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Akra Dergisi yazar kadrosundadır.

ALACATLI, HÜSEYİN

(1967-2002) Erzincan'ın Refahiye ilçesinin Alacaatlı Köyü'nde doğdu. Babasının memuriyeti nedeniyle dört yaşından itibaren Türkiye'nin çeşitli yörelerini görme ve buralarda yaşama imkânı buldu. Ağrı-Tutak'ta başladığı eğitim hayatına Ankara, Van ve İstanbul'da devam etti. Alacatlı, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve

Edebiyatı Eğitimi Bölümünden 1989'da mezun oldu. Aynı yıl Isparta-Yalvaç Atatürk Lisesine edebiyat öğretmeni olarak atandı. 1992'de İstanbul'da askerlik görevini tamamladıktan sonra Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümüne araştırma görevlisi olarak girdi.

Nazir Akalın, 1992'de Erzurum'da tanıştığı Alacatlı'nın portresini şu cümlelerle çizer: "Yakışıklı, sevecen, mütevazı, utangaç, güzel ve güleç yüzlü, muhabatına emniyet telkin eden ve kendisine saygı duygusu uyandıran pırlanta gibi bir gençti. Şana, şöhrete metelik vermeyen bir delikanlıydı. (...) Maddi hiçbir tutkusu yoktu. Arkadaş canlısıydı. Cömertti. Vefalıydı. Çalışkandı, iyi bir ilim adamıydı. Edebiyata aşına, şiire âşık bir hilkat harikasıydı. Şairdi; ince ve hüznü bir sesi vardı. (...) Rahat ve kendinden emin bir söyleyişi vardı. Ne yaptığının ve neyi dillendirdiğinin farkındaydı. Evli ve Muhammet Can adında bir oğlu olan Hüseyin Alacatlı'nın şiirleri, 1987'den itibaren Dergâh, Hece, İlkyaz, Kanat, Karçıçeği, Millî Eğitim, Palandöken Sanat Edebiyat, Vârîde ve Yaba Öykü dergilerinde yayımlandı. Alacatlı, 23 Mayıs 2002'de Erzurum'da kendi isteğiyle bu dünyaya veda etti. Ankara Karşıyaka Mezarlığına defnedildi.

Hüseyin Alacatlı

Hüseyin Alacatlı, hem hayatında hem şiirlerinde eğreti ve hep tedirgin bir duruşu olan bir şairdir. Şair Vural Kaya onunla ilgili şu değerlendirmeyi yapar: "Hüseyin Alacatlı seksen kuşağı şairlerindendi. Seksen kuşağı şiirinin belirgin özellikleri onun şiirlerine de hâkimdi şüphesiz. Bu kuşağın şairlerinin ağır basan yönü ise şüphesiz 'tedirgin'lik." Ancak Alacatlı tedirginliğini diğer insanlara yük etmeyi düşünmez. Kimseyi sıkıntılarına ortak kılmaz. Sevinçlerini çevresindekilere cömertçe sunar ancak derdini sadece kendisi taşır. Üniversitede yıllarca aynı odayı paylaştığı Tacettin Şimşek "Yunus ruhlu ve çocuk sesli" olarak tanımladığı Alacatlı'yı "Mutlu insanı oynamaktaki ustalığına diyecek yoktur.

Hafızalarda birikmiş onca fotoğraf karesinde asık yüzlü bir resmine rastlanmıyor. Derviştin ve yanlış çağa gelmişin." (Canım vd, 2006, s.285) cümleleriyle tanıtır. Alacatlı'yı "iyi dost" ve "güzel insan" olarak tanımlayan Mehmet Aycı, şairin akranı olan genç kuşak şairleri arasında, gerek söyleyiş tarzı, gerekse ne söylediği zaviyesinden bakıldığında daha üst bir çizgi tutturduğunu kaydeder.

Alacatlı'nın yazılı bir poetikası yoktur. Bu nedenle onun manifestosundan değil, poetik bir soyağacından bahsetmek mümkündür. "Terkip" başlıklı yazısıyla Alacatlı, kendi şiirinin soyağacını özetler. Andığı isimler arasında Türk tasavvuf edebiyatının öncü ismi Yunus Emre; klasik dönemin güçlü imzaları Fuzuli, Hayali, Nedim, Galip; 20. yüzyıl ve Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin kurucu ve belirleyici isimleri Ahmet Haşim, Yahya

Kemal, Necip Fazıl, Nâzım Hikmet, Asaf Hâlet, Behçet Necatigil, Attilâ İlhan, Edip Cansever, Cemal Süreya, Sezai Karakoç, İsmet Özel ve seksen sonrası şairler vardır. Bu, Alacatlı'nın şiir zevk ve kültürünün klasikten çağdaşa çok geniş bir alanı içine aldığı; ayrıca şiirinin beslendiği zengin kaynakları dikkatlere sunar.

Alacatlı, bütün sanatçıların aradığı ve aramaya devam edeceği “şey”i “safiyet” kelimesinde bulur. Ona göre sanat “safiyet”ten doğar. “Safiyet” ise “fitrat”ı ve fitrata özgü kirlenmemişliği, katışıksızlığı, musumluğu çağrıştırır. İlkel insanın dansında, coşkusunda, ayinlerinde yahut kurban törenlerinde aradıkları şeyin, her dönemde gerçek sanatçılarda bir özlem ya da insani bir tavır olarak devam ettiğini söyler.

Harflerin Ülkesi şairi, şiiri yazma ve açıklama süreçlerini karşılaştırırken de, şiirle aşk arasındaki ilişkiyi irdelerken de, Fuzulî'ye göndermede bulunur. Ahmet Hamdi Tanpınar'da olduğu gibi Alacatlı'nın şiirinin de rüyalardan beslendiğini de kaydetmek gerekir. Has şairlerin şiir yazmakla rüya görmek arasında kurduğu akrabalığı okurlarına Hüseyin Alacatlı da sezdirir. Alacatlı'nın, şair İsmail Karakurt'un şiirini değerlendirirken söyledikleri, kendi şiiri için de tekrar edilebilir: “Divan şairlerinin gerçekten mecaza yönelmelerinden bahsedilmişti. Karakurt şiirlerinde ise gerçeğe mecazdan geçerek ulaşılmaktadır.” Alacatlı, poetik yaklaşımında rüya ile gerçek arasında ilişki kurmakla kalmaz, bazen de şiiri rüyadan çıkarır. Bu çerçevede Kurtlar Nehri Geçerken şiirinin rüya ortamında doğduğu söylenebilir. Alacatlı, şiirlerini serbest tarzda kaleme almış olsa da, hece ve aruzla da şiirler yazmış; dörtlük ve beyit nazım birimlerini de kullanmıştır.

"Sitem, Güzelim, Satranç ve Sonrasız Albümler 2 ve 4" başlıklı metinler, Alacatlı'nın aruz ölçüsünü denediği örneklerdir. Alacatlı serbest tarzda yazdığı şiirlerde ses, ritim ve ahengi öne çıkarır. Müzikalite onun şiirde vazgeçilmezleri arasındadır. Şiirde sesi ve ritmi güçlendirmek için zaman zaman uyaktan ve rediften yararlanır. Alacatlı'nın şiiri serbest çağrışımlarla yürüyen çok katmanlı bir şiirdir. İçerik incelemesinde anahtar sözcükleri yakalamak ve onların çağrışım dünyasını yoklamak gerekir. Aşk, yalnızlık, korku, ölüm, kaçış ve çocukluk şairin ele aldığı başlıca izlekler arasındadır. 1980 sonrası Türk şiirinin Haydar Ergülen ve Tuğrul Tanyol gibi isimlerle temsil edilen imgeci kanadına yakın duran Alacatlı'nın şiirinde “dağı dağ üstüne koymak”, “dağın dağa yanması”, “ayna”, “maske”, “aylı bir gece resmi”, “türbe”, “kuyu”, “Yunus balığı gönül”, “gönülde saklı güneş”, “güneşin ıslanması”, “sırtımda nal izleri”, “dansını bitirmemiş duvarlar”, “gagasında iksir taşıyan kuşlar”, “ısırgan otu gündüz ve gece”, “atların en sessiz arabası gece”, “suları yumruklamak”, “akşamın ipiyle kuyuya inmek”, “sarhoş kuyu” gibi çok sayıda özgün imgeye rastlanır. Bu imgelerden birkaçı üzerinde durmak, Alacatlı'nın şiir evreniyle ilgili ipucu verecektir.

Alacatlı, ince ve zarif kişiliği kadar, imge yüklü şiiriyle de üzerinde durulması gereken bir imzadır. Tasavvuf kültüründen, divan şiirinden, Cumhuriyet Dönemi'nin öncü isimlerinden etkilenen şair, serbest tarzı benimsemiş olsa da, hece ve aruzu da denemiştir. Aşk, yalnızlık, korku, ölüm, kaçış, çocukluk ve hayat işlediği ana temalar arasındadır.

ALBAYRAK, NURETTİN

(1950-2016) Nurettin ALBAYRAK (Erzincan 1950) İlk , orta ve lise öğrenimini Erzincan'da tamamladı. Erzurum Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümü'nü (1972) ve İstanbul Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nü bitirdi(1985). Lisansüstü eğitimini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı(1993). Uzun yıllar özel eğitim kurumlarında Türkçe ve Edebiyat dersleri okuttu. Kocaeli Üniversitesi Türk Dili okutmanlığı görevinde bulundu (2002- 2005). İstanbul Kültür Üniversitesi'nde Türk halk edebiyatı (2007-2008) ve son olarak 2010 yılından itibaren İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde Türk Halk Edebiyatı ve Türk Dili dersleri okuttu.

Nurettin Albayrak

Kuruluşundan itibaren Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Türk Dili Ve Edebiyatı İlim Heyeti içinde müellif-redaktör olarak yer alan Nurettin ALBAYRAK'ın yüze yakın makalesi ve ansiklopedi maddesi, yirmi beşi aşkın eseri bulunmaktadır. Eserlerinin yarıya yakını Türk dili ve Türk edebiyatıyla ilgili ders kitabı ve yardımcı ders kitabı , diğerleri ise Türk halk edebiyatıyla ilgilidir. 15.10.2016 tarihinde vefat eden Nurettin Albayrak 'ın Türk Halk Edebiyatı ile ilgili başlıca eserleri şunlardır:

Folklorumuz ve Erzincan (Erzincan, 1983), Gevheri (İstanbul , 1998), Karacaoğlan (İstanbul , 1999), Dadaloğlu (İstanbul , 1999), Erzurumlu Emrah (İstanbul , 2001), Ruhsati (İstanbul, 2001), Pir Sultan (İstanbul, 2001), Sümmani (İstanbul, 2001), Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü (İstanbul , 2004, 2. bsk. Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü adıyla İstanbul, 2010), Aşık Ömer (İstanbul , 2006), Dertli (İstanbul , 2007), Türkiye Türkçesinde Atasözleri (İstanbul, 2009), Halk Edebiyatı / Kapsamı , Biçim ve Tür Özellikleri , Literatürü (İstanbul , 2012). Gönül Çalab'ın Tahtı / Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü (İstanbul, 2014), Tanpınar'ın Türküsü / Tanpınar'dan Anadolu'nun Yazılmamış Romanlarına (İstanbul, 2016).

ARAZ, TURAN

Turan Araz: 1950 yılında Kaçak köyünde doğdu. İlk Okulu Ekecik köyünde, liseyi İstanbul Eyüp Lisesi'nde okudu.

1973 yılında İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden mezun olan Turan Araz, 1969 yılı itibariyle matbaa malzemeleri ve makinaları sektöründe işveren olarak hayatını sürdürmüştür.

T. Araz'ın Refahiye'nin bilim, kültür, sanat ve spor etkinliklerinin yürütülmesi konusunda önemli katkılarda bulunmuştur. 1998 yılında neşredilen Refahiye/ Tarihi,Kültürü, Doğası, Turizmi ile 2013'te Kaymakamlık adına Tahir Erdoğan Şahin tarafından yazılan Refahiye; Yukarı Ülkenin Yeşil Cenneti adlı kitapların baskısını üstlenmiştir.

Turan Araz.

ARSLANIAN, KEVORK

1876 yılında Erzincan Kemaliye'de doğdu. Mesrobyan Okulu'nu bitirdi. 1887'de Kemaliye'deki Mesrobyan Okulu'na öğretmen olarak atandı. Nazeni adında bir kızla evlendi. 1897'de bir daha evlenmemeye karar verdi. Rahip yardımcısı oldu. 1898'de Divrik'te Surp Lusavoriç Manastırı'na ait yetimhanenin müdürlüğünü yaptı. 10 Eylül 1900'de Sivas Surp Nişan Manastırı'nda Başepiskopos Bedros Tahmizyan tarafından rahip takdis edildi. Ermeniler'in yaşadığı her köye bir şapel yapılması için çaba sarfetti. Kahta'da okul açtı. 1908'de Malatya'daki görevinden istifa etti. Kumkapı'dışı, Taksim Surp Harutyun kiliseleri vaizliğine atandı.

1909 Nisan'ında Adana olayları hakkında rapor yazmak üzere müfettiş olarak atandı. Osmaniye, Dört Yol, Kozan ve Mersin'deki yetimleri toplayıp Şişli'deki yetimhaneye getirdi. Kilise ve Ermeni okullarının bakım ve onarımına öncülük etti. 1912 depreminden sonra Trakya'daki tüm kiliselerin onarım çalışmalarını başlattı. 1914'te Adana Marhasalığı'na atandı. *Adana'da bulunduğu süre içinde Taşnaklar tarafından yıpratıldı.* 1920 Mart'ında İstanbul'a geldi. Kuruçeşme ve Üsküdar Surp Haç Kiliseleri'nde vaizlik yaptı. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Patrik Zaven Yeğiyayan yurtdışında bulunduğu için patriklik makamı boşaldı. Gerek yurt içinde ve gerek yurt dışında cemaatte karmaşık bir durum söz konusuydu. 20 Aralık 1922'de Patrik Kaymakamı (Değabah) seçildi. Günün şartlarına göre, patriklik makamının idari işlerini yeniden düzenledi. 5 Ocak 1923'te cemaat meclisini topladı. Devlet erkanıyla diyalog sağladı. 14 yıldan beri basılamayan kilise takvimi 1924'ten itibaren yeniden yayımlanmaya başladı. Kilise vakıflarına hastane yardım komisyonları kurdurttu. Patrikhane, 'Hay Khosnag' adlı aylık bir dergi yayımlamaya başladı. Balat'ta bir ruhban okulu açtı, Kumkapı'daki Bezciyan Okulu yeniden inşa edildi. Edebi ve tarihi makaleleri, şiirleri yayımlandı. Fransızca biliyordu. 25 Haziran 1951 tarihinde vefat etmiştir.

ATABAY, SEVİNÇ

(1960-) Sevinç Atabay, Gazi Üniversit esi İngilizce Öğretmenliği Bölümünden mezun olup,1980 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunda göreve başlayan Atabay, 1990-1993 yılları arasında Eğitim Ataşesi olarak Chicago/ABD'de bulunmuş ve Harold Washington College'da "Post Graduate-Vocabulary Building" eğitimi almıştır. Sonrasında Talim ve Terbiye Kurulu'nda Program Geliştirme Dairesinde, yabancı dil programlarının geliştirilmesi ve uygulanması, erken yaş dil öğretim uygulamalarının geliştirilmesi gibi alanlarda görev yapmış ve Kitap Yazım Komisyonları'nda Başkanlık yapmış, 1994-1995 yılları arasında da İngiltere Banbury&Bicester College'da

Sevinç Atabay

Certificate Program (Adult Education) bitirmiştir. 2000-2006 yılları arasında Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinde Topluluk Programları Genel Koordinatörü olarak AB'nin eğitim politikalarının tanıtılması alanlarında Brüksel-Türkiye çalışmış, Talim ve Terbiye Kurulu Üyelüğünden ve AB Genel Sekreterliğindeki kamu hizmetlerinden 2006 yılında emekli olmuştur.

2006-2021 yılları arasında ise Türk Eğitim Derneği Genel Müdürlüğünü ve TED Ankara Koleji Vakfı Okulları Genel Müdürlüğünü eş zamanlı olarak yürütmüştür. Atabay'ın, Avrupa Birliğinin anlaşılması için oluşturulan AB Takımını, TÜSİAD Eğitim Komisyonu, TOBB Eğitim Meclisi ve çeşitli Sivil Toplum Kuruluşlarındaki üyeliklerinin yanı sıra Genç Liderler Akademisinde (Young Guru Academy) Hayal Ortaklığı bulunmaktadır. ATABAY'ın İngilizce öğretimi ve AB eğitim politikaları konularında yayınları (Örn. e-Ülke-e-Avrupa 2005, Avrupa Birliği Eğitim Programları, Comenius-Okul Eğitimi, 6. Çerçeve Programı Türkiye'ye Ne Getirir?, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Eğitim, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları, Avrupa Birliği Eğitim Politikaları) ile yayımlanmış birçok makalesi (Örn. Genç Kuşakları Anlamak Y ve Z, Mekan ve Mimarinin Eğitimde Başarıya Etkisi, Oyun ve Öğrenme, Eğitimde İnovasyon, Hibrit İnsan'a Doğru, Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a) bulunmaktadır.

ATOK, OĞUZ KÂZİM

Erzincan'da doğdu (1912). İlkokulu Konya'da (1923), ortaokul ve liseyi Kuleli Askeri Lisesi'nde okuduktan sonra (1929) Harp Okulu'nu (1931), Piyade Okulu'nu (1932) ve Harp Akademisi'ni (1938) bitirdi. Askerî görevle İtalya (1954), Fransa (1955-56) ve Almanya'da

(1957) bulundu. Erzurum'da alay komutanlığı (1959), Gümüşhane'de askerî valilik ve tümen komutanlığı yaptı. General rütbesiyle emekli oldu. Ankara'da öldü.

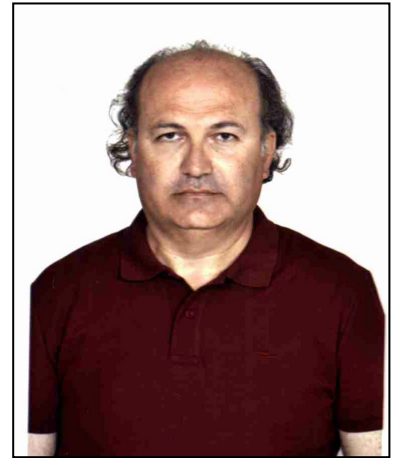
Oğuz Kâzım Atok

İlk denemeleri Millî Mecmua ve İçtihat (1927), şiirleri Yücel, Çağrı, Başkent, Ilgaz, Birlik, Ülkü, Varlık, Otağ, Forum, Yelken, Kemalizm ve Türk Dili dergilerinde yayımlandı. 1951'de Büyük Yanlışlıklar adlı bir inceleme kitabı neşreden Atok'un ilk şiir kitabı Atatürk Sendeniz 1959'da yayımlandı. Bu şiir kitabını Düşlü Düzen (1962) ve 24'ün İçi (1973) adlı şiir kitapları takip etti. Atok'un şiirleri için Karaalioğlu, "Kahramanlıklarımızı, tarihimizin parlak sahifelerini çoğunlukla konu olarak alır. Şiirlerinde, umutsuz, karanlık bir dünya görüşü yerine, umutlu, aydınlık, sıcak bir duygu atmosferiyle bizi sarar; doğayı, insanı bize sevdirmeye çalışır" değerlendirmesini yapmıştır. Atok, 1976'da denemelerini Duymayı, Düşünmeyi Dile Getirme adlı kitapta toplamıştır. Muzaffer Uyguner, bu kitapla ilgili şu tespitleri yapar: "Ozanlığı yanında düzyazıya da yer ve önem veren Oğuz Kâzım Atok, çeşitli dergilerde yayımlanan denemelerini Duymayı Düşünmeyi Dile Getirme adlı bir kitapta topladı. Atok, üç bölüme ayırdığı kitabında, önce dil ışını üzerinde durmuş insan, insanın bilinçlenmesi ve bu bilinçlenmede dil ve sözcükler sorunu üzerinde durmuş; dilin böylece yaratılmasını, dilin deyimler ve atasözleri hazinesini, dildeki daha başka önemli öğeleri ele alıp görüşünü genel bir düzen içinde belirtmiştir."

ATASOY, Prof. Dr. HÜSEYİN TUĞRUL

1967 yılında Erzincan'ın Refahiye ilçesinde doğdu. Ailesi yaklaşık iki yıl sonra Erzincan merkeze yerleşti. Bir yıldan biraz fazla bir süre burada yaşadıkdan sonra da 1970 sonbaharında Ankara'ya taşındı. H.Tuğrul Atasoy eğitim hayatına bu şehirde başladı. Karacakaya İlkokulu ve Uluğbey Ortaokulu'ndan sonra Ankara Atatürk Lisesi'nden 1984 yılında mezun oldu. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazandı. Üniversite yıllarında o dönem yaygın olan çeşitli dergi ve öğrenci dergilerinde yazılar yazdı.

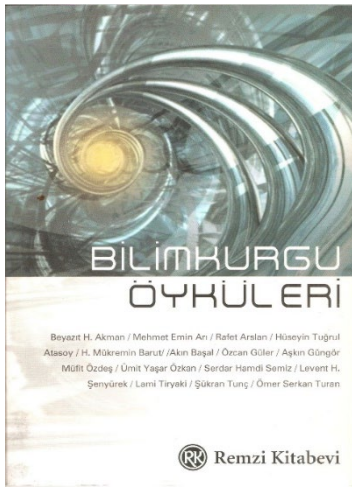
Davranış bilimleri, yaban hayatı, edebiyat ve müzik ilgi alanları idi. O yıllarda oldukça popüler bir müzik dergisi olan "Hey Dergisi" tarafından Rock müzik üzerine

Hüseyin Tuğrul Atasoy

yapılan yazı yarışmasında yazdığı yazı ile 1988 tarihinde birincilik ödülünü aldı. Fakültenin 1991 yılında mezun oldu. Sivas ili Doğanşar ilçesinde pratisyen doktor olarak zorunlu hizmete başladı. Atasoy, 1992 yılında uzmanlık sınavında Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi Nöroloji Kliniğinde uzmanlık eğitimi yapmaya hak kazandı ve Haziran 1992’de uzmanlık eğitimine başladı. Bu dönemde okumaya ve yazmaya devam etti.

Yazdıklarını paylaşmak amacı ile dergilere göndermeye başladı ve yazı, öykü ve şiirleri Şizofrenji, Bilim ve Ütopya, Yeni Biçem, İskenderiye Yazıları, Damar, Uğraş, Berfin Bahar, Güney ve Cumhuriyet Bilim ve Teknik dergilerinde yayımlanmaya başladı. Ocak 1997’de nöroloji uzmanı oldu. Aynı klinikte baş asistan olarak çalışmaya devam etti. Atasoy mesleğin

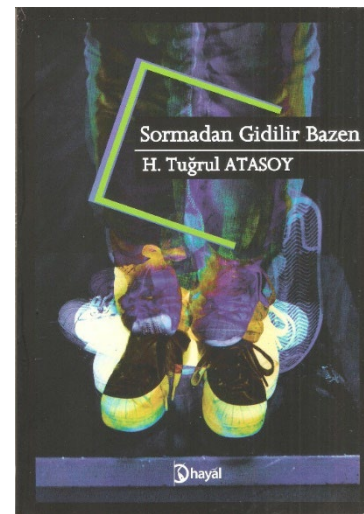
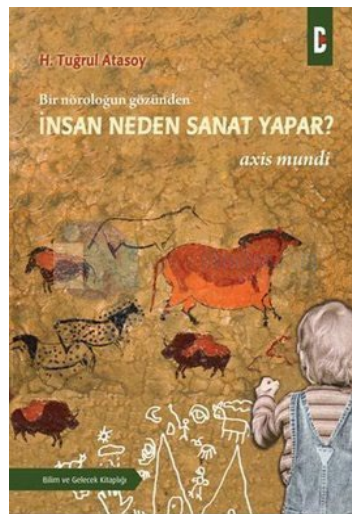

sorunları ile de yakından ilgileniyordu. Türk Tabipleri Birliği Etik Kurulu üyesi olarak 1996-2001 yılları arasında iki dönem çalıştı. Nöroloji pratiğinde özellikle davranış nörolojisi ve klinik nörofizyoloji alanlarına yoğunlaştı.

Haziran 2001 tarihinde Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Kliniği’nde Öğretim Üyesi olarak çalışmaya başladı. Nöroloji alanında bir dönem süren ve katılımcılarına önemli katkılar sağlayan Kognitif Nörobilim toplantılarında yer aldı. Uluslararası Kognitif Nörobilim toplantılarında özellikle beynin evrimi, beynin evrimsel eksiklikleri ve günümüz edebiyatında kognitif nörobilimin izleri gibi konularda çalışma ve sunumları oldu. Türk Bilişim Derneği (TBD) Bilişim Dergisi tarafından

düzenlenen Bilim-Kurgu öykü yarışmasında 2003 yılında “Yeni Başlıyor” adlı öyküsüyle ikincilik ödülünü kazandı. TBD tarafından 1998-2004 yılları arasında düzenlenen Bilim-Kurgu öykü yarışmalarında ödüle layık görülen öykülerin yer aldığı kitap Remzi Kitabevi tarafından 2005 yılında yayımlandı.

Akademik alanda çalışmalarına da devam eden Atasoy, 2006 yılında doçent unvanını almaya hak kazandı. Bu süreç zarfında yine elinden geldiğince ilgi alanları başta olmak üzere okumaya ve yazmaya devam etti. Kültür, sanat ve bilim dergilerinde, davranış bilimleri ve sanat konulu 130’u aşkın deneme ve yine çok sayıda öykü ve şiiri yayımlandı. Nihayet 2009 yılında bu yazı, öykü ve

şiiirleri bir araya toplamaya karar verdi. “Yeni Yetenlere” adlı ilk şiir kitabı Sone Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlandı. Bundan hemen kısa süre sonra özellikle çocukluk dönemi ve sonrasında ilk hekimlik yıllarına ait anıların esin kaynağı olduğu öyküleri “Sormadan Gidilir Bazen” adlı kitapta toplanarak Hayal Yayınevi tarafından yayımlandı. Aynı yıl davranış bilimleri gözü ile sanat ve sanat yapıtı üzerine daha önce yayımlanmış yazıları güncelleyip yeni yazılar ile birlikte bir kitapta altında bir araya getirdi. Ancak bu kitabın yayımlanması bir süre gecikti. Bu dönemde dha kurgusal nitelikteki eski ve yeni öykülerini içeren “Yarının Dünüdür Bugün” adlı öykü kitabı 2011 yılında Hayal Yayınevi tarafından yayımlandı. Atasoy, 2012 yılında profesör kadrosuna atandı. Nihayet 2013 yılında "Bir Nöroloğun Gözünden İnsan Neden Sanat Yapar?" adını taşıyan kitabı Bilim ve Gelecek Yayınları tarafından yayımlandı.

H. Tuğrul Atasoy 2013 yılından itibaren nöroloji disiplini içinde evrimsel tıp alanında çalışmaya başladı. Bu çalışmalar neticesinde takip eden dönemde insan davranışları ve tıbbi evrimsel biyoloji gözü ile bakan yazılar yazmaya ağırlık vermeye başladı. Öykü ve şiir yazmaya da elinden geldiğince gayret eden Atasoy’un ikinci şiir kitabı “Olduğu Gibi” (Hayal Yayınları) 2014 yılında yayımlandı.

Küçük iskete / Refahiye, Erzincan...2018 (H.Tuğrul Atasoy)

Karabaşlı Kirazkuşu- Refahiye, Erzincan... 2018 (H. Tuğrul Atasoy)

Daha sonra üçüncü öykü kitabı olan “Gölgeler Güneşte Gezinir” (Hayal Yayınları) 2015 yılında yayımlandı. Bu kitapta hem günlük hayattan esinlenen kurgu hem de bilim-kurgu öyküleri yer aldı.

Dördüncü öykü kitabı olan ve sadece bilim-kurgu tarzında yazılmış öyküleri topladığı “Aradığın Açıkta Adadır” (Hayal Yayınları) 2017 yılında yayımlandı.

H.Tuğrul Atasoy halen Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim dalında öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir. Davranış bilimleri, bilim tarihi ve evrimsel tıp konularında okumaya ve yazmaya devam etmektedir. Ayrıca doğa fotoğrafçılığı ile fırsat buldukça günlük hayatın hay huyundan kaçıp doğaya sığınmaya ve

elinden, dilinden ve gönlünden geldiğince kısa şiirler ve öyküler yazarak aklına mukayyet olmaya çalışmaktadır.

H.Tuğrul Atasoy fakülte yıllarında tanıştığı ve yar olduğu Nuray Atasoy ile 1993 yılında evlenmiştir. Psikiyatri uzmanı olan eşi Prof. Dr. Nuray Atasoy da akademik çalışma hayatını Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde sürdürmektedir. Çiftin Pars ve Aybars adında iki erkek çocuğu vardır.

Yayımlanan Kitapları:

"Bir Nöroloğun Gözünden İnsan Neden Sanat Yapar?" (Araştırma-inceleme) Bilim ve Gelecek Yayınları, 2013

"Yeni Yetenlere" (Şiir), Sone Yayınları, 2009

"Sormadan Gidilir Bazen" (Öykü) Hayal Yayınları, 2009

"Yarın Dünüdür Bugün" (Öykü) Hayal Yayınları, 2011

"Olduğu Gibi" (Şiir) Hayal Yayınları, 2014

"Gölgeler Güneşte Gezinir" (Öykü) Hayal Yayınları, 2015

"Aradığın Açığı Adadır" (Öykü) Hayal Yayınları, 2017.

AYÇİL, ALİ

Ali Ayçil.

1969 yılında Erzincan'ın Çayırılı ilçesinin Saraycık köyünde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Erzincan'da, yükseköğrenimini Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. Mostar Dergisinin editörlüğünü ve haftalık Gerçek Hayat haber - kültür dergisinin Genel Yayın Yönetmenliğini üstlendi. TRT ve bazı özel televizyonlarda program danışmanlığı yaptı ve bazı kültür programlarını hazırlayıp sundu. Şiirleri ve şiir üzerine yazıları Dergâh, Hece, Kitaplık, Varlık gibi dergilerde yayımlandı. 2018 yılında şiir kitabı Bir Japon Nasıl Ölür'le Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Şiir Ödülü'nü aldı. 2015-2022 yılları arasında Dergâh Dergisi'nin Genel Yayın Yönetmenliğini yaptı.

Kitapları

-Arastanın Son Çırağı (Şiir)

-Naz Bitti (Şiir)

-Bir Japon Nasıl Ölür (Şiir)

-Sur Kenti Hikâyeleri (Hikâye)

- Ceviz Sandıklar Ve Para Kasaları (Deneme)
- Kovulmuşların Evi (Deneme)
- Yenilgiden Dönerken (Deneme)
- Usta Konuşmak İstiyor (Deneme)

HÜZÜNLÜ OVADA BİR ŞEHİR: ERZİNCAN- *Ali Ayçil*

Aralığın 26'sını 27'sine bağlayan gece, şimdi yerinde yalnızca otların, yıkıntı tepeliklerinin ve bir kaç kalıntının bulunduğu eski şehrin son gecesiydi. Yüz binden fazla insanın yaralandığı 1939 depreminde en az otuz bin insan da hayatını kaybetti. Dondurucu bir aralık soğuğu, dinmek bilmeyen kar, bir türlü gelmeyen yardımlar. Bu bir tesadüf mü? Çocukluğumun ve gençliğimin şehri üzerine bir yazı yazmak için parmaklarımı tuşlara götürdüğüm şu saatler, yetmiş beş yıl önce o büyük zelzelenin koptuğu saatlerdi.

Hükümet konağı, camiler, kışlalar, okullar ve mahalleler yerle bir olmuş, kentten geriye kıyamet gününü andıran koca bir harabe kalmıştı. İnsanlar, ölü şehri Fırat'ın güneyinde bırakıp, nehrin kuzeyine taşınmaya başladılar. İlk Aşağı Çarşıya iki odalı küçük evler kuruldu, sonra yavaş yavaş daha kuzeye Kırklar Tepesine doğru uzayıp gitti şehir. Sanki ovanın bir yakasından öteki yakasına taşınınca felaketten kurtulacaklardı. Öyle olmadı, deprem ovayı bir kaç kez daha salladı ve yeni canlar aldı. Artık zemine güven kalmayınca, ahalinin bir bölümü başka kentlerin yolunu tuttu. Kalanlar ise güçlü binalarla teselli edildi.

Bu günün Erzincan'ını hayatında ilk kez gören bir misafir eğer tarihe meraklıysa tam bir hayal kırıklığına uğrar. Tarih nehrin öte geçesinde yerle bir olmuştur çünkü. Ama birbirini tam ortadan dikey olarak kesen iki uzun caddenin etrafında inşa edilmiş şehrin düzenliliği misafirini şaşırtır da. Bu iki uzun caddenin kesiştiği yere Erzincanlılar "dört yol" derler. Merkez orasıdır, tarifler oraya göre yapılır, uzaklıklar oraya göre ölçülür. Benim şehrimde meydan yok, koca bir artı işaretine benzeyen iki ana cadde ve ona paralel arka sokaklar vardır. Hepsi birbirini keser, şehri büyük odacıklara ayırır ve hepsi bir ip gibidir. Erzincan, kavisleri olmaya bir şehirdir.

Ve bahçeler... Bahçeli evler Erzincan'ın hayatıdır. Depremden sonra inşa edilen şehirde bütün evler geniş bahçelerin içerisinde ve tek katlı olarak kurulmuştur. Bu geniş bahçeler çoğunlukla evlerin arka kısmındadır; hepsi de başta kaysı, pek çok meyve ağacının yapraklarıyla gölgelenir. Bu bahçelerin içinde bir de havuz vardır. Yaz günleri hayat havuzun etrafında geçer; çocuklar orada serinler, kadınlar onun çevresinde oturup işlerini görür; meyveler onun taşlığında kurutulur. Bizim kentimiz

asında duvarlarla birbirinden ayrılmış büyük bir bağ gibidir. İnsanlar bahçe duvarlarının dibine, büyüyünce dışarıya sarkan gül ağaçları dikmeden rahat edemezler.

Şimdi anımsama zamanı! Benim Erzincan'ım 90'ların başında geçirdiği son bir depremle uzuvlarının önemli bir bölümünü değiştirse de hatıralarımı taşıyan mekanlar belleğimdiki yerini korumaya devam etti. Artık yerinde yeller esen eski şehrin bitip şimdiki şehrin başladığı yerde, sınır taşı gibi duran bir bina vardır. Bu bina Almanların yaptığı Gar binasıdır ve büyük zelzelede ayakta kalabilmiş ender yapılardan biridir. Gar binasının önünde havuzu da olan bir çay bahçesi, tuhaf tenhalığı, yol yorgunluğu sinmiş iskemleleri ve yüzleri bir yolculuk öncesi tarafından mühürlenmiş tek tük yolcusuyla gençlik günlerimin uğrak yerlerinden biri oldu. Oraya öylesine bir günde oturmak için gidilemezdi, yolculuklardan önce, sonra ya da birini uğurlayıp beklerken oturduğum bir yerdi. O kadarı bile kanıma sirayet etmeye yeterdi zaten. O zamanlar Gar Bahçesi bana bir taşra ıssızlığından çok bir dünya yalnızlığı tattırırdı. Sonra tren gelir, geçici bir kalabalık havuzlu bahçeye bir canlılık verir, bu kısa süreli canlılık bitince, mekan yeniden yalnızlığına dönerdi.

Gar binasından başlayan ve şehri kuzey - güney yönünde bölen yol benim yolumdur. Onunla kesişen öteki istikametteki yola yabancı olmasam da, bir ihtiyaç dışında ayağım beni o caddenin kaldırımlarına çekmez. Neredeyse bütün mekanlarım, Gar'dan Kırklar Tepesine doğru uzanan caddenin üzerindedir. Gardan şehre gidecek olanlar önce Aşağı Çarşıdan geçer. Şimdi bütünüyle yıkılmış ve yerine TOKİ konutları yapılmış olan Aşağı Çarşı, caddenin iki yanına dizilmiş tek katlı dükkanlar, meşhur Evin Dönercisi, Bahçeli Kahve, Aşağı Çarşı Hamamı ve Astsubay Ordu Evinin bulunduğu mütevazı bir kenar mahalle görüntüsündedir. Gençken özellikle Astsubay Ordu Evinin Aşağı Çarşı'daki iğretiliği gözümünden hiç kaçmamıştır. Hala da sorarım, zamanla kuzeye doğru çekilmiş şehrin bu kendi haline bırakılmış kıyısında ne işi vardı ordu evinin? Belki de mamur günlerden kalmaydı!

Çocukken bana çok uzun gelirdi; büyük şehir tecrübesinden sonra şaşkınlıkla anladım ki Aşağı Çarşı ile şehrin merkezi Dört Yol'un arası ortalama bir yürüyüşle on beş dakikayı geçmiyor. Yüz metre ileride Kız Meslek Lisesi, ondan iki yüz metre ileride yolun karşısında devlet hastanesi, hastanenin eski komşusu Manifaturacılar sitesi ve Dört Yol. Dört Yol'da biraz duralım. Çünkü şehri kuzey - güney, doğu - batı hattında ikişer yakaya ayıran caddelerin kesiştiği yer burasıdır. Tam kesişme noktasına bir havuz yapılmıştır. Yoluna devam edecekler, geri dönecekler ya da diğer caddeye geçecekler bu havuzu bir kavşak olarak kullanırlar. Eski belediye binası, eski Urartu Oteli, eski Vakıflar İşhanı ve Bakırcılar çarşısı, dört yol adını verdiğimiz bileziğin etrafına dizilmişlerdir. Kitapçı Erol'un meşhur mekanı işte onlardan birinde, Vakıflar İşhanının caddeye bakan tarafındadır. Bir kaç on yıl boyunca şehrin en önemli kültür müessesesi olmuştur desek yeridir. Benim çocukluğumda her öğrencinin yolu Kitapçı Erol'a düşmüş, onun incelikli davranışlarından bir biçimde etkilenmişlerdir. Kitapçı Erol, sadece bir kitapçı değil, okuyan, davranışlarıyla da farklı olduğunu gösteren bir taşra aydınıydı. Bu satırlar yazıldığında hala hayattaydı ama

müessesesi kapanalı yıllar oldu. Benim için Kitapçı Erol'un dükkanının kapanması Erzincan'da bir devrin sonu anlamına gelir. Kitabî dönem onunla nihayete ermiştir.

Aşağı Çarşığı ve Dört Yol'daki havuzu arkamda bırakıp, kuzeye doğru yürümeye devam edeyim. Caddede öylesine düz ki, baktığım yerden sonunu görebiliyorum. İşte ileride, Mit Binasının ve Subay Ordu Evinin iki başını tuttuğu yerde bitiveriyor. Ama hatıralarımın caddesi öyle bir bakışta bitecek gibi değil. İsterseniz anlata anlata yürüyeyim; şu soldaki Selimoğlu İşhanıdır, sağdaki de Metinler Pasajı. Pasajın arkasında buradan bakınca görünmeyen bir binada, seksenli yılların sonunda bizim imkanları mütevazı iddiası kallavi radyomuz Selam Radyo vardı bir zamanlar. Marşlar, siyasi analizler, tartışmalar, yorumlar... İşin bir ucundan da ben tutmuştum, bazen tartışma programlarında konuşuyor, bazen de haberlerden sonra kısa analizler yapıyordum. 20 yaşımıydım o zamanlar. Dünya değiştirebileceğimiz kadar küçük ve önümüzde diz çökmeye hazır görünüyordu. Konuşmalar bu yüzden biraz sertti.

Metinler Pasajından yüz metre ileride solda, PTT binasının yanından içeriye bir yol girer. Hükümet binasına giden bu yolun ortasında bir de çay ocağı vardır: Bahçeli Çayevi. Bahçeli Çayevi iki salkım söğüdün gölgelendirdiği, تنها bir yerdi. Erzincan'da kitap okuma mekanlarımdan biri bu çay evidir. Tuhaf alışkanlıklarımdan biriydi demek daha yerinde olacak. Çünkü öğlen civarı buraya gelip okumaya başlar, öğlen sonrası öteki okuma mekanıma giderdim. Ona sıra birazdan gelecek nasıl olsa. Önce şehir parkının ve içinde büyük bir heykel bulunan vilayet konağı bahçesinin arasından geçelim, Erzincan Lisesine ve ileride çaprazdaki Tekel binasına bir selam verelim. Şehrin seçkin bölgesine girmiş bulunuyoruz. Yenimahalle Camii, işte şurada solda, Ordu alışveriş merkezinin biraz ötesinde duruyor.

Yenimahalle Camiinin bahçesi, şehir esnafının, eşrafının, memurların, öğrencilerin, yazları memleketine gelmiş olanların, edebiyat meraklısı gençlerin masalarını paylaştığı özel bir yerdir. Bir kaç iri yaban kestanesinin gölgelendirdiği bahçe ilk gençliğimden bu güne kadar şehirde bulunduğum zamanlarda hiç aksatmadan uğradığım tek mekan oldu. Buraya geldim, burada okudum, arkadaşlarımla çoğunlukla burada buluştum. Kıyısında bir havuzu da olan bu cami bahçesi, edebiyat serüvenimin tanıklarından biridir. Türkiye'nin pek çok yerini dolaştım, pek çok mekanda çay yudumladım. Ama bana öyle gelir ki, bu ülkenin en güzel çayı ya Yenimahalle Camiinin çay ocağında ya da biraz ilerideki Aydın'ın Tahtalı Çayevinde yapılır.

Benim kuşağımdan belli bir dünya görüşüne sahip olanlar oyun salonlarını, kahvehaneleri bilmezler. Pastanelerdeki nadir gençlik serüvenlerimizden sonra hemen çayevi dönemi başlamış ve bu alışkanlık hiç değişmemiştir. Aydın'ın Tahtalı Çayevi, duvarındaki kara tahtaya haftalık Ayet, Hadis ve özlü sözlerin yazıldığı, daha çok İslamcı gençlerin oturduğu bir yerdi. Ama çayının tadı kısa sürede öyle nam saldı ki, Tahtalı, her kesimden ve yaştan insanın uğrak yeri oldu. Akşamleyin işten çıkanlar, dükkanını kapatan esnaf, yoldan geçerken şöyle bir çay içmek için uğrayanlar ciddi bir kalabalık oluşturlardı. Zaman çabuk geçirdi orada. Gece 11'den sonra hala oturmak isteyenleri de caddede devriye

gezen polisler kaldırırdı. Geriye bir tek Aydın kalır, ortalığı süpürür, mobiletine binip şehre on kilometre uzaktaki köyüne giderdi.

Benim için Erzincan, yaz aylarıdır. On yıllardır her yaz gider, eğer yerinde duruyorlarsa mekânlarımla ünsiyet tazeler, arkadaşlarımla kaldığım yerden sohbet devam ederim. Ne iddialı bir söz! Aslında Türkiye de fikirlerimiz de her yıl biraz daha değişti. Şehre her döndüğümde bir kerede olsa görmeye, oturmaya gittiğim yerler vardır. Mustafa Kutlu'nun bir zamanlar hikâyelerinden bazılarına yazdığı Işıkpınar/Vasgirt onlardan biridir. Çağlayan ve Ekşisu'da piknik yapmak âdetimizi halen sürdürürüz. Buğday Meydan'ını görmeden şehirden ayrılmak istemem. Halen meydanında buğday ve cümle hububat alınıp satılan bir yerdir. Ve sonunda şehre girdiğim kapıdan geri dönerim: Erzincan Şehirlerarası Otobüs Terminali.

Geride bıraktığım şehrin imgesi şöyledir: Akşama doğru Munzur Dağlarının gölgelendirdiği hüzünlü bir ova. Mevsim güzdür. Bahçelerde meyveler toplanmış, yapraklar sararıp düşmüş, güller solmuş, insanlar kederli yüzleriyle birbirlerini daha bir görür olmuşlardır. Güzden sonra şehir, insanın insanla avunduğu uzun bir yalnızlıktır. Ben o vakitlerde hep uzakta olurum.

+KİTAPÇI EROL'UN ŞEHİRİ DÜŞTÜ- *Ali Ayçil*

Buraya batı tarafından giren bir yolcu, zorlu Sakaltutan geçidini arkasında bıraktıktan sonra, bir süre de vadi boyunca kıvrılan virajlarda kaybolmaya mahkûmdur. Uzak bir mesafeden gelmiş olmanın yorgunluğu bu son dönemeçleri öyle meşakkatli hale getirir ki, yabancılar bir şehre varabilme umudunu neredeyse kaybeder. Oysa vadinin kıvrımları, şehrin, yeni misafirleriyle oynamaktan zevk aldığı bir oyundur. Nihayet bütün virajlar sona erer ve yolcu ufukta beliren şehri tıpkı bir terastan seyrediyormuş gibi karşısında bulur. Eğer mevsim yaz ise, yolcunun adım adım yaklaştığı yer bir şehirden çok büyük bir bahçeyi andırır; kış mevsimindeyse onu tabiattan ayırmak bile zordur. Jeologlara göre şehrin üzerine kurulduğu geniş düzlük, buzul çağından kalma bir deniz yatağıdır; sular çekilmiş, yerinde, etrafı dağlarla çevrili büyük bir ova bırakmıştır. Ova burada hayatın bütün tadını belirleyen bir mevsimler aşçısıdır: Bahçelerin sınırına o karar verir, hangi meyvelerin yetiştirileceğine o karar verir, hasada o karar verir. İnsanlar da binlerce yıl boyunca hiç farkında olmadan bir ova halkı haline gelmişlerdir zaten; keskin bir göz, davranışlarında, meyveler zarar görmesin diye titizlenmiş olmanın yumuşaklığını hemen görür. Burada halkı kitaplardan çok tabiat inceltmiştir...

Ama yine de yirmi yıl öncesine kadar şehrin bütün uzuvlarını birleştiren bir kitapçı dükkânı olmuştur. Bu, Kitapçı Erol'un şimdi yerinde yeller esen dükkânıdır. Şehrin tam merkezinde bulunan Erol Kitabevi, içinde Dostoyevskilerin, Balzacların, Yaşar Kemalilerin ya da Kemal Tahirlerin yaşadığı; birbirleriyle buluşmak isteyenlerin adres olarak kullandığı, hafızalardan hâlâ çıkmayan hususi bir mekândı. Bir zamanların bütün Anadolu kitapçıları gibi Erol da kitaba aşına birisiydi ve müşterilerinin yüzüne bakar bakmaz onların okuyucu olup olmadığını hemen anlardı. Bir gün kapandı Erol Kitabevi; büyük deprem mi buna sebep oldu yoksa kitaba ilginin azalması mı bilmiyorum. Ama kapandıktan yıllarca sonra

bile insanlar o sanki hiç kapanmamış gibi hâlâ birbirlerine adres verirken, buluşma yeri tespit ederken Erol Kitabevi ismini kullanmaya devam etti. İşte o zaman anladık ki kitapçımızın, kitaplarını da aşan bir yeri varmış hayatımızda. Yine de yıllar içinde onu hatırlayanların sayısı azalmaya başladı; gün gelecek, bir zamanlar bu şehrin kalbinin olduğu yerde bir kitapçının bulunduğunu bilen kimse kalmayacak. Onu kimse hatırlamadığında şehrin melez modernleşmesi de tamamlanmış olacak...

Erol Kitabevi'nin kapanmasından sonraki yıllarda, şehirde bazı değişiklikler yaşanmaya başladı. Bunlar ilkin pek de göze batmayan ama gittikçe kendi düzenini oturtan değişikliklerdi. En önemli değişim mimarideydi: Neredeyse tamamı bahçe içlerindeki tek katlı evlerden oluşan, bahçelerinde küçük havuzlar, kaysı ağaçları, kirazlar, dutlar bulunan şehir apartmana heves saldı. Şehrin nüfusu on yıllardır değişmediği halde, nedense içinde bir ailenin oturduğu bahçeli evlerin yerine apartmanlar dikiliyordu. Ortada yeni bir konut ihtiyacı olmamasına rağmen yapılan bu binalar, ovanın görüntüsünü yıllar içinde değiştirdi. Öyle ki şimdilerde birbiriyle uyumsuz mekânların yan yana durduğu alacalı bir şehir çıktı ortaya. Yeni apartmanlar ya da arabesk taşra villaları yüzünden, pek çokları, tek katlı mütevazı evlere köhne bir zamanın mirası gibi bakar oldu. İnşaatın kolay yoldan sağladığı ticari canlılık yerel yönetimlerin de işine yaradı. Kentin bir bağlar-bahçeler beldesinden bir apartman yığınağına dönüşmesini pek de dert etmediler. Nihayet birkaç büyük alışveriş merkezi, yeni düzenin eksikliğini de tamamladı ve şehir, bahçelerin kabri üzerinde boy atan birkaç katlı binaların yarı modern hayatı tarafından teslim alındı...

Bir şehirde nelerin değiştiğini en iyi o şehre arada bir gidenler görür. Her seferinde bir öncekisinden başka bir şehir karşılar onları; bazı binaların yerinde yeller esmekte, bazı yollar genişlemekte, bazı caddelere bakan cepheler değişmektedir. Meskûnları, bu yıkılıp yapılmaya düzeninin içinde, neyin ortadan kalktığını, yerine neyin konduğunu pek idrak edemezler. Biz arada bir dışarıdan gelenler artık çok iyi anlıyoruz ki bir vakitler şehrimizde yalnızca bir kitapçı dükkânı kapanmamış, aslında bir kale düşmüş. Erol Kitabevi, günlük maişetinin ötesinde büyük kazançların peşine düşmeyen bahçe ahalisi bir kentin işaret taşıymış meğerse. O taş yıkıldıktan sonra hayat bambaşka arzular tarafından yeniden inşa edilmeye başlanmış. Kimse bahçelere, bahçelerdeki küçük havuzlara, tek katlı evlere, tek katlı evlerin duvarlarından sarkan güllere acımamış. Yeni bir şehirde yaşamak, yeni bir dünyaya eklenmek arzusu bütün gözleri kör etmiş; ortaya arabesk bir kent çıkmış sonunda. Bir başka kenti taklit edeyim derken, kopya saat kulelerinden, bir gece kulübünü andıran vitrin ışıklarından, devasa tabelalardan, trafik karmaşasından, kaldırımları dolduran çay ocaklarından ibaret bir görüntü kirliliği çıkmış ortaya. Oysa şehir, tek katlı evlerinden, bahçelerinden ödün vermeden de kendini yenileyebilirdi. İnsanlar bunu hiç düşünmedi bile... (*Usta Konuşmak İstiyor* kitabından)

MERZİFON'DA SAMİ ERZİNCAN'DA BEN

Burada yaz günleri
Kuşluk vakti bölüşülen bir güneştir
Aşağı Çarşıya gelmeden biter

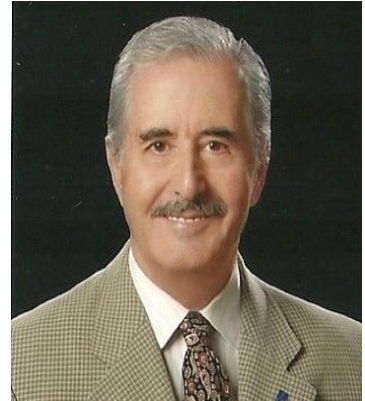
Karşıda bir dağ var
Hep akşamdan kalmadır gölgesiyle oynaşır
Kızlar gülüşerek yanından geçer
Benim annem Tanrıyla konuşur gün boyu
Kadere düğümler atar
Yine de güneş Aşağı Çarşıya gelmeden biter
Şu sarı defterleri büyük bir şehirden getirdim
İlkine kara cenkler yazıldı
Ötekinden iki taşra bir Hazreti Ali geçer
Merzifon'da Sami'nin günleri de böyle miydi?
Kısmış gözlerini ovaları okuyor
Yağmurdan önce bir şiir gelir önünde biter
Bu bizim dünyadan son gidişimiz
Telaşlı bir dünür çiçeğiyiz kırmızı ışıktaki
Ölüm içimizden taze bir rüzgar gibi geçer. (*Bir Japon Nasıl Ölür* kitabından)

AYTEMİZ, CEMAL

1 Aralık 1933 tarihinde Erzincan'da doğdu. İlk orta ve lise eğitimini Erzincan'da tamamladı. 1953-54 döneminde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Öğrenciliğini Askeri Tıbbiyeli olarak tamamladı. 1959 Haziran ayında başarıyla mezun oldu. Tbp. Teğmen rütbesiyle Gülhane'de bir yıllık askeri tababet eğitimi aldı. Kıta hizmetini yapmak üzere Erzincan'a atandı. Erzincan'da Topçu taburları tabibi ve Garnizon Baş Tabibi olarak görev yaptı.

Kıta hizmetini takiben 1964 yılında Gülhane Askeri Tıp Akademisinde Necmi Ayanoglu hocanın yanında genel cerrahi asistanlığına başladı. Bu dalda diploma aldıktan sonra 1968 yılında Plastik ve Rekonstrüktif Bölümünde eğitimini tamamladı. Estetik ve Plastik Cerrahi uzmanı olarak 1970

yılında Çorlu Asker Hastanesine atandı. Bir yıllık çalışmadan sonra Gülhane Plastik Cerrahi Kliniğine baş asistan olarak döndü. Daha sonra hoca muaviniğine yükseldi 1976 yılı Temmuz ayında kazandığı imtihan sonucu ileri eğitim için bir yıllığına Amerika'ya gönderildi. Yurda döndüğünde Amerika'da yaptığı araştırmayı tez haline getirerek 1979 Nisan ayında Üniversite Doçenti oldu. İki ay sonra bölüm başkanlığına ataması yapıldı. 1983 yılında hazırladığı ayrı bir tez ile profesörlüğe yükseldi. Plastik Rekonstrüktif anabilim Dalı ve Yanık Merkezi Başkanı olarak 1979 yılından 1993 yılı Ağustos ayına kadar başkanlık yaptı. Başkanlığı sırasında bu dalın her konusu üzerinde çalışmalar yaptı ve yapılmasına yardımcı oldu. Aynı zaman diliminde yüzlerce bilimsel makalesi Türkçe ve İngilizce tıp

Cemil Aytemiz

dergilerinde yayınlandı. Döneminde beş ayrı tıp kitabında bölüm yazarı oldu. Katıldığı çeşitli kongre ve sempozyumlar da yüzlerce Türkçe İngilizce tebliğ yaptı.

Plastik Cerrahi Konfederasyonu Avrupa seksiyonunun 1989 yılında İstanbul'da yaptığı altıncı kongresinde panelist olarak sunduğu “Yanıklarda Erken Tanjansiyel Eksizyon Tekniği ve Sonuçları” isimli sunuyla dikkatleri çekti. Çalışmalarını yakından izlemiş olan Amerikalı Panel üyesi Prof.Dr.Richhart Shultz, birkaç ay sonra ABD/Michigan Tıp Fakültesi bünyesindeki yanık merkezinde çalışmak üzere davet edildi. Akademi'de emekli olunca dönemin Sağlık Bakanı Halil Şıvgın tarafından Haydarpaşa Numune Hastanesi Plastik Cerrahi Kliniğine Şef olması teklif edildi. Şeflik imtihanına girdi. Sınavı kazanarak aynı hastaneye ataması yapıldı. Altı seneye yakın bir süre klinik şefliği yaparak pek çok asistanın eğitimine katkıda bulundu. Bazı derneklerin üyesi ve bir kısmının kurucu üyesidir. Ankara'daki Erzincanlılar Kültür ve Sağlık Vakfı Başkanı olarak Erzincanlılar Kültür Sitesi'nin inşası ve hizmete açılmasında çaba sarf etti. İnterplast Türkiye Derneği başkanlığı süresince yurdun pek çok köşesine ekipler götürdü ve oluşturduğu değişik Plastik Cerrahi ekiplerini, üç yıl üst üste Kazakistan'a götürerek ameliyatlar gerçekleştirdi. Türk- Kazak Vakıf Üniversitesinin kuruluş aşamasını yönlendirici çalışmalarda bulundu, görüşler ileri sürdü. On beşer günlük sürelerle üç yıl içinde Kazakistan /Çimkent şehrinde yüzlerce hastanın yanında, Türkmenistan'dan Kırgızistan'dan, Özbekistan'dan gelen sayısız hastaya ameliyatlar uygulayarak sağlıklarına kavuşturdu. Gösterdiği üstün gayret ve özverisinden dolayı Kazakistan Devlet Başkanı Nur Sultan Nazarbayev tarafından som altından “Üstün Hizmet ve Liyakat Madalyası” ile ödüllendirildi.

İyi derecede İngilizce ve vasat derecede Fransızca bilmektedir. Halen Ankara'daki özel bir hastanede hekimlik hizmetlerini sürdürmektedir. Dr.Aytemiz' in tıp alanında Türkçe olarak yüz otuz altı, yabancı dillerle yirmi yedi, makalesi olup yüz yirmi dört de tebliği olmuştur. Türk ve dünya tıp literatüründe önem arz eden çalışmalarında bir kısmı şunlardır:

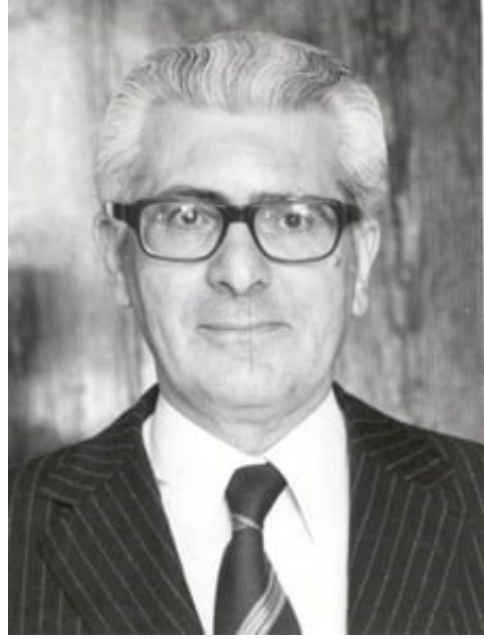
1. Dereceli uzatma yönteminin mandibula defektlerinin onarımındaki yeri isimli deneysel çalışması dünyada bu yöntemin kullanımının öncü çalışmalarındandır.
2. Fasyal lateral mikrosomide (Romberg) serbest omental flep ile yüz kontur onarımı isimli çalışma Türkiye'de ilk olarak yapılmıştır.
3. Mastektomi sonrası latissimus dorsi kas-deri flebi ile meme onarımı isimli çalışma Türkiye'de ilk olarak yapılmıştır.
4. Gradual distraction technique in the correction of mandibular deformities isimli çalışma ile mandibula distraksiyonu dünyada ilk olarak Dr Aytemiz tarafından tanımlanmıştır.
5. Mandibular lenghtening by gradual distraction isimli çalışma dünyada ilk olarak yapılmıştır.
6. Use of superficial temporal artery island flap for facial and upper lip reconstruction isimli çalışma dünyada ilk olarak yapılmış ve Yearbook of Plastic, Reconstructive and Aesthetic Surgery kitabında basılmıştır.

BAYKARA, ZEYYAT

Tüccar Mustafa Zihni Baykara'nın oğludur. 1918'de Kemaliye'de doğmuş, 1935 yılında İstanbul Erkek Lisesini, 1938'de Mülkiyeyi bitirmiştir. Devlet sınavını kazanarak ekonomi doktorası için Berlin'e gönderilmişse de, II. Dünya Savaşı nedeniyle 1939'da geri çağırılmıştır.

05.04.1940 tarihinde Teftiş Kurulu'na girmiş, 1950 yılında staj için İsviçre'ye gitmiştir. Ocak 1953'de Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdür Yardımcılığına atanmış, daha sonra Gelirler Genel Müdürlüğü (1955-1960), Bonn Büyükelçiliği Maliye Müşavirliği (1960-1964), Hazine Genel Müdürlüğü ve MİİT Genel Sekreterliği (1964), Maliye Müsteşarlığı (1964-1967) yapmış; Ağustos 1967'de Bonn Ticaret ve İktisadi İşbirliği Müşavirlik Heyet Başkanlığına getirilmiştir. 1971-1972'de Başbakanlık Müsteşarı iken, 22.05.1972'de Devlet Bakanı olmuştur. Haziran 1974'te başlayan Kontenjan üyeliği görevi Haziran 1980'de sona ermiş, 1980 yılında kurulan hükümette Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev almıştır. Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı iken 22.01.1987 tarihinde vefat etmiştir.

Federal Almanya Cumhurbaşkanlığı'nca *Zeyyat Baykara* tevcih edilen "Grosse Verdienstkreuz" yüksek liyakat nişanı ile İngiltere Kraliçesi tarafından tevcih edilen "K.B.E. Knight Commander of the British Empire" nişanı vardır. 22.01.1987 tarihinde vefat etmiştir. Almanca ve Fransızca bilmekte idi. Basılmış Eserleri: Yeni Harcırah Kanunu ve Şerhleri-1954. (Numan Aksoy ile birlikte).

BOZKURT, AHMET

1977 yılında Erzincan-Tercan'da doğdu. 1998-1999 yılları arasında, Erzincan'da yayımlanan Taşra dergisinin yayın kurulunda yer aldı. 2000 yılında yine Erzincan'da Le poète travaille (şair çalışıyor) dergisini çıkartmaya başladı. Le poète travailledergisi Türk edebiyatında yerellik-merkez ve taşra kavramlarının hararetle tartışıldığı bir zeminin ateşleyicisi oldu. Dokuz Eylül Üniversitesi GSF Tiyatro Bölümü mezunu. Hayalet Gemi, Birikim, Toplum ve Bilim, Geceyazısı, Tezkire, Virgül, Düşünen Siyaset, Skala, Est&Non, Hürriyet Gösteri, Kitap-lık, Cey Sanat, Mimesis, Hece, Sınırdı, Le poète travaille gibi

dergilerde şiirleri, dil felsefesi, modernizm-postmodernizm, yapısalcılık, sanatsal dilin oluşumu, şiirde ben, özne-ben'in dilsel işlevleri ve dilin şiirdeki varoluşsal yaratımı, varoluşsal bellek ve hakikatin kaynağı sorunsalına şiirin duyumsallığında cevap arayan çalışmaları, edebiyat ve resim eleştiri yazıları, denemeleri, tiyatro oyunları yayımlandı. Resim ve şiir üzerine yazdığı yazılar pek çok ortak kitapta yer aldı. Edebiyat ve şiir sempozyumlarına konuşmacı olarak katılarak bildiriler sundu. Halen editörlük ve genel yayın yönetmenliği yapmaya devam etmektedir.

Ahmet Bozkurt

Eserler;

Şair Çalışıyor, İstanbul 2007, Şiirden Yayınları.

Varlık Tutulması: Jean-Paul Sartre Tiyatrosunda Varlık ve Hiçlik, İstanbul 2012, Ayrıntı Yayınları.

Orpheus'un Bakışı, İstanbul 2014, Ayrıntı Yayınları.

Unutma Zamanı: Yazı, Bellek ve Eleştiri, İstanbul 2015.

Mum Lekesi: Eleştirinin Kıyıları, İstanbul 2016.

Şiir-Fragmanlar: Her Yüz Bir Dünyadır, İstanbul 2017.

Ku'yu, İstanbul 2018.

Montaigne, (der.), Denemeler, İstanbul 2018.

Dünyadan 100 Aşk Şiiri, İstanbul 2020. (der.)

Şiirlerde İstanbul, İstanbul 2021, İBB Yayınları. Evvel Zaman İçinde İstanbul, İstanbul 2021, İBB Yayınları.

DEMİRDÖĞEN, Prof. Dr. OSMAN

Osman Demirdöğen: 1962 yılında Erzincan Çayırlı'da dünyaya gelen Prof. Dr. Osman Demirdöğen, ilk ve Orta öğrenimini de Erzincan da tamamladıktan sonra yüksek öğrenimini, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünde tamamladı.

1986-1988 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans yaptıktan sonra, 89-91 yılları arasında Nottingham Üniversitesi'nde de bilim masteri yaptı..

93 yılında Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Doktorasını tamamlayan Demirdöğen, 99 yılında doçent, 2045905 yılında ise Profesör oldu. 2002 yılında Purdue Üniversitesi Girişimcilik Merkezinde ortak çalışma yaptı. Aynı

Osman Demirdöğen.

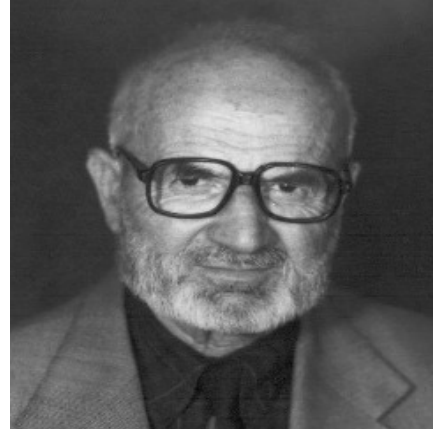
dönemde Kolombiya Üniversitesinde(Chicago) girişimcilik dersleri verdi. 25 senedir Atatürk Üniversitesi İktisat Fakültesinde görev yapan Demirdöğen, İngiltere, Amerika, Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda, Libya, Kırgızistan, Azerbaycan ve Nahcivan da misafir öğretim üyeliği, iş gezisi ve bilimsel çalışmalar yaptı. Yayımlanmış 7 adet kitabı ve çok sayıda bilimsel araştırma projesinin yanı sıra yurt içinde ve yurtdışındaki dergilerde çok sayıda makalesi yayınlanan Demirdöğen, değişik kuruluşlardan çok sayıda ödül aldı.

DUMLU, AHMET

Eğitimci/yazar.Ahmet Dumlu (ölm. 2011). 05.03.1928 Yalnızbağ köyü doğumlu.1934 yılında Erzincan Ziya Gökalp İlkokulu'nda öğrenimine başladı.1939 Erzincan depremini yaşadı. Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsü'nü bitirdi. 1946 yılında Erzincan Dereyurt (Hılır) Köyünde dokuz yıl öğretmenlik yaptı. Askerlik görevinden sonra 1959 yılında Erzincan Şeker Fabrikası İlkokulu müdürlüğüne tayin edildi.1982 yılında kendi isteği ile emekli oldu. Erzincan'da çıkan Özsöz, Doğu, Birlik gazetelerinde yazılar yazdı. Erzincan yöresi halk kültürüne yönelik derlemeler ve araştırmalar yaptı. Erzincan'da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kurucuları arasında yer aldı.

Uzun süre Erzincan Kızılay Derneği yönetiminde bulundu. Türk Hava Kurumu şube başkanlığı görevini yürüttü. Huzurevi dernek başkanlığını üstlendi. TRT, TV'lerde Tandırbaşı programlarını gerçekleştirdi. Yalnızbağ Köyü Tanıtma ve Güzelleştirme Derneği, Erzincan Köy Tarım Kalkınma Kooperatiflerini kurdu. Romanları Erzincan'da yayınlanan gazetelerde tefrika edildi. Türkiye Yazarlar Birliği ve İLESAM üyesi.2009 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından üstün hizmet ödülüne layık görüldü.

Eserleri: Roman: Tandır Gelin (1979), Oyalı Yazma(1980), Düşman Yarası(1982), Meysun Ana(1990),Bizim Ayvan(1998), Bahar Kelebekleri(2005), Yürek Yarası(2008).

Ahmet Dumlu

EKİNCİ, Prof. Dr. EKREM BUĞRA

1987'de Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Avukatlık stajı yaptı. Ankara'da başladığı kariyerini İstanbul'da sürdürdü. Doktorasını 1996'da İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Hukuk Tarihi doktoru oldu. Ürdün Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. İlmî ve kültürel maksatlarla Avrupa, Ortadoğu ve Asya'da çok sayıda ülke gezdi.

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde profesördür. Hukuk Tarihi dersleri vermektedir. Arapça ve İngilizce bilir. Yıllardır radyo ve televizyonlarda popüler tarih ve kültür tarihi üzerine programlar yapar. Gazete ve dergilerde de bu mevzularda yazıları yayınlanmaktadır.

Ekrem Buğra Ekinçi

Eserleri: Ateş İstidâsı-İslâm-Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Appeal in Ottoman Law) (2001) İslâm Hukuku ve Önceki Şariatler (Islam and the Laws of Previous Religions) (2003) 2 baskı. Osmanlı Mahkemeleri (Ottoman Courts) 2 baskı. İslâm Hukukunda Değişmenin Sınırı (The Fundamentals of Change in Islamic Law) (2005) 2 baskı. İslâm Hukuku (Islamic Law) (2006) 3 baskı. İslâm Hukuku Tarihi (A History of Islamic Law) (2006) 3 baskı. Karakoç Serkiz-Külliyât-ı Kavânîn Fihrist-i Târihî. M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Fethi Gedikli ve Macit Kenanoğlu ile beraber (2006). Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle (Ahmed Cevdet Pasha and Mejjelle) (2008) 9 baskı. Osmanlı Hukuku (Ottoman Law) (2008) 7 baskı. Hukukun Serüveni (A Story of Law) (2011) 3 baskı. Ama Hangi Osmanlı (Which Ottoman Empire) (2013) 6 baskı. Osmanlı'nın Çöküşü (Collapse of The Ottoman Empire) (2014) 5 baskı. Hukuk Tarihi; AÖF Ders Kitabı. Sürgündeki Hanedan (The Dynasty in Exile) (2015) 5 baskı. Osmanlı'ya Kalan Miras (Ottoman Legacy) (2016) 2 baskı. Hayatı ve Hatıralarıyla Seyyid Abdülhakim Arvasi (Life and Memoirs of Seyyid Abdulhakim Arvasi) (2017) 4 baskı. Sultan Abdülhamid'in Son Zevcesi Behice Sultan'la Altı Ay (Six Months with Behice Sultan, the Last Wife of Sultan Abdulhamid) (2017) 2 baskı. Dini Lügat "İzahlı Misalli Metinlerle" (Religious Dictionary with Explained Example Texts) (2018). Ebedî Seâdet Yolunda Bir Ömür - Hüseyin Hilmi Işık (A Lifetime on the Path of Endless Bliss - Hüseyin Hilmi Işık) (2018) 3 baskı. Yâdigâr Mektûblar - Hüseyin Hilmi Işık (Remembrance Letters - Hüseyin Hilmi Işık) (2018). İstanbul'a Osmanlı Mührü (Ottoman Seal to Istanbul) (2020). Asya'dan Avrupa'ya Türkler (Turks from Asia to Europe) (2020). Hatıralar (Memoirs) (2022). İslâm Fıkhdında Mezheplere Uymak (Observing to Madhhabs in Islamic Fiqh) (2022)

GÖKÇE, ENVER

Kemaliye'nin Çit köyünde doğmuştur (1920). Ailesiyle birlikte Ankara'ya göç ettikleri için ilkokulu burada okumuştur..Daha sonra Cebeci Ortaokulu' na girdi (1935), Ankara Gazi Lisesi'nin ardından Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuştur (1947). Türk dilinin tüm kolları, Türkmence, Kırgızca, Karaimce, Göktürk ve Oğuz lehçeleri, İstanbul ağzı vd. üzerinde çalıştı, Divan Edebiyatı'nı uzmanlık derecesinde öğrendi/hakim oldu. Pek çok halk öyküsünü, masalını,

bu arada da, Dede Korkut Masalları'nı derleyerek bugünün Türkiye Türkçesine kazandırdı. Sosyalist düşünceye yakınlaşmaya başladı. Türkiye Gençler Derneği'nin (Ankara, 1946) kurucu üye leri arasında yer aldı.

Mezuniyet sonrası, öğretmen olarak atanması siyasî polisin engeline takıldığından, iş bulduğu Yurtlar Müdürlüğü'nün İstanbul öğrenci yurtlarında çalışmaya başladı. 1951 Türkiye Komünist Partisi Tevkifatı'nda tutuklandı ve mahkemede en yüksek cezayı alanlar arasında yer aldı. Tutukluluğu sırasında ve mahkumiyet sonrası tutulduğu İstanbul Sirkeci'deki Siyasî Şube, Sansaryan Hanı'nın tabutluklarında iki yıl süresince çok ağır işkence gördü. Fiziksel ve psikolojik sağlığını önemli ölçüde yokeden, pek çok şiirinin ve ünlü destanı, Yusuf İle Balaban'ın kaybolmasına neden olan tutukluluk, hapislik ve sürgünlerin sonunda (1959) bu kez de işsizlik ve yoksulluk yakasına yapıştı. İstanbul ve Ankara'da yaşadığı acı deneyimler onun çok zor koşullar altında yaşamak zorunda kalacağı köyüne gitmesine neden oldu.

Enver Gökçe.

Kemaliye- Çit köyü.Enver Gökçenin müze konumuna getirilen evinden..

Ağırlaşan hastalığı nedeniyle tekrar Ankara'ya dönmek zorunda kaldı. Kısa bir süre Bulgaristan'da tedavi gördü (1977) . Son yıllarını Ankara'daki bir huzurevinde tamamladı. 19 Kasım 1981'de yeğeninin Ankara'daki evinde öldü. öğrencilik yıllarında, Nurullah Ataç, Ahmed Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer'in de katılımları olan, dönemin ünlü Halkevleri yayını, Ülkü Dergisi'nde görev aldı; ilk şiirleri (Ağıt, Bir Alıp Satıcı Gönül - 1943) ve yazısı (Çit Köyü - 1943) da burada yayımlandı.

Ant dergisinde yayımlanan Köylülerime şiiri büyük yankı uyandırdı. Ant, Yağmur ve Toprak dergilerinin yayımında çalıştı. Daha sonra da şiirleri, 1940'lı yıllarda, Ant, Söz, Gün, Yağmur ve Toprak, Meydan, 1960'lı yıllarda şairin “yeniden keşfi”nin ardından, Türk Solu, Ant, nihayet 1970'lerde, Doğrultu, Yansıma, Yarına Doğru, Toplumcu Gerçekçiliğe Çağrı, Halkevi, Yapıt, Yaba, Yeni Adımlar, Türkiye Yazıları, Sanat Emeği gibi dergilerde

yayımlandı. Toplumcu gerçekçi şiir akımının mensubudur. Mezuniyet tezi (1947) olan Eğin Türküleri, türünün ilk örnekleri arasındadır.²

Kemaliye-Çit Köyü.

Bazı şiirleri Zülfü Livaneli, Timur Selçuk, Sadık Gürbüz, Kerem Güney ve Ahmet Kaya tarafından bestelendi. Enver Gökçe'nin bazı kişisel eşyaları köyünde, köylüleri tarafından anısına kurulan müzede sergilenmektedir.

Eserleri

Yazıları: Çit Köyü (Ülkü Dergisi, 1943), Sanat ve Sanatçı Üzerine (Yeryüzü Dergisi, 1951), Aşık Veysel'e Dair (1960)

Kitapları : Kemâlettin Kamu (biyografi) - 'Mustafa Gökçe' adıyla

(1958), Ömer Bedrettin Uşaklı (biyografi) - 'Mustafa Gökçe' adıyla (1958), Dost Dost İlle Kavga (1973), Panzerler Üstümüze Kalkar (1977), Yaşamı Bütün Şiirleri (1981), Eğin Türküleri (1982)

Çevirileri : Antil Masalları (1958), Hint Masalları (1958), Çin Masalları (1958), Mısır Masalları - 'Mustafa Gökçe' adıyla (1959), Çağımızın Büyük Şairlerinden Pablo Neruda'nın Şiirlerinden Seçmeler - 'Mustafa Gökçe' adıyla (1961), Dede Korkut Masalları- 'Aydın Tataroğlu' takma adıyla (1968), Pugaçef Ayaklanması / A. Gesinoviç (1969), Çocuk/Vera Panova (1972), Pablo Neruda Seçmeler (1975), Ömer Hayyam Rubailer, Kelile ve Dimne/Beydaba ('Aydın Tataroğlu' takma adıyla - ilk basım 1969; Enver Gökçe adıyla basımı, 2003)

Kayıp Çalışmaları: Yusuf ile Balaban Destanı (şiir/destan), Usta Nazar (masal), Şehzade ve Üç Turunçları (masal), Dünya Masal ve Efsaneleri (çeviri).

GÜLTEPE, NECATİ

1948 Tarihinde Yalnızbağ köyünde doğdu. Ailesi 500 senedir aynı köyde yaşamaktadır.

İlkokulu, Ortaokulu ve Liseyi Erzincanda bitirdi. Yüksek tahsilini İstanbul Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümünde yaptı. Bitirme Tezi, “16.YY Erzincan Tarihi”dir. Daha sonra İktisat tarihinde “Önemme Defterlerine göre Devlet Kararları” Tezi’ni vererek lisans yaptı. Üniversite yıllarında başladığı devlet memurluğuna Vakıflar Kültür Müdürü ve DevletArşivlerinde Uzman Şube Müdürü olarak devam etti. 32 Yıllık memuriyet hayatının 30 yılı devlet arşivlerinde geçti.

² <https://www.turkedebiyati.org/>

Memuriyetinin Son yirmi yılını Uzman Şube Müdürü, Daire Başkanı ve Genel Müdür Yardımcısı olarak, üst düzey yöneticilik yaparak tamamladı. 2002 yılında emekliye ayrıldı.

2014 te başlayıp çekimleri 15 ülkede iki yıl süren “TÜRKLER” Belgeselinin “Proje sorumluluğunu” yaptı. (Türkler Belgeseli 52 bölüm çekilmiş olup TRT de gösterilmiştir.)

Halen tarih konusunda araştırmalarına devam eden Necati Gültepe'nin Muhtelif süreli yayınlarda, dergi ansiklopedi ve yayın organlarında yüze yakın araştırma/makalesi neşredildi.

Devlet Arşivlerinin 1990–2002 yılları arasındaki yayınlarının hemen hemen tamamında yayın sorumlusu olmuş ve editörlüklerini yapmıştır. Bunlardan ilk dördünün künyesi şöyledir:

—Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri (1914–1921),

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları,
Ankara–2001

—Osmanlı fermanları - Ottoman fermans. -
İstanbul: Seçil Ofset, 1992.

—Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları arasındaki Münasebetlere dair arşiv belgeleri (1687–1908 yılları arası). — Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992.

—Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki münasebetlere dâir arşiv belgeleri: Karabağ - Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, I (1578–1914). Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992

Yayınlanan Diğer Eserleri:

—Ebussud Efendi, Beyan Yayınları 1984, İstanbul

—Turan (Turancılık Tarihinin Kaynakları), Turan Kültür Vakfı, 1998, İst.

—Kızılelma'nın İzinde, Ötüken Yayınları, 2007, İstanbul

—Türk Kadın Tarihine Giriş, Ötüken Yayınları, 2008, İstanbul

—Mührün Gücü, (İlk Türk İslam Devletlerinde ve Osmanlılarda Bürokrasi), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009 (Bu eser uluslararası ödül aldı)

—Eve Dönmeyenler (Roman), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011

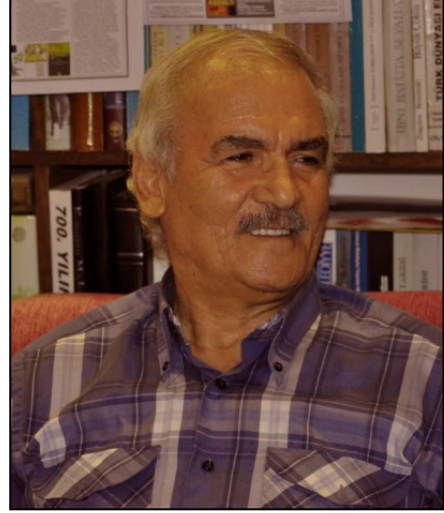
—Munzurdaki Zorbaz (Roman) Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012

—Osmanlı Türk müydü?, Araştırma, İleri yayınları, İstanbul, 2013

—Aşkın Türkçesi, Araştırma, İleri Yayınları, İstanbul, 2015

—Türk Mitolojisi, Yeni Araştırmalar Işığında, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017

—Oğuzname, Yeni Bilgiler Işığında, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017.

Necati Gültepe

KARA, Dr. Öğr. Üys. RUHİ

Ruhi Kara.

Şıhlı köyündendir.1954 yılında Erzincan'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzincan'da yaptı. Yüksek öğrenimini Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamlayarak 1976 yılında mezun oldu. 1976 yılında Kemah Lisesinde ve 1977-1988 yılları arasında Erzincan Ticaret Lisesinde edebiyat öğretmenliği ve idarecilik yaptı. 1988 yılında kurum değiştirerek Erzincan Kültür Merkezi Müdürlüğü ve 1989 yılında da İl Kültür Müdürlüğü görevine atandı. İl Kültür Müdürlüğü görevinde bulunduğu yıllarda Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans yaparak “Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma” adlı tezi ile Edebiyat Uzmanı,

“Erzincan Masalları” adlı doktora tezi ile de Türk Halk Bilimi(folklor) dalında Bilim Doktoru unvanını aldı. İl Kültür

Müdürlüğünde sekiz yıl görev yaptıktan sonra 1997 yılında Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Halk Edebiyatı Yardımcı Doçentliğine, daha sonra Dekan Yardımcılığı ve Güzel Sanatlar Eğitimi Bölüm Başkanlığına atandı Dr. Öğr. Üyesi Ruhi KARA'nın Erzincan Halk Kültürü ile ilgili yayımlanmış kitap ve makaleler bulunmaktadır. Aynı zamanda halk müziği ve halk oyunları ile da ilgilenmektedir.

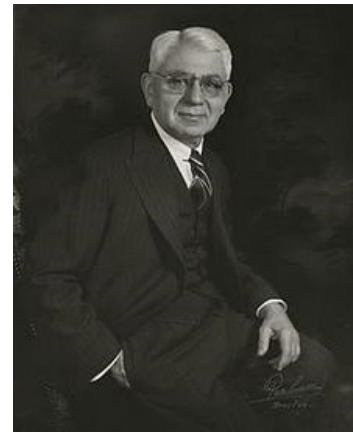
Eserleri: Erzincan Manileri (1993), Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (1993), Erzincan'ın Göz Yaşları (Deprem Ağıt ve Destanları) (1993), Erzincan 90 (İl Yıllığı Komisyon) 1990, Deprem ve Erzincan,(Komisyon) 1992, Cumhuriyet'in 75. Yılında Tercan, (Komisyon) 1998.

KAZANCIYAN, Prof. Dr. VARAZTAD

1879 Erzincan Cimin doğumlu.

Plastik cerrahi uzmanı doktor. Harward Üniversitesinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'deki savaşta yaralananlar için geliştirdiği yüz ameliyatlarıyla bu alandaki öncülerden biri oldu.

Amerikan tıp literatüründe “plastik cerrahinin mucize adamı” olarak tanınmaktadır. 9 Ekim 1974 tarihinde vefat etmiştir. Amerikalı kadın oyuncu Arlene Francis (Kazanjian)'in amcasıdır.

Varazdat Kazancıyan.

KIZILTUĞ, CEMİL

Eğitim Yöneticisi, Uzman Öğretmen ve aynı zamanda şair olan Cemil Kızıltuğ, 01 Temmuz 1970 tarihinde Erzincan 'da dünyaya geldi. Öğrenim hayatına Erzincan 13 Şubat İlkokulu'nda başladı. Ortaokulu Erzincan Atatürk Ortaokulu'nda lise öğrenimini ise Erzincan Lisesi'nde tamamladı.

Cemil Kızıltuğ

Erzurum Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Yüksek Okulu Sınıf Öğretmenliği bölümünü kazandı ve 1989 yılında mezun oldu. 6 Kasım 1989 yılında Bayburt İli Aydın-tepe İlçesi Erik dibi İlkokulunda Sınıf Öğretmeni olarak görev başladı. 26 Haziran 1997 Yılında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünü tamamladı. 1998 Yılında Yedek Subay Öğretmen Olarak Hakkâri İlinde görev yaptı. Erzincan'da çeşitli okullarda öğretmen ve yönetici olarak görev yaptı. 2006 Yılında Öğretmenlik Kariyer Sınavını Kazanarak Uzman Öğretmen unvanını aldı.

Cemil Kızıltuğ, henüz ortaokul yıllarında iken şiire ve

edebiyata ilgi duymaya başladı. Sonraki yıllarda birçok Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, Tandır başı,

Yukarı Ülkenin Kadim Cenneti Erzincan vb. dergilerde, çeşitli yerel gazetelerde ve internet sitelerinde şiirleri yayımlandı.

Cemil Kızıltuğ, Şiir çalışmalarına halen devam etmektedir. Halen Erzincan 'da bir ilkokulda yönetici olarak çalışma hayatını sürdürmektedir.

ERZİNCAN

Güneş, Keşiş'leri aşıp ışıyanda
Gün ovaya düşüp kucaklayanda
Bülbüller seher vakti uçanda
Bu can nerde sabahlar Erzincan

Ezan sesi Terzi Baba'dan duyulanda
Türküler tarlalarda söylenende
Soğuk suyla elin yüzün yıkayanda
Bu can nerde eylenir Erzincan

Munzur beyaz gelinliğin giyende
Mercan suyu yatakları döğende
Fırat karşı geçeden nazlı nazlı akanda
Bu can nerede söylenir Erzincan

Ekşi suda tat olup damakta dağılanda
Bey tahtı yel olur gönüllere serinleyende
Kemah soğuk sularında coşanda
Bu can nerede dinlenir Erzincan

Tanyeri yaylalara atanda
Gurbet ele düşüp çalınanda
Tandır ekmeği tulum ile dürüm yapanda
Bu can nerede özlenir Erzincan

Kızıltuğ'um diyar diyar göçende
Eğin'den yeşili yüreğe işleyende
Sakaltutan zemheriyle anılanda
Bu can neyler dünyayı sensiz Erzincan- *Cemil Kızıltuğ*

KORUTÜRK, HASAN FAHRİ

Türk asker ve siyasetçi, eski Türk Deniz Kuvvetleri komutanı ve Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı. 1957-1960 yılları arasında Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapmış olan Korutürk, 1973-1980 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüştür.

1903 yılında eski askerlerden Erzincanlı Osman Sabit Bey ile Nesrin Hanım'ın oğlu olarak İstanbul'un Fatih ilçesinin Sultanahmet semtinde bulunan Soğukçeşme Sokağı'nda doğdu. Annesini küçük yaşta kaybedince üvey annesi Nuriye Korutürk (1873-5 Kasım 1973)'ün gözetiminde büyüdü.

1916 yılında Bahriye Mektebi'ne girdi. 1923 yılında Deniz Harp Okulu'ndan, güverte mühendis teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1 Mart 1923 ile 15 Ekim 1924 tarihleri arasında Hamidiye ve Yavuz gemilerinde tahsil ve staj gördü. Çeşitli gemilerde görev yaptıktan sonra, 1931 yılında girdiği Deniz Harp Akademisi'ni 1933 yılında bitirerek kurmay subay oldu. Akabinde 18 Mart 1934 tarihinde bizzat Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından Korutürk soyadı verildi.

11 Kasım 1934 tarihinde Genelkurmay XI. şubeye, 11 Aralık 1935 tarihinde Roma Büyükelçiliği deniz ataşeliğine tayin edildi. Montreux (Montrö) Boğazlar Konferansı'nda Türk heyetinde deniz müşaviri olarak bulundu. 25 Aralık 1936 tarihinde görevi Berlin Büyükelçiliği deniz ataşeliğine nakledildi. 3 Kasım 1938 tarihinde bu görevinden ayrılarak Denizaltı Gemileri

H. Fahri Korutürk

Komutanlığı kurmay başkanlığına getirildi. 29 Ocak 1942 tarihinde ikinci defa Berlin Büyükelçiliği deniz ataşesi oldu. Stockholm deniz ataşeliğini de ek görev olarak yürüttü.

1950 yılında tuğamiral rütbesine terfi etti. Bu rütbe ile İstanbul Deniz Komutanlığı ve Denizaltı Filosu Komutanlığı görevlerini yürüttü. 1953 yılında tümamiral rütbesine terfi etti. Bu rütbe ile Harp Filosu Komutanlığı, Deniz Eğitim Komutanlığı, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı görevlerini yürüttü. 1956 yılında Koramiral rütbesine terfi etti. Bu rütbe ile donanma komutanlığı ve Boğazlar ve Marmara Deniz Kolordu Komutanlığı görevlerinde bulundu. 13 Aralık 1957 tarihinde deniz kuvvetleri komutan vekili atandı. 1958 yılında Oramiralliğe terfi etti ve 17 Kasım 1959 tarihinde Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı görevine atandı.

Bu görevini yürütürken meydana gelen 27 Mayıs 1960 Darbesi sırasında Askeri hükümet tarafından Dışişleri Bakanlığı'na getirildiyse de daha sonra bundan vazgeçilerek 27 Haziran 1960 tarihinde Moskova Büyükelçisi olarak görevlendirildi. 27 Ağustos 1960 tarihinde askerlikten emekli edilerek Dışişleri Bakanlığı kadrosuna nakledildi. 5 Eylül 1964 tarihine kadar dört yıldan fazla Moskova Büyükelçiliği görevinde bulundu. 1 Ağustos 1965 tarihinde meslekten büyükelçi olmadığını ileri sürerek Dışişleri Bakanlığında istifa etti ve emekli oldu. 7 Haziran 1968 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Cumhuriyet Senatosu kontenjan senatörlüğüne getirildi.

6 nisan 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar görev yaptı. Cevdet Sunay'ın süresinin dolmasından sonra Cumhurbaşkanlığına aday olan Tekin Arıburun ile Faruk Gürler'in mecliste gerekli oyu alamamaları üzerine Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisinin ittifakıyla Cumhurbaşkanlığı görevine aday gösterildi. 6 Nisan 1973 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin 15. turunda 365 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 6. Cumhurbaşkanı seçildi.

Cumhurbaşkanlığı devrinde Türkiye'nin çalkantılı bir döneminde oluşu rolünü kilit konumuna getirmişti. Zira bu devirde kurulan koalisyon hükümetlerinin oluşumu ve yaşaması için büyük çaba gösterdi. Kendisinin de deyimiyle Türkiye'yi bu devirde hükümete bırakmadı. Devrinde Kıbrıs Harekâtı gerçekleştirildi ve ülkedeki sağ-sol siyasi çatışması[5] tüm hızıyla yayıldı. Cumhurbaşkanlığı döneminde Boğaziçi Köprüsü açılarak hizmete girdi. Özellikle devletin itibarını yeniden tesis için uğraş verdi. 7 yıllık Cumhurbaşkanlığı boyunca 8 hükümet kuruldu. 1980 yılında, yedi yıllık hizmet süresini doldurarak Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrıldı ve Anayasa uyarınca "Tabii Senatör" sıfatıyla Cumhuriyet Senatosunda görev aldı. 12 Eylül Darbesi sonrası Anayasa'nın ve Meclisin feshedilmesi üzerine Tabii Senatörlük görevi de sona erdi.

Ölümü 12 Ekim 1987 günü geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldü. Mezarı, Ankara'daki Devlet Mezarlığı'ndadır.

Almanca, İngilizce ve İtalyanca bilmekteydi. 1 Mart 1944 tarihinde eski Milletvekili Salah Cimcoz'un kızı ve Morali İbrahim Paşa'nın torunu ressam Emel Korutürk ile evlenen ve Osman (1944-), Selâh (1949-), Ayşe (1955-) adlarında üç çocuğu oldu. Oğulları Osman Korutürk ve Selâh Korutürk ile gelini Zergün Korutürk diplomat olarak görev yaptılar.

KUTLU, MUSTAFA

6 Mart 1947'de Erzincan'ın Ilıç ilçesine bağlı Kuruçay nahiyesinde doğar. Erzincan Lisesi'ni (1963), Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi (1968).

Tunceli ve İstanbul'da edebiyat öğretmenliği yaptı. Öğretmenlikten ayrılarak (1974) Dergâh Yayınları'nda idareci olarak çalışmaya başladı. Hareket ve Dergâh dergileriyle, Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi'nin yayın faaliyetlerini yürüttü. Senaryolar yazdı.

Televizyonda sohbet programları yaptı.

Mustafa Kutlu'nun Eserleri:

Hikâye kitapları : Ortadaki Adam (1970), Gönül İş (1974), Yokuşa Akan Sular (1979), Yoksulluk İçimizde (1981), Ya Tahammül Ya Sefer (1983), Bu Böyledir (1987), Sır (1990), Arkakapak Yazıları (1995), Hüzün ve Tesadüf (1995), Uzun Hikaye (2000), Beyhude Ömrüm (2001), Mavi Kuş (2002), Tufandan Önce (2003), Rüzgarlı Pazar (2004), Chef (2005), Menekşeli Mektup (2006), Kapıları Açmak (2007), Huzursuz Bacak (2008).

Mustafa Kutlu

KUTLU, Prof. Dr. SÖNMEZ

1963 yılında Refahiye'ye bağlı Aydınçık Köyü'nde doğdu. İlkokulu Aydınçık Köyü İlkokulu'nda okudu. 1981 yılında Erzurum İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi. 1987 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1988 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1990'da "Mürcie'nin Doğuşu ve İtikadî Görüşleri" başlıklı tezi ile Yüksek Lisans'ını tamamladı. 1992'de, alanında araştırma yapmak üzere altı ay İngiltere'de; 1993'de, bir yıl Mısır'da bulundu. 1994'de "Mürcie ve Horasan-Maveraünnehir'de Yayılışı" başlıklı tezi ile Doktor unvanını aldı. 1997 yılında Doçent oldu. 1997-1999 yılları arasında Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde vekaleten Dekan Yardımcılığı yaptı ve kendi alanında dersler verdi. 2003 yılında Profesör oldu. 01 Nisan- 22 Temmuz 2012 tarihleri arasında ABD Princeton Üniversitesi Yakın Doğu Araştırmaları Bölümü'nde Misafir Öğretim Üyesi olarak görev yaptı ve "Batılı Araştırmalarda Alevilik Algısı" adlı bir proje üzerine araştırma ve incelemelerde bulundu. 15-30 Kasım 2014 tarihleri arasında Kazakistan Al-Farabi Üniversitesi'nde Türkoloji Bölümünde misafir öğretim üyesi olarak dersler verdi.

01.09. 2014- 30. 06. 2015 tarihleri arasında Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesinde ders vermek üzere görevlendirildi. 01.02.2020-01.08 2020 tarihleri arasında Özbekistan Uluslararası İslam Akademisi'nde Misafir Öğretim Üyesi olarak dersler verdi. Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İngilizce, Arapça, Kırgızca, Kazakça ve Özbekçe bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Sönmez Kutlu

Eserleri ve Kitap Bölümleri: *Türklerin İslâmlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I. Baskı, Ankara 2000, 332 s.; II. Baskı, Ankara 2002;

İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler-Hadis Taraftarlarının İman Anlayışı Bağlamında Bir Zihniyet Analizi, Kitâbiyât Yayınları, Ankara 2000; *İmam Mâturîdî ve Maturidilik (Tarihi Arka Plan, Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Maturidilik Mezhebi)*, haz. Sönmez Kutlu, Kitâbiyât yayınları, Ankara 2003; *Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2003; *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006; *Arapça Çağdaş Dinî Metinler*, (Ed. Sönmez Kutlu),

İLİTAM, Ankara 2006; *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, (Mezheplerle ilgili 5 Ünite), İLİTAM, Ankara 2006; *Mezhepler Tarihine Giriş*, Değerler Eğitim Merkezi yayınları, İstanbul 2008; *Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları*, Fecir Yayınları, Ankara 2008; *Şeyh Safiyüddîn el-Erdebî, Makâlât* (Safvetu's-Safâ'nın 4. Bölümü'nün Anadolu'da Yapılan Türkçe Çevirisi), Tahkik: Sönmez Kutlu-Nizamettin Parlak, Horasan Yayınları, İstanbul 2008. *Türkler ve İslam Tasavvuru*, İSAM yay., İstanbul 2011; *İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri*, Otto yayınları, Ankara 2012; *İslam Mezhepleri Tarihine Giriş*, ed. Hasan Onat-Sönmez Kutlu, Grafiker Yayını, Ankara 2012; *Халықаралық Матуриди Симпозиумы (Өткені, Бүгіні Мен Болашағы) (16-18 Сәуір 2015 Түркістан\Қазақстан) / Uluslararası Maturidilik Sempozyumu (Dünü, Bugünü Ve Geleceği) (16-18 Nisan 2015 Türkistan/ Kazakistan) /International Symposium On Maturidism (Past, Present And Future) (16-18 April 2015 Turkestan / Kazakhstan)*, Баяндама Түйіндері/Bildiri Özetleri/Abstracts Editör: Prof. Dr. Sönmez Kutlu, Түркістан 2015/Türkistan 2015, 139 s.; *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017; *Güncel Dinî-Siyasî Meseleler Üzerine Yazılar*, Fecir Yayınları, Ankara 2017; "Mürci'nin Doğuşu, Fikirleri ve Yayılışı", 2. Ünite, *İslâm Mezhepleri Tarihi ATA-AÖF*, Erzurum 2012 adlı kitap içerisinde, ss. 1-25; "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in Oluşum Süreci, Fikri Çerçevesi ve Günümüzdeki Durum", 10. Ünite, *İslâm Mezhepleri Tarihi ATA-AÖF*, Erzurum 2012 adlı kitap içerisinde, ss. 1-25; Mâturîdî", *Türk İslam Düşüncesi Tarihi*, 1. Baskı, Divan

Kitap, Ankara 2014, ss. 97-119; “Mehdilik Tipolojileri”, *Dini Düşünce'de Gelenek, Dönüşüm ve Gelecek*, Ed.: Şaban Ali Düzgün-Tuğba Günel, Endülüs Yayınları, Ankara 2017. ss. 66-91; “Beklenen Kurtarıcı İnanışına Dayalı Siyasî ve Dinî Hareketlerde Mehdilik Tipolojileri”, *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, KURAMER, İstanbul 2017, ss. 291-353; “(Beklenen Kurtarıcı İnanıcı) Müzakereler Hakkında Değerlendirme”, *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*, KURAMER, İstanbul 2017, ss. 523-532; “Tarihsel Din Söylemleri Açısından “15 Temmuz”un analizi ve eleştirisi”, *15 Temmuz “İslâmsız Müslümanlığın” Öteki Yüzü*, Haz.: Mustafa Çalık, Cedit Neşriyat, Ankara 2017. ss. 19-43; “Günümüzde Mehdi İnanışlarının Tipolojileştirilmesi”, *Dini Düşünce'de Gelenek, Düşünce ve Gelecek*, ed.: Şaban Ali Düzgün- Tuğba Günel, Endülüs Yayınları, İstanbul 2017; “Şif Uyanış” Tezi ve Geleceği Tartışmaları İle İlgili Değerlendirmeler”, *Ortadoğu'nun Geleceği Açısından Şii-Sünnî İlişkileri*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2014. ss.315-356; “İmâm Mâtürîdî'nin Sufileştirilmesi veya Mutasavvıf Olarak Sunulması Mümkün mü?”, *İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdiyye Geleneği Tarih, Yöntem, Doktrin*, Ed.: Hülya Alper, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2019, ss. 421-438; “Gelenekçi-Zâhirî İslâm Anlayışının Zihniyet Analizi: Epistemolojik, Teolojik ve Kültürel Temelleri”, *Zâhirî ve Selefi Din Yorumu*, Ed.: Sönmez Kutlu, KURAMER Yayınları, İstanbul 2019, ss. 19-80; “Mâtürîdî'de İnsan ve Toplum Tasavvuru: Özgür İrade”, *Mâtürîdî Kayıp Aydınlanmanın İzinde*, Ed.: Şaban Ali Düzgün, OTTO Yayınları, Ankara 2020, ss. 274-304; “Mâtürîdî'de İnsan ve Toplum Tasavvuru: Özgür İrade İle İlgili Müzakerelerin Değerlendirilmesi”, *Mâtürîdî Kayıp Aydınlanmanın İzinde*, Ed.: Şaban Ali Düzgün, OTTO Yayınları, Ankara 2020, ss. 384-408; “İslâm Düşüncesinde İnsan ve Özgür İrade: İmâm Mâtürîdî Örneği”, *Partikülarizm ve Eleştiri*, Ed.: Yusuf Okşar, Nobel Yayınları, Ankara 2020, ss. 281-292; “Şii Uyanış” Tezi ve Tartışmaları”, *Bir Ülkenin Akademik Anatomisi İran*, Ed.: Orhan Karaoğlu-Nail Elhan, İnkılap Yayınevi, Ankara 2022, ss. 207-250; “Türklerin İslâm Anlayışının Oluşumunda ve Medeniyet Tasavvurunda İmâm Mâtürîdî (333/944)'nin Etkileri”, *Cumhuriyetin 100. Yılında 100 Türk Büyüğü: Din ve Tasavvuf*, Haz.: Vahit Türk, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, I-V, Ankara 2022, 3/350-381.(Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan); “Muhammed b. Tavî et-Tancî (1918-1974)“, *XIX. Yüzyıldan Günümüze İslâm Düşüncesi*, Ed.: Prof. Dr. Kemal Sözen, Prof. Dr. Sabri Yılmaz, Prof. Dr. Ali Kuşat, I-II, 1. Baskı, Divan Kitap, İstanbul 1922, ss. 523-556.

Bazı Makaleleri: “Türkiye’de Dinsel Değişimin Aktörleri: Katı Laikçiler mi Katı (Radikal) Muhafazakarlar mı Yoksa Yenilikçi (Modernist) İslamcılar mı?”, *Prof. Dr. Erol Güngör Anısına Türkiye’de Değişim Sempozyumu – Sosyal- Kültürel-Siyasal-Ekonomik-Dinsel Açından-*, 6-9 Aralık 2010 Gazi Üniversitesi, Ankara , Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara 2010, ss. 541-560; “Cumhuriyet Döneminde Mezhepler Tarihçiliği”, *Tanzimattan Cumhuriyete Siyasî, İdari ve Sosyal Düşünce Temsilcileri*, ed. Süleyman Hayri Bolay, Ankara 2015; “İslâm Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri ”, *İslâmiyât Dergisi*, Cilt:IV, Sayı: 4(2001), ss. 15-36; “Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Semerelendirilmesi”, *İslâmiyât*

Dergisi, Cilt:III, Sayı: 3(2000), ss. 99-120; “Alevilik-Bektaşiliğin Diyanette Temsili Problemi”, *İslâmiyât Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1 (2001), ss. 21-40; “Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini: İmam Mâturîdî”, *Dinî Araştırmalar*, Cilt: 5, Sayı: 15 (2003), ss. 5-28; “Mürchie Mezhebi: Doğuşu, Fikirleri, Edebiyatı ve İslâm Düşüncesine Katkıları”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Çorum 2002, ss. 168-210; “Barış, Özgürlük ve Merhamet Peygamberi Hz. Muhammed”, *Türk Yurdu*, 21/172 (2001), ss. 8-15; “Aleviliğin Dinî Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi”, *İslâmiyât Dergisi*, VI (2003), Sayı:3, ss. 31-54; “İmam Mâturîdî’ye Göre Diyanet-Siyaset Ayrımı ve Çağdaş Tartışmalarla Mukayesesi”, *İslâmiyât Dergisi*, VIII (2005), Sayı:2, ss. 55-69; “The Differentiation of Diyânet and Siyâset according to al-İmam al-Mâturîdî”, *Secularity and Religion in Muslim Countries: Searching for a Rational Balance*, (International Conference, 1-3 October 2004. Samarkand), ed. Z.I. Munavvarov-R.J. Krumm, Taşkent 2005, ss. 178-192; “Din Öğretiminde Mezheplerüstü Yaklaşım”, *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi*, (7-9 Mayıs 2005 Malatya), ss. 519-535; “İslam Düşüncesinde Gelenekçi Din Söyleminin Analizi”, *İslamiyat Dergisi*, X (Temmuz-Eylül 2007), sayı: 3, ss. 21-32; “Ehl-i Sünnet Siyaset Anlayışının Dinî Temellerinin Sorgulanması”, *eMakâlât Dergisi*, 1 (2008), ss. 1-13; “Laik Örgün Eğitim Sisteminde Çoğulcu Din Eğitimi Mümkün mü?”, *Türk Yurdu Dergisi*, 29/264(Ağustos 2009), ss. 53-60; “Mâturîdî Akılcılığı ve Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı”, *Türk Din Bilgini İmam Maturidi Sempozyumu*, 23-25 Mayıs 2009, İstanbul. *eMakalat Dergisi*, 3/1(2010), ss. 7-41; “Timur Dönemi ve Sonrası Kelamî Kelamî Edebiyatın Türkistan Sahası Kaynakları”, *Tarihselden Moderne Özbekistan Timur Dönemi ve Sonrası Kaynak Araştırmaları Sempozyumu* (Ankara 13-17 Temmuz 2009); “İmam Mâturîdî’nin Akılcı Din Anlayışı”, *Türk Yurdu*, 31/292 (Aralık 2011), ss. 41-51; “Diyanet İşleri Başkanlığı ve İslamiçi Dinî Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) İlişkiler”, *Dinî Araştırmalar*, XII/33(2009), ss. 107-128; “Tarihsel Din Söylemleri Açısından “15 Temmuz”un analizi ve eleştirisi”, *Türkiye Günlüğü*, 127(2016), ss. 7-20; “Din, Birey ve Toplum”, *Din ve Toplum Dergisi*, Ocak 2017, ss. 46-49; “Çağdaş İslam Düşüncesinde Din-Siyaset İlişkisi”, *İLSAM DERGİSİ* (İslam ve Demokrasi Özel Sayısı), Aralık 2016; “Çağdaş İslam Düşüncesinde Din-Siyaset İlişkisi Üzerine Yaklaşımlar”, *Abdurrahman Küçük’e Armağan*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, ss. 271-279; “İlahiyat Öğretiminde Zihniyet Sorunu: Bilimsellikten Gelenekçiliğe Savrulma”, *Türkiye’de İlahiyat Fakültelerinin Konumu ve Dini Bilginin Niteliği*, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2016, ss. 223-245; “Çağdaş Araştırmalarda Mezhepleri ve Selefililiği Anlamaya Dair Sorunlar”, *İslamın Hakikati ve Mezhep Sorunu*, Anadolu İlahiyat Akademisi, Ankara 2016. (Kelam Çalıştayı, 27-28.11.2015 Ankara İlahiyat Akademisi; “Türk Müslümanlığının Mahiyeti, Kaynakları ve Temel Değerleri”, *Türk Yurdu*, 106/358(2017); “Üç Tarz-ı Dindarlıktan Birisi Olarak Türk Müslümanlığı”, *Türk Yurdu*, 106/358(2017);

“Tarihsel Din Söylemlerinin Zihniyet Analizi”, *İLAMER 2017 Öğrenci Sempozyumu Açılış Konuşması, Tebliğler Kitabı*, “İslamın Mezhepler Öncesi Tarihsel ve Toplumsal Gerçekliği Sorunu”, *İslamî Araştırmalar*, 29/2(2018), ss.141-169; “Eldivan’dan İlmin Efeliğine Bir Ömür: Prof. Dr. Hasan ONAT”, *e-Makalat Dergisi*, 2021; “İmam el-Mâturîdî’nin Düşünce Sisteminin Oluşumunda Değişim ve Sosyal Değişimin Önemi: Değişmeyen ve Değişen Değer ve Yargılar Alanı”, *Uluslararası Maturidilik Sempozyumu (Dünü, Bugünü Ve Geleceği) Bildirileri*, (04-06 Nisan 2015 Türkistan/ Kazakistan), Editör: Prof. Dr. Sönmez Kutlu, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi: Yayını no: 54, Түркiстан 2018/Türkistan 2018, ss. 58-88; “İslam Düşüncesinde Mezhepler ve Mezhepçilik Olgusu”, *İslam Dünyasında Temel Sorunlar (Şiddet, Mezhepçilik Ve Darbeler)*, İREKİTAP, İstanbul 2017. ss. 141-173. (11. Anadolu Buluşmaları Sempozyumu Kitaplığı, 25 Ağustos 2016.); “الرادكالية السلفية “ في عالم العولمة العولمة”, *Maturidilik Ta’limoti va Hozirgi Zoman (Konferansiya To’plami)*, *Taşkent 2021*, ss. 170-177; “Şihabüddin Mercani(1889)’nin Hanefi-Maturidi Kültür Çevresiyle İlişkisi”, *Doğumunun 200.Yılında Şahabuddin Mercani (1889): İslam Tefekküründe Tecdid ve İhya Uluslararası Sempozyumu 17-18 Aralık 2018 İstanbul Bildiri Kitabı*, Haz.: Mustafa Tekin, İstanbul 2022, ss. 131-159;

KÜÇÜKAĞA, AHMET

Erzincan'da doğdu. İlkokulu Erzincan'da, ortaokulu ise Isparta'da okudu. Üniversite tahsilini ise İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamladı. 1973-1975 yılları arasında Milli Gazete, 1976 yılında Muştu, 1986-1987 yılları arasında Mektup ve 1988 yılından itibaren haftalık olarak çıkan Vahdet dergi ve gazetelerinde görev yaptı.

Erzincan'da doğdu(1953-). İlkokulu Erzincan'da, ortaokulu ise Isparta'da okudu. Üniversite tahsilini ise İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamladı. 1973-1975 yılları arasında Milli Gazete, 1976 yılında Muştu, 1986-1987 yılları arasında Mektup ve 1988 yılından itibaren haftalık olarak çıkan Vahdet dergi ve gazetelerinde görev yaptı.

Ahmet Küçükağa

Küçükağa'nın yazıları ve şiirleri, çalıştığı yayın organlarının yanı sıra Mavi Kırlangıç, İttihat, Oku ve Ribat dergileriyle Bizim Anadolu, Yeni Devir ve Doğu gazetelerinde yayımlandı.

İbret Sahnesi Tiyatro Topluluğu'nun çalışmalarına katıldı. (1970-1973) 1973 yılında kurduğu Çağrı Oyuncuları adlı tiyatro topluluğunda aralıklara yazar, yönetmen ve oyuncu olarak görev aldı. Plevne Kahramanları adlı oyunuyla 1975 yılında Milli Türk Talebe Birliği Ödülü'nü kazandı. Çılgık, Sonsuzluk, Hasta, Ölüm, İzzettin Kassam, Rabiat'ül Adeviyye, Ateşi Yakmayınca gibi oyunlar yazdı (Çılgık ve Ateşi Yakmayınca adlı oyunu dışında diğer oyunları yayımlanmamıştır).

Deneme ve inceleme yazılarında genellikle Türkiye'nin iç siyaseti, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında görev almış kimi şahsiyetleri, Türkiye siyasetinde yer almış önemli şahsiyetlerin hayatları, bilinmeyen kimi özellikleri, yeni kurulan cumhuriyetin oturduğu zemin gibi konuları inceleyen Küçükkağa, toplumsal, siyasal, tarihi, sosyolojik konuları edebiyat aracılığıyla okurlarına sunmuştur. Eserlerinin içeriğini bu konular oluşturmaktadır.

MENEKŞE, Doç. Dr. ÖMER

Ömer Menekşe

1967 yılında Erzincan-Kemah ilçesinde doğdu. İlkokulu ve İmam Hatip Lisesini İstanbul-Üsküdar'da bitirdi. 1985 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. Burada 1 yıl öğrenim gördükten sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçti ve 1989 yılında buradan mezun oldu. 1998 yılında "17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı'da Hırsızlık Suçu ve Cezası" adlı teziyle doktor unvanını aldı. 1990 yılında göreve başladığı Üsküdar Küplüce Cami'inde 13 yıl İmam-Hatiplik görevinden sonra 2002 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı oldu. 2005-2010 yılları arasında Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığında Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü görevinde bulundu.

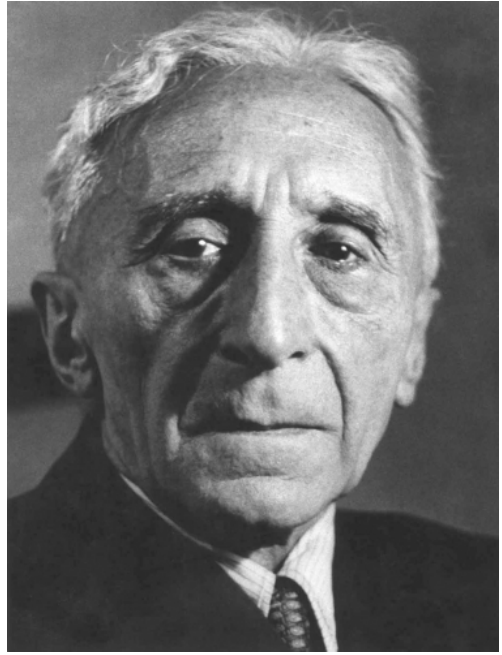
15.02.2011'de Bilgi Yönetimi ve İletişim Daire Başkanlığına atandı. 2018-2021 yılları arasında Başkanlık Müşaviri, 2021-2022 yılları arasında da Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı olarak görev yaptı. 20.02.2023 tarihinde Doçent olarak Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki görevine başladı. 06.03.2018 tarihinde "Osmanlı Toplumunda Zındıklık - Patburunzâde Örneğinde Bir İnceleme-" adlı temel çalışmasıyla, Doçent unvanı aldı. Doç. Dr. Ömer Menekşe'nin yayımlanmış çalışmaları arasında "Kemah Âlimleri", "Ehl-i Beyt Sevgisi", "Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed", "Eyvah Gıybet Ettik", "Madde Bağımlılığı", "21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet I-II, Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, (Derleme)",

“Osmanlı Toplumunda Zındıklık -Patburunzâde Örneğinde Bir İnceleme-“, “Selçuklu İslam Hukuku (Yükseliş Devri)”, “İslam Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası” başlıklı kitapları, çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri ve denemeleri ile II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi’nde sunduğu “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı” adlı bir tebliği bulunmaktadır.

MINTZURİ, HAGOP

Asıl adı Hagop Demirciyan’dır. 16 Ekim 1886’da Erzincan’ın Küçük Armıdan Köyü’nde doğdu. Öğrenimine köyünün ilkokulunda başladı. 1897’de İstanbul’a geldi ve aile büyüklerinin işlettiği fırında çıraklık yaptı. Öğrenimine Ortaköy’deki özel Fransız okulunda devam etti. Orada bir yıl öğrenim gördükten sonra Galata’daki Getronagan Ermeni Okulu’nda iki yıl okuyup mezun oldu. Ortaöğrenimini Robert Kolej’de sürdürdü. 1905’te Kolej’in freshmen sınıfından sonra okuldan ayrıldı. 1906’da ilk kez bir öyküsü Hars u Gesur (Gelin ve Kaynana) Ermenice Masis dergisinde yayımlandı. 1907’de köyüne döndü. Öğretmenlik yapmaya başladı. Aynı yıl evlendi ve dört çocuğu oldu. 1914’te bademcik ameliyatı olmak için İstanbul’a geldi. Birinci Dünya Savaşı

Hagop Mintzuri (Demirciyan)

başladığı için köyüne geri dönemedi. 1915’te Armıdan’dan tehcir edilen dedesi, annesi, karısı ve dört çocuğundan bir daha hiç haber alamadı. Üsküdar’da fırıncılık yaparken savaş nedeniyle ekmekçi asker olarak askere alındı. Ömür boyu İstanbul’da kaldı. Tekrar evlendi iki kızı, bir oğlu oldu. Yemcilik, kömürcülük, fırıncılık, kâtiplik gibi çeşitli işler yaptı. Edebiyatla ilgisini hiç kesmedi, ne bulduysa okudu ve sürekli yazdı. Ermenice dergi ve gazetelerde öyküleri yayımlandı. 1978’de İstanbul’da hayatını kaybetti ve Şişli Ermeni Mezarlığı’na gömüldü.

Eserleri: Yergort Amusnutyun [İkinci Evlilik] (1931)

Gabuyd Luys [Mavi Işık] (1958)

Armıdan [Armudan] (1966)

Grung Usdi Gu Kas [Turna Nereden Gelirsin?] (1974)

Değer Ur Yes Yeğer Yem [Yaşamış Olduğum Yerler] (1984)

İstanbul Anıları (Tarih Vakfı Yurt Yayınları) (1993) [Değer Ur Yes Yeğer Yem’in Türkçe çevirisi]

ÖZ, BAKİ

1949'da Erzincan'ın Çayırılı İlçesinin Eşmepınar köyünde doğdu. İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler ile Anadolu Üniversitesi Tarih bölümlerini bitirdi. Tarih araştırmaları yapmaktadır. İlk kitabı "Türkiye'de Göç Olgusu, Sorunları ve Çözümü" 1978'de yayınlandı.

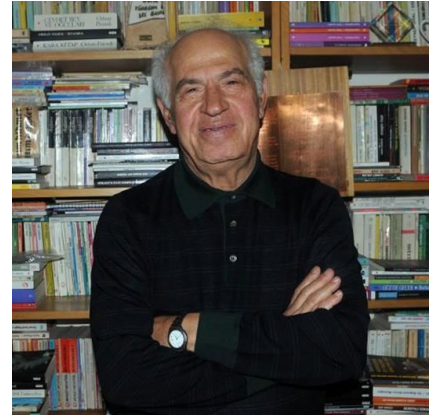

Baki Öz

Bunu 1987'de "Atatürk"ün Anadolu ya Gönderiliş Olayının İçyüzü" (2. Baskı 1995), 1990'da "Kurtuluş Savaşı'nda Alevi-Bektaşiler", 1992'de "Osmanlı'da Alevi Ayaklanmaları", 1995'de "Aleviliğin Tarihsel Konumu", "Alevilik Nedir?", "Alevilik ile İlgili Osmanlı Belgeleri", 1996'da "Fevaid"(Hacı Bektaş'tan hazırlama), "Atatürk'ün Düzeni", "Atatürk'ün Düşünce Yapısının Oluşumu", "İslam Dünyası ve Kemalizm", "Aleviliğe İftiralar Cevaplar", "Bıçağın Sırtında Siyaset" ve "Alevilik Tarihinden İzler" kitapları izledi. Okullara yönelik çalışmalarda yapan yazarın 1990'da ÖSS-ÖYS için Tarih ve İnkılap Tarihi" ve 1992'de "3160 Soruda Tarih ve İnkılap Tarihi" kitapları yayınlandı. Ayrıca lisesel için tarih ders kitabı çalışmaları içerisinde. "Öğretmen Dünyası", "Kemalist ülkü", "Cem", "Nefes", "Gönüllerin Sesi", "Yurtta Birlik", "Milliyet", "Aydınlık", "Teori", "Bilim ve Ütopya" gibi gazete ve dergilerde Atatürk, Milli Mücadele, Alevi kültürü ve tarihiyle ilgili birçok makalesi yayınlanmıştır. Aleviliğin tarihsel gelişimiyle ilgili çalışmalar içerisinde.

ÖZDEMİR, EMİN

Erzincan- Eğin/ Kemaliye doğumlu (1931) yılında dünyaya geldi. İlköğretimini köy okulunda tamamladıktan sonra Pamukpınar Köy Enstitüsünde eğitim gördü (1948). Bu okuldaki yıllarında dünya ve Türk edebiyatından seçkiler okumaya devam edip yazılar yazdı. Mezuniyet sonrasında Kemaliye'de farklı okullarda 3 yıl öğretmenlik yaptı. Yaşadığı çevre ve dönem koşullarının da etkisiyle Toplumcu gerçekçi anlayışta öyküler verdi. Bu yıllarında Varlık dergisinde "Köyden Sesler" başlığı altında köy sorunlarını ele alan yazılar kaleme aldı. Eğitimine Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde devam etti.

Emin Özdemir

Varlık, Pazar Postası ve Kaynak gibi dergilerde öğrencilik yılları ürünlerini verdi. Öğretmeni Mustafa Nihat Özön'un eleştirileri sonrasında şiir yazmayı bıraktı. Millî Eğitim Bakanlığı'nın açtığı bir sınavda başarı göstererek 1960 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Columbia Üniversitesi'nde "değişik düzeylere göre metin yazma ve anlatım teknikleri" dersleri aldı (1963). Ülkesine geri dönünce mezun olduğu Gazi Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etti. Daha sonra Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'ne farklı konularda başkanlık ve akademisyenlik yaptı ve 1996'da emekli oldu. TÜBİTAK Bilim ve Teknik ve Bilim Çocuk dergilerinde yayın danışmanlığı görevlerinde bulundu. Türk Dil Kurumu'nda Yönetim ve Yürütme Kurulu üyelikleri ile Terim Kolu Başkanlığı yaptı. Varlık ve Türk Dili dergilerinde Türkçenin özleştirilmesi, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi konularında yazdığı yazılar ile de ön plana çıktı Aynı zamanda TRT'de uzun yıllar yayımlanan Bir Kelime Bir İşlem programı için kelime analizlerinde bulundu. Kanser tedavisi gören Özdemir, Eylül 2017'de hayatını kaybetti. Daha sonra Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedildi.

Eserler: Türk ve Dünya Edebiyatı (1980). Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler (3. baskı, 1999). Edebiyat Bilgileri Sözlüğü (1991). Yazı ve Yazınsal Türler (1981). Yazma Tekniği (1966). Yazmak Sanatı- Kompozisyon (Adnan Binyazar'la birlikte 1969). Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı (1976). Anlatım Sanatı (11. baskı, 2002). Okuma Sanatı (3. basım, 1976). Eleştirel Okuma (4. baskı, 2000). Okuma ve Metin İnceleme (1991). Sözcüklerin Vicdanı (2013).

ÖZTELLİ, HÜSEYİN CAHİT

H. Cahit Öztelli

1910'da Erzincan'da doğdu. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Denizli, Samsun, Mersin ve Konya liselerinde edebiyat öğretmenliği yaptı. Hasanoğlan İlköğretmen Okulu, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen okullarında da edebiyat öğretmeni olarak binlerce öğrenci yetiştirdi. Millî Eğitim Bakanlığı Millî Folklor Enstitüsü Müdürlüğü görevinde bulundu. Emekli oldu. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde halk edebiyatı öğretim görevlisi olarak çalıştı. Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu'na girdi. Sözlük Kolu Başkanı oldu. 40 yıldan fazla bir süreyle Türk Halk Edebiyatı ve kültürüyle ilgili araştırmalar yaptı. Kul Nesimi, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Yunus Emre'nin şiirlerinin ortaya çıkarılmasına ve değerlendirilmesine öncülük etti. 24 Şubat 1978'de Ankara'da yaşamını yitirdi.

Eserleri: Zileli Şairler (1944). Kul Nesimi (1969). Karacaoğlan (1970). Pir Sultan Abdal (1971). Yunus Emre (1971). Evlerinin Önü (Halk türküleri - 1972). Bektaşî Gülleri (Alevi-

Bektaşî şiirleri - 1973). Üç Kahraman Şair: Koroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu (1974). Uyan Padişahım (Tarihsel ve toplumsal şiirler - 1976). Belgelerle Yunus Emre (1977).

PAPUÇCUOĞLU, KÖKSAL

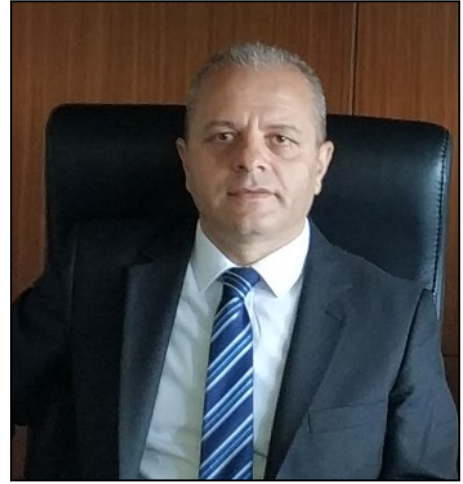
Araştırmacı-yazar, çizer. 1969, Erzincan doğumlu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzincan'da tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Biyoloji Bölümü (1991) mezunu. Yüksek lisansını aynı bölümde, doktorasını ise Gazi Üniversitesinde tamamladı. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Biyoloji Bölümünde uzman doktor olarak çalıştı. Bilimsel çalışmalarının yanı sıra güzel sanatlarla da ilgilendi. Yurtdışında ve yurtdışında birçok resim sergisi açtı, ödüller aldı.

Köksal Pabuçcu, yerel ve ulusal basında yazılar yazdı, desen çizdi. Tokat gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Yurtdışında Bio-Science Research (Hindistan) dergisinin hakemliğini yaptı. Gazeteciler Cemiyeti tarafından Yılın Karikatüristi (1993) seçildi. Biyolojik Terör (2003) adlı bir araştırması vardır.

PARLAK, NÜKRETTİN

(1970 -) Sayıştay Üyesi 01.10.1970 tarihinde Kısmısor köyünde doğdu. İlk öğrenimini Yukarı Nörkâh köyü İlkokulunda, orta öğrenimini Erzincan İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 1991 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden, 2004 yılında TODAİE Yüksek Lisans Programından mezun oldu.

1992 yılında denetçi yardımcısı olarak Sayıştay'da göreve başladı. 1999-2002 yılları arasında Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Personel, İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığı görevini yürüttü. Bu görevi sırasında başta Kazakistan'da bulunan Hoca Ahmet Yesevi ve Türkmenistan'da bulunan Sultan Sencer türbelerinin restorasyonu ile Gagavuz ve Kosova'daki Türk topluluğuna yönelik yayın yapacak radyoların kurulması olmak üzere pek çok projenin sorumluluğunu üstlendi. Bir süre TİKA'nın Moldova temsilciliğini yaptı. 2002 yılında tekrar Sayıştay'a döndü, 1.2.2011 tarihinde TBMM tarafından Sayıştay Üyeliğine seçildi.

Nükrettin Parlak.

Yeminli mali müşavirlik ve bağımsız denetçilik sertifikası sahibi olan Parlak'ın "Orta Asya, Kafkasya ve Balkan Ülkeleriyle İlişkiler ve Türk Dış Yardımları (1992-2003)" adlı kitabı 2007 yılında TİKA tarafından basılmış, başta Sayıştay Dergisi olmak üzere çeşitli dergilerde mesleki makaleleri yayımlanmıştır.

PERİNÇEK, DOĞU

17 Haziran 1942'de babasının yedek subaylık görevi yaptığı sırada Gaziantep'te doğdu. Babası, Erzincan ili Kemaliye ilçesi Apçağa köyünden, Hacı Sadıkgil ailesinden Yargıtay Başsavcı Yardımcılığı ve dört dönem milletvekili olan Sadık Perinçek'tir. Annesi, lise öğrenimini tamamlayan Malatya Darende ilçesi, Balaban (Gerimter) köyünden, Hacıoğulları ailesinden öğretmen İbrahim Olcaytu'nun kızı Lebibe Perinçek'tir.

İlk ve ortaöğrenimini Ankara Sarar İlkokulu, Atatürk Lisesi ve Bahçelievler Deneme Lisesi'nde gördü. Üniversite yıllarında, 1962 ve 1963'te toplam on ay Almanya'da işçilik yaptı ve Almanca öğrendi. Haziran 1964'te Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi ve Kamu Hukuku (Devlet Teorisi ve Kamu Hürriyetleri) kürsüsüne asistan olarak girdi. Mart 1968'de Hukuk doktoru oldu. Doktora tezinin konusu ve ilk kitabı, "Türkiye'de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması Rejimi."

1964 yılında Sosyalizmi benimsedi. Mart 1968'de Fikir Kulüpleri Federasyonu (Dev-Genç) Genel Başkanı oldu. 1968 yılında Türkiye tarihinin en kitlesel gençlik eylemleri sırasında, üniversite işgallerinde devrimci gençlik hareketinin genel başkanıydı.

Dört yıl Siyasi İlimler Derneği Türkiye Bölümü yöneticiliği, dört yıl Türk Hukuk Kurumu yöneticiliği yaptı. Kasım 1968'de arkadaşlarıyla birlikte Aydınlik dergisini kurdu ve yayımlamaya başladı.

12 Mart 1971-74 döneminde, TCK'nın 141. maddesi nedeniyle yirmi yıl hapse mahkûm edildi. İki buçuk yıl kadar tutuklu kaldı. 1974 Temmuzunda serbest kaldı.

28 Ocak 1978'de kurulan Türkiye İşçi Köylü Partisi'nin Genel Başkanı oldu.

20 Mart 1978'de yayın hayatına başlayan günlük Aydınlik gazetesinin kuruluşuna ve yayınına önderlik etti, başyazarlık yaptı.

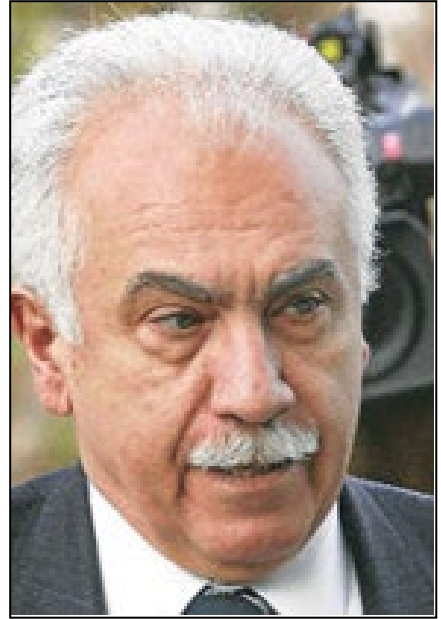
12 Eylül 1980 darbesinden sonra tutuklandı, 8 yıl hapse mahkûm edildi. 1985 Martında serbest kaldı.

Ocak 1987'de yayımlanan haftalık 2000'e Doğru dergisinin Genel Yayın Yönetmenliğini ve Başyazarlığı görevini üstlendi.

10 Nisan 1990'da "Sansür Sürgün Kararnamesi"nin çıkarılmasından sonra aynı yılın sonbaharında tutuklandı ve Diyarbakır Cezaevi'nde üç ay tutuklu kaldı.

1991 yılında TCK'nın 141. maddesinin kaldırılmasıyla siyasal haklarına kavuştu ve Temmuz ayında Sosyalist Parti 2. Büyük Kongresi'nde Genel Başkan seçildi.

10 Temmuz 1992'de Sosyalist Parti'nin Anayasa Mahkemesince kapatılması üzerine kurulan İşçi Partisi'nin Genel Başkanı oldu.

Doğu Perinçek.

1998 Eylül - 1999 Temmuz tarihleri arasında Kürtlerin hak ve özgürlüğünü savunduğu için on ay Haymana Cezaevi'nde hapis yattı.

Ergenekon tertibi nedeniyle 21 Mart 2008'de gözaltına alındı. Önce Tekirdağ, devamında Silivri cezaevinde tutuklu kaldı. 10 Mart 2014 tarihinde tahliye oldu. Ergenekon tertibi nedeniyle toplam 6 yıl hapis yattı.

İyi derecede Almanca ve orta derecede İngilizce biliyor.

Gördüğü Ve İncelemelerde Bulunduğu Ülkeler :

Avrupa ülkeleri, Çin Halk Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Rusya, Küba, Suriye, Lübnan ve Irak.

Yöneticilik Yaptığı Dernek Ve Kuruluşlar

1963: Hukuk Fakültesi Fikir ve Sanat Ocağı Kurucusu ve ilk yönetim kurulu üyesi. (Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) – Dev-Genç'in kurucu örgütlerinden).

1967: Berlin Türk Toplumcular Ocağı kurucusu ve ilk başkanı.

1967-71: Uluslararası Siyasi İlimler Derneği (IPSA) Türkiye Bölümü Yönetim Kurulu Üyesi.

1966-70: Türk Hukuk Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi.

1968: Fikir Kulüpleri Federasyonu Genel Başkanı.

1978-81: Türkiye İşçi Köylü Partisi Genel Başkanı.

1988-89: Basın Konseyi Kurucusu ve Temsilciler Kurulu Üyesi.

1988'den beri: Türkiye Yazarlar Sendikası üyesi.

1988: IPI (Uluslararası Basın Enstitüsü) üyesi.

1991-92: Sosyalist Parti Genel Başkanı.

1992-1998: İşçi Partisi Genel Başkanı.

19 Ekim 1999- 15 Şubat 2015: İşçi Partisi Genel Başkanı

15 Şubat 2015'ten itibaren: Vatan Partisi Genel Başkanı

Önderlik Ettiği Dergi Ve Gazeteler

1967: Dönüşüm Yazı Kurulu Üyesi ve Başyazarı.

1968: Forum Dergisi yöneticisi.

1968 Kasım-1969 Aralık: Aydınlik Sosyalist Dergisi Yazı Kurulu Üyesi ve önderi.

Temmuz 1969-Nisan1971: İşçi Köylü gazetesi Başyazarı ve önderi.

1970 Ocak-1971 Nisan: Proleter Devrimci Aydınlik Yazı Kurulu Üyesi ve önderi.

1974-1975: Haftalık Aydınlik Başyazarı.

20 Mart 1978-12 Eylül 1980: Günlük Aydınlik Gazetesi Başyazarı.

1987-1991: 2000'e Doğru Dergisi Genel Yayın Yönetmeni ve Başyazarı.

1993-1994: Günlük Aydınlik gazetesi yazarı ve daha sonra Başyazarı.

1994-2007: Haftalık Aydınlik Dergisi Başyazarı.

2010 Mart'ından bu yana: Günlük Aydınlik gazetesi yazarı.

POYRAZ, MEHRİZAT

Şair, heykeltıraş. 23 Mart 1943, Eğin/Kemaliye- Erzincan doğumlu. Soyadı'dır. Eserlerinde imza olarak ön adını kullandı. Beyoğlu Firuzağa İlkokulu, Beyoğlu İtalyan Ortaokulu ve Lisesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi (1980) mezunu.

Mehrizat Poyraz

1981'den itibaren Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Fransızca Bölümünde Linguistique (Dilbilim) ve çeviri dersleri verdi.

İlk şiiri 1961 yılında Varlık dergisinin 555. sayısında yer aldı. Sonraki ürünlerini sürekli Türk Dili Dergisi'nde, aralıklı olarak Milliyet Sanat, Güzel Yazılar, Yeni İnsan, Çağrı, Elif, Varlık dergilerinde yayımladı. Türkiye Yazarlar Sendikası (Kadıköy Temsilciliği Başkanı), Edebiyatçılar Derneği, İtalyan Liseliler Derneği üyesidir. Eserleri: Ben Dünyalı Değilim (1989), Gökırmakları (1997).

SAĞIR, Prof. Dr. MUKİM

Erzincan doğumlu. İlk ve ortaöğrenimini Erzincan'da tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü (1966) bitirdi. Bir yıl Elâzığ Lisesinde, üç yıl da Erzincan Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. Mukim Sağır, 1970 yılında Erzurum Kâzım Karabekir Eğitim Enstitüsüne atandı ve burada yedi yıl dil bilgisi dersi okuttu. Ayrıca Türkçe Bölümü Başkanı olarak görev yaptı. 1977 yılında edebiyat öğretmeni ve yönetici olarak Erzincan Meslek Yüksek Okuluna atandı. 1981

Mukim Sağır

yılında kapalı bulunan Erzincan Eğitim Enstitüsünü açmak ve teşkilatlandırmak üzere okul müdürü

olarak görev aldı. Daha sonra yöneticilik görevinden ayrılarak, yarım kalmış olan doktora çalışmasını tamamlamak üzere akademik çalışmalara yöneldi. 1987 yılında doktora çalışmasını tamamladı. 1990 yılında yardımcı doçent unvanı ile Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne öğretim üyesi olarak atandı, 1997 yılında doçent oldu. Ana Bilim Dalı ve Türkçe Bölümü Başkanlığı görevleri yürüttü.

2002 yılında profesör oldu ve 2006 yılına kadar Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğretim üyesi ve Bölüm Başkanı olarak çalıştı. Erzincan Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Başkanı olarak çalışmalarını sürdürdü. Birçok ulusal ve uluslararası kongreye katılarak bildiriler sundu. Makaleleri Türk Dili, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Millî Folklor, Millî Kültür gibi dergilerde yayınlandı. Türk Dil

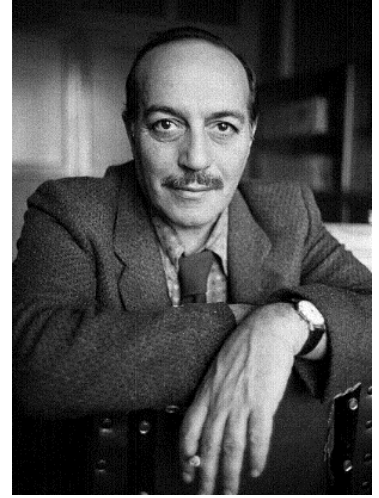
Kurumu, Belleten Yazı Kurulu ve Söz Derleme Komisyonu üyeliği yapmıştır 2020 yılında vefat etmiştir.

Eserleri: Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi (2002.), Erzincan ve Yöresi Ağzları (1995), Tercan Yıllığı / "Tercan ve Yöresinin Dili" (ortak, 1998), Türk Dili Yazılı Anlatım ve Kompozisyon Bilgileri (2002), Üzümlü (Cimin) Kitabı - Üzümlü ve Yöresinin Dili (ortak), Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni - Ağız Çalışmalarında Çevriyazı (1997).

SÜREYYA, CEMAL (CEMALETTİN SEBER)

Asıl adı Cemalettin Seber olan Cemal Süreya 1931 yılında Tunceli'nin Pülümür ilçesinde (o zamanlar Erzincan'a bağlı idi) doğdu. 1954 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü'nü bitirdikten sonra Maliye Bakanlığı'nda Maliye Müfettiş Yardımcısı olarak göreve başladı.³

1958 yılında Maliye Müfettişi oldu ve bu görevini 1965 yılına kadar sürdürdü. O tarihte ayrıldığı müfettişlik görevine 1971 yılında geri dönen Cemal Süreya daha sonra Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği ile Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1982 yılında Müşavir Maliye Müfettişliğinden emekli oldu.¹

Cemal Süreyya

Emekli olduktan sonra, yayınevlerinde danışman ve ansiklopedilerde düzeltmen olarak çalıştı. Birçok dergide yazıları ve şiirleri yayımlandı; ayrıca bir süre Oluşum, Türkiye Yazıları, Maliye Yazıları dergileri ile Saçak dergisinin kültür-sanat bölümünü yönetti. Politika, Aydınlık, Yeni Ulus ve Yazko Somut gazeteleri ile 2000'e Doğru dergisinde köşe yazıları yazdı.¹

İlk şiiri "Şarkısı-beyaz" 8 Ocak 1958 tarihli Mülkiye dergisinde çıktı. Şiirlerindeki şekil, muhteva ve anlatım özellikleri ile İkinci Yeni şiirinin temsilcilerinden biri olan şair kendine özgü söyleyiş biçimi ve zengin birikimi ile, duyarlı, çarpıcı, yoğun, diri imgeleriyle bu ekolün en başarılı örneklerini verdi.¹

Kendi şiirini "güneşten yırtılan caz, kavalıdan akan gökyüzü" diye tanımlayan Cemal Süreya 9 Ocak 1990 tarihinde İstanbul'da yaşama veda etti ve naaşı Kulaksız Mezarlığı'na defnedildi. 1991 yılından bu yana şairin anısına "Cemal Süreya Şiir Ödülü" verilmektedir.¹

Eserleri:

Şiir:

Üvercinka (1958)

Göçebe (1965)

³ www.şiiirparkı.com

Beni Öp Sonra Doğur Beni (1973)
Sevda Sözleri (1984)
Güz Bitiği (1988)
Sevda Sözleri (bütün şiirleri: 1990)
Nesir:
Şapkam Dolu Çiçekle (1976)
Günübirlik (1982)
Onüç Günün Mektupları (1990)
99 Yüz: İzdüşümler - Söz Senaryoları (1991)
Aydınlık Yazıları / Paçal (1992)
Papirüs'ten Başyazılar (1992)
Antoloji:
Mülkiyeli Şairler (1966)
100 Aşk Şiiri (1991)
Çeviri:
Sade'ı Yakmalı mı? (Simone de Beauvoir - 1966,1997)
Gönül ki Yetişmekte (Gustave Flaubert - 1982)
Küçük Prens (Antoine de Saint-Exupéry , T. Uyar'la - 1965)
Yürek ki Paramparça (çeviri şiirler, 1995)
Çocuk:
Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi (1993, 1996)
ÖDÜLLERİ:
1959 Yeditepe Şiir Armağanı (Üvercinka)
1966 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü (Göçebe)
1988 Behçet Necatigil Şiir Ödülü (Sıcak Nal, Güz Bitiği)¹

ŞEHSUVAROĞLU, LÜTFÜ

Lütfü Şehsuvaroğlu.

1957 yılında Kuruçay'da doğdu. İlköğrenimini Erzincan, İstanbul ve Turhal'da; ortaöğrenimini Turhal ve Ankara'da yaptı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde okurken dergiler çıkardı, cemiyetçilikle uğraştı.

1974 yılında yazdığı Türk Milliyetçiliğinin Tarihi adlı araştırması bir yarışmada ödül aldı. Hasret, Genç Arkadaş, Nizam-ı Âlem ve Divan Edebiyat dergilerini çıkaran Şehsuvaroğlu, Millet ve Hergün gazetelerinde de yazdı. Hergün gazetesinde sayfa yönetti.

Arkadaşlarıyla beraber Millet adında bir gazete çıkardı. 1983 yılında Genç Sanat yayınevini kurdu. Roger Garaudy'nin İslam ve Sosyalizm,

Nevzat Kösoğlu'nun Kitap Şuuru kitaplarını hazırladı ve bastı. Uşak Pancar Kooperatifi'nde Ziraat Yüksek Mühendisi, 1984'de Sincan Belediye Başkan yardımcısı görevlerinde bulundu.

Avrupa Ekonomik Topluluğu karşısında tarımsal işleme sanayimizin sınaî rekabet gücü analizini yaptığı doktora tezi 1991 yılında basıldı.

1987 yılında haftalık Yeni Düşünce gazetesinin genel yayın yönetmeni oldu. 1989 yılında Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Ankara İl Müdürlüğü'nde Yayım ve Enformasyon uzmanı olarak görev aldı, daha sonra Avrupa Topluluğu ve Dış İlişkiler Dairesi'ne atandı. 1991 yılında Yayın Dairesi Başkanı olan Şehsuvaroğlu bu görevde on yıl kalmış, burada YAYÇEP projesine katkıda bulunmuştur.

Radyo Birlik'in kuruluşunda çalıştı ve bu radyoda her gün program yaptı. 1996'da Türkiye Yazarlar Birliği genel başkanlığı görevini yürüttü. Türkçenin Uluslararası Şiir Şölenlerini tertipleyenler arasında uzun yıllar görev aldı. 1997 yılında yayınladığı Su Barışı Türkiye ve Ortadoğu Su Politikaları araştırması, Türkiye'nin sınıraşan sularıyla ilgili ilk eser olarak gündeme oturdu.

1999 yılında yazdığı Milli Sivil Stratejik Konsept adlı kitabı Türkiye Yazarlar Birliği Fikir Ödülü kazandı. Alternatif Yayınları'nın editörü olarak 24 kitaplık Türk Düşünce Ufukları serisini yayınladı.

Kutlu Doğum Haftası, Dünya Gıda Günü, Aile Haftası, Su sempozyumu gibi birçok ulusal ve uluslar arası toplantıda tebliğler sundu. Türkiye Sulama Raporunu hazırlayanlar arasında yer aldı. Su ve Toprak Kaynaklarını Muhafaza ve Geliştirme Projesi (Strateji, Yönetim ve Eylem Planı) hazırladı. Birinci Dünya Su Forumu'nda tebliğ sundu. Fatih Üniversitesi Yüksek Okulu'nda, Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde ve yine aynı üniversitenin iletişim Fakülteleri'nde dersler verdi. Selçuklu Vakfı'nın başkanlığını yaptı. TSE yayın kurulunda görev yaptı. 2004 yılında TRT Yönetim Kurulu'na seçildi ve dört yıl görev yaptı. 2008 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı müsteşar yardımcılığı görevine getirildi. Avrasya Yazarlar Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı ve genel başkan yardımcısı oldu.

Genç Arkadaş, Hasret, Nizam-ı Alem, Divan, Haber Ajanda, Kardeş Kalemler, Edebiyat Ortamı, Yeni Düşünce, Hareket, Türk Yurdu, Hasret, Genç Arkadaş, Gergef, Dağarcık, Yeni Türkiye, Belde, Hece, Türk Edebiyatı, Tarım ve Köy, Standard, Hakiş, Doğuş, Millet, Hergün, Son Çağrı, Ayyıldız, Yeniçağ, Vahdet ve daha birçok gazete ve dergilerde yazdı.

Yayımlanmış Eserleri:

Esir Türkler 1977, Kafes (roman) 1983, Eylül Seneleri(şiir) 1985, Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye (sektör analizi-doktora) 1991, Münzevi Pürtelaş (şiir) 1986, Su Barışı – Türkiye Ortadoğu Su Politikaları 1997, Milli Sivil Stratejik Konsept (TYB Fikir Ödülü) 1999, Toprak ve Su Kaynaklarını Muhafaza ve Geliştirme – Strateji, Yönetim, Eylem Planı 2000, Nurettin Topçu (biyografi) 2003, Necip Fazıl (biyografi) 2004, Ziya Gökalp (biyografi) 2004, Mehmet Akif (biyografi) 2005, Namık Kemal (biyografi) 2005, 2024 (roman) 2006, Kürt

Sorununa Türk Tarih Felsefesi Açısından Bir Yaklaşım – Kürtler Nasıl Türk Olur 2008, Türk Düşüncesinin Evrimi – Milliyetçilik ve Namık Kemal 2008, Ziya Gökalp ve Türkçülüğün Boyutları 2008, Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu 2009, Dedemden Dinlediklerim – Türk Dünyası Masalları Cilt 1- 2009, Ninemden Dinlediklerim – Türk Dünyası Masalları Cilt 2- 2009, Su Kitabı 2012, Lütfi Divanı-La Havle 2012, Abdurrahim Karakoç - Şairin Bir Haberci Olarak Portresi 2012, Mehmet Âkif - Milli Şairin Baytar ve Muallim Olarak Portresi 2012, Ashab-ı Kehfin Delikanlısı 2012, Ocak Sönmesin Diye 2015, Kösem Sultan'ın Yüzüğü (roman) 2015

Tebliğ Sunduğu ve/veya Düzenlediği Toplantılar

Dünya Su Forumu, Türkiye Çöl Olmasın TEMA/Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (Uluslar arası Arazi Bozulumu ve Çölleşmeyle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü Çalıştayı 17 Kasım 2008, Grand Haliç Otel İstanbul; 16 Ekim Dünya Gıda Günü 2008 Gıda Sanayicileri Derneği/Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Kıt Su Kaynakları Yönetimi, Ceylan Otel İstanbul; Kardeş Edebiyatlar Türk Dünyası Edebiyat Dergileri Kurultayı, 2007 İstanbul; Toprak ve Su Sempozyumu- 30/31 Ocak 2001 TOBB Ankara; Osmanlı Su Medeniyeti Uluslar arası Sempozyum – 5/8 Mayıs 2000 İSKİ / İstanbul; Uluslararası Şehriyar Sempozyumu / Aile Kurultayı / Gıda Sempozyumu / Kutlu Doğum Haftası / Medya ve İslâm Paneli / Necip Fazıl Sempozyumu / Tarık Buğra ile 75. Yıl / Dünya Yüzü 1. Kazak Kurultayı / Millî Kültür Şurası / Türkçe'nin Uluslararası Şiir Şölenleri 1,2,3,4,5 / Muhtar Avezov'un 100 Yıl Katnaşısı / Mehmet Âkifi Anma Toplantıları / S. Ahmet Arvasi'yi Anma Toplantıları / Nurettin Topçu'yu Anma Toplantıları / Suçıktı Şiir Akşamları/ Tarım Şurası

Aldığı Ödüller

Yılın Vizyon Sahibi Yazarı Ödülü- TASAM 2012, Yılın Kültür ve Sanat Adamı Ödülü- Radyocular Birliği 2013, Türkiye Yazarlar Birliği 1999 Fikir Ödülü, Türkçe'nin Uluslar arası Şiir Şöleni Türkmenistan Katılım Beratı, Bu Toprağın Sesi 10. Yıl Hizmet Beratı, Dünya Yüzü Kazak Kurultayı Beratı, Muhtar Avezov 100. Yıl Beratı, Şehriyar 100. Yıl Beratı, Tuğrul Bey'in Rüyası adlı 2 perdelik müzikal nedeniyle 2018'de Türk Dünyası- Dede Korkut Tiyatro ödülü.

ŞENER, CEMAL

1951 yılında Erzincan'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzincan'da tamamladı. Daha sonra İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü'nde "Erzincan'ın Demografik Yapısı" tezi ile lisans, İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi'nde "Çerkes Ethem Olayı" tezi ile yüksek lisans yaptı. Bu yıllarda Yeni Ortam gazetesinde çalıştı. Çeşitli sendikalarda eğitimcilik yaptı. Alevilik Olayı'nı doktora çalışması olarak sürdürürken, Yök nedeni ile İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nden 1983'te ayrıldı. 1990'lı yıllarda Güneş ve Cumhuriyet Gazetesi'nde dizi yazıları ve köşe yazıları yazdı. Bunu bazı eğitim kuruluşlarında basın ve halkla ilişkiler yöneticiliği yapması izledi. Daha sonra Ant Yayınları'nı kurdu. Cem, Nefes, Şahkulu Sultan ve Karacaahmet Sultan dergilerinde yayın

yöneticiliği yaptı. Kare ve Etik yayınları yayın yöneticiliği yaptı. Türkiye'nin toplumsal yapısı ile ilgili çalışmalarını sürdürdü. 3 Kasım 2010 tarihinde öldü.

Cemal Şener

Eserleri: Çerkes Ethem Olayı (15. Baskı). Alevilik Olayı (40. Baskı). Alevilik Üstüne Ne Dediler (5. Baskı). Atatürk ve Aleviler (10. Baskı) . Topal Osman Olayı (10. Baskı). Yaşayan Alevilik (7. Baskı). Alevi Sorunu Üstüne Düşünceler (5. Baskı). Şeriat ve Alevilik (4. Baskı) Ali'siz Alevilik Olur Mu? (3. Baskı). Bihatayık, Evladı Kerbelayık (3. Baskı). Anadolu'da Alevi – Bektaşî Dergahları (2. Baskı). Şaha Doğru Giden Kervan (3. Baskı). Benim Kabem İnsandır (15. Baskı). Aleviler Ne Yapmalı (3. Baskı). Şamanizm (13. Baskı). Anadilde İbadet (2. Baskı). Alevilik Dersleri 1. Alevilik Dersleri 2. Osmanlı Belgeleri'nde Aleviler Bektaşîler (1). Osmanlı Belgeleri'nde Aleviler Bektaşîler (2). İbni Haldun'un Hayatı ve Düşünceleri (2. Baskı). Aleviler'in Etnik Kimliği (15. Baskı).

Türkler'de Çadır (2. Baskı).

TARLABAŞI, BURHAN

Burhan Tarlabası

1942 Yılında, Erzincan'ın Kemâliye (Eğin) ilçesinde doğdu. Orta 1. sınıftan sonraki öğrenimini İstanbul-Üsküdar'da sürdürdü. 1958'de, Üsküdar Orta Okulu,1961'de Beyoğlu Ticaret Lisesi, 1966-67 de İst. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisini bitirdi. 1967'de, TRT.İst. Radyosu Sanatçı sınavını kazanarak kavalla İlk Yerel bantını yaptı.1971'de TRT.İstanbul Radyosunda memur olarak çalıştı.1972'de, TRT. Kurumundan Maliye –Gümrük Bakanlığına naklen atandı.1981'de, İTÜ.Türk Müziği Devlet Konservatuarına “dilli kaval” Öğretim görevlisi olarak başlatıldı.

1985'de, YÖK tarafından, Üniversiteler arası Kurul kararıyla “profesörlük” unvanına layık görüldü 1991-99 yıllarında..İTÜ.T.M.D.K. Nefesli Çalgılar Ana Sanat Dalı görevini yürüttü. 2000 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Hâla evli,4 çocuk babası olan TARLABAŞI.. Öğrencilik yıllarında (1965-66) Üsküdar Halk Evi THM.koro şefliği ve folklor Kolu Başkanlığını yürüttü. Ortaokul ve liselerde THM. Korolarında şeflik ve repertuar hocalığı yaptı. TRT. Radyo ve Televizyonları dışında Çeşitli özel kanallarda da kavalıyla sayısız solo programlar da yaptı.

Kemâliye(Eğın) Kaymakamlık ve Belediye Başkanlığınca yöresinde belirli zamanlarda düzenlenen,Geleneksel Kültür ve Müzik Eğlence Programlarına davet edildi. 1980'de..Kültür Bakanlığı kanalıyla Yugoslavya'nın "Sarejevo" kentinde düzenlenen kültür etkinliklerine iştirak etti. Yerli ve yabancı basında,THM. ve "dilli kaval'a ilişkin bir çok yazı, makale ve röportajları yayınlandı.

TECER, AHMET KUTSİ

Apçağa köyündendir. Cumhuriyet edebiyatımızın şair ve yazarlarından olan Ahmet Kudsi, babasının memuriyeti sebebiyle 4 Eylül 1901'de Kudüs'te doğmuştur. Asıl adı Ahmet olup Kutsi ismi doğduğu yer olan Kudüs'ten dolayı verilmiştir. İlk öğrenimini Kudüs'te bir Fransız okulu olan Kudüs Frers Okulu'nda tamamlamıştır. Ahmet Kutsi, babasının Kırklareli'ne tayini sebebiyle ortaokulu Kırklareli'de, lise öğrenimini Kadıköy Sultanisinde tamamlamıştır. ⁴

Ahmet Kudsi Tecer.

Lise sonrası iki yıllık olan Halkalı Yüksek Ziraat Okulu' nu bitirmiştir. Daha sonra Yüksek Öğretmen okulu imtihanını kazanarak iki yıl İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne devam etmiştir. 1925 yılında, Yüksek Öğretmen Okulu bursuyla biyoloji öğrenimi için gönderildiği Paris Sarbonne Üniversitesi'nde felsefe öğrenimini sürdürdü, ancak bu öğrenimini de tamamlayamadan yurda döndü ve tekrar Edebiyat Fakültesi'ne devam ederek öğrenimini tamamladı. 1930'da Gazi Eğitim Enstitüsü'ne edebiyat öğretmeni olarak atandı.

Ahmet Kutsi, mecburi hizmetinden dolayı Sivas'a Milli Eğitim Müdürü olarak atandı. Sivas, Ahmet Kutsi için yönünü bulması bakımından önemli bir yer olmuştur. Âşık geleneğinin büyük bir canlılıkla yaşatıldığı bu ilimizde şiirin, çalışmalarının kaynağını bulmuştur.

Ahmet Kutsi, Sivas'ın Deliktaş Köyü'nden olan Ruhsati'nin bir şiirinde geçen Tecer Dağının adını soyadı olarak almıştır.

Ahmet Kutsi 1931'de Sivas'ta "Halk Şairlerini Koruma Derneğini" kurdu. Bu çalışmalar Halk müziğinin tanınmasında, bu müziğin okula ve radyoya girmesinde önemli bir rol oynadı.

1934'te Yüksek Öğrenim Genel Müdürü oldu. Yedi yıl süren bu görevi sırasında özellikle Devlet Konservatuvarı'nı teşkilatlandırdı. 1942'de Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atandı ardından Adana ve Urfa milletvekili oldu. (1942-46) 1941-45 yılları

⁴ <https://www.turkedebiyati.org/>

arasında ülkü mecmuasını yönetti. Bu yıllarda köy temsilcileri ile ilgilendi, köy tiyatrosunu inceledi ve Koç yiğit Köroğlu oyununu yazdı.

1948'de Devlet Konservatuarı'na, 1949'da Paris Kültür Ateşeliğine atandı; daha sonra UNESCO (Uluslararası Çocuk Yardımlaşma Derneği) Yürütme Komitesi Türk Delegesi oldu. 1951'de Galatasaray Lisesinde, 1953'te İstanbul Konservatuarında görevlendirildi. 1957'de Güzel Sanatlar Akademisinde estetik dersleri verdi; İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsünde ve İstanbul Radyosunda folklor öğretmenliği yaptı.

1966'da İstanbul Eğitim Enstitüsü Öğretmeni iken yaş haddinden emekli oldu; 25 Temmuz 1967'de İstanbul'da öldü ve Zincirli kuyu mezarlığı'na defnedildi.

Ahmet Kutsi Tecer'in Edebi Kişiliği

Ahmet Kutsi, ilk öğrenimini Kudüs'te bir Fransız okulu olan Freres okulu'nda, orta öğrenimini Kızılkaleli'de lise öğrenimi Kadıköy Sultanisi'nde, yüksek öğrenimini Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'nda, İstanbul Darülfünun' da (üniversite) ve Paris Sarbonne Üniversitesi'nde öğrenim görerek öğrenimini tamamlamıştır.

*Yolcular yolcular! Deniz çağırıyor,
Çağırıyor suların kükreyen sesi.
Kükreyen, çıldıran sular bağılıyor,
Bağılıyor toplamak için herkesi.*

Ahmet Kutsi, Beş Hececiler' den sonra, bu vezne yeni ses ve söyleyiş imkânları getiren Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Ahmet Muhip Dırnaskuşağındandır.

Ahmet Kutsi Tecer Kültür Merkezi-Apçağa Köyü.

Önce tekçi temaları özellikle aşk, ölüm, ıstırap konularını işledikten sonra Faruk Nafiz' in açtığı yolda fakat onun tarzından çok türkülerde âşıklarda yol alan memleket şiirlerine yönelmiştir. Kimisi bir ülkeye bağlı, kimisi biraz resmi ve zorlama kokan, kimisi de Anadolu'nun eski efsanelerine dokunan bu şiirler, Ahmet Kutsi'nin asıl kişiliğini gösterir.

Orhan Veli neslinden önce, Türk şiirini sade, saf ve çıplak

hale getirenlerin başında Ahmet Kutsi gelir. Duygularını benzetmelerden ve sıfatlardan ayıklayıp, teferruatta değil öze önem verdiği üslubu çıplak dili de üslubu gibi yapmacıksız, tabii ve canlı; halkın günlük konuşma dilidir.

Ahmet Kutsi, şiirlerini tema bakımından ikiye ayırmak mümkündür: şahsi duyguları işleyenler ve yurt sevgisini dile getirenler. Şahsi duygularına yer verdiği şiirlerinde aşk, tabiat, metafizik (ölüm, hayat) gibi temalar; yurt sevgisini dile getiren şiirlerinden dolayı "memleketçi şiir" in temsilcileri içinde yer alır. Ahmet Kutsi, genellikle halk şiirlerinin sekizli ve on birli hece ölçüsüne ve milli nazım birimi olan dörtlüğe bağlı kalmış; bazen da heceyi yeni ölçülerle denemiştir.

Ahmet Kutsi, yalnız halk edebiyatı sınırları içinde kalmamış, Divan Edebiyatının ritmik bir biçimi olan "müstezat" heceye uygulamayı başarmıştır. Şiirin dış yapısını kurarken kâfiyenin imkânlarından daima faydalanmış ve daha çok zengin kâfiyeyi tercih etmiştir.

Ahmet Kutsi' nin ilk şiirleri 1921-1922'de Dergah Mecmuasında, 1924-25 yıllarında Milli mecmuada yayımlanmıştır. 1933-36 yılları arası şiir bakımından en verimli olduğu dönemdir. 1932' de Ahmet Kutsi' nin kendi eliyle yayımladığı "Şiirler"adlı kitabından sonra şiirlerinin çoğu Varlık, Oluş, Yücel, Ülkü ve Türk Düşüncesi dergilerinde yayımlanmıştır. Ahmet Kutsi' nin Şiirlerinin kaynağı halktır. Bundan dolayı saz şiirinin ve âşık tarzının bütün inceliklerini sabırla araştırıp folklor değerleriyle birleştirmiştir. Böylece milli bir şiir meydana getirmek istiyordu. 'Sanat hayatımızdaki durgunluğun altında kendi kendinden emin olmayan, ruhunun içinde yürümekten korkan mütereddit bir insan " tipimiz olduğunu belirterek milli sanatımızı kurmak isteyenlere yol göstermiştir. Ahmet Kutsi, milli Eğitim Müdürü olarak Sivas'a tayin edilince folklor hevesine çok sağlam bir zemin bulmuş oldu ve Halk kültürünün ortaya çıkması için bütün kuruluşlardan faydalandı.

Bu hususta daha İstanbul'da öğrenci iken Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu kendisine yol gösterici olmuş, Fındıkoğlu'nun yönettiği Halk Bilgisi mecmuasında Paris kütüphanelerinde yaptığı çalışmalar yayımlanmıştır. Özellikle "Köroğlu" yazısı onun Türk edebiyatında isminin duyulmasında etkili olmuştur.

Ahmet Kutsi' nin Sivas' ta "Halk Şairleri Bayramı" düzenlemesiyle Âşık Veysel, Talibi ve Ali İzzet gibi âşıkları tanıdı. Türk folklor zenginliklerini o devrin "Halkevleri" ne; her ilde çıkan Halkevi dergilerine ve özellikle de 1941-1945 yılları arası çalıştığı Ankara' da yayımlanan Ülkü dergisine getirenlerin başında Ahmet Kutsi vardı. Ülkü dergisini bir köy şiirleri ve folklor "mektebi" haline getirmiştir.

Ahmet Kutsi, tiyatro türünde de eserler vermiştir. Paris' e gidince modern Avrupa tiyatrosunu tanımış, yurda dönünce batı tekniği ile folklor ve halk malzemesini işlemek suretiyle milli tiyatroya ulaşmak istemiştir. Tiyatro türünde kendisine ilk şöhreti sağlayan, geleneksel tiyatromuzdan esinlenerek yazdığı Köşebaşı' dır.

Ahmet Kutsi, tiyatro oyunlarının iki belirgin özelliği vardır:

Biçim yönünden tiyatro geleneğimizden, halk kültüründen ve halk motiflerinden faydalanarak halkın konuştuğu Türkçe' yi şiirli bir dille yazıya geçirmiştir;

Muhteva yönünden ise geçmişten geleceğe doğru uzanan bir süreç içinde dikkatlice gözlediği toplumumuzu özellikle toplumsal değişme, özüne yabancılaşma ve zıtlıklarıyla tasvir ederek diyalektik açıdan ele almıştır.

Ahmet Kutsi, gençlik yazılarından birinde "Ben ömrüm boyunca Anadolu'yu dinleyeceğim ve onun sesini dinletmeğe çalışacağım." demişti. Bu sözüne bağlı kalarak Avrupa' da öğrendiklerini memleket sevgisi ile birleştirip tam bir olumlu aydın örneği vermiştir. Folklor ve âşık şiirinin Türkiye' de yayılışı, radyoları ve memleketi kuşatması bakımından büyük emek ve hizmetleri görülmüştür.

Ahmet Kutsi, halk şairlerinin son büyüklerinden olan Âşık Veysel' i Sivas' ın Sivralan köyündeki yalnızlığından çıkarıp bütün ülkeye tanıtmıştır. Müze ve kütüphanelerdeki eski yazmalar, vesikalar, minyatürler, kenar köşeye atılmış cönkler arasından belgeler çıkararak Yunus Emre ve Karacaoğlan'ın hayatına ışık tutmuştur. Eski Türk dansları, oyun kolları, Köylü Temsilleri, orta oyunu üzerinde çok önemli araştırmalar yapmıştır. Ayrıca Köylü Temsillerini ciddi manada ilk inceleyen Ahmet Kutsi' dir.

Ahmet Kutsi Tecer'in Eserleri: Şiirler (1932), Şiirleri (ölümünden sonra, 1980), Yazılan Bozulmadan (1947), Köşebaşı (1948), Köroğlu (1949), Mevsim (1957), Bir Pazar Günü (1959), Satılık Ev (1961 'de oynandı , kitaplaşmadı), Sivas Halk Şairleri Bayramı (1932), Köylü Temsilleri (Köy seyirlik oyunları derlemesi, 1940), Türk Folklorunda Sosyal Mesele (1969)

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, Türkiye'de ilk defa yaptığı, "I. Ulusal Mimarlık Koruma Ödülü" yarışmasında; "Apçağa köyündeki özgün dokunun korunması, yeni inşaatların da geleneksel sistemde yapılmasının desteklenmesi konusundaki duyarlılığı ve çalışmalarından ötürü" seçkin isimlerin bulunduğu jüri tarafından başarılı bulunarak, köy muhtarlığına plaket verilmesine karar verilmiştir.

Bu karar 1 Ekim 2006 günü "Dünya Mimarlık ve Konut Günü" çerçevesinde açıklanmış ve ödüller 29 Kasım 2006 günü yapılan törenle, o dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Sn. Atilla Koç tarafından Köy Muhtarı Mustafa Malkoç'a verilmiştir.

TOPÇU, NURETTİN

Ataları Eğin'in Gemürgâp köyündendir. Ailesi Topçuzâdeler diye tanınır. Dedesi Osman Efendi, Erzurum'un Ruslar tarafından işgali sırasında Türk ordusunda topçuluk etmiş; bu lâkap oradan kalmıştır. Babası Topçuzâde Ahmet Efendi ailenin tek evladıdır. Küçük yaşta yetim kalır. Alaftarlık (tahıl alım satımı) yaparak aileyi geçindirmeye çalışır.

Erzurum'un tanınmış zenginlerinden Güllü Bey'in yardımını görür. Canlı hayvan ticaretine başlar. Doğu Anadolu ve bilhassa Erzurum yöresinden topladığı koyunları İstanbul'a satarak işini genişletir. İstanbul'da bir yazıhane tutar. Zamanla Tahtakale'de bir han (Erzurum Hanı) satın alan Ahmet Efendi, İstanbul'a yerleşir. İlk evleri Süleymaniye Deveoğlu Yokuşu, Hatap Kapı sokağında bir ahşap binadır. Nurettin Topçu Süleymaniye'deki bu evde doğar (7 İkinci teşrin 1909). Topçu'nun ninesi Eğin'lidir. Ahmet Efendi İstanbul'a yerleştikten sonra birinci hanımı vefat eder. Bu hanımdan olma iki oğlu da

Balkan Harbi'nde şehit düşerler. Ahmet Efendi daha sonra yine Eğinli olan Kasap Hasan Ağa'nın kızı Fatma Hanım ile evlenir. Bu hanım Nurettin Topçu'nun annesidir.⁵

Harp yılları Ahmet Efendi'nin işlerinin bozulmasına ve iflâsına yol açar. Aile Süleymaniye'deki evden ayrılmış Çemberlitaş'ta, bir ahşap eve taşınır. (Şatır sokaktaki bu ev daha sonra yıkılacak yeniden Nurettin Topçu tarafından yaptırılacaktır, 1970).

Nurettin Topçu altı yaşında Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi'nin ana kısmına yazılır. Burayı bitirdikten sonra Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi (şimdiki İstanbul Lisesi civarında)ne verilir. Mektebi birincilikle bitirir. Babası Ahmet Efendi Çemberlitaş'ta kasap dükkânı işletmeye başlamıştır.

Reşit Paşa Mektebi'nin sarıklı hocası Osman Efendi bir gün babasına "Osman Nuri -Nüfus kağıdında ismi bu şekilde geçer- büyük adam olacak" deyince çok az gülen babası hayli mütehasıs olur. Bu sıralarda sakin, biraz içe dönük bir mizaca sahiptir. Küçük bir sandıkta kitap ve gazete biriktirmek merakı vardır. İmlâ öğretmeni Nafiz Bey, Nurettin Topçu'nun hayatı boyunca sürecek Mehmet Âkif sevgisini uyandıracaktır.

Daha sonraki yıllarda Osman Nurettin, Vefa İdadisi'ne devam eder. Birinci sınıfta babasını kaybeder. Evlerinin bir katını kiraya verirler. Ağabeyi Hayrettin Topçu mektepten ayrılarak ailenin yükünü omuzlar. Topçu Vefa İdadisi'nde de sınıflarını birincilikle geçer. Felsefeye bu sıralarda meylenmektedir. Edip Bey, tarihçi Memduh Bey, Celâl Ferdî ve ulûm-ı diniyye hocası Şerafettin Yaltkaya'dan ders alır. Son sınıf Haziran imtihanında Arapça hocası (Sıfırcı) Salih Bey'den kalır. Bu vaka ona çok tesir etmiştir. Bütün yaz çalışır. İdadi tahsilini İstanbul Lisesi'nde 1927-28 ders yılında edebiyat bölümünü pekiyi derece ile tamamlar.

Liseden mezun olan Topçu, kendi kendine Avrupa'ya tahsil imtihanlarına girer, kazanır (1928). Hamdi Akverdi, Vehbi Eralp, Ziya Somar gibi şahıslarla birlikte Fransa'ya gider. Daha önce giden Remzi Oğuz Arık, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cevdet Perin, Bedrettin Tuncer Paris'tedirler. Daha sonra bu şahıslarla, bilhassa Remzi Oğuz ve Ziyaeddin Fahri ile

Nurettin Topçu.

⁵ İsmail Kara, **Nurettin Topçu / Hayatı ve Bibliyografyası**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013; Hece-Aylık Edebiyat Dergisi, *Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Fikir ve San'atta Hareket ve Nurettin Topçu*, Özel Sayı:109, Ocak 2006; Mahmut Şenol, **Keşfini Bekleyen İnsan**, Kadim Yayımcılık, Ankara 2009,s. 242.

görüşmeleri olacaktır. Topçu önce Bordo Lisesi'ne nakledilir. İlk yazı denemelerini burada kaleme alır ve üye olduğu Sosyoloji Cemiyeti'ne gönderir. Moris Blondel'i bu lise döneminde tanır. Daha sonra mektuplaşırlar. Burada psikoloji sertifikasını verir. İki sene sonra Strazbourg'a geçer. Üniversitede felsefe tahsil eder. Ahlâk kurlarını tamamlar, sanat tarihi lisansı yapar.

Nurettin Topçu'nun Fransa'da aldığı lisans dersleri:) 1. Ruhîyat ve bedîiyat (Haziran 1930), 2. Umumî felsefe ve mantık (İkinci teşrin 1932) , 3. Muasır sanat tarihi (İkinci teşrin 1932), 4. İctimaiyat ve ahlâk (Haziran 1933), 5. İlk zaman sanat ve arkeolojisi (İkinci teşrin 1933) Yazları İstanbul'a gelip gitmektedir. 1931'de ağabeyi Hayrettin Topçu'yu yanına alır. Topçu'nun Avrupa'daki hayatı okul, ev, kütüphane çerçevesi içinde geçer. Ancak hafta tatillerinde derneklerin tertip ettikleri toplantılara gider. Aynı toplantılarda Samet Ağaoğlu, Ömer Lütfi Barkan, Besim Darkot gibi zatlar da bulunmaktadırlar. Topçu bu arada Tasavvuf tarihçisi Luis Massignon ile tanışır. Dr. Adnan Adıvar'ın Türkçe dersi verdiği Massignon'a daha sonra bu dersi Topçu verecektir. Strazbourg'da doktorasını hazırlayan Topçu, Sorbon'a gider, doktorasını verir: "Conformisme et révolte". Bu üniversitede felsefe doktorası veren ilk Türk öğrencisidir. Bu tez Paris'te kitap halinde yayınlanır (Paris 1934). 1990 yılında da tıpkı baskısı Kültür Bakanlığı'nca Ankara'da yapılır.

1934'de yurda döner. Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmeni olarak görev alır (1935).

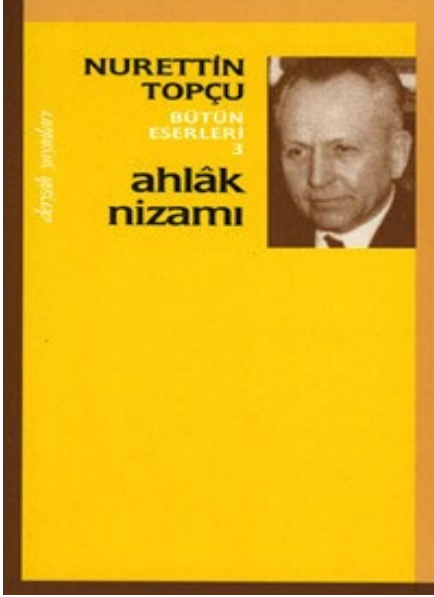
Hüseyin Avni Ulaş ailenin baba dostudur. Çemberlitaş'taki eve sık sık gelir gider. Topçu küçük yaştan beri bu zatın tesiri altında kalmıştır. Yurda döndükten sonra H. Avni Ulaş'ın kızı Fethiye Hanım'la evlenir. Düğün gününün akşamı İzmir Atatürk Lisesi'ne tayin emri gelir. Galatasaray Lisesi Müdürü Behçet Bey, o sene Haziran imtihanından geçmesini istediği altı kişilik bir öğrenci listesini Topçu'ya teklif etmiştir. Nurettin Topçu bu teklife karşı "Eğer bunlar çalışkan talebelerse elbette geçerler" cevabını verir. Neticede talebelerin bir kısmı imtihanda kalır. Ankara'nın tepkisi ani olur ve Topçu'nun tayini İzmir'e çıkar.

Nurettin Topçu Hareket dergisi'ni İzmir'de bulunduğu yıllarda yayımlamaya başlar (1939). Dergi İstanbul'da basılır. Bu arada eşinden ayrılır. Hareket'te yayınlanan "Çalgıcılar yine toplandı" isimli yazıdan dolayı açılan soruşturma üzerine Denizli'ye sürgün edilir. Denizli'de bulunduğu yıllarda Said-i Nursi ile tanışır, o sırada yapılan mahkemelerini takip eder. Daha sonra Haydarpaşa Lisesi'ne tayin edilir. Bir müddet sonra da Vefa Lisesi'ne geçer.

Çocukluk arkadaşı Sırrı Bey vasıtayla devrin manevi büyüklerinden Hasib ve Abdülaziz Efendilerle tanışan Topçu, bu kişilerden hayatı boyu sürececek etkiler alır, Nakşî şeyhî Abdülaziz Bekkine Efendi'ye intisab eder. Topçu, Celâl Hoca (Celâl Ökten)dan da İslâmî ilimler yönünden faydalandı. Daha sonra İmam-Hatip okullarının kuruluşu sırasında Celâl Hoca ile mesaf arkadaşlığı yaptı.

Son olarak İstanbul Lisesi'ne tayin olunan N. Topçu buradaki görevinden emekli oldu (1974).

N. Topçu, bir süre Edebiyat Fakültesi'nde H. Z. Ülken'in kürsüsünde eylemsiz-doçentlik yaptı. "Bergson" konusunda doçentlik tezi hazırladı. Fakat kadro alamamıştır. Doçentlik tezi Bergson daha sonra kitap halinde yayınlandı.

27 Mayıs 1960'a kadar uzun yıllar Robert Kolej'de tarih okuttu. 27 Mayıs'tan sonra devrim aleyhtarı bulunarak buradaki görevine son verildi.

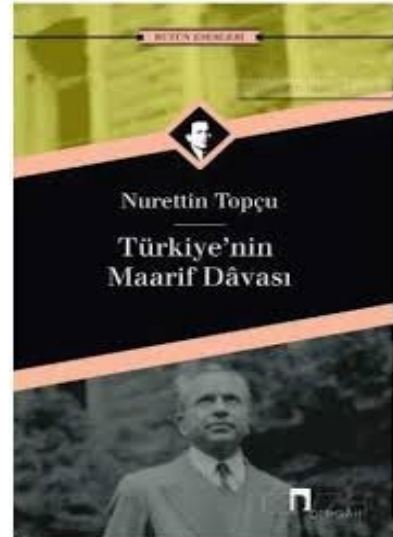
Fikri faaliyetlerini Türk Kültür Ocağı, Türk Milliyetçiler Cemiyeti, Milliyetçiler Derneği ve Türkiye Milliyetçiler Derneği'nde sürdürdü.

1975 Nisanında hastalandı. Hastalığının teşhisinde güçlük çekildi. Pankreas kanserine yakalandığı ameliyatta belli oldu. Topçu, 10 Temmuz 1975'te vefat etti. Fatih Camiinde kılınan namazdan sonra Topkapı'da Kozlu kabristanına defnedildi.

1939'dan itibaren çeşitli aralıklarla yayımladığı Hareket dergisi ile bir dünya görüşü mücadelesini şuurla yürüttü. 1939-42 Hareket dergilerindeki yazılarıyla, ruhçu ve mistik düşünüşün felsefi temellerini araştırdı. Teknik ve makina medeniyetine duyulan şuarsuz ihtirasın asrın insanını boğduğunu, bu yüzden kendi benliğinden uzaklaşan insanın kurtuluşunun ancak özbenine kavuşmasıyla mümkün olabileceğini vurguladı. İnsan ruhunu demir pençeleriyle felce uğratan materyalizm, pozitivizm, sosyolojizm, pragmatizm akımlarına karşı çıkarken, akılcılığın bile ancak kalbîlikle değer kazanacağını belirtti. Kalb ahlâkı ve irade felsefesini ortaya koymaya yöneldi.

Hüseyin Avni Ulaş ve Fransa'da tanıştığı Remzi Oğuz Arık'ın tesiriyle benimsediği Anadoluçuluğun âdeta ruhî, içtimaî programını yeniden çizdi. 1947-49 Hareket'lerinde bu çerçevedeki düşüncelerin İslâmî temellerini açıklığa kavuşturdu. Türk milliyetçiliğin İslâm dâvasından ayrılamayacağını, milletle dinin iç içe kavramlar olduğunu ortaya koydu. Ancak, İslâmiyetin hâmisî ve müdafîi olarak görünen sahtekârlarla ve menfaatperestlerle mücadeleden de geri kalmadı.

1952-53 Hareket'lerinde Nurettin Topçu, değişen toplum yapımızı da batılılaşma karşısında, inancımızı ve tarihimizi savunurken, kapitalist ve komünist iki kamp arasında cemaatçi bir nizamın zaruretini öngören "yeni nizam"ın ana hatlarını çizdi.

1966-1975 Hareket'lerinde ise, daha önceki dönemlerde ileri sürdüğü düşünceleri, bütün fikir hamulesiyle yeniden kuvvetle ortaya koydu. İslâmiyetin, bu Allah'ın insanlar için seçtiği nizamın, cemaatçi yönünü cesaretle belirtti.

Son yazıları harp ve harp sonrasıyla alakalıdır.

Nurettin Topçu'nun Eserleri

İsyan Ahlakı, Yarınki Türkiye, İslam ve İnsan, Ahlak Nizamı, İradenin Davası, Mehmed Akif, Felsefe, Büyük Fetih Bergson, Amerikan Mektupları, Düşünen Adam Aranızda, Ahlak, Devlet ve Demokrasi, Sosyoloji, Millet Mistikleri, Psikoloji, Mantık, Mevlana ve Tasavvuf, Reha, Kültür ve Medeniyet, Taşralı, Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi, Var Olmak, Türkiye'nin Maarif Davası.

TÖRENEK, MEHMET

1959 yılında Erzincan'da doğdu. 1979 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olduktan sonra, 1985 yılında aynı üniversitede Okutman olarak göreve başladı. 1987 yılında "1908-1918 Arası Türk Hikayeciliği" başlıklı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. Okutman olarak başladığı görevine 1990 yılında araştırma görevlisi olarak devam etti.

Mehmet Törenek

1994 yılında "Mehmet Rauf'un Roman ve Hikayeleri" başlıklı tezi ile doktorasını tamamladı. 1994 yılında Yardımcı Doçent, 2000 yılında Doçent, 2007 yılında ise Profesör unvanını alan Törenek, 2015 ve 2016 yıllarında Bölüm başkanlığı, 2016-2018 yıllarında ise Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü görevlerini yürütmüştür. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı alanında halen akademik çalışmalarına devam etmektedir.

UÇAR, MUSTAFA

Mustafa Uçar, (1928-2002) Erzincan'ın Esesi köyünde (Esesi bucağında) dünyaya geldi. İlköğretimini köyünde tamamladı. 1944 yılında girdiği Pamukpınar Köy Enstitüsü'nden 1948 yılında mezun oldu.

Uçar, Erzincan'ın Sansa köyünde başladığı öğretmenlik mesleğini 42 yıl yürüttükten sonra Erzincan merkez İnönü İlkokulu Müdürlüğünden emekli oldu. Bu süreçte toplumun çeşitli katmanlarıyla tanıştı ve Erzincan halk kültürünü kavrayarak büyük bir birikim ulaştı.

Uçar'ın yetişmesinde asıl feyz aldığı kişi babasıdır. Yörede tanınmış bir bağlama ustası olan babası Recep Uçar'dan müzik eğitimi aldı. Bağlama, mandolin, ud, akordeon ve ritim çalmayı öğrendi. Ayrıca halk oyunlarına büyük ilgi duydu. Özellikle Erzincan halk oyunlarını genç kuşaklara öğretti, ekipler yetiştirdi, yarışmalara katıldı ve dereceler aldı.

Öğretmenliğin yanı sıra, bir amatör halk bilimci ve derlemeci olan Uçar'ın çalışmalarının bazıları; Erzincan'da Giyim-Kuşam, Halk Oyunları ve Halk Türküleri (1993), Erzincan Tasavvuf Şairlerinden Hafız Ömer Vasfi Efendinin Hayatı ve Eserleri(1994), Erzincan Örf ve Âdetlerinden Bir Demet(1998), Hacı Adaylarına Özet Hac Rehberi(1991) adlarıyla yayımlanmıştır.

Mustafa Uçar

ERZİNCAN KÜLTÜRÜNE ve EĞİTİME ADANMIŞ BİR ÖMÜR; MUSTAFA UÇAR

Necdet TOZLU⁶

Özet

Mustafa Uçar, (1928-2002) Erzincan'ın Çatalarmut Köyünde (Esesi bucağında) dünyaya geldi. İlköğretimini köyünde tamamladı. 1944 yılında girdiği Pamukçınar Köy Enstitüsü'nden 1948 yılında mezun oldu. Uçar, Erzincan'ın Sansa köyünde başladığı öğretmenlik mesleğini 42 yıl yürüttükten sonra Erzincan merkez İnönü İlkokulu Müdürlüğünden emekli oldu. Bu süreçte toplumun çeşitli katmanlarıyla tanıştı ve Erzincan halk kültürünü kavrayarak büyük bir birikim ulaştı.

Uçar'ın yetişmesinde asıl feyz aldığı kişi babasıdır. Yörede tanınmış bir bağlama ustası olan babası Recep Uçar'dan müzik eğitimi aldı. Bağlama, mandolin, ud, akordeon ve ritim çalmayı öğrendi. Ayrıca halk oyunlarına büyük ilgi duydu. Özellikle Erzincan halk oyunlarını genç kuşaklara öğretti, ekipler yetiştirdi, yarışmalara katıldı ve dereceler aldı. Öğretmenliğin yanı sıra, bir amatör halk bilimci ve derlemeci olan Uçar'ın çalışmalarının bazıları; Erzincan'da Giyim-Kuşam, Halk Oyunları ve Halk Türküleri, Erzincan Tasavvuf Şairlerinden Hafız Ömer Vasfi Efendinin Hayatı ve Eserleri, Erzincan Örf ve Adetlerinden Bir Demet, Hacı Adaylarına Özet Hac Rehberi adlarıyla yayımlanmıştır. Bu bildiri Erzincan Halk Kültüründe önemli bir figür olan Uçar, çeşitli yönleriyle tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Uçar, Erzincan, Halk Edebiyatı, Folklor.

A DEVOTED LIFE TO EDUCATION AND CULTURE OF ERZİNCAN; MUSTAFA UÇAR

Abstract

⁶ Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkiye, necdettozlu@hotmail.com

Mustafa Uçar, (1928-2002) was born in Çatalarmut Village of Erzincan. He completed his primary education in his village. He graduated in 1948 from Enstitute of Pamukpınar Village that he enrolled in 1944. Mustafa Uçar retired as the Director of İnönü Primary School in Erzincan after his 42 years teaching career when he started Sansa Village of Erzincan. In this period, he recognized various layers of society and he got a wide background by realizing folk culture of Erzincan.

Uçar was enlightened from his father primarily. He was educated by his father who was known as a master of bağlama in his region. He learned to play bağlama, mandolin, oud, piano accordion and rhythm instruments. He was also interested in folk dances. He taught especially Erzincan folk dances to young generations. He raised teams, attended competitions and he got degrees. He is an amateur folklorist and berhevkar in addition to his teaching. Some of his published studies are: Erzincan'da Giyim-Kuşam, Halk Oyunları ve Halk Türküleri, Erzincan Tasavvuf Şairlerinden Hafız Ömer Vasfi Efendinin Hayatı ve Eserleri, Erzincan Örf ve Adetlerinden Bir Demet, Hacı Adaylarına Özet Hac Rehberi. In this article, the aim is to introduce different directions of Uçar who is a significant figure in Erzincan Folk Culture.

Keywords: Mustafa Uçar, Erzincan, Folk Literature, Folklore.

GİRİŞ

Tanpınar 1955'te öğrencileriyle yaptığı bir konuşmada sinemadan söz ederken “Gizli Celse” filme alınmış. Böylece kelimeye emanet edilen şey resme geçmiş. Eser çok güzel oynanmış; fakat Sarte kaybolmuş. Kırmızı ve Siyah filme alınmış. Romanın bütün anahtarları mevcut; fakat Stendhal değil. Demek sinema, roman ve tiyatroyu aldığı zaman onu başka bir şey yapıyor,⁷ der. Biyografi çalışanlar da aslında benzer bir şey yapıyorlar. Ne kadar titiz davranırsak davranalım kişiyi tam olarak vermek mümkün olmuyor. Çoğu zaman onu değiştiriyor ve işi güçleştiriyoruz. Hele bir kişinin ölümünden sonra bir bildiriyle tanıtılma çabası, asla o kişiyi veremeyecektir. Bu çaba, ancak ondan bazı izler, bazı çizgiler taşıyabilecek, hayal meyal onu hatırlatacaktır. Bu endişemizi belirttikten sonra umarım Uçar'ı, başka bir şey yapmadan gerçekliğine en yakın biçimde tanıtmayı başarabiliriz.

Uçar'ın yerelde Erzincan kültürüne, genel de Türk kültürüne yaptığı hizmetler, onun hatırasının diri tutulmasını ve genç kuşaklara örnek teşkil etmesi bağlamında kayıtlanmasını gerekli kılar. Milletimizin önemli hasletlerinden olan kadirşinaslık, diğerkâmlık ve ahde vefa önemli bir değerdir. Burada bu değerın öncelendiği ve önemsendiği, Uçar'ın da bu değeri hak ettiğini belirtmeliyim.

Uçar'ın Hayatı

Doğumu: Mustafa Uçar, 1928'de Erzincan merkez Çatalarmut köyünde (o vakitler Esesi bucağı) doğdu. Annesi Münevver, babası Sarı Recep lakaplı Recep Uçar'dır. Doğum tecrübeli bir köy ebesi refakatinde köydeki evlerinde gerçekleşmiş ve babası tarafından Mustafa adı konulmuştur. Nüfusa iki yıl gecikmeyle yazdırılmış ve nüfus kâğıdındaki doğum tarihi 1930 olarak gerçekleşmiştir. Bu gecikmeli yazım o yılların şartlarında çok olağan bir durum olup çoğunluk nüfusun ortak kaderi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸

⁷ Turan Alptekin, Bir Kültür Bir İnsan,1975,İstanbul.

⁸ 1960'lı yıllarda işçi olarak başta Almanya olmak üzere Batı ülkelerine gidiş başlayınca “çocuk parası” diye bilinen getiriden dolayı halkın bir kesimi bilinçlenmiş, hem nüfusa kaydolma hem de doğanları günü gününe yazdırma önem kazanmıştır. Bu kayıtlanmalarda tarih genellikle 01.01.. şeklinde olup üzerine fıkralar luşturulan bir hal almıştır. İşçilerimizden birine Alman memur çocuklarının ad ve soyadları ile doğum tarihlerini sorar. İşçi, Necdet.....01.01.1956, Derya; 01.01.1958, Hülya 01.01.1960 deyince memur işçinin yüzüne bakarak; Tebrik ederim seni. Nasıl hepsini yılbaşına denk getirdin, diye sorar, ve gülüşürler.

Eğitimi ve öğretmenliği: Uçar, İlköğrenimini köyünde tamamladı. İki yıl aradan sonra 1944 yılında Pamukpınar (Yıldızeli/ Sivas) Köy Enstitüsüne girdi, 5 yıllık yatılı eğitimden sonra

1948'de buradan mezun oldu. Aynı yıl Erzincan'ın Sansa köyünde ilkokul öğretmenliğine başladı. Bir yıl sonra Tercan Yetiştirme yurduna atandı. Askerlik dönüşü Tercan İlköğretim müdürlüğü görevine getirildi ve bu görevi 20 yıl sürdürdü.

Tercan'dan Erzincan merkez İnönü İlkokulu Müdürlüğüne atanan Uçar, 1988'de Açıköğretim Fakültesi Eğitim Önlisans Programını bitirdi ve emekli olduğu 1990 yılına kadar okul müdürlüğü görevini sürdürdü. Adı, İnönü İlkokulunun müdürlüğü ile özdeşleşen Mustafa Uçar, kırk yıllık hizmetin ardından, 1988'de Açık öğretim Fakültesi Eğitim Ön lisans Programından mezun olması az rastlanan olaylardandır. Bu mezuniyette Uçar 60 yaşındadır ve "ilmin yaşı yoktur" düsturuna çarpıcı bir örnektir. Yine Uçar'ın kendi çabasıyla Osmanlıca öğrenip eski eserleri tetkik ettiğine de işaret etmeliyim.⁹

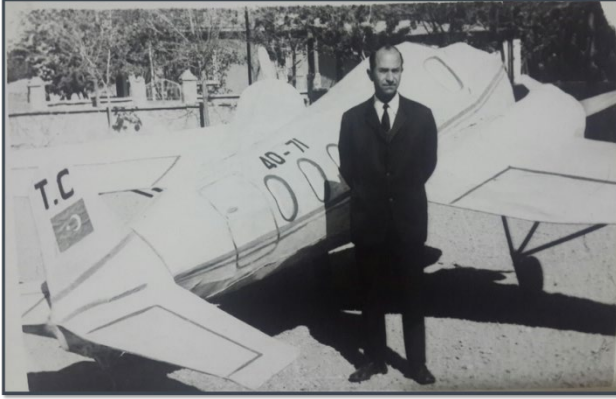

1985'de Erzincan ili adına yılın öğretmeni seçildi ve 24 Kasım'da Ankara'da ödüllendirildi.¹⁰

1990 yılı Ekim ayında da pek çok Erzincanlı'nın öğretmeni olmuş bu çınar, kırk iki yıllık hizmetin ardından emekliye ayrıldı.

⁹ Ruhi Kara, Mustafa Uçar ve Kırk iki Yıl, Doğu Gazetesi, 29 Ağustos 1990, Erzincan.

¹⁰ Ahmet Dumlu, Erzincan'da Yılın Öğretmeni Seçilen Mustafa Uçar ile Bir Röportaj, Doğu Gazetesi, 29 Kasım 1985, Erzincan.

Öğretmenliği süresince ders araç gereçlerini tamir eden, laboratuvarları işler hale getiren, okul binasını boyayan, bahçe duvarlarını yapan Uçar, emekli olduktan sonra da bu faaliyetleri sürdürmüş, bila bedel okulların onarım işleriyle meşgul olmuş ve bu yönüyle de gazete manşetlerine çıkmıştır.¹¹ Görev yaptığı yerlerde bir ziraat teknisyeni gibi ağaçlandırma bağ bahçe işleri önderliği, sağlık personeli gibi sağlık hizmetleri sunmuştur. Çalıştığı okullara iş atölyesi kazandırarak çeşitli

imalatlar gerçekleştirmiştir. Okul atölyesinde yaptığı bir uçak maketi örneği:¹²

Askerliği: 1956'da 44. Dönem yedek subay olarak Çorlu-5.Kolordu Muhabere Taburunda askerlik görevini yaptı. Jip şoförü ehliyeti aldı, iyi derece ile dönemini tamamladı.

Evliliği: Uçar, 1949'da akrabası Mahinur (Gündağan) ile evlendi ve bu evlilikten Mehpare, Adnan, Hülya, Süheyla ve Ayla isimli beş çocukları oldu. 1991 de eşiyle birlikte Hac farızasını yerine getiren Uçar, 19 Kasım 1994 de 44 yıllık hayat arkadaşını kaybetti.

Ölümü: Uçar, Sekiz yıllık yalnız yaşamdan sonra 2002 yılında vefat etti ve Terzibaba mezarlığına defnedildi. Mezarlıkta onun mezarının bulunduğu bölüme Mustafa Uçar Bölümü tabelası asıldı. Ruhu şad olsun.

Uçar Kimdi: Uçar'ın yakın dostlarından genç Cengiz Bahşi "Bir Uçar Geçti Erzincan'dan" başlıklı yazısında bunun cevabını veriyor adeta. Kendisi de bir kültür fenomeni

¹¹ 6 yıllık emekli öğretmen Mustafa Uçar Görevinden Kopamıyor Doğu Gazetesi, 9 Kasım 1995, Erzincan.

¹² Cengiz Bahşi'nin özel arşivinden

olan Bahşi, onu şöyle anlatıyor: “Öğretmen, Doktor, Heykeltıraş, Ziraatçı, Müzisyen, Tiyatrocu, Yazar, Gazeteci, Folklor Uzmanı, Şair, Tamirci...

Kırk iki yıllık meslek hayatında bir gün dahi rapor kullanmayan kendi anlatımıyla; derslerinde müzik yeteneği resim ve benzeri becerileri olmayan hiçbir öğrenciye sınıf geçirmedeğini beyan eden, idealist bir öğretmen. Tercan ilçesinde köylülerin de desteğini alarak yöreye 10 dan fazla okul yaptıracak kadar ilerici bir toplum önderi. Evinin bir odasını köylünün ütü, radyo, televizyon, telefon gibi çeşitli ev aletlerini tamir etmek için ayıran bir tamirci. O, evinde hastaları muayene eden, iğne vuran, ilaç temin eden bir Lokman Hekim. Bulunduğu yöreyi ağaçlandıran, ağaçlara, bitkilere aşı yapan, ağaç hastalıklarını, hayvan hastalıklarını tedavi eden bir baytar bir ziraatçısıdır. Hiçbir ücret almadan yüzlerce bağlama ustası yetiştiren,

udî ve kemancı yetiştiren bir müzisyen...”¹³ Uçar bu hizmetlerin dışında, belediye eski binasında dört oda döşeyerek bir müze oluşturmuş “Erzincan Kültür Evi” adını koyduğu bu mekânda Erzincan'a ait somut kültür

Varlıklarını halkın nazarına sunmuştur.

Folklor Yönüyle Uçar; Mustafa Uçar, amatör bir halk kültürü, folklor derlemecisidir. Bu alanda özel bir eğitim almamıştır ancak tahsil gördüğü Köy Enstitüsü’nde çok yönlü yetiştiği ve folklorla aşk derecesinde ilgi duyduğu için bu alanda da faydalı çalışmalar yapmıştır. Çocukluk döneminden itibaren ilgi duyduğu folklorla hem bir icracı hem de bir derlemeci olarak hizmet etmiştir. Kaynak kişi olarak kullandığı kişilerin başında annesi ve babası vardır.

Uçar, asıl mesleği olan öğretmenlikle amatör folklor derlemeciliği ve icrayı at başı yürütmüştür. O, daha beş yaşındayken babası ve aynı zamanda ustası olan Recep Uçar’dan bağlama ve ritim saz dersleri almış ve onun dizi dibinde yetişmiştir. Mandolin, bağlama, ud, akordeon ve ritim saz iyi çaldığı sazlardır.

Uçar, ömrü boyunca bildiklerini genç kuşaklara aktarmaya çalışmıştır. Enstrüman çalma kursları düzenlemiş, öğrenciler yetiştirmiştir. 160 civarında türkü notaya almış ve bunları adı geçen kitapta yayımlamıştır. Türkü derlemeciliği yanında, küçük yaşta öğrendiği yöresel halk oyunları bir başka ilgi alanıdır. Köy enstitüsünde öğrenciyken halk oyunları öğreticiliği yapmış, kendi okulu dışında Ankara-Hasan oğlan; İzmir-Kızıllıçullu; Eskişehir-Çifteler; Erzurum-Pulur Köy Enstitülerinde halk oyunları öğreticiliği ve müzik faaliyetlerine rehberlik yaptı. Enstitülerde hem kendi yöresinin halk oyunlarını öğretmiş hem de başka yörelerin oyunlarını öğrenerek kendini geliştirmiştir. İlk olarak 1950 yılında arkadaşlarıyla beraber Erzincan Halk

¹³ Cengiz Bahşi, Bir Uçar Geçti Erzincan’dan, Doğu Gazetesi, 29 Ocak 2009, Erzincan.

oyunları ekibini kurmuş ve çeşitli platformlarda sergilemiştir. Çalıştığı okullar başta olmak üzere halk oyunları ekipleri yetiştirerek yarışmalara katılmış, dereceler elde etmiştir.

Bugün Erzincan'da halk oyunları ile ilgilenen yediden yetmişe herkes Uçar'ın bu sahadaki çalışmalarının temel teşkil ettiğini bilir ve hakkı teslim eder kanısındayım. Halk oyunları müziklerini de notaya almış, Erzincan halk oyunlarını ve giysilerini kültür bakanlığınca tescil ettirerek bir başka hizmete imza atmış ve uzun yıllar şehrin kültür danışmanlığı görevini yürütmüştür. Bu çalışmalarının bir kısmını kayıt altına almış ve kitaplaştırmıştır. Şimdi bu eserlerin kısa tanıtımları yapılmaya çalışılacaktır.

Erzincan'da Giyim-Kuşam, Halk Oyunları ve Halk Türküleri

İlk baskısı 1993 yılında ERYAKSAN (Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı) tarafından 4. Kitap olarak yapılan kitap, 323 sayfadan oluşmaktadır. İkinci baskı 1994'te gerçekleşmiştir. Kitap, dönemin Valisi Recep Yazıcıoğlu'nun sunuş (5 s.) yazısıyla başlar ve Mustafa Uçar'ın Önsözüyle (6-7 s.) devam eder. Erzincan'da Giyim Kuşam başlığı altında kadın ve erkek otantik giyim kuşamlarını teferruatıyla anlatır. Kadınlarda; entari, üç etek, şalvar, ehram, hindi, tülbent, namaz örtüsü, pırpırlı, ayakkabı giysileri yanında tepelik, saçlık, bilezik, kemer, Mengüç küpe gibi aksesuarlar da tanıtılmıştır. Erkeklerde; seko, yelek ve şalvar kumaşlarından başlayarak (kadife kumaş, çuha kumaş, mahalli kumaş) işlik, fes ve ebaniye, poçikli yemeni, kuşak üzerinde durulmuştur.

Erzincan folkloruna kısa bir bakış bölümüyle devam eden kitapta, Erzincan'da oynanan

Halk oyunlarının türleri ve biçimlerini, bar, çiftetelli, kaşık, horon, halay ve köçek oyunları biçiminde tasnif edip ayrıntılarını kaydetmiştir. Ayrıca oyunları sözlü, sözsüz diye de belirlemiş ve notalarını yazmıştır.

Erzincan halk oyunlarına hizmet eden şahsiyetler bölümünden sonra türkülerin icrası ve sınıflandırılması bölümüne yer verilmiştir. Tören türküleri, Kırık havalar, Hüzünlü türküler, Olaylı türküler, mesleki türküler, Kahramanlık türküleri, Ortaoyunu türküler, Hikâyelerde geçen türküler, Dini türküler, Mayalar, Bazı türkülerin hikâyeleri, Motif ve modeller, fotoğraflar, sözlük ve Bibliyografya başlığıyla sonlanmıştır.

Erzincan Örf ve Âdetlerinden Bir Demet

1998 yılında Erzincan'da yayımlanan bu kitap 350 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın başında Dönemin Erzincan Belediye Başkanı Talip Kaban'ın "Takdim" yazısı (7-8 s.) yer almış, sonra Mustafa Uçar'ın Önsözüyle (9-10 s.) devam etmektedir. "Giriş" (11-12 s.)'ten sonra **Halk İnançları** (13-29 s.) "İç âleminde mayalanan Düşünceler" bölümü yer almaktadır. Erzincan ve

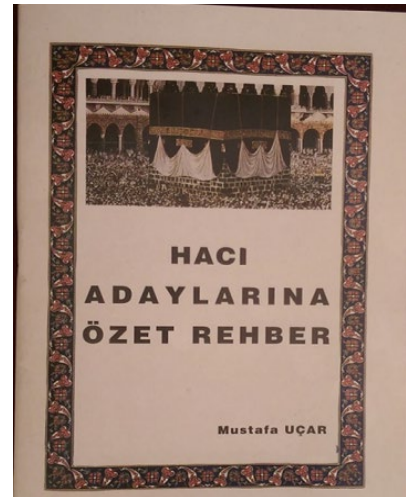
çevresinden tespit edilen inançlar; Maneviyatla Kazanılan Davranışlar, İyi Sayılmayan Davranış Örnekleri, Diğer Davranışlar, Çeşitli Halk İnançları, Baharla İlgili İnançlar (Hızır ve Leylek), Kültürümüzde Değer Hükümleri, Nazarlıklar başlıkları altında incelemiştir.

Halk Tababeti (Hekimlik) başlığı altında (31-56 s.) çeşitli insan ve hayvan hastalıkları ele alınmış, bunların tedavileri üzerinde durulmuştur. Hastalıklar ve Tedavileri, İlaç olarak kullanılan Bitkiler, Ziyaretler ve Ocaklar, Baytarlık alt başlıkları konunun detaylandırılıp açıklandığı kısımlardır.

Halk Âdetleri başlığı altında (57-103 s.) Bayram kutlamaları, Sofra adabı, Doğum Merasimi, Cenaze Âdetleri, Sünnet Töreni, Düğün Gelenekleri, Beşik Geleneği, Çocuk eğitimi, Mahalli Ölçülerimiz, Halk takvimi konuları işlenmiştir.

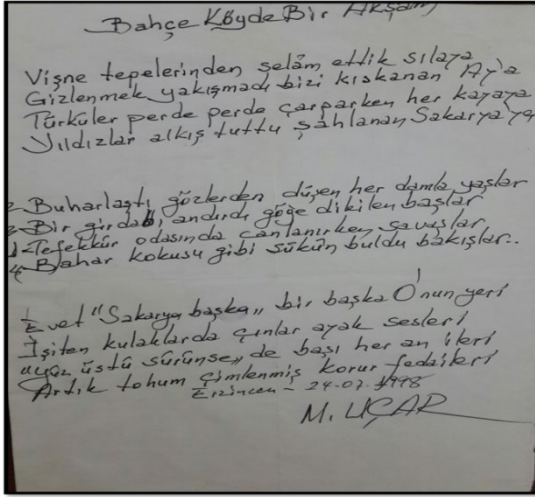
Halk Edebiyatı Örnekleri başlığı altında önce halk edebiyatı, milli örf ve âdetin, dinin, milli dilin, hülasa milli ruhun muhafazasıdır. (104 s.) şeklinde bir tanım yapılmış, sonra sırasıyla türlere dair bilgi ve örnekler verilmiştir.

Masallar başlığı altında 45 masalın adı sıralanmış, beş masalın da metni verilmiştir. Keçelce adlı masalın döşeme kısmı şiirsel biçimde ve ilginçtir. **Efsaneler** başlığı altında 7 efsane metnine yer verilmiş, bir de "Folklorumuzda Taş Kesilme" başlıklı değerlendirme yazısı yer almıştır. **Menkıbeler** başlığı altında anlatılan on sekiz menkıbeden 12si "Büyük Hoca"ya aittir. Fıkralar bölümünde 19 metin, Atasözleri bölümünde 150 atasözü kaydedilmiştir. Deyimler bölümünde 50 kadar Erzincan'a özgü deyim yer alırken, Kinayeli Sözler, Mış Mışlı

sözler, Yanıltmacı sözler, Beddualar, Tanımalı Hekatlar (Bilmeceler), Maniler, Halk türküleri, Tasavvuf şiirinden örneklerle devam etmiştir.

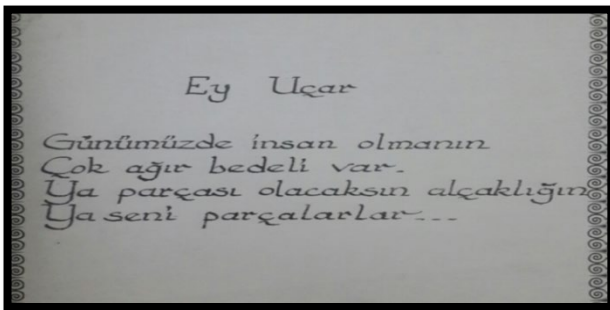

Eserleri(4-5) Şiirler (6-69) Sözlük (70-80)kısımlarından oluşmaktadır.

Şair, şiirlerini sade bir dille ve çoğunluk dörtlük biçimiyle oluşturmuştur. Koşma tarzındaki şiirlerde Allah sevgisi, peygamber sevgisi, ecel, ömür, ölüm, cennet, dünyanın faniliği gibi konular işlenmiştir. Bazı şiirlerin son dörtlüğünde Vehbi Hayyat (17s), Yunus (7s) gibi tasavvuf erlerinin adına yer verilmiştir.

Hac rehberi

Hacı adaylarına kolaylık sağlamak amacıyla hazırlanan bir kılavuz kitapçıktır. 1991'de Erzincan'da basılan kitap, Uçar'ın bir sayfalık önsözüyle başlar, bismelenin ardından hacı adaylarına faydalı bilgiler sunulur. Kitap bilimsel dilden uzak, daha çok okuyucuyla konuşurcasına yazılmış, hac vazifesini yerine getirirken yapılması gerekenleri içermektedir. Özellikle yaşlı hacı adayları düşünülmüş onlara kılavuz olunmaya çalışılmıştır.

Halk Mutfağı bölümünde, çorbadan tatlıya çeşitli mahalli yemekler tanıtılmıştır. Bunlardan bazıları; Babukko, Yumurta boranisi, Cumur, Gendime çorbası, Gendime pilavı, Kırdı, Çürütme, Hasude, Loğlık, Herle, Kelecoş, Haşıl vb.

Kitabın son bölümünde Uçar şiirlerine ve fotoğraflara yer vermiştir.

Erzincan Tasavvuf Şairlerinden Hafız Ömer Vasfi Efendi Hayatı ve Eserleri

1836-1916 yılları arasında yaşamış Erzincanlı bir tasavvuf şairinin şiirlerinin toplandığı kitap Uçar tarafından 1994 de Erzincan'da yayımlanmıştır. 80 sayfadan oluşan kitap Uçar'ın Önsöz (2-3) Hayatı ve

Şairliği ve köşe yazarlığıyla Uçar;

Uçar, çok yönlü bir adamdır. Mahalli gazetelerde memleketin çeşitli sorunlarını gündeme taşıyan köşe yazıları (Misafir kalem) yazması yanında, şiire de ilgi duymuş, çeşitli konularda genellikle hece ölçüsü ve dörtlük birimiyle koşma tarzında şiirler yazmıştır.

Şiirlerini kitap haline getirmemiştir, ancak sayıca küçümsenmeyecek hacimde şiir yazmıştır. Şiirlerinin konusu ekseriyetle milli konular, vatan, millet, tabiat, öğretmenlik mesleği ve güncel konulardır.

SONUÇ

Mustafa Uçar, 74 yıllık ömrünü Erzincan kültür ve folkloruna hizmetle geçirmiş bir öğretmendir. O; bir Erzincan sevdalısı, bir memleket aşığıdır. Erzincan'a ait duygularını şu veciz ifadesiyle dile getirmiştir ki, bu söz slogan haline getirilip kentin siyasileri tarafından da kullanılmaktadır.

Açın bakın bağrımı, bir erzincan bir de can

Can çıkar da oradan asla çıkmaz erzincan

Uçar'ın hayatı, meslek ve mesuliyet anlayışı gelecek kuşaklara anlatılmalı, eserleri tanıtılmalı, felsefesi, idealizmi, vatanperverliği özellikle öğretmenlere ve genç öğretmen adaylarına örnek gösterilmelidir. Erzincan'da yılın bir gününü "Mustafa Uçar" günü ilan ederek etkinlikler düzenlenmeli ve yeni uçarların yetişmesine vesile kılınmalıdır.

KAYNAKÇA

Turan Alptekin, Bir Kültür Bir İnsan, 1975, İstanbul.

Ruhi Kara, Mustafa Uçar ve Kırk iki Yıl, Doğu Gazetesi, 29 Ağustos 1990, Erzincan.

Ahmet Dumlu, Erzincan'da Yılın Öğretmeni Seçilen Mustafa Uçar ile Bir Röportaj, Doğu Gazetesi, 29 Kasım 1985, Erzincan.

6 yıllık emekli öğretmen Mustafa Uçar Görevinden Kopamıyor, Doğu Gazetesi, 9 Kasım 1995, Erzincan.

Cengiz Bahşi, Bir Uçar Geçti Erzincan'dan, Doğu Gazetesi, 29 Ocak 2009, Erzincan.

ÜNSAL, SENA ERTAM

Sena Ertam Ünsal

1964 yılında Erzincan'ın Kemaliye (Eğin) ilçesinin Yeşilyamaç (Geşo) Köyünde doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini İstanbul'da tamamladı. Daha sonra Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Aile Ekonomisi ve Beslenme Bölümünden mezun oldu.

Şiir, fotoğraf ve ebru sanatlarıyla amatör olarak ilgilenmektedir. "Aşk Sızın" isimli bir şiir kitabı var. İkinci kitap için çalışmaları devam etmektedir.

Kemaliye'nin Hasret Gazetesinde köşe yazıları yayınlanmakta... Kemaliye doğasına ve özellikle florasına dair elinde ciddi bir fotoğraf arşivi bulunmaktadır. Bunların da önümüzdeki yıllarda değerlendirmesi beklenmektedir.

SEVDA DÜŞMÜŞ EĞİN'E

Bir sevda düşmüş Eğin'e adı hasret
Kurmuş beşiğini dağın iki yakasına
Sallandıkça büyümüş sığmaz olmuş yatağına
Gurbete mani olamayan kadın diline devşirmiş maniye
Kor olup yakmış yürekleri köz köz
Cümle cümle fısıldamış dağların kulağına
Dutun şifalı yapraklarına
Fırat'ın yamaçlarına
Ay kokulu toprak yüzlü maniler!
Sesler elagözlü olmuş sözler halaya durmuş
Karşısına dikilip sengistanın ılgıt ılgıt dinletmiş hasreti
Türküler söylendikçe saplanmış zamanın yüreğine
Maniler söz söz, Eğin kadını yaş yaş ağlamış
Yusuf'un hasret kuyusu Eğin kadını
Yakup'un vuslat kokusu Eğin kadını
Ve bir sarmaşık büyümüş gurbetten sılaya
Vuslatın vazgeçilmezliği yayılmış bir boydan bir boya- *Sena Ertam Ünsal*

YAREN, MEHMET TAHİR

Felsefe araştırmacısı. 1950, Kemah / Erzincan doğumlu. Lisans öğrenimini 1971'de, doktorasını 1982'de tamamladı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1986'da yardımcı doçent, 1996'da doçent, 2003'te profesör oldu. Çalışmalarını Mantık Anabilim Dalı Başkanı olarak sürdürdü. MEB bursu ile Cezayir'de bulundu. İlgi alanları mantık tarihi, tartışma metodolojisi, İslâm düşüncesidir. Türk Felsefe Derneği Üyesidir. Eserleri: İbn Sina Mantığına Giriş (2003), Kıyas Kitapçığı (2003), Kıyasta Kullanılan Bilgiler (2003).

Mehmet Tahir Yaren

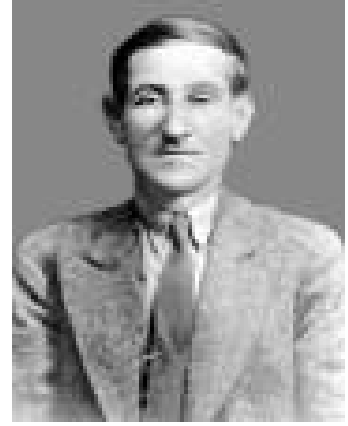
YAŞAROĞLU, AHMET HALİT

Eğitimci, yazar (D. 1891, Eğin / Erzincan – Ö. 12 Eylül 1951, İstanbul). Mercan İdadîsi (lise), Mekteb-i Mülkiye (Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1911) mezunu. Bir müddet Maliye Bakanlığında çalıştıktan sonra Maarif Nezaretine geçerek İstanbul'daki çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. 1918'de Türkiye'de ilk kez Muallimler Cemiyetini kurdu. Nisan 1919'da "Türk Kadını Dershanesi ve Asri Mekteb" adlı bir özel okul açtı. Maarif Nezaretinde müfettişlik yaptı. Mart 1928'de resmî görevinden ayrılarak Ahmet Halit Kitaphanesi adlı yayınevini kurdu. 1938'de İstanbul Şehir Meclisi üyeliğine seçildi. On yıl kesintisiz olarak Şişli ve Beyoğlu Halkevi başkanlıklarını yürüttü.

Eserleri: Umumi Tarih (Abdür-rauf Memduh ile, 1914), Muhtasar Tarih-i İslâm (1916), Küçük Mekteplilere Umumi Tarih (Mithat Sadullah Sander-A. Memduh ile, 1918), Küçük Mektepliler İçin İslâm Büyükleri (A. Memduh ve M. Sadullah ile, 1921), Küçük Mekteplilere Osmanlı Tarihi (1922), Bizim Tarih (1924), Türk Tarih Bilgisi (Reşat Ekrem Koçu ile, 1930),

Biçim Kıraat (1925), Halk Kıraatı (İbrahim Nemci Dilmen ile, 1931), Hayat Kıraatı (5 kitap, Naime H. Yaşaroğlu ile, 1930), Okul ve Aile Ansiklopedisi (Naime Halit ile, 1940).

Yeni İlmihâl (1931), Yeni Mızraklı İlmihâl (1931), Hakiki Bektaşî Fıkra ve Nükteleri (Mehmet Ali Nurbaba ile, 1943), Nasreddin Hoca Merhumun İki Yüz Yirmi Fıkrası (1953).

Ahmet Halit Yaşaroğlu

VEHBİ YURT

Vehbi Yurt.

1960 yılında Üskübürt (Yücebelen) köyünde doğdu. 1971'de Yücebelen İlkokulundan, 1977 Erzincan İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Lisansını 1981 Erzurum, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı.

Orta ve lise, üniversite yıllarında MTTB çatısı altında çalıştı. Öğretmenliği süresince çeşitli sosyal etkinliklere katıldı. Erzincan'a yakın illerin teşkilatlarıyla ilişkiler kurup bölgenin sivil anlayışının gelişmesine katkıda bulundu. Erzincan'da insanların yetiştirilmesine vesile oldu. Türkiye'de sendikal alanda sivil toplum örgütlerinin oluşumunda yer aldı. Hayatı boyunca demokratikleşmeyi savundu. Sivil olarak yükselen teşkilatları destekledi.

1981 - 1982 Balıkesir Koray Lisesinde öğretmenlik yaptı. 1982 - 1983 yedek subay olarak askerliğini tamamladı. 1983 - 1985 Rize’de öğretmenlik yaptı. 1985 yılında itibaren; Erzincan Ticaret Lisesinde,, Erzincan Çağlayan Lisesinde, Erzincan Atatürk Lisesinde, Erzincan Anadolu Lisesinde, M.P Anadolu Lisesinde öğretmenlik yaptı.

Eserleri: Terzibaba, Hacı İbrahim efendi, Kıyamet ne zaman kopacak?, Zamanı Kuşandım, Tekrarı Yok Hayatın, Terzibaba ve Erzincan (İki Küre), Kelimeler kavramlar” isimli telif eseri gazetede tefrika etti , Mehmet Akif Ersoy’dan “ İÇKİ “ adlı eseri sadeleştirerek gazetede yayımladı. Yerel ve genel gazetelerde makaleleri ve bazı dergilerde şiirleri yayımlanmıştır. Türkiye Yazarlar Birliği üyesi ve MOBİSAD (Mobil İletişim Araçları ve Bilgi Teknolojileri İş Adamları Derneği) İcra Kurulu üyesidir.

YÜKSEKKAYA, GÜLDEN SAĞOL

Dilbilimci. 25 Haziran 1963, Erzincan doğumlu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (1984) mezunu. Yüksek lisansını (1987) ve doktorasını (1993) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ile Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde tamamladı. Marmara Üniversitesinde araştırma görevlisi (1986-90), öğretim görevlisi (1990-94), yardımcı doçent (1994- 1999); Yakın Doğu Üniversitesinde misafir öğretim üyesi (1995-97; 2002-03), fakülte yönetim kurulu üyesi ve bölüm başkanı yardımcısı olarak görev yaptı. Kocaeli Üniversitesi ve Mimar Sinan Üniversitesinde yarı zamanlı öğretim üyesi olarak çalıştı. MÜ Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Eski Türk Dili Anabilim Dalında doçent (1999) ve profesör (2004) oldu. Eski Türk Dili Anabilim Dalı ve Türk Dili Bölümü Başkanlığı yaptı.

Gülden Sağol Yüksekkkaya

Yazıları Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türkler, Osmanlı, Yeni Türkiye, Türklük Araştırmaları, Sibirya Araştırmaları, Bir adlı çeşitli yayın organlarında yayımlandı. Yurtiçinde ve yurtdışında birçok sempozyuma katıldı.

Eserleri: Ahmet Cevat Emre - Lisan-ı Osmanî Metin-Terimler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım (Erdal Şahin ve Nurgül Yıldız ile, 2004), 18.-19. Yüzyıl Türkmen Şiiri Antolojisi (Emine Gürsoy-Naskali ile, 1995), Türk Kültüründe Argo (ed.,Emine Gürsoy-Naskali ile, 2002).

